

III
M
ra.

1343.
RXVI, 196.

R
3783

Vermischte Sch. 1/5

~~265~~ 215.

POGGII FLOREN-

TINI ORATORIS ET PHILOSOPHI OPERA, COLLA-
TIONE EMENDATORVM EXEMPLARIVM
RECOGNITA, QVORVM ELENCHVM
VERSA HAEC PAGINA
ENVMERABIT.

SYNT in his pleraq; supra modum utilia, cum his quibus eloquentia moresq;
curae sunt, tum his qui in abdito positas scrutantur rerum causas,
sive dictionis eloquentiam, sive liberioris spiritus, li-
beraliores sales & iocos, sive plurimarum
rerum scientiam respicias.

BASILEAE APVD HENRI-
CVM PETRVM.

BIBLIOTK:
ACADEM:
DORPAT.

ELENCHVS OPERVM POGGII FLORENTINI

Historia disceptatiua de auaritia	I.
Historia conuiuialis, uter alteri gratias debeat pro conuiuio, an qui uocatur, an qui uocat,	I.
Historia conuiuialis, utra artium, medicinæ an iuris ciuilibus præstet,	II.
Historia conuiuialis, utrum priscis Romanis latina lingua omnibus communis fuerit, an alia quædam doctorum uirorum, alia plebis & uulgi:	III.
De nobilitate liber disceptatorius	I.
De humanæ conditionis miseria libri	II.
Asinus Luciani per Poggium è græco in latinum uersus.	
Inuectiua in Felicem antipapam	I.
Inuectiuas in Franciscum Philelphum	III.
Inuectiuas in Laurentium Vallam	III.
Oratio in funere Cardinalis Florentini	I.
Oratio in funere Cardinalis S. Crucis	I.
Oratio in funere Nicolai Nicolii	I.
Oratio in funere Laurentij de Medicis	I.
Oratio ad Nicolaum v pontificem	I.
Epistolarum liber, in quibus digniora notata hæc sunt:	
De lauderuris siue rei rusticæ,	
Balneorum Badensium prope Thuregum descriptio,	
Hieronymi obitus Constantiæ & supplicij enarratio,	
De Traiani Cæsaris excellentia,	
Philippi Mariæ Ducis Mediolanensis epistola ad Poggium, & responsiua eiusdem super laudibus Florentinorum,	
In lasciue scribentes poetas,	I.
Disceptatio pulchra super præstatiâ Scipiōis Africani, & C. Iulij Cæsaris.	I.
De infelicitate principum dialogus	I.
Facetiarum liber	I.

4- XVI B

2587

46793124

POGGII FLOREN-

TINI OPERVM INDEX.

Bbas Septimius irridetur à rustico	429	Animilibertas	131
Actium bellatum est	373	Animi cultura uirtus est	320
Adolescentula quæ uirum de paruo priapo accusauit	433	Antiochum superat Scipio 362 &	365
Adriani pont. dictū de potificatu	369	Apollo Pythius	294
Adrianus quō fuerit erga amicos	408	Apostolos omnes morti dānatos	303
Ægyptiorum & Syrorū nobilitas	69	Aquarum ductus	136
Æris signatura quando cæperit	6	Aquæ malum	108
Æs Seruius Tullius primus signauit nota pecudum	6	Aphricanus contra Hannibalem	316
Æsculap. filius ppter medicinā immortalis factus & à fulmine ictus est	38	Archia poeta	346
Aglaus Arcades felix	417	Aretium pestis causa petijt pont.	33
Alemanni	120	Argentis signatura	6
Alexāder Magnus homo uesanus	378	Arionistus dux Germanorum	359
Alexander ebriosus	354	Arionisti pugna	364
Alexander sacerdos Veronensis	309	Arist. sententiā honorē honorātis esse	36
Alexandri successores	117	Aristoteles auarus æstimatus propter Alexandrum	19
Alexandro Traianus superior	349	Asinus Luciani in hominē redit	54 &
Alexander Macedo coactus est se hominem fateri	289	Atalus rex	413 (138)
Alexander Magnus doctus	371	Atalantæ onus	395
Alexandri uita	97	Auaritia luxuriaq; fundamentū omniū	
Alexandrinum bellum	326	Auaritiæ defensio	11 (malorū 4)
Ambitionis iniquitas	293 & 15	Auarus rex monstrum	20
Amedæum schismatis autorem	157	Auaritia quid	7 & 13 & 6 & 21
Amicitia Pythagoricorum	16	Auari & cupidi differentia	18
Amicitia non ex nummis	16	Auaritia & uirtus nō cohabitare	20
Amicitia fomentum conuiuia	35	Auaritiam non innasce	19
Amoris malum	106	Auaritia laborant omnes ætates, ordines nationesq;	13
Anaxagoræ damnatio	303	Auarus nemo philosophorum	20
Anaxagoræ dictum	280	Auaritia hominē fieri idolatram	29
Angelus Genezanus	317	Auaritia senum	17
Angelus de Firmo	311	Auaritia necessaria & utilis	17 & 22
Anglici humani	36	Auaritia est in uitio	16
Anglorum nobilitas	69	Auaritia bona & mala peperisse	16
		Auaritia principum nocens	21
		Auaritia senum	27
		Auaritia malorum semen	258
		a 2 auaritia	

I N D E X.

Auaritiæ descriptio ab Iugurtha	14	C æsar Dictator fit	360
Auarus Robertus Siciliae rex	14 & 21	Cæsaris uita	358 & 381
Auaritia clericorū manauit à Iuda	22	Cæsar cōspirauit cū M. Crasso & Piso	
Auaritiam fugiendam	30	ne contra Kemp. deinde fit prætor,	
Auaritia omnia mala oriri Paulus A/		post cōsul, atq; Gallos & Germanos	
post. testis	27	deuicit, ultimo bella ciuilia incept	
Auaritiæ descriptio Vergilij	8 & 9	Cæsar Tyrannus	375 (rūt 359)
Auari in urbes aduocari	15	Cæsar ædilis factus	358
Auarus omnibus odio	8	Cæsar ambitiosus, sed liberalis	15 (277)
Auaros comparat Augustinus hæreti/		Cæsarē laudauit Cicero & uituperauit	
cis	29	Cæsar bellū Pharnacis in Asia	360
Auarus in agone cōstitutus	23	Cæsar Cleopatrarū amore ardens	360
Augustinus contra auaros ecclesie	22	Cæsar, Scipio, Hannibal, pares apud	
Augusti uitæ processus	401	Lucianum sunt	358
Augusti felicitas	402	Cæsar latinæ linguæ parricida	365
B abylon urbs maxima	118 & 279	Cæsar ab Rhodo in Asiam transit	380
Babylonia auarus nuncupat	22	Cæsar iniquitas & mores	360
Balneorum Thuregum descriptio	297	Cæsar ciuis perniciosus patriæ	358
Balnea puteolana	279	Cæsar multa opera scripsit	371
Balneū prope thuregum reddit sæcun/		Cæsaris uitia & deuicit Numidiæ rei/	
das mulieres, & propter sterilitatem		gem	364
eo proficiscuntur	300	Cæsar donatus est corona ciuica à Im/	
Baden oppidum	298	peratore Thermo	379
Balneantium mores	299	Cæsar sedes	298
Basilienſis concilij detestatio	160 & 156	Caietani pauperi naucleri	420
Basilææ incendium	109	Calisthenem Alexander interfecit	371
Bascanianorum multa milia conducti		Cantus uulgus delectat	34
contra Romanos à Perſeo	23	Capitolium	133
Bestiarum malum	110	Captiuorum redemptio	312
Bias prudens	267	Cardinalis Florentinus Hieronymum	
Bithyniæ inundatio	129	Constantiæ adijt	305
Boccatius Neapolim se contulit	409	Cardinalis Florentini Constantia & in/	
Boetij exitium	303	tegritas in concilio	255
Britannia subiecta Rom.	364	Cardinales quinquaginta obiisse dum	
Brutus ex stoicorum schola	354	in curia fuit Poggius	269
Bullati nobiles	69	Cardinalis S. Crucis Basileā in concili/	
Burgraudus Pisanus nonnulla fecit la/		um missus à pōtifice, deinde legatus	
tina, ex Chrylostomo	28	in Gallia, Germania, postea Cardiu/	
Burgundiæ dux ducitur in beniuolen/		nalis fit, postremo pœnitentiarius	
tiam regis Gallia	267	Carthago deleta	122 (167 & 262)
		Carthago	

I N D E X

Carthago reparata	123	Cosmi de medicis patientia	316
Carthaginem nouam cepit Scipio	362	Creditoris faceta	457
Cathalani	329	Cridon	279
Cato habitus uir sanctus	385	Crispi dictum de homine	279
Catonem culpatur Guarinus	384	Cupidi & auari differentia	18
Catonis scriptū nō solū negocij sed ocij		Cynicorum disputationes	385
quoq; oportere extare rationem	22	Cyprianus contra episcopos	22
Celius Saturni filius	280	Cyrus Perſarum rex plantator	296
Cerui ætas	280	D Aemoniaca illusio	449
Charitas alitrix reliquarū uirtutū	28	Dantes Rauennæ obiit	409
Christus nihil scripsit	344	Danti facetiæ	346 & 437
Chrylostomi uerba in auarū	19 et 24 et	Decimæ corporales	462
Chrylostomi laus	28 (26)	Democritus cuius gratia ad epulū ac/	
Cicero restitutus	340	cedatuocatus	34
Cicero rei rusticæ laudator	296	Dei mirabilia	446
Ciceronē Augustinus artificē reipub.		Deus hominem constituit in agrū	294
appellat	27	Dianæ Ephesiæ templi incensio	390
Cicero eiectus Roma neq; Clodij	316	Dicendi artis tria	3
Cincinnatus	296	Dictum Pet. Eghi in seditione Floren/	
Ciuica corona quibus dabatur	385	tia	444
Ciuitas in quo posita	257	Dictū medici cuiusdam ad puellā	444
Ciuitates auaritia et luxuria laborare	4	Dictum Card. Bononiensis	444
Clodij nequitia eiectus Cicero	316	Dionysiu Siculū quendam laudasse	17
Collutij libri uenditi	277	Dion imperatorum assecla	388
Coniuales historias tres	32	Diocletianus Imperator in uilla Salone	
Cōiuialis disceptatio prima quis debe		agricola	296
at alteri gratias referre p conuiuio	33	Diocletiani dictum	398
Cōiuialis secūda disceptatio an medi/		Doctrinæ commendatio	48
na, uel inris ciuilibus præset	37	Doctis indoctos præferri	451
Conuiuia fomentum amicitia	35	Doctos persecuti principes	405 & 409
Confessor Monachus quid cum adole/		Doctorum uirorum utilitas	292
scntula egerit	454	Doctorū insignia stultitiam uocat	50
Concordiæ ædes	135	Donatistæ	29
Consentire quid	385	Ducum prudentia plus ualere in bello	
Conspiratio quid	326	quam militum fortitudo	364
Cōstantiæ ciuis soror grauida facta	429	E Briam iuuentutem increpat	440
Cornicis ætas	280	Ecclesie rectori periculum	287
Cosmam Medicum consolatur Poggi/		Ecclesiarum bona quo utenda	304
us in fortuna	315	Emperici ad gentium perniciæ orti	45
Cosmam medicum consolatur	312	Eugenius pont. stultis fauet	429
		a 3 Ennius	

I N D E X.

Ennius potator	310	Grammatistarū superbiens penuria	85
Epicurus quæ approbat	369	Græcorum deprauata natura	89
Eques qui ancillam molestabat	443	Græciæ diluuium	110
F Abrianum Picene oppidum	35	Græci ad pontificē proficiscuntur	267
Facetia in Papam	431	Græciæ deuastatio	118
Factionis significatio	327 & 326	Guarini cum Poggio disputatio de præstantia Cæsaris Scipionisq;	332 & 331
Fatum	279	Guarino Poggius scribit	305 & 308 & 355
Felicitas ubi reperiatur	418 & 403	Gyges Lydorum rex	417 & 294
Felicitas uana	390	H Annibal à Scipione uincitur	362 & 316
Felicitas quid	403	Hebræorum exemplo	303
Ferrariæ meretrices delatę	429	Heliogabali cōcio	298
Florentini Redolphū pro proditore depicti sunt	435	Heracliti luctus super miseria humana	(90)
Florentini duxq; Mediolanensis pacem constituunt	338	Hetruscorum laus	337
Florentinorum laus	334	Hetrurię fines & unde dicti	388
Florentia unde dicta	388	Hieronymi obitus Constantię	301
Florentini cæci appellantur	325	Hieronymi eiusdem eloquentia	301
Florentia præstantissima	337	Hieronymi constantia	305
Fortitudo quid	369	Hieronymi obitus	305
Fortunę uis	152 & 279	Hieronymus patientior in obitu quam Socrates aut Mutius	305
Fortuna magna seruitus	287	Hieronymi eiusdem de sacramēto sententia, eiusq; defensio, testiumq; abiectio,	305
Fortunę uarietates	87 & 89	Hieronymi uerba mirę grauitatis, & diebus CCC XL incarceratus fuit, laus & commendatio eius	302
Fortunę casus ieuiter ferendę	315	Hieronymus excellentis ingenij, atq; memorię	302
Frahatis Parthorū rex 30 fratres cum patre interemit	43	Hippocrat. ætate Democriti uiguit	38
Franciscus Barbarus librum de officijs scripsit	306 & 356	Hispanorum nobilitas	69
Francisci Petrarchę laus	14 & 22	Hispaniam Scipio aggressus	362
Franciscus Pistorienlis magister Theologiae	321	Homerus de homine	279
Fulminis malum	110	Homo describit à Pindaro, Theocrito, Hom. Virgilio, Horat. Crispo	279
Furius Camillus in exilium pulsus	316	Homo constitutus in hortum paradisi	294
G Albę tenacitas	21	Humana feritas	466
Gallorum nobilitas	68	Humana corpora quid sint	279
Gamedon hortus uoluptatis	300		
Garfię antiquitates fuerunt	321		
Germanos uinosos notat	310		
Germanorum nobilitas	68		
Gloria quid	368 & 367 & 344		

Humanę

I N D E X.

Humanę conditionis miseria	88	Iuristas deprehendit	39 & 45
Hypocritarum auaritia	15	Iuri ciuili qui operam dant se lucrandi cupiditate ad eorum cognitionem conferunt	14
Hypocritarum castitas	467	Iurisconsultos imperitos deridet	44
I Acobi Apostoli religio	268	Iustitia quid	81 & 25
Lactatoris faceta	468	Iustitiam aliquam iniustam	16
Ianuense bellum	336	L Abare quid	385
Ignis malum	109	Lacuna stultorum	421
Infantis miseria	93	Latina lingua an Romanis communis fuerit	52
Ingratitudinis exemplum	449	Latina lingua unica	55
Inuestiua in Antippam	155	Latinam linguam ostendit Aretinus dupliciter extitisse	62
Inuestiua in Franciscum Philelphum pag.	164	Latinae linguę parricida Cæsar	365
Inuestiua in Franciscum Philel.	170	Laudandi modus	289
Inuestiua in Franciscum Philel.	174	Laus nimia	496
Inuestiua in Franciscum Philelphū pag.	187	Laus uera	335
Inuestiua in Laurentium Vallam	188	Laurentij de Medicis parentes, eiusq; studia, & ecclesiarum instaurator pag.	281
Inuestiua in L. Vallam	206	Leges utiles esse	37
Inuestiua in L. Val.	254	Leges cum tempore uariari	49
Inuestiua in Laurentium Vallam pag.	242	Legum magistri, interpretes, serui, qui sint	257
Inuidia	106	Lelius Cæsari præstat	346
Inundatio Flandię	109	Leonardo Aretino Poggius scribit de dissentione Nicolai	347 & 346
Ioannes Baptista	303	Lex Romanorū de decoctoribus Lacer demoniorum	38
Joseph uenditus	303	Liberalitate avari tenacis	26
Ira unde	21	Licurgi lex latrocinandi licentiam dabat	38
Irreuerentiales carpit	424	Linterni Scipio moritur	363
Isis medicinę repertrix	38	Literarum cōmendatio	48
Isidorus pecunię amorem iubet fugere pag.	22	Luxurię malum	4
Italia cur à bellis quiescere nō potest	396	Lapides preciosiores paruifaciendi pag.	440
Italię descriptio	123	Lucanum Nero interemit	371
Italorum mores carpit	301	Lucilius	420
Italorum laus	67		
Iudæis statutum est, ut certo signo dino scerentur à Christianis	264		
Iudæus christianus factus	422		
Iudas prodidit saluatorem ita quod reliquos clericos auaritia infederit pag.	22		

a 4 Lucrū

I N D E X.

Luerum nullum sine detrimento alicuius	17	Monachorū genus unde descendit	295
Lucretiæ stuprum	23	Monachos reprehendit	100
Lupum Tyberinum uulgo Storionem uocant	53	Monachorum auaritia	13
Lusor in carcerem trusus	440	Monoculus qui frumentum empturus erat	432
Lusitanorū oppida diripuit Cæsar	380	Monstrum horrendum	430
Luxuriæ detrimentum	10	Moses liberator populi	303
Luxuria unde	21	Mulierum libido	438
M Aera amnis	388	Muliebris uersutia	424
Machaō Æsculapij filius ob me dicam artem ad bellum Troianum uocatus	38	Muliebris simplicitas rara	458
M. Antonius ebriofus	354	Mulierum solertia	438
M. Crassus auarus	15	Mulier quæ se uiro semimortuam ostendit	443
Maria noua	154	Mulierum pertinacitas	437
Martialis lasciuiam inculat	355	Mulier insana	428
Marsilius Nicolai Nicolij præceptor	27	Myoparo quid	379
Medicinæ dignitas, antiquitas & utilitas	57	N Aturæ cum auaritia diuersitas pag.	18
Medicine repertores relati inter deos pag.	38	Naturæ uires	400
Medicos irridet cum de potionibus eorum disputant	46	Naturæ blandimenta	90
Medicorum illusores	450	Neapolitanorum nobilitas	67
Medicus quidam dementes & insanos curabat	421	Nero doctus	371
Medicus qui asinos curabat	443	Nicolaus pont. orationem in exequijs pont. Eugenij habuit	290
Mediolanen. Dux & Florentini de gloria cōtenderunt	336	Nicolai Pontificis beneficentia in pogium	32
Mendicantium miseria	102	Nicolaus Fulginus philosophus	33
Mercurius medicinæ repertor	38	Nicolai Nicolij honestas uitæ, & bibliothecam publicā ex suis libris erexit	270 & 276
Meretricum contentio	441	Nicol. Nic. præceptor Marsilius	271
Miles qui uxorem litigiosam habebat pag.	443	Nicolaus Nicola 73 agens annum mortur	277
Minacij consilium ad rusticum	432	Nicolaus Incola	392
Minerua	318	Nili descensus	298
Miseria fundamentū nostræ uitæ	104	Nobilitatis descriptio & uera	64 & 72 & 79
Mithridates præfectus expulsus prouincia per Cæsarem	380	Nobilitas ex uirtute	83
		Notarios imperitos carpit	448
		Numidiæ regem deuicit Cæsar	364
		Nuper	

I N D E X.

Nuperrime quam significationem habet	370	Poggiius epistolarum opus cur collegit	322
O bliuiosi famuli pœna	453	Pog. ducis Mediolan. laudat humanitatem	355
Orator omnium rerum expertus commendandus	290	Pog. scribit Philippo in causa Angeli de Genezano	317
Orus Ægypti rex Isidis filius	38	Pog. acerbitatē literarum tuetur	318
P Apa quibus admonendur	289	Poggiius Ioanni Pratenſi uicario archiepiscopi Pisani scribit	319
Papatus officium onusq;	287	Pog. Bildeſtino archidiacono uxorium se scribit	323
Parcus pater familias	439	Pog. Suffretum rogat pro signis antiquitatis	321
Par pari rependitur	462	Pog. Bornio Bononiē iuriscōsulto de excellentia Traiani	348
Patientia Cosmi de Medicis	316	Pog. Floren. de obitu Hieronymi Constantiæ	308
Patriæ & patris defensio	337	Pog. gratias agit Andreolo Iustiniano pro munere muehitq; in Franciscum Pistoriensem	329
Paulus Æmilius uicit regem Perseum pag.	24	Pog. Cancellario Senensi	311
Pecuniæ necessitas	15	Pog. Papæ refert gratiarum actiones pro beneficio	323
Pecuniæ appetitus naturalis	12	Pog. Francisco Mareſcalco Ferrariensi scribit	307
Pecuniæ amorem iubet fugere Isidorus pag.	22	Poggiius Antonio Cremonensi scribit pag.	322
Pentapolis incendium	116	Pog. Ioannem Lamolam inculat se nimum laudasse	307
Perseus uictus à Paulo Æmilio	24	Pog. Ioan. Spelmibergen. de Guarini & sua disputatione super Scipionis Cæsarisq; præstantia, scribit	332 & 331
Persei auaritia	21	Pog. Francisco Barbato contra Guarinum	365
Pestis atrox multis in locis	129	Pog. & Guarini reconciliatio	355
Petrarcha ad Neopolitanum regē proficiscitur	409	Pog. excusat seipsum	326
Pharsaliæ pugna	371	Pog. ædidit epistolam de præstantia Cæsaris & Scipionis	357
Philippus Macedonum rex Persei pater	23	Poggiius silentium excusat erga Iacobū Foscarum	328
Philippus archipresbiter Veron.	308	Pog.	
Philosophiæ commendatio	51		
Prophete passi sunt	303		
Pigritiæ & sollicitudinis altercatio	422		
Pilæ lusus	300		
Pindari dictum de homine	279		
Pisaurum unde dictum	388		
Plato & poëtæ lasciu	358		
Platonem quendam uituperasse	17		
Platonis captiuitas	303		
Platonis politia	299		
Poëtæ qui imitandi	355		
Poggiius scribit Guarino	305 & 308		

I N D E X.

Pogg. Florentini oratio ad pontificem Nicolaum V.	287	Pogg. contra quosdam religiosos	318
Poggij oratio in funere Laurentij de Medicis	270	Poggijus Hebraicis literis operam dedit	279
Pog. ad Leonardum Aretinum de eius reconciliatione & Nicolai	306	Pog. sese pontifici comendat	292
Pontificum status	392	Pog. Francisco Marefcalco excusat tarditatem scribendi	320
Pog. Estensis equiti	544	Pog. adhortat papam ad bene agendum & ut amicorum meminerit	291
Pog. epistola inuexit Vallam	321	Podalirius Aesculapio genitus & ob artem apud Troianos celebris ex arte medica	38
Pog. Alemaniae librorum inquisitor	394	Pons supra Tyberim	134
Pog. gratulatoria scribit ad Aeneam Syluium super Cardinalatu	324	Pontificum felicitas	369
Poggij Oratio in funere Nicolai Nicolij	270	Prælatorum felicitas uana	115
Pog. ad archiepiscopum Cæsar Augustinum scribit	310	Prædicatores lasciuos reprehendit	433
Pogg. Aeneæ Cardinali Senensij scribit pag.	325	Principum avaritia nocens	21
Poggijus officium a pontifice accepit pag.	324	Principum mala	416
Pog. Quintilianum in lucem, Nonium Marcellum, Lucretij partem, Silium Italicum protulit	272	Principum crudelitas	412
Pog. Iuliano Cardinali S. Angeli scribit de expeditione Germanica, deque ecclesie desolata ruina	309	Principum uirtutes nullæ	403
Pog. facietiarum excusatio	420	Principibus doctos inuisos	408
Pog. in Angliam proficiscitur	311	Principum bonorum rara progenies	410
Pog. Panormitæ	349 & 350 & 353	Principum infelicitas	395 & 392
Pog. Leonardo Aretino de Cæsare & Scipione	350	Principum magnificentia	369
Pog. Scipioni Ferrariensi scribit uter pręstantior Scipio an Cæsar	357	Principibus tria genera hominum grati	407
Pog. lasciuiam poetarum tuetur	350	Principes errare quæ cogunt	290
Pog. Gregorio Coriario scribit Apost. sedis protonotario	325	Principibus bonitas exercenda	254
Poggijus excusat se erga Albertum	317	Prodigia uisa	430
Pog. Cosmæ de Medicis scribit	308 & 339	P. Rutilius in exilium actus	316
Poggij & Vallæ præstantia	84	Puerorum in loquendo institutio	58
		Puteolana balnea	279
		Pythagoricorum adolescentium amicitia	16
		Qualitatum malum	110
		R ationis præsidium	92
		Regis & tyranni officium	21 & 22
		Regna plus uic legibus aucta	46
		Regnandi cupiditas innata	400
		Re & uerbo duplices	464
		Rei rusticæ laudator	296
		Religi	

I N D E X.

Religiosorum miseria	101	Sacerdos qui canem sepeliuit	431	
Religiosi cuiusdam sermo ad populum	452	Saluator noster	305	
Respublicas esse auaritiæ officinas	13	Saracenorum uita tolerabilior quam auarorum	29	
Respub. omnis paci intenta	356	Saturni templum	135	
Rex auarus monstrum	20	Saturnius Ægyptius	398	
Rheni casus ex alto monte	298	Scipio præstat Cæsari	346 & 357 & 368	
Robertus Neapolitanus rex	409	Scipio patris patriæ liberator	361	
Robertus Rossus	271	Scipionis uita	361	
Rolandi gesta	380	Scipionem Linterni agrum coluisse pag.	296	
Romam quide uertit	15	Scipio laudatur à Liuiio	358 & 384	
Romana eloquentia quomodo corruerit	371	Scipio & Cæsar comparantur	363 & 365	
Romana resp. qua uirtute creuit	317	Scipionem prædones in reuerentia habuerunt Linternique obiit	363	
Romana clades enumeratur	123	Scipionem posteriorem Metellus interfecit	345	
Romanorum nobilitas	68 & 71	Scipio Hispaniam aggressus & Carthaginē nouā cepit, ac Siphacem regē in amicitia Rom. traduxit, deinde fit consul & uicit Siphacem & Antiochum	362 & 365	
Romani de inhabilium promotione dictum	429	Scytharum mos	392	
Romani proscripti	316	Secta quid apud Latinos & Græcos pag.	326	
Romæ fames horribilis & in alijs locis pag.	129	Senecam Nero interemit	371	
Romæ incensia	125	Senum auaritia	17 & 27	
Romæ dignitas fortunæ uarietate immutata	132	Serpaulus	317	
Romanorum doctiorum tempora	371	Serranus	296	
Ruris delitiæ	239	Seruare & conseruare idem significant pag.	385	
Rustica simplicitas	423 & 461 & 446	Ser. Sulpitius CLXXX libros in iure ædedit	372	
Rustica simplicitas qui asinū quærebat & qui aratrum super humerū portauit pag.	346	Seruus unde appellatus	385	
Rustici ab opifice interrogati an uiuū crucifixū an mortuū uellet emere	425	Siciliæ rex Robertus auarus	14 & 21	
Rusticæ rei laus	293	Sicinius Dentatus	14 ciuicis coronis donatum	379
Rutilij exitium	303	Sigismundi Imperatoris dictum	429	
Sacerdotem qui solennitate palmarum ignorabat irridet	425	Siphax		
Sacerdotum cupiditas	11			
Sacerdotum auaritia manauit à Iuda pag.	22			
Sacerdos qui loco ornatus cappones episcopo portat	428			

I N D E X.

Siphax uenit in amicitia Rom. per Scipionem & postea ab ipso uincit	362	Venorum nobilitas	67
Socratis patientia	183	Veneti nauale uictoria consecuti	305
Socrates damnatus	35 & 303	Ventorum uis	465
Solonis dictum	280	Venetos perstringit	442
Somniorum uarietas	455	Venetus qui equum suum non cognouerat	444
Sophidius Arcadiae rusticus	294	Venetos stultos irridet	463
Spectaculum mirabile	465	Vidua ac cesa libidine cu paupere	423
Stephanus a sacerdotum collegio interfectus	303	Vir ab aegrotata muliere ueniam postulat	432
Stoici constantes	305	Virgilius de homine	279
Stoicorum nobilitas	79	Viri cur sequantur mulieres coitu gratia	434
Sufannae iudicium	303	Viri dignitas uirtute excellentis	34
Syllana uictoria	316	Virtus recta ratio	91
Syllam nescisse literas	360	Virtus & auaritia non cohabitare	20
Suffretum rogat Poggius pro signis atiquitatis.	321	Virtutem summum bonum esse	314
T Amberlani gesta	344	Virtutes ab omni iniuria liberat esse	315
Tantalus	22	Virtutis effectus	130
Terrae malum	110	Vitiorum generalitas	98
Terramotus uarij	128	Vitiorum duae pestes	3
Teucrorum & Sarmatarum nobilitas pag.	69	Vmbrosorum situs	388
Theatra & amphitheatra	137	Voconius poeta	358
Theocriti historia de homine	279	Volunx	31
Theologiae commendatio	51	Voluptas malorum esca	258
Thermæ urbis	135	Voluptas unde	21
Thusci unde cognominati	388	Urbanum pontificem perstringit	428
Traiani excellentia, & Mesopotamiam superauit, ac Parthos, Persasque subegit pag.	348	Vrbes inhabitare quanta miseria	239
Treueris clades	120	Vxor cuiusdam rustici persuasit uirum se duos habere cunnos	423
Triumphales arcus quot fuerunt	136	Vxorem uir probat	452
Tyranni & regis officium	218 & 22	Vxoris honesta simplicitas	452
V Alla in quadam epistola Poggij inuexit	32	Vxori impudicæ qualis poena statuenda	434
Val. Max. adulator mendax	397	X Enophon	35
Varro anteponendus omnibus grammaticis	372	Xerxes rex deflet exercitum	279
Venerem ex Cypro	298	Z Elotypos notat	456
		Zenonis damnatio	303
		Zuchari dictum	424
		Indicis finis.	

POGGII FLORENTI-

NI IN CONVIVALEM DISCEPTI-

uam historiam de Auaritia Praefatio

VONIAM plures mortales mi Francisce, non uiuunt, sed agunt uitam (hoc enim omnium est, illud per paucorum) fortunati illi esse uidentur, quibus dono immortalis Dei contigit, ut possint dicere se uixisse. Id ego nonnullis nostrae aetatis uiris accidisse puto, qui rebus a se aeditis, magnam laudem consecuti sunt, & nomen multis seculis duraturum. Nam & uaria scriptorum genera e graecis latina reddiderunt nobis, & ipsi sua quaedam conscripserunt summa cum doctrina atque eloquentia, quibus latinae musae plurimum decoris susceperunt atque ornamenti. Quoniam quidem rem haud perdifficilem illis fuisse arbitror, & graeca facundia eruditus, & omni doctrinarum genere praestantibus. At uero mihi durior quaedam scribendi ratio uidetur esse proposita, qui neque graeca lingua ad usum nostrum traducere possum, neque haec sunt meae facultates, ex quibus aliquid adhuc in publicum ausum promere. Verum cum audaces quandoque fortuna adiuuet, tentandum quoque mihi uisum est, an ego quicquam possem afferre in communem utilitatem, quo & si non uixisse ut illi, at saltem non inaniter uixisse dicerer. Itaque sumpsit onus (nescio an gratum multis) mihi certe iocundum, & ut existimo caeteris non inutile, ut referrem sermonem habitum contra auaritiam, ab his quos scio haud inferiores illis qui habentur uiri huius seculi doctissimi, si modo assequi potuero, ut ea perinde atque ab illis disputata sunt, a melioribus mandentur. Atqui hoc eo audientius aggressus sum, quo pauciores ex eis fuere, qui uacarent ad correptionem uitiorum, quae cum sint diuersa quae uitam nostram conturbant, id potissime in hanc disceptationem est collatum ex quo scelera omnia & maleficia (ut ait Cicero) gignuntur. Quod si cui forte aut planum nimis atque humile uidebitur dicendi genus, aut non satis explicata ratio muneris suscepti, is intelligat primum me delectari ea eloquentia, in qua non maior existat intelligendi, quam legendi labor. Deinde aduertat, non quantum de eiusmodi re differi, sed quid ingenium meum scribendo consequi potuerit. Satis enim mihi uisum est proponere in medium copiolas, quaecumque haec sint meas, ex quibus uel querant sumere (si qui forsitan dignas extimatione aliqua arbitrarentur) uel absolute aliquid perfectius, qui uoluerint emendandi atque ampliora dicendi curam suscipere. Tibi autem mi Francisce uiro & amicissimo mihi, & ingenio excellentissimo, cuius labore & industria nostrae linguae magnum incrementum sumpsere, hoc opusculum tanquam studiorum meorum primitias dicaui, subiiciens illud eximie censurae tuae. Quod si probaris, eade illud, quia summa

A tum tua

tum tua autoritate, & ab alijs quoq; comprobatum iri confido. Sin uero mi-
nus, projicito in ignem, ueluti rem in cuius iactura parum detrimenti sit fu-
turum. Cum fatius sit cōprimi errata amicorum quam efferri. Sed ut senten-
tiam rite ferre possis, audias iam quid hi loquantur inter quos est sermo infli-
tutus. Sunt enim quibus cum mihi summa dum hic aderas, & periocūda fuit
uitæ consuetudo, quos cum audieris colloquentes, etsi non scribentes, ac sal-
tem disputantium gratia existimo te non aspernaturum hoc munusculum,
quod suscipias oro in tutelam tuam, non tanquam horridus iudex & seuerus
arbiter, sed tanquam disertus atq; elegās patronus, qui censeas & agendum
tibi illius causam, & errata etiam defendenda.

POGGII FLORENTI-

NI HISTORIA CONVIVALIS DISCE-

ptatiua de Auaricia & Luxuria, & de fratre Bernar-
dino, alijsq; concionatoribus.

M tēnarent Antonius Luscius, Cincius Romanus non
nulliq; alij ex Pontificis secretarijs, cum Bartholomæo de
mōte Pollitiano. Eos enim inuitauerat æstiuis diebus mo-
re Romano ad uineam suam, quæ est prope Basilicam La-
teranensem. Euenit ut sermo post cœnam sedētibus illis,
tū uarijs de rebus, ut sit sepius, tum uero de laudibus fra-
tris Bernardini (nam is tunc Romæ prædicabat) oriretur. Quem cum Anto-
nius qui eum frequens audierat, maiorem immodum commēdaret: Homo
est, inquit, inter omnes quos quidem audierim, mea sententia eloquens & sa-
tis eruditus. Sed quod ego præcipuam dicendi partem puto, una in re maxi-
me excellit, in persuadendo, ac excitādum affectibus fleēt populū, & quo
uult deducit, mouens ad lachrymas, & cum res patitur ad risum. Tum Cincius:
Hunc ego uirum continuo uellem commorari in hac urbe. Multum e-
nim profuit uox sua huic populo, & salutaris fuit, tum ad emendationem mo-
rum, tum uel maxime ad sedandas, quæ multæ & graues erāt, discordias ci-
uitatis. Est quippe ut dicis in eo magna uis ad mentes hominum permouen-
das atq; impellendas. Verum una in re (pace sua dixerim) errare mihi uiden-
tur & ipse, & cæteri huiusmodi prædicatores. Nam cum satis multa loquan-
tur non accommodant orationes suas ad nostram utilitatem, sed ad suam lo-
quacitatem. Nec curant quemadmodum medeantur ægris animis, quorum
curam profitentur, sed quomodo se plebi insinuent & eius captent plausum.
Itaq; cum habeant res quasdam præmeditatas, quas apud omnes omnibus
in locis

in locis tractare consueuerunt, partim loquuntur de rebus reconditis & ob-
scuris apud indoctos, quas non capit uulgus: Partim fundūt uerba in que in-
cidunt apud scemellas & rudem plebem, quem uideas abire multo quam ac-
cesserat stultiorem. Nonnulli ita reprehendunt uitia persepe ut illa docere ui-
deantur, non quantum profint uerba eorum pensantes, sed quanti fiant a mu-
lierculis quorum donis & muneribus anhelant, ex quo perpauca uel nulli po-
tius euadunt eorum sermonibus meliores. Risi multotiens quorundam stulti-
ciam, qui cum egregie laudauerint quempiam quem audierint prædicatem:
si roges quid dixerint quamobrem illum laudent, hēsitant atq; obmutescunt,
aut se respondere nescire. Hic Antonius: Nequaquam hoc mireris inquit:
Nullum enim ad hanc diem ex ipsis audiui (hunc nostrum excipio) qui mihi
aliqua in re satisfaceret, quæ quidem ad eloquentiam pertineret. Nam cum
tria existant, in quibus ars dicēdi omnis & facultas consistit, ut doceantur au-
ditores, ut delectentur, ut moueantur. Ita multi eorum docent ut ignorantie
artem & stulticiæ doctrinam suscepisse uideantur. Ita delectant, ut nil sit ipso-
rum uoce & oratione molestius. Ita permouent audientium animos, ut nulli
accedant tam uigilantes tam que attenti ad audiendum, quin ad oscitatio-
nem soporemq; incitentur. Est ita Antoni ut dicis inquit Cincius, ut multis
omnia & huic quem excipis multa desunt. Sed ego non requiro ab eis quæ
sunt eloquentiæ propria cuius se ignaros fatentur. Illud ualde admiror, cum
docendi, admonendi, emendandi, corrigendi munus præ se ferant, tam pro-
cul abesse a facultate atq; eorum quæ profitentur. Nam cum totum annum
exclamauerint atq; oblatrauerint multa pollicentes, neminem uidimus suis
uocibus effectū paulo emendatiorem. Cuius rei illa est præcipua causa, quod
non accomodant uerba ad summouendas eas infirmitates, quibus languent
animi nostri, sed passim discurrunt ac uagatur per uaria morborum genera,
prout fert libido loquendi in nullius cura insistentes. Quod si bonos imitaren-
tur medicos, aliquem fructum nobis afferret ipsorum labor. Sicut enim illi
cum adhibentur egris, naturam eius & uim morbi penitus inspicunt quo re-
ctius curent. Item isti a quibus suscipitur animarum salus, nisi diligenter scru-
tentur rimenturq; quo quicq; uitio maxime sint infecti, eisq; opem præsent,
loqui diu ac multum possunt, sanare nulla ratione possunt, non plus quam e-
gerit ignarus morbi medicus. Tum Bartholomæus: Sanè hoc recte sentis in-
quit: Nam cum uita nostra sit omnibus obnoxia ac referta uarijs quibus me-
deri oporteret, alia tamen scimus alijs & communiora esse & perniciosiora,
ueluti luxuriam atq; auaritiam, quarum tanta est labes ut difficile sit imma-
culatum se ab eis seruare. Hæ sunt tanquā duæ humani generis pestes aceri-
rime, quæ nullum uere intentatum relinquunt, & cum grauioribus indigent
remedijs tamen perleuiter curantur. Nulla de his uitijs fit ab illis nisi cursim
mentio. Si quando uero illa reprehenderint, ita ieiune, aride, insulse id agūt,
A 2 nulla

Artis dicendi
tria.

Pestes duæ
uitiorum.

nulla cum dignitate, neque uerborum, neque sententiarum, ut fatius fuerit silu-
 isse. Non odium ingerunt peccandi, sed studium. Ita aperte turpia facta, alii
 quando describunt. Ob eam causam multos cognoui, qui cum studiose, accu-
 rate, longumque tempus interfuissent eiusmodi sermonibus, nihil neque uita, ne-
 que moribus profecerunt. Neque id iniuria. Non enim curantur pro modo sue
 ægritudinis. Quid autem prodest medicina non accommodata uulneri? Sed
 audiunt quædam quæ obliuiscuntur priusquam discesserint, oleum atque ope-
 ram ut aiunt perdentes. At uero si hæc duo insectarentur uitia, quibus ma-
 gna pars mortalium uexatur, si his insisterent, si detestarentur, magis ipsorum
 prodesset audientibus oratio. Ita enim sentio auaritiam, luxuriamque tamquam
 sedem esse ac fundamentum malorum omnium, ut uerissima sit Prisci Cato-
 nis sapientissimi uiri sententia, ciuitates auaritia atque luxuria laborare, quæ pe-
 stes omnia magna imperia euerterunt. Eorum alterum cum uideatur origi-
 nem ducere à natura, tamen ratio adhiberi potest, & modus quidam ne se efi-
 ferat, utque inter certas metas contineatur. Alterum cum sit nature aduersum
 nulla ratione regi potest, neque moderandum est id genus mali, sed excidendum.
 Nam luxuriam, licet multorum malorum causam sapientes dixerint, est ta-
 men aliqua ex parte ut posset fieri, ueluti quæ admiscetur procreatione liber-
 orum blandum malum, sed sibi soli nocens, non alteri, neque alienum à conser-
 uatione generis humani. At auaritia est ad subuersionem eius execrandum
 scelus omnibus nocens, omnibus infensum, cui nihil laudabi-
 lis, nihil honesti potest esse coniunctum, monstrum ingens horrendum, ad
 perniciem gentium procreatum, ad delendum inter se hominum societa-
 tem. Nihil est mihi credite foedius auaritia, nihil turpius, nihil horribilius,
 cuius si posset facies uideri, magis nos terreret quam furiarum agmen ex in-
 fimo tartaro eductum. Nolo exemplis uti, ne quem mea uerba offendant, at
 si liceret ostenderem, ac re ipsa docerem, nullum malum, nullum flagitium
 quod illa non suadeat non importet secum. Nihil non bonitatis quod non
 auferat ab eo quem occupauit. Denudat illum uirtute omni, spoliat amici-
 tia, beniuolentia, charitate. Replet odio, fraude, maliuolentia, impietate,
 reddens ex homine scelestum portentum ac crudele, ut si reliqua omnia in ui-
 num uitia congerantur, cum hoc solo non putem comparanda, tanta est illi-
 us immanitas. Hanc Bernardinus tuus Antoni, quæ adeo laudas, nunquam
 tetigit, semel dixit in usurarios, magis mouens populum ad risum, quam ad
 ad horrorem tanti criminis. Auaritiam uero quæ scenus persuadet, intactam
 reliquit. At in hanc erat inuehendum, in hanc excitandæ ingenij uires, si quo
 modo possit eius ardor uel restringi uel mitigari. Sed postquam ab his rabu-
 lis nostris de hisce uitijs aut siletur, aut dicitur ridicule, non esset alienum ab
 re nostra, qui & illa euitare & boni esse cupimus, quando corporibus satisfac-
 cimus aliquid inter nos differi, siue de utroque, siue de altero, quod animo
 etiam

Blandum ma-
 lum luxuria.

etiam prodesset, nisi & nox immineret, & redeundum esset ad publica nego-
 cia, quæ sunt nobis à Pontifice demandata. Imò uero inquit Antonius &
 temporis paulum superest ad disputandum, & dum hoc agimus, publica
 quoque tractamus negocia, neque paruo extimanda. Egregie quippe scriptum
 est à præceptore morum Seneca, in libro qui est de tranquillitate animi:
 Non solum eos prodesse reipublicæ qui assunt alijs, qui tuentur reos, qui de
 pace belloque censent, sed illos quoque qui uirtute instituunt animum, qui in lu-
 xuriam pecuniamque currentes pressant, ac retrahunt. Quare tentemus &
 ipsi, si quid possumus prodesse hoc sermone nostro, & si non cæteris, at sal-
 tem nobis. Equidem lætor nos incidisse in hæc uerba, ut disceptemus pau-
 lisper de horum uitiorum uirtute atque natura, qua cognita, illorum crimen cul-
 pamque facilius cuitemus. Quanquam fatebor uobis ingenue, alterum ne
 possem, iam anni effecerunt, alterum ne uellem, tum natura cōsecutus sum,
 tum uero plurimum literis & doctrina. Mallem tamen dici aduersus auari-
 tiam, cum uerear ne sit necesse nos fieri auaros, ob tenuitatem lucri, quo uix
 possumus tueri officij nostri dignitatem. Prosequere igitur Bartholomæe,
 & quod cœpisti, ad extremum perducas. Imò te inquit ille, aut Cincium
 operirer. Meæ quidem fuerunt partes ut cœnaretis affatim ac laute, uel stræ
 nunc est humanitatis efficere, ut uideamini bene cœnauisse, quod plurimo
 sermone atque altercatione aliquando solet fieri. Et antiquum est, bene infla-
 tas tibias meliorem sonum solere reddere. Probe inquit Cincius & iocatur
 & partitur conuiuij magister, ut cum ipse corporum curam suscepit, nos
 aliquid animo tribuamus. Tuum igitur inquit Antonius sit hoc munus,
 quandoquidem probas partitionem tuam. Video te Cincius ait, dicendi la-
 borem subterfugere repletum cibo, sed releuarem te hoc onere ego non ni-
 mium à cœna leuis, nisi fieri uideretur iniuria huic nostro hospiti ornatissimo
 uiro, cuius prudentia requirit, ut non minorem animi recreandi facultatem,
 quam corporis pascendi diligentiam habere uideatur. Tunc enim refer tum
 erit omnino uoluptate conuiuium, si animus quoque aliquid ex eo degustarit,
 cui satisfacere certe te conuenit. Geram inquit ille morem uobis, licet hic
 pro meo iure uos possem cogere. Dicam autem quæ in mentem ueniunt,
 hac tamen lege primum, ut mihi succedas in dicendo Antoni. Deinde ut ne
 expectetis à me accuratam orationem, aut sententias graues. Non enim post
 cœnam, aut nimium prudens & grauis sermo, aut dicendi ordo est requiren-
 dus. Hæc cum dicerem superuenit Andreas Constantinopolitanus, uir insi-
 gnis & literis, & religione, qui & ipse inuitatus ad cœnam occupationibus
 impeditus, tardius uenerat. Is cum plausu omnium exciperetur, cœnauit in-
 quit, sed huc accessi deambulandi gratia, atque una confabulandi. Cum uero
 tacerent omnes. Quid ille inquit, silentium ne inter uos erat, sumpta præferi-
 tum cœna, an ego effeci ut sileretis? Ille inquit Antonius. Ingressi qui-
 dem era-

dem eramus eum sermonem, ut Bartholomæus contra auaritiam aliquid polliceretur se dicturum. Cum in hunc deuenissemus, ex eius uerbis, qui non nulla dixerat in auaritiam ac luxuriam, detestans utranque, sed auaritiam magis, quæ cum soleat esse quasi cognata senectutis, dixi me de ea malle audire ex qua maius periculum immineret. Te uero præsentem tacemus pudore commoti, ne fias nostrarum censor ineptiarum. Quanquam si quid insulsius, aut ineptius diceretur, habenda esset nobis uenia, Bartholomæo autem tribuendum, qui uinum patrium subministrauit in cœna. Sed ipse sui errati poenâ luet. Hoc inquit tunc recte diceretur Antoni, si effectis quales legi in simposio Platonis, oscitantes, ebrii, somnolenti. Sed uideo uos admodum sobrios, quare perge Bartholomæe, & me uelis esse participem tuæ sententiæ. Ea est inquit illeratio ut taceamus, cum te uideamus & uirum doctissimum & theologum. Sed ego imperatus Andreas inquit ueneram, non enim disputationum, sed computationum hunc memineram solere esse locum. Tunc inquit Antonius, admodum paratos nos censes, cibo refertos ac uino? Non quærimus philosophica aut acuta quædam, sed quæ sunt huius & loci & temporis. Cum ille omnino recusaret. Nos inquit Antonius, tempus hoc quod perbreue est ad disputandum terimus inani concertatione. Quamobrem sequere quod institueras Bartholomæe. Hic se rogare nimium patitur. Faciam quod iubes ille inquit, non tam differendi causa, quam aut te, aut hunc prouocandi, ut inquit Andreas, dummodo ego te audiam. Tum ille: Cum multa sunt inquit, tum à Christianis doctissimis uiris, tum uero à gentibus & Græcis, & à Latinis scripta, superuacuum forte uidetur de ea re amplius loqui, nos præsertim quorum uerba haud magni pensabuntur. Sed postquam conferendi inter nos gratia, & ad utilitatem nostram aliquid dici placet, mihi quidem in primis quærendum uidetur unde nomen auari (nam inde auaritia est) ducatur. Existimo autem auaros ideo appellatos nonnullos quod auidi essent æris, qui enim cupidi illius nimis erant, atque in eo quærendo summam operam, plurimumque studij ponebant, auari nominabantur. Si hoc uerum est inquit Antonius subridens, nulli modo existunt auari. Auri enim argenti que nostri homines cupiditate ducuntur, non æris. Atqui inquit Bartholomæus, id nomen eiusmodi hominibus tunc inditum fuit, cum nondum esset ullus usus uel aureæ monetæ, uel argenteæ. Nam æs solum in precio est habitum apud Romanos usque ad bellum Punicum primum. Quinque enim annis ante id bellum, argentum primo est signatum bigarum & quadrigarum nota: Anno urbis conditæ quingentesimo octogesimo quinto. At anno post secundo & sexagesimo nummus aureus percussus est. Aes autem Seruius Tullius primus signauit nota pecudum, unde & pecunia dicta, cum antea rudi ære uterentur. Ita licet uariaretur monetæ materia, idem tamen auaro nomen mansit, ut auri, argenti, æris, opum cupidi, atque ita cupidi,

*Aeris, argenti
& auri signaturæ.*

pidi, ut omne in id studium suum conferant, semper quærant, semper appetant, sumptu abstineant, nullum quæstum abhorreant, uel lucro satientur, omnia referant ad suam utilitatem, proprioque comodo inetiunt recte dicant auari. Vnde auaritia erit libido habendi immensa, uel potius fames quædam diuinarum cumulandarum. Est enim auari animus occupatus in quærendo, detritus studio thesauri, obnoxius cupiditati, pecuniarum seruus, quarum cura & sollicitudine dies ac noctes torquetur. Nunquam ut scitis satiatur aut expletur cupiditas sitis, semper appetit, semper eget. Nam ueteri prouerbio, tam deest auaro quod habet, quam quod non habet. Cruciabitur ergo continua thesaurizandi siti, nulla dies, nulla hora prætermittetur uacua ab hac cogitatione. Aestuabit semper, fluctuabitque anxius ad sedandum famei scentem auri appetitum. Igitur inseruiet priuatae utilitati, ad eam accommodabit dicta sua omnia, facta, cogitatus, sibi soli, & rei suæ intentus erit, oblitus publici commodi, quo fit ut id uitium sit repugnante atque aduersante natura, cuius præscriptum atque lex est, ut communem utilitatem nostram anteponamus, impellamurque, ut uelimus prodesse quam plurimis. Vnde stoicus ille Cato apud Ciceronem disputat: Non esse magis uituperandum proditorem patriæ, quam communis utilitatis desertorem, propter suam utilitatem. Cum ergo auarus sibi soli deditus, sibi consulens, non solum desertor, sed oppugnator sit communis utilitatis atque hostis, sui commodicauit, neque profit multis, sed noceat omnibus, certum est ipsum ueluti proditorem desistere ab ipsius lege naturæ, contraque eam esse auaritiam remotam atque aduersam ab utilitate publica. Ad quam conseruandam, tuendamque editi sumus. Hoc constituto, & illud sequitur: Auarum nulla ratione posse esse uirum bonum, ut enim quisque refert ad suum commodum quæcunque agit, ita minime est uir bonus: ut Tullius noster tangit in libris Officiorum. At auarus nulli dubium est, quin ad suum commodum reducat omnia quæ agit. Ideo nullus unquam auarus erit uir bonus. Non solum autem non bonus, sed & summe malus. Ipsum enim nomen auari cum sit in uitio, designat maliciam. Nam fieri nequit, ut quis in auaritia uersetur, absque detrimento atque iniuria multorum. In quo præcipue offenditur regina uirtutum iusticia, cum omnes auari actiones & opera ab iniquitate profiscantur. Dum enim cupit augere opes, dum nititur congregare pecunias, dum occupare terras possessionibus, iusticiam omnem exiit: ut ait beatus Ambrosius. Igitur cum uacet iusticia, nullum scelus omitet spe commodi ablata, fraudabit pauperes, diuitibus insidiabit, expilabit socios, ignotos uexabit, extorquebit infirmos, rudes decipiet, nulla excogitabitur turpitudinis, nullum malum facinus, nullum dedecus cui non assentiat, quod non perpetraret oblata spe utilitatis. Ita nec amicitia colere poterit, nec moueri beni-

uolentia. Nam quæ beniuolentia in eo erit, cui nihil est acceptius pecunia, aut quem amabit qui seipsum odit: Verissimum uetus prouerbium est: Auarus in nullum bonus est, in se pessimus. Quam uero amicitiam seruabit, qui quod agit & cogitat, pensat ac metitur propria utilitate: Quomodo subleuabit alios nummis, quos propter opprimit uitam suam: Qua nam ratione sustentabit alterius inopiam, qui se iudicat egentissimum: Non precibus mouebitur, non lachrymis, non fletu. Per medias lugentium erumnas transibit ad cumulandas opes. Ipsa miserorum corpora calcabit, si quid exprimere se posse putabit, acerbus, crudelis, impius. Quam ob rem est hic dignus communi odio mortalium, ueluti publicus omnium hostis, amouendusque ab hominum consortio tanquam seminarium malorum. Nam quomodo amari eum decet, qui ut cætera omittam, hæc duo, scilicet amorem & beniuolentiam humanæ societatis uincula, sine quibus nulla, neque priuata, neque publica res consistit, aufert à nobis: quod quid est aliud quam delere funditus humanum genus: At ipse potius delendus esset. Ipse aqua & igni interdicens, inutilis ciuitati, reipublicæ perniciosus. Iniquum est enim ei locum esse in ciuitate, quem si omnes imitaremur, nullas omnino ciuitates haberemus. Nam sublatis beniuolentia, & auaritia digladiabuntur homines inter se, rapinisque ac cædibus omnia permiscebuntur. Sed uide quæso quale hoc sit malum, & quam cauendum omni ætati. Consueuerunt esse homines in senio prudentiores, sapientioresque quàm in reliqua uita. Nam & usu experientiaque rerum multarum quas longa ætate tractamus, prudentiam & legendo discendoque diutius, sapientiam consequimur, ut quo longius uixerimus, eo propius ad sapientiam solemus accedere. Vnde quidam è Græcis sapientiæ cultoribus quæstus est moriens, tunc se exire è uita cum inciperet sapere. At hæc peruersa labes auaritia, in senes potissimum inuadit, eam ætatem expugnans, cui ad obsistendum plus roboris, ac uirium esse deberet. Eo autem imbecillitas mentes eorum deducit, ut quibus minimo satis esset. Nam paruum est iter conficiendum, eo quærant plura, quo egent paucioribus. Multa monstra dicuntur à Poëtis fuisse in terris, sed avarus senex, cuius uis monstri exuperat deformitatem. Verum ut tanquam faciem & picturam quandam auarorum conspiciatis, referam illos Vergilij uersus eximios, quibus harpyias descripsit, exprimens in eis naturam, formamque auaritiæ, tenes memoria ut opinor: Virginei uolucrum uultus, fœdissima uentris Proluuiæ, unæque manus, & pallida semper Ora fame. Quis potuit pingi elegantius forma quadam cuiuspiam animantis, quam id uitium est uersibus à Vergilio expressum: Dixit uolucres uultu uirgineo, non hominem significans esse auarum, sed monstrum, cuius sub uultu humano latet truculenta bestia, ad omne nephas parata. Uultus uirginei testantur uirescentem semper cupiditatem. Augetur enim

Auarus omnibus odio.

Auaritia descriptio Vergilij.

quotidie

quotidie, & tempore sumit uires, sitque in diem adolescentior, crescens corpore decrecente, neque ætate infirmatur, sed assurgit ualidior. Volucres sinxit, propter appetitus mobilitatem uelocitatemque. Nunquam quiescit mens auari, nunquam sedatur, inhiat opibus, semper uaria auferendi genere uersans animo. Proluuiæ expressit apte immensam eius cupiditatem, ex quo ille uulgatus est uersus: Auarus animus nullo satiatur lucro. Nulla enim copia repletur, saturatur nulla abundantia, stat ore patulo. Non famelicus, sed ravidus tanquam Cerberus, promptus ad excipiendum uorandumque quicquid obijciatur. Fœdissimam quoque ait, non solum propter obscenitatem uitæ, sed propter auari uitam immundam, & sordidos mores. Sunt impuri, asperi, inculti, ut ueste utantur ut plurimum uili & abiecta, & nonnulli adeo expauescant timorem sumptus, ut refugiant etiam tonsorem. Vidimus quosdam notæ auaritiæ, qui barbam capillosque nutrent longius quam ferat consuetudo, neque eam deponerent nisi admoniti & pudore inducti, quos sæpe solemus ridere, cum se offerunt nobis promissa ac suffulta barba, ueluti rusticani. At manus uncas quam recte addidit, ad monstrandum auari rapacitatem. Aufert, eripit, extorquet. Nihil tractat ex quo aliquid non abradat, exhauriens notos simul atque ignotos. Nam quod pallida protulit ora fame, nil potuit dicere uerius. Primum torquetur fame comparandi thesauri congregandique, que tum cura cogitatioque extenuat, tum nulla datur sibi intermissio ab eiusmodi sollicitudine, qua afficitur semper, & quo plus creuit pecunia, eo maior suboritur cupiditas. Deinde bibendi edendi que fame maceratur, quam raro sedat, nisi cibo incondito & uili. Quomodo enim præstantiores aut preciosiores parabit epulas miser ille: Fuit enim Florētinus (ut aiunt) nobilis avarus, qui cum esset opulentissimus, & duo pulli in cœnam aliquando afferrentur, iussit auferri alterum, seruarique in posterum diem, castigat prius uerbis dispensato rem tanquam prodigum. Nobis autem notus quispiam delectari se admodum asseuerabat cepe & alleis cum domi ederet, foris non. Item alter cum esset aduersa ualitudine, medicus autem peteret quibus uesceretur cibus, ait, carnibus bouis aut uituli. Reprehensus quod non pullis gallinaceis uteretur: Respondit, non conuenire morbo aut naturæ suæ, quia scilicet maiori pretio emerentur. Sed postmodum cum dono dati essent ab amico qui id nouerat, auide comedit. Quare non minus edendi fame pallebit, quam multa comedendi. Quod autem tres descripsit harpyias, id puto superbiam, crudelitatem, inuidiamque intelligi uoluisse. Non enim unico uitio laborant auari, sed multa in eis accumulantur, omni uirtute expulsa. Habetis auaritiæ ueluti picturam quandam, quæ si oculis cerni posset, magnum incuteret mentibus hominum terrorem, maiusque portentum uideretur, quam scribantur harpyiæ. Nam & ipse Vergilius antequam eos uersus proferret, uidēs se non equaturum uerbis suis rei deformitatem dixit: Tristius haud aliud monstrum, nec

seuior

Virgilius.

leuior ulla, Pests & ira deū stigijs sese extulit undis. Etenim quod maius mō-
strum fingi potest, quam esse aliquem publicum p̄donem libidine confra-
grātem qui semper iucumbat quēstui, inhiēt auro, nullum refugiat lucrum,
petat, rapiat, extorqueat, laceret, qui cupiditate inexplebili uitam agat, qui
sine intermissione pecuniam cumulet, cumulatam summo angore custodiat,
fit miser sumptibus, famescens, pauidus, qui omnia trahat ad suum commo-
dum horridus, incultus, qui omnes opprimat, nullum reuelet: Hunc ego o-
mnia Hercules monstra immanitate atq; acerbitate exuperare cōfitear. Itaq;
si hec quæ à me dicta sunt diligenter cōsideretis, iudicabitur profecto auaros
ueluti monstra gentium semouendos procul à nobis, projiciendosq; alio, si-
cut purgamenta ciuitatum spurcissima: unde nos neq; fœtore læderent, neq;
contagione nocerent. Hic cum dicendi finem fecisset Bartholomæus: Quid
nam cogitas Antoni, Andreas inquit: Assentiris ne huic, & ea probas quæ
dissertit: an te quid mouet: Vidi enim te dum loqueretur, nescio qua in præ-
meditatione defixum. Tum Antonius: Ego quid sentia quæris: Scito inquit:
Dicta sunt multa à Bartholomæo, meo iudicio minime cōtemnenda, in quo
sanè laudo ingenium suum, qui licet sit occupatissimus in his molestis curi-
tamen tātum studijs impartitur temporis, ut hæc non impolite possit dicere:
sed ea singula probem ne, an improbem incertus sum animi. Verūtamen ut
ita sit quemadmodum dissertit, ego tamen sequens morem academicorum,
qui contra ea quæ dicerentur ab alijs disputare consueuerunt, afferam quæ-
dam secus atq; ipse locutus est, quæ an accipiantur à uobis uestrum erit iudi-
cium. Ego sanè multos audiui, neq; contemnendos homines, qui nulla ratio-
ne unquam cum Bartholomæo sentirent, qui & rem mea sententia grauissi-
mam reddidit leuiuscula uerbis suis: & item rem non admodum magni pon-
deris, nimium depressit mole sermonis, ut si iretur in suffragium populi, non
dubitarem quin ferme omnes aliter ac nos essent iudicaturi, cum in luxuri-
am multa sint illius arbitrio, ac legibus constituto iudicia, in auaritiam nulla.
Sed tamen ut non iudicio populi disceptemus, sed ratione, dicam cur luxuria
uideatur esse mihi scēdissimum crimen, auaritia non. Illud quippe maius ac
fœdius est uitium iudicandum, ex quo magis animus noster corpusq; labefa-
ctatur & corrumpitur. At certum est luxuriam magis quam auaritiam eneri-
uare corpus & animum perturbare. Ergo fit, ut luxuria turpius sit uitium.
At uero luxuria & corporis & animi uirtutes infringi ac dissolui satis cōstat.
Perdit enim omne robur intellectus, & corporis uires, adeo ut luxuriosos ui-
deas insulsos, effœminatos, imbelles. Nocet illa quidā ingenio, exhaurit uali-
tudinem, mentem ex suo statu dimouet, & priuat rationem, ex quo Seneca
præclare ut reliqua in proœmio declamationum, nil esse dixit tam mortiferū
ingenijs quam luxuriam. Hæc aduersatur studijs literarum, quassat membro-
rum firmitatem, ex uiro fœmellam reddit, ex docto ignarum, stultum ex sa-
piente

Luxurie detri-
mentum.

piente, memoriæ uero est inimicissima. Itaq; uidebitis luxuriæ deditos, nul-
lius animi, nullius uigoris, nullius prudentiæ, uecordes, contemptos, abie-
ctos. At auaros contra fortes, prudentes, industrios, sæueros, temperatos,
& animi magni, & plurimi consilij. Luxuria quoq; semper nocuit: Auaritia
profruit aliquando. Altera nulli concessa ætati, alterius uidetur quasi senectu-
tis ægritudo cōmunis, & in ea non nihil toleranda. Non subuertit animum,
non exagitat ingenium, non aufert studia literarum, & sapientiæ disciplinā.
Nam & in omni genere doctrinæ excellentissimos uiros, & in republica præ-
stantes, scimus auaros fuisse. Reges insuper & egregios principes quorum
uirtus maxime claruit, auaros accepimus, ut si alterum mihi sit eligendum
malim auarum me quam luxuriosum uideri. Neq; enim puderet ascribi in eo
numero in quo & reges plurimi fuissent. Et doctissimus philosophorum Ari-
stoteles, multi præterea egregij in suis studijs uiri & philosophiæ dediti, ab
Luciano Græco autore fuisse enumerantur, quorum tanta est autoritas, tan-
ta dignitas, ut eorum nomen cōmemoratioq; absq; aliquo patrocinio, absq;
argumentis possit auarorum causam satis defendere. Sed seponamus auto-
ritatem quamlibet, & quid à te qua ratione dicatur discutiamus. Putasti pri-
mum ideo auaros dictos, quod essent æris, auri, argenti nimiū cupidi, quod
si ita est ut omnes cupidiores pecuniæ appellentur auari, censebuntur rei hoc
nomine ferè omnes. Omnia enim ab omnibus agenda suscipiuntur pecuniæ
gratia, ducimurq; omnes lucri cupiditate, neq; eius parui, quod si sustuleris,
negocia operaq; omnia penitus cessabunt. Quis enim quicquam aget remo-
ta spe utilitatis: Quæ quo maior ostendetur, eo libentius negocia quælibet
aggrediemur, illam sequuntur omnes, illam appetunt. Nam siue rem milita-
rem, siue mercaturam, siue cultum agrorum, siue artes has quas uocant mer-
cenarias consideres, siue eas etiam quas appellant liberales, uidetur singulis
præposita esse ingens pecuniæ cupido, ob eamq; adiri labores & discrimi-
na quæ subimus. Quicquid tractamus, operamur, agimus, eo spectat ut quā
multum commodi ex eo capiamus. Quod quo amplius fuerit, eo maiori affi-
cimur lætitiā, atq; commoda nostra ferè pecunia pensantur. Igitur pecuniæ,
hoc est, auaritiæ causa fiunt omnia. Quid enim (ne de uilioribus exercitijs lo-
quar, quorum late patet finis) leges in uita tractantes aliud ducit, quid aliud
trahit nisi pecuniæ cupiditas non parua & uberior lucrandi facultas: Quid
item medicos, quid reliquos qui se ad liberalium artium studia conferunt:
Non ne quæstus auaritate pelluntur, ut quamprimum facultatem suam in
medium proferant, uenditioni illam exponentes, & res cognitione dignas,
nullam aliam ob causam se profecutos testantur, nisi ob auaritiam, hoc est,
auri & argenti cupiditatem: Confer te ad sanctiores disciplinas, philosophi-
am, theologiam, sciendi ne causa an plurimum lucrandi tanta ponitur in his
edocendis opera: Quid loquar de sacerdotibus nostris, quorum studia ma-
nifestius

In auaritie de-
fensionem.

Sacerdotum
cupidiitas.

nifestius apparent: Num aliud spectat, quærunt, ambiunt sub fidei uelamento, nisi ut paruo labore diuites fiant: Quanta non sollicitudine, sed importunitate & impudentia hæc petunt quæ uocant beneficia (mihi autem animæ maleficia uidentur) diuitiarum gratia, quæ quo sunt opulentiora, eo maiorem in ea cõcursum atq; impetum fieri uidemus. Nisi forsitan propter saluandam animam, non propter uitam in delitijs degendam ea tantopere putas expeti. Illi ipsi qui sub hypocrisis hæc aspernari se fingunt id agunt, ut non quæsitæ ab eis, sed ulro uirtuti ac meritis suis delata uideantur. Perlustres licet singula exercitia, siue quæ animo, siue quæ corpore administrantur, nihil uacuum reperies ingenti cupiditate. Quicquid inter mortales tractari uides, quicquid periculorum suscipi, eo spectat, ut inde aurum atq; argentum excudatur. Quod mihi quidem uidetur nulla ratioe improbandum. Est enim per oportuna ad usum communem, & ciuilem uitam pecunia, quam necessario Aristoteles inuentam tradit ad commercia hominum, resq; mutuo contrahendas. Eius igitur appetitum si culpabis, culpes licet & ceteros quos nobis dedit ipsa natura. Nanq; è toro, licet minus auri argentiq; cupidum esse, quam potus & cibi, reliquarumq; rerum quibus uitam tuemur: Natura quidem inest omnibus animantibus appetitus sui conseruandi. Ex quo & ea quærimus quæ ad uictum spectant, & quæ ad tutelam corporis ac cultum. At ista comparantur pecunia, nisi plane scurræ quidem esse uelimus. Quid mirum si sim cupidus, si quæro æs, aurum, argentum, sine quibus haberi illa non possunt: hoc si est auarum esse, non est contra naturam auaritia, ut paulo ante dicebatur, sed ipsa natura indita atq; impressa nobis, ueluti cæteri quibus cum nascimur cupiditates, quæ autem à natura insunt nobis, minime sunt uituperanda. Hunc autem appetitum pecuniæ inesse omnibus natura, fatearis necesse est. Omnes siquidem quacumq; in ætate, quocumq; in statu, honore, dignitate fuerint, auri cupiditate, hoc est auaritia tenentur, auroq; gaudent tanquam re nobis cognita & affini. Quere hoc in pueris, lætantur nummis oblati. Quare in adolescentulis, uiris, senibus, diuitibus & egenis, regibus, principibus, omnes eadem mente lætantur pecunia, sectantur diuitias, neq; aliam ob causam, nisi quod ita eos formauit edocuitq; natura, ut sciant pecunia comparari quibuscumq; uita nostra alitur ac fouetur. Cum igitur admonente adhortanteq; natura, cupiditatem hanc sequantur omnes, non est auaritia uituperanda. At fuere inquires quos nulla eiusmodi cupiditas moueret. Fuere item quidam qui nascerentur capite suillo, neq; tamen propterea non natura oritur humano capite. Non est peruestigandum quid peruerfitas, aut insulfitas aliquorum horridorum atq; agrestium aliquando egerit, sed quid sibi postulet uita communis, quam sequi & seruare debemus. Illud ad idam præterea quo fiat lucidius quod sentio: Beatus Augustinus uir doctissimus inter latinos, in libro de Libero arbitrio, aliquanto leuius quam tu scripsit auari

Pecunie appetitus naturalis.

psit auariciam esse, plus uelle quam quod satis est, hoc si uerum sit, fateamur oportet auaros nos esse natura. Nam quod omnes appetunt, id à natura emanare putandum est, eaque suadente fieri. At uero neminem reperias, quin cupiat plus quam sit satis, nullum quin uelit multum sibi superesse. Ergo naturalis res est auaritia. Percurras si placet uniuersam ciuitatem, forum, uicos, templa, si quis profiteatur se nolle ultra quam existat satis (paucis enim natura contenta est) putato te phœnicem reperisse. Neque tu mihi opponas uolo, uastos quosdam atque agrestes existis hypocrisis (scurrisq; circumforaneis, qui sub religionis specie aucupantur uictum sine labore & sudore, paupertatem rerumque contemptum alijs prædicantes, qui est eius quæstus uberrimus. Non enim ex istis inertibus & laruatis hominibus, qui summa cum quiete feruntur, nostris laboribus sunt nobis ciuitates constituendæ, sed ex his qui sint accommodati ad conseruationem generis humani, quorum si unusquisque neglexerit operari quicquid excedat usum suum, necesse erit ut omittam reliqua, nos omnes agrum colere. Nullus enim seret, nisi quantum sibi & familiæ suæ fuerit satis futurum. Vide quanta rerum omnium sequatur confusio, si nihil habere uelimus præterquam quod sit nobis satis. Tolletur usus gratissimarum uirtutum populo, misericordiæ uidelicet, & charitatis, nullus erit neque beneficus, neque liberalis. Quid enim dabit alteri, cui nihil ad dandum superest? Quomodo munificus esse poterit qui tantum possidet, quantum sibi soli sufficit? Auferetur magnificentia omnis ciuitatum, tolletur cultus atque ornatus, nulla ædificabuntur templa, nulli porticus, artes omnes cessabunt, perturbatio uitæ nostræ & rerum publicarum sequetur, si quilibet eo quod sibi satis erit acquiescet. Sed cum sciamus fuisse atque esse hoc appetitu ferme omnes omnium ætatum, ordinum, nationum, ut & uelint & exquirant etiam plusquam satis sit, ad futuros casus atque impetus fortunæ, ad auxilium socijs & amicis ferendum, quis dubitabit quin ex ea diffinitione omnes sint auari appellandi? At ex eis constant uillæ, oppida, ciuitates, ex quibus si censes esse auaros eijciendos, addas sanè deferendas esse urbes atque euertendas. Id enim dicis. Nam qui inhabitabunt illas, expulsi auaris? Nos quippe eijciemur, quorum nullus est quin hac ratione & cupidus sit & auarus. Vacua ergo desertaque relinquentur cultoribus moenia urbium tua hac sententia. Sed quid ego de singulis hominibus disputo? Ciuitates, respublica, prouinciæ, regna, quid aliud sunt si recte animaduertas præter publicam auaritiæ officinam? quæ quia communi exercetur decreto, sumit ex publico consensu auctoritatem. Quæso te Cin-

Contra pauperes hypocritas & monachos.

B ci, in

ci, in illa tua ueteri Romanorum republica, atque in his etiam quas potest
 fleu uidimus, tot uectigalium uaria genera subditis imposta, tot onera
 infueta deuictis gentibus indicta, tot exquisiti hauriendae pecuniae modi,
 ad replendam aerarij uastitatem, num tibi liberalitatem representant, aut
 summam avaritiam? Cum dixit Iugurtha ille urbem uenalem mature per
 rituram, si emptorem inuenerit, num tibi aut unum, aut alterum auarum
 designauit, an etiam ciuitatem uniuersam? Si urbs illa erat auara in qua
 praedicant domicilium fuisse uirtutis, quid sentiendum est de nostris, quae
 quotidie comminiscuntur leges nouas, quibus subditi euiscerentur? Verte
 te ad Principes ac Reges, quid in eis reperies, nisi publica avaritiae testi
 monia, nequam ea parua, sed amplissima. Robertus quidam Siciliae
 rex maiorum nostrorum memoria habitus est & dictus admodum auarus,
 coaceruauit immensam auari atque argenti quantitatem. Ipse peritissi
 mus fuit. At quid illustrius est etiam hodie reges illius memoria, fama, no
 mine, gloria rerum gestarum? quem non tantum commendaret libris
 Franciscus Petrarca, uir excellenti ingenio & exquisita sua doctrina, si a
 uaritia in eo uirtutis laudem extinxisset. Quoquo deflexeris mentis aci
 em, adstant tibi documenta haud uilia, & priuatae & publicae avaritiae,
 ut si auaros existimes redarguendos, uniuersus tibi reprehendus sit
 terrarum orbis, totumque humanum genus sit immutandum in alios mo
 res, in aliam uiuendi institutionem. His enim aded inoleuit pecuniae cui
 piditas, ut non uitium, sed uirtus putetur avaritia, & quo quis ditior sit,
 honoretur magis. Dixi paulo ante, eos qui iuri civili & canonibus ope
 ram darent, non sciendi, sed lucrandi cupiditate se ad eorum cognitionem
 conferre. Ex eo uidetis quantus fiat ad has disciplinas concursus tanquam
 ad certam aurifodinam. At hi cum quae appellantur insignia doctorum
 (licet plures sint indocti) susceperunt, hoc est, quaestus & avaritiae signa,
 scitis quam frequententur, quam honorentur ab omnibus, quam colan
 tur, ornantur quoque preciosioribus uestibus, anuli aurei gestandius da
 tum est, ut plane intelligant homines id genus facultatum, solum aur
 i corrodendi causa susceptum. Qui si audissent a uobis avaritiam esse detesta
 bilioem caeteris uitijis, credo non continerent manus suas, contenderent
 aut nullum esse uitium, aut perleue & usitatum, & quo multa sint grauiora.
 Equide ego uobis haud concesserim, quod paulo ante dixit Bartholomeus,
 omnia in unum congesta uitia, non esse cum hoc uno comparanda. Nam si ita
 esset, male de nobis mererent prisca legum conditores, institutoresque rerum publi
 carum, qui cum singulis criminibus flagitiisque quibus turbarent ciuitates, ho
 minumque

Iugurtha.

Robertus Sici
lic rex.

Cetera uirtus.

minumque societas uiolaretur, suam poenam constituissent, avaritiam reli
 querunt impunitam, fures namque, raptores, sicarios, adulteros, homici
 das, caeterosque sceleratos uiros puniendos lege sanxerunt, auari nulli mulctan
 tur poena, sanctione prohibentur. Atque id ea ratione, quod intelligebant sa
 pientissimi uiri, innata esse mentibus hominum semina quaedam avaritiae
 tanquam necessaria ad urbium & iuris ciuilibus conseruationem. Tu uero uis
 exterminari e ciuitatibus auaros, ueluti maximi criminis reos. Dicite uos
 oro, si uitium esset avaritia, uitijisque urbes essent purgandae, utrum satius esset
 avaritiam repelli ex eis, an ambitionem. Alterius ope reipublicam saepe
 adiutam audiuius, alterius malo oppressam. M. Crassus fuit auarus: Cae
 sar liberalis, sed cupidus dominandi. Quid Romam euerit: Crassi ne avaritia
 immensa, an Caesaris ambitio? Videte quantum a uestra opinione dissentia
 am. Sint aliqui praeter caeteros auari, praeterquam hanc communem avaritiam
 cupidi, uos extimatis e ciuitatibus hos abijci oportere. Ego contra, aduoca
 ri in illas tanquam oportuna adminicula ac sustentacula populorum. Abun
 dant enim pecunia, qua infirmiores imbecillioresque sustentantur, qua multi
 iuuantur in suis egestatibus, ut & priuatis uiris & reipublicae opitulentur.
 Quam obcausam sicut in bene moratis populis ac ciuitatibus constituuntur
 horrea publica, ad subministrandum frumentum in caritate annonae.
 Ita per commodum foret plures in eo collocari auaros, qui essent ueluti pri
 uatum horreum pecuniarum, quod suppeditaret nobis. Priuatum & pecu
 nia geritur. Necessaria est enim pecunia ueluti nerui quidam quibus su
 stinetur res publica, cuius cum copiosi existant auari, tanquam basis & fun
 damentum iudicandi sunt. Etenim si quando egebit subsidio ciuitas, ad ino
 pes ne mercennarios, ac istos nescio quos diuitiarum contemptores, an ad
 diuites, hoc est auaros (nam haec raro absque avaritia cumulari possunt) con
 fugiemus: Vtrius praestat refertam esse ciuitatem? opulentis ne, qui se aliosque
 opibus suis tutantur, an egenis, qui nec alijs nec sibi subuenire possunt: Mihi
 quidem optandum uidetur compluris eiusmodi auaros, ad quos tanquam
 in arcem ac praesidium confugeremus in difficultate rerum. Non solum
 autem diuitijs nobis assunt, sed amplius consilio, prudentia, patrocinio, au
 toritate. Vidimus ipsi quidem permultos, qui cum auari haberentur, ta
 men & recte consulerent reipublicae, & in ea plurimum autoritate polle
 rent, quorum consilia profuere. Nulla in re nocuit avaritia. Adde quod
 afferunt per saepe magnum ornamentum & decorem suis ciuitatibus.
 Quot enim (ut uetera omittam) nostris diebus fuerunt magnificae domus,
 egregiae uillae, templa, porticus, hospitalia auarorum pecunijs constructa,
 ut nisi hi fuissent carerent omnino urbes maximis ac pulcherrimis ornamen
 tis.

Pecuniae ne
cessitas.

tis. At dicebas auaros tum desertos amicis, tum non sedare famem, tum
 fauos, immites, proprijs intentos commoditatibus. Non negauerim reu
 periri nonnullos, quorum auaritia sit in uitio. Sed & iusticiam aliquam
 quoque dicimus quæ sit iniusta, unde ortum est uetus illud prouerbium:
 Summum ius, summa iniusticia. Sunt quidem quamplures, quos ego etiam
 reprehendo, non auari illi quidem, sed stipites, stupidi, plumbei, miseri, trui
 culenti, tenaces, ex infima hominum sorde ac fece, qui mores duos atque
 asperos sortiuntur, non ab auaritia, sed ex naturæ malignitate. Auaros ue
 ro cognoui multos lautos, splendidos, ornatos, sumptuosos, humanos, perfa
 cetos, quorum domus plena esset hospitibus & amicis. Sit enim uerum
 quod est ab te positum, non iuari ab eis quenquam pecunia, non ne alia in
 cidunt quibus satis fiat amicis, consilium, sollicitudo, diligentia, autoritas,
 opera, patrocinium: Non consistit in nummis uis & munus amicitia, sed
 in officio & beniuolentia, quæ cur ab auaro nequeant præstari, haud satis
 intelligo. Nam in amicitia conseruanda minimam partem pecunia te
 net. Nunquid illa Pythagoricorum adolescentium amicitia adeo literis
 celebratur, quod alter alterum redemerit pecunia: an quod se uoluntarie
 morti obiecerit, ut socius & amicus euaderet: Multa insuper uitia in auari
 uitam contulisti. Non eadem est ut dixi causa auarorum omnium sicuti cæ
 terorum. Reperies ex eis multos beneficos, humiles, mansuetos, beni
 gnos, probos, minime molestos. Tu contra recensebis plures malos, im
 probos, flagitiosos, immanes, superbos. Idem sanè tibi dicam de Poëtis,
 Oratoribus, Philosophis, Iurisconsultis, quorum quidam nequissimi euase
 re. Eos quoque inuenies luxuriosos, fures, rapaces, cupidos, facinorosos,
 qui in nullam unquam auaritiæ suspicionem deueniunt. Itaque si qui auari
 uixerunt misere, libidinosè, impure, cum fraude, non est auaritiæ tribu
 endum, sed nequitia, luxuria, iniusticia. Cum enim affirmas plura mala
 auaritiæ peperisse, ego & plura bona. Quid habemus salutaris aqua &
 igne: & tamen aquarum impetu regiones uastatas audiuius, & multas at
 que egregias urbes igne consumptas. Quod autem obiecisti, auaros com
 munis utilitatis oblitos studere priuata, hæc non auarorum, sed omnium
 ferè est consuetudo. Qui enim sunt isti qui publicum quærant bonum,
 seposito priuato emolumento: Ego ad hunc diem neminem cognoui, qui
 id quidem posset impune. Dicuntur eiusmodi nonnulla à philosophis de
 præponenda utilitate communi, magis speciose quam uere. Sed uita morta
 lium non est exigenda nobis ad stateram philosophiæ. Consuetum est &
 communi usu concessum, atque ab ipsius orbis ortu factitatum, ut magis as
 ficiamur proprijs quam communibus rebus. Atqui illud idem fatebimur
 omnes, nisi malimus magnifica loqui quam consueta. Sin autem ideo habes
 insensam

Summum ius
 ma iniusticia.

insensam auaritiæ, quod ea importet secum multorum damna, quibus pa
 rantur diuitiæ, mercaturam quoque, & quicquid est aliud in quo lucrum que
 ritur oderis necesse est. Nullum enim sit lucrum sine alicuius detrimento, cum
 quicquid emolumentum uni additur, detrahatur alteri. Nam quod extremo ser
 mone tuo intidiam quæritans, in auaritiâ affirmasti, senes potissime in eam
 labi. Id ego laudi dandum puto, neque iudico ætatis uitio euenire, sed prou
 dentia. Cum enim senes tanquam qui emensi procellosum pelagus, iter fe
 cerint tempestatibus plenum, uersent animo discrimina ac pericula que nos
 circumstant, & egestates premunt. Ad hæc autem propellenda nouerunt pe
 cuniam quam plurimum conferre, ueriti ne in eadem reuicidant quas ex
 perti sunt difficultates, querendo ac cõseruando sibi prospiciunt & suis, ac uelu
 ti usu edocti, ea præparat ad iumeta que præcipua & utilia ceteris cognoue
 runt. Non igitur imbecillitate animi, sed infirmitate, non errore, sed prudentia re
 rum magistra cõparat pecuniã, ut firmissimum tutissimumque præsidium ad inopiã,
 egestatem, & agritudines, reliquasque mortalium calamitates propulsandas.
 Quamobrem non uidentur mihi senes errare, si quærunt, si parcunt, sed sum
 ma uti sapientia. Quod si quis etiam senilem auaritiã turpem duceret, non
 hominis consilium qui se cõmunit ad insperatos improuisosque casus, sed na
 turæ fragilitatem decet culpam, quæ tot nos discriminiibus subiecit, tot ad
 dixit necessitatibus, tot difficultatibus circundedit, quarum rerum nisi inani
 ter & uerbis magis quam reuelimus philosophari, à diuitijs necesse est sus
 fragia postulentur. Quo fit ut non tantum naturalem, sed utilem & necessari
 am rem quandam constet esse in homine auaritiã, quæ docet ut his se re
 bus muniat, quas cognouit firmissimas, ad sustentandum naturæ humanæ
 fragilitatem, & incommoda euitanda. Quæ cum dixisset, atque omnes Andre
 am intueretur (cuius uidebatur munus ut Antonio responderet.) Nequaquam
 inquit ille ulterius tacendi locus est, mouit me dignitas defensionis importu
 nissimi monstri, quem inconcussum relinquere turpe uobis uideretur. Dein
 de subridens, cætera ut non ex animi sententia, sed gratia aliorum reor An
 tonium disseruisse. Quod uero senum auaritiã defendit, propriam agere
 causam uisus est, uir quidem doctus & prudens, cum legerit apud Terentiũ:
 ætate nos fieri attentiores ad rem quam sit necesse, ueritus ne cum senex sit,
 auari suspensionem subeat, senilis tutelam suscepit auaritiæ. Ut autem accipi
 mus quedam laudasse Dionysium Siculum, pessime uitę tyrannũ: Platonem
 uero sanctissimum uirum uituperasse, ad eloquentiæ exercitationem. Ita te ui
 deo hominem liberalissimum id uitium defendendum suscepisse, quod noue
 ris esse præ cæteris oppugnandum. Nam non in excusationem eius hæc te
 dixisse certe scio, sed in accusationem, quo ex rationibus tuis maior mihi tri
 bueretur facultas refellendi quæ pro ea dici possent, ad detegendum defor
 mitatem

unde senum
 auaritiã.

mitatem turpidinemque tanti mali. Nam te quidem Antoni, uirum liberalem procul esse nouimus ab omni non solum crimine auaritiæ, sed suspitione, si quis dixerit cupidum, fortasse non mentietur, cum id absque uitio possit contingere. Hoc in loco duo recognoscas uelim. Primum, an lapsus sis in significato uerborum, qui cupiditatem & auaritiam, duo uerba sensu disiuncta ita copulata uisus sis ac si idem significarent. Deinde (nam alia post uidebimus) an factis recte posueris auaritiam esse secundum naturam. Aliud sane exprimit auaritiæ nomen, aliud cupiditatis. Omnis auarus ardet cupiditate, sed non omnibus cupidus auaritia. Si quis me cupidum dixerit, si quis item bonos uiros, non negauerim. Sunt enim quedam naturales cupiditates, ut philosophi uolunt, quæ absunt à culpa, sicuti habendi ea quæ suppedient ad uiuendi rationem & decorem, ut cum quis uictum & uestes necessarias concupiscit. Cupiditas quis pecuniam, sed ad usum uitæ necessarium, ad beneficentiam, ad liberalitatem, & inopum sustentationem. Nil habet hæc reprehensionis cupiditas modica & temperata, quam non aberrabis, si dixeris naturalem. Est alia cupiditas immensa, insatiabilis, cupiditas habendi ultra quam deceat, plus quam oporteat. Cupiditas uehemens quæ excedit modum, & est cum siti auaritia, quæ quo maior extiterit, eo est detestabilior. Hanc secundum naturam dicere hominis est (pace tua dixerim) parum naturæ munera atque opera inspicientis. Nam nisi ita res se haberet ut auaritia inesset natura nobis, nimis um profecto de illius iniquitate quæri possemus. Iniquum enim foret atque indignum, illa parente rerum omnium atque effectrice natura, si hominem quem solum posuit suorum operum sectatorem, quibusdam uero præfecit, inferiorem rebus omnibus à se editis reddidisset, & is quem animantem effectit ac ratione præditum, deterior propagatus erit eis, quæ aut inanimata produxit, aut carentia ratione. Contempleris licet cælum, maria, terras, & quæ in eis continentur, nullum reperietur in illis auaritiæ uestigium, sed redundabunt omnia liberalitate & munificentia. Quid enim cælum: quod nobis Solem & Lunam, totaque luminaria uaria uarietate distincta largitur, è quibus gignendi procreandique causæ prodeunt. Quid aer cuius spiritu uiuimus: Quid aqua: quæ tot piscium genera, tot commoditates, nullo munere modo mutata præbet. Quid terra: quæ tot frugum, herbarum, fructuum species, tot animalia generi humano producit, quæ etiam si quid ei credideris reddit cum usura. Quid ista inquam, num nobis signa ulla monstrant auaritiæ aut cupiditatis: Omnia enim naturæ opera redundant donis multiplicibus, ut illa non solum liberalis aut benefica, sed prodiga esse uideatur. Quoquo uersum te uertas licet, nihil naturæ rerum reperies cum auaritia coniunctum, sunt penitus contraria, longeque semota. Hæc enim donat, largitur, illa eripit, aufert. Hæc ultor porrigit plena manu, illa extorquet oblata. Hæc

*Auaritiæ cum
natura diuersas
sunt.*

nos

nos alit, illa spoliat alimentis. Hæc complet omnia muneribus, illa exhaurit rapinis, ut rectius quodammodo dici posset cætera esse præter naturam, quam hanc unam naturalem. Sed attende quæso, quam ratio ipsa tecum pugnet. Non inficias tibi opinor, quin oriamur omnes naturali quodam & infixio animis nostris appetitu non solum libertatis, sed etiam principatus, ut bene à natura instituti, neque alteri subesse, & ipsi eminere cæteris cupiamus. Neque solum in nobis, sed etiam in beluis hoc apparet, quæ si quando uinculis eruperunt, tanquam in libertatem restitutæ discurrent ac gestiant. Qui ergo uoluntatem subdit seruituti, utrum tandem naturam sequitur, an desinit à lege naturæ: Atqui haud dubium est, auarum se subijcere spontaneæ seruituti concupiscentiæ, cuius est seruus, cui obtemperas, quam sibi dominum constituit. Accipe quid loquatur in hanc sententiam Ioannes Chrysostomus: Etenim inquit, omni tyranno senior est pecuniarum concupiscentia, cui sit additus auarus, delectationem nullam habet, molestias uero plurimas, & omnia quæ uirtuti sunt inimica, hæc liberos suos facit & quidem seruis empticijs deteriores, neque hominum seruos, sed deterrimarum passionum atque ægritudinum animi, quibus agunt ea quæ deo & hominis displicent. O amarum seruitutem & diabolicum dominatum. Ex his cognoscas uolo, quæ sit seruitus auari, & quam scelestæ. Quo pacto igitur auaritiæ, aut pecuniarum concupiscentiam asseris naturalem, per quam naturæ ipsius præcipua iura subruuntur. Quod si ea esset secundum naturam, orirentur auari omnes. Producentur enim nobiscum naturales motus, atque ita effigiuntur ut nulla euellantur arte, nulla ratione amoueantur, quemadmodum ridere, horrere ad subitum conspectum rei formidolosæ, ad repentinum timorem pallere. Auaritiæ uero innasci nobiscum quis sanus dixerit: Pauci sunt illi quidem, nec tales nascuntur, sed sunt errore opinionis. Insuper quæ sunt naturalia in hominibus non uituperantur. Nulli enim datur uitio si aut cæcus, aut claudus fuerit in lucem auditus. At auaritia maximum crimen semper iudicatum est quocumque in homine, statu, dignitate. Nox me deficeret si recensere uellem singularem quæ sunt scripta in auaritiæ tum à Græcis, tum à Latinis doctissimis & sapientissimis uiris, à quibus nullum omnino uerbum prolatum reperies in ipsius uel laudem uel excusationem, ne ab illis quidem ipsis habitos fuisse auaros. Scio Aristotelem auarum æstimatum. Scio etiam aliquos credidisse se, adiunxisse illum ad uitæ beatæ bonæ fortunæ, ne si in sola uirtute animi felicitatem posuisset, ut fecerat magister suus, adimeretur sibi facultas petendi illa ab Alexandro à quo multa suscepit. Tamen nulla in parte operum suorum scitis ab eo auaritiā laudatā, sed positā in uitio à uirtute admodum remoto. Ut etiam si fuerit auarus, nihilominus uicompulsus ueritatis eam dixerit malam. At & ipse & multi philosophorum fuerunt auari, hoc non sunt assecuti, aut

*In Aristotelem
auarium.*

B 4 munere

munere, aut disciplina philosophiæ, sed culpa morū et nature deprauate. Philosophia enim dux est & magistra uite bene degēde, uirtutis indagatrix, expultrix uiciorum, quæ non honestat malefacta, sed uituperat, non tribuit auctoritatē sceleri, sed adimit, docetque quid sit appetendum, quid ue fugiendum, ut quo quis doctior sit atque eruditior, eo magis in eo sint uitia reprehēda. Vide quantum pateat uis honesti, & nature uigor. Cum tam late euaget avaritia, tam sit uisitata tā omnibus insita, ut dicis, tamē ad hanc diē nullus extitit, aut philosophus, aut rerū scriptor tā imprudēs, qui se eius patronū sit ausus pfiteri. Quamuis aperte affirmauerim, neminē philosophū fuisse unquam auarum, qui quidem esset dignus philosophi nomine. Nam aut carebit appellatione philosophi si fuerit auarus, aut si amator extiterit sapientiæ, carebit avaritia. Itaque acutum, perspicacem, eruditum, ingeniosum, doctum, eloquentem eum qui sit auarus esse concedam, amatorem uero sapientiæ, hoc est uirum bonum, æquum, iustum nequaquam fatebor. Miseri enim non possunt contraria, neque una in domo cohabitare uirtus & avaritia, in qua ueluti in spurcissimo cœno, & fetida sentina sordescit uirtutis splendor omnis, quanquam paulo post ostendam manifesto, nullam in auaro posse esse uirtutem. Nam quod in causam tuam attulisti patrociniū Regum atque Principum, quos plures dixisti fuisse auaros, rerumque etiam publicarum, nulla est defensio criminis, sed exaggeratio delictorum. Sed non hoc solo uicio laborant magna fastigia, Primum ut in omni fortuna & conditione hominum, ita & in istis plures nouimus malos repertos quam bonos. Non enim quia in excelsu collocati sunt, ideo & uirtuosiores euadunt. Neque potentiam sequitur sapientia. Deinde solent esse principes ac domini rerum potentes, superbi, tumidi, iracundi, sæui, crudeles, luxuriosi, neque propterea eiusmodi uicia illorum potentia excusatur, quin etiam culpentur magis quam in homine priuato. Est tamen ut aliqua ex parte hæc in eis uicia dissimulari possint. Magnum quippe est & supra multorum uires, in magno rerum arbitrio rationi obtemperare & eius præscripto regi. Exagitat mentem principatus, inflammat animum, perturbat rationem, subiicit uarias cupiditates, ut non multum mirētur homines, cum illi efferantur ira aut luxuria, cum quicquid libet licitum credat. At uero auarum esse regem, aut quemuis principem, simile est monstro, cum nihil immanius, nihil peruersius, nihil facinosius excogitari possit, quā dominantium avaritia, ex qua omnia mala descendunt. Referunt priuati homines avaritiæ culpam in timorem egestatis, cum dicant uereri se ne futurum egeant, ne mendicent. Hic autem timor non potest cadere in principes aut reges, quorum nutu, uoluntate, ditione, subditorum bona posita sunt omnia. Quid his deesse potest, præter animum ac bonitatem? Quid eos hortatur ad avaritiam, nisi pusillitas cordis, & mentis malignitas? Nam potētia ipsa quidem & magna rerum facultas ad liberalitatē impellit. Cætera ipsorum uicia

*Nemo philosophus
phorum avarus.*

*Rex avarus
monstrum.*

fomenta

fomenta quædam atque incitamenta habent exterius, quibus subducatur magno in statu positi. Luxuria ac uoluptas delectatione sensuum mouetur. Ira ab ultione uindictæ oritur, crudelitas ab intemperantia puniendi, odium ab iniuria. At avaritia nullum habet incitamentum, nisi à nequitia profectum. Intus nascitur, intus habet radices, quæ in Rege ac Principe eo est pestilentior, quo nocet pluribus. Caue enim, putes maliciam illorum solis eis obesse, plurimos lædant necesse est, primum damno, tum autem intentione. Præclare quidem ut cætera à Cicerone nostro in libris de legibus est positum, cupiditatibus Principum, & uitijs totam infici ciuitatem, nec tantum esse malum peccare principes, quanquam id sit per se ipsum malum, quantum illud, quod multi imitatores Principum existant. Neque solum obsint quod corrumpuntur, sed quod corrumpunt, plusque exemplo quam peccato nocent. Unde & Platonis est egregia sententia, quales in republica essent Principes tales reliquos esse solere. Nec causa extitit Antoni, cur tam late, tam impune peruulgaretur avaritia, cur tantas sumplerit uires, cum rudes et imperiti id bonum existimarunt, ad quod debitam curam suorum Principum cernerent, quorum mores imitari pulchrum esse ducunt, & Principibus gratum. Atque priuatorum uni hominum avaritia lædit, non admodum multos: Principis uero publicam stragem ac pestem secū trahit. Nullæ seruabuntur leges sub avaro Principe, nulla iura, nulla iudicia, erunt scelera impunita, si redimētur auro, infontes punientur, elabentur fontes. Nullum erit tam atrox facinus, quod non obumbretur pecuniæ splendore, latrocinia, furta, cædes libera erunt, si aliquid afferat lucri, omnia uenient tanquā sub uoce preconis. Quid plura: rerum omnium perturbationem suadebit eorum cupiditas, quæ eo magis meretur odium, quo maiori damno populorum exercetur. Quanquam uide an reges & domini sint isti appellandi, & non serui miserrimi, omnique contumelia digni, quo enim quis deteriori atque impuriori domino seruit, eo est uilior atque abiectior conditio seruiantis. At auarum palam est esse seruum cupiditatis. Ea autem ex omnibus animi perturbationibus est spurcissima. Ergo qui illi seruit, non dominus, sed contemptissimus atque abiectissimus habendus est seruus. Utinam tales & Reges & Principes, euentum aut Persei Macedonum regis, aut Galbæ Imperatoris sortirentur, quorum Galba (nam de Perseo post dicitur) homo sordidæ avaritiæ, cum semel inter cætera porrellum, aut diuidiatam aliquando lactucam in alteram cœnam seruari iuberet, uescerenturque admodum leguminibus, ac dietim ex loculo expensam dispensatori proferret, tantum populi contemptum odiumque contraxit, ut paucis mensibus regnaret, imperio simul & uita priuatus. Rex autem Robertus, si is erat quem nominasti, aut rex non fuit, sed tyrannus, aut si dignus extitit regis nomine, non fuit avarus. Est enim impossibile regem fieri auarum. Rex enim ille dicitur, qui est speculator

*Principum aua
ritia nocens.*

*Galba tenaci
tas.*

Regis officium
& tyranni. culator ac procurator publici commodi, cui est cordi utilitas subditorum, qui quæcunq; agit refert ad eorum quibus præest comoditatem: Hic autem auarus esse nulla ratione potest. Quod si secus fecerit, non rex, sed tyrannus dicendus est, cuius est proprium uacare priuato emolumento. Hoc enim differ rex à tyranno, quod alter eorum quos regit comodis inuigilat, alter suis intentus est. Illud uero quod à te multis uerbis est explicatum, non plerosq; sed omnes (quo uerbo nulli excipiuntur) auri cupiditate adductos auaritia teneri, refellant hi duo, quorum mores cum sint ab eius uitij labe sepositi, eorum est suæ famæ non deesse. Tum subridens Cincius: Atqui inquit, cum omnes Antonius dixit, de sacerdotibus uoluit intelligi, quibus iam dudum hoc est commune malum, & moribus consuetum. Ab ipso enim ut mihi uidetur exordio religionis nostræ cœpit hæc pestis uigere in illis. Iudas prium ex discipulis Saluatorem prodidit, acceptis nummis, & ab eo in reliquos ingluuius auri manauit, perseuerauitq; ad nostram ætatem, adeoq; in eis in sedit, ut rarum sit reperire sacerdotem cupiditatis expertem. Refert beatus Augustinus: quæri sanctissimum uirum Cyprianum episcopum Carthaginiensem, esse temporibus suis in ecclesia, non qualescunq; auaros, sed raptores & sceneratores, nec quoslibet homines, sed episcopos. Quod si tunc accedebat cum recens æstualet fidei feruor, cum floret martyrii uirtus, cum redundaret, orbis sanctitate fidelium, quid in hac sæce temporis, quid in hac morum peruersitate, in hac hominum corruptela, & quasi senescente fide fieri putamus: Recte Franciscus Petrarcha, uir suæ ætatis optimus ac præstantissimus, auarum Babyloniam nuncupauit, uidit quam insita esset huic generi hominum auaritia, quam infinita cupiditas, quanta libido quæstus. Quod mihi quidem maiorem immodum mirandum uidetur, eos quibus nihil unquam deesse potest (militant enim stipendio Christi) qui in summa rerum copia minimeq; defutura uersentur, quos bona fortunæ ad nutum circumflunt, tamen cruciari semper ueluti Tantalum apud inferos perpetua auri siti, & quo plura assequant, eo ampliora ab eis concupisci. Legunt, sed non seruant uerba Isidori, qui iubet eos fugere amorem pecuniæ, quasi cunctorum criterium materiam, surdis enim narratur fabula. Verum de his rectius puto si leri quam pauca loqui. Omittamus hæc Andreas inquit, neq; enim locus est nunc neq; institutum deplorandi mores nostros, quos in multos scio posse fieri meliores, atq; ad Antonij dicta reuertamur, cuius disputatio multis innixæstrationibus, concludens auaritiæ & utilem esse & necessariam, quæ quæ uere sint & graues consideremus. Dixisti, quod mihi quidem inter loquendum ridiculum uisum est, auaros prodesse ciuitatibus, quod & multis opitulenti suis pecunijs, & reipublice sint adiumento, hoc modo probes licet, morbos & pestilentiam utiles ciuitatibus, quia plures ditentur hæreditatibus defunctorum, ita & uenefici raptoresq; & testamentarij proderunt, quoniam

falsis

falsis testamentis, rapinis, ueneno nonnulli locupletentur. Scelera quandoq; & priuatim & publice profue ut. Stuprum Lucretiæ libertatem peperit populo, seditio per maxima dedit tribunos plebi, nec tamen aut supra aut seditiones non acerrime legibus uindicatur. Nec quia scelus aliquando profuit, ideo scelera utilia sunt censenda. Si dixisses nos iuari diuitijs eorum cum moriuntur, dictum esset non insulse. Relinquunt enim utenda cæteris quæ congregarunt, cum asportare secum nequeant. In quo cruciatus est eorum pergrandis, quod inuiti abstrahuntur ab auro, & rebus his quas tam charas, tam diligenter custodiebant. Fuit ætate nostra auarus, qui in ipso mortis limine ante se afferri iussit peluim nummis aureis plenam, opem, subsidiumq; uitæ ab eis orans, quos tam diu uelut animam seruasset. Et subinde murmurans, en quibus uos relinquam. Igitur non ipsorum, sed mortis est beneficium, si eorum bona alicui profuere. Vnde illud uulgatum est prouerbium: Auarus nisi cum moritur, nihil recte facit. Qualem hunc ergo haberi decet, & quam charum ciuem, cuius mortem nobis præstat optare quam uitam? At fert opem indigentibus, subleuat inopes pecunia. Addas si libet, cum usura & eorum damno quibus opitulare uideretur. Nemo ad auarum currit nisi inuitus, & extrema perculsus egestate. Sciunt enim se confugere non tanquam in portum, sed uelut in scopulum, in quo sit aliqua rerum suarum faciendi iactura. Nam si quando subueniunt ciuitati, id faciunt gementes, aut ui coacti, aut lucro aliquo allecti. Eripi, extorqueri ab eo necesse est si quid opus fuerit, sponte nunquam dabit. Etenim tenax pusilli animi, & omni beniuolentia uacui. Succurrere autem ciuibus, magni est animi, liberalis, beniuolenti, excelsi. Sed per deum immortalem qui poterit auarus alijs præsidio aut auxilio esse, qui seipsum deserit. Quid extimandum est opem ferri ab eo cuiquam pecunia, qui ne ipsa careat, mauult quandoq; uita carere quam nummis. Quomodo captiuum redimet, cum nonnulli reperti sunt, qui ne redimerentur sibi ipsi manus afferrent. Verissimus est ille uersus quem Seneca in quadam epistola refert: In nullum auarus bonus est, in se pessimus. Hoc certius nihil esse potest. Crudelior in se est quam in alios. Neque id mirum, alios ab eo deserit qui sibi ipsi desit. Et Perseus rex Macedonum (si tamen hoc nomine dignus fuit) abudabat plurimo thesauro, & quidem præparato à patre Philippo contra potentiam Romanorum. In bello quod cum Romanis gessit, quo & succubuit, cum multa milia Bascaniorum equitum, peditumque conducti precio ad auxilium eius descendissent, quibus non solum tueri se, sed Romanos etiam repellere potuisset, missos eos fecit, ne pecuniam conuentam solueret, tanta erat auaritia, ut cum aurum daret, animam efflare uideretur. Alijs etiam militibus cum uasa aurea pro nummis dedisset, simulans se postea pecuniam daturum, si uasa restituisent. Receptis uasis, milites elusit. Ita ut seruaret pecuniam, omni se præ-

ficio

De auaro in ærone cõstituto.

Vnde clericorum auaritia.

Persei auaritia.

sidio nudauit. Victus igitur praelio, priuatus auro & regno, uiuus in potestate
 statem Pauli Aemilij deuenit, ductusque captiuus ante triumphantis curi-
 rum. Quid hoc non Rege, sed uili pecude abiectius: qui ut aurum teneret, rei-
 gnum amisit, quasi dedita opera, ut quam ditissimus caperetur. Credo quod
 Romani gratias haberent illi, quod tanti ponderis auri atque argenti tam di-
 ligens custos extitisset. Ampla igitur spes est ponenda in auri thesauro, ut ino-
 pi & egeno subsidium impertiatur, cum non utatur illo, ne in suam quidem
 defensionem. Sed hoc est proprium illius opus. Nouit cumulare diuitias, uti
 illis nescit. Nunquam auarus expendit cum tempus exposcit. Ingemit ac do-
 let ac si exenteretur, cum ab eo separantur nummi. Auaros uero quod dixi-
 sti pluribus abundare amicis, & domum eorum refertam hospitibus, credo
 ea ratione abs te prolatum, ut hoc ridicule posito. Reliqua a te dicta, dicen-
 daque similia huic aestimarentur. In quo admiratus sum te uisum continuisse.
 Nam quid desertius illorum domibus: quid solitarius: Omnes quippe mori-
 tales, malis illos omnibus atque execrationibus prosequuntur. Illorum usum tan-
 quam nephastum diem fugiunt. Si beniuolentia odio paritur: reperires quam
 plurimos illis esse amicos. Si uero ab amore amicitia profisciscatur, cum auar-
 rus nihil diligit praeter aurum, necesse est ut ipse quoque a nemine diligatur,
 cuius rei periculum utinam fieret sapius. At diceres, multi eum sequuntur.
 Non hominem spectant, sed aurum. Nam hominem quidem perditum iri cur-
 piunt. Sed ut reliqua missa faciam, hoc certe minime negabis, neminem qui
 non alium amet ipsum ab eo posse amari. Mutua enim sit oportet amicorum
 affectio. Ut uero cognoscas nullum diligi ab auaro, ausculta, nisi forte con-
 temnis Chrysostomi uerba. Qui pecunia inquit amat, innumerabilibus pro-
 ximum afficiet malis, & se quoque una cum illo. Et enim facile irascetur, conui-
 tium faciet, stultum uocabit, iurabit, periurabitque, nullum ueteris seruans man-
 datum legis. Nunquam diliget proximum qui aurum diligit. Qui amat pec-
 unias, non solum non diliget inimicos, sed amicis utetur ut inimicis. Et quid
 amicos dixi: ipsam naturam ignorant qui pecunias amant, nullam norunt co-
 gnationem. Non consuetudinis recordantur. Non reuerentur aetatem. Om-
 nes odio habebit, & seipsum in primis, non solum perdendo animam suam,
 sed infinitis malis, afflictionibusque se immiscendo. Sed quid ago tecum auo-
 ritate: Ratio ipsa si loqui posset, magna exclamaret uoce, auarum non modo
 non amicum esse alicui, sed omnibus contumeliosum atque insensum. Qui enim
 totus pendet ex cupiditate, qui se quaestui addixit, nihil non mali secum tra-
 ctabit, nihil non peruersum ac perniciosum euenire concupiscit, sui commo-
 di spe obiecta. Optabit interitum cognatis, affinis, noti atque ignoti si speret haer-
 editatem ad se peruenturam. Imprecabitur aduersam fortunam uicino, cui
 ius imminet animo possessionibus. Decoctiones, caedes, naufragia, incendia
 affectabit, si aliorum damnum in rem suam sit futurum. Lactabitur sterilitate
 ac fame

ac fame, si frumento abundet. Memini quendam auarum dicere solitum, ad id
 tempus custodiri oportere, quo puer flagitaret a parentibus flendo panem,
 designans sterilitatis tempus expectandum. Qua uoce quid atrocius, quid inhu-
 manius potest perferri huic non homini, sed portento immani: Quid aliud o-
 ptes, nisi ut pereat desiderio suo. At etiam dixisti auarum consulere patriae, hoc
 tam est impossibile, quam cum non esse cupidum. Profecto nunquam dabit rectum
 consilium mens subdita auaritia, dedita cupiditati. Quaecumque cogitabit loque-
 tur, aget, referet ad rationes suas. Id optimum factum censebit ex quo plurimum
 deriuet in arcam, etiam cum publico detrimento. Priuatum commodum semper
 communi anteuertet. Non dolebit minui ciuitatis opes dum augeant suae. Nil
 sanctum erit apud eum, nil religiosum, nil aequum, nil iustum. Horrabit ad bellum
 etiam iniquum, & cum periculo patrie, si quid ex eo se opitulaturum confidat,
 pacem suadebit perniciosam ac turpem ex qua domus sua fiat locupletior.
 Habebit uenale uocem, operam, dignitatem. Insidiabit patriae, hostisque illius fiet
 pecuniae gratia. Quot enim reperti sunt etiam memoria nostra, qui corrupti
 pro auro, empti precio patriam prodere sunt conati. Ita & consilio perniciosos
 reddet auaritia, & opera improbos. Hos tu Antoni censebas etiam in urbem
 conuocandos utilitatis causa. Si quidem uelis asilum instituire, ad quos undique
 nepharii, sceleratique homines confugiant, recte arbitraris. Si uero statui ciuita-
 tum consulere existimas, peruerse. Non enim malis ciuibus, sed bonis sunt ur-
 bes replendae. Plato quidem sapientissimus Graecorum censuit fore respublicas
 beatas, si aut eas sapientes regerent, aut sapientiae studiosi, tu si aut auaris re-
 pleant, aut auaritia deditis, quo quid est absurdius: Hoc an est oro te stabili-
 re, an funditus subuere ciuitates: Unus aut alter auarus, hoc est communis
 omnium expilator urbem conturbat, quae sequetur uastitas, si multos introdu-
 xeris, quae ueluti agmine concitato, impetum faciant in fortunas nostras: Et tu
 asseris utiles eos esse, quorum similes si darent multi, deleterentur potius ciuita-
 tes. Verum excutiamus paulum hanc auarorum utilitatem. Etenim si qua est no-
 bis ab illis, ea a uirtute aliqua profisciscitur. Nam a turpitudine aut uitio non
 potest descendere, cum ea nullo sit dedecori coniuncta. Ast auarus est extra om-
 nem uirtutem, ergo ab ea nulla utilitas emanabit, uirtutis autem immunem illum
 esse haud dubium est. Primum iusticiae cultus in eo nullus uigebit, firmissimum &
 publicarum & priuatarum rerum fundamentum. Nam cum duo dicantur a Ci-
 cerone iusticiae munera, unum ne cui noceatur, alterum ut communi seruiat uti-
 litati, auari est & nocere omnibus, & communem utilitatem odisse. Cum autem
 iusticiae officium est distribuere suum cuique, hoc est praemio & poena afficere.
 At auarus non distributor est, sed raptor. Aliorum praemia sibi uendicabit, in-
 uides alterius bono, poenam nullam infert oblato precio. Ita in dando praemio
 erit remissus, corruptus in poena irroganda. Cum reos tuebit, infontes mul-
 tabit. Id iustum deducet, quod sibi futurum sit quaestuosum. Deinde uacuis erit
 C gratissima

gratissima uirtutū, liberalitate ac munificētia, sunt enim ab avaritia longe di-
 uerſa, cum altera dādo ac promerendo crescunt, altera auferēdo. Carebit
 quoq; magnificentia ac magnanimitate. Nam quid excelfo animo dignū ge-
 ret homo tenuis, angustus, remiſſus, puſillus: aut quid magnificū operabit,
 qui exhorreſcit id nomen impēſe. Nunquā utet pecunijs, qui afficit earum
 amore, ſeruus eſt enim illarū, non dñs, custos, non diſpenſator, quas cum cu-
 piat augere, nunquā ad eas admouebit manū, nunquā efferet. Nifi forſan ille
 cuius nomen reticebo, natorū cauſa magni fuiſſe animi uobis uidet, qui cum
 per avaritiā maximas cōtraxiſſet diuitias, filij autē adoleſcētes domi ſumptu-
 oſius cōnitarent, inter ſymphonias & cātus. Homo qui raro famē ſedaiſſet,
 niſi mēſa incōpoſita, cū magno dolore tacitus hęc ſecū tuliſſet, ſemel tandē
 excitatus perſtreptiū conuiuarū uocibus, ſumma cum anxietate prodiit,
 tanq̄ è carcere ex camerula ſua, inſulatus coruino uultu ac ſubraucido, uix cō-
 ſpiciens lucē, ac deſuper contēplans diſcubentes, magna uoce appellauit di-
 ſpenſatorē: Et en ſuſpiras inquit, poſtq̄ filij bona hęc meo ſudore parta, com-
 meſtationibus ac delitijs cōlumere pergunt, ego quoq; mihi met uolo indul-
 gere, & dare me uoluptati, mihi acta eſt ætas. Illi de ſe uiderint, perdent o-
 mnia ut libet, dum mihi ipſe proſpiciā. Atq; inde proferēs ex ſordido loculo
 æreū nūmulū, accipe ait, pſtigemus dum res ſuppetit, eme la cūcas mihi, ut
 nos etiam conuiuemur. Magno mihi crede animo, atq; elato his uſus eſt uer-
 bis, ut niſi uulgi eximuiſſet opinionē, eiuiſmodi expēſis rei familiari male cō-
 ſuluiſſet. At credo aſſequit tēperantię laudē, cum nulla in re modū ſeruet, cū
 eius mens, animus, appetitus prodeant ex intemperantię fonte. Tēperantia
 enim medijs eſt, avaritia extremorum. Nam fortitudinem in eo eſſe quis dixit
 rit: cum animum uirilem, corpusq; effeminet avaritia. Teſtis & autor gra-
 uis ſit Saluſtius: Prudentia in ſuper erit uacuus. In quo enim reliquæ uirtutes
 abſunt, & hęc abierit moderatrix reliquarum. Corruptus quidem cupidita-
 te animus, carebit recto rerum iudicio. Tuus ergo hic bonus homo deſer-
 tus atque deſtitutus omni ſplendore atq; ornatu uirtutum, non ad conſeruan-
 dam rem publicam erit utilis, ſed ad delendam, non ad ciuitates ſuſtentan-
 das, ſed ad diuertendas. Nam pernicies quædam bonorum omnium eſt aua-
 ritia, de quo audi quid Chryſoſtomus (libenter enim eius in ſententijs tan-
 quam in agro fertili uerſor) ſentiat, & qualem arbitretur. Pernicioſum quid
 inquit eſt avaritia, oculos hebetat atque aures, reddens homines fera beſtia
 immaniores. Non amicitiam, non ſocietatem, non ipſius animæ ſalutem ul-
 lo modo excogitare permittit, ſed ab omnibus his amouens, tanquam ſæ-
 uus tyrannus quos cœpit ſeruos ſibi efficit, & quod deterius eſt, diligere
 cogit huius acerbæ ſeruitutis autorem, ex quo fit incurabilis ægritudo.
 Hęc decem milia indixit bella, ſanguine quidem uias, luſtibus uero ciuita-
 tes replens. His dictis, perſpicuum eſt quæ ſit futura eius utilitas, qui ut cæ-
 tera file-

Auari cuiusda
 tenax libera-
 litas.

tera fileantur, luſtu & ſanguine ſit urbes repleturus. Qui ſi te delectat, aduo-
 ca illum in tuam rempublicam. Noſtra non moleſte feret, ſe quidem carere
 hoc tam improbo architecto ciuitatum. Si mihi quidem liceret, ſicut Plato
 è republica, quam iuſtam ſuis libris deſcribit, expulit, quodeorum uerbis &
 doctrina inſici putaret uitam adoleſcentum ac ciuitatum mores. Ita ego ſi ta-
 men hi mecum ſentiunt, auaros omnes decreto meo eiiciendos ſentio è ciui-
 tatibus, quorum non uerbis, ſed factis, non doctrina, ſed exemplo ciuium ani-
 mi corrumpuntur. Aſſentimur ut pro reliquis ſpondeam Bartholomæus in-
 quit: Nam hoc nihil poteſt exquiri ſanctius, nihil iuſtius decerni, quod ſi ob-
 ſeruetur, forent res publicę immortales. Vtinam inquit Cincius, unā cum
 regibus è noſtra urbe exacti eſſent, & ne in ea deinceps reciperentur, perpe-
 tuo edicto prohibiti, uigeret adhuc Imperium illud, quod dum uacauit aua-
 ritia, creuit ad ſummam amplitudinem. Poſtea uero quā pallam etiam ciui-
 tatem occupauit, atq; illa lugurthæ uox eſt emiſſa: Imperium collapſum eſt
 dominante avaritia. Vnde miror Ciceronē (quem beatus Auguſtinus artifi-
 cem gubernandæ reipublicę appellat) legibus quas reipublicę dedit à ſe de-
 ſcriptę, non & hanc addidiſſe: Auaros pelli urbibus oportere, quę lex multo
 neceſſario, ſalutariorq; fuiſſet, quam quas aut de ſeruādis ſacris ceremonijsq;
 inſtituit, aut de magiſtratibus creandis. Vtilior certe huius unius promulga-
 tio extiſſet, eiecto eo uitio, quod uirtutum omnium cōplectitur corrupte-
 lam. Sed uir prudentiſſimus obſecutus forſan temporibus, ſolummodo mul-
 ta pleſtēdam avaritiam cenſuit, non addens grauiorem pœnam: Nos uero
 excludamus eam omnino ex habitaculo ciuitatum, neq; ueſtigium ullum in
 eis tanti morbi relinquamus. Ita feratur à nobis hęc lex ſanctior cæteris o-
 mnibus: Auari in urbibus ne ſunto, qui fuerint, publico edicto eiiciant. Tunc
 Andreas: Lator inquit à uobis probari ſententiam meam, & cōtra Antonij
 ſentire, cuius ſuper eſt ut reiiciam dictum, uideri ſibi laudandā in ſenibus
 avaritiam, idq; prudentia accedere. Sed non proſequar lōgius, ueritus loqua-
 citatis crimen, licet id poſſem multis impugnare argumentis. Vnam Cice-
 nis noſtri ſententiā referam, contra Antonij opinionē. Noſtis illam omnes,
 ſed Antonium fugit opinor cum ea dixit: Scribit enim ſe neſcire, quid ſibi ue-
 lit avaritia ſenilis, neq; quicquam fieri imprudentius, quam quo minus uix
 ſuperſit, eo plus uiatici quærere. Neq; uero eſt ut alijs conſultum uelint ex eo-
 rum cupiditate, aut proſpiciāt proſperis, quod ab Antonio dicebat, ſed hac
 excuſatione utunt ad obtegendā uitij ſui culpam, ut aliqua id ratione fieri ui-
 deatur, nō prauitate. Nam quod dixiſti avaritiam rem neceſſariā, perſpicuū
 eſt eſſe id longe ſecus, nihil eſt enim neceſſariū, quod ipſum ſit inutile & per-
 nicioſum, at nulla res pernicioſior quā ea ex qua mala omnia ortum trahunt.
 Omnia tamen mala oriri ex avaritia comprobat Apoſtolus Paulus, cuius eſt
 aurea ſententia: Malorum omnium radicem eſſe cupiditatem, eam ipſam in

telligens ex qua est auaritia. Quid hoc uerius unquam editum est: quid prolatum acrius, quā ex stipite auaritiæ pullulare germina omnium malorum? Ita si auaritia necessaria esset, mala quoque omnia & uitia quæ in ea continentur essent ex necessitate. Siquidem nullum reperires uitium cuius non illa sit parens & procreatrix, peruertit enim animam, tollit rationem, ueri iudiciū aufert, & falsis imbuit opinionibus, ut quæstum pietatem putet, scænus speciem beneficii, lucrum prudentiæ mercedem. Sed hoc præcipuum cupiditatis malum, est una quasi reliquarum alitrix uirtus, charitas, qua deficiente ipse Apostolus testatur alijs uirtutibus carere. Nam cum in hanc multiplices laudes congerisset, dicens illam non inflari, non emulari, patientem, benignam, non querentem quæ sua sunt, & cætera quæ non sunt nobis. Tandem subiunxit, qui in hac una deliquerit, fieri omnium reum. Vox cælestis profecto, quæ scelus auaritiæ expressit, tum ab hac ima, tum à ceteris uirtutibus alienum. Atqui in avaro nullam charitatem consistere Chrysofost. affirmat, dicens eum neque tagi misericordiam, neque charitate moueri. Recte sanè aduersanè in inuicem charitas atque auaritia. Charitas dando crescit, auaritia auferendo, hæc uestit inopes, illa spoliat, hæc pauperem redimit ex carcere, illa in carcerem trudit, hæc famelicum pascit, illa enecat fame, hæc gaudet benignitate, illa malignitate lætatur, huic pietas cordi est, illi crudelitas. Hinc & Chrysofost. clamat: Horreamus auaritiã, quã Paulus radicem malorum omnium appellat, fugiamus hoc peccatum. Hæc orbem terrarum instabilem fecit, hæc omnia confundit, hæc nos abducit à beata seruitute Christi, contraria est enim præceptis suis. Hic enim dicit, da indigentibus, illa, rapet quæ indigentium sunt, hic, iniuriã faciētibus ignosce, illa, tēde plagas aduersus eos qui nullam iniuriã intulerunt, hic, esto misericors & mitis, illa, crudelis & immitis esto. Abijciamus igitur amorē pecuniæ, abijciemus autē, si cognouerimus eos omnes qui auaritiã exercuerunt esse mortuos, eorum laboribus alios gaudere. Ipsos tormētis & supplicijs affligi, & omni genere malorum. Nōne igitur est extreme demētiæ id agere, ut & uiuētes continuis in laboribus uersentur, & mortui intolerabilia supplicia & tormēta patiantur. Tum Bartholomæus, egregie inquit ista dicunt à Chrysofost. & magna cum grauitate, neque inelēgāter, quæ me aded delectant, ut cupiã libris suis fieri familiarior. Multo qui de id diceres magis, inquit Andreas, si eum patrio sermone audisses, multa huius sanctissimi uiri scripta legi, magno cum ornatu uerborum & sententiarum grauitate. Quæ autem retuli Burgrauido quidam Pisanus uir haud sanè eloquēs, ducentis ante & lxx. ferme annis fecit latina, quæ licet nulla cum elegantia sermonis fuerint translata, tãta est tamen dignitas rerum & uerborum pondus, ut etiam in obliuione scura eloquentia illius aurei oris splendorē sentiãt. Sed existimo aliquem ex uerborum (multi enim iam sunt græcis literis instructi) hæc illius dicta uberiori stilo ac politiori ad nos traducturum. Sanè per gratum Barthol. inquit, nobis fuit audire hæc abs te Græco homine doctissimoque, cuius in ore resonabunt uberius, quam

Chrysofostomi
laus.

quam proferuntur à nostris. Omnium tamen quæ audiuius grauitatē sententia Apostoli quam retulisti uidetur excedere. Ita est inquit ille: Sed quantum hoc Apostoli dictum cætera antecellit, tantum ad ipsum ab altera eius sententia superatur. Ait enim alio in loco, auaritiã esse idolorum seruitutem, quo solo dicto cōuelluntur omnes Antonij rationes. Nam & avari corpore affligi in hac uita declarauit ob miserissimam seruitutem cui alligatus est, & animam torquendam diabolo tradi, quem patronum sibi in uita delegit. Dixit primum, avarum seruire. Sed quia seruitus tolerabilior uidetur ob domini dignitatem, pessimi atque immundissimi dæmonis seruum uocauit. Dicant cæteri quantum libet, nullum dictum melius reperitur, nulla neruosior sententia. Nam quid ab ullo aut uehementius uerborum magno ambitu, aut grauius rerum pondere potuit proferri, quàm auaritia hominem fieri idolatram, hoc est diabolo seruientem. Ita est profecto. Aurum enim & quicquid, id est, quod recondit avarus diligit, obseruat, colit, ueneratur ut deum, & ueluti rem diuinam ueretur tangere. Ergo abducitur à cultu Dei, ut idolis seruiat. Ob eam causam beatus Augustinus auaros comparat hæreticis, in lib. *Augustinus contra auaros.* qui est aduersus Donatistas. Quæro enim inquit, quis peccat grauius: an qui nesciens in hæresim incurrit, an qui sciens ab auaritia, hoc est idolatria non recessit, tenetur idolatriæ crimine: deinde subdit. Sicut ergo hæretici regnum dei non possidebunt, ita & avari regnum dei non intrabunt. O sententiam diuinam tam ex oraculo Dei emissam. Quomodo enim regnum dei ingredietur, aut quomodo fiet saluus, qui est aduersus illis maxime mandatis, ex quibus & leges pendent & prophetæ: quæ cum duo sint, in quibus legis consistit plenitudo omnis, alterum ut deum, alterum ut proximum diligamus. Neque deus ullo modo diligere potest ab avaro cum factus sit idolorum seruus. Neque proximum uilum recognoscit, prout est ratione & testimonio comprobatum. Quid ergo superest, nisi ut ex superioribus manifesto concludamus, avarum esse hominem detestandum, uita perditum, plenum sceleribus, dedecore, turpitudine, cuius uita nihil est infelicius, cum semper uarijs angoribus atque anxietatibus torqueatur, morte nihil miserius, cum sit futura eterna. At saltem dum uiuunt aliqua uoluptate animi aut corporis fruerentur, aliqua uitæ iocunditate, aliqua quiete gaudent. Sed affliguntur continuis malis, extra omne bonum politi. Odiunt eos quicumque norunt, execrantur, diris omnibus prosequuntur. Augustinus comparat illos hæreticis, ab Apostolo pro idolatris habentur, à Chrysofostomo turpiores immundissimis porcis dicuntur. Viuunt, si uiuere est, in deterrima atque infima uitæ conditione uersati, semper anxij, pendentes animo ac suspensi, quærunt absque intermissione, nec utuntur quiescitis. Queruli, gementes, morosi, difficiles sibi ipsis diffidentes, ut mihi quidem Saracenorum uita & mores tolerabiliores uideantur quam auarorum, quibus esset fatius mortem oppetere, quam uiuere tam odibilem,

tam miseram uitam in qua nulla detur requies, nulla respiratio, nullum gaudium, nulla iocunditas. Quid loquar de cura qua continue exeduntur auarorum corda: Quid de cruciatu quo afficiuntur thesauri amittendi metu: tanquam furiarum flagella, fures ac latrones ante oculos obuersantur, qui illos respirare non permittunt. Veniat in mentem Plautini senis in Aulularia dictum, hic nos admonebit quam exulceratum sit cor auari, quam afflictum, quam oppressum timore. Noctes ducit insomnes, dies sollicitos ac laboriosos, ut hi soli sint quibus omnis est habenda inuidia, cum careant omni boni. Existimo nullum maius malum nos imprecari cupiam posse quem oderimus, quam ut fiat auarus, quo uerbo sibi mala omnia imprecamur, hoc est & corporis & animæ damnationem, qua re nil peius ne à Deo quidem potest homini infligi. Quid igitur per immortalē deum eiusmodi homines tam demerentes, tam præcipites trahit: Num auri & argenti cupido: At illud nihil prodest, nihil opitulatur non utenti. Num aut opum, aut diuitiarum magnitudo, & ea quantumuis ampla: Nullus est usus illis, quorum fames nulla sedatur, aut extinguitur copia. Num ut quæ multa posteris relinquunt: At ea modicum durabunt, & cum sint parta male, magis multo dilabentur. Nunquid appetunt quietem: At ea nunquam dabitur pecunia comparanda. Num potentia illos ducit, & dominandi appetitus: At indignissimū est, ut hominibus præesse uelit, qui se ascripsit uilissimæ seruituti. Ponite ergo hunc errorem mentis, & uel paulum aliquando reuocate labentem rationem, eiusque monitis obtemperate. Hæc docebit homines esse uos, hoc est, umbram & puluerem, ut ait Flaccus: sed præditos animo immortalī, unum hunc esse ditandū, colendum, ornandum, reliquis in rebus non magnum studium ponendum, sed utendum pro comite huius breuissimæ uitæ ac uelocissimæ. Quid enim queritis miserissimi mortalium omnium: Quæ mēs, quæ cogitatio tam procul à uero deuios abducit. Si uultis diuites fieri, citius id faciliusque contemnendo, quā appetendo consequimini. Si quietem cupitis, alia ratione querenda est, mens pura ac sincera quietem præstet oportet, non arca, in quam quo plura congereris, eo te maioribus molestiis implicabit. Si securitas uobis cordi est, non aurum, sed uirtus hanc præstabit, posita extra omnem metum. Si nobilitari placet, animus excellens & bono suo gaudens nobilem facit. Si amplam hæreditatem filijs aut nepotibus relinquendi cura uos tenet, nulla præclarior, nulla solidior illis traditur quā uirtutis & gloriæ. Si potentia uos delectat, ille omnibus imperabit qui imperat sibi. Regnum mens bona possidet. Pecuniam sectando impotentes eritis, ignobiles, timidi, inquieti, pauperes. Quo igitur uos tranuersos ducit mala cupido, qua obcæcati, nil rectum, nil honestum conspiciatis: Quid deseritis uirtutem rem firmam, stabilem, nostrisque arbitrij, & ea appetitis quorum usus labilis est & incertus, & in arbitrio fortunæ positus. Hæc quæ tanto studio ac defatigatione perquiritis, quæ

*Auaritiæ fuga
persuadetur.*

tis, quæ propter tot subitis labores, in quibus ætatem consumitis, diuitiæ, opes, agri, domicilia, & quicquid, id est, quod hic magni existimatis, caduca sunt & fragilia, & quæ possidentur ex commodato, neque permanitura diutius uobiscum, nihil horum uos comitabitur. Cum migrabitis è uita, destituent uos abibitisque nudi, inopes, deserti, descendentes ad inferos dicturi propriam causam sine aduocato, apud tremendum illum iudicem, qui nescit auro corrumpi, nullum auxilium uobis aderit, nulla defensio, nullum patrocinium, nisi quod uirtute sibi quis & recte factis uiuens compararit. Tum Bartholomæus: Adicias licet inquit his uerbis, & quæ ab Luciano tuo in eandem sententiam ponuntur, & quæ ab Silio Italico Poeta nobili. Quorum Luciano: O stulti inquit, quid estis circa ista terrena solliciti: quiescite aliquando, nam moriendum est uobis. Eorum autem quæ apud uos sunt, nihil est æternum. Ne mori cum moritur auferet secum quicquam, sed nudus atque inops ad inferos transibit. Silius uero cum defunctum in bello diuitem auarum dixisset, hos sauris patriæ, nec regia quondam Præfulgens ebore, & possessa mapalia soli profuerint, quid rapta iuuant: quid gentibus auri. Nunquam extincta sitis: modo quem fortuna fouendo Congestis opibus donisque referit opimis: Nudum tartarea portabit nauita cymba. Hic Andreas, & hæc ab istis, & multa præterea à pluribus scribuntur: Sed hæc non unius aut alterius sunt uoces, sed naturæ & ipsius ueritatis, ad quas si homines exhiberent animum, proculdubio subsisteret paulisper, nec ita proni cæci que in cupiditatu pelagus deferrentur. Sed mirum est, cum tot monita excellentium uirorum, tot sana consilia, tot plenas autoritatis grauitatisque sententias habeamus ante oculos positas, quibus permoueri mentes mortalium deberent, tamen existere aliquos qui omni ratione posthabita, cupiditati dedicent se ac deuouent tanquam deo. Resipiscant ergo dum tempus datur, & aliquam rationem habeant uitæ futuræ. Auscultent sapientissimorum uirorum sententijs, pareant docentium seuocibus. Illamque in primis M. Tullij inscriptam in animo habeant & pectore infixam sententia: Nihil esse tam angusti, tamque parui animi, quàm amare diuitias, nihil honestius magnificentiusque quàm pecuniam continere, si non habeas, si habeas, ad beneficentiam, liberalitatemque conferre. Quæ cum dixisset: Lætor inquit Antonius me pro auaris sensisse, quo ista à te audiremus. Sint modo inquit ille digna auribus uestris. Nam si probentur uobis, non est ut pertimescam aliorum iudicium. Sed cum satis collocti simus & nox superuenerit, abeundum cenleo. Ita omnes consurrexerunt.

POGGII FLORENTI-

NI IN HISTORIAM TRIPARTITAM,

ad reuerendissimum D. Prosperum Cardinalem
de Columna, Prologus.

SUPERIOREM Catonem scriptum reliquisse legimus præstantissime pater, magnorum uirorum non solum negocij, sed ocij quoque extare oportere rationem. Egregia profecto ac sapientissimo uiro digna sententia. Verum si hoc in claris uiris laudatur, quorum non tantum gesta, sed dicta quoque late omnibus patent, & in minoribus quoque laudandum uidetur, si illorum uirtutem imitati, ocium suum conferant ad ingenij exercitationem. In singulis enim excellens haberi debet, reuocare mentem à sensibus, atque in metis animique agitatione uersari. Ego sane quo me ex eorum uulgo eximerem, de quorum ocio parum constat, nonnulla hæcenus conscripsi, quæ iam inter multos diffusa longiorem paulo mihi post obitum uitam allatura uideantur. Idque eo feci libentius, quo facilius fugerem eas molestias, quibus hæc fragilis atque imbecilla ætas plena est. Hæc etenim scribendi exercitatio multum mihi contulit ad temporum iniurias perferendas. Non enim non potui angere animo & dolere aliquando, cum uiderem me natu maiorem, ita adhuc tenui esse censu, ut cogerer questui potius operam, quam ingenio dare. Quamuis optimi sanctissimi que uiri Nicolai quinti summi Pontificis beneficentia id effecit, ut iam querelæ temporum sint prætereundæ, utque in gratiam aliquando cum fortuna uidear rediisse. Hoc uero ex rerum externarum iactura sum consecutus, ut uirtutem atque ingenij laudem præferrem fortunæ bonis, potiusque tempus, quoad rei familiaris sollicitudo permisit in scribendo traducerem, quam traderem ocio ignauo. Verum cum non semper maioribus in rebus studia nostra uersari possunt, laudanda quoque aut certe non repudianda sunt humiliora exercitia, præsertim non omnino salis uacua, & remissus quoddam orationis genus. In quo quidem nuper nos operam posuimus, cum essemus in patria procul à curia negotijs publicis uacui. Ne enim tempus omnino per inertiam consumeretur, mandaui literis sermonem superiori anno inter doctissimos uiros habitum, qui tres continet disputatiunculas haud sanè graues, sed quæ ad legendum mediocres homines possint allicere. Harum prima est: Vter alteri gratias debeat pro conuiuio impenso, is ne qui uocatus est ad conuiuium, an qui uocari: Secunda: Quæ sit res ad doctrinam præstantior, generique humano uti- lior, iuris ne ciuilibis, an medicinæ: Tertia: Latina ne lingua prisca Romani uulgo ab ipsa infantia uterentur, an alia quidem esset doctorum uirorum, alia plebis oratio, quæ à nobis potius ad exercitandum aliorum ingenia paucis con-

Trium conuiu-
ium historiarum
argumenta.

scripta

scripta sunt, quam ad certam sententiam proferendam: Te autem præstantissime pater, qui es doctissimus, qui que humanitatis atque eloquentiæ studijs plurimum operis curaque impendis, hic meus libellus elegit cuius in familiam ascribatur. Et quamuis maiora quædam ac politiora essent ad te deferenda, tamen hoc munusculum tibi ultro oblatum neque aspernandum uidetur, cum præsertim ab amico tibi deditissimo proficiatur. Leges igitur hunc leuandi animi, non discendi causa, cum ea contineat quæ potius oblectare mentem queant, quam reddere doctiorem.

POGGII FLORENTI-

NI HISTORIÆ PRIMÆ DISCEPTATIO:

Vter alteri gratias debeat pro conuiuio impenso,
an qui uocatur, an qui uocat.

VO primū anno Nicolaus Pontifex quintus pestis causa Fabrianum Piceni oppidum secessit, cum me ad terram nouam natalem patriam cum familia contulisset, uenit eo postmodum rogatus à me, qui Florentiam ob negocia publica adibat, Carolus Aretinus uir omni laude & doctrina præstantissimus. Is enim, pluresque alij, inter quos erant uiri doctissimi Benedictus Aretinus Iurisconsultus, ac Nicolaus Fulginus insignis Philosophus atque arte Medicus, Aretium petierant pestis uitandæ causa. Contigit autem ut eodem die & Nicolaus ex Aretio ad curandum ægrum quendam accersitus, & Benedictus scilicet in patriam iturus simul me conuenirent. Magna me animi uoluptas cepit, cum uiderem tres amantissimos uiros, mihi que singulari beniuolentia coniunctos sorte in idem loci diuertisse. Qui omnes cum hortatu meo in hortulo mecum cœnassent, post uarios in ea sermones habitos, remota mensa, cum tempus abeundi uideretur. Age ut moris est Carole, Benedictus inquit, huic hospiti nostro gratias, qui ita hilare atque humaniter nos excepit. Scis enim homines agere consueuisse post cibum gratias his qui ad cibum uocarint. Si cui uero sunt agenda, hic est profecto (me intuens) cuius opera non solum epulis, sed etiam uario suauique sermone cœna iocunda fuit, neque id erit tibi difficile, cum per paucis uerbis his contentus existat, & tu dicendi copia excellas. Geram Benedicte morem Carolus ait, quamuis à multis aliter seruatum sciam, quod nunquam tamen probaui. Videtur enim consuetudo hæc mihi inter doctos uiros non ridenda solum, sed etiam repudianda, cum potius conuiuij magister gratias conuiuio debeat qui uenerint, quam illi ei qui ad epulum uocarit. Maior hominum pars uel omnes ferme conuiuia præparant

præparant, aut ad inveniendâ illorum quorum ope indigent gratiam, aut ad alliciendum eos quos sibi sperant profuturos. Vel ad honorem sibi ex cōuiuuium dignitate adiiciendum, aut ad rumorem & famam uulgi cōparandam, ut liberales splendidiq; existimantur. Horum quemuis non magis gratias debere arbitror conuiuuij autori, quàm tibicines aut citharistas, uel cantores ad epulum adhibitos uoluptatis causa, qui nedum gratias pro cibis impensis non agunt, sed præmiū insuper suæ artis exposcunt. Cum quis ergo non alterius, sed sui gratia ad conuiuuium homines uocet, quæ illi gratia est habenda: Ego nobis gratias ab hoc agēdas censeo, quorum locus ac præsentia reddatur multo quā ante nobilior. An tu parum honoris huic nostro hospiti accedere arbitraris, cum uirorū talium cœtu, domus hæc multo illustrior atq; ornatio reddatur quàm cæteris quibus uē auri, argenti, uestis stragulæ ornamentis. Mihi credite uelim, multum decoris hic existimet nos in domum suam intulisse, cum nouerit uirtutis ornamenta omnibus esse splendidiora. Nam cum diuitum domus sterni soleant, ornari tapetibus atq; auleis insuper argento plenis, idq; ad decorem & amplitudinem præcipue spectare uideatur, quantū ornamentis afferri homines sapientia & uirtute præditi sunt existimandi, quorum splendor & dignitas omnes uestes aurumq; exuperat: Mea quidem sententia, tanto dicenda est ornatio & pulchrior domus à uiris bonarum artium studijs & uirtute præstantibus culta, quanto res animata anima carentem excedit, uera res factæ, & uiuens præstat mortuæ. Itaq; cum ad conuiuuium adhibentur hi quorum conspectu tum hospes, tum locus ornatur, quibus insit probitas, dignitas, fides, qui non fortunis, sed uirtute resplendent, isti iudico gratias, quod rogati cōuiuuium celebrant, debent. Equidem summe laudo Democritum stoicum philosophum, quem Seneca dicere solitum scribit, nequaquam se ad alicuius epulum nisi ei gratiæ haberentur fuisse accessurum. Nimis magnus profecto ornatus est magnoq; precio redimendus, uir aspici & laudari dignus, qui quamcunq; ingreditur domum honestiorem efficit atq; illustriorem. Si pictor aulam uarijs ornat figuris præmiū aufert, quanto maius præcium uel saltem gratiam meretur uir excellens uirtute, qui domum ornat omni pictura præstantior. Quare beneficij loco æstimare debet, ire ad conuiuuium rogatos, dummodo hi sunt qui cum laude uixerint, neq; fartiendi uentrem, sed ornandi hospitis gratia proficiuntur. Tum Nicolaus, peroptime inquit Carolus hunc sermonem exorsus colloquendi nobis materiam præbuit. Rectius quidem mihi uidetur huiusmodi colloquutiōibus quicquid diei superest impertiri, quàm ludo uel ioco aliquo, aut aliorum cantu & uocibus traduci. Plus enim aures meas permulcent docti alicuius & eloquentis uerba, quàm quæuis artis musicæ instrumenta. Hæc enim in uulgus & insulsam plebem sunt aptissima, qui cum ipsi loqui nisi de uilissimis rebus soleant, ut qui uentri & inscitæ sunt dediti, appetunt cantus & aliorum

Vir dignitas
uirtute excellens.

& aliorum uoces qui pro se loquantur. At Xenophon in suo economico reſte Socratem facit loquentem, minime opus esse Psalterio canente & citharra, ubi hi sunt conuiuuiæ qui diſerte loqui ſciant, & erudito sermone conuiuuium trahere. Nam doctorum uoces ludis omnibus, sonis, canticis sunt potiores, neque uero qui ſecum aut cum alijs ſcite loqui poterit, hiſtrionum aut cantorum artem ad oblectamenta aurium aut animi requiret. Verum ad ea quæ modo dixiſti paucis reſpondebo. Mihi Carole ſecus eſt atque tua opinio uidetur. Nam ſi conuiuandi ratio aliquid in ſe continet honeſti, aut ſi uirtutis initio aliquo progreditur, aut commendatione quapiam digna eſt, certe id qualecunq; eſt penes conuiuuij autorem reſidet. Non loquor de illis quos putas in cibis dandis ſœnus aliquod quærere. Omnes enim bonas artes ad malum uſum deducere peruerſitas abuentium poteſt. Sed de illis qui conuiuia qua gratia ſunt inſtituta celebrant, hoc eſt, amicitia & beniuolentiæ cauſa, ut cum his uiuamus qui nobis exiſtunt uſu, neceſſitudine, familiaritate coniuncti. Id amoris indicium eſt & charitatis ab eo qui alios conuocat profectum, quo palam eſt, ubi initium rei & commendationem & laudem meritorum inſpicimus, ubi & gratiæ plurimum in eſſe, eiq; gratias ueluti principio agendas. Vocati uero cum ſe honore affici æſtimariq; inter conuiuuias accerſiti uideant, procul dubio illis gratiam debent qui ſe ornandi cauſam præbuere. Quod uel ex hac re citius licet perſpicere, quod ægre ferimus penè omnes, cum intelligimus nos in amicorū conuiuuijs prætermiſſos, exiſtimamus id enim uel contemptu noſtri, uel negligentia contigiffe, aut quod indigni iudicemur qui epulantium numero adderemur, quod nobis dedecori fore putamus. Sicut ergo turpe ducimus non adhiberi ad epulum aliorum, ita honeſtum uidetur accerſiri. Ob eamq; rem præ nobis ferimus, tanquā illo honore auctos gratias debere conuiuuij magiſtro. Ridiculū quippe foret, ſi præter impenſam quā nobis cibandis præbuit, præter labores & moleſtias quas in apparâdo cōuiuuii ſuſcepit, cum tota domus ſit in eo ornando ſæpius occupata, etiam illi in quē ſumptū fecit pro ſuis rebus ut ita dicam aſſumptis, gratias agere teneat. Scitis præterea nos illi teneri, qui in nos aliq; beneficiū contulit, cui non ſolū gratias agere, ſed referre etiā decet, ne in grati uideamur. Atq; beneficij loco habendū eſt, ab amicis, notis, beniuolis, domeſticis uocari ad cōuiuuiū, in quo ſemper uiri celebres, primarij, electi inuoluntate cōſueuerūt, qua ex re nos diligere coliq; atq; honore dignos eſſe arbitramur. Neq; uero omnes ut ſentis Carole, ueneradi ducti, quo fortunarū partē in qui humanitatis officio, charitate, beniuolentiā ducti, quo fortunarū partē in uſus liberales diſtribuāt, ſoleat cōuiuuiam inire, una eſſe cū uiris egregijs uolūt, ut doctorū atq; eloquentiū cōſuetudine oblectent, uerba ac diſputationes auſcultet, idq; eſſe officiū boni hominis ducat. Quid qđ eiſmodi cōuiuuiam maximū uident eſſe fomentū amicitia & beniuolentiæ cōſeruandæ, qđ frequēs præſtat uſus

Cōuiuuium fomentum amicitia.

stat usus & cōsuetudo. Vnā em̄ esse, colloqui, cibū capere, uarijs de rebus dis-
serere, iocari, cū serio loqui amicitie uinculū precipuū arbitratur. Tu igit cō-
uiuij autoribus ut impētas omittā, ex hac humanitate, ex hac beniuolētiā si-
gnificatione, ex hac tāta utilitate gratias esse agēdas negabis, mihi quod in-
grati duriq; signum uideretur. Si enim cui iure debeo, mihi dicerem debere?
Sed contra hoc iudicas, hoc secus se habet. Ipsa nos (quæ plurimum potest)
impellit natura, ut conuiuium paremus sæpius eisdem à quibus id cœperi-
mus ad gratiam referendā. Anglici sunt paulò quā tu hac in re humaniores.
Nam etiam post decimum diem quoties in eum qui se paut inciderint, gra-
tias pro suscepto prandio agunt, ne immemores honoris impensi uideant.
Id quoq; mecum sentire arbitror sententiam Aristotelis tibi notam, qua ho-
norem inquit esse honorantis. Apud illum igitur penes quem honor rema-
net, necesse est & gratiam residere. Ergo conuiuij magistro gratia mihi uide-
tur habenda. Tum Carolus. Si sola inquit gratiarum actio satis esset ad per-
soluendum huius beneficij munus, non grauius grauarer hac satisfactio-
ne sæpius uti, si ad amicorum epulas quā læpissime uocarer. Verum persto
in sententia, & hunc hospitem nostrū nobis gratias debere arbitror, cui sum-
mus honor accessit ex hac cœna. Sed ut paucis meam sententiam absoluam,
tantum interesse puto inter conuiuij autorem, & eos qui rogantur, quātum
inter illum qui rem cœpit, & eum qui perfecit, hoc est quantum inter finem,
& ea quæ ad finem spectant interest. Magister cōuiuium instruit ac ordinat,
conuiuæ perfectum reddunt. Nullum enim esset conuiuium, nisi accederent
rogati qui rem ab alio cœptam perficiunt. Gratia igitur eis habendæ sunt
quorum opera consummatum est, tanquam fini potius quā illi qui conui-
uium inchoant. Veruntamen nescio ait, an Benedictus (qui asserit iure civili
omnia contineri) aliquid de hac disputatione in suis commentarijs insertum
legit. Non est hic opus Benedictus ait, aliqua legum autoritate, sed discreta
prudentia alicuius uiri partitione. Ego enim ita decerno. Si quis me dignita-
te, honore, opibus, nobilitate, forma, gloria, doctrina, uirtute superior atq;
præstantior ad cōuiuium roget, gratias ei & me debere profitear, qui me
sua mensa ac excellentia uirorū prout ibi esse consueuerunt societate dignū
censuit. Idq; omnium consensu uideor posse dicere. Accedit enim mihi non
parum honoris cum accerfor ad conuiuium eius qui sit multo quā ego di-
gnior & honoratior. Stultum quippe uidetur, si dominum quenquā, ducem,
cardinalem, principem ciuitatis, aut quemuis alterum in altiori fastigio di-
gnitatis collocatum, qui me ad eius mensam uenire dignatus est, etiam grati-
as quod accesserim mihi debere arbitrarer. Sin uero inferior fuerit qui digni-
orem aut ampliorem uirum uocarit, cum non summum honorem ex illius
accessu consequatur, suæq; domui satis afferatur decoris ei qui ad se ornandū
adierit, gratias debere asseuerabo. Solēt enim huiusmodi homines pran-
dia &

Disceptationis
prime solutio.

dia & cœnas præbere nobilioribus ad contrahendum fauorem & beniuolen-
tiam comparandam. Quos si dixeris fœnoris spe eam subire impētam, assen-
tiar tibi cum merces aliqua illorum existat finis. Nos autem ne quid debiti
contrahimus, hæreamus Caroli sententiæ, nobis pro epulo gratias haben-
das, & habeo inquam agoq; pro hac uestra humanitate, idq; duco beneficij
loco, quo tamen nollem uti læpius, ne uobis nimium deberem.

V T R A A R T I V M, M E D I C I N A E, A N

iuris ciuiliis præsent. secunda conuiui-
lis disceptatio.

D hæc cum subriderent omnes, iamq; uerborum finis esse cre-
deretur. Tum ego cupiens inter duos uariæ professionis uiros,
& utriq; altercationibus sæpius (uti solent) disceptationis mate-
riam iniicere. Addubitauit inquam multotiens (Nicolaum &
Benedictum intuens) utra præstantior esset ac nobilior, generiq; humano u-
tilior & maioris æstimanda: Ars ne medicinæ, an iuris ciuiliis facultas. Video
enim multa in utranq; partem afferri posse quæ ingerant quærentibus dubi-
tationē. Scripsi olim paucis uerbis duas oratiunculas ieiunas quidem in lau-
dem utriusq; doctrinæ, incertus sanè cui esset palma tribuenda, utraq; peruti-
lis est nobis, utraq; nobis necessaria. Nam morbos depellere & ualitudinem
tueri absq; medicorum ope haud facile est. Leges ad degendam ciuile uitam
utilissime existimantur. Tamen si altera carendum est, opus præferrem me-
dicinæ, tanquam utilioris mortalium uitæ, cum sit uelut instrumentum bo-
næ ualitudinis in hoc corporis domicilio conseruandæ. In legibus quoque
uersatur maximum uitæ præsidium ciuiliis, sine quibus neq; cœtus hominū
institui, neq; ciuitates conseruari queunt. Quid esset enim uita hominum si
ne legibus, quibus boni hortarentur ad uirtutem, mali à uitjs compescerentur.
Syluestris sanè consilio & brutis animantibus similis. Verum cum ambig-
nobis res ad salutem conferant, de præstantia illarum quærimus, quæ in da-
gatio uidetur admodum subobscura. Sed hoc uobis quibus ingenia sunt acu-
tissima decidendum relinquo. Cupiens abs te Nicolae primum quid sit tuæ
opinionis scire. Tum ille qui & philosophus est peracutus, & argutus in di-
sputando, obsequar inquit Poggi colloquendi gratia uoluntati tuæ & admo-
dum libens. In huiusmodi castris uerfabor haud sanè cum periculo, cum nul-
la sit difficultas paucis nostram causam tueri. Nulli enim dubium esse potest,
quando nostra doctrina magno interuallo iura ciuilia antecedit. Nam siue
in eis inquiras uetustatē, nostra est multo antiquior, sine autores inuestiges,
priores nostri, maiorisq; apud omnes gentes autoritatis & gloriæ extiterūt,
seu postules utilitatem, nullam hac nostro humano generi meliorem, nullam
D salubrior

Medicine di-
gnitas, antiqui-
tas & utilitas.

salubriorem reperies. Si uero huius dignitatē perpendas, nostri illi *prisci* doctissimi uiri ac prudentissimi tanta fama ac commendatione hominum extiterunt, ut ob eorum artem publicamque utilitatem, propterque ingentia & singularia ubique diffusa erga genus humanum merita, inter deos à gentibus sint relati. Illis namque primū, tum Mercurius medicinae artis repertores perhibentur, qui ob eam rem relati sunt inter deos. Mercurius etiam inter planetas annumeratus. Æsculapius eius filius honores immortalium medendi exercitio adeptus est, tanta apud *priscos* gloria ac nominis fama, ut coram Ioue à deis sit inferis accusatus, quod eorum imperium diminueret, propterea quod defunctorum animas ad superos medendi arte traduceret, ex quo ab Ioue fulmine ictus est. Podalirius deinde ac Machaon Æsculapio geniti, ob artis medicinae sollertiam, cum alijs heroibus à Creta ad bellum Troianum uocati sunt. Orus insuper Isis filius Ægypti rex, medicinae artem matre edoctus, plurimum arti contulit adiumenti ad hominum salutem. Hos secutus Hippocrates Cous, qui Democriti ætate uiguit, omnium ferme in eo exercitio palmam tulit. Vestri uero (Benedictum intuens, nequaquam ad hos dignitatis gradus, ad hanc autoritatem & gloriam ascenderunt. Multoque post fuere quam medicina, quæ cum ipsis hominibus cœpit, adinuenta atque excolta uiguit, omnibus utilis, ab omnibus comprobata. Neque enim est in nostra scientia quod quis merito reprehēdat, aut non singulis illam prodesse fateamur, cum uideamus illius artis peritos ad bella adhiberi, apud reges in precio haberi, tanquam rem mortalibus necessariam. At uestræ leges (ut pauca de multis referam) in pluribus uidentur (de *priscis* loquor) ab omni ratione alienæ. Quis namque iure laudari latrocinandi licentiam, quo populus exercitior arum fieret: Licurgi lege Lacedæmonijs permissam. Apud Ægyptios lege furari fas erat, ita tamen ut sua nomina fures ad prætores deferret. Quid de ea lege dices, qua Romani decoctorum corpus in frustra diuidi creditoribus iubeantur: Multa erant in *priscorum* legibus improbanda, quæ plurimorum scelerum contra fas æquumque causam præbuere. Nostra uero ars ducem habet rationem, hoc est ipsam naturam, in qua sua iecit fundamēta. Leges pro uoluntate maiorum cōditæ. Maior profecto pars hominum illis caret, suo more uiuunt. Regna ac populi aut obtemperantes imperantium arbitrio aut sua consuetudine, aut usu à maioribus tradita contenti. Nostra facultas eadem ubique est, nec uariatur tempore. Iura uero incertam habent sedem, ad eam inuicem diuersa, ut inimicitias intra se agere uideantur. Quelibet ciuitas sibi ius condidit. Adeoque iam ius ciuile nostrum abdicarunt, ut paucissimos comprehēdat. In quendam nescio quem angustum angulum ac locum paruulum circumscripserunt. Nam quota mortalium pars istis uestris legibus tenetur? Quare Asiam uniuersam, Aphricam, & maiorem Europæ partem: Nunquid præter pauculas prouincias uestrarum legum mentio ulla aut sermo habetur? Itali

tantum

tantum neque hi omnes huic uestro iuri ciuili obtemperant. Nam Hispani, Galli, Anglici, Theutones, Germani, cæteraque quæ ad septentrionem spectant nationes, sibi leges quibus pareant cōstituerunt, uestri iuris umbeculam quandam nonnulli norunt, mirum apud ceteros eius silentium est. Nihil apud illos uestræ litigiorum formulæ proficiunt. Carēt uestro patrocinio, æquitate ac prudentia. Non legum uestrarum anfractibus lites suas decidunt, nullis controuersijs longioribus implicantur, uel ob hoc fortunati, quod absque impendio & aduocatorum strepitu uiuunt, uestra molestia uacui. Itaque paucis in locis noti, aut utiles estis. At omnibus in terris, prouincijs, nationibus, uniuerso terrarum orbe medicina utilis atque in precio est, ubique medicorum opera accersitur. Pontifices, imperatores, reges, principes, tyranni, populi, diuites, pauperes, medicos aduocant, quorum studio & cura rogantur. Illos appetunt, honorant, colunt non tantum infirmi, sed etiam sani ad corporis & uitæ tutelam. His publice datur pecunia. His alimenta subministrantur. Nam quis illorum doctorum, aut iudicis ut aiunt usu & consuetudine legum causa deletatur: Num quis domum frequenter? Summa est uestræ facultatis obliuio. Pauci ex eis ut inter alios excellant honoris gratia doctores fiunt. Ita per sæpe indocti, ut nil sit eorum doctrina ac uocibus insulsius, qui si quod uerbum inter stultos (qui undique redundat) protulerint, ne rideant, id esse ex lege aiunt, ut eorum uerba pro responso Apollinis habeant. Sed illorum recitatur opera, prudentia enim & usus rerum magister, apud eos iudicat ex æquo & bono absque uestris cōmentarijs, quæ potius obscuritatē legentibus quam lumen præstat. Quibus ex rebus plane intelligis, à medicina scientia multo facultatē legum antecirari. Quod tamen alia ratione concludam. Quāto naturali philosophiæ moralis cedit, tanto leges medicinae cōcedant necesse est. Opus nostrum naturali continetur philosophia. Siquidem nullus recte dicetur medicus, cui non omnis cognita & perspecta philosophia fuerit, et omnium liberalium artium disciplina, quæ res perdifficilis est, & singulare ingenium requirit. Legum uestrarum, ad quas discendas solæ leges requirunt, aliarum auxilio innixæ, sedem esse dicitis eam quæ de moribus est philosophia, quæ doctrina in proptu habetur, & temporibus ut uult Aristoteles mutatur. Non enim idem sunt mores semper, & que utilia aliquando putantur, tempore fiunt per sæpe contraria. Ita & leges uidentur. Variæ enim sunt, uel potius diuersæ, cum ciuitates ferè singulæ suum ius (quod appellant ciuile) sibi constituant. Non erat idem ius olim Lacedæmonijs, Atheniensibus, Thebanis, quibuslibet in urbibus suis diuersis. Nec eodem tempore fuerunt legum conditores. Romani ueteres etiam post XII. tabulas suo iure utebantur. Etruscis, Picentibus, Umbris, Samnitibus, Capanis, sua cuique genti iura erant. Iureconsulti in urbe solum docti habebantur, extra urbem indocti. At medicinæ ars firmiore in sede residet, ut quæ ab ipsa philosophia, hoc est ab ipsa natura quæ semper est eadem mouetur, neque moribus aut cui-

D 2 iusquam

iulquam arbitrio tollitur uel mutatur, neq; regitur in tentamine hominum, aut populorum prescripto, & plebis assensu, quorum est eas leges & iura in dicere quæ sibi censeant profutura, ut quantum res firma, immobilis, solida sit robustior leui atq; instabili, & quæ nutu hominū regatur, tanto nostra doctrina uestris iuribus excellentior uideatur. Adde quod statim reperta mendendi arte & medici extiterunt, uestrorum doctorum multis post seculis ut rei inutilis usus inuentus est, ad ferendas nutriendasq; lites introductus. Que cum ridens dixisset, explorandi inquit Benedicte, tuæ sententiæ gratia sum locutus, te nunc respondente in expecto, quem scio iam dudum quid ad hæc sis dicturus præmeditatum. Tum ille: Non ea dixisti ait, ad quæ confutanda maiori sit ingenio opus. Ipsa ratio facile inania esse illa conuincet, maiestatemque legum aduersus hanc tuam medicinæ iactantiam defendet. Verum mihi uideris Nicolae id quod olim Ciceroni in oratione ut opinor pro Plautio est obiectum, te artem facere ex cloaca. Ita enim istam tuam clientulam magnificas, ut nil supra tuo iudicio estimari queat. Posuisti eam tanquam in throno quodam, cui leges uelut ancillæ longo cedant interuallo. Nimis quidem superbe uestras extollere uires, nostras deprimere conaris. Sed effera quibus hæc uerborū pompa paulum comedat. Mihiq; uidetur iura, legesq; uestram disciplinam superare tum tempore, tum autoritate, tum dignitate, quantum lenta solent inter uirgulta cupressi. Quoniam uero pugnas uetustate atque inuentorum autoritate, ostendam nos utraque, iure uobis minime concedere, sed aut pares esse, aut superiores. Phoroneus Inachi filius sexcentis ferme ante bellum Troianum annis Argis imperans primus inter Græcos, à quibus bene uiuendi disciplina omnis profecta est, leges & iudicia constituit. His deinde in Ægypto prima leges tulit. Vnde à Græcis est legifera appellata, tum Minos paulo ante Troiam captam leges dedit Cretensibus, ex quo apud inferos illum Poëta iura reddere sinxerunt. Licurgus postmodum iura imposuit Lacedæmonibus. Draco deinceps legum dator fuit apud Athenienses Anco Martio Romanis imperante. Hos Atheniensis Solon est secutus, qui antiquis Draconis legibus quæ ad segenicie pertinebant antiquatis, ipse noua iura constituit. Itaque utraque res eodem ferme tempore ortu cepit. Mercurius enim Iudis fuit ætate: Phoroneus superior. Quapropter leges sunt præferendæ tum tempore, tum utilitate, quæ tanta cæsetur, ut absq; illarū tutela ius suū cuiq; tribuenti cōseruari societates hominum (quas iure societates ciuitates nominarēt) diutius minime potuissent. Quid est enim ciuitas nisi multitudo hominū iure utentiū in unū locū congregata: Nā qd' legibus cautū est, iure id fieri dicimus. Itaq; quāto prius urbes quā medicinæ ars reperia cōditæ fuerūt, tātō leges uestræ præstāt arti cōditorū uetustate, quarū cōsilio atq; ope fultæ respublicæ in immensum creuere. Iusticia enim rerū publicarū est fundamentum, cuius ministræ dicunt leges. At uero absq; medicorum opera

Legum primi
conditores.

opera multis uixit seculis humanum genus, & nescio an salutaris ac salubrius quam postea adhibita medicorum cura. Necessitas insuper priores homines coegit ut leges constituerentur, quo tutior esset eorum uita, qui minus uiribus ualerent. Cum enim uis rationi inimica soluta legibus uageretur, tantumq; quisq; possideret quantum sibi uedicare corporis robore potuisset, ex quo rapinæ, spolia, cædes emergebant, necesse fuit ad legum præsidia confugere, quæ ab iniuria homines arcerent, & quilibet quod suum est tutaretur. At medicinæ reperiendæ nulla fuit necessitas, sed curiositas quædam superuacua, uictus parcitate, labore, exercitio, abstinentia sanitas quærebatur. Videt apud Xenophontem, Persarum uictum non indigere medicis, cum in eiusmodi uitam rarissime subeant morbi aut aduersa ualitudo, quæ si quando obuenerat, inedia curabant. Quamuis enim à Cyro in exercitu medici adhibebantur, tamen utilius esse ait curare ne in ægritudinem incidant, quod abstinento exercendoq; corpora consequebantur, quam post malam ualitudinem ad medicos confugere. Nam quod à natura profectam medendi artem asseruisti, & leges quoq; ab ipsa natura, hoc est ab ipso supremo Deo initium ducunt. Lex enim recta ratio est, ut Ciceroni placet, à mente diuina manas, quæ recta suadeat, prohibeatq; contraria. Fons ergo & origo iuris ab ipsa oritur natura, qua duce honesta petimus, turpitudinem abhorremus. Ab ea præscribuntur nobis quæ leges mandant. Furta enim, rapinas, adulteria, cædes etiā ab ipsis quibus nulla est scripta lex ut mala euitantur, ipsa natura sua dente quæ iusta sunt, respuente quæ contraria. Quarum tum dignitas, tum utilitas, tum necessitas tãta est apud omnes habita, ut Plato nobilissimus philosophus decem libris, Cicero noster tribus leges à se constitutis ciuitatibus dederint, ut hæc facultas non leuis aut contemnenda res (sicut putas) sed grauis, constans, digna, summis philosophorum ingenijs uideatur. Quod uero Mercurium & Æsculapium uestræ artis autores inter deos relatos affirmas, tu me ad fabulas & poëtarum figmenta reuocas. Quid mihi præci illius temporis stulticiam narras, quæ tanta fuit, ut non solum homines, sed môstra ne phanda pro dijs colerentur: Quare ista tua deorum mentio uana est, nulliusq; ponderis æstimanda. Ut autem non abnuam, medicinæ artem, quæ tamen ab ipsa experientia doctrinam traxit, à naturali philosophia suas trahere radices, leges à morali. Et naturalis quoq; nostrum est fundamentum, ab ipsa natura leges ortum ducunt. In eo enim quod recta ratio quæ est ipse deus imperat, leges sua fecerunt fundamenta, ad eod' firma, ut nulla ui quassari possint. In his cum salus hominum sita uideatur, tum omnibus in rebus uestræ arti præstant tum tempore, autoritate, utilitate nobis lōgo interuallo cedatis necesse est. Tum Nicolaus in nos conuersus: Hic noster inquit suam, ut mos est illorum qui iniquam tutelam suscipiunt uerbis causam defendit, & leges iuraq; eorum ciuilia tanquam in arce Mineruæ sibi uisus est collocasse. Inicis pro-

fecto quanti ea a philosophis & doctis uiris aestimentur, quantumq; auctori-
tatis apud eos habeant responsa quaedam ut appellant prudentium, scita ple-
bis, & ignobilis decreta uulgi, senatus consulta, edicta praetorum pro tem-
pore condita, uix suis conditoribus satis nota. In quibus solis uestra doctrina
uerfatur. Nam leges illas quas dicis ab ipsa natura proficisci, non attingitis,
neque illis illud uestrum studium adhibetur. Quippe quae nullum uobis que-
stum afferant, neque uestris responsis inimicari, aut in uestram sententiam
inflecti queant. Eas uos leges familiares habetis, non quae natura, sed iudi-
cio hominum factae sunt, quae loco & tempore commutantur, non quae a ue-
ro nequeant defletri. In his opera uestra consumitur quae dubia sunt, quae ad
uarias sententias trahi possunt, in quibus exponendis uestri illi praecleari con-
sultores sua ingenia frustra consumpsere. Cum enim iura uestra ciuilia uaria
sint, ut quae a diuersis uiris, diuersis certe temporibus sint condita, ingenti
manuum labore uestri commentatores conati sunt ita illam interpretari, ut
neque dissentire, & idem sensisse uiderentur, perinde ac si ea non hominum
uaria sententiarum uerba, sed Phoebi quae falli non possunt oracula extitisse
sent. Haec ab nescio quibus graeculis postmodum in plures libros scissa, con-
fracta atque dispersa sunt: Imperatorumque auctoritate firmata, ex eo tem-
pore imperantis iussu leges istae robur cepit, cum sua ut tanquam graues
multis, res minimeque utiles omnibus luderentur. At uos insolentia qua-
dam fastuque nimium superbe elati, ac ignorantia paucorum uestra admi-
rantium uerba confisi, tanquam ex Apollinis sacrario foenicem uos in mani-
bus ferre existimatis, quibus si Ciceroni oratio qua L. Murenam defendit,
nota foret, remitteretis paulum profecto de hac uestra legum nimis elata
extimatione. Equidem sola illius auctoritas huic satisfacit disceptationi. Ver-
ba eius referam uobis ut opinor nota, alijs non idem. Ait enim aduersus Ser-
uium Sulpitium more uestro suam facultatem extollentem. Quoniam mihi
uideris inquit, istam scientiam iuris tanquam filiam osculari tuam, non pati-
or te in tanto errore uersari diutius, ut istud quid nescio quod tantopere di-
dicisti, praeclearum aliquid esse arbitrere. Primum dignitas in tam tenui sci-
entia non potest esse. Res enim sunt paruae, prope in singulis literis atque in-
terpunctionibus uerborum occupatae. Gratiae quoque in ea nihil esse etiam
ratione probat. Pauloque post ait: Sapiens extimari nemo potest in ea prou-
dentia quae neque extra Romam usquam, neque Romae rebus prolatis quic-
quam ualet. Peritus ideo nemo haberi potest, quod in eo quod sciunt om-
nes, nullo modo possunt inter se disceptare. Difficilis autem res ideo non
putatur, quod & perpauca, & minime obscuris literis continetur. Ad haec
nullius insuper faciliorem cognitionem uideri dicit. Hic te solis uerbis intel-
ligis causa decidisse, cum non dignitatem, non gratiam, non sapientiam,
non prudentiam, non in percipiendo difficultatem in ea scientia esse confir-
met. Et

met. Et certe cum eius uim naturamque considero, perleuis quaedam facul-
tas, & quae scientia nequeant dici. Nulla in uestris responsis est subtilitas.
Nulla ueri indagatio. Nulla solidior doctrina. Nulla perspicuitas, ad quae
perdiscenda non ingenij acumen aliquod requiritur, sed scriptarum rerum
memoria, & inextricabilis commentariorum lectio, quae sibi uicem ita ali-
quando repugnat in suis sententijs, ut non responsa prudentum, sed somni-
antium uoces esse uideantur. Veruntamen ut leges & antiquas esse confi-
tear, & ad degendam uitam utiles & necessarias (non enim omnes impro-
bo) ius certe ciuile uestrum quod discitis, in quo gloriari, in cuius lectio-
ne aetatem consumitis, ut rem haud magnificendam nostrae arti postpo-
no. Nam & nouum est, utpote a Romanis repertum, & ab Imperatoribus
approbatum, & nullam continet nisi eorum quibus illud ius est datum utili-
tatem, hoc illos solum complectitur qui Romano Imperio subsunt, si tamen
id uelint seruare. Sed quam late nunc Romanum imperium patet. Scis uni-
uersum fere orbem ab eo deseriuisse, suasque sibi quamque nationem adsciuis-
se leges, quaelibet insuper earum quae imperio subsunt ciuitas, sua sibi iura
instituit, quae uestris ciuilibus anteferuntur, qui nulli ultra quam uelut co-
guntur parere. In tam uaria igitur re, tam diuersa, tam communi, tam uulga-
ta, prout uestro iuri accidit, qui honor, quae dignitas, quae extimatio inesse
potest: Nam quam utilitatem afferat ignoro, necessarium esse non intelligo,
cum pauci sint illius periti, pauci qui obtemperent, exceptis duntaxat Italis,
apud quos istud uestrum ciuile ius, tot controuersias, iurgia & lites excitat,
ut satius fuisset eo carere. Sed fac illud ut uis utile ac necessariu, nunquid tan-
tum honoris aut dignitatis, quanta est uestra opinio meretur: Nunquid uestri *in iuris*
iuriconsulti & doctores egregij ut appellatis, ornandi, extollendi, aut in pre-
cio habendi sunt: Nil utilius, nil necessarius nobis ad tuendam uitam corpo-
risque tutelam, quam domus, quam cibus, quam uestis, ac reliqua in quibus con-
sistit hominum uirtus. Nemo tamen unquam architectonicam, aut coquina-
riam, aut texturicam artes, caeteraque nobis necessaria opificia laude aut exti-
matione digna iudicauit, quin potius eiusmodi opifices nulla dignitate, nul-
la auctoritate praediti, pro mercennarijs habentur, homines rustici & uiles,
eodem pacto & doctores uestri, quamuis artem profiteantur utilem, ut uul-
tis ac necessariam, procul tamen ab omni dignitatis fastigio inter ignobiles
rerum ministros uidentur reijciendi. Non enim quamuis inuoluta ac perple-
xitates tractent inque eis aetatem consumant, dignitatem consequuntur. Finis
quippe ut plurimum artifices nobilitat, ac perdiscenda iura lucri cupiditas
uos impellit, ut illa in forum & controuersias producatis. Quo fit ut saepius
uestra opera ius ad iniuriam conuertatur, ita ut nihil fere a mercennarijs ui-
deant differre uestri illi legum ut uultis ministri, si quidem mercedem secuti,
illam suorum studiorum finem, suorum laborum praemia constituerunt.

At uero nonnulli ita superbe de sua doctrina existimant, ita elate, ambitioseque incedunt, ita primos appetunt honores, ut nil sit eorum insolentia fastidiosius, ut per sepe detestari cogar stulticiam uulgi, quorum opinione tantam sibi uendicantur auctoritatem. Multi inquit hanc scientiam sequuntur ut rem excellentem & praecipua laude dignam. At stultorum est infinita natio, ut Plato scribit: Amplectuntur haec uestra iura omnes ferme tanquam uberes auro effodiendo campos. Praebent enim primum ambigendi materiam, tum litigandi disceptandique copiam, ad qua sit multorum concursus. Vos uero ita mentes hominum dubitationibus uarijs circumuoluitis, ita umbram effunditis ueritati, ut nil certi reliquum sit in quo uis cuiusquam possit haerere. Hinc Cinus, hinc Bartholus, hinc Dinus, hinc Baldus alijque plures tanquam Phœbi interpreses a uobis in aciem educuntur, qui & ipsi ita quandoque inuicem dissentunt, ut diuersarum opinionum congeriem moliti esse, non ueritatem quaesisse uideant. In quos aptissime cadunt Ciceronis uerba quae in eadem oratione posuit. Cum multa praecleara legibus essent constituta, ea iurisconsultorum ingenijs pleraque corrupta esse ac deprauata. Quod certe uestris accidit consuloribus. Non enim iuris inquirendi, aut inuestigandi ueri, sed litigandi, altricandi ueritatis, & iuris conculcandi formulas tradiderunt. In multos annos causas trahitis cum clientum stulticia, et uana spe iudicis, tum ueri ignorantia, quae multorum mentes pessumdat. Sed ut istos praeteream in quibus aliquid salis dicitur fuisse, quid loquar de illis uestris Doctoribus, in quibus nil praeter susceptae artis inscitiam stulticiamque redundat, qui aliquando nesciunt latine loqui, qui ubi sit legum diuersorium ignorant, qui ad omne facinus parati, manu sunt quam ingenio promptiores. Nouimus Florentinum quendam ex uestris faleratis Doctoribus, qui se consulentibus respondere solitus erat, eam rem non legibus sibi, sed gladio terminandam uideri. Quid huic bipedalium beluae facias, qui ex iure ad uim & iniuriam homines excitabat. Sed hunc excusabat inscitia summam stulticiae coniuncta. Sunt alij qui sibi sapidiores uidentur, ex his quosdam minime ignoramus, uendibiles certo precio causas proderi aduersarijs, quorum sententiae ad praedam spectant. Paciscuntur quidem lites, & qua uolunt aestimant, ut fiant sathanae ministri. Aliquis quae non ui pactus est certam proferendae sententiae mercedem, non curans proditoris nomen munerum gratia subire. Genus hominum pestiferum atque abhorrendum, ut satius fuerit nobis hunc uestrum Doctorum gradum non adinuentum, quam cum tanta pernice repertum esse, uestrique doctores non in urbes alliciendi, sed ex hominum consortio exterminandi uideantur. Quid loquar de his qui sua fidentes doctrina, in eadem causa consulunt diuersa, & quod iustum antea multis rationibus probatur postmodum diuersa ratione reprobandum ut iniustum, semper legum quas uarie interpretatur auctoritate innixi. Adde cum duo inuicem litigant, ac necessarium sit alterum iuris, alterum iniusticiae

In imperitos
iurisconsult.

sticia succumbat, in quo & gloriantur, & palmam laudis se ferre arbitratres, cum pro suo cliente uel inique sit iudicatum. Ex quo eo magis poscunt precium, ne gratis uideantur animam perdidisse. Res nephanda & impudenti latrocinio similis. Sed nolo aduersus legum uestrarum ministros uel corruptos uenditores potius, esse nimium molestus. Ipsas leges, ipsa iura ciuilia, in quibus aetatem posuisti consideremus. Equidem non intelligo, cur ullo modo sit cum nostra scientia conferenda. Nulli enim dubium esse potest, quin ea doctrina atque ars sit praestabilior, quae circa esse hominis uersatur, quam illa quae ad bene esse disponit. At nostra illa quae spectant ad conseruandum hominem tractat, uestra ut bene sit quaerit, hoc est, ut iure uiuat absque alterius detrimento, & in his occupata est, non quae salutem corporis respiciant, sed quae ad aequitatem uideantur pertinere, ut quanto substantia excellentior sit his quae accidentia uocentur, tanto nostra facultas uestram excellere existimetur. Quae cum dixisset, tum Benedictus, hic suis calumnijs inquit, & legum dignitati atque amplitudini detrahit, & earum ministros, id est, Doctores insectatur, superbe nimis profecto & perlonga, uerbosaque rerum ambage. Sed tamen de lege posterus. Contemnere uero ac nihilipendere legum ministros, certe non est medici, cum sit abunde unde par pari referre queat. Non est sane legum aut iuris ciuilis culpa, si qui fuerint ingenio hebeti ac tardo, aut si quis secus quam ratio perscribat illis abutatur. Non omnis terra frugifera est, & inter frumenta lolium uidemus oriri. Sed quid Nicolae de tuis artificibus sentiemus? Quid est notius multorum stulticia, qui plures interficiunt quam sanant, & miserorum periculo & damno suae artis experimenta conficiunt. Nunquid illorum absurditas atque abusus uestram artem disciplinamque condemnat? Nostra ut uis errata praestris leuia sunt, nostri insulsi. Illi quos narras clientum pecunijs & bonorum damno errant, uestri discrimine uitae. Nos lucrum ferimus, uos ad perniciem corporis additis, & bonorum calamitates, & animam defuncto, & supersticibus nummos auferentes. Nos in paruis offendimus, uos in maximis. Siquidem reges, principes, domini uestra incuria pereunt. In nostris legatum quodpiam, aut haereditas in damno uenit, in uestris regnorum euersio. Cum hi artem profiteantur sapientius, qui ad subigendas glebas quam medendi exercitio sunt aptiores. Ridiculum est uidere homines insillos, rusticanos, sine literis, sine doctrina, sine sensu, sola imprudentia confisos, medendi artem profiteri, quorum uerbis stulticia hominum fidem praebes, illos aegris adhibet, non ad leuandos morbos, sed augendos, ut utilius foret uitae nostrae eiusmodi homines non fuisse natos, cum ad gentium perniciem orti esse uiderent. Nostra uero doctrina nullos admittit ad eius ministerium, aut ad aliorum patrociniu, nisi prius fuerint in legum scientia comprobati, uos omnem hominem, secem omnem opificum & mercennariorum turbam finitis in uestris castris uersari, ut haud ab re fuerint quondam publico decreto medici ex Vrbe

In impericos.

Vrbe pulsi. Recte tamen accidit, ut in eo exercitio quod est ignobile, etiam ignaui & uiles suam operam lucri gratia ponerent. Quid est enim in illo gloria & admiratione celebre? Inspicitis ægrotū, urinas, sterCUS, sputa, obliquis aliquando oculis, fronte rugosa tanquam morbus ille grauis magna cgeat cura. Pulsus deinde tangitur, in quo naturæ uires inspicitis. Tum adhibito consilio, multas post contentiones ad pharmaca, ut appellant descenditis, in quibus estis per sæpe adeo dissentientes, ita ab ægrotantis salute deuij, ut illa uestra doctrina quam stabilem, firmam, eandemque semper esse prædicatis, leuis, uaria, lubrica uideatur. Si uestra potio casu potius quam arte profuit, curam uestram in cœlum tollitis, si quid nocuit, culpa omnis in ægrum transferitur. Dicam ridendam rem, quæ Angelo Episcopo quondam nostro Aretino ei qui fuit de uico solis contigit, graui morbo uexabatur, adhibiti medici consulebāt, ut eorum uteretur potionibus, cum aliās uitæ periculum esset aditurus. Is natura illas abhorrens, cum negaret se eas sumpturum, tandem precibus amicorum motus, ait pariturum se medicorum consilio. Illi suas ut moris est potiones diebus aliquot ad episcopū miserunt, quas omnes in peluim dimissas, subtus lectum suum collocauit. Idem & de medicina quam uocant. Mane medici ægrum uisitarunt. Cuique eum ferme liberum à febre comperissent, idque suis tribuerent medelis, obiurgarentque qui potionibus antea uti nolisset, quo bonam ualitudinē restituisent. Ille uim ac uirtutem earum mirabilem esse dixit, que subtus lectum sitæ sibi sanitatem restituisent. Quid enim egissent inquit si eas potassem? immortalem me profecto reddidissent. Tum omnem illam medicorum impensam efferrī iussit, atque in secessum abijci. Plura sunt præter hæc uestrorum artificum exempla ridicula, ne dicam stultorum portent ea, prout eius qui assumpta medendi arte, asinum perditum traditis pillulis reparari fecit, & alterius qui ægrotum quendam a sellum comedisse accusauit, prout non in facete ab hoc nostro in suis confabulationibus inferuntur. Multa ridicula proferrī possunt opificum uestrorum prodigia, quæ satietatis gratia omitto. Sed ad legum redeo defensionem. Dixisti eas circa bene esse hominis occupatas, ideoque inferiori gradu uideri sitas quam medicinæ facultatem, ut tibi concedam, nos curare ut hominū genus bene, iuste, temperate, honeste, uiuat, & uos quoque cura eadem, sed alia ratione opem impenditis, non enim ut homo sit, studia uestra sunt, sed ut salubriter uiuat & in ualitudine prospera. Vos ut corpus bene se habeat, nos ut animus efficiatur melior quærimus, quapropter quātum anima excellit corpus, tantum nostra exuperat artem uestram. Nam ad instituendū bonis moribus animū, leges datæ sunt, & ut à uitijs abstineant. Vestra facultas circun uoluitur in corporum cura, nostra ut animus uirtuti obtemperet, ne appetat aliena, ne cui uim afferat intenta est, uestra ut firma ac ualida sit corporis habitudo. Quare nullo pacto ambigendum uidetur, quin maiori autoritate dignitateque

*in medicos im
peritos face-
tia.*

gnitateque atque utilitate iura nostra censenda sint quam uestra facultas, cum alterius opus animi tutelam, alterius corporis respiciat. Quanquam etiam circa hominis esse nostrum officium consistit, qui cum ex animo constet & corpore, qui alterum curat, & alterius curam (quod absque anima homo esse desinit) uidetur suscipere. Quid enim esset homo, si absque iure & ratione uiueret? Brutis animalibus profecto similis, ut non hominem, sed beluam curare qui solum curat corpus existimetur. Verum utramuis partem hominis leges curent, fatearis necesse est eas esse necessarias, que homines ab agresti incultaque uita ac fera, ad mitem ciuilemque traduxerunt, ac ciuitatum condendarū causam præbuere. Nam utilitas in eis tanta inest, ut his solis urbes effici constat, & hominum uita regi. Quibus ex rebus elici decet, eam in illis dignitatem, maiestatemque contineri, qua nulla maior aliqua esse queat. An uero summi philosophi in illis describendis suum studium imperititi essent, nisi summam in ipsis grauitatem, præcipuam dignitatem, immensam utilitatem, mortalium operam dignam philosopho censuissent? Hæc absunt omnia ab arte uestrâ, cum neque necessaria, neque utilis, neque aliqua autoritate sulata iudicet. Nisi forsitan olim propter eximiam utilitatem ex urbe Roma legimus medicos edito publico expulsos fuisse. Hic Nicolaus: Licet uerear inquit, ne longior sit nostra disputatio quam istorum aures patientur, tamen paucis huic nostro iuriconsulto respondendum est, ne sibi uidear assentiri. Primum ne iudicer proteruus, non omne legum genus impugno, sed uestrum ius ciuile in quo operam perditis assero nostra doctrina inferius, neque ei ullo modo conferendum. Tum uero ne uidear tibi cessisse, contra ac dixeram tua uerborum iactantia coactus, affirmare ausim, nullam in legibus neque utilitatem, neque dignitatem, neque necessitatem, neque autoritatem inesse posse, quæ quamuis Ciceronis uerbis à me superius probata sint, tamen ad hæc iteum comprobanda alia aggrediemur uia. Et primum que sit utilitas, aut necessitas inspiciamus. Scimus quæ necessaria aut utilia esse uideantur appeti, quæque ab omnibus impellente natura, ut cibum, ut uestem, ut habitacula, cæteraque quæ ob nostri tutelam nullo impulsore, nullo hortatore ipsi nostra sponte natura duce appetimus ac procuramus. Quod legibus minime contingit. Constat enim eas inuitis ac repugnantibus hominibus introductas, ut qui se in seruitutem quandam redigi existimarent. Aded uero illas populis inuisas constat fuisse, ut primi earum latroes semper ab aliquo numine illas se quo eas obiecto deorum metu suaderent populis sinxerint accepisse. Primus apud Aegyptios Minos rex, populis uti scriptis legibus persuasit, asserens ab se illas Mercurij præcepto datas, tanquam magni boni causam futuras. Eodem modo Minos in Creta, apud Lacedæmones Licurgum legimus fecisse, quorum alter Iouem, alter Apollinem suarum legum autores tradidere. Quod & in pluribus contigit nationibus. Nam Zoroastres Aricineis simulato numine leges impoluit

imposuit. Setis Zamolxis Vestam deam præferens leges dedit. Non sic Moyses noster leges suas ut uerū erat à Deo se accepisse ostendit, quas repugnant plebi imponeret: Quis ignorat Numam pompilium legum ab se Romanis datarum Nymphæ Ageriæ autoritatē, ac numine quo eas populo suaderet interposuisse: At istis figmentis minime fuisset opus, si eas sibi aut utiles, aut necessarias, aut suis rebus accommodatas homines iudicauissent. Postmodum consuetudine & usu, uulgicq; & plebis (quos tantum respiciunt) consensu, robur & autoritatem cœpere. Sola plebecula & inferiores urbis tenentur legibus uestris, quorum est de agrorum limitibus tuendis, arcenda aqua pluuia, & tectorum stillicidijs, & his similibus cōtrouersijs uestram operam implorare. Eiusmodi homines uestris iuribus sunt astricti. Potentiores & ciuitatum principes illarum uires transgrediuntur. Non immerito Anatharsis leges comparauerat aranearum telis, quæ imbecilliora quæq; detinent, franguntur à ualentioribus. Equidem nunquam legi, nusquam uidi, nusquam audiui ullam rem publicam, ullos reges, ullos maiores principes uestris paruissime legibus, neq; eis datas esse. Quippe qui uideamus respublicas per uim ad summum imperium peruenisse, & regna non legibus, sed uiribus & manu quæ sunt inimica legibus comparata. Assyriorum, Persarum, Medorum, Macedonum imperia & regna nunquam legibus constituta sunt. An non potius armis & ut multarum gentium, urbiumq; euerisōe & calamitate parta: Quid dicam de Romana republica: Nunquid non totius orbis spolijs ac uastitate, cædeq; hominum creuit, quæ omnia legibus prohibentur: Quid Sabinarum raptus, ut ab Urbis primordio ordiamur: An legibus factum dices: Quid uicinorum expugnationem: Albæ excidium, quid deniq; orbis seruitutem: An id quoq; uestre suaerunt leges: Atqui nihil est illis contrarius, quàm uis & iniuria. Mitto bella uarijs gētibus illata dominadi causa, urbium incendia, nobilissimarum prouinciarum uastitatem, spolia, rapinas, cædes, maioremq; orbis partem iniqua seruitute oppressam. An æquitas, iusticia, iura, lēges uestre hoc fieri suaerunt: Idem de Atheniensibus sentire licet, quorum imperium longe lateq; diffusum est. Alexander Macedo cum Persas est armis aggressus, credo hortatrices habuit leges uestras, quibus si homines paruissent, nihil unquam armis egregium gestum esset, ex quo ornamento serculorum omnium quod ex eorum imperijs ortum est caremus, ut satius fuerit non obtemperasse legibus ullis, quàm eis paruisse. Non Athenienses, nisi eorum ampliata republica, studijs literarum domicilium præbuisent. Non philosophia, non eloquentia, non cæteræ bonæ artes in lucem inuentæ atq; excultæ prodissent. Summa semper imperia literis & doctrinæ aditum præbuere. Non Romanorum gesta, non cæterorum præclarissima legerentur, sed silerent literæ, muta esset eloquentia, conticescerent bonæ artes, omnis liberalis doctrina obdormiuisset, præclara opera, ingentia edificia cessassent

Doctrinæ
literarum com-
mendatio.

omnia

omnia, si obsequendo uestris legibus suo quisque contentus, ætatem in ocio absumpisset. Omnia enim præclara & memoratu digna ab iniuria atq; iniusticia, contemptis sunt legibus profecta. Ut uero descendamus ad nostra, quid hac ætate, non ne Lombardiæ duces, Veneti, Florentini, multiq; prætere rea aliena appetēdo rapiendoq; creuere: quibus nulla lex imperat, neq; eius reguntur præcepto. Credo cum Florentinus populus aut Veneti alicui bellum inferunt, aduocant iuris peritos, & eorum consilio indicunt bella: an potius utilitate & augmento suæ reipublicæ ducuntur: Abige ergo hinc leges & iura tua, quæ sunt imperijs propagandis, quærendis regnis, & rerum publicarum amplitudini impedimento, solis priuatis & his popularibus ac pusillis hominibus cōferant, qui illarum tutela aduersus potentiores indigēt, & iurgijs ac litigijs tempus terunt. Homines graues, prudentes, modesti nō egent legibus. Ipsimet sibi legem bene uiuendi indixere, natura & studio ad uirtutem & bonos mores instituti. Potentes illas respuunt & conculcant, imbecillis, mercenarijs, opificibus, quæstuarijs, ignauis, & qui censu tenui sunt hominibus accommodatæ, qui & ipsi magis ui & metu pœnæ, quàm legibus reguntur. Quare istam legum utilitatem ac necessitatem tibi remittunt hi qui cæteris imperant, aut est animus imperandi, quibus uis utilior quàm ius fuit, earum præsidia uobis qui cum illis quæstum facitis & plebis ignauis relinquunt. Quod autem dignitatem in eis autoritatemq; contineri censes, tanta inesse potest quanta est unius uel parui oppidi uirtus. Sua quæq; ciuitas iura ciuilia disponit, suum quodq; oppidum priuatum ius sibi condit. Florentini priuatis institutis magis quàm publicis, hoc est Romanis legibus utuntur. Multa enim condentium ætate conferebant, quæ nunc tempore & conditione urbium sunt immutata. Itaq; in singulis urbibus leges in suam rem accommodatas condere necessitas impulit, quæ iuri Romano anteferuntur. Vestra enim litigia, libelli datio, exceptio, responsio, citationes, testium productiones, appellatio, & sexcenta alia iuris ut aiunt à uobis reperta impedimenta, ut molestiam & impensarum onus ac fastidia omittam, odio sunt ciuitati, aded ut omnes ferme ciuium cōtrouersie, à suis cuiusq; exercitij iudicibus, reiecta uestra uerbositate decidentur. Fac rem publicam Florentinā ampliori imperio esse, & has priuatas leges Romanorum more cogi in uolumina, abrogatisq; cæteris, suis solis statuatur se suosq; subditos teneri, profecto Florentinæ leges maiori quàm uestre & autoritate erunt & dignitate. Quanti enim existimabuntur, aut quis eorum opera impendet, quibus à nullis pareatur: Certe nullius erunt precij aut emolumentum. Tu uero qui in illis es doctissimus, eris apud eos indoctus, nullusq; tua opera egebit. Sed aut iura te alia discere oportebit, aut ad alia migrare loca, in quibus tuam hanc doctrinam queas uendere. Qua propter noli rogo nobis amplius esse molestus in hac uestra inani legum & iuris iactatione, & id quoq; necesse est aliquando fateari

E mini, uos

Leges cum tempore uariari.

mini uos esse nobis impares, cum uestra doctrina uoluntati hominum sublit, ars uero nostra non aliquorum uarietur arbitrio, sed ipsa rerum ueritate nitatur. Quae enim uestra doctrina est quam discitis, quae unico Imperatoris edicto tolli & mutari possit, & uos ex iureconsultis uoluntate unius inconsultos probatos recipi dixisti. Satis mihi ridiculum uidetur, si quos doctos aestimari a nobis uelis, quod ab collegio aliquo pro doctis, aut gratia, aut praemio, aut maiorum intercessione traditis, quibus nescio stulticiae insignibus comprobati, uidemus enim per saepe multos rudes, insulsos, literarum inscios, proteruos pro Doctoribus probari, qui essent etiam pro hominibus improbandi. Audiuius olim fuisse Guinitium quendam Cortonensem, qui cum hebeti ingenio in discendis legibus plures annos frustra impendisset. Doctor uero more factus aliquandiu in causis assedit, ob stulticiam deinde a iudicijs repulsus, artem notarij exercuit, in ea quoque reprobatur. Tandem missus, ut uulgo appellant euasit. Ita pro doctore apparitor est factus, insignijs suae facultatis abiectis. Qua in re multum praedicti hominibus affertis, docti enim pariter & indocti concessa deserunt Doctoratus signa, in quibus plurimi falluntur. Secuti enim doctrinae insigne, tanquam qui signo cauponulae proposito ad tabernam uinariam proficiscuntur, cum doctores eiusmodi adeunt non iudicem, sed indicem stulticiae, nati ignorantiam pro doctrina, pro consilio temeritatem, pro iuris indagatione incertam sententiam ferentes. At ex medicorum turba multos dices in atria & forum prodire, similes pharmacopolis, quorum temeritas pluribus noceat. Sed hi nulla nisi dementiae signa portant, quibus homines alliciant ad curam morbi, sed inter rusticos & uulgus ignobile suas uires expandunt, ut paruo damno eorum constet tagnaui, uestrorum stulticia uersatur in urbibus, ubi multos maiori cum detrimento subuertendi facultas datur. Quae cum dixisset, ac Benedictus se ad respondendum pararet. Satis inquit Carolus uerborum dedisti nobis, posses Benedicte ad haec respondere satis copiose, nulla enim est de aliqua re disceptatio tam exilis, quin in longissimam disputationem protrahi posset, sed iam finis est statuendus. Vnum tamen addam: Quae ro abs te Nicolae, cum iura ciuilia & leges praeter uestra arte uideantur leuia, quid censeas de illis quae canonica appellantur, an uestram doctrinam superare iudices, & quamobrem ea praeterieris intacta: Haud enim minoris se putant qui illa tractant iura, quam qui ciuilia, sed pomposius loquuntur per saepe, ueluti qui diuina quaedam, & caelestium arcana se referare arbitrentur. Omisi inquit consulto has sanctiones ut aiunt Canonicas, quoniam non satis uidebantur dignae quae cum artis nostrae doctrina ullo modo conferantur, institutiones quaedam ac diuersorum statuta pontificum, in quibus perdiscendis nullo ingenij acumine opus est, nulla mentis difficultate, composita ut uidentur potius ad excitandas clericorum

contro,

controuersias quam ad doctrinam. Haec a pontificum arbitrio descendunt. Saepiusque accidit, ut quae ab altero sunt aedita, alterius abrogentur edicto. Res enim uoluntariae sunt temporibus & causis accommodatae. Nulla in eis doctrina grauior est, nulla subtilis indagatio, nulla precio digna scientia, noua inuentio, & quae paulo amplius trecentis annis sit introducta. Ad hanc tamen facultatem haud difficulter quaerendam magna hominum copia conuolat, lucri aut beneficiorum spe adducti, omni et uirtuti & bonarum artium cura postposita. Quisquis enim in ea doctus, quam bonis institutus haberi moribus mauult. Itaque ad hanc ueluti ad agrum frugibus fertilem auium modo proficiscuntur. Philosophiam uero ac Theologiam diuinas artes, quae semper fidei propugnaculum fuere, quae principatum inter omnes doctrinarum facultates tenent, quae homines ad caelestium contemplationem inducunt, quonia spinosiora studia uidentur, & absque lucro, reliquere, non doctrinam, non scientiam, sed quaestum finem suum esse professi. Igitur eam doctrinam nunquam magni existimandum putauimus. Nam quae in ea grauiora putantur, a iure ciuili sumptere, quae deinde addita sunt, leuia uidentur, ex diuersis opinionibus sententiaque collecta, nulla cum eloquentia, nullo cum ornatu, nulla grauitate, ut ab infantissimis uiris aedita uideantur. Miror autem, cum earum editionum tum uerba, tum sententiae tam sint in propectu, tam apertae ut etiam pueris facile innotescant, tamen plures acri ingenio uiros tam multam in eis, commentandis operam perdidisse. Sed lites ex beneficiorum controuersijs profectae extimatione dignas illarum dubitationes fecere. Tum ego, partius Nicolae de his legibus loquaris uelim, quibus monarchia ecclesiastica continetur. Haud enim paruum est Pontificis inter Christianos imperium, maxima autoritas, suprema dignitas, ac potestas ueneranda. Aequissimum fuit igitur & ferme necessarium, hoc tam nobile & diffusum imperium suas sibi leges condere, quibus nostra religio, & sacerdotum res publica teneretur. In his etsi non inest ea eloquentia quam requiris, at tanta est ut satisfaciat legentibus, qui sententia magis quam uerborum ornatum aucupantur. Nam si nil tibi placet nisi splendide & ornate dictum, tuos & philosophorum omnium libros contemnes. Dignitas uero & autoritas illarum habetur tanta, quanta continetur in maximi omnium principis decretis. Eo quoque maior in his quam in reliquis legibus dignitas habenda est, quo est diuina res superior humanis, quanto Christi uicarij dignitas praestat imperatoriae. Neque uero commentantium labores culpes, si multas opiniones afferunt, multas dubitationes. Scis tui philosophi esse sententiam, dubitationem rerum ueri inueniendi causam praebuisse. Sed iam leges missas faciamus, & aut surgendum est, aut alterius sermo rei est a nobis instituendus.

Philosophia
ac Theologia
comendatio.

E 2 Vtrum

VTRUM PRISCIS ROMANIS LATINA

lingua omnibus communis fuerit, an alia quaedam doctorum uirorum, alia plebis & uulgi, tertia conuiuialis
Historie disceptatio.

L M. Benedictus qui ad legum scientiam etiam studia humanitatis adiunxerat, sedeamus adhuc uos oro inquit: Eff enim ut te Carole requiram, quod iam dudum scire desidero. Neque id tua uestra doctrina alienum. Diutina me dubitatio tenuit: Vtrum priscis Romanis Latina lingua (quam Grammaticam uocamus) fuit omnium communis. An alia quaedam esset doctorum uirorum, alia plebis & uulgi oratio. Id est ut apertius loquar: Vtrum docti pariter & indocti, ab ipsaque infantia Latino ueluti materno domesticoque sermone loquerentur. An esset alius quispiam doctorum hominum prout nobis contigit, ac usu uulgari diuersus. Sentio enim hac de re uiros doctissimos dissentire. Leonardus Aretinus epistola quam scripsit ad Flauium Forliuensem probare nititur, non fuisse eam linguam omnibus comunem, sed aliam popularem, aliam eruditorum uirorum extitisse locutionem. Qua in sententia fuit etiam uir clarissimus Antonius Luscus, qui aiebat se adduci non posse, ut crederet cerdones, futores, cocos, reliquamque uulgi fecem latino sermone usam. Cui Poggius respondens solutus erat, non fuisse difficilius latina uerba a pueris, quam alia usu percipi, cum ab ipsa infantia Barbarorum filij cum materno lacte uernaculam linguam discant, quamuis rident, asperam, barbaram, absonam prolatu, quae nobis uiris esset admodum scitu difficilis. Cur enim quod nunc doctrina percipitur, non tunc quotidiano usu percipi potuit: cum nouerimus in curia Romana permultos, qui licet rudes literarum, tamen assidua consuetudine tum loquendi, tum caeteros audiendi, & intelligerent alios, & ipsi haud absurde Latine loquerentur. Te autem ut Franciscum Barbarum doctissimum uirum, multosque praeterea audiui ab ea sententia alienos, extimareque Latine omnes pariter fuisse locutos. Qua de re quid iudices Carole, ne sit molestum proferre. Tum ille ad Poggium inquit: Reijcio hoc totum disputationis genus, a quo audiui multa, seu multorum dicta & sententias contra Leonardum opinionem inuestigasse. Ego enim ut uerum fatear, hac in re minime curiosus fui, quamuis Poggio assentiar, & mihi uereor sua opinio uideatur. Hic ego, fateor inquam Carole, me cum antea cum Leonardo Antonioque saepius disceptassem, tamen post illam Leonardum epistolam plura ex uarijs collegisse scriptoribus, quibus facile probatur illos non recta sensisse. Leonardum quippe meminisse dixisse, mihi etiam se conscripsisse epistolam, quo me alliceret respondendum. Et certe is mihi animus semper fuit, ut aliquid contra suam sententiam scribere, sed uariae

sed uariae occupationes fuere haecenus impedimento. Nunc quoniam & oei um est nobis, & hoc Benedictus postulat: Carolus uero me in hanc prouinciam reijcit, parebo uoluntati uestrae, afferens ea primum quibus arbitror causam meam omnibus probaturum. Deinde ad Leonardum epistolam responderbo. Quamuis id ars dicendi requirat, ut prius aduersarij confutentur dicta, quam nostras rationes afferamus, quo ordine praetermissis, dicam antea quae huic quaestioni satisfacere uideantur. Sed opus est ut paulo superius exordiar, quo possim ad id quod cupimus descendere. Quaero a uobis, quam linguam appelletis Latinam, eam quam Grammaticam uocamus: a quibus ortum habuisse putetis. Nempe opinor illam qua Latini populi utebantur & ab eis ortam, illaque eos fuisse ufos qui dicebantur Latini, a quibus & nomen sortita est, quam & Romanis cum Latini essent, & in Latio siti, in usu fuisse communi necesse est. Nam sicut linguam dicimus Gallicam, Hispanam, Germanam, Italiam, qua Galli, Hispani, Germani, Itali loquuntur: item de Graeca & reliquis, eodem modo & Latinam linguam eam fuisse oportet, quae in communi erat usu apud Latinos. Hanc unicam fuisse ipsa ratione constat. Si enim alius ab hoc sermo extitisset, aliud quoque nomen sortitus esset, sic in nobis est, qui Grammaticam, id est, Latinam linguam distinguimus a uulgari: Sicuti uero in lingua nostra materna nequaquam dicimus comprehendere Grammaticam, ita sola una erat loquela illorum qui appellabatur Latini, nulla alia Latine adiecta. Lingua insuper Latina ex uerbis constat, quibus eum sermonem conficiebant Latini. Ergo & uerba Latina in consuetudine erant communi. Non enim uerbis utebantur incognitis, sed quae cum nutricum lacte perciperentur. Si enim alia loquela uis forent, & illa suum aliquod nomen nacta fuisset. Sed solam linguam Latinam legimus illorum uernaculum sermonem extitisse. Itaque a Latinis lingua est dicta Latina, qua hi tum soli, non alij utebantur. Quamquam non parum admiror illorum doctrinam, qui alio quam Latino sermone priscos Romanos uulgo locutos uolunt. Tum hodie quoque magna ex parte, Romanis praesertim mulieribus, incorruptior loquendi consuetudo permansit, qua Latina uerba proferatur, ut mirum sit in tanta urbis uasitate, tanta diuersarum quae urbem occuparunt gentium colluione, tanta inundatione Barbarorum qui urbe permanserunt, adhuc linguae Latinae portionem uulgo in urbe resedisse. Logu esset referre Latina uerba, quae nunc in eorum uulgari sermone sunt penes infinita. Illud dicam, multa me Romae didicisse inter loquendum Latina uocabula quae antea ignorabam. Lupum tyberinum qui piscis esset, ne Nicolaus noster qui diligens uerborum scrutator fuit tenebat. At ego a uenditore piscium percepi, eum esse piscem quem uulgo Stotionem uocant, quorum melior habetur & hodie quoque qui inter duos pontes capitur. Nam illum qui est minor, lupatum, hoc est paruulum lupum dicunt. Id quod foeminae ut melius silent, in extremo fusi inserunt, inscius eram quomodo

Lingua Latina
unica.

Indicia Latinis
uulgaris.

modo appellaretur latine, at à muliere quadam audiui uorticulum nomina-
ri. Frixorium uulgo & sartaginem dicunt. Multa insuper quæ satietatis cau-
sa prætorio, quæ ueluti reliquias ueteris linguæ retinuere. Quid dicemus
de Hispanis tam longe ab Vrbe remotis, quorum uerbis maxima pars lo-
quelæ latinæ permansit à Colomis Romanis, qui eo abierunt, perceptæ. Mul-
ta ad uerbum latine proferunt, quæ ego in Curia ab his quibus cum consue-
ui prolata summa cum diligētia notauī. Habeo capillos canos, senem dicen-
tem audiui, aio comedendo auiculas, in malas horas cremare. Pluraq; præ-
terea quæ è memoria abierunt. Et admirandum sit profecto, cum Hispania
à tot barbaris nationibus tam longo tempore fuerit possessa, unicum etiam
uerbum latinum in usu retinuisse. At tot apud eos proferuntur, ut uideantur
omnes latine adhibito studio loqui. Hoc aut à Colomis Romanis qui ad Hi-
spaniam missi sunt hauserunt, aut frequentia Romanorum qui illuc negocian-
di aut imperandi gratia accesserunt. Ita lingua Latina tunc ad eam diffusa est,
ut hodie quoque illius uestigia supersint. Apud superiores Sarmatas Colo-
nia est ab Traiano ut aiunt derelicta, quæ nunc etiam inter tantam barbarie
in multa retinet latina uocabula ab Italis qui eo profecti sunt notata. Ocu-
lum dicunt, digitum, manum, panem, multa que alia, quibus apparet ab La-
tinis qui Coloni ibidem relictī fuerant manasse, eamque Coloniā fuisse La-
tino sermone usam. Sed hæc quæ dicta sunt pressius autoritate atque exem-
plis sunt comprobanda. Docebo latine locutos fuisse homines in Senatu, in
foro, in iudicijs, in concionibus ad populum, atque ad milites. Populum de-
nique ipsum lingua Latina priuato sermone usum. Sed in primis non uiden-
tur prætereunda quæ à Quintiliano traduntur in sui operis primordio, cum
loquitur de pueris ad artem oratoriam educandis. Vult enim tum nutrices,
tum cæteros quibus cum pueri uersantur elegi, qui recte loquantur Latine,
ut ea lingua pure & eleganter simul cum lacte nutricis percipiatur, ut domi-
næ imbibant. Quod consilium superuacaneum esset, si lingua Latina tunc in
scholis à præceptoribus tradita extitisset, & non domestica loquela commu-
ni ab ipsa infantia suscepta. Quid enim ea cura ad futuram eloquentiam pro-
fuit, si alius Latinus, alius nutricum sermo fuisse: nisi forte in alio quodam
dicendi genere uelit eum qui latine nesciat esse eloquentem. At de illis non
est Quintiliani institutio, sed de his qui Latini eloquij scientiam sunt assecu-
turi. Ne igitur eloquentes futuri dediscere (prout sæpius accidit) uerba
male à rudi ætate percepta postmodum cogere, pueros ab infantia rei-
cta, aptaque uia ad eloquentiam introducit per synceram linguæ Latinæ in-
stitutionem. Scribit insuper domesticorum usum ad eloquentiam conferre
plurimum. Vnde tradunt Corneliam Gracchorum matrem, multum filijs
ad dicendi facultatem contulisse. Sed eloquentiam non intelligit nisi Latinam.

Ergo

Ergo Latinus sermo & nutricibus, & reliquis domesticis erat cōmunis. Idem
in primo sui operis libro cum de Grammatica disputat. Quid inquit de alijs
dicam, cum senatus senatus senatui, an senatus senati senato facit, incertum
sit. Quare mihi non inuenisse dici uidetur, aliud esse Latine, aliud Gramma-
ticæ loqui solitos. Quibus constat uerbis, omnes Latine, sed non diuines Grā-
maticæ loqui solitos, cum Latinam linguam omnibus tribuat, Grammaticam,
hoc est loquendi doctrinam literarum peritis. Latine igitur omnes, sed e-
mendatius docti loquebantur, à quibus senatum quartæ declinationis dici
affirmat, ab indoctis secundæ. Docti enim ratione iudicabant quod alij usu
assequebantur, nulla suorum uerborum ratione habita. In sexto autem: No-
bis ad aliorum iudicia componenda est oratio, & sæpius apud omnino im-
peritos, atq; aliarum certe literarum ignaros loquendum est. Ergo imperiti
ac literarum ignari Latine intelligebat, ad quoru arbitriū erat oratio cōpo-
nenda. In duodecimo uero cum scribit de genere dicendi ait: Nā aliam quan-
dam uidetur habere naturam sermo uulgaris, aliam uim eloquentis oratio,
cui si res modo iudicare satis esset, nihil ultra uerborum proprietatem elabo-
raret. His uerbis constat eundem fuisse sermonem uulgaris hominis & elo-
quentis, quo ad uerborum proprietatem, elocutione differre atq; ornatu. Nūc
alij testes nobis non ordine aliquo, sed prout quisq; se offert sunt producēdi,
quibus probetur Latine omnem populum, & cuiusq; generis homines in Vr-
be, & alijs multis in locis fuisse locutos. In primis erit beatus Augustinus uir
sanctus & maxime autoritatis, is in sermone Psalmi quinquagesimi, quæ ad
populum habuit, cum quædam orationes eius antea ad populum habite, im-
polite, parumq; splendide scripte uiderentur, se excusat ideo accidisse, quod
se orate ad populū, à notarijs excepte atq; antea æditæ emanassent in uulgus,
quæ ab se corrigi emendariq; potuissent. At hi sermones Latini sunt, & apud
plebem in qua uiri & mulieres aderant habiti, qui nisi Latine intellexissent, su-
perfluus eius fuisset labor, ut apud eos qui uerba sua non intelligerent, stulto-
rum more effunderet. Item accidit ut in senatu, in oratione M. Catonis con-
tra cōiuratos habita, à notarijs excepta prout dicta fuerat in uulgus prodiret.
Quæ oratio ut multa præterea argumentum nobis præbent Latine in sena-
tu loqui homines solitos. Huius rei iudicium est & senatus decretū, quo sta-
tutum est, ut omnes exteræ nationes in senatu sua mandata exponerent Latine.
Et uerba M. Tullij in oratione contra Rullum secūda de lege agraria: Ait
enim dictum à Rullo in senatu, plebem Romanā nimium in republica posse,
ideoq; exhauriendum esse. Deinde enim hoc uerbo usus est inquit. Verum si
in cōmuni loquedi usu, in orationibus ac concionibus, in iudicijs, & ad popu-
lū habitis, Latinis uerbis usos fuisse constat, & in senatu quoq; ubi erant excel-
siores uiri, necesse erit uerba Latina in usu cōmuni esse habita. Et quoniā Ci-
ceronis autoritatem attulimus, Latine Rullum in senatu locutū, & alia quoq;

E 4 eius testimonia

eius testimonia in nostram sententiam sunt adducenda. In oratione pro Cornelio Balbo, in quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat comiter esse comiter, quasi priscum aliquod aut insolitum uerbum interpretaretur. Comites benigni, faciles, suauis esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant uiam, benigne, non grauate: comiter certe non conuenit. Hanc locutionem Latine prolata oportuit, cum de ui uerbi argueretur. Hoc idem in iudicijs uidelicet Latine fuisse Oratores locutos, probat Asconius Pedianus in orationis explanatione quam Cicero habuit pro Milone, ait enim Cicero cum inciperet dicere: Exceptus est acclamatione Clodianorum, qui se continere ne metu quidem circumstantium militum potuerunt. Itaque non ea qua solitus erat constantia dixit: Manet autem illa quoque eius excepta oratio. Scripsit uero hanc quam legimus ita perfecte, ut iure prima haberi possit. Sed ad Tullium redeamus: Is in primo de oratore. Attendite inquit, quae de ipsius orationis ornamentis dicerentur. In qua praecipitur primum, ut pure & latine loquantur. Deinde ut plane & dilucide. In secundo uero haec nostra oratio est auribus multitudinis accommodanda. Qua ex sententia elicit multitudinem latine scisse. Non enim ab Oratoribus ueluti apud inscios uerba ad multitudinem effundebantur, neque alia eloquentia utebantur nisi Latina. In eodem libro: Quid potest esse tam fictum, quam scena, quam fabulae, tamen in hoc genere saepe ipse uidi, cum ex persona mihi ardere oculi hominis histrionis uiderentur, spondalia illa dicentis segregare abs te ausus, aut sine ullo salamina ingredi, & reliqua quae cortice in caena Latinis uersibus ab histrione prolata sunt, & ad eos qui intelligerent Latine. Et cum de facetijs in eodem libro tractat: Cum quidem dixisset, eamus deambulatum. Alter, quid opus fuit: de mimo uero respondit. Quid opus fuit te: Quo plane constat id uerbum fuisse dictum latine. In tertio autem: Omnis igitur dicendi modus melior est, quam ut latine, ut plane, ut ornate, apte, congruenterque dicamus. Deinde neque conemur docere eum dicere qui loqui nesciat, neque sperare qui latine non possit, hunc ornate esse dicturum. Et paulo post: Sunt enim illi ueteres qui ornare nondum poterant ea quae dicebant. Omnes prope praecclare locuti, quorum sermone assuefacti qui erant, ne cupientes quidem poterunt loqui nisi latine. Deinde: Atqui ut latine loquamur non solum uidentur, ut & uerba efferamus ea quae nemo iure reprehendat, & ea sic & casibus & temporibus & genere & numero conseruemus, ut neque perturbatum, ac discrepans, aut praeposterum sit. Pauloque deinceps: Equidem cum audio socrum meam Leliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper quae primo didicerunt) sed eam sic audio, ut Plautum mihi aut Neuium uidear audire. At Plautus & Neuius cum scripserint latine, & mulierem quoque Leliam latine loqui solitam necesse est, si quidem eius uerba Plautum & Neuium redolebant.

redolebat. Deinde, praetereamus ait praeccepta latine loquendi quae puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani. Item postea: Neque uero in altero diutius comoremur, ut disputemus quibus uerbis assequi possumus, ut ea quae dicamus intelligantur latine, scilicet uerbis usitatis. Praeterea etiam hoc quod uulgo de Oratoribus, ab imperitis dici solet bonis. His uerbis aut aliquis non bonis utitur, non arte aliqua perpenditur, sed quodam quasi naturali sensu iudicatur. Si ergo Oratorum uerba ab imperitis etiam perpendebantur, necesse fuit & latine Oratores locutos, & uerba eorum non solum uulgo ab omnibus intellecta, sed ab imperitis etiam bona an secus essent iudicata, quod nisi latina lingua nota fuisset omnibus, nequaquam contingere posset. Deinde neque illud suggerim dicere, ut Lelius: Qua tempestate in Italiam uenit, nec prolem, aut sobolem, aut afferri, aut nuncupari, ait ut soles Catule, non rebar aut opinabar. Hic palam ut omnis nostra dubitatio auferatur, etiam uerba latina quibus in dicendo uteretur exprimit. Multa praeter haec ab eo sunt in mea sententiam scripta, quae satietatis causa praetereo. Nam quae traduntur de uerborum & sententiarum coloribus, de translatis, de communicatis uerbis, de pedibus & numeris qui in oratione cadunt, ostendunt ad latinam eloquentiam pertinere. Attamen inseram quaedam ab illo de numeris tradita, quo res fiat illustrior quam indagamus. Ait enim: Id autem ne quis admiretur, quoniam modo hoc uulgus imperitorum in audiendo notet, tum in omni genere, tum in hoc ipso magna est quaedam uis incredibilis naturae. Omnes enim naturali quodam sensu, sine ulla arte aut ratione quae sunt in artibus, ac rationibus reeta ac praua iudicant. Itaque non solum uerbis arte positae mouentur, uerum etiam numeris ac uocibus, quotus enim quisque est qui teneat artem numerorum atque modorum, at in his si paulum modo offensum est, aut contractione breuis fieret, aut productione longius, tota theatra reclamant, uerum ut est in uersu si est peccatum uidet, sic si quid in nostra oratione claudicat, sentit. Huiusmodi Ciceronis uerba non solum uulgus imperitum scisse latine demonstrant, sed aded scisse, ut & noscerent Oratorum uicia, & probarent quae probanda uiderentur, ut Adriani, & alia tum Bruci, tum Oratorum testimonio, ne qua dubitatio superesse queat. Ait enim: Sed illa quae propria laus Oratoris est in uerbis. Nam ipsum latine loqui, est illud quidem ut paulo ante dixi in magna laude ponendum, sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum. Non enim tam praecclarum est scire latine, quam turpe nescire, neque id mihi tam Oratoris boni, quam ciuis Romani proprium uidetur. De populo autem scribit, hoc tantum interest, quod uulgus interdum non probandum Oratorem probat, sed probat sine comparatione. Quomodo ergo uulgus probat Oratorem dicentem, nisi intelligat quomodo intelliget, nisi sciat latine, & id ita sciat ut probandi atque improbandi li

bandi licentiam habeat. Addit insuper: Erat tamen quibus uideretur illius ætatis tertius Curio, quia splendidioribus fortasse uerbis utebatur, & quia latine non pessime loquebatur, usu credo aliquo domestico, nam literarum admodum nihil sciebat. Sed magni interest quos quisque audiat quotidie do-
A puero doceri
 mi, quibus cum loquatur à puero, quemadmodum patres, pædagogique, matres etiam loquantur. Legimus epistolas Cornelie matris Gracchorum, apparet filios non tantum in gremio educatos, quam in sermone matris. Pauloque inferius: Similiter igitur suspicor (ut conferamus parua magnis) Curionis, & si pupillus relictus est patris fuisse instituto puro sermone assuefacta domum, & eo magis hoc iudicio, quod neminem ex his qui in aliquo numero fuerint cognoui in omni genere artium honestarum tam indoctum, tam rudem. Nullum ille Poetam nouerat, nullum legerat Oratorem. De T. uero Flamminio ait: Existimabatur bene loqui latine, sed literas nesciebat. Ecce nesciens literas, rudes, indoctos qui nihil legerant, ita latine ex usu domestico locutos, ut in numero Oratorum essent: Quibus rebus planè patet, sermonem maternum fuisse latinum, qui non à magistris, sed usu domestico perciperetur. Alio item in loco hic quoque Sisennam dixit respondentem quendam spicilicam crimina esse. Tum alter: Circumuenior inquit iudices: Sisenna quid dicat nescio, spica quid sit scio, cilica nescio. Hoc uerbum latine prolatum ab Oratore, oportuit esse apud intelligens uulgus. Dicit quispiam fortasse, si latine loquebantur omnes, quæ tanta laus erat eorum qui pure, splendide, & latinis solum uerbis loquerentur: Cur opus arte aut disciplina ad eliminandam orationem: Dicam quod in mentem uenit. Etiam in uulgari nostro sermone sunt qui uerba selecta proferant, politiusque sunt quam reliqui, qui arte quadam suam componunt orationem, ut multum periti, doctique hominis sermo præstat indocto, quod & in latina lingua potuit accidere, ut licet communia essent omnibus uerba tamen eloquentia ac uerborum elegantiâ non item. Sed quæ nunc afferam mihi potius uidetur probanda. Scimus multos ac uarios in urbem Romam populos, & ab initio conditæ urbis, & longo etiam post tempore qui sua lingua & uerbis uernaculis utebantur fuisse translatos: Sabinos, Hernicos, Veientes, Sarnites, Umbros, Etruscos, Oscos, quibus uaria ab latino sermone loquendi forma inerat. Ennius gloriari solitus est se tria habere corde, hoc est tribus loqui linguis: Græca, Latina, Osca, Hetruscis & uerba fuere diuersa ab latinis. Mitto Gallos, Germanos, Aphros, Hispanos ac diuersarum nationum gentes in seruitutem redactas, quorum lingua inter se dissides erat, qui omnes in urbe recepti, necesse fuit ut suis uerbis latinam linguam inquarent ex frequenti usu. Ita ut plura à Tuscis, reliquisque nationibus uerba in usum reciperent præter latina, ut sermo latinus ex tam uarijs uerbis comixtus, confusior esse uideret. Neronem Sabini fortem dicebant, inde Neronibus inditum est nomen. Ludionem latini uocabant antea quem postea uerbo ab Hetruscis accepto histrionem

histrionem dixere: Rheda & lancea ab Hispanis in Urbem defluxit, prætorium à Gallis, hoc pacto & infinita penè uocabula, diutino loquendi usu ab externis recepta immixtaque Romanis, Latini sermonis sinceritatè puritatemque corripuere. Qui ergo Latinis solum uerbis, quæ aut domestico puroque usu, aut doctrina perceptis utebantur, hi pure, simpliciter, dilucide, incorrupte loquentes, palmam eloquentie ferebant. Ea causa posuit in oratore suo Cicero, sermo purus erit & Latinus, id est, non inquinatus aliorum uerborum comixtione. Quoniam uero eius libri mentionem fecimus, adijciemus ex eo aliquid, quo luce clarius fiat, uulgi loquelam fuisse Latinam. Quin ego ipse inquit, cum scirem ita maiores locutos esse, ut nusquam nisi in trocali aspiratione uteretur, loquebar sic, ut pulchros Cethegos, triumphos, Carthaginem dicerem aliquando. Idque sero uitio aurium cum extorta mihi ueritas esset, uisum loquendi populo concessi, scientiam mihi reseruauit, & deinde conciones sæpe exclamare uidi, cum inepte uerba cecidissent. Pauloque post theatra tota exclamant, si fuit una syllaba, aut breuior, aut longior. Nec uero multitudo pedes nouit, aut ullos numeros tenet, nec illud in quo offendit, aut cur, aut in quo offendit intelligit. Præterea me stante ait C. Carbo. F. tribunus plebis in concione dixit his uerbis: O M. Druse, patrem appello, tu dicere solebas facram esse publicam rem, quicumque eam uiolasset ab omnibus ei pœnas esse persolutas, sapiens patris dictum temeritas filij comprobauit. Hoc dicto eo tantus clamor concionis excitatus est, ut admirabile esset his sententijs non doctos homines, ut Leonardus scribit: sed conciones & tota theatra, que uulgo imperitis referta erant, acclamasse atque applaudisse. Constat de theatro quoque, non docti ad exclamandum moti sunt, sed plebs indocta, atque ignara literarum, pueri sceminaeque immixtae illos clamores extulerunt, quos Latine scisse necesse est, cum syllabam longam & breuem, in scij tamen rationis cognoscerent. In eius libri fine: Age inquit, sume de Gracchi uerbis, apud censores illud abesse non potest, quin eiusdem hominis sit probos improbare qui improbos probet. Quibus uerbis apertissime patet Gracchi orationem fuisse Latinam, & apud eos qui Latine nouerant dictum. In libro de finibus 2. Quam omnes urbani, rustici omnes inquam qui Latine loquuntur uoluptatem uocant. Hac sententia non solum urbanos, sed rusticos quoque uoluptatem Latine dixisse ostendit. Hic Ciceronis tam multa scripta satis esse deberet ad probandum sententiam meam, unico sermone, hoc est Latina lingua uniuersum populum fuisse locutum. Sed afferentur alij copiosissimi ac grauissimi testes: M. Varro in sexto de lingua Latina libro, apertissime probat omnes patri modo lingua Latina usos. Ollum & ollam inquit, non illum & illam apud antiquos in usu fuisse. Quod alterum in comitijs cum recitatur à prætore dicitur, olla centuria, non illa. Alterum patet in funeribus, quo dicitur: Ollus læto datus est, non ille. Quid ergo dubitandum est populū Latine scisse, cum præcones

precones etiam loquerentur Latine: Accipite aliud eius dictum, quo palam est nedum ciues, sed seruos quoque latinis uerbis locutos. Nam ait, etiam noui tui serui empti in magna familia, cito omnium conseruorum nomina recto casu accepto, reliquos obliquos declinant, qui si non nunquam offendunt, non est mirum. Alibi uero si analogia est inquit, cur populus dicit, dii cōsentes, dii penates, cū sit ut hic: Reus ferreus deus: sic Rei fere dei: Et alibi: Quonia est soleo, oportet dici solui, ut Cato & Ennius scribit, nō ut dicit uulgus, solitus sum. Deinde negat ullū casum duobus modis debuisse dici. Quod tamē fit contra. Nā sine reprehensione uulgo alij dicunt in singulari: Hoc ouī & aui. Alij hoc oue et aue. In multitudinis, puppis, restis, puppos, restes: Ecce hic cōstat uulgus latine loqui conuetum. In cuius etiam arbitrio uis uerborum ac loquendi licentia existeret, ut ipsemet Varro paulo post testatur populū in sua potestate esse, singulos in illius. Salustius in bello lugurthino, ibi lugurtha cum pluribus erat. Deinde Numida cognito Bochi aduētu, clam secum paucis ad pedites conuertitur, ibi latine (nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat, nostros frustra pugnare, paulo ante, Mariū sua manu interfecitum. Hæc uerba non apud literatos & doctos uiros, sed apud milites sunt habita, qui nisi scissent latine, frustra ad non intelligentes latina uerba sparsa fuissent. Iugurtham uero non a magistris aut pædagogis in castris latine didicisse censendum est, sed assiduo loquendi usu a militibus percepisse. Titus Liuius in primo ab Vrbe condita libro, cum in bello Fidenati Metius Suffertius dux Albanus auxilio Tullo hostilio ex fœdere aduenisset, atque incerta pugna relicto Tulli exercitu, cum suis ad montes ab latere diuertisset, exclamauit ita ut hostes audire possent: Metium suo iussu id fecisse quo hostes a tergo circumueniret. Deinde subdit: Terror ad hostes transijt, & audierant clara uoce dictum, & magna pars Fidenatum, & qui Coloni additi Romani erant latine sciebāt. Quibus uerbis patet Tullum Hostilium uerbis latinis fuisse ad milites locutum. In sexto belli Punici libro, fraudem semper tumultu ait adiecitam, immixtis aliquibus ab Hannibale gnaris latine linguæ, qui iuberet consulum uerbis cum castra amissa forent pro se quenquam militum in proximos montes fugere, nequaquam opus fuisset ut latina lingua uterentur in prelio, nisi milites omnes linguā eandem nouissent. In septimo quoque præterea Hannibal quarta uigilia ferme ad Urbem accessit, primi agminis erant perfugæ Romanorum, & arma Romana habebant, hi ubi ad portam est uentum, latine omnes loquentes excitant uigiles, apeririq; portam iubent. Quis negabit latine locutum populū esse Romanum, cum dicat Liuius, latine omnes & perfugos milites locutos: In nono insuper libro: Nec Romani ciuis præter habitum, uestitum & sonum, latine linguæ, quia deformatus erat uultu, Pleminius uoce etiam noscebatur illum esse Romanum, ut nulli dubium sit Romanos omnes latine locutos. Quamuis hæc tam grauissimorum uiro-
rum testimonia

testimonia satis, superque satis uideantur ad cōprobendam sententiā nostram, tamen alios quoque citabimus testes qui pro nobis sentiunt & loquuntur. A. Gellius noctium atticarū uerba ipsa in suo opere ponit ex oratione Metelli Numidici, Scipionis Aphricani, Catonis, Gracchorū, quas diuersis in locis habuerunt latine. M. Catonis uerba refert ex oratione quæ est ab eo habita Numantia ad equites, & ea latina. Orationes insuper C. Gracchi ad populū habitæ uerba referunt, quem ait ut populū oraret ut se defenderet & liberos suos, unicum uirilis sexus quem habebat filium produxit, populoque flens commendauit. Hoc ideo retulit, ut ostenderet unicum filium etiam liberos possidere. Idē cum de uerbo nequitia, disputat, uerba profert P. Aphricani ad populū habitæ. Ea sunt omnia mala, probra, flagitia que homines faciunt. In dubus rebus sunt malitia atque nequitia. Hæc latine ad populū dicta constat, apud quem ignarū latine linguæ latine loqui stultissimū extitisset. Idē tradit Laberiu in his quæ in scena recitabat ad populū multa finxisse uerba, ueluti mendicimoniu, mechimoniū, adulterionē, pluraque præterea. Narrat insuper quendam ad populū annales Ennij legere solitum, ad quem audiendū cum accessisset, ait enim quendam Ennij uersum perperā pronunciasse. Is est: Denique ui magna quadrupes equus, atque elephanti. Annales enim certe scripti erant latine, qui cum populo recitarent, necesse fuit & latine populū scire. Sunt & hæc A. Gellij uerba: Assentior ferē omnes dicebant. Silenna unus in senatu assentio dicebat, & eum postea multi secuti, neque tamen consuetudinē uincere potuerunt. Ex quibus uerbis nulli dubium esse potest, quin in senatu loquerentur latine. Derulum etiam ait qui apud præfectū urbis alium insectatus dixerit: Hic eques Romanus apludam edit & flaces bibit, & alium dicentem: Hic bouinator est, tanquam non latina uerba, sed monstra quædam protulissent. Iuuenalis quoque legistis uersum: Curritur ad uocem iucundā, & carmen amicæ Thebaidos. Si uulgus ad carmen Statij propter uersuū suauitatē currebat, illa profecto iucunditas in uerbis latinis inerat, non in uerbis in alium sermone translatis. Quæ enim suauitas inesset in Vergilij carminibus in nostrā linguā traductis: summa proculdubio absurditas sequeretur. Ita & de Terentij, Plauti, cæterorumque fabulis probatur eas latine recitatas. Nunc alium citabimus testē, deinde ad Leonardi epistolā descendamus. Aelius Lampridius in Alexandri Seueri uita. Cum a multis inquit doctissimis eruditus fuisset, non multum in latinis profecit, ut ex eiusdem orationibus apparet quas in senatu habuit, uel concionibus quas apud milites, uel apud populū. Nec enim ualde amauit latinā facundiam. In uita quoque Adriam scribit: Cum recitata agrestius in senatu imperatoris oratio risum mouisset, latinis literis ad summā usque peritiam ac facundiā operam dedisse in religionis uerbo. Cum milites inquit, cum eo quidā cœnarent, extitit uicarius tribuni qui diceret, religioni nomē unde credimus dictū. Alius, credimus quod a regno. Tum is qui aderat scholasticus, cepit

cus, cœpit quasi grammaticaliter declinare dicere: Rex regis regio: Regi reges milites. Tum ergo potest rex esse, erga nos potest regere si deessent. Hęc nos satis admonent, & in senatu, & ad milites, & ad populū fuisse homines latine loqui cōuetos, & apud eos qui scirent latine. Quod uero amplius est, eius uerba refert quę habuerit in senatu: acclamat omnes in super in senatu factas. Ex oratione autē ad milites latine ipsa uerba inserit, quę qui scire uoluerit historiā eam legat. Alius Spartianus in uita Seueri, qui Apher fuit, scribit sororē quę ad eum uenerat quę uix loqueret latine, multū Imperator de illa erubescere, domū ab eo remissam. Quod argumentū est, eam sermonis illius fuisse insciam, qui in usu erat cōmuni. Flauus autē Vopiscus in Valeriani uita hoc scribit: Post hęc Valeriani dicta Aurelianus surrexit, atq; ad manus accessit, agens gratias militaribus uerbis, quę propria & ipsa ponēda de creui. Aurelianus dixit: Et ego domine Valeriane Auguste Imperator, ideo cuncta feci, ideo uulnera patienter excepi, ideo & equos & cōiuratos meos laxaui, ut mihi gratias ageret respublica. Hic non concio est, non oratio, sed uerba priuatim habita latine. Verba præterea Apollonij Thianei latine ad Aurelianū, quę ut uir pannonius intelligeret, habita, historię inserit, quę & alia multa in hanc sententiā scripta satietatis causa omisi. Quanquā cui hęc à me relata sunt non sufficiāt, nescio quid satis esse aliud queat. Ita multis testimonijs probatū est, priscos Romanos omnes latine fuisse locutos, & latinum sermonē maternū fuisse. Quibus licet Leonardi epistolę satis responsum sit, tamē pauca ad quosdā eius sententijs rescribā, quę pace sua dixerim, nimium uero aberrare uident. Sed non tam ad ostendendā suam opinionē, quā ad meam cognoscendā. Ut ab eo accepi, arbitror ab eo epistolā illam fuisse cōscriptam. Nam leuibus admodū argumētis ostendere nititur, alium uulgare, alium literatū (ut suis utar uerbis) sermonē extitisse. Primū, quemadmodū euangelia missarumq; solēnia uulgo intelligi, dixi, ita latinam linguā priscos fuisse notaui. Sed hęc similitudo inanis est, nulliusq; momenti. Quid est enim simile, euangelia missarumq; solēnia nota sunt ferē omnibus, & tamē non omnibus: quoniā & annis singulis eadem repetunt, inculcanturq; sæpius audientium animis, ut continuo audiendi usu innotescant, & eo sunt genere uerborū scripta ut facillime intelligant, cum haud procul distent à sermone materno. Prædicatores quoq; ea populo declarant, ut etiam rudes indoctiq; percipiant uerborū sensū. At uero orationes, conciones, iudicia, poemata non eadē auarim recitabant, sed inuicem erant diuersissima, prout rerum causarumq; uarietas postulabat. Fateor in senatu ac in iudicijs fuisse locutos latine, sed apud literatos habitas dicit huiusmodi oratiōes & causas. Miror ualde unde didicerit senatores & iudices literatos fuisse, cum etiā inter Oratores nōnullos Cicero nescisse omnino literas scribat. Atqui legimus non literatos uiros in senatū legi solitos, sed gēdiles, quęstores, prætores, tribunos. Iudices uero qui scie

In Leonardum
Arctiniū cōtra
uā scribentē.

qui scit fuisse literatos: Non enim apud eos solum, sed ad populū multo magis loquebantur Oratores. Iudices uero ex senatu, cum ex equestri ordine legebantur, neq; literati, sed ut fors tulerat, quos populi uoluntas sæpius suis acclamationibus ad absolendum, aut clamandū impellebat. Cicero in quadam oratione. Atqui magna uoce dicam inquit, ut populus omnis qui adest intelligat. Sed quid dicit de concionibus & orationibus ad populū habitis, quas superius ostensum est fuisse latinas: Cicero Quintilianusq; asserunt, orationes uerbaq; Oratorum esse multitudinis auribus accommodanda. Stulta fuisset hęc sententia, si auribus eorum ab Oratoribus obsequendū fuisset, qui latine non intellexissent. Nam quod limatius asserit orationes scriptas quā dictas fuisse. Ego idem sentio, & Cicero se fecisse testat, sed tamen latine dictas asserat necesse est. Quare impossibile scribit uideri sibi mulieres & opifices nomina per casus inflectere: Nescio cur non illi ab infantia inflectere nomina, & latinā locutionē usu percipere nequuerint sicut nos uulgare. Quamuis magis assentio Varronis autoritati quā Leonardi opinioni. Etenim recentis sui M. Varronis uerba, quibus ait seruos etiam nouitios accepto recto casu, reliquos declinare solitos, ut quod ciuibus Romanis populoq; urbano fuisse credit impossibile, id à seruis barbaris fuit usitatū. De plausu uero populi ad ea uerba factū, filij temeritas cōprobauit, stultū est credere ut ipse sentit à uiris literatis eam factam acclamationē. Dicit Ciceronē illi cōcioni interfuisse, & se astāte scribit Cicero eam orationem habitam, non autem aut se, aut doctos uiros, more uulgi & opificū tanquā leues homines acclamasse, uulgi enim & plebis ille plausus fuit, non eorum quibus hi numeri in oratione erant gratissimi. Terentij & reliquorum poemata acta affirmat, non recitata, hoc est non relata, sed representata gestu. At Donatus in commento super Eunucho, hanc opinionem reprobat, scribens hęc ædita, est & prouinciata & cantata sæpe mutatis modis. Non actam ut opinatur Leonardus, sed recitatum dixit: Modi autem & cantus qui à tibicine adhibeantur, non ad gestū, sed ad uersuum modulationem erant accommodati. Quamuis & ipse Cicero eam refellit opinionem cum scribit, uersū una syllaba aut longiore, aut breuiore recitato exhibat, exploditur. Quod non in agendo, sed recitando uersus contigisse necessariū fuit. Multis in super uerbis suam sententiā nititur tueri, quę facillime dilui possent. Sed nos superius ad multis autoribus exemplisq; hanc causam tutati sumus, ut nullum quantumuis proteruum qui ea legerit, non existimem tantorū uirorum autoritati sententięq; cessurum. Quę cum à me dicta essent: Ego inquit Carolus, in hoc tecum semper sensi, & qui secus opinantur, non recte meo iudicio existimant. Sed iam satis collocuti sumus, aliquid dandum est temporis deambulationi, si tamen prius istos (adhibito potu) in concordiam redegeris. Hęc ridens cum dixisset, surreximus, portamq; oppidi egressi ad fluuium diuertimus aeris, animiq; gratia.

POGGII FLORENTI-

NI AD INSIGNEM OMNIQVE LAV

de præstantissimum uirum Gerardum Cumanum, de Nobilitate liber.

Pauci de nobilitate scripserunt.

Humilitate stili excusat.

ON dubito præstantissime Pater, nonnullos esse futuros qui hunc meum laborem non quidem aperte reprehendant, quis enim tam iniquus est iudex, qui honestum ocium culparet: sed imparè dicant uiribus meis, qui nequiuerm onus suscepti muneris sustinere. Quibus ego forsitan assentiar, & opus à me inchoatum maiori dignum ingenio & eloquentia profitebor. Sed & illud etiam addam, exercitij gratia potius quàm dicendi studio descendisse me in hoc ueluti certamen nobilitatis, in quo postmodum reliqui maiori cum laude & dicendi copia uersarent. Equidem miror aliquando, cum tam late pateat nobilitatis nomen, cumque de ea tam uariæ sint non solum inter rudes literarum, sed etiam inter doctissimos uiros sententiæ, nihil à latinis nisi paucis uerbis, neque Græcis quoque præter Aristotelem & Metrodorū, quorum uterque unico libro nobilitatem complexus est, hac de re explicatum. Itaque posteaquam nostra deesse, & carere nos alienis prospexi, haud absurdum uisum est mihi, aliquod ueluti principium eius rei disputandæ afferre in medium, quam postmodum doctiores à nobis excitati, politioem exquisitioemque sua sapientia queant reddere. In omni enim facultate primi rerum scriptores ut plurimum tardiores rudioresque sunt habiti. Neque quicquam à principio ita simul inuentum traditumque extitit, ut non multa posteriores tum addiderint, tum etiam in melius immutarint. Quod & ipsa Philosophia, quæ parens est sapientiæ, & in his artibus quas appellant liberales scimus contigisse, cum omnes additamento ad summum culmen peruenerint, satis fuit prioribus illis incitamento quædam & ueluti calcar indidisse reliquis perfectiora inquirendi. Eodem pacto hunc meum libellum existimo alicuius ingenium erecturum, qui ea quæ à nobis aut prætermissa, aut errata cognouerit, reddat sua diligentia meliora. Quod ut conentur qui id per doctrinam & eloquentiam possunt uehementer hortor, ob utilitatem communem. Hoc enim maxime modo latinæ linguæ splendorem ac decus augebit differentium industria, mihique in primis gratias agent, quod meis ineptijs illos ad scribendum studium & laudem prouocarem. A lectoribus autem ueniam peto, si non eam quàm uel rei dignitas, aut opinio eorum inquirat scientiam & elegantiam præstiti, malui enim ruditer atque indocte, quàm nihil scribere, præsertim ociosus, & ea de re in cuius existimatione pauci uidentur recta sentire. Ad te uero uirum hac nostra ætate omnium uirtutum & literarum genere maioribus comparandum, libellum hunc

hunc destinavi ueluti testem amoris erga te mei, ut in tua autoritate & nomine conquiescat. Adijcietur ei non parum fauoris ac dignitatis ex tua excellenti uirtute, cum omnes existimaturi sint, quicquid ad te deferatur, emendatum ac perfectum esse debere. Suscipe igitur hunc libellum, in quo de uera nobilitate disputatur. De qua cum aliàs sepius multos disputantes audiui, tum uel maxime dudum disertissimos, mihique summa familiaritate coniunctos. Nam cum olim ex Vrbe in patriam secessissem aeris mutandi gratia, uenerunt eodem rogatu meo doctissimi mihique amicissimi uiri Nicolaus Nicolaus, ac Laurentius de Medicis, quos ad id pellexeram præcipue nonnullorum que ex Vrbe aduexerant signorum ostentatione. Hi cum essent in hortulo, quem peregrinis quibusdam marmoribus celebrem reddere cupiebam paruulæ supellectilis indicio, ridens cum ocellos circumtulisset Laurentius: Hic hospes noster inquit, cum legerit esse moris antiqui apud priscos illos excellentes uiros, ut domos, uillas, hortos, porticus, gymnasia uarijs signis tabulisque, maiorum quodque statuis exornarent ad gloriam & nobilitandum genus, uoluit cum progenitorum imagines deessent, hunc locum, & se insuper his pusillis & confractis marmorum reliquijs nobilem reddere, ut rei nouitate, aliqua eius ad posterum illis gloria manaret. Si hoc appetit Nicolaus inquit, aliunde eruenda materia nobilitatis erit, non ex signis & marmorum fragmentis dirutis, & uiro sapienti non admodum appetendis, sed ex animo, hoc est, ex sapientia & uirtute excutienda nobis est, quæ sola erigit homines ad laudem nobilitatis. Licet Laurentius inquit, ea plurimum ad largiendam nobilitatem putem conferre, diuina enim quædam res uirtus habetur & omnibus appetenda, tamen tabulis, signorum uarietate, atque elegantia, opibus, rerum copia, magistratibus insuper, atque imperijs parari nobilitatem uidemus, etiam in eis qui non clarent alio ornamento uirtutum, eaque ab egregijs ingenijs & appetita & culta legimus. Nam constat priscos etiam doctissimos uiros in signis & tabulis comparandis plurimum opere studijque posuisse. Cicero ipse, Varro, Aristoteles, ceterique tum Græci tum Latini insignes omnium doctrinarum genere uiri, qui uirtutum specie ad studia se contulerunt, eiusmodi rebus suas quoque bibliothecas & hortos excolebant, ad loca ipsa in quibus constituta erant nobilitanda, idque laudis & industriæ esse uolebant. Multum enim ad nobilitandum excitandumque animum conferre existimauerunt, imagines eorum qui gloriæ & sapientiæ studijs florissent ante oculos politos. At qui Nicolaus inquit, si qui signa & tabulas domi habent nobilitatem conferuntur, multo magis sculptores, pictoresque nobilitatis insignibus ceteros anteiret. Feneratorum quoque si essent ditissimi, ac in magistratu imperijsque constituti, quantum uis improbi nefariique nobiles euaderent, quo nihil indignius dici potest, quàm flagitijs, aut rapinis, uel aliquo turpi quaestu aditum sibi quempiam patefacere ad nobilitatem. Tum Laurentius: Et statuarios inquit

Occasio de nobilitate scribendi.

at pictores quos ars sua celebres atq; insignes reddit, opulētos insuper exre undecunq; contracta, maximis quoq; facinoribus notos, si uerbum inspexeritis, recte nobiles dicemus. Itaq; & plurimum studijs literarū praestantem & famosum latronem nobilem dici licet, alterum ob insigne flagitium, alterum ob doctrinam & sapientiam singularem. Q. Cicero scribens ad fratrem de petitione Cōsulatus, cum de Antonio & Catilina competitoribus loqueretur. Nequaquam sunt inquit, tam genere insignes, quam uitijs nobiles. Nobile enim antiqui, appellabant eū, qui ob aliquam prae cipuam rem notus, uulgatus, & aliquo facto arteq; insignis erat, & sermone hominum celebris. Cicero noster inquit, illis in cōspectu praestati sapientia & nobilitate Pythagoras. Alio in loco de eodem: Philosophus nobilis, à quo non solum Graecia & Italia, sed omnis barbaries cōmota est. Pro archia itē: de philosophis in eo ipso in quo praedicationem nobilitatemq; despiciūt praedicari de se, ac nominari uolūt. Lilius quoq;: Hæc pugna inquit Allieni cladi nobilitate prope par. Et alibi: Cum antea ferocibus dictis rem nobilitassent. Quibus uerbis rem nobilem appellari constat, sermone & fama hominū uulgatam. Verum non de ea nobilitate quaerimus quæ in uitio posita turpitudine affert, sed ea quæ non respuit uirtutis societatem, quæ si neget ex his quas modo retuli rebus cōparari, peruulgatae de ea opinioni & cōmuni omnium sensui repugnat. Omnes enim illum dici & esse nobile affirmāt, qui antiqua familia, opulentis maioribus cum honore ac dignitate in sua repub. uersatis originē trahant. Quæ ob rem si nostris moribus, et inueterate hominū extimationi assentiendū putas, si id uerum existimas quod uulgus tenet, qui in eiusmodi rebus plurimū autoritatis possidet, mecum de nobilitate sentias oportet. Doctissimorum ne hominū inquit Nicolaus, an uulgi & plebis iudicio disputatū censet: Nam si opinionibus & moribus hominū ducaris, intelliges nullā sedem esse nobilitatis in qua possit consistere. Cum em̄ uarij sint interq; se admodū repugnantes, non intelligo quæ certa ex his nobilitatis norma eligi possit. Nomen quidē apud omnes cōuenit, res admodū discrepat, ut nihil minus per se credā nobilis nomen mereri quā eum qui id nomen usurpet. Si qua est enim nobilitas, atq; ea à certa re & ratione, prout concedendum est, proficiscitur, unam apud omnes atq; eandem esse decet. Sed cum nihil minus uulgi opinio respiciat quā uirtutem aut rationē in appellatione nobilis, ac propterea uarietur admodū pro cuiusq; generis usu & opinione, quæ admodum sibi inuicem repugnant, non à certa ac determinata re, sed à quadā consuetudine hominū inconsulta uidetur duci, atq; ob eam rem an hæc decantata sermone omnium nobilitas aliquid præter inane nomen existat, aliquando dubitare cogor. Nam si quid ea est, aut à uitio, aut à uirtute proficiscitur. Ex uitio nobilitatē oriri stultum est credere. Virtus si nobilitatē parit, cum ea sit una atq; eadem semper, nec usu hominū uarietur, ita sit & nobilitas necesse est. Sed hæc ita apud nos non tantum, sed

tum, sed diuersa est & inuicem contraria, ut nullā certam radicem habere uideatur ex qua possit oriri. Propter hanc diuersitatē Laurentius inquit, quid sentias nō satis intelligo, ob eamq; causam à te id lucidius explanari uelim, & simul scire quid maxime probes. Minime inquit Nicolaus, huius loci & temporis hæc est disceptatio, & huic forsan, me intuens, non iucūda. Nequaquā Nicolae aio, quin pergratū mihi erit si hæc dubitationē nobis exolueris, quæ scitu iucunda est & cognitione dignissima. Ego quidē non sum aded demens atq; insulsus, ut ex his collecticijs marmoribus aliquā nobilitatem aucupare uelim. Alia ad illam uia ascendi puto. Hæc autē uoluptatis & ornamenti causa à me quaesita & cōparata sunt. Sed hic noster Laurentius iocatur mecum libens, existimatq; si horum contēptum mihi persuaserit, se maiore partē ablaturum. Postea uero quā in hunc sermonē incidimus, narra quæso quæ modo Laurentius postulabat. Non enim miror, si parū de illa apud populos conuenit, cum inter Philosophos quoq; hac de re sit aded magna dissensio, ut dubitare cui potissimū sententiæ sit inhærendū. Tum Nicolaus: Quā multiplex & uaria sit inquit, illius obseruatio haud opinor ignotū est uobis, cum quod alijs nobile uideatur, alijs specimen ignobilitatis uelint. Ut enim ab Italis incipiā, à quibus humanitas, uirtus ac omnis uiuendi ratio, & disciplina ad reliquas nationes defluxit, quid tam inter se differt quā Neapolitanorū, Venetorū, Romanorumq; nobilitatis opinio: Neapolitani qui præ cæteris nobilitatem præ se ferunt, eam in desidia atq; ignauiā collocare uidentur, nulli em̄ præterquam inerti ocio intenti, sedendo atq; oscitādo ex suis possessionibus uitam degunt. Nefas est nobili, rei rusticæ, aut suis rationibus cognoscendis operam dare. Sedentes in atrijs, aut equitando tempus terunt. Etiam si improbi absurdiq; fuerint, dummodo patris domibus orti, se nobiles profitentur. Mercaturam ut rem turpissimam uilissimamq; exhorrent, aded factu nobilitatis tumentes, ut quantumuis egenus atq; inops, citius fame interiret quā filiam uel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret, mauultq; furtis & latrocinio, quā honesto quæstui uacare. Scio uirum quendā equestris ordinis, genere atq; opibus præclarum, quod aliquando ut patrem familias decet, uina ex uarijs prædijs collecta simul uendere esse solitus, pro mercatore uelut infamem habitum, filiam etiam grandī dote uix nuptui dare potuisse, aded mercaturæ nomen apud ignaros atque mertes turpe atq; obscenum putatur. Huic absurditati cōtraria est Venetorū cōsuetudo, inter quos nobilitas ueluti factio quædam ab reliquo populo distincta, mercaturā omnis exercet, ea quoq; quæ equestris ordinis insignio potit. Omnes em̄ q; reipub. muneribus funguntur, quicq; ut aiunt ex ordine senatorio, nascuntur atq; appellatur nobiles. Adeoq; hac uulgari aura inflantur nonnulli, ut etiam si quis parēte absurdo, stulto, insulso, inopi, ipse quoq; haud dissimilis patri fuerit, tamen si in popularē uirū inciderit quauis doctū & sapientē, eū præ se contēnet

Italorū laus.

Neapolitanorū nobilitas.

Venetorum nobilitas.

tumore nobilitatis. At ego malle Apuleij me asinū, quā aut talis essem, aut ortus ex eo cui minus quā a fello sensus aut prudentiæ inest. At qui hæ omnes præcipue mercaturæ dant operam, neq; eam à nobilium exercitio existimant alienam. Quod autem nusquam gentium reperitur, ipsi per sæpe nobilem reddūt ex ignobili. Nam qui ob aliquod in eorum rem publicā infigne facinus admissum, etiam si scelere aliquo profuerit asciscitur ad munia ciuitatis, nobilium numero ascribitur. Sed nihil stultius quā aliquem ignobilem propter nauatam rei publicæ operam ciuitati donatum nobilem dici, aut quod uirtute & recte factis acquiri sapientes uolunt, id credere aliquādo malis artibus parari posse. Romani qui appellātur nobiles, mercaturam ut rem uilem atque abiectam contemnunt, cultui agrorum & rei rusticiæ uacare, gregis atq; armentorum curam gerere, re pecuariā opes quarere quæstum honestum & uiro nobili dignam putant, idq; eis qui possunt agere, etiam si recēti sint familia, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatē. Est apud hos honesta licet rusticana nobilitas, longe distans à Neapolitana. Nos rectius de nobilitate sentire uidemur. Habētur enim nobiles orti antiqua stirpe, quorum maiores functi officijs ciuitatis in rei publ. administratione uersati sint. Horum pars se ad mercaturam confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli exercitio dedita, uenatu & aucupio oblectatur. Ianuensibus idem quod Venetis usu uenit, negociationi deduntur, omnes præsertim, maritime, nobiles atq; ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur. Sunt ex his quidam in castellis montanis dispersi Caci more itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi. Et item tractus omnis Venetorum qui dicuntur nobiles uiuunt ex prædiorum fructu & paterna hæreditate, nullo præterquam uenandi aucupandiq; studio ducti. His sola origo & negociorum uacatio nobilitatem largitur. Quid loquar de reliquis nationibus: quorum usus paulum distat à moribus nostris. Germani atq; Alemāni, quibus census patrimonij ad uictum suppetit, & his qui procul urbibus, aut qui castellis & oppidulis dominantur, quorum magna pars latrocinio deditur, nobiles censent. Quibus humanius ingenium natura dedit, hærent principibus, quorū in aula asuescunt cultiori uite, rudes tamen & moribus asperi. Gallia omnis una est nobilium norma. Nam rura & prædia sua incolentes, urbes fugiunt in quibus habitare nobilem turpissimum ducitur, qui in illis degunt rustici habentur atque ignobiles. Mercatores aspernantur ut uile atq; abiectum hominum genus. Prædijs suis contentum ac prodigum esse, neq; futura quicquam pensi habere signum nobilitatis uolunt. Ea quotidie augetur uel pecunia, uel famulatu. Nam mercatorum aut quorumuis opificum filij qui diuitijs præstāt, aut empto prædio rus se conferunt urbe relicta, atq; eius fructu contenti, seminobiles euadunt, suisq; posteris nobilitatem præbent, aut famulantes principibus aliquo prædio collato, pro nobilibus honorant. Itaq; plus illis rura & nemus conferunt

Romanorum nobilitas.

Germanorum nobilitas.

Gallorum nobilitas.

conferunt quā urbes atq; ocij aut negocij ratio ad consequendam nobilitatem. Eos certe qui apud nos semirustici censentur uillarum incolæ, illi nobilitatis laude commendant. Hos Britanni sequuntur Angli hodie uocitati, qui Anglorum nobilitas. nobiles in ciuitatibus morari ignominia loco putant, rura, syluis ac pascuis seclusa inhabitant, nobiliorem ex censu iudicāt, rem rusticam curant, uēdentes lanam & armentorum sætus, neq; turpe existimant admisceri quæstui rusticano. Vidi ego hominem relicta mercandi cura, cum prædia preciosa emisisset, atq; in ea cum familia urbe posthabita se contulisset, autorem nobilitatis filijs extitisse, & ipsum haud reiectum à nobilium cœtu. Multos quoq; ignobilis generis, aliquod præstās in bello facinus, acceptis à principe donis nobilitauit. Hispania duplici nobilitate utitur. Nam & qui in suis ciuitatibus Hispanorum nobilitas. antiquo genere orti cæteris præsumt diuitijs præditi, & qui in campis cōmorantes nutriuntur ex prædiorum censu, cum ornatiore quodam uiuēdi ritu, quæ cæteris præstent, nobiliū nomē tenent. Hos inter omnes equester ordo primū nobilitatis locum habet. Apud Græcos quicunq; ad imperatoris aulā uocati seruitio eius insistent, quantūuis abiecti generis ob principis cōsuetudinem ac famulatū, nobilitatis titulo potiuntur, appellanturq; deinceps nobiles. Apud nostros uero principes is mos in oleuit, ut Pōtifex, Imperator, Reges, Principes, priuilegio & literis faciunt nobiles, nulla habita uirtutis ratione. Ita illi, quod risu dignum est, usu & obsequio, isti scriptura & cera nobilitatem adipiscuntur. Barbaris quoq; gentibus diuersi sunt nobilitatis mores. Aegyptiorum & Syrorum nobilitas. Aegyptijs ac Siris nulla habetur, nisi eorum qui militiae deduntur, qui soli excellunt ac dominant, reliquis seruorum loco habitis. At hos omnes constat esse empticios seruos, qui postmodum præfecturas equitū prouinciarumq; sortiti, usq; adeo fortunæ beneficio efferuntur, ut ex eis potentior regnū occupet, uiribus armorū fretus. Teucros insuper & superiores Sarmatas arma Teucrorum & Sarmatarum nobilitas. Nam qui ordines ducunt, ditati prædijs nobiles ducuntur, & ipsi quoq; ex seruitio maiori ex parte ad militiam asciti, pueri enim empti precio militiam condiscunt, in qua excellere parit nobilitatem. Tanta ergo ut de reliquis sileam uarietas, tantaq; morum inter homines dissensio, nunquid non cogit nos fateri quia tam disparibus modis obseruatur, nullam esse certam tanquam nobilitatis formulam quā possis amplecti, quoniam si quid ea est, originem aliquam habere, fundamentumq; stabile ac firmum, è quo prodeat oportet. Tum Laurentius: Licet ea inquit pro gentium uarietate multiplex uideatur, omnes tamen quos modo recēsuisti, & esse, & recte dici nobiles arbitror posse. Nam sicut non omnes leges omnibus ciuitatibus sunt accommodatæ, sed uariantur pro rerum publicarum commodis & utilitate, cunq; alijs profunt, alijs obesse uideant, & tamen legū uim autoritatemq; cōseruat, neq; propterea non habent leges, quia non omnibus eadem cōferuntur. Sic ego Italos, Gallos, Germanos, Britanos, Barbaros existimo, qui à suis dicuntur

Anglorum nobilitas.

Hispanorum nobilitas.

Nobiles bulati.

Aegyptiorum & Syrorum nobilitas.

Teucrorum & Sarmatarum nobilitas.

suis dicuntur nobiles esse. Neque ego nobiliores appellabo ciues quam rustica nos, neque mercatores qui in sua R. pub. administranda cum laude uersantur, quam illos delidiosos qui se conspici in atrijs sedentes atque ociosos pulchrum ducunt. Consuetudinem enim quae quasi morum magistra uim maximam in hominum moribus tenet, tanquam ducem sequi debemus, quae licet parum inter se dissentire pro uarietate diuersarum gentium dicatur, tamen id nobilitatis indicium omnes putant, aut patrimonio ampliori, aut honestiori uitae ratione, aut uacatione quaestus, aut armorum laudibus, aut uictu splendidiore, aut dignitate caeteros anteire. Longe inquit Nicolaus opinione laebris Laurenti. Nam & ea consuetudo probanda & accipienda est, quae non procul ablit a recta ratione, altera enim abusus nomine appellabitur. Et leges ad eorum quibus dantur utilitatem & commoda referuntur, quae cum non sint ubique gentium atque omnibus eadem, pro uarietate commodorum & leges quoque uariari oportet. Sed tamen omnes eandem originem habent, cum ab aequitatis & iusticiae fonte descendant, ut quod cuique honestum est, & utile, suadere & praecipere uideantur. At istae quas modo explicauimus nobilitatis species ita inter se uariantur, contrariae ac diuersae, ut nullam certam stirpem, nullum certum genus praeferrant quod ratione aliqua nitatur, sed a sola opinione institutoque quodam uoluntario, cuius nulla uera causa reddi possit uidentur prodire. Quapropter fatebor ingenue, neminem eorum in iure appellari nobilem posse. Qui enim fieri potest, ut uir ocio marcens, nullo honesto negotio intentus, nulla praeditus uirtute, nulla sapientia, nulla doctrina, maioribus tantum ac stirpis origine sisus possit ullo esse pacto nobilis? Ego uero istos uilissimi iumentum loco habeo. Neque etiam fatebor unquam ciuem, aut alium quemuis improbum, abiectum, contemptum, flagitiosum, aut nulla re clarum, sed tantum maiorum uirtute & dignitate fidentem nobilis nomen mereri. At uero ex mercatura non uideo quae nobilitas acquiratur, aut quomodo cum illius uenetur exercitio quod uile atque abiectum sapientes arbitratu sunt. Cicero eam non admodum uituperandam scribit, si fuerit opulenta, illam in sordido quaestus genere ponens. Sed quod aliquo modo uituperari potest, nunquam admiscebitur cum nobilitate, a cuius officio longissime is quaestus abest. Opifices item artificesque omnes expertes illius erunt, cum in illo exercitio uersentur cui nulla est uirtus adiuncta, turpe quidem omne genus eiusmodi hominum extimatur. Sed nec ex diuitijs quoque ulla nobilitas eliciet, siue eas nobis ipsi comparauimus, siue accepimus relictas, quibus enim acquirantur artibus constat. Sane raro cum uirtute, cuius aliud munus est quam paradisi diuitijs uacare, relictas uero nihil nobis laudis afferunt aliena opera parte. Auream beatus Hieronymus sententiam profert, diuitem aut iniquum esse, aut iniqui haereditem. Neque hoc in te Laurenti existimes dictum, cuius patri uiro optimo atque humanissimo, tum prudentia atque industria, tum fortuna in com-

parandis

parandis opibus fauit. Nobilitate ergo nos minime possunt. At ne magistratus quidem, dignitates, honores, imperia. Nam si his perniciosi, scelesti, nefarii, perditii, dementes, insani fugantur, procul erunt ab omni laude nobilitatis, quae nulli uitio aut sceleri potest esse communis. Neque uero antiquam familiam, & quamuis longam parentum enumerationem, si iisdem audaces, facinorosi, & sceleribus iniquitati fuerint, conferre ad filiorum nobilitatem iudicamus, sed eo dicentur a nobilitate remotiores, quo fuerit diuturnior parentum scelus & turpitudine. Ab honestis autem atque antiquis maioribus manantes ignauos, somnolentos ac reprobos, parentumque uirtutibus carentes omni nobilitate uacuos esse dicam. Si enim ea antiquitate paratur, omnes aequae nobiles euaderent, cum cuiusuis origo aequo gradu a superioribus numeretur, nullusque existat cuius progenitores non ante millesimum annum possent recenseri. Sunt qui acceptam, ut aiunt, a maioribus nobilitatem aucupio uenatuque conseruari putent, sed nullo negotio & rerum uacatione nobiles dicant, maiorum tantum nobilitatem & generis insignia commemorantes. Sed haec ociosorum atque inertium studia aues aut feras sectandi, non magis nobilitatem redolent, quam bene oleant ferarum quibus oblectantur cubiliae. Prestaret certe opus rusticum facere more priscorum quorundam atque optimorum uirorum, quam uelut insanos ac fanaticos discurre re per nemora & saltus ferarum ritu. Non sunt haec uituperanda nobilibus, si laxandi animi causa, non dissoluedi fiant. Sed in eis ut plures uidemus curam omnem uitamque consumere, quae non nobilitatis indicia existimant, sed signa oppressa clementiae. Iam uero equestris dignitatem nostri militiam uocant, quae multis ueluti officina quaedam ac theatrum nobilitatis uidetur, quid ad eam decoris aut ornamentum conferat ignoro. Auream gestant fibulam togati nonnulli imbellesque, tanquam equestris ordinis notam, ipsi sine equo quandoque atque omnis militiae muneris expertes. Horum opera cum sint longe ab ornatu uestium diuersa, ficticia quaedam res & ab inani pompa proficiscens, nihilo magis nobilitate deferentem potest quam timidum in bello fortem facere. Quanquam uidemus aliquos ex eis mercatura quaestum facere, tantum a nobilitatis splendore remoti, quantum obscuritati exercitus propinqui. Nonnulli tamen iactantes aurorum proaurorumque equestrem numerum, suam nobilitatem eiusmodi commemoratione extollunt, insci quam parui ea sit nobilitas extimanda. Nunquam enim is ordo apud priscos locum nobilitatis aut nomen tenuit, ut admodum mirer nos tantum ab eorum opinione differre. Equester namque ordo apud Romanos non censebatur inter nobiles, quippe qui maiori ex parte a publicanis emendis exigendisque uectigalibus uili officio exercabantur. Nobiles dicebantur patriciorum familiae, & quae ex triumphalibus, ^{Nobiles Romae} consularibus, senatorijsque uiris longa stirpe originem trahebant. Equester ^{or-} ^{orum.} do habebatur popularium loco. Multi tamen ex eo ob res uel pace uel bello

egregia

egregie gestas, erant suis posteris principium generis nobilitandi. C. Marium & M. Tullium non nobilitauit genus, at hi suis filiis si paternam uirtutem imitari uoluissent insignem nobilitatem reliquere. Nos econtra ex hoc ordine nobilitatem trahimus, iactarique maxime uidemus eos qui longa serie maiores suos equestri dignitate functos ferant. Assentire forsan aliquando eos nobilitatis gradum adeptos, si qui bellis immixti quod susceptum nomen requirit praeclarum facinus edidissent, ociosis uero ac procul ab omni equestri munere constitutis, nihil aureum calcar magis quam aereum, aut aureus baltheus magis quam argenteus nobilitatis importat. Ea siquidem magis diuitem quam nobilium uidetur insignia. Nam Gallicam, Britannicamque nobilitatem uillis rusticis ac nemoribus insertam, & item Alemannicam montanam & latrocinio intentam a uera nobilitate rejicio. Non enim solitudine, aut ocio ignaui, uel opum magnitudine, sed uirtutis studio comparadam sapientes censent, quam magis in urbibus & hominum coetu exercere possumus, quam inter feras in solitudine & agrestium commercio. Illud uero absurdissimum est habendum, dona, aut concessiones, principum, nobilitatem largiri, aut nobiles esse qui in imperatoria aula uersantur. Possunt principes eiusmodi homines diuites reddere, aut extollere aliquo principatu, nobilem uero nihilo magis quam prudentem, honestum, sapientem possunt efficere. Siquidem non extrinsecus nobilitas prouenit, sed a propria descendit uirtute quae inter principum munera non admiscetur. Haec igitur tanta tamque peruagata rerum uarietas mihi persuadet, nihil hanc uestram nobilitatem esse praeter pompam quandam ac inanem fastum ab stulticia hominum & uanitate confectum. Verum ut missas paulum faciamus uulgares opiniones, me quidem ratio ipsa recte considerantem hortari atque admonere uidetur, nullam esse hanc decantatam nobilitatem, quam obrem quid mihi persuadeam accipe: Ea quae sunt, aut bona, aut mala, aut eorum media, quae indifferentia Graeci appellant, dicuntur. In malis nobilitatem nullus unquam posuit. Absurdum enim esset rem adeo laudatam atque appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id uel in animi bonis, uel externis, aut corporis situm erit. Nam in fortunae bonis minime consistit, quae qui adipiscuntur non nobiles, sed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quae sunt ualitudo, & forma egregia illam largiuntur. Nam si qua in ullo horum bonorum inesset, deficientibus opibus, forma & ualitudine, nobilitas quoque cessaret. Ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur. In bonis ergo animi quae uirtutes dicuntur, eas autem intellectualibus & moralibus distinguunt, an ulla sit inquirenda. Sed prudentia prudentem, sapientia sapientem, iustum iusticia, temperantia temperantem, item ex reliquis uirtuosum, non nobilem fieri certum est. Nulla quippe est una uirtus quae ex se nobilitate producat, neque omnes quoque illam generabunt, sed felicitatem. Ita nec uirtus ea, nec uitium. Nec uidetur esse in his

*Nobilitas uera
in quo sit disputatur.*

esse in his quae media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquam mala ferantur pro uarietate utentium, si nobilitas ita esset, ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeretur ut boni malique pariter nobilitate potirentur, quod cum sit absurdissimum, uidetur ex his nihil nobilitatis comparari posse. Hoc et alia ratione uidetur esse probabile. Nam si quid ea est, id aut in expetendis, aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculum sane uidetur, cum nullus sane mentis appetat fugienda. In expetendis uero multo minus, ea namque appetere debemus, quae ratio praescribit & sapientia, haec sunt honesta, & quaecumque nos beatos ac felices praestant. Sed nobilitas cum neque uirtutes aliquas, neque bonum quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda sit non intelligo. Ergo ea nihil esse uidetur. Eodem modo neque in laudabilium, neque uituperabilium numero adscribetur. Non enim uituperatur quod laudatur, atque expetitur etiam a bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, ac multo minus in reliquis. Laudabile enim omne a uirtute progreditur. Siquidem bene, hoc est uirtuose agere laudabile est, & id secundum aliquam uirtutem. Sed nulla est uirtus quae uocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur, neque etiam ex nobilitate laus aliqua, cuiuspiam honesti operis descendit. Ergo in laudabilium consortio non erit. Praeterea si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa re collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquisitione comparatur. Si natura uenit nobilitas, tunc omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus uel mediocriter doctus concedat. Si acquiritur, id agendo, uel operando continget. At ex actionibus operationibusque boni, mali, prudentes, docti, industrii, & similia redduntur non nobiles, neque est aliquod opus proprium ex quo ueluti ex officina aliqua nobilitas excludatur. In rebus uero si esset posita, haec absque studio nostro in quemcunque inciderent, nobilem ueluti diuitie diuitem redderent: his absentibus ignobiles fieremus, quo pacto sapientius cum ipsis rebus a nobis migraret nobilitas, & iterum tanquam in antiquum hospitium sua sponte rediret. Ex quibus apparet, nihil esse hanc praeter iactantiam quandam quae nos deliros efficiat. Etenim absque illa affectione cogitans non uideo cur haec inanis fabella adeo exoleuerit, aut quid boni uel utilitatis habeat haec quae dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendere mereatur. Non enim nos sapientes efficit, non doctos, non prudentes, non iustos, non fortunatos, nihil confert ad corporis ualitudinem, nihil ad formam, nihil ad uitae honestatem, umbra nescio quae subobscura mentes nostras uersat somniis similis, quae cum dormientes falsis imaginibus satis exagitarint, inania redduntur excitatis. Stoichor autem per saepe cum in aliquos praedicatores suae nobilitatis in curro uiros ineptos, rudes, ociosos, quos non plus facio quam quempiam ex his cantoribus qui in triuuijs Heroum gesta decantant, ipsi nullius rei ului praeterquam recentendis aliorum laudibus accommodati. Sed iam satis confabulo

G lati sumus

lati sumus, & tempus admonet ut hunc nostrum hospitem loquēdi molestia libere mus. Nequaquam Laurentius inquit, tanquam apes abibis aculeo relicto, sed feres æquo animo paulum respondētē, nisi uelis esse nimium morosus, quod idem huic, me intuens, intelligo uideri. Equidem non miror Nicolaē, qui tuus mos est aduersari te omnium opinionibus, tu nullam uis esse nobilitatem, neque eam quæ est in usu gentium, neque quàm describunt sapientes. Nihil adhuc de sapientibus Nicolaus inquit sum locutus, tantum dixi aduersus opinionem uulgarem & iactantiam horum nobilium mentibus infixam, qui nulla præterquam inani pompa, & populari leuitate suffulti, nos quotidie nobilitatis commemoratione obtundūt, insciji quibus ex rebus aut quibus artibus paretur. Si inquit Laurentius, uocibus doctissimorum uiuorum assentiris, aut nisi eis repugnes, causa decidas oportet. Nam contra te insurgit Aristoteles nobilitatem diffiniens, & aliquid esse ostendens, cuius acumen ingenij omnibus Philosophis antecellit. Sapientia uero tāta est omnibus in rebus, ut ei contrarie stultum esse uideatur. Fateor Nicolaus inquit istum principem appellari Philosophorum, sed tamen nulla me cuiusuis impedit autoritas, quin quod inibi simile uero uideatur & loquar, & sentiam. Ut iubet inquit Laurentius, morem tuum omnibus, aduersandi sicut cœpisti per me obserues licebit, non impediam quo minus tibi obsequaris, ne ueteri tuo instituto repugnes. Sed ut ad Aristotelem redeamus, is in quinto Politicorū scribit nobilitatem esse uirtutes, & antiquas diuitias. Et alio in loco nobiles uideri dixit quibus existerent uirtutes & diuitiæ progenitorum. Vides igitur quàm sapienter, quàm grauius tibi Aristoteles nobilitatem designarit, non tanquam umbram, ut putas inanem, sed ueluti rem certam & definitam, ut iam nulla dubitatio residere debeat & esse nobilitatem, & eos dici nobiles qui à Philosopho describuntur. Atqui Nicolaus inquit, hæc me uerba nihil dimouent à sententia. Ego Aristotelem arbitror non ex animi iudicio, sed ex communi opinione locutum. Nam in Ethicis ubi ex ueritate quod sentit exprimit, illum appellat generosum cui à natura existit ut discernat quæ uera sunt, & appetat uerum bonum, eamque rem pulcherrimam dicit, quoniam nec accipiatur ab alio, nec discatur, hæcque natura aliquem natum esse, ueram & perfectam nobilitatem appellat. Denique eum generosum uideatur uelle sentire, qui ad uirtutem à natura institutus hanc usum & exercitacione perficit. Qui enim à tanto Philosopho probari opinio posset quàm retulisti. Dicit afferre nobilitatem uirtutes cum diuitijs coniunctas. Ergo uirtus absque bonorum fortuitarum copia nobilitate carebit. Quod nullus meritiocriter doctus concedat: Aristotelis nomine & autoritate remota. Valerij Publicolæ, Fabricij Coruncanij, Nasice & Asiatici Scipionum ex tali familia, ex tam claris parentibus, quorum alter propter paupertatem publico funere elatus est, alterius filia & ærario nupserunt, multorumque præterea excellentium

lentium uirorum, qui cum summis imperijs pauperes uixerunt, non solum Urbem, sed terrarum quoque orbem rebus ab se gestis illustrarunt, filij nepotesque paternam uirtutem & paupertatem imitati, ut ipsos omittamus parentes secundum Aristotelis descriptionem, nobilitatis lumine priuabuntur: Aristidem inter principes Athenienses equalem Themistocli, qui solus propter eximiam uirtutē iustus est cognominatus, cum ita pauper excessisset de uita, ut uix unde efferretur reliquisset, nemo neque fuisse nobilem diceret, neque suis nobilitatem reliquisset, quamuis & in ciuitate princeps & uirtute præclarus fuerit. Quo quid insulsius dici potest, quàm Aristidem, Scipionem, reliquosque summos in sua R. Pub. Imperatores quia præstare uirtute quàm diuitijs maluerunt, uel nobilitate caruisse, uel præclusisse suis posteris nobilitatis iter. Sed sit nobilis secundum Aristotelem, qui ex parentibus uirtuosis oriatur ac diuitibus, ipse quoque paternam uirtutem & opes consecutus, attende quæ ex Aristotelis diffinitione absurditas sublequatur. Cum diuitiæ sunt bona fortuita, quæ dari & afferri queunt, erit in fortunæ arbitrio sita nobilitas, quoniam ab uentibus copijs, abibit & illa simul cum diuitijs, & rursus illis redeuntibus reintegrabitur. Quod si saluis fortunis fieri potest ut uitia pro uirtutibus succedant, amittetur quoque nobilitatis pars, ita nobilitas descendens ac reuertens puerorum more uagabunda quædam res fiet, nullius in arbitrio sita. At si ex fœnore, rapinis, spolijs, ciuium proscriptione & scelere fortunæ proueniat, nunquid nobilitate possidentem queunt. Nihil magis quàm honestum ac bonum reddere. Quare facessant ad dandam nobilitatem diuitiæ, & earum possessorem diuitem & opulentum, non nobilem dicamus. Sed diuitijs inquit, uirtutem addidit Aristoteles, ac hæc illum nobilitatē in quo existunt. Filios autem nullo modo, siquidem sapientis sententia est, quæ ante nos fuerunt, nihil ad nos spectare, sicut neque post nos futura, neque enim magis ad nos parentum uirtus, quàm nostra ad parentes redundat. Ego autem non credo Aristotelem uoluisse nobilitatem in nos transferre progenitorum. Nam si nobilitas uirtute & diuitijs comparatur ut illi placet, diuitiæ quidem filijs relinquere possunt, uirtutes uero minime. Virtus enim in actione consistit, actio autem cum sit operantis, sequitur ut nobilitas in eo sit qui exercuit officia uirtutum. Sicut enim equum fortem, pulchrum, atque acrem dicimus non cui eiusmodi genitor fuit, sed quem membrorum cōuenientia spectandū fecit, cui uires adsint ad ferendū fessorē, quem bucinæ cantus excitat. Ita non eum qui parētes præclaros enumeret, sed qui suis uirtutibus respēdet nobilem appellabo. Itidē dormum pulchrā iudico non quàm formosus faber ædificauerit, sed quæ splendida & suis parietibus fuerat composita. Rem quidem militariē, equitandi disciplinam, artesque eas quæ doctrina tradunt possumus filios edocere, uirtus nulla parentū eruditione, sed diuino quodā numine fauoreque percipitur, ac serie occulta fatorū. Licet enim uidere perniciosos ac nepharios uiros procreasse filios

omni laude & uirtute præstantes. Similiter illos qui fama illustri & summa gloria claruerunt, genuisse eos qui suis flagitijs paternam laudem labefecerunt. His neque parentum institutio profuit ad uirtutem, neque illis quo minus clari euaderent, paterna scelera oblitere. Itaque cum neque in uictoribus, neque in uirtutibus hæreditate filij succedant parentibus, sed sicut uirtutis, ita & nobilitas sibi quisque existit autor & opifex. Si enim nobilitas successione traderetur, seruus nequis simus, ascitus in aliquam amplam gentem, heresque institutus bonorum nobilis euaderet, quod nemo sane mentis affirmauerit. Generatio in super medium est quo filij in lucem educuntur, ea si turpis aut obscena fuerit, ut puta adulterio, incestu, stupro quæ sita, nequaquam turpi medio nobilitas descendet ad filios. In eo enim quod sit inique, nulla potest admisceri uirtus, neque quicquam quod sit laudabile. Per iniquitatem igitur nulla erit generis laus. Tua hæc ergo Aristotelica nobilitas tum nulla uideatur existere, tum posteris non posse relinquere. Quamuis si suam quoque definitionem accipiamus, tamē aut nulli, aut paucierunt, et hi ex interuallis nobiles. Cum enim perraro accidat, ut cum uirtute diuitiarum contrahant societatem, cumque uirtus rara sit ac difficilis, & qui uirtuosi fuerunt, postmodum aliquo turpi iudicio, aut infamia, aut flagitio notari possunt, uideatur uirtus in ignominiam uersa, antea partem amittere nobilitatem. Themistocles qui Græcorum omnium pace & bello facile habitus est princeps, prior ætatem ad eum flagitijs uitijque inquinatam ferunt, ut a patre qui generosus erat ex hæreditate. Hoc tempore desciscens a patris uirtute Themistocles nobilitatem amisit. Ad meliorem deinde uitam reuersus, ob res præclarissime gestas & consecutas opes, nobilitate potitus est. Sed non integra, cui paterne opes defuerunt. Hunc rursus nobilitas deseruit, cum amissis opibus danatus proditoris, exul a patria partem gloriam & laudem, conspiratione in patriam inuenerat. Quid dicemus de Hannibale duce omnium præstantissimo: qui ortus ex tali familia tam insigni parere, ad eum claruit rebus gestis, an cum eis uirtutes, ut Titus ait Liuius, ingentia uitia equarent, priuabitur laude nobilitatis: Si enim paria erant uitia & uirtutes, neque nobilis neque ignobilis fuit. Idem de Paulania licet sentire, quem in omni uita uarium tum uitij, tum uirtutibus ditatum tradunt. Vellem discere ab Aristotele Laurenti, hoc enim discernendi gratia loquor, quam originem esse nobilitatis uelit. Si uirtutes solas profereat, aucter repugnabo. Nam cum hæc sint fortunæ munera quæ pro illius uoluntate tenent, & donari, & auferri nobilitas possit. Sed sit opulentus cum uirtute aliquis dum uixit. Hic partem nobilitatis, diuitias uidelicet, uirtutes enim relidebit penes parentem, poterit ad filios transferre, qui si neque paternam uirtutem sequentur, & opes dissipabunt, ignobiles inueniunt, sin uero in fortunam & uirtutes succedat, nobiles erunt. Sed cum res hominum sæpius uariantur, nec in eodem stat diutius perseverent, continget ut nepotes fortunæ donis spoliati, longe distent a uita superioris, ad hos nulla descendet nobilitas. Iterum pro-

rum pronepotes si proauorum auorumque uirtutes & diuitias representent, nobilitate gaudebunt. Igitur longa progenie excitabuntur ex eadem familia nunc nobiles, nunc ignobiles, nulla certa serie, nullo ordine præstituto, nihilque ad eam generis nomine opitulante. Ita facessant a nobilitate bona fortuita, res instabilis & arbitrij alieni. Nos aliquid eam esse arbitremur, quod si cum existat in nostro iudicio & potestate, neque nobis inuitis concedi, aut eripi queat. Aristotelem uero cum de republica scriberet, existimo uel communem opinionem secutum, uel plus quam Philosophum deceat diuitijs tribuisse. Tum Laurentius: Ego inquit Nicolae, cum multis uerbis usus fueris, nihil te docto uiro dignum dixisse puto, sententiamque Aristotelis, si uim uerbi Græci consideres, contendo esse uerissimam. Nam quam Latini nobilitatem, Græci eugeniam appellant. Hanc uerbo nostro recte generositatem dicemus. Qui enim prisco & ob uirtutem ac res gestas præclaro genere nascebantur, propter familiæ ac generis claritatem generosi ferebantur, hoc est insigni genere nati. Hanc Latini Nicolaus inquit meliori uocabulo ut uidetur, quam Græci appellauerunt. Nos a rebus gestis recte factis, & ob aliquam laudem insignem atque famam quæ propria sit hominis alicuius nobiles uocamus, illi a bono genere esse uolunt, non enim ab alijs, sed a nobismetipsis nobilitatem trahere uidemur, ut ille putetur nobilis quem illustre & peruagatum aliquod insigne & laude dignum facinus nobilitauit. Ut libet de ui nominis sentias Laurentius ait: Ego Aristoteli hærens ad nobilitatem comparandam non solum uirtutem spectare arbitror, sed diuitias, genus, patriam, corporis & fortunæ adiumenta. Nam diuitijs liberalitas gratior omnibus uirtus in usum deduci ualet. Bello quoque et pace, in quibus pecuniarum sumptus maxime sunt necessarij, gloria acquiritur, a qua descendit nobilitas, magnificentia quoque, ex quo nomen nostrum & fama admodum augetur, nulla erit absque fortunæ bonis. Patria insuper plurimum præstat præsidij ad nobilitatem. Sensit hoc Themistocles, cum Seriphio iurganti, patriam illum non sua laude clarere, respondit neque se Seriphium ignobilem euadere potuisse, neque illum Atheniensem clarum, aut nobilem unquam fuisse futurum. Neque enim ex aliquo opidulo profectus eadem rerum utetur facultate ad gloriam consequendam qua Florentinus ciuis, neque etiam Florentinus ex sola ciuitate nobilitatem assequatur. Genus præterea multum opitulatur ad nobilitatem. Non enim solum uirtute, sed multo plus quandoque maiorum gloriæ & imaginibus legimus demandata imperia, prouincias & triumphos decretos, quæ ad nobilitandos homines amplissimam materiam suppeditarunt. Recte enim sentit Aristoteles, qui uirtutes suffultas diuitijs uoluit nobilitatem præbere. Diuitiarum quidem cum neque bonæ neque malæ, sed pro modo utentium habeantur, si ad uirum bonum peruenerint, illustrem illum & uelut in aciem educere uidentur, in qua elucescere uirtutes queant. Utetur fortunæ bonis tanquam instrumento

ad uitæ cursum, & uirtutum usum necessario confert illa in amicorum subsidium, in munificentiam, in patriæ defensionem, quæ uirtutes mance & debiles absq; opibus erunt, nullum eorum officium exercentes. Quid enim mihi ad uitæ communis sustentaculum præsidij assert Stoicorū liberalitas? In ipso animi affectu, non opere locantur. Præclare igitur Aristoteles intelligens ad earum uirtutum rationem in quibus civilis uita uersatur, necessarias esse fortunas, quibus uirtute præditus prudēter utitur, haud immerito existimauit ad nobilitandum hominem diuitias debere cum uirtute esse coniunctas. Paupertas enim quamuis à multis laudetur, tamen uidemus cum Philosophos, tum uiros omni laude dignissimos paupertatis laude quā diuitijs carere maluisse. Hæc inquit Nicolaus, non illius culpa, sed uitio hominum contingit, qui cum doctrina Aristotelis deprauati diuitias laudāt, tum naturæ imbecillitate corrupti deprauatiq; paupertatem tanquam abiectissimam in extremis malis ponunt, & cum plus æquo diuitias appetant, nullam sine eis ad uirtutē & bene uiuendi uia credūt. Sed nos hoc loco non quid corrupta opinio loquatur querimus, sed quid pronunciet ueritas, quæ mea quidem sententia longe est ab Aristotelis descriptione. Nam diuitiæ, si recte aduerteris, superbum, impotentem, lasciuum, contumeliosum, promptiorem ad uoluptates & uitia solent hominem reddere. Quod & ipsemet sentiens, scripsit sole re propter diuitias fieri homines deteriores, quare cum diuitiæ raro societatem habeant cum uirtute, rarius gignent nobilitatem. Hoc & ipse in Politicis fatetur, dicens nobilitatē & uirtutem in paucis esse, addens diuitias. Quæ si quid nobilitarent, arca & sacculus nobiliores essent possessore. Illud insuper asseuerabo, nullas dignitates, nullos honores, nullas res gestas, nullos magistratus, nulla imperia, nullos triumphos ueram nobilitatem secum importare, nisi fuerit admixta & tanquam rerum moderatrix adiuncta uirtus. Famā quidem & ueluti gloriæ umbram secum in uulgus ferunt, sed nobilitatis laus petit à uirtute. Ista uero tria, genus, patria, maiores & cætera quæ modo retulisti, absq; uirtute sunt tanquam cauponularum insignia, quæ denotant ubi uendantur uina, nihil tamen ad eius suauitatem conferentia. Virtus enim ex seipsa subsistens, etiam absque istis adminiculis nobis patet ad nobilitatem. Ex infimo quoque gradu eruendum M. Catonem priscum non patria, non genus, non diuitiæ: Tusculi enim natus est obscuro genere, tenui censu, sed eximie plurimæq; uirtutes nobilitarunt. C. item Marius Arpinas rusticanus ignotus, paruo stipendio militans, à uirtute sola & rebus gestis nobilitatem cœpit. Sertonium quoq; uirum Nursium plures uirtutes insignem ac nobilem effecerunt. Vides igitur & his & pluribus alijs, à solis uirtutibus, non à diuitijs uel externis alijs adiumentis nobilitatem concessam. Tum Laurentius, hic nosster inquit more suo omnibus contradicendi ac detrahendi artem professus, singulorum sententias damnat, ipse nihil affert quo quid sentiat

sentiat noscatur. Ad id tua culpa accidit Nicolaus ait, qui potius quid non sentirem quàm quid sentirem dicendi materiam præbuisi. Nam si quæ probem queris, facilis est explicatio. Non enim Diogenes sum ille Cynicus, qui nobilitatem irridens, dicebat illam esse malitiæ uelamentum, sed qui minime conueniam cum uulgi opinione, neque id illam esse iudicem quod hi, qui in omni uita delirare uidentur. Ego quæ mihi similior uero uidetur. Stoico ^{Stoicorum nobilitas.} in omni uita delirare uidentur. Ego quæ mihi similior uero uidetur. Stoico ^{Stoicorum nobilitas.} rum sententiam laudo, qui tum omnibus in rebus quæ ad rectam uiuendi rationem pertinerent, tum uel maxime in hac una re ex ipsius Philosophiæ fonte nobilitatem hauserunt. Hi non ad uulgarem auram, sed ad ueritatis præscriptum ac normam rationis locuti, non fortunam rem fallacem ac dubiam, sed uirtutem sequuntur, ueluti certam recte uiuendi ducem ac magistrum. Illam cæteris præesse rebus ac modum ferre, reliqua ei subesse & ab ea regi uoluerunt. Hi bonorum finem in honesto posuerunt, cuius stabilis ac manens nostriq; est iuris possessio, quæ uero subijciuntur fortunæ, labuntur more fluminis nulla in parte firma, omnibus infida. Hi ut alia multa ita & hoc uerissime uidentur dixisse, nobilitatem ex sola nasci uirtute. Atqui huius sapientiæ autorem ac principem uidentur habuisse Platonem, cuius sapientia singularis & penè diuina omnibus in rebus fuisse putatur. Hic cum ^{Nobilitas quadrisaria.} quadrisariam partiatur nobilitatem, ut in eius uita refert Laërtius Diogenes, atque unam earum asserat quibus clari boni iustiq; parentes suere. Alteram parentes qui potentes aut principes extiterunt. Tertiam cum nostri maiores fama & rebus bello gestis uel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eamq; præstantissimam omnium scribit eorum, quibus non aliena, sed sua uirtus & animi magnitudo nobilitatem donarit, quos solos uult esse dignos ut nobiles appellentur. Platonis hæc diuisio illam ueram germanamq; & suo robore nixam nobilitatem iudicat quàm uirtus producat. Est enim nobilitas quasi splendor quidam ex uirtute progrediens, ^{Nobilitas uera.} qui suos possessores illustrat ex quacunque conditione emergentes. Nam ^{Nobilitas uera.} uirtus maiorum principatus, gloria certaminum & gestarū rerum illorum bona sunt, illos ornant & insignes reddūt qui ea sibi suo labore, sua industria peperere. Nos uero laudem & nobilitatem meremur nostris meritis, non alienis, & his actionibus quæ ex nostra prodeunt uoluntate. Quid enim ad nos attinet quæ multis seculis ante nos nostro neque consilio, neque opere acta sunt: Illa suis autoribus lumen & gloriam præbuerunt, nobis ad imitandum patefecerunt uiam, quàm si sequamur tanquam parentum opibus suffulti, minoris tamen nos existimari necesse est quàm eos qui nullis maiorum subnixi uestigijs sibi ipsi ad iter uirtutis & gloriæ autores extiterunt. Quanto enim maioris habetur ædificare domum quàm habitare, aut ornare ædificatā, tanto præstabilius est atq; excellentius ab se partam nobilitatē possidere, quàm seruare ab alijs acceptam, cum alter suis uiribus & lumine resplendeat, alter

præ se ferat alienū. Quare soli uirtuti palma nobilitatis tribuenda est. Atria uero maiorum imaginibus referta, porticus signis ac tabulis ornati, magnificæ uillæ, templa constructa, uaria domus ornamenta plus admirationis aspicientibus quàm nobilitatis secum ferunt. Hunc Antisthenes secutus, scripsit eosdem sibi uideri nobiles & uirtutis studiosos, in sola uirtute nobilitatē constituens. Stoici hanc Platonis sententiam complectuntur, & solos sapientes nobiles esse uolunt. Hoc & Cicero noster refert, & Seneca ex Stoicorum scripta Philosophus excellēs tum multis in locis, tum maxime in quadam ad Lucilium epistola, ea quarta est & quadragesima ut opinor, nobilitatis fontem atq; originem animi uirtutibus assignat. Ait enim cum de nobilitate disserteret: Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc sumus nobiles. Patricius Socrates non fuit. Platonem non accepit Philosophia nobilem, sed fecit. Quis est generosus? Ad uirtutem bene à natura compositus, hoc unum est intuentium. Nam si ad uetera nos reuocas, nemo non inde est ante quod nihil est. Omnes si ad primam originem reuocentur à Dijs sunt. A primo mundi ortu usq; in hoc tempus produxit nos ex splendidis fordidiq; alternata series. Plato ait neminem Regem non ex seruis oriundum, neminem non seruum ex Regibus. Non facit nobilem atrium famosis imaginibus plenum, nemo in nostram gloriam uiuit. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione supra fortunam licet exurgere. Hæc Senecæ sunt uerba, quibus mihi uide uir sapientissimus tanquam ex Apollinis oraculo nihil uerius excogitare aut dicere potuisse, quam illam ueram nobilitatem quàm uirtus præbeat & sapientia, eosq; solos esse nobiles quibus uirtutum officia laudem ministrarunt & dignitatem. Iuuenalis uero cum in Satyra quadam communem ac uulgarem nobilitatis opinionem multis, argumētis reprobasset, rectam rationem secutus, neq; ex his pendere, quæ tu paulo ante recensebas, ostendens hanc eandem sententiam affirmat, scribens solam atq; unicam uirtutem nobilitatem esse. Equidem Cleantem Philosophum qui aliquando rigandis hortis atquam traxit, & Demetrium quem Seneca in stramētis cubantem cum uidet, non præceptorem, sed testem uirtutis ac ueritatis dicit, nobiliores Pericle & Themistocle crediderim, quos magis patriæ claritas & imperium, quàm sua uirtus nobilitauit. Nam rerum gestarum gloriæ multi existunt participes, socij, milites, fortuna, sine quibus ulla clareret eorum uirtus. At philosophiæ quæ sola nos ad sapientiam uirtutumq; omnium quibus uita nostra seruatur & colitur, cognitionē perducit, is solus est particeps qui illis insudauit. Nam prudenter sapienterq; uiuens non aliunde, sed à seipso bona uite refert, accepta eius sunt propria laudes non ab alio mutuata. Quæ uirtutum exercitio functus est, is solus nullo externo adiumento sibi gloriam parit, ex qua præclaram elicit nobilitatem. Tum Laurentius, & si ad eam inquit, arbitror spectare uirtutem magnumq; habere pondus, tamen non in ipsa sita omnia uidentur,

dentur, sed necesse esse, ut ei qui hoc nomine dignus uideatur adsint externa quoq; quæ paulo anterepellebas, atria imaginibus referta, porticus, theatra, ludi etiam populo facti, uenationes, & reliqua eiusmodi, per quæ nomen nostrum cum laude uulgetur. Hæc enim claros & homines celebres præstant, & nobiles efficiunt. Nam sicut gloria uirtutis & recte factorum est comes, ita ex his progreditur splendor quidam, hoc est nomen & fama non uulgaris, quæ nobilitas appellatur. Hanc maiorum quoq; nostrorum præclara facinora & uirtutes uidentur præbere posteris, & paternæ gloriæ declaris nobis tribuere, tanquàm lumen quo clariores notioresq; efficiamur. Quis enim negat nos progenitorum uirtutibus reddi illustriores ac nobiliores. Nam si quæ agimus celebrari uolumus memoria posteritatis, necesse est ut ea commemoratio commendatioq; tanquam parentum imagines resulgeat in filios, ad quos hæreditatem quoq; gloriæ transfundere uoluerunt. Est profecto multorum opinio, nobilitatem quemadmodum bona fortuita hæreditariam nobis à parentibus relinqui, quæ abijcere ac retinere in filiorum sit licentia & potestate. Nam qui maiorum uirtutes & patrimonium seruauerit, nobilitate respondebit superioribus, qui deterioribus studijs deditus, uitij & flagitijs uitam macularit, profligabit nobilitatem partam, non secus ac patrimonium si prodigus fuerit & sumptibus profusus. Nullo autem pacto ne gandum est paternam nobilitatē migrare in filios, & esse & dici nobiles quorum nondum uirtus est cognita. Hoc & sentit Cicero in oratione quàm pro Roscio scripsit, inquit. Vosq; adolescentes qui nobiles estis, ad maiorum uirtutum imitationem excitabo. Vult sapientissimus Cicero etiam illos nobiles esse, qui nondum per ætatem paternarum uirtutum imitatores esse potuerunt. At qui, loquar enim quod sentio, citius appellabo nobilem qui excellētis parentibus extiterit omni uirtutum genere excellēs. Priori patefactus est aditus ad lucem, commendatione maiorum quæ illos notissimos uulgo fecit, ut paruula quædam uirtutis lux in eo plurimum resulgeat, propter superiorē splendorem. Huic autem cui nullus præcessit aditus ad hominum famam, magno lumine opus erit ad illustrandam in qua natus est obscuritatem, maiore enim quadam difficultate per ignotum iter cogitur proficisci. Alter partam gloriam paruo labore sustentat, alter cum obscuritate certans, plurimo tempore, multo labore, opera diligenti eget ad amplitudinem & laudem, ex qua uenit nobilitas consequenda. Istam uero Nicolae tuam stoicam uirtutem nudam, egentem, & penè molestantem, quæ non ingreditur ciuitates, sed deserta uidetur & solitaria, licet multi laudauerint, tamen qui appetant pauci reperiuntur. Et quamuis à sola uirtute duci nobilitatē uelint, fateantur tamen oportet, nisi ciuile uitam refugiant, multis illi opus esse præsidij, ualitudine, opibus, patria, reliquisq; rebus, in quibus fortuna dominat, quibus si priuata erit

uita

uita mortaliū, algebit profecto & uirtus uestra ueluti sola atq; egens, neq; in hominum cœtum & communem usum prodibit, ut ex ea nata uideatur nobilitas quædam subrustica omni carens nolitate. Nam quæ nobilitas inerit uel Philosopho, qui suis studijs contentus latebit in bibliotheca sibi ipsi penè ignotus, uel ei qui sobrie, pie, caste, sapienter uiuens, abditus in uillula, nullis hominum sermonibus celebris, nullo nomine illustris. Huic uirtutem cōcesserim, sed nullam adesse nobilitatem, studiosum uirtutis, non nobile appellabo. Istam nobilitatem Stoicorum pauci quærunt, pauciores adipiscunt. Ego autem illam appeto, illam probō, quam consuetudo mortalium iam dudum confirmauit, neq; tum Græcos, tum Latinos arbitror ita inscios rerum fuisse, ut hoc nomē in tam multis usurparint, quod aliud quoddam quàm uirtutē Stoicorum reddere nobiles crediderunt. Non inficiabor Nicolaus inquit, ciuem egregiū in sua ciuitate honoribus & dignitate præditum, si idem fuerit seruator honesti, nobilem esse, illum quoq; adiungam, qui procul à Reipublicæ negocijs uirtuti deditus sibi uacat & bonæ menti. Neq; minus fortem appellabo, qui cum uitijs, quàm qui cum hostibus bellum gerat. Neq; imprudentiorem eum qui uitæ suæ cursum ad honestatem dirigit, quiq; quæ appetenda, quæ uē fugienda sint didicerit, quàm qui reipublicæ curæ intentus de bello ac pace pro ipsius utilitate consulat. Philosophos quoque & doctos uiros, qui suis studijs & uigilijs uitam hominum uarias per artes excoluerunt, quiq; uel scriptis uel exemplo nobis ad instituendos mores & uitia propulsanda profuerunt quantumuis abditi non tantum nobiles, sed nobilissimos fuisse dixerim. Illud quoq; ne me pertinacem putes, utq; tibi paulum morem geram, concessero, aliquid splendoris & dignitatis in nos ex patria & maiorum gloria redundare, ut eius quadam ex portuicula participes posteris dicantur, sed tamen id cum mentem ad rationem flecto quale sit non satis perspicio. Mihi quidem ea uidentur esse blandimenta quædam inertium ac somnolentorum, qui quod ipsi assequi nequeunt, tanquam ab alijs acceperint ignauie titulum præ se ferunt, puluerem enim solemq; fugientes delitescunt sub umbraculis aliorum, ac commemorantes priscorum uirtutes, ipsi in suis penitus obmutescunt. At uero patria omnibus æque lucet. Illi autem excellentissimi uiri, non magis filijs quàm cæteris sui imitandi uestigia reliquere. Lumen quidem quod est in publico, licet pateat omnibus, magis tamen ei qui prope est lucet, quàm qui remotior. Ita qui illorum laudi magis hærebit, nobilior euadet quàm qui à longe respiciet. Etenim sicut Platonis & Aristotelis non filijs magis quàm alijs doctrina ac sapientia profuit, ita superioris Scipionis uirtus nō plus filios quàm me nobilitabit, si illius fuerim imitator. Quare plus Aristotelicę nobilitatis iudico participasse Theophrastū, qui illi in schola & doctrina successit, quàm Nicomachū filiū, qui lōge illo doctrina inferior fuit. Virtus em̄ omnibus est in prōptu, eius efficit ppria qui illā amplectit. Secordes, ignaui,

ignauis, improbi, peruersi, qui se in suorum maiorū locū putāt successisse, eo sordidiores quàm cæteri habēdi sunt, quo lōgius distant ab imitatione parentū. Equidē libertū Ciceronis tyronem nobiliore cēlebo, qui patroni uirtutibus inhæsit, quàm filium desistentem ab honestate paterna. Nam quod uirtutē externorū comitatu nudam, egentem, incomptā & tanquam solitariā credis, uehemēter erras. Nō eget alterius ope, aut fortunæ adminiculis uirtus, quæ ex omni parte perfecta, suamet dignitate, cultu, decore tanquā regina in summo collocata resplendet, suoq; fulgore totum orbem illustrat. Quid enim illi opus est rebus externis quæ suis facultatibus, opibus, quæ cæteris præstant, contenta est, neq; aliquo indiget opitulamēto quod extra eam positū existat. Egere enim defectus esse uidet, ac uirtus cum in ea satis sit præsidij ad bene beatęq; uiuendū, neq; aliquo egeat, res enim quædam perfecta est & suis partibus absoluta, nihil ad sui perfectionē extra eam requirit, neq; quicquā addi potest quo uirtuosior efficiat. Sapienter igitur Stoici, qui uirtuti nulla re extra se posita opus esse iudicauerunt, ex qua ea sola uoluerunt prodire nobilitatē, & qui secus tenent, non tam ueritatē quàm uulgi opinionem uidentur ferre. Quæ quidē sententia præter quā quod est uerissima summā utilitatem uitæ nostræ uidet afferre. Nā si persuasum erit hominibus honestate & bonis artibus nobile fieri, eamq; ueram esse nobilitatē quàm sibi quisq; recte agēdo quesierit, nō quæ sit alterius industria & labore parta, excitabimur mihi crede, magis ad uirtutē, neq; desidia confecti, nihil agentes dignum laude in aliorum gloria acquiescimus, sed ipsi erigemur ad nobilitatis insignia peruestiganda. Licet uidere illos quibus diuitiæ absq; labore suo obtigerunt inertiores ac negligentiores in earum custodia, quā si suo sudore acquiratæ prouermissent. Eodem pacto quo sibi hæreditario iure nobilitatē relictam arbitrantur, tardiores ad quærendā laudem lentescunt quodammodo ac torpescunt, nec cōmouentur ad studia honesti, satis sibi esse ducentes, recensere superiorum probitatē. Quibus uero persuasum fuerit, nullā nisi in propria uirtute & gloria nobilitatē possideri, inflamabuntur ardore quodā ad ea efficienda ex quibus eluceat in eis superiorū uirtus. Et siue sequentur exempla parentum, siue alijs exemplo se esse uolent, adipiscunt ueram nobilitatē, quā certe iudico clariorē eius qui suapte natura & opere, cultuq; uirtutis fuerit nobilitatus, quā qui in iam parta succedit. Colēda est igitur Laurēti præ cæteris rebus uirtus, quæ nos non tantū nobiles efficit, sed etiam beatos, redditq; fama & memoria hominū immortales. Ab hac nobilitas, ab hac gloria, ab hac uitæ cursus petēdus est, ab hac omnis recte uiuēdi ratio expetēda. Sed iam satis colloqui sumus. Vtrius autē uerior sit sentētia, hi uiderint quibus est acrius ingenium ad disputandū. Liberū est omnibus sentire quod uelint. Nunc autē quoniam uis æstus paulum declinauit, deambulandū extra oppidū censeo, uisendumq; fluuium quem iste nobis sæpius ob fertilitatem piscium laudauit.

Reueren

Nobilitas ex uirtute.

Conclusio.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, ET

uiro eruditissimo Leonardo Dür, Abbati Adelbergensi, utriusq; iuris Doctori, atq; per Almanniam Bauariamq; ordinis Præmonstratensium Visitatori, hoc est Episcopo et super intendenti optime merito, Henricus Bebelius Salutem dicit.

CVM exactis temporibus in tuo monasterio, pater reuerende atq; mihi obseruadissime, inter alia tuę in me humanitatis argumenta, duxisses me in cubiculum tuum uarijs uariarum disciplinarum libris refertum, offendi inter cætera quædam nondum impressa aut multum uulgata, licet in aliquibus manca opuscula Poggij Florentini Oratoris omnium suo tempore, tam ad bene quam male dicendum acerri. Vnde sum non parum gauisus, quod tuo auspicio, & mea opera etiam aliquando in lucem prodirent, propterea quod summam in illis eruditione, genus autem dicendi copiosum & omnium uenustissimum deprehendere liceret, & tanta facilitate felix, ut illum torrentem facundia, non operosa diligentia, sed natura ipsa sua sponte effundere uideat. Et licet nimis acerbè inferretur Laurentium Vallam hominem doctissimum, non tamen mihi persuadet, quicquam esse diminuendū de illius existimatione. Non enim ego Poggium ob id laudandum censeo, quia scripserit contra Vallam, & quidem copiose atq; disertissime, nec quenquā probo qui maledicentia pugnāt, id enim proprium est meretricum & scurrarum in triuijs & tabernis contra quosq; latratium. Ideo Poggium æmulatione uel iniuria exasperatum, existimo male sensisse de Valla, nec fidem ei adhibendā censeo, cum scripserit contra inimicum. Nec item Laurentium Vallam aut probo, aut audio contra Poggiū fulminantem atque remordentem, nemo enim satis idoneus est testis contra inimicum suum, imo peius iudicant sapientes de eo qui detrahit, mordet & maledicit, quam de eo qui patitur illas detractiones. Cum igitur ambo in se inuicem fuerint grassati per omne genus contumeliae & maledicentia, ego qui eloquentiam tantum & eruditione quæro, neutrum ex alterius scriptis iudico, & cum ambo fuerint disertissimi, elegantia tamen & elaborata oratione Vallam præstare duco. Cæterum copia, uenustate, facilitate, naturali & sponte nascenti eloquentia, iucunditateq; in affectata longissime præcellere Valla Poggium non est ambiguum. Poggij itaq; eloquentia probo, quamq; negligendam esse existimo minime. Inueni autem inter illos Poggij libellos: Vnum de nobilitate iucundissimum: Alium autem de miseria humanae conditionis non iucundissimum modo, uerum utilissimum etiam, quem cum ad finem usq; perlegissem, mirum dictu est (uisa ante oculos tanta exemplorum copia communi hominum miseria) quantum erexerim animum meum ad omnem iniuriam fortiter perferendam, & quantum me animauerim ad omnium

Poggij & L. Valla præstantia.

mnium malorum patientiam. Cum enim sepe malorum persecutionem sim passus, partim Grammatistarum, qui cum nihil ipsi sciant componere ad hominum utilitatem, tribus tatum uel quatuor uocabulis superbientes, atq; omnibus locis inculcantes, omnes homines præ se cõtemnunt, partim eorum qui ex commentarijs meis se læsos arbitrantur, dum ibi pro elimanda lingua Latina quædam uocabula dixi Barbara, quibus ipsi frequenter utuntur. Et licet propter uirtutem, hoc est studium meum & laborem, quem adhibui pro repurganda & instaurada lingua Latina sim factus inimicis meis inuisus, nihilominus tamen perturbabar non mediocriter illis aduersariorum studijs, qui quoquo modo mihi incõmodare conabantur. Sed nunc lectis Poggij de humana miseria duobus libris, optime me consolor, dum legam tam apud Græcos quã Latinos semper fortissimos, optimeq; de R. P. meritos, simul atq; doctissimos fuisse propter uirtutem inuisos, & aut uiolenta morte, aut exilio inimicorum in se odium satiasse, ut semper capitale uisum fuerit magnis uiris patriæ beneficijs & rebus gestis illustrasse, conseruasse, auxillis. Ex Latinis annumerat Valerius Maximus, & post eum Poggius noster Romulum, Camillum, Scipionem Africarium superiorem, Africarium posteriorem, Scipionem Nasicam, P. Lentulum, Seruiliū Halam, Iulium Cæsarem, M. Ciceronem, Gn. Carbonem, uiros in Rep. Rom. omnium clarissimos. Ex Græcis Licurgum legumlatorem apud Lacedæmonios, quem Apollo pythius utrum deum an hominē appellaret falsus est se nescire, Thesea Athenientem, Solonem legumlatorem apud Athenientem, Milciadem, Aristidem cognoimento iustum, Themistoclem, Phocionem, uiros ex omni Græcia nobilissimos, atq; rebus gestis de suis optime meritos, quos omnes ingrata patria aut trucidauit, aut exilio multauit. Proinde cum uideam tantos uiros tantis semper iniurijs, odijs, atq; persecutionibus fuisse affectos, ego homo indoctus pusillusq; multo æquiori animo patiar post hac aduersariorum meorum compositas in me inimicitias, dum illi passi sint semper, qui uirtute ipsa inuidiam superare debuerant. Quicumq; igitur hunc librum studiose legerint, non dubito summam ex eo utilitatem, præsentissimamq; omnium aduersitatum medicinam reportaturos. Vnde gratias amplissimas Poggio habere debent huius auctori, nec minores tibi pater reuerende, in cuius monasterio, sub cuiusq; ductu & auspicio liber penè deperditus, est in lucem restitutus, atq; omnibus exhibitus. Vbi profecto licet inuenire non minora solatia, remedia, medicamina, ad omnium aduersitatum, fortunæq; malignitatis patientiam, tollerantiamq; quam in multis & prolixis multorum Philosophorum libris. Poggium itaq; ut omnis homo in hoc libello legat suadeo fideliter. Vale reuerendissime pater, & me ut facis ama. Ex Tubinga sexto die Martij. An. domini M. D. XIII.

H Argumentum

stingensis in utilissimum Poggij Florentini librum de Miseria humana

Qui cupis ad duros mentem componere casus,
 Rebus & aduersis nomen habere uiri,
 Et cupis æquali tristissima fronte uagantis
 Munera fortunæ sustinuisse potens,
 Hunc lege quæso librum, quem condidit ore disertus,
 Et Latine linguæ Poggius ipse decus.
 Hic tibi declarat, nihil esse sub orbe beatum,
 Et misera cunctos conditione frui.
 Casibus aduersis ut te patientia firmet,
 Dum sis cum multis sorte trahente miser.
 Rebus & ut te te cesses efferre secundis,
 Immemor ipse tui, fortis & ambigua.
 Quandoquidem serui tolluntur ad ardua regna,
 Qui quoque rex fuerat postmodo seruus erit.
 Tum nil perpetuum, constans, durabile mundo
 Permanet, & præsens uix tenet hora fidem.
 Spes hominum fallax, conatus & irritus usque,
 Mellifluis ut docet hic Poggius eloquio.

POGGII FLORENTINI, DE MISERIA
 humane conditionis, PRÆFATIO.

INTER uarios scriptores, qui res diuersas suis studijs complexi sunt, nulli mihi propius ad hominum utilitatē accessisse uidentur, quā hi qui ad coercendas nimias animi cupiditates, tum etiā ad refrenandā ambitionē, superuacaneumque rerum fortuitarū appetitū perniciofa mortalibus mala suam operā contulerūt. Nam qui huius uitæ miserā conditionē legētibz exponūt, docentque nostras miseras omnes à fortunæ bonis proficisci, ideoque modū statuendū esse cupiditatibus, hi sunt profecto qui plurimū de humano genere mereantur: Necessē est enim admodum reprimi cohiberi que has superfluas in quibus mergimur cupiditates, cū intellexerint fortunæ munera, quæ tanto concursu expetunt, originē & fundamentū nostris miserijs præbere, inque illis consistere sedē infelicitatis humane. Et certe omnes anxietates, omnes uitæ molestiæ, omnes animorū morbi contrahunt à fortunæ donis, quæ cum decora speciosaque uideant, alliciūt homines ad se expetendas, ignaros sanē quantis curis possidētes torqueāt, quantisque afficiant calamitatibus. Ad ea consequenda, cum mens hominū cæca ignaraque futuri omni studio anhelet, retrahent proculdubio pedē à quo cœperāt cursu, si admoniti fuerint, nullā fidem, nullā certam spem in his rebus esse habendā, quæ sursum deorsum uersantis omnia fortunæ imperio reguntur. Hic

Hic diuitias magno cumulat studio, inscius se foueā in quā decidat parare. Alius opes sibi cōparat & amplitudinē, quas inuidia sequit, inque eis cōseruandis interdiu labore, noctu uigilijs uexatur. Hic summū locum in ciuitate, ac magistratus eximios querit, ut in se cōparet tum odij, tum exilij locū. Quidam suarum ciuitatū tyrānidi incubuerūt, ignari ut uidet raros eiusmodi homines uiolentā mortē effugisse. Vxor & liberi ab alijs expetuntur. At hi quantas & quā graues secum ferant curas, angoresque mentis, norunt qui eiusmodi molestias sunt experti. Multi ualitudine formaque corporis lætatur, rebus ad breue tēpus duraturis, & quas tenuissima res possit conficere ac delere. Amplissime dignitates, principatus, regna, imperia nihil aliud scimus esse quā blādimenta fortunæ. Quæ quā multos destituerint, luserint, euerterint, & legimus & ipsi uidimus, haud parua humane miseriæ documēta. Quæ propter qui harū rerum nimias cupiditates ex mentibus hominū delere conatur, suadentque parū cōmercij cum fortunæ donis habendū esse, præ ceteris cōsulere iudicandi sunt, tum quieti corporis, tum animi tranquillitati, quæ duo si sana mens foret, essent cæteris anteferēda. Ut igitur & nos aliquid utilitatis ad uitam hominū nostris lucubratiunculis conemur afferre, duobus libris expressimus, prout ingenij facultas tulit, quanta sit miseria conditionis qua nati sumus, & quantū homines suis cogitationibus destituant, ut perspecta nature imbecillitate, sibi casum statuere cognoscāt, qui fortunæ temeritati nimium crediderint, suisque cogitationibus aliquē præbeant tranquilliorē portum, ex quo ueluti in speculo quodā tūti prospiciant eorū tēpestates, qui se percellulo fortunæ uento cōmisere. Non autē ignoro me eam sumplisse scribēdi materia, quæ excellens ingenij, exquisita doctrinam, summā eloquentiam requirat. Sed nil amplius à nobis postulandū est quā quod possumus præstare. Hūc autem labore, ut cunq; homines de eo sint iudicaturi, ad publicā certe omnium sumpsimus utilitatē. Tibi uero illustri princeps hoc opusculū inscripsi, quæ scio tuorum progenitorū præclarissimorū Principū uestigia imitantē delictari doctorū hominū ingenijs, & libetere legere quæ à me scribunt. Quauis autē certus sim æquitatē, moderationē animi tui, omnē ab se infelicitatis suspitionē propulsaturā esse, tamen non parū tibi profuturā arbitror huius operis lectionē, tum ad præcauendas fortunæ insidias, quæ non effugiunt huius uitæ miserā, tum ad tutiora consilia capescenda. Nam cum uelut in speculo prospexeris, quā multos fortuna tāquam in spectaculum uulgi luserit, eamque in bello plurimum posse maiori quadā providentia te illius arbitrio permittes, eiusque munera hæsitanti capies manu. Summam quippe gloriam rebus, pace, belloque gestis pro tua præstanti uirtute es consecutus, quam tibi non solum conseruandā censeo, sed etiam augendā. Suadeoque ut potius confidas uirtutū præsidio, quæ in duce belli requirunt, quæque in te sunt eximie, quæ fortunæ indulgentia, quā raro experiri tutissimū esse uiri sapientes uolunt.

POGGII FLORENTI-

NI ORATORIS CLARISSIMI, AD ILLV-

striffimum principem Sigismundū Pandulphum Ma-
lateftam, de Miseria conditionis huma-
næ, Liber 1.

SEPTVAGESIMVM & secundum ætatis annum agens, cum è Romana curia, in qua annis ferme quinquaginta fuerā uersatus, Florentiam reuertissem, publico ad secretorum nostræ reipublicæ officium consilio accitus, uisebam sæpe meo pristino instituto præclarissimum atq; integerrimum uirum Cosinum de Medicis, tum ciuem ornatissimū, tum admodum deditum studijs humanitatis, qui pluris menses podagræ morbo domi se cōtinebat. Varij nostri sermones erant, tum de rebus ad cōmunia studia spectantibus, tum de his in quibus ciuitas ut plurimum suam sententiam requirebat. Contigit autem aliquando, ut plures ibi adessent de ratione belli quod uigebat colloquentes, inferreturq; a nonnullis iam tritus sermo Constantinopolitanæ urbis & miserrimæ captiuitatis, conquerentibus tam asperam atq; immanem Barbarorum crudelitatem in cæde & sanguine fidelium debacchatā. Quidam uerbis augebant calamitatem susceptam futuraq; Christiani populi pericula extimescebant, nisi alijs & consilijs & uiribus tali incendio subueniretur. Singuli deniq; in eam sententiam descendebant, ut nullam prioribus seculis diuiniorem, neq; perniciosiorem urbis alicuius captiuitatē asseuerarent. Id enim uulnus Christi fidelibus illatum affirmabant, quod dubitandum esset, ne pestem perniciosissimam consequeremur, urbem illam tanquam ianuam quandam præbituram Teucris aditum ad occupandas reliquas Europæ nationes, præsertim in mutua Christianorum dissensione. Nullum esse Christianū regnum pacatum, nullam fermè gentem, nullam prouinciam absq; bello. Eos qui suis opibus essent reprimere & contundere uires infidelium soliti, domesticis discordijs implicitos esse: Italiam, quæ sola suis armis terra mariq; profligaret potentiam Barbarorum, uarijs bellis quassari. Ita uero dolebāt communem Græciæ ruinam, ut de propria extimescerēt, cum omnes hebescere uiderentur ad ferenda præsidia, quibus hostilis impetus cohiberetur. Cum postea post uarios sermones abissent omnes, præter Mattheum Palmerium uirum doctissimum atq; omni uirtute præstātem, percontari cœpit Cosmus, quid de hac luctuosa sentiremus captiuitate, quam omnes tam multis uerbis ita deplorarent atq; auerent, ut cōstans esset opinio, nihil magis pestiferum Christianis accidere potuisse, & simul de uarietate temporum quærebatur & fortunæ sæuitia, existimās nihil crudelius, nihil acerbius multis seculis auditum.

ditum. Tum Matthæus, ego inquit humanitatis tantum causa tantæ urbis ruinæ commiserationem arbitror esse habendam. Si uero Græcorum naturam, mores, uitam, perfidiam, delidiam, auaritiam expendas, digni mihi omni supplicio uidentur. Primum quæ sit eorum natura, quæ uita satis à Cicerone nostro exprimitur in ea oratione quæ est pro L. Flacco, qua fide, qua religione, quo animo erga Christianos semper fuerint declarat plurimum exercitiuum Christianorum interitus, qui cum ad terram sanctam recuperandam proficiscerētur, uarijs eorum insidijs sunt extincti. Bis iam fidei professionem catholicæ in concilijs factam abnegarunt. Tanta uero in illis tum ignauia, tum auaritia ualuit, ut cum plurimo auro argentoq; abundarēt, ne nummum quidem impedere uoluerint in eorum urbis tutelam, credo ut opulentiores prædam Teucris reliquerent, cum certissima fama sit, ingentem, & ultra quam communis fuerit opinio in illa urbe thesaurum fuisse repertum. Semper pontificum præsidia in rebus dubijs implorabant, & quod ipsi sibi subsidium præstare facillime potuissent, ab alijs requirebant, ut non casu, sed diuino iudicio ea calamitas accidisse uideatur. Fateor tamen, quamuis eorum culpa tanta urbs perierit, esse eam crudelitatem etiam in Barbaris deplorandam. Hunc tamen lamentabilem tantæ urbis casum magnificandū puto, ac minime contemnendum. Verum non tam sunt hæc admiranda, quam putantur uulgo, si quis fortunæ in rebus humanis solitam licentiam atq; imperium animaduertat, eiusq; in dandis auferendisq; opibus, principatibus, imperijs, regnis instabilitatem. Non enim nunc primum in euerendis ciuitatibus, gentibus, prouincijs uires suas ostentat. Antiquus est illi ludus alta quassare, hunc extollere, hunc deprimere, regem ex seruo, seruum ex rege facere. Ad id autem constat frequentes fuisse etiam magnarum urbium desolationes, ut minime uideatur mirādum illam tonare circa sublimiora, & summa fastigia demoliri. Scio non eam solum urbem captam ab hostibus, ac direptam, sed plures amplissimas ciuitates superiorum temporum monumentis, quæ post referuntur, non tantum simili, sed etiam maiore clade, & sanguine hostili furore deletas. Harum miseriam magno dolore ac fletu prosequi deberemus, nisi maior infelicitatis moles, maior rerum metus occurreret, cui communi quadam naturæ lege subditi uidemur. Non igitur nobis unius tantum urbis, sed uniuersi orbis esset calamitas at infelicitas desolanda, quæ a deo uulgatur in omnes, adeo genus humanum cōplexa est, ut nulla tanta esse posset dicendi copia, quæ pro communi miseriarum qualitate parem rebus eloquentiam præstaret. Videtis publicam, naturaq; sensibus nostris infixam miseræ uitæ legem ex parentis primi culpa contractam. Hinc nostra omnis infelicitas pendet: Hinc errores, uitia, scelera hominū ortum ducunt, ex quibus uitæ huius miseria propagatur. Hinc peccandi atq; a uirtute declinandi facultas, occasio, materia præbita est. Quibus rebus satis palā constaret mor-

Græcorum deo
prauata nauis
74.

Fortunæ licentia.

Fomes mali.

*Heraclitus
aus super mi-
seria humana.*

*Natura blandi-
menta.*

talium mentes in miseria incurrere deffendas, si uacaret nostras singillatim recensere ac deplorare calamitates. Quid est enim uita nostra nisi peregrinatio quaedam laboris, erroris & stulticiae plena. Haec Heraclitus ille Philosophus mente uersans, continuo fletu stulticiam hominum miseriamque prosequi quebatur. Dolebat sapiens ille tam stultam esse hominum uitam, lugebatque humanum genus ad insaniam prolapsam, continuis incertis uersari, recta consilia spernere, negligere uirtutem, uicia summo studio sequi, odisse bonos, fauere malis, ea semper temere atque importune petere, quae animum nostrum summis angoribus, uariisque molestiis ac perturbationibus agitant. Itaque uitam hanc omnem deffendam arbitratur tanquam fontem uberrimum, ex quo multiplices nostrae infelicitatis uitaeque molestiae riuuli emanarent. Quanto melius inquit Cosimus egisse Democritus dicitur, qui non fletum, sed risum erroribus hominum accomodabat. Quid enim stultius, aut uiro sapiente indignius, quam flere id quod corrigere nequeas, aut ex eo dolorem minime profuturum sumere, quod nullo pacto queas immutare? Ego potius miseris nostris modum censeo statuendum quam uerbis augendas esse, aut certe inuestigandum, quemadmodum leniores nobis efficeremus. Satis natura ipsa difficilis est, fragilisque etiam consilio adhibito ad obsistendum incommodis nostris, absque quod illis grauitatem maiorem & durum pondus nostra cogitatione & malorum memoria adijciamus. Fateor plurimas esse uitae nostrae molestias, & magnam esse humani generis imbecillitatem. Fateor pluribus fortunae uentis nos esse expositos, & naturam nostram fragilem esse. Sed data sunt etiam nobis commoda permulta, & firma praesidia, quibus tuti esse possimus aduersus fortunae minas, & hanc quam narras miseriam uitae conditionem. Multa largita est nobis blandimenta natura, multasque iucunditates ac uoluptates etiam honestas concessit, quibus eiusmodi miseriarum pondere leuaremur. Vxorem praeterea dedit, liberos, nepotes, pronepotes, in quibus tanquam in speculo nostrae imaginis exemplar intuemur. Dedit insuper longam progeniem, diuitias, opes, amplitudinem, honores, magistratus, imperia, summum in ciuitate locum, quae nos aliquo uelut impendio demulcerent, & animum nostrum a molestiis auocantes, perducerent ad tranquilliores cogitationes. Id uero quod plurimum faciendum est, concessit nobis conditor omnium Deus, rationem rebus caeteris excellentiorem, ad quam tanquam munitam arceam confugeremus, cuius praesidio sulti, consilioque parentes rebus modum statueremus, nec progredi longius quam eius praescripta patiantur sineremus nostras cupiditates. Illius sane praecipis ad beatam perducimur uitam, uedicamurque ab omni miseriarum tumultu. Id tibi certeratio praestabit, si ei obtemperaueris, ut firmiter constanterque sis animo aduersus utranque fortunam, ut omnes casus aequo animo feras, ut immobilis actui iuris nullos reformides miseriarum tumultus, ad nullos

metus

metus expauescas, libertateque utaris animi, qua tectus sis ab omni fortunae bello, & ad praesentia mala constans, & intrepidus ad futura. Sed quoniam communi stulticia a paucis uirtus colitur, locus datus est tum fortunae, tum uitiis amplissimus, ad nos diuersis egritudinibus ac libidinibus perturbados. Cum enim rationem, hoc est uirtute quae est recta ratio, neglexerimus, nosque multiplicibus cupiditatibus rationi aduersis inseruerimus, tanquam a uero itinere oberrantes, nullum quietis portum reperimus, uagi, instabiles, anxij, solliciti, ut quos libido huc illuc transuerso agat, nullo certo fine cupiditatum. Quo fit ut ipsimet nostris malis aditum causamque praebemus. Subimus enim fortunae omnia pro nutu suoque more uertentis arbitrium, cuius temeritate regitur praecipue uulgi atque imperitorum uita. Quare haud mirum debet uideri, si multis miseris implicita uideatur humana conditio. Culpa id certe accidit nostra, non naturae, qui dotes illius nobis ad bene uiuendum datas, malisque deprauatas moribus, uertimus in perniciem nostram, serui fortunae facti, cum liberi esse possemus. Tum ego: Dabit mihi ueniam Matthaeus inquam, si paucis ad ea quae a te dicta sunt, respondebo. Opinor Cosime, ideo tibi ita uideri, quod caeteros forsitan tui similes & animi uirtute, & uitae integritate, fide, constantia iudicas, sed non omnes idem ingenium, eandem mentem, easdem opes, copias, facultates, easdem naturae dotes afferunt ad uitae molestias propellendas. Vnicum podagrae incommodum in te conspicimus, reliqua Deus opulenter in te congegit, quae sunt homini praecipue exoptanda, ut hanc unam corporis aegritudinem plurima & animi & fortunae dona compensare queant. Sed quid sentiemus de reliquis, quorum hunc summa inopia, hunc malum pessimum stulticia, alium prolis orbitas, alium caecitas, quosdam debilitas corporis, nonnullos tum carcer, tum patriae calamitas, quosdam effera immanisque natura aded premit, ut se ultro miseros profiteantur, qui omnes longe a te dissentiant, uterenturque Terentij uerbis: Tu si hic sis aliter sentias. Itaque minime miror, leuem tibi uideri miseriam nostram, aut non aded diffusam, ut existimes omnes mortales illi subditos esse, uerum sentiret aliter ille, cui quae tibi adsunt, deessent omnia, dicretque, uentrem plenum ueteri proverbio, facile de ieiunijs differere, testaretur suo exemplo inops nihil esse miserius paupertate, patria pulsus, nihil exilio infelicius, ignobilis, nihil difficilius contemptu, luminibus carens, nihil durius caecitate, aeger corpore, nil morbo miserius asseueraret. Stulti nunquam de sua stulticia conqueruntur. Nullus enim aded demens repertus est, qui aut de stulticia quereretur, aut doleret sibi sapientiam deesse. Plures insurgerent contra tuam sententiam uariis casibus acti, qui nihil affirmarent hac uita miserius, nihil durius, nihil difficilius esse probatissimis testibus cotenderent. Ad paucos de scedere, in paucioribus immorari secundam fortunam. Aduersae autem latum, amplum, & peruagatum campum esse, cum prospere sit breuis atque angustus. Vitam

H 4 hanc

hanc omnem tum breuem esse, tum fortunæ, libidini, iniquitatiq; addictam, iniqua magis quam æqua lance acta hominum ponderantis. Hanc maxime bonis ac fortibus infestam uiris, quos pro arbitrio oppugnet, uirtuti præcipue inimica, illius temeritati nos subditos esse, uiribusq; eius magis obnoxium quam rationi. Assueraret præterea rationem, quam supra fortunam consistere arguis sopitam quodammodo cedere ictibus fortunæ, & illius contumaciam formidare. Hinc morum præceptor scribit Seneca, nos in fortunæ regnum durum atq; inuictum peruenisse, illius arbitrio digna atq; indigna passuros, abuti eam impudenter, contumeliose, crudeliter, corporibus nostris, alios ignibus urere, alios per incerta maria nudos iactare, ex quo omnem uitam nostram, tum supplicium esse affirmant, tum flebile totam, tum uarijs plenam casibus atq; infestam. Cham quod datam nobis rationem asseris, qua fortunæ uires debilitarentur, fateor id uerum esse quo ad animam spectat, si quis illa libere uti posset, sed plurima obstacula & tanquam duri obices oppositi sunt ad consequendam uirtutem. Concessit nobis rerum parens natura, unicum tantum rationis præsidium, quo firmiores contra fortunæ impetum staremus, sed debilitauit illud plurimis hostibus ac præualidis. Non enim ueteranos solum milites, sed uarias machinas ac tormēta comparauit, quæ illam continuo bello expugnarēt. Videtis quale quantumq; sit, non agmen, sed exercitus in nos undiq; irruentium uitiorum, quibus inualescunt animorum morbi contra rationem ad prælium descendentes, quanta contra uirtutem insurgat acies improbitatis, quantum sapientia à stulticia oppugnetur magno insanorum fulta comitatu. Horum omnium rationis ac uirtutis hostium, si uires considerabis, difficilissimam profecto iudicabis esse unicam rationem, tot oppugnationum certamine depressam, uim suam posse in tam dura atq; aduersa acie exercere. Bellantur enim atq; acriter rationem persequuntur auaritia, prodigalitas, luxuria, metus, temeritas, libido, æmulatio, superbia, ambitio, & sexcentæ perturbationes animi aduersæ, ualidæ atq; infestissimæ rationi, quarum uim pauci sunt adhuc reperti, qui ratione superarent. Maximam uero mortalium partem seducunt & rapiunt in arbitrium suum. Quotum enim quenq; etiam in ciuitatibus bene institutis reperies uirum bonum, honestum, continentem, qui se uendicat à uitiorum contagione, ne dicam miserissima seruitute. Omnes declinauerunt inquit Propheta, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. Si nemo bonum facit, si declinauerunt omnes, certe ad malum declinarunt. Malos autē & improbos, cum miseros esse constet, sequitur ut omnes uitæ miseria cōficiantur. Quid est enim in hac uita miserius, quid infelicius, quam carere uirtute, quam uitij deditum esse, quam non obtemperare rationi: qua qui uacuis sit homo uel belua portius, ut stultus sit atq; insipiens necesse est. Nullum autem insipientia maius malum, nulla maior calamitas. Ergo concedatur oportet, quoniam mali sint omnes, &

Rationis præsidium.

Rationem debellantur.

nes, & miseros quoq; esse. Nam uxorem, filios, nepotes, reliquaq; quæ enumerasti, hanc uitæ miseriam uoluisti propellere, uide ne ea potius miserrum irritamenta esse uideantur, & quæ iucunditatem uitæq; subsidia putas afferre, secum amplam materiem infelicitatis importent. Sunt enim omnia illa bona à fortuna mutuo concessa nobis, quæ cum placuerit, repetendum ius habet. Quo autem magis nos fortuna suis muneribus exornat, eo plus est illius potestas mutabilitasq; extimescenda. O fortuna terentianus ille adolescens ait, quam nunquam perpetuo es bona. Tragædus quoq; Res humanas ordine nullo fortuna regit, spargitq; manu muneris cæca peiora fouens. Quam paucis autem diutius fortuna indulerit, quam fuerit inconstans, multorum quos delusit exempla admonent. Id sanè constat, plus doloris amissa illius beneficia præbere, quam possessa uoluptatis. Vxor uero & liberi, nepotes, coniuncti summæ sunt iucunditati, si & uixerint diutius, & fuerint boni. Suspensus est & dubius animo tamen quilibet, & continuo pauore incertus, metuens aut uxoris mortem, aut filij peccatum, aut morbum filij, ut Terentius ait: Vides præterea multorum orbitatem, quos fortuna adopes extulit ac dignitates. Vides alterum propter bonorum liberorum interitum dolere, alterum ob malorum uitam. Vides multis fatius fuisse futurum, nec habuisse prolem ullam, nec uxorem unquam duxisse. Scis plurimos ob diuitias perisse, plures honorum cupiditate suis urbibus exactos. His bonis omnibus, si bona habenda sunt, quæ antea recensuisti, & sua mala permixta nouimus, & annexas calamitates. Opulentiam, paupertatem, qui maximus habetur cruciatus, sequitur & inopia opes, ac diuitias egestas & solitudo, utilitatem excipiunt morbi, dignitati atque honori proximus est contemptus, proli liberorum orbitas succedit. Imperium aliquando seruitio mutatur. Mitto quod ea quibus felicitatem comparari putas, instrumenta uitiorum, cupiditatum incitamenta, uoluptatum illecebræ, acerrimi libidinum stimuli esse consueuerunt. Etenim in peccandi licentia difficillimum est honestum seruare. Diuites inquit Tragædus, regnoq; fulti plusquam fas est petunt, quod non potest, uult posse qui nimium potest. Quibus ex rebus mihi persuadeo adeo communem hanc miseriarum esse labem, ut neminem ab ea excipiendum putem. Tū cum uiderer dicendi finem esse facturus. Adde his Mattheus, si libet inquit, ut nostro Marte, ut aiunt aliquid conficiamus, natura ipsa comprobare uideatur sententiam tuam, quæ primum infantis in lucem editi opus statuit esse fletum, lachrymas, lamentationes tanquam natura præuidente se palam exposita esse in uastum atq; immensum miseriarum pelagus, quibus in primo iam ortu sequeretur esse depressam, & hoc uitæ primordio, lamentatur, iacta esse reliqui futuri temporis fundamenta. Videtur qui natus, cum nihil aut boni, aut mali norit, natura impellente, futuras prælagire calamitates, naturaliq; instinctu præsentire uitæ mortalis incommoda, morbos, paupertatem, exilia, charissimorum nobis

infantis miseria.

rum nobis obitum, animi corporisq; uitia, & reliqua detrimenta fragilitatis humanæ. Incertum quoq; uitæ nostræ cursum, fieri fortunæ arbitrio incertum, ut nulla alicuius certi temporis ratio sit futura. Vereor ne si antequam nasceremur, exposita nobis esset huius nostræ uitæ cōditio, ingredi recusaremus tam paruo nauigio, tam uastum mare, tam tempestuosum, eosq; scopulos euitaremus, à quibus prospiceremus certissimum nobis naufragiū imminere. Considerate oro, quàm optandi, quàm iucunda hanc uitam introeuntibus exposita esse Vergilius describat, & eos si potes miseros esse nega. Vestibulum ante ipsum, inquit, primisq; in faucibus orci Luctus, & ultrices posuere cubilia curæ, Pallentesq; habitant morbi, tristisq; senectus, Et metus, ac maleuada fames, & turpis egestas, Terribiles uisu formæ, lætumq; laborq;. Tum cōsanguineus læti sopor, & mala mentis Gaudia, mortiferumq; aduerso in limine bellum, Ferreiq; Eumenidū thalami, & discordia demens. An uero censes, cum hic optimus comitatus ad uitam ingressis sit tributus, nos uiribus nostris tantam miseriarum aciem effugere posse. Magna mole, magnis hostium copijs, magna molestiarum cohorte premimur Cosme, ut nequeā inspicere quis aditus, aut quæ facultas det nobis ad effugiendas quæ ab ipso ortu nascuntur nobiscum difficultates. Quæ cum ab eo dicta essent: Consideremus ait Cosmus, quæ à nobis dicta sunt pauld diligentius, & uestram sententiam uberiori sermone discutiamus, quæ an probanda sit, uiderint hi qui in maiori quadam doctrinæ facultate uersantur, loquar tamen, quæ ex tempore in mentem ueniunt, cæteri suam opinionem seruabunt. Ego quamuis fatear fortunam, hoc est Dei indulgentiam in me satis propensam fuisse, animiq; dotes à te explicatas sciam in me esse mediocres, tamē multos fuisse memoriæ proditum est in hac una urbe, & nostra & maiorum nostrorum ætate, qui extremum usq; uitæ finem summa cum felicitate cōsenuerunt, ut omnium iudicio uiderentur, ab hac, ut ais, communi miseria segregandi. Patrem inquit tuum Matthæus, optimum uirum atq; insignem pietate, semouendum cognouimus ab hac turba, præter eum neminem, cui non multa defuerint ad felicitatem. At parens tuus perhumanus fuit, ac liberalis, summa præditus beneficentia, à quo nil abfuisse uidetur ex his quibus humana felicitas comparatur. Etenim & animi & corporis & fortunæ bonis accumulatissime præstitit suæ ætatis uiris. Mittamus Cosmus ait de nobis loqui, ne nosmetipsos, quod inuidiosum fortasse esset, commendare uideamur. Id uere possum dicere, plures ex hac urbe simili cum felicitate ab hac discessisse uita, quos ad effugiendam uulgi uaria sentientis opinionem prætermitto, rectius in præcis & antiquis uiris recensendis collocabitur oratio nostra, qui tum doctrina, tum rerum gestarum gloria claruerunt. Nam ut Barbaros præteream, qui se tyrannorum quàm regum similiores esse maluerunt, stultum uidetur uiros Græciæ sapientissimos Licurgū, Solonem, Aristidem, Lisandrum

Lisandrum, Socratem quoq; ac Platonem, ceterosq; egregios philosophos, qui relictis fortunæ donis se philosophandi studio deciderunt: Alexandrum insuper, Milciadem, Agesilaum, Themistoclem, Epaminundam, reliquosq; summos Græciæ Imperatores, qui felicissimi putantur, existimare miseros fuisse. E nostris uero Brutum, Fabritium, Publicolam Coruncanium, Camillum, Catones, Lelios, Scipiones, Rutilium, Ciceronem, innumerabilesq; alios ab omni miseriarum labe intactos præstitit egregia illorum uirtus. Iusti enim sapientesq; sunt habiti, & cum uirtute quæ procul omnem à se miseriam repellit uiuissse. Non igitur omnibus hominibus hæc tua imperat misera conditio uitæ, sed stultos tantum atq; ignauum & imperitum comprehendit uulgius, quod nulla ratione, nulla prudentia, nulla uirtute fultum more pecudum solo mouetur sensu impetuq; uoluntario quodam atq; repentino. Hi fortunæ manus porrigentes, eiq; parentes, huius seculi miserijs se obiectant. Aristotelis sententiam nosti, dominari fortunam in populis, ibiq; eam plurimū posse, ubi minimum insit sapientiæ. Ab ea quidem omnis nostra manat infelicitatis occasio. Nam qui se illius nutui gubernandos tradunt, qui se illi permittunt, qui illius muneribus inhiant, inq; ea spem rerū suarum ponunt, non infelices esse non possunt, qui uero suorum operum ducem ac moderatricem rationem & uirtutem habent, eiusq; præceptis obtemperant, sunt ab omni fortunæ temeritate & miseria tuti. Quatiunt ad fortunæ uentū nonnunquā, sed agitati robustius insistent cōtra eam, uirtutis præsidio muniti, euaduntq; in omni aduerso certamine superiores. Hic ego non de unius inquam, aut alterius Cosme, sed de cōmuni conditionis humanæ miseria sum locutus. Scio quosdam excipi posse ab hac miseriarum sorte, quos Dei pietas reliquis insigniores uirtute fecit, sed sunt nigris cignis & coruis albis, ut dicit, rariore. Omnia præclara rara efficit natura, per pauci parent iudicio rationis, pauciores uirtutis præscripto reguntur. Vix unicum quem merito probes singulis ætatibus reperies. Quidam sunt inquires, at pauci, quos equus amauit lupi ter, aut ardēs euexit ad æthera uirtus. At uero quæ portio est hæc inter uersos. Nō ego de unica tanq; phœnice uerba facio, aut Stoicorū sapiente, quousquā repertus est, sed de gēte hominū, quod clare uidemus, tum regi à fortuna, tum ultro aduocare causas miseriarū, quibus illi præbeat locum ad se lacerandū. Imbecilles sumus natura omnes, neq; ulla sapientia obsistimus fortunæ temeritati, quæ cum in suam nos ditionē arbitriumq; redegit, infinitis penē miserijs sursum deorsum pro arbitrio uersat. In omni re profecto fortunā dominari Salustius scribit, & eam pro libidine magis quàm ratione omnia regere atq; miscere. Sed Cicero quoq; in suis epistolis, plus in rebus humanis fortunā posse ait, quàm rationē, & omne consiliū in fortuna positū esse uideri. Theophrasti quoq; sententiā legistis: Vitam nostrā à fortuna regi, non à sapientia. Quæ si uera sunt, miseris nos esse necesse est, qui tam fallacis domini,

tam proci

tam proditoris, tam iniqui, seruitio premamur. Nam quod Licurgum, Solonem, Socratem, Fabritium, Catones, ac reliquos, quos enumerasti extra miseriam fuisse credis: Id tibi si aliqua ex parte concesserim, animum scilicet uirtute præditum, nulli miserie subesse, & tanquam sui iuris, fortunam omnium aspernari, tamen externa bona quæ suæ ditionis existunt, multis incommodis, doloribus, morbis, calamitatibus, quæ summam miseriam contrahunt, labefactare potest. Nam quæ in dâdis muneribus suis, læticia ac uoluptate perfudit, eundem in auferendis dolore miseriæq; torquet. Non enim nobis sapiens stoicus queritur, qui in taurò Phalaridis futurus sit beatus, sed de cõmuni hominũ natura, deq; publica totius humani generis miseria disputamus, quam negare non potes, maiori ex parte etiam complecti illos quos nominasti. Aut enim præstantissimi uiri suis pulsati ciuitatibus, eieci patriæ uarie necati miseria huius uitæ non caruerunt, aut miseriæ ciuitates censendæ sunt, quæ erga ciues de se bene meritos ingratissimas se præbuerunt. Lacedæmonij, quorum de uirtute multa dicuntur. Licurgum uirum sanctissimum, prudentissimum ciuem, senem optimum, à quo leges acceperunt eas, quibus septingentis ferme paruerunt annis expulerunt ea urbe quam institutis optimis conseruauit. Quo solo facto Lacedæmonius populus arguitur fuisse miserissimus. Pari in causa uidentur Athenienses miserissimi iudicandi, qui Solonem unum è septẽ Sapientibus, qui urbem optimis legibus munierat, exilio multarunt: Credo ut ei gratiam pro tanto legum præmio exilij calamitate referrent. Socratem uirum sapientissimum Apollinis oraculo iudicatum, iniquissimo iudicio oppressere. Aristidẽ, qui solus in tanta ciuitate iusti cognomen est assecutus, quia nimium iustus uidebatur, in exilium eiecerunt, ut magis ob id iniquum facinus Atheniensis populus quam Aristides exulasse uidebatur. Nunquid nam tam peruerso iudicio ciuitas tam ingrata non est censenda miserissima, quæ optimos ciues, sapientissimos uiros, summos imperatores uinculis, carcere, exilio, morte uiolenta uitam finire coegit: Milciades Atheniensis dux sapientissimus, post illam Marathoniam pugnam, in qua centum milia hostium cum decem milibus superauit, populi iussu in uinculis est defunctus. Cymon eius filius propter belli gloriam inuidia pulsus, extra patriam obiit diem suum. Phocionẽ clementia, liberalitate, uirtute præstantem, inique ab Athenisibus peremptum, extra patriæ fines sepeliri ciuitas illa coegit, exempla permulta præbens, quo maxime præmio de se merentes ciues soleret afficere. Similẽ uitæ exitum Demetrius Phalereus fortitus est, uitio ingratissime ciuitatis. Quid loquar de Themistocle, cuius nauali prælio uirtus, classem Xerxis regis potentissimi profligauit, ex quo salus patriæ parta est, non ne eorundem quos saluarat sententia in exilio est defunctus: Idem exitus Alcibiadis summi ducis fuit, quem ingrata patria compulit in exilio mori. Horum præclarissimorũ uirorum casus, ut uideor testatur, aut miser

aut miseros illos fuisse, qui tam crudelia fata sortiti sunt, aut miseras ciuitates, quæ suos liberatores ac defensores tam ingrata beneficiorum memoria carcerarunt, expulerunt, occiderunt. Nam quod Alexandrum inter eos nominasti, qui ab hac conditione miseriæ posset excipi, ille mihi miserissimus omnium qui unquam fuerunt esse uidetur, siquidem crudelis, ebriosus, superbus, supra conditionem humanam elatus, ira feruens, orbis prædo deterrimus, amicorũ pestis nefaria fuit. Quæ igitur cum tot uitis felicitati societas esse potest: Profecto nulla, nisi uitia uirtutibus æquare uelimus. Omitto Carthaginenses, qui suos imperatores bellica uirtute præclaros aut expulerunt urbe aut in crucem sustulerunt, quos credere uacasse miseria minime prudentis hominis esse uidetur. Sed ne Romani quidem, quorum uirtutem tantopere scriptores extollunt, extra miseriam hanc fuisse concedam, tantum erga suos autores, defensores, propugnatores, ingrati, tam inter se turbulenti, tam suis pestiferi ciuibus, tam iniqui uirtutis extimatores. Marcum Coriolanum, Camillum, tot Scipiones patriæ liberatores, aut iniquæ plebis sententia ex urbe pulsos legimus, aut in carcerem duci iussos, aut uiolenta peremptos morte. P. Rutilius uir optimus ac sanctissimus, iniquissimo plebiscito exulauit, qui postmodum reuocante Silla, redire in patriam noluit, dicens se non posse æquo animo in eam urbem reuerti, in qua plus arma quam leges ualere. Posteriorem Catonem stoicæ uirtutis uirum, tum repullæ ingnomina Romanus populus, tum multis contumelijs notauit. Inuenti certe sunt, qui Catonis faciem sputis, caput simo macularent, tanta popul Romani cura uirtutis fuit, quem multis ego de causis dicam fuisse miserissimum. Nam quæ felicitas in ea uiguit urbe, quæ tum erga bene de se meritos ciues tam crudelis extitit, tum semper intestinis dissensionibus externisq; bellis ac claudibus quassata, suorum aliorumq; continua cæde, rapinis, spolijs, incendijs crassata est: Ea tum semper miseram uitæ rationem experta est, tum uero inmaxime, cum ciuilibus bellis dictatorum, consulum, triumuirorum sequitia immanitateq; laceratur, cum ciuibus exhausta clarissimis, tot excellentium uirorum proscriptione cædeq; defessa, tandem prædita libertate ad uniusque imperium redacta, non imperatorum, sed prodigiorum detestandam crudelitatem passa corrui. Quid illi ciuitati miserius accidere potuit, quam M. Ciceronis cum dextra manu caput (unius ebrij edicto) conto affixum conspiceret, his rostris, in quibus uir optimus patriæq; amantissimus Rom. Pop. salutem defendit sapiens contra impetus ciuium prædictorum. Quid infelicius illi fuit urbi, quam Octauij Cinnæ, Carbonis, Marij Sillæ, quam trium potentiorum non crudelitatem, sed insanam rabiem ciuium sanguine redundantem, fuisse multo tempore in suam perniciem perpessam. Dicant cæteri atq; opinentur ut uolunt Cæsarem Augustum, in quem plura quam in alium quempiam dona fortuna congeffit, nunquam concedam fuisse felicem. Ego

hominum, ciuium, patriæ reipublicæ Ciceronis proditorem, qui arma pro salute publica accepta in nefariam illius seruitutem cōuertit, qui libertatem patriæ abstulit, qui Ciceronem uirum sanctissimum de se optime meritum parentem patriæ, regnandi gratia Antonio trucidandum concessit, qui seuitia plus quàm tyrannica usus, ac occidendis trucidandisq; ciuibus defessus, satietate modum proscriptionibus fecit, miserimum fuisse contendam. Misos facio reliquos triumuiros qui quàm felices extiterint & uitæ turpitude, & infelix miseræq; uitæ exitus declarat. Hoc sanè asseram & illam urbē nunquam effugisse eam quàm dico communis miseræ calamitatem, & unicum tantum tot seculis in ea Q. scilicet Metellum habitum esse felicem. Verum si tanti uirtutem facimus, ut ea sola nos eximere ab omni miseriarum seruitute possit, & uirtute quoq; uacuos, hoc est malos & uitiosos miseros esse necesse est. Non enim parua uidetur miseria, carere uirtute, flagitio & turpitudini deditum esse. Misera est igitur omnis peccantium uita, nullusq; morbus est animorum egritudine perniciosior. At uero omnes ferè malum hoc quod est perniciosissimum uexat. Miseros ergo improbos esse omnes necesse est. Et quidem quàm late pateat nequitia nosti, quànq; sint in promptu uitia, & quàm undiq; in nos incurserint, quibus quanta difficultate obstitamus, testis est uita nostra tum sceleribus, tum flagitijs plena. Nemo uitijs sine nascit inquit Horatius, optimus ille est qui minimis urgeat. Itaq; fatendū uidet, cū omnes in uitio sint, eos & miseros esse. At uero uitā nostrā uniuersam distrahi uitijs agitariq; palā cōspicit. Ardet alius avaritia, alius luxurię addictus est, hic seruituti ambitioni, alteri superbia dominaet. Hūc torquet cupiditas dominādi, alius odio atq; inuidia laborat: Quosdā alienis imminere opibus, nonnullos quæstui & cumulādis diuitijs inseruire uidemus. Sūt quos paupertas ad mala impellit facinora. Sūt qui uarijs uoluptatū illecebris capti à recta uia detorqueant. Sunt instar quidā Tantali, qui in affluētī rerū copia neq; famē, neq; sitim ppullent. Videre licet quosdā ad illa adipiscenda superfluis incubere laboribus, quæ parta postmodum maiori molestia afficiant possessores, ut satius fuerit futurum, sua illos spe frustratos fuisse, quàm quod cupierint adeptos. Omni studio quæerunt illa potissime, quæ cum difficultate potita difficilius tenentur. Quid est enim stabile, tam firmum, tam solidum in his quorum nobis usum fortuna concessit, quod non eius uis ac libido dissipet atque euerstat: Omnia hæc illius arbitrio reguntur, nulliq; se tantum largituram pollicetur, quin tantundem se minetur cum libuerit ablaturam. Quare tam lætandum est his, quæ mutuo dedit utenda nobis, quàm semper metuentum, ne cum uoluerit cogaris amittere. Labuntur humana semper ac flunt, nunquam in eodem statu permanfura. Ea conditione natura constituit singula, ut in occasum atque interitum uergant. Illorum qui uulgo felices putantur, si cogitationes & curas inspexeris interiores, inuenies profecto

inanem

inanem hanc externorum speciem bonorum & umbratilem pompam multis ac uarijs anxietatibus circumuentam. Rectissime scripsit Horatius: Non enim gazæ, neque consularis Submouet licetor miseros tumultus Mentis, & curas laqueata circum Tecta uolantes. Hi sunt potentiorum hospites, quorum in atrijs & cubiculis sedem sibi elegerunt. At ubi illi adsunt raro quies animi, aut curarum portus, aut ulla felicitas habitare consuevit, plus decoris habere uidentur quàm uoluptatis, quippe quæ tanquam ad theatri, aut porticus ornamenta sunt mutuo ad ludos celebrandos commodata, quæ redere fit necesse ad alterius uoluntatem. At quo plura ex huiusmodi rebus possides, quoniam fortunæ satellites uidentur, eo maiori ne repetantur torqueris cura. Ipsimet qui fortunæ bonis fruuntur, sapius uerbis exprimunt, quàm anxius sit eorum animus, quàm suspensus, quàm pavidus ad incertos atque improuisos casus. Nam quàm felicitatem prestare possent hæc fucata fortunæ munera: Durissima quidem res est egestas quàm rerum copia præcessit. Nam quod illos extra miseriam putas, qui donis fortunæ florent, uide ne secus res sese habeant. Felices extimantur qui opibus excellunt, qui exuberant copijs, qui facultates amplas sunt assecuti, qui imperia ascēdunt, quibus uxor & optata proles data est. Hæc profecto summe sunt uoluptati dum adsunt, sed incerta sunt temporis dona, & auxilia eorum tutela uidentur. Nullus præterea adeo diues fuit unquam, qui suis modum statuerit cupiditatibus, qui non concupierit quæsieritq; maiora. Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit, earum sollicitudo inquietam reddit uitam & turbulentam. Pauet enim animus futuri sollicitus, cum semper inter spem metumq; uersetur, & ad omnem auram expauescat. Mihi uero hi qui appellantur felices, eo cæteris miseres uidentur, quo maior peccandi libertas est illis concessa. Nouimus ipsam male agendi licentiam peccatis locum præbere. Vnde notum est prouerbum: Nos licentia fieri deteriores, probatissimamq; esse illam sententiam. Utile esse ut nequid nimis: Quis enim in diuitijs, opibus, rerum opulentia, in ampla fortuna à turpitudine, à scelere, flagitio abstinet: Quis horum in suis dictis factisq; rationem habet officij: Quis uirtutem sequitur: Quis illius pareat institutis: Magna profecto probitatis solitudo apud eos esse consuevit, maxima uitiorum frequentia. Ut uero reges, principes & potentes uiros missos faciam, quibus libido est pro uirtute, quorumq; de infelicitate in quodam meo libello disserui. Ut omitam militiam sequentes, quorum uita omnibus inquinata flagitijs, nil miserius, nil infelicius esse potest. Ut opifices quoq; omnes quibus fraus magis quàm opera optulatur. Ut illos insuper, qui doctrinam suam in quæstum traducunt, qui lucri causa ius in iniuriam uertunt, ut inquam huiusmodi homines præteream, quorum exercitio uitæ miseria annexa est. Quid uulgus hominum stolidum, atque ignauum, rationis expers, quod beluarum more uidetur ad pastum

1 2 procreatum

procreatum esse, non ne fateberis in eo stulticiam, infelicitatem, miseriam sibi domicilium elegisse. Ad nequitiam sanè prona est eorum uita omni uirtute posthabita. Quare necesse est, cum uirtus sub uulgi consortio proscrippta uideatur, miseriam esse hanc eius uitæ conditionem, ut si recte quorumuis mortalium deprauatam naturam & mores peruestiges, nullus ab hac uitæ miseria liber esse censeriqueat. Hic paulum subridens Cosmus, cautus inquit sis Poggi, ne hi nostri qui religioni dicuntur dediti, & hi præsertim qui publice paupertatem ostentant, quiq; se normam euangelicam sequi dicunt, se in iudicium uocent, asserentes non rectam aut ueram esse tuam sententiam, cum eam uitam uiuant, cui nulla in re fortuna dominetur. Abiectis enim illius bonis, neque de crastino ut aiunt solliciti, libere, quiete, beate, uitam degunt, procul ab omni miseria remoti. Multos afferent sanctos ac beatos uiros ex eorum ordine profectos, in quibus nefas sit putare aliquem aditum ulli miseriæ datum. Nam qui præceptis dei inhaerentes spiritu sancto aguntur, in beatorum numero & uiui & mortui sunt habendi. Magna est (ut nosse) religionum uarietas, magna in illis hominum multitudo, ex quibus reperies plurimos & nostra & superiorum memoria, quibus dei benignitas æternam gloriam est elargita, ab his certe absuit omnis infelicitas. Nam si ea fortunæ arbitrio à nobis sua repetentis, omniaq; uersantis oritur, hi profecto qui ab se fucata illius munera abdicarunt, in tuto uersati, cum in castris uirtutis sua præsidia collocassent, gloriæ cœlestis sunt participes facti, qui nedum miseri non fuerunt, sed multos ab hac humanæ uitæ miseria uerbo & exemplo liberos reddiderunt. Itaq; palam constat hanc tuam naturæ miseriam non esse omnibus cōmunem, cum eius rei quæ sit naturalis oporteat omnes participes esse. Tum ego, nolo inquam Cosme, in eorum descendere certamen, quos dixisti dedicatos religioni. Nam & eorum natio maxima est, & ad laessendum parata, contra me præsertim, quos se illi putant in quodam meo libello contra hypocritas æditum læsos, sed hanc prouinciã Matthæo relinquam, cuius summa autoritas est & prudētia, & quid de ipsorum infelicitate opinetur liberā sententiam feret. Video Matthæus inquit, & hanc aciem nimis ualidam à te subterfugi, & tibi cum multis ex eis iucundam consuetudinem esse, scio te uereri, ut quis eorum de quibus recte sentis, se existimet à te offensum, sed uera loqui unicuique licet. Quamuis Terentianus ille dicat, obsequium amicos ueritas odium parit. Proferam igitur postquam hoc onus in me reijcitis, quid mihi de eorum religiosorum felicitate uideatur, qua inre certus sum, doctos, sapientes, probos, aut aliqua præditos uirtute mecū esse sensuros, reliquam ueluti rusticam atq; ineptam contemno. Horum tamen maxima pars absq; ulla difficultate fateretur suam uitam multis ascriptā miseris, ut quibus alieno & appetitui & arbitrio, quæ rari æquo animo sustinet, sit uiuendum. Verum non ego tibi ut antea testatus est Poggius, de uno aut altero

Contra monachos.

aut altero cultui religionis dedito loquar, sed de cōmuni omnium, quæ quidem durior mihi uidetur conditione. Scis aquam natura frigidam esse & tamen calidæ quædam reperiuntur, sunt etiam absq; ullo sapore, maris tamen falsa est, quædam uero amaræ, aut dulces, prout regio per quam labuntur. Qualis natura sit forma hominis, nullis sanè mentis ignotum est. Nascuntur aliqui tamen aut bicipites, aut manci, aut duplicatis mēbris, aut corpore debilitati, aut demptis digitis, aut multiplicatis. Neq; uero ista ueluti monstraturam immutant omnibus communem. Itidem omnis nostra natura infirma est, debilis, languida, uarijs morbis, tum animi, tum corporis corrupta, sensibus subdita, quibus cum Apostolus Paulus sibi bellum continuum esse scribit, & legem quandam legi mentis repugnantem, ut non quod uelit faciat, sed quod nolit. Si ergo uas electionis, quem Deus segregauit in Euangelium suum, quo cum loquebatur Christus, à deo naturæ legem, hoc est sensus nostros, & uarios animi morbos sibi querebatur infestos, ut quod nollet, facere cogere, quid de hac humanæ fragilitatis massa legi subdita peccati dicemus: Non ne fatendum est ab ipso ortu nostro humanam naturam, infelicitatem & miseriam contraxisse. Quam si euitare ita difficile Apostolo uidebatur, ut diceret: Quis me liberabit à misera corporis seruitute: quid ceteris accidet, qui carnis mole oppressi, qui animi perturbationibus cedentes, sceleribus oppleti, rationis insciji, absq; uirtute uitam ducunt bestiarū ritur: Certe iudicandum est eos esse miserissimos. Fateor plures fuisse & esse, quos sibi elegit Deus in hac uita & in futura beatos, uerum non mutant isti naturam humanam, aut fragilitatis nostræ conditionem, sed omnes superant non suis uirtutibus, sed altissimi gratia, quas Apostolus querebatur difficultates. Paruula est ista felicitium portio, si uniuersum hominum respicias genus. Vna hirundine ut ait Aristoteles, nequaquam designatur æstas. Quemadmodum astrologi terram hanc omnem instar puncti ad uniuersum cœli ambitum esse uolunt, ita illi quos beatos fatemur minus quam instar puncti reperiuntur ad multitudinem cæterorum. Nam quod religioni dicatos attulisti, qui se assentant ab omni miseria remotos, ob hoc ipsum miseros duco, quod non sentiant miseriam suam. Perniciosus enim cœsetur morbus, qui stupida & non sentientia membra reddit. Do tibi multos ex eis esse, quos propter uitæ sanctitatem, propter ingenium & doctrina nunquam miseros appellarem. Religiosos quoq; necessarios puto ad tuendam & conseruandam fidem, cum plurimum proficiant in populis ad uitia coercenda, ac uerbo & exemplo sint ueluti fidei nostræ propugnaculum. Sed in tanto diuersarum gentium conuentu, in tam uaria immensaq; hominum turba, si bonos à malis segreges, si doctos ab indoctis, si à sapientibus stultos, si à sollertibus ignauos, hinc reperiuntur quos probare queas, illinc quos quidem improbos ingens hominū uulgius occurret, ignobile ac superstitiosum, quos si uacare uitæ miseria opineris,

Religiosorum
miseria.

uide ne longe decipiaris. Horum secula pars ab reliquorum consuetudine, fugit consulto multitudinem quæ inopiam contemnit, frigus fugit, calores euitat, sitim ac famem & reliqua uitæ incommoda declinat ob amorē Christi, qui felices, an miseri sint, uiderint ipsi, qui nudi, nullis contenti uestibus, nulla simulatione fucati reddituri sunt in alio orbe suorum operum rationē. Videmus tamen nonnullos ex eis ad Romanam curiam accedentes optimis equis uehi, larga manu sumptus facere, polliceri ac largiri multa, ut possessi ones, quibus uitam ducant copiosiore procul ab omni molestia longin quam quacuncq; ratione augeant. Est aliud genus eorum qui se appellat mendicantes, quanquam uideantur potius alios mendicos reddere ex cæterorū sudore uiuentes, ipsi omnis laboris expertes. Ex his sibi nomen quidam obseruatiæ indiderunt, quibus omnibus quæ felicitas tribui possit ignoro. Hoc unum scio, maximam partem horum qui se Minores appellant, & sibi hoc nomen obseruatiæ præcipue usurpant, ex agricolis opificibus, mercenarijs desidiolis esse consecram, quibus non sumendæ religionis aut uitæ sanctitatis, sed laboris declinandi præcipua cura fuit, plebs ampullosa, magis fastui & ostentationi, quam ueræ uirtuti dedita, quæ se ad sanctam putat, adeo immaculatam, adeo uitæ perfectæ, ut nihil sibi abesse putent, quo minus beati esse uideantur, se quidem magni existimant, cæteros contemnunt, adeo superbia elati, adeo inflati fastu, ut etiam suo capiti iam multis conuuto seculis quandoq; aduersentur, cum illud suis meritis inferius uideatur, neq; dignum cui debeant parere. Qua opinionis peruersitate omnem rerum publicarum statum conuelli atque eueri necesse esset. Siquidem non semper ad bonos & optimos uiros dignitates, magistratus, officia, imperia deferuntur. Opinantur illi uilem ac lordidam uestem, uile indumentum, pedes ligno soleatos, demissum ab humeris caput, contortum collum, pallidulam faciem uirtutis esse signa ac sanctitatis. At illa ut plurimum solent esse inanis gloriæ irritamenta. Faterer felices esse illos, si tales essent quales uolunt uideri, sed longe interior uita distat ab ostentatione. Seditiosi quidam, seruientes ambitioni, importuni, maledici etiam in suæ professionis uiros sepissime deprehenduntur. Ut nuper Perusij accidit in eorum generalis capituli celebratione. Huiusmodi tu homines felices ne an miseros censeas ignoro. Ego autem arbitror omnes illos, quorum mores ab eorum institutis discrepant esse miserimos, neq; attingere illam partem felicitatis, nisi quatenus fallendo & decipiendo populum se felices putant. Ne autem uidear cum hac multiuagante gente inane bellum gerere, & ne eos prouocem ad maledicentiam linguæ, sinamus illos in sua felicitatis opinione tabescere. Probo igitur Poggij sententiam neq; eos quos opinaris excipio ab hac misera uitæ huius conditione, prospicio enim nos illi lubditos esse ea lege, quæ ab ipso orbis exordio singulis nascentibus eli data. Orti sumus ut nos ad labores uitæ uarios, ad

incommoda

incommoda, languores, pericula, morbos, ægrotudines, in qua ueluti tempestuosi importuosiq; maris sint nobis diuersa rerum naufragia subeunda. Nulla præsentis temporis quies, nulla facultas ocij, nullus à curis uacuis dies datur, nulla laborum intercapedo, ut planè secundum Terentij sententiam affirmare liceat nos esse ad miseriam natos. Tu ipse nosti Cosme, quem cæteri beatum putant hoc ætatis longo curriculo, quæ te cogitationes, cura, molestiæ, perturbationes animi conculcent, quæ tibi detur ad quietem uacatio, quanto tempore tibi uiuas. Nesciunt alij quàm sit sollicita magnæ tutela felicitatis, quàm dubia, quàm anxia illius conseruandæ formido. Ignorat populus quantum in Re Pub. possit inuidia, quantum sit uirtutis odium apud multos, quanta æmulatio improborum. Externa plebs conspicit, quæ magna ex parte sunt speciosa, clientelas, uestes, apparatus, domesticos, lautam suppellectile, argenteam mensam, longum seruientium agmen, ad quæ omnes ore patulo inhiant, tanquam in his sit felicitas cõstituta, sed non uidentur neq; conspiciuntur interiores calamitates, occulti morbi, & uulnera secretiora, quæ animum miserum reddunt atq; infelicem. Romanus ille ciuis cum repudiasset uxorem, multis id factum, quod foeminam pulchram, honestam, probam, ut uidebatur ab eo dimissam culpantibus accusarent, ostenso quem in pedibus gestabat calceo, petiuit nunquid his aptus eis & pulcher uideret. Annuentibus illis, at solus inquit, noui qua me pedis parte premat. Sic est profecto, non sunt omnibus eorum qui beati putantur nota cum animi, tum molestiores curæ, tum mentis perturbatæ motus, qui corda illorū tanquam uultures Titij iecur exedunt in continuum cruciatum. Tum Cosmus: Scio inquit Matthee pluribus difficultatibus esse implicitam uitam nostram, ut quæ semper defatigetur certamine uitiorum. Scio difficillimum esse ratione superare fortunā, animiq; grauitate & sapientia repellere angores ac molestias imminentis. Sed noui etiam uiros sapientes nunquā miseros esse, quippe cum uirtus nulla societate coeat cum miseria, sed eā procul abijciat ac repellat. Multas affers huius uitæ molestias atq; impedimēta & cum uitij conuercationes, à quibus cõtinuo oppugnamur. Vexant, ut ais, homines pluribus tum animi, tum corporis ægrotudinibus, quibus maiori ex parte nostra imbecillitas cedit. Verum non natura, sed uitio nostro & morū peruersitate omnis huiusmodi miseria est contracta, ut non mirum sit, quorundam male institutam naturam sic miseriæ causam extitisse. Quare paucorum culpa non uidetur mihi ad commune genus hominum referenda. Hæc cum dicta essent, tum Mattheus. Probatur mihi sanè inquit Poggij sententia, & tua oratio Cosme uidetur satis facile refelli posse, dictum enim est prius, non propterea tolli communes ærumnas, quoniam pauci ab hoc genere selegi possent, apud quos nulla infelicitas, aut miseria refedit. Donum ingens certe id dei fuit, si qui hanc imbecillitatem humanam animi uirtute uicerūt.

I 4 Sed

Miseria funda Sed ut eloquar quod sentio, sedem ac fundamentum uitæ mortaliū existimo
uentū uitæ no
stra. miseriam esse, eamq; longius euagari, ac radices suas altius fixisse, quàm mul-
 ti forsan opinentur, de qua si libet addam pauca superioribus, quæ in hanc
 sententiam quadrare posse uideantur. Placet inquit Cosmus, & huius diei re-
 liquum his sermonibus transigi malo, quàm uerbis multorum qui mihi sunt
 sanè sapius propter earum importunitatē molesti. Incipiamus à leuioribus
 Mattheus inquit, ut postmodum ea quæ maiora uidentur aggrediamur. Pri-
 mum uero ut tenuiora paucis agantur, consideremus ætatis nostræ, in qua
 huius miserix maxima reperientur argumēta, imbecillitatem ac uarietatē.
Infantia. Infantia, pueritia, pubertas, adolescētia, non ne cum stulticia, lasciuia, impu-
Pueritia. dentia, incontinentia redundant, sunt miseria plenæ: Quid harum ætatum
 uita differt à beluis: Nullo consilio, nulla discretionē, nulla prudētia utuntur,
 ducuntur illi à senibus uarijs subiecti passionibus, tantum à ratione deuij ut
 haud procul distent ab infamia. Harum ætatum ineptias, ludos, lasciuias, ira-
 cundiam, mores, iocos, uarios appetitus, libidinem ipsemet paulum ætate
 firmati admirantes damnant. Pudet eorum reminisci quæ superioribus ani-
 nis ætas imbecilla permisit, eiusmodi ætates naturæ ipsius uitio mancas ac
 debiles, cum nullius rei usui sint, in summa miseria uersari existimamus. *Rei*
Adolescētia. cenſe ut quæ diximus notiora fiant, mores & uitam adolescentum, quorum
 etas rationis ignara, ut plurimum uitij demersa iacet. Scio eos uoluptatum
 malarumq; cupiditatum sectatores recta consilia & monitores aspernari, scis
 eos ad omne facinus & turpitudinem promptos, prodigos, sumptuosos, su-
 perbos, lasciuos, contumeliosos. Plurima sunt illius effluuientis ætatis ui-
 tia, quæ in omne malum facinus erumpant. Virorum ætas diuersis studijs di-
Virilitas. stracta, impellit animum ad pecuniam cumulandam, ad ambitionem, clien-
 telas, honores, magistratus, imperia, gloriæ cupiditatem quas, propter res
 mente sunt semper uaria, instabili, inquieta, anxia, nouas res appetētes, tum
 inuidia, tum æmulatione uexantur, ut eorum uita nihil differre uideatur ab
 illius inquiete, qui apud inferos continua rotæ uoluntatione torquetur. Quæ
Senium. senium sit felicitas iam ipse nosti, qui eius damna experiris. Multa inquit Hor-
 ratius senem circumueniunt incommoda, plurimq; illam circunstant imbe-
 cillitates, queruli enim sunt, difficiles, morosi, timidi, ut qui credant omnia si-
 bi elementa defutura. Excusat Marcus Tullius senectutem, neq; eius incom-
 moda attribuit ætati, sed hominum culpæ, propter ante exactam uitam, ta-
 men paucos in tos seculis tolerabiles affert senes, quos si reliqua cessarent or-
 mnia, morbi tamen & corporis debilitas, quibus illa ætas afficitur, redderet
 miserimos. Recte Terentius noster scripsit, ipsam senectutē morbum esse,
Decrepita Decrepitos præterea, quorum miseria nota est, ut reliquos postponā huius
etatis. ætatis difficultates, uita certe illorum infinitis penè confecta molestijs, tam
 suis odio est quàm alienis, ut solū doloris & laboris particeps esse uideatur.
 Contemptui

Contemptui est præterea omnibus, propter multos illius ætatis defectus.
 Vis scire omnes uitæ gradus nobis tanquam miseris improbari: Puer infan-
 tum ineptias contemnit, adolescens aspernatur puerorum ludos. A uiris
 adolescentum studia culpantur, quibus aucupandi, uenandiq; exercitium &
 effusi sumptus ac patrimoniorum calamitas habentur uirtutis loco. Senes
 uirorum annos ut sollicitos, inquietos, rebusque superuacaneis deditos, ut
 uiuendi inscios redarguunt. Decrepitus obiurgat senem, ipse eodem modo
 pressus, ueluti præter modum curiosum & sollicitum futuri. Singuli anni
 superiores uirum decrepitem, ut stolidum ac repuerescentem, nulliq; rei u-
 tilē derident. Ita nulla uitæ pars, si communem spectes naturæ conditio-
 nem, cum quælibet merito reprehendi possit, miseria caret. Siquidem nos
 metipsi omnes illius partes uelut rerum ignaras atq; infelices accusamus,
 tam contrarijs inter se studijs certantes. Ipse Cicero in Tusculanis suis dispu-
 tationibus ait, cum uirtutem laudasset: Huic inquit incipio sententiæ diffi-
 dere, & humani generis imbecillitatem fragilitatemque extimescere. Vere-
 or enim ne cum natura corpora nobis infirma dedisset, hisq; & morbos insa-
 nabiles & dolores intolerabiles adiunxisset, animos quoque dederit, & cor-
 porum doloribus congruentes, & separatim suis angoribus & molestijs im-
 plicatos. Hæc Ciceronis uerba nihil aliud prædicant nisi miseria uitæ com-
 munem, cui omnes quasi lege naturæ subiecti sumus. Sed quid in particulis
 uitæ huius enumerandis inuoluor: Omnis uita flebilis atque misera est, ma-
 rrisq; calamitatibus confecta. Pauper plurimo sudore, summo studio, ma-
 gna cura, opes ac fortunas quærens efficitur diues, ascensum sibi magna sol-
 licitudine ad felicitatem parans. Diues qui & opulentus cum eualerit, in
 paupertatem descēdit, rem usu miseram ac pondere acerbam. Videmus po-
 tentes à rerum statu deijci, extolli infimos. Hic exul à patria bonis omissis or-
 bem uagus atque egens (quo nihil est miserius) pererrat. Alius in patria re-
 sidens, aut fortunis, aut uita priuatur. Sunt qui ex desperatione quadam uite
 melioris, aut laqueo, aut ueneno, aut gladio sibi mortem consciscant. Ali-
 um latro spoliatur, aut occidit, plurimi bello, peste, naufragio, flamma absu-
 muntur. Hic uxorem concupitam, liberos, fratres, coniunctos, amicos amic-
 tit, hic oculorum lumine, hic ualitudine priuatur, quidam membro debili-
 tantur corporis, quibusdam carcer attulit finem uitæ. Multi ad senectutem
 extremam usque perducti, ætatem tam longinquam quandoque detestan-
 tur, appetentes mortem. Quid morbos infinitos serè recenseam, quibus hu-
 manum genus subijcitur: quæ uarij, quæ graues, quæ crebri, quæ infesti nos
 inuadant te ipsum teste cito, cui podagra fuit diutius molesta. Plures oculorū
 lippitudine, multi stomachi, laterumq; dolore afficiuntur, paucos usque ad
 senium bona ualitudo comitatur. Sexcenta sunt corporum nostrorum da-
 mna, quibus ad miseriam perducamur. His adijce animorū uicia, quæ plura
 sunt, &

sunt, & multo quam corporum perniciosiora. Vides hominū dissidijs, querelis, controuersijs mentes nostras ad mutua odia compelli. Vides quanta sit uindictæ libido, & ad quæ facinora mortales quondam excitarit. Lege antiquas tragædias: Atreum, Thiestem, Medeam, fraternas cædes, & bella ciuilia. Lege Ouidij sententiam, non hospes ab hospite tutus: Non socer à genero, fratrum concordia rara est. Scimus filios parentum iussu, parentes filiorum crudelitate, fratres insidijs fratrum regnandi gratia necatos. Legimus uiros ab uxoribus interfectos, scæminas uiroꝝ præcepto interemptas, Maternæ crudelitatis in filios, & item filiorum sceleris in matres, testes sunt multorum facinora nota uobis. Quapropter totius orbis una esset tragædia conficienda, ad exprimendam communem hanc humani generis calamitatem.

Amoris mali. Quid loquar de amore, re admodum mortalibus necessaria: Non hæc multos aut omnino perdidit, aut uarijs damnis atq; angoribus afflixit. Reperti sunt olim quibus amoris impatientia attulerit causam mortis. Leandri cæterorumq; fabulas omittamus. Quidam nostro seculo, cum desiderium amatæ nequiret diutius ferre, ante fores eius laqueo se suspendit. Multa cogit amor

Inuidia. perpeti, cuius subditi arbitrio summa in miseria uersantur. Inuidia uero & emulatio, quam multos & fortuna & uita euerterint satis constat, ingens malum & late in regum & principum & tyrannorum præsertim domicilijs diffusum, quos apud quid possit liuor, quid ue detractio, quid emulatio, quid calumnia inuidiæ ancillæ pestiferæ, illorum docent casus, quos dominantium libido prostrauit. Millos facio Barbaros, à quibus innumera crudelitatis exempla reperiuntur. Apud nostros quoq; infinitas penè strages hominum excellentium inuidia ædidit. Seianum legistis, orbis alterum ferè principem, Tiberij Claudij absentis unico edicto laceratum. Hadrianum imperatorem ad cætera principem humanum ac sapientem, ad eò fidem præbuisse detractoribus tradunt, ut multos quos ad summum prouexerat, ad leuem calumniatorum auram de statu rerum incognita causa deijceret. Valentis ac Valentiniani immanitas fuit, ut ad paruas suspitiones ab inuidis excitatas, stragem quandam uiroꝝ excellentium inuexerit. Quapropter non imperiū eorum, sed crudelis ac nefaria carnificina potuit extimari. Non recēseo quæ alter Tiberius, quæ Nero, quæ C. Caligula, quæ Vitellius, Domitianus, Antonius, reliquiq; crudelitate insignes, non imperatores, sed lacustæ & hominum portenta aduersus innocentiam, inuidiæ & delatorum culpa patrarint. Longam enim orationē requirerent. Hoc certe notissimū, multos ob aliquā tyrannorū ac principū ab inuidis iniectam suspicionem e culco distentos, uariorūq; tormētōꝝ genere cruciatos, doloris impatientia mortē uitæ prætulisse. Nihil est homini periculosius, quā principis maliuolentia. Non em̄ desinit quæ cœpit, sed mala facinora peioribus accumulatur, ut recte uideatur egisse. Nam quem odisse cœpit, perire expetit, neq; ullus ueniæ aut innocentiæ dat locus, ut miseri

ut miserrima sit eorum uitæ conditio, quos maiorum libidini obnoxios fortuna fecit. Præstantibus certe uirtute uiris, maxime timendi sunt reges, quibus (ut inquit Salustius) boni quam mali sunt superiores. Videtis igitur quanta mala secum portet inuidia, quam sit perniciosa, quam fallax, quā multos tradiderit neci. Efficā profecto Tullius inquit, ut intelligas homini nihil tam timendum esse, quā inuidiam. Occulte enim fallit, surrepit in animos hominum beniuolentiæ significatione, seducit audientes in aliorum perniciem, cum maior hominum pars aures patulas calumniatoribus præbeat. Quid loquar de luxuria, quot homines pessundedit. Ea cum multiplex sit, multorū causam præbuit malorum, quæ enumerare difficile est, sed in usu sunt quotidianæ ante oculos exposita. Huic qui indulgent, cum procul absint à ratione, uidentur esse miserrimi. Perniciosius malum censetur auaritia, quæ quā multos occupet mortales, ipsi quotidie perspicimus. Hoc uere uideor posse dicere, nullum esse uitium execrabilius auaritia, nullum deterius, nullum generi hominum perniciosius, de quo quoniā est alio in loco à me disputatum diligentius, non ero longior in eius nequitia recensenda. Qui tamen eo morbo tenentur, miseram & Deo odibilem uitæ conditionem ducunt. Transfert enim homines tanquā Circes pocula in portenta perniciosissima, cum nihil tam sit contra communem, ad quam tuendam nati sumus, utilitatem, nihil tam contra naturam, quam auaritia. Quid referam rem nefandam, qua mentes hominum maxime perturbantur iram? quæ nulli rationi parens, quo furor eius ducit proficiscitur. Si quis eius perniciem immanitatemq; & ueluti subitam procellam ac perniciosam uelit inspicere, legat Senecæ libros quos de ira cōscripsit, intelliget certe quantam perniciem generi mortalium id uitium, cui qui subditus est, nil à dementi distat, importarit. Ob eam causam non solum singulos homines, sed urbes quoq; & gentem uniuersam iræ atrocitate reperias deletas. Hanc insanam mentis perturbationem, quis non recte dixerit, & execrandam & miseram esse? Non enim tantum quos occupauit reddit miseros, sed eos insuper quos aduersus permisit sua frena licentiæ. Multi describuntur à Cicerone nostro animorum morbi ac perturbationes, quæ hanc nostram fragilem conditionem summa miseria circumuallatam premunt. Nemo est quin libidine, aut læticia, aut metu, aut ægritudine, aut alio morbo animi aduerso rationi detineatur. At uero qui huiusmodi aliqua perturbatione afficitur, ut eas recipiat necesse est quæ sunt illi contiguæ atque annexæ. Quod si ita est, quis potest hac naturæ conditione natus, utalicui subiiciatur perturbationi esse non miser? Videte quid Tullius in tertio Tusculanarum disputet libro. Ait enim: Nisi ægritudinem exuimus, sic ut abijciamus, miseria carere non possumus. Præterea si perturbationes animi, quas appellat morbos, in omnes, præterquam in sapientes ut ait cadunt, & in quos descendunt insanos reddunt, nullus autē eiusmodi sapiens adhuc

adhuc est repertus, relinquitur, omnes qui non sint sapientes insanos ac miseros esse. Hi enim sani dicuntur, quorum mens nullo metu quasi morbo sit perturbata, sed hos nullos reperies, ergo miseri sunt omnes necesse est. Illa quoque eiusdem egregia est sententia, nisi sanatus animus sit, quod sine philosophia fieri non possit, nullum fore miseriarum finem. Sed nostra palam est imbecillitas, nullos à philosophia ut sanetur quærere, igitur miseri omnes sunt extimandi. Verum ita nostra hæc miseria eminere uidetur & ab omnibus conspici, ut nulla philosophia ad hoc probandum opus existat, quotidiana uita absq; ulla ratione nos admonet, mille uiuendi discrimina, quibus subijci mur præ se ferre, qualis, quam infirma, quam misera sit imbecillitas conditionis humanæ. Palam est quoq; præter illa quæ retulimus, quot gula & uenter, quot aëris intemperies, quot morbi ad interitum rapiant, quot à bestiis, tum feris, tum cicuribus pericula nobis immineant, quot tendicula mortis nobis casus uarij moliantur. Nostra omnia breuia sunt, incerta, & caduca, nihil tam fallax est, quam humana uita, nihil tam imbecille, nihil tam laboriosum, quam Seneca neminem accepturum putat, nisi conditionis illius inscius daretur. Vt & iuxta Euripidis illam sententiam: Optimum uideatur esse homini primum non nasci, proximum cito mori, eius uersus à Tullio describuntur. Nam nos decebat cœtus celebrantis domum lugere, ubi esset aliquis in lucem æditus, humanæ uitæ uaria reputantes mala. At qui labores morte finissent graues hunc omnes amicos laude & læticia exequi. Ecce huius poëtæ sententia testis est, lugendam esse uitam, mortem uero exoptandam. Et quidem recte ut opinor sensit. Tot enim rerum casibus, tot fortunæ telis, tot uarietatibus temporum additi sumus, ut durissima nobis uideatur data conditio infirmitatis. Non enim solum præsentibus affligimur malis, sed multo magis futurorum expectatione. Incerti quoq; temporis uitæ, ratio quam plurimum exedit mentem nostram dubiam & incertam, quando, quomodo, quale sit ex hac uita migrandum. Lata quidem atq; inprouisa data est & multiplex ad interitum uia, unus tantum in lucem aditus. Recense oro diuersa maris terræq; pericula, uentorum, imbrium, tempestatum, ignis, fulminum discrimina, aquarum inundationes, quibus uita nostra ad incertum finem rapitur, nunc uno periculo, nunc altero ad exitum deducta. Singulis diebus noua, diuersaq; funera conspiciamus. Singulis ferme annis noua deflendaq; dâna sentimus, ut hæc sola rerum eiusmodi cogitatio satis superq; satis uideatur ad nos continua miseria torquendos. Tum, ego possum testis in qua esse multarum calamitatum, quas ipse partim cōspexi, partim audiui, tum igne, tum incremento imbriū illatas, ut etiam aqua & reliqua elementa sint nobis extimescenda. Vidi ego cum ex Britannia redirem Maranum oppidum ingens & opulentum in finibus Italiæ circa alpes positum, subita ui fluminis, quod inopinato excreuerat inundatione maxima ex parte cum incolis adeo deletum, ut

Aque malum.

tū, ut nulla ædificiorū uestigia superessent. Nostra insuper ætate, ut propinqua, licet parua, sed ad representandum quam dico miseriam accommodata, referamus, plures domus eius uillæ quam Burgum campi nominant, fluij prope decurrētis impetu noctu obrutæ cum familijs solotenus dissipatæ sunt. Memini cum puerulus essem, plura defunctorum corpora demersa limo in ualle Arni superiori fuisse reperta. Infantē quoq; in cunis delatum, qui fame interierat repertum, res deflenda profecto, & quæ regionis nostræ accolæ ad luctum & mœsticiam cōmoueret. Miserum sanè uidebatur tot uirorum, mulierum, adolescentum cadauera partim à feris, partim ab auibus laniata in fluminis littore iacere semisepulta, ita exesa ut non facile internoscerentur. Cum essem in Britannia, miserabilem antea casum fuisse cognoui. In parte mari propinqua eius prouinciæ quæ Flandria appellat, fluit bis in die ac refluxit mare etiam in paruis fluijs sexaginta ferme infra terram miliaribus, adeo exuberante aqua ut maioribus nauigijs nauigabiles fiant. Maris incrementum, ne extra fluminis alueum euagetur, aggeribus incolæ continent. Altius enim quam cætera multo excreuit mare. Vt nisi aggeres obstant, maritimæ regiones habitari non possent, paludibus occupatæ. Accidit uero ut paucis antea quam in Britanniam proficilcerer annis, uento maritimum fluxum impellente, aquarum ui disiecto aggere, omnis ad multa milia passuum uicina regio suffocaretur, multaq; hominum milia (cum nullum daretur refugium) cum omni pecore interirent. Qua ex causa diutius ea patria deserta cultoribus permālit. Quid calamitosius, quid miserius accidere potuit, quam in tam repentinam, in tam inprouisam, & in tam flebilem mortem incidisse tot hominū milia, cum neq; parens filijs, neq; filij parentibus auxilio esse possent. Constat igitur cum sit nobis aqua ad uictū necessaria, tamen multis perniciem pestemq; importasse. Nihil nobis igne salutarius natura concessit. At is quandoq; in nostram calamitatem uersus, multarum causam præbuit miseriarum. Paucis antea annis urbs Basilea nobilis iuxta Rhenum posita (ut antequora postponā) maiori nobilioriq; ex parte incendio conflagrauit. Vidi ego illac iter faciens adhuc urbis illius fumantia ædificia & domos in cinerem uersas. Oppidum inferioris Alemanniæ, cuius nomen non occurrit, ad id aliquid iter faciens conspexi egregium ac splendidum in medio lacus ædificatum, ad quod per longissimos aditur ligneos pontes, una æstate ignis absumpsit. Quo incendio multi uarij generis perierunt. Nocturno quoq; igne in urbe Gebenna tempore Martini quinti summi pontificis plurimæ egregieq; domus exuste sunt. Ipsi id conspeximus rem uisum miseram, & fletu dignam. Huius ignis calamitas adeo multos cuerit bonis, ut postmodum uita inopi ac misera uitam degere sint coacti. Animantia singula spirando aëre ac respirando uiuunt, quo sublato, & uita omnis sublata est. Is tanquam uitæ mortalium minister adeo est utilis, adeo necessarius, ut facilius cæteris ele-

Inundatio Flæ-drie.

Ignis malum.

Basilee incendium.

K mentis

mentis quam aere careamus. At is persæpe nobis fit perniciosissimus, cum aut famem, aut pestem, aut morbos, aut uarias tempestates, quibus inopia

Terræ malum. afficimur illius intemperies importet. Terra quæ nostra dicitur mater, omnia nobis ad uictum, cultumque corporis necessaria subministrat. At ex eadem terræ motus, uenena, ferrum prodeunt, quo plures quam ulla peste reliqua occubuerunt. Gignit etiam multa in nostram perniciem prompta, ut plus detrimenti quandoque quam commodi afferre uideatur. Quam misera igitur humanæ conditio uitæ est habenda, cum elementa ipsa nobiscum bellum gerant. Inunc, & securo si potes animo futuras, ut præsentis taceam miseras non expauescas, cum ea quæ ad salutem nostram fabricata sunt cernas in discrimina perniciemque conuerti. Improvisa nos inuadunt mala, sic grauia quandoque ut summa nos miseria lacerent etiam renitentes. Quid inopinatus dum contingere potuit homini prædiuiti ac decrepito, quæ mors filij repentina, qui aucupio intentus ictu fulminis expirauit. Vniuersa ciuitas tam infelicem nobilis adolescentis casum, et miseri senis luctum squaloremque deplorauit. In prætura patrij soli, quæ parua est, undecim homines hac æstate fulminis ardor absumpsit. Ad quindecim præterea homines propinquis in locis simili fulgoris incendio adusti. Quid est igitur dubitandum, quin hæc nostra tam fragilis, tam tenui robore pendens uita, tot tempestatibus, tot diris casibus subdita sit misera extimanda. Adde his si libet fraudes hominum, furta, latrocinia, beluarum impetus, uenena, serpentum morsus, quibus multi perire. Audiui ætate nostra quendam paruulum religiosum matutinis officijs intentum, araneæ necatum morsu. In Apulia paruula animalia araneis similima, quas Tarantolas uulgo dicunt, dispersa per agros, si quem momorderint in insaniam uertunt. Singula ferarum genera ad exitum nostrum parata uidentur, urfos, leones, apros, lupos, serpentum genus in nostrum interitum conspirasse credas. Quid nobis tam familiare quam canes: At eorum rabidos morsus nonnullos necasse uidi. Boues, quod tam utile, tam mansuetum uideatur animal, cornibus intulerunt mortem. Ab equis insuper quod est genus utilissimum, nobis interitus imminet. Non est tam mansuetum, tam pacatum animal, ut non ab eo aliqua pestis redundet. Calor, frigus, siccitas, humiditas multis exitium uitæ intulerunt. Constantiæ nuper ubi generale concilium erat hominem intemperie frigoris mortuum equo insidentem in publico hospitium delatum conspeximus, ita stantem ut uiuus uideretur. Obriuerant membra singula, aded ut corpus equo in hospitium deucheretur. Quosdam præterea audiui in eius regionibus simili morte perisse. Quam multa igit & penè infinita nobis uitæ discrimina imminet conspicias, quæ neque ulla consilio uitare, neque præcauere prudentia, neque usu declinare datur. Cælum, terra, aqua, aer, ignis, homines, paupertas, beluæ, animorum uariæ perturbationes nobis uitæ miseriam moliuntur. Harum rerum molestiss quassati quidam, etiam

etiam in patria mei ortus, quos noui, aded illarum impatientes fuerunt, ut uitæ tædio laqueo finierint dies suos, satius ducentes, semel mori, quam tot perpeti uitæ difficultates. Legistis Atticum Ciceronis familiarē morbi grauitate pertæsum, die quinto postquam cibo sponte sua abstinuit finisse uitam. Multi præterea dicuntur huius uitæ incommoda morte uoluntaria effugisse, de quorum calamitate quis dubitet, cum intelligat mortem illos uiuendi molestiæ prætulisse. Quanti uero hæc uita quam tanti facimus sit extimanda, aduertat qui uoluerit Ciceronis exempla, quæ posuit in primo Tusculanorum quaestionum libro: Refert enim ut nostis Cleobin & Bitonem Argiæ sacerdotis filios, cum matrem curru, cui ipsi more iumenti subierant, ad sacrificium duxissent, atque illa precata deum esset, ut id filijs pro pietate præmium redderet, quod maximum homini dari posset a deo, cum matre postmodum epulatos, cum somno se dedissent, mane mortuos esse repertos. Simili precatione Triphonium & Agamedem, qui templum Apollini edificarant usos scribit. Nam cum a deo pro mercede petissent id quod esset homini optimum, idque Apollo se præbiturum respondisset, post eius diei tertium mortuos inuentos esse. Quam præclara est igitur, quam optanda huius uitæ ratio, mors præmij laboris, pietatis loco, tanquam uita potior sit condonata. Nulli dubium igitur esse potest miseram esse hanc uitæ conditionem, cui mors tanquam munus præcipuum præferatur. Nemo est mortalis (ut refert Cicero) quem non attingat dolor, morbusque. Quæ si uera est sententia, quæ inter morbos ac dolorem uita extimanda est: Profecto misera atque infelix. At dices, plures illam æquo animo constantique perpessos, sed quam pauci eiusmodi patientia præditi fuerint omitto. Scio dolorum ac morborum uexationes maximas esse, quæ nostras mentes a ratione dimoueant, scio illas incitamenta ac fomenta esse miseriarum, quibus si inopiam, si orbitatem, si exilium, si reliqua uitæ miseria uidetur, omnis (ut Seneca inquit) uita supplicium est, sed ubi supplicium, ibi & miseriam humanæ conditionis existere concedendum. Quibus rebus perspicuum esse cenleo, uerissimam uideri debere sententiam meam. Tum Cosinus: Quamuis uobiscum aliqua ex parte conuenire possim inquit, non tamen hanc uitæ miseriam tantum rerum naturæ & humanæ infirmitati, quantum culpæ nostræ adscribendam puto. Vbi enim nostræ imbecillitatis nos obliuio cæpit, ubi fortunæ uarietatis, ubi casus, ubi temporis incerti non uenit in mentem, in longum duratura æuum, mente atque animo complectuntur a nobis. Consilia nostra traducimus in futurum tempus, & longissimam rerum seriem cogitatione ordimur: Cum interim, aut aduersa ualitudo, aut mors improvisa, aut fortunæ nostra consilia dissipantis impetus inanes nostras obrumpit cogitationes, tum curas incassum susceptas culpamus, tum mala nostra sentimus, tum animaduertimus nimium nos fauore fortunæ confisos, tum cognoscimus nosmetipsos prouocasse miseriam nostram. Hic ego,

multa supersunt inquam, quæ copiosius dici posse uidentur ad meam hanc sententiam comprobendam, sed cum sit hora diei tardiuscula, ne forsitan sermone proluxitate, tua uel ualutudo lædatur, in crastinum si placet, uidetur reliqua disputatio differenda, cum & plus ocij futurum sit, & tibi magis accomodatam. Placet inquit Cosinus, diem crastinum postmeridianum cõstitui reliquæ disputationi nostræ, nam loquendo iam defessi sumus, craserimus paratiores. His dictis recessimus eo consilio, ut postredie reuerteremur.

POGGII FLORENTI-

NI ORATORIS CLARISSIMI, DE MI-

seria humanæ conditionis, Liber II.

VPERIORI libro in quo de miseria conditionis humane pro modo ingenij à nobis est disputatum, princeps optime Sigismunde, & hunc secundum adijciemus, ut & exemplis grauioribus, & rerum præteritarum memoria lucidior fiat nostra sententia. Qua in re à legentibus peto, ut cum nihil uideatur utilius, quàm hanc fragilem, communemq; uitæ nostræ legem omnibus notam esse, quo magis cupiditas hominum ab inani rerum fortuitarum appetitu deterreatur, hoc meum differendi munus, non ad ostentationem aliam quam, sed ad mentis exercitationem à me susceptum esse arbitrentur. Satius enim existimaui hoc parum temporis quod uacuum à negocijs datur, consumere in rebus laude dignis, quàm inerti ocio ignauoq; conterere. Simul etiam excitabuntur aliqui forsitan ad hanc scribendi rationem uberius ac doctius pertractandam, quod quidem multum conferre arbitror doctorum hominum studijs & disciplinæ. Nullius quippe uel philosophiæ, uel alterius optime artis tanta progressio facta esset, nisi priores scriptores suis inuentis & reprehendendi & melius sciendi materiam præbuisent. Hac ego ductus fiducia, reuertar ad nostram disputationem, in qua si quid profecero, iucundum erit, non omnino me oleum ac operam perdidisse. Sin uero minus, contentus ero citius in hoc scribendi negotio frustra me fuisse uersatum, quàm per desiderium tacuisse. Te uero Sigismunde oro obtestorq; ut cum ad rei militaris scientiam addideris more priscorum principum, & multarum rerum studia & doctrinam, hanc nostram disputationem (si qui forsitan in eam maliuoli inuidiq; impetum facere conarentur) tuendam suscipias autoritate tua, quo facilius audentiusq; explicare possimus ea quæ superioribus uidentur adijcienda. Cum igitur postredie Matthæus egoq; sumpto cibo, ut erat institutum ad Cosmum rediremus, post priora salutationis uerba. Adsumus inquit Matthæus, ut

thæus, ut diligentius hesternæ quæstio absolueretur. Visum est enim mihi necio quid super fuisse disputationi nostræ, cuius finiendæ facultatem, tum breuitas temporis abstulit, tum ratio ualitudinis tuæ: Per commode aduenistis Cosinus inquit: Nam & mihi ocium est ad loquendum, & quædam quæ hesternæ die prætermittenda sunt meæ opinioni uidentur abijcienda. Quænam sunt hæc inquam, quæ nouiter excogitasti: Oblitus sum inquit heri nonnullos addere his quos putabam esse felices, Pontifices, Cardinales, ecclesiarum Antistites, uirosq; omnes qui Christi militiam sequuntur, hos dico opulētos, ac bene suffarinos, qui non solum beatos se, sed beatissimos opinantur. Deriderent hi sanè hanc tuam sententiam, cum censeantur ab omni miseriarum suspitione uacui, nemoq; ambigat eos omni uiuendi molestia carere. Quid enim abest ipsis ex his quæ sunt hominibus desideranda? Nam præter opes, diuitias, dignitates, summam qua fruuntur autoritatē, præfunt cæteris mortalibus, quod dulcissimum habetur, ac dominantur. Eas uero fortunas possident, quas nullus casus, nulla maior uis queat eripere. Nam quæ deo donata sunt, cum ipsi dei sint coheredes ac ministri, rata manent in populis, neq; decretis aliorum labefactantur. Ita nullo amittendi metu cruciantur, nullo egeni timore, ut si cætera desint, hoc solum præstare felices eiusmodi homines possit. Habent præterea suum protectorem saluatorem nostrum, cuius scuto tecti nihil pertimescunt, iudicant alios, à nemine iudicantur. Summa in quiete absq; ullo labore uitam iucundam ducunt. Id uerum esse declarat frequens concursus uarij generis hominum ad hos ueluti fertiles agros ex quibus facillimi suauissimiq; fructus percipiuntur. Propter fortunæ namq; bona tanta ambitione uides summam appeti dignitates, ut arma etiam & crudelia bella inter competitores excitari sæpius magna regionum & gentium clade conspiciamus. Quo fit ut opulentiores facti, nullius rei inopes (quàm maximam felicitatem putant) in negocijs ocio dediti, in ocio absq; negocijs transigant ætatem. Horum de felicitate nemo dubitat, cum nulla molestia, nullo dolore perplexi, absq; sudore, absq; ullo discrimine consenescant. Hæc tibi Poggi, qui cum eiusmodi genere hominum diutius consueuisti, quiq; eorum uitam & mores penitus perspexisti, esse debent multo, quàm mihi exploratiora. Mea tamen sententia est, illos omni uitæ miseria uacare. Scio te magis inquam Cosine, hæc ex communi fama & uulgi rumore dixisse, quàm quod uera crederes. Qui enim tibi probari potest ullam felicitatem in illis esse, qui ipsi sibi uidentur infelices? Aut quomodo uitæ molestiam possunt effugere, quorum ceruicibus onus grauius ac molestius Sisyphi saxo imminere uidemus? Neminem adhuc (& annos quinquaginta cum eis uixi) testor me reperisse, qui sibi ulla ex parte felix uideretur, qui non illam uitam ut molestam, inquietam, anxiam, multis oppressam curis deploraret. Nam ut de nostris pontificibus loquar, quos similes arbitror fuisse superioribus, multi ex eis mecum priuato

sermone sunt admodum conquesti, oneris Pontificij seruitutem, detestatiq; quodammodo eam dignitatem quæ omnium miserima uideretur. Quoni- am neque ulla corporis, aut animi libera quiete, & absq; maximis ac grauissi- mis curis teneri, neq; tuto absq; periculo, neq; commode absq; multorum de- tractantium inuidia dimitti queat. Ita non felicem, sed afflictã omni tormen- to uitam fortunamq; eorum, qui ad tantum gradũ assumũtur duram & aspe- ram appellare possimus, si pontificis officio, non tyrannorum imperio uti ue- lint, quorum tamen si mores sequuntur, non miseros solum putamus, sed eti- am detestandos. Extiterẽ plures iniquies, quibus nulla miserior quã Christi- colarum utilitatis, aut fidei tutandæ cura fuerit, ut & miseros tales pōtiffices opinari homines merito possint & miserum Christianum populũ tali pastori uel lupo potius creditũ. Magna pars horũ in subleuãdis ditandisq; suę stirpis hominibus occupata fuit, quorũ cogitationes quã euaserint inanes, multo- rum quos nouimus extant exempla. Rarum apud eos studium uiguit doctri- nã uel religionis, rarius uirtus est in precio habita, ut nisi dei prouidentia ea fieri arbitraret, aliquando quererer minimam illi inesse aut mortalium, aut suę fidei curam. Quapropter siue boni fuerint, propter agendorum difficul- tatem & pondus, multiplicesq; anxietates, in quibus absq; ulla intermissione uersantur, miseri sunt iudicandi, siue mali, eo sunt miseres, quo longius ab eorum officio discessere. Videntur quoq; sæpius hac miseria premi, ut non dei seruorum (ut scribũt) sed dei hostium aliquando serui esse uideantur, que magna infelicitas est habenda. Perfacile nudarentur quorundam qui nostro seculo fuerunt pontificum cicatrices, quo facilius eorum miseria in promptu esset, nisi tantæ dignitati parendum uideretur. Nonnulli certe nedum laudari di sunt, sed ne tolerandi quidem, nisi à Dei patientia, cuius iudicia sunt occul- ta. Nam de Cardinalibus non audeo sententiam dicere. In omni enim statu & cōditione scimus optimis permixta esse pessima. Vnum nouimus illo ordi- ne indignissimum: Angelotum Romanum Cardinalem ab Eugenio factum. Nam fuit auarus, rapax, subdolanus, maleficus, inuidus, lingua procael, & in aliorum contumeliam prompta. Continentis tamen uitæ fuit, ad cetera mo- ribus improbissimis. Cuius uitæ congruens exitus fuit. Ab adolescẽtiore cu- biculario somno meridiano dormiens gladio transfossus est. Optandũ quip- pe esset, ut qui tantam dignitatem assequuntur minus studij ponerent, tum in cumulandis pecunijs, tum in iusticia & iuribus uiolandis. Nam his rebus dediti miseria carere non possunt. Idem de Episcopis cæterisq; quos opes ec- clesiarum insignes reddunt, cẽsendum uidetur, quorum studia multum disse- runt ab eorum professione. Scribit beatus Augustinus queri Ciprianũ Car- thaginensem sanctissimũ uirum reperiri tẽporibus suis episcopos, auaros, lu- xuriosos, uitijs deditos. Et quidem eo tẽpore id queritur quo persecutionem Christiani ab infidelibus sustinebant. Quod si tunc cum multi martyrio coro- nabantur

Hieron. Ange-
lotus Cardina-
lis.

nabantur, cum sanctis uiris illustrabatur nostra fides, cum paupertatẽ omnes ferẽ cõplecterentur, improbos episcopos fuisse nonnullos patet, quid in hac temporũ fece, in tanta huius ætatis peruersitate, in tam deprauatis moribus fieri putemus: Longus sanẽ liber esset conficiendus, si multorum quos noui- mus uitam, mores, uitia recẽseremus. Sed ad maiora quædam nostra tendit oratio. Hęc relata sunt, ut planẽ intelligas eos ipsos quos beatos ac felices pu- tamus, omnis esse uerẽ felicitatis expertes, nulloq; pacto ab hac labe commu- nis miseriæ eximendos uideri. Quænam maiora supersunt, inquit Cosmus: Non ne tibi magna ac satis ampla uidentur quæ de summis pontificibus reli- quisq; amplissimis dignitatis uiris differuntur. Non in quã si de his meo mo- re libere loqui possem. Esset enim campus late patens, in quo nostra longius oratio uagaretur, sed me pudor impedit, & officium boni uiri. In honestũ quip- pe uideretur, aliqua ignominia illorũ me ordine uiros afficere, à quibus ipse admodum ornatus sum & multis beneficijs affectus. Stultissimum præterea esset rationẽ uitæ alterius aliquẽ reuocare, qui reddere nequeat suæ. Itaq; ad alia digrediamur potius, quæ mihi statuerã referenda. Ut placet Cosmus ait: Mihi quidẽ gratissimũ erit audire quid huic nostræ colloctioni censeas adij- ciendum. Fragilitatis in quã nostræ conditionẽ uarijs calamitatibus urbium, prouinciarũ, regnorũ, quæ permultæ possunt afferri, duxi latius exploran- dũ, quo facilius in prõptu sit omnibus hęc deplorãda miseria uitæ nostræ. Sed uereor ne cum hæc putẽ uobis notiora esse quã mihi, fatietate aliqua, aut au- riũ fastidio, quæ sum dicturus audiant à uobis. Minime Mattheus inquit, nã hæc tua cõmemoratione multa quæ forsã exciderant memoria reuocabũ- tur. Tum ego, ut de primæ ætatis in quã infelicitate sileam, quæ ad eã omni- morum turpitudine uitæq; flagitio inquinata fuit, ut omnes mortales Deus aquarum inundatione delẽdos curarit, ab his ipsis inijtjs ordiar, quæ memo- riæ hominum literæ tradiderũt, ut ex his quæ recitabuntur, uerissime possit asseri orbẽ terrarũ semper multis cladibus ac uarijs calamitatibus fuisse terra- mariq; confectũ. Primus Assyriorũ rex Ninus bella finitimis intulit, multas sibi nationes subiiciens, non absq; pernicie illorum quos superauit. Secuta est Semiramis uxor, quæ gloriæ cupiditate flagrans, cum ter decies centenis mi- libus peditum, quingentis milibus equitum, centum milibus currum, ut Dio- odorius tradit, in Indiam penetrauit, indoq; flumine duorum milium nauium ponte iuncto, quo tutius ingredi ac regredi posset, cõmissoq; cum Indis præ- lio, saucia hoste superante fugiens, cum maior eorum pars qui à cæde super- fuerant pontẽ trãsissent, & ipsa superato flumine rescindi pontem iussit, quo accidit, ut & qui in ponte erant, ui fluminis interirẽt, & qui rates ascenderãt, magna ex parte ab aquis raperent, reliqs cum omnibus impedimẽtis præde- hostibus relictis. Quãta hæc calamitas multarũ gentiũ fuerit facile q; iudica- bit, si multitudinẽ eorũ q; aut interiere, aut capti sunt animaduertat, maiorũ

certe partem exercitus amissam constat. Plures præterea expeditiones fecit ad uicinas gentes expugnandas, non absq; magna earum calamitate. Secutū est postmodum regionis eius quæ Pentapolis dicta est, in Arabiae finibus in *Pentapolis in-
ccndium.* cendium, quo quinque opulentissime urbes diuino iudicio ob eorum nefaria scelera exustæ sunt, atq; in sterilem puluerem redactæ, quos Cornelius Tacitus refert fulmine concrematas. Diluuium quoq; Ogygis tempore multas Achaiae prouinciæ urbes & loca uastauit. Paulo post secuta est in Aegypto fames, cui Moles prouidentia subuenit, multis tamen ea prouincia calamitatibus oppressa. Accessit deinde ad priorem Græciæ calamitatem diluuium *Diluuium Græ-
cie.* ingens, aquis à ponto superfluentibus, quod maiorem Thessaliae partem absumpsit. Quo tempore Deucalion homines dicit reparasse, propterea quod multos ad montana fugientes loca protexerit. Æthiopiam in super eo ferme tempore diram pestem legimus affixisse. Liber quoque Indiam petens, non absq; multorum insigni calamitate oppressam, in suam ditionem redegit. Per idem tempus historiae sacrae ferunt plagas illas in ultionem Iudæorum Aegyptum oppressisse. Scelera deinde cædes quinquaginta filiorum inter Danaum & Aegistum secuta est. Danaï quoq; expulsio & ad Argos fuga, ubi à Celeno receptus, prodicione illum regno expulit. Quis ignorat Busiridis Aegyptij equos cæde hospitiū pascentis crudelitatem? Non sunt ignota Tantali Pelopisq; flagitia, & Ganimedis raptus, ex quo maximū exaruit bellum. Terrei Philomenæ Progneseq; fabula, & filius à matre positus cibus patri, quem non ad lachrymas comouerent. Legite antiquas tragædias, Troadem, Medeam, Aëdipodem, Atreum, Hippolytū, reliquasq; per multas, quæ temporum illorum calamitatem continent, & secula ostentant miserarum plena. Nulla est in orbe terrarum gens, nulla natio, nulla prouincia, quæ non uaria pestis, diuersi rerum casus affligerint, bella, pestilentia, terræ motus, fames, urbium excidia, mutationes regnorum, nunquam permiserunt humanum genus pace ab infinitis penè calamitatibus frui. Ante Alexandrum Macedonem Scythas, Parthos, Assyrios, Persas, Armenios, uniuersam deniq; Asiam dominandi ambitio, discordiæ, arma, intestinae contentiones, imperia ad alios translata multis seculis oppressere. Nulla fides, nulla pietas, nullū fœdus, nulla humanitas in earum gentiū regibus & tyrannis fuit, semper mutua cæde crassati sunt. Patres in filios, filij in parentes, fratres aduersus fratres, uxores in uiros ad internitionem usq; seuerunt. Nam ut omittam Cyri Persarū regis à Thamire interfecti obitum, ut Cambisis, Xerxis Græciæ terroris, multorum præterea regum cædes. Quid crudelius, quid inhumanius, quid miserius excogitari possit, quàm Dariū, & quinquaginta simul fratres Artaxerxis filios in patris necem conspirasse. Ex quo meriti supplicij pœnā subire. Quid autē inmanius Ochi, qui Artaxerxi successit crudelitate: qui fratres reliquos omnes (LXX hinc numero erant) regnandi gratia iussit occidi: Dariū ab

rium ab Alexandro superatum suorum proditio sustulit. Nolo insidias, prodiciones, uaria tormenta regum ac tyrannorum refricare uestris mentibus, quibus ea sunt notissima. Hoc uere affirmarim, totā Asiam uarijs usq; ad Alexandri tempora calamitatibus attritam fuisse. Quæ autem maior calamitas Asiae unquam fuit, quàm quæ Xerxis regno contigit. Qui cum decies centenis hominum milibus in Græciam transmisisset, solus penè aufugit, omni ferme exercitu ferro, fame, peste deleto. Quid de Alexandri gestis dicam? Uniuersum eius Imperiū orbis totius spolijs, rapinis, incendijs, cædibus prouinciarum, & urbium uastitate est comparatum. Post ipsius uero obitum qua felicitate subactæ à se gentes uixerint inspiciamus. Legistis quot & quales inter duces tot regna fuerint partita. Mirum est nosse quanta inter omnes discor- *Alexandri suc-
cessores.* dia, quanta clades subsecuta est, quanto odio decertarint, quanta gentiū strage sit dimicatum. Videntur sanè dedita opera in suam & gentium illarum mutuam perniciem consensisse, tam dubia sanè, tam infida, tum fallax in successibus fortuna fuit, ut nil seuius, nil calamitosius excogitares. Adeo enim regnandi rabies uiguit, ut etiam sorores omnia nature ui inuicem ad interitum certarent. Secuti sunt post Romani, quorum imperio bello subacta *Romani.* Asia parere compulsa est. Nam partim extinctis, partim armis superatis, partim in amicitiam receptis regibus, multorum sanguine, rapinis, urbium, nationum, regionumq; excidia Asia in Romanorū seruitutem peruenit, qui quomodo, quo iure, qua iusticia, qua continentia populos gubernarint Cicero noster haud dubius est testis. Questus enim sæpissime de auaricia atq; iniurijs magistratum, plures ait sociorum urbes Romanorum militum hybernis, quàm hostium armis esse deletas. Asiam certe & omnes sibi subditos seruitute iniquissima oppresserunt, qua re nil calamitosius esse potest. Quid referam Iōti regem Mithridatem, qui quadraginta ferme annis cum Romanis bellum gessit, tandem uictum superatumq; laqueo uitam finisse? Quid Antiochum potentissimum Asiae regem acie superatum, acceptis uictorijs arbitrio pacis conditionibus maiori ex parte regni possessione celsisse? Quid reicelean Tamburlanum, ita cognominabatur, ex Scythia cum innumera ferarum gentium Barbarie profectum, transito Eufrate Asiam omnem depopulatum. Damascum Syriae urbem nobilissimam ab se captam spoliasse. Cæsaream, Sebastiamq; delesse. Smirnam uicisse, inde in Scythiam reuersum, ex præda abducta urbem nobilem ædificasse. Ab eodem rex Teucrorum, qui magnæ parti Asiae imperitabat, acie superatus captusq; est, multa suorum cæde, quæ ille cauea more beluæ inclusum, in spectaculum fortunæ per uniuersam ferme Asiam circumduxit. Præterea innumeras Græcorum urbes egregias, quæ uniuersum lictus Asiae occuparāt funditus euerfas. Armeniorum, Medorū, Ponti, Persarum, Assyriorū, Lidorū, cæteraq; Asiae regna extincta, penitus in paucorū ditionem peruenere. Ita non solum ciuitatū, sed regnorum

regnum quoque strages maxima facta est, quod præcipuum argumentum esse dinoscitur nostræ infelicitatis. Omnia profecto humana quantumvis ampla, ac magnifica suum fatum sortiuntur, ut nil perpetuum in nostris operibus reperiri possit. Quis unquam opinatus esset ex illorum temporum uiris, Babylonem urbem tam præclaram tanto labore, tanta impensa, tot hominum milibus ædificatam, ullo unquam tempore perituram: Multa referuntur de murorum ambitu, qui quinque & quadraginta ferè miliaria complectabatur. Multa de murorum amplitudine, latiori multo quam qua duo simul currus ducerentur. Altitudinem quinquaginta cubitorum fuisse ferunt. Turres ducentas & quinquaginta, quæ latitudine atque altitudine mœnium magnificentiam æquarent. Cum per urbis medium Eufrates flueret, urbem ponte quinque stadiorum longitudinis miro opere iunxit. Arces præterea duas ab utraque pontis parte constructas, quarum altera septem, altera trium milium passuum ambitus erat adiecit. Hanc urbem uno anno ædificatam tradunt, trecentis milibus hominum ad id opus electis, ac singulis stadiis uno confectis die. Additus est & hortus pensilis, opus inter septem miracula orbis enumeratum. Tantæ molis, tantæ rerum diuersarum magnitudinis pauca uestigia supersunt, tam præclare urbis nomine in ea regione oblitterato. Innumeris ferè egregijs urbibus Asia insignis erat, quarum hodie nulla extat memoria, nomen aliquibus in locis urbium remansit. Non recensebo bella innumera per Romanos principes in diuersis Asiæ nationibus mota. Pauci enim fuerunt, qui non aut aduersus Assyrios, aut Persas, Scythas, aut Parthos armis uaria fortuna pugnarint, multi uictores, plures uicti reperiuntur. Traianus certe Armenios, Persas, Scythas, Parthosque superauit, ademptisque regibus omnia regna in prouincias redegit. Antea M. Crassus Parthis intulit bellum, uerum fraude captus & occisus est. M. Antonius iterum eos cum ualido exercitu lacessiuit, sed summa cum ignominia abire rerum inopia compulsus est. Ventidius Bassus postmodum Parthiam ingressus, illos commissa acie superauit, uastauit agros, egitque ut pacem postea ab Augusto postularent. Quæ omnia eo spectant, ut palam sit, semper Asiam magna in miseria uersatam. Præterit ubi urbis notissime Hierosolymitarum desolationem ac uastitatem, quoniam notissima res est, templi quoque magnificentissimi omnium quæ unquam fuerunt ruinam, quoniam ludæorum culpa tanta calamitas contracta est. Verte nunc ad oppositam Græciam, & antiquos eius annales reuolue, nullam gentem profecto reperies omnium calamitatum erumnarumque uberiorem. Tragædiæ certe omnes quas Græci scriptas reliquerunt, suorum temporum miseras continent. Nunquam præterea aut ab externis, aut domesticis bellis cessarunt. Hoc uere uideor dicturus, eam gentem reliquarum omnium miseriam excessisse. Considera illius quondam urbes potentissimas Lacedæmonem, Athenas Græciæ lumina, Thebas, Argos, Micenas, reliquasque præclaras mari

Græciæ deus
statio.

ras maritimas urbes, aut deletas funditus, aut in parua oppidula redactas. Inspice terrestres ciuitates permultas nobiles olim, nunc in puluerem uersas. Considera populissimas quondam prouincias, Thessaloniam, Achaïam, Boeotiã, Euboiam, Arcadiam, Ioniam, Peloponnesum, terras nunc à paucis incolis cultas, desertas urbibus, quarum hodie aut nulla, aut parua apparent uestigia humanæ miseræ testes, cum constet splendidissimas in illis ciuitates extitisse. Considera insulas plurimas populosissimas quondam, nunc desertas atque desitutas. Sed quid ego urbibus deplorandis immoror: Macedonum atque Epirotarum regna, quorum multa infelicitatis extant exempla ceciderunt. Legimus Alexandrum Pherum, cum ex Epiro in Brutios transisset, Romanos bello appetiturus apud Acheronta flumen, trans fossum lancea occubuisse. Pyrrhum quoque Epirotarum regem cum bellum transuectus mare Romanis intulisset, uictum abscessisse Italia. Deinde in oppugnatione Argos tegula percussum interiisse. Persem Macedoniæ regem nostris bello à Romanis superatum, captumque Pauli Æmilij triumphum uinctum catenis aureis decorasse. Quod si tanta plurimorum regum infelicitas fuit, quid de cæteris extimandum, quorum quisque suo premitur calu: Quid de uulgo iudicandum, in quo fortunam uim suam exercere sapientes censent: Omnes græcis finitimæ nationes regibus suis carent. Sarmatæ, Thraces, Hircani regno priuati in tyrannorum ditionem cessere. Scythæ qui in Europa sunt, quos Tartaros uocant, diuisis imperijs continuis inuicem armis bellantur, uagi, instabiles, Imperatores sæpius mutant. Meli, Vngari, Poloni, Rutheni, cæteræque finitimæ ad Septentrionem gentes semper inquietas ab armis fuisse legimus, & aut alijs intulisse bellum, aut inter se discedisse. Germania omnis semper uarijs tempestatibus iactata est, & uel proximos armis lacessiuit, uel suo decertauit Marte. Magna pars eius à Romanis haud paruis calamitatibus subacta, ab Vngaris postmodum sæpius populata est. Daciæ, Sueciæ, Noruegiæ, Gothorum regna & antea semper, & nunc quoque aliquando à pluribus regibus sunt possessa. Neque regnorum hæc mutationes absque humano sanguine & regionum desolatione contigere. Germanis est contermina Rheno interfluente Gallia, haud quaquam & ipsa paruas aut breues perplexa calamitates. Nam ut priora relinquuntur secula, de quibus magis fabulosa quam uera tradi possunt, ea tamen simili posterioribus temporibus fortuna exagitatam credimus. C. Cæsar octo annos, multo sanguine, uaria clade, lamentabili plurimarum urbium ruina, prouinciarum uastitate uariarum gentium cede afflictam, tandem Romano Imperio parere coegit. Libidini postea scuitique diuersorum Imperatorum paruit. Post Constantini Imperium labentibus Romanis culpa principantium uiribus, cum sæpius Galli ob auaritiam crudelitatemque Ducum, qui illis præerant defecissent, uariamque fortunam experti magnis cladibus essent debilitati, occasionem exteris nationibus ad se inuadendam

C. Cæsar

dendam occupandamque præbuerunt. Primum Franci gens barbara (è Sicambria ut ferunt egressi) cum Theodosij Archadijque Imperio in Germaniæ oppidis iuxta Rhenum consedissent, postea ratibus trajecto flumine, cum *Treueris clades.* Quiritio & Heraclio Romanorum ducibus apud Treuerim congressi, superiores certamine deleto exercitu Duces interficiunt. Urbem captam diripiunt atque incendunt anno domini ducentesimo octuagesimo sexto. Huius urbis ruine Coloniam Agrippinam adijciunt. Deinceps interiorem Galliam profecti. Parisius, Senones, Carno, tum reliquasque urbes atque oram omnem (que ab eis Francia est appellata) occupauerunt. Vandalosque bis Galliam populates magna cæde attriuerunt. Post hos Alemanni à Germanis oriundi, eum omnem *Alemanni.* tractum armis sibi uendicauerunt, iuxta quem flumen fluit, haud inultum inde remoti. Cuius ab ostio ad Alpes usque suum nomen protenderunt, ab eisque est Alemannia appellata. Cum his Clodeueus Francorum rex congressus, cum inferior esset uiribus, uoto suscepto se Christianum fore si uicisset, Alemannos superauit, uotumque cum tota sua gente opera Remigij episcopi uiri sanctissimi persoluit. Aquitania insuper ab Theodosio Gothis concessa est. Superuenere Burgundiones gens bello aspera à Septentrionali plaga progressi, eamque portionem Galliæ possidere, quam hodie quoque Burgundiam dicunt. Hi rege sibi constituto, magnam Galliæ partem lacescentes bello, sæpius cum finitimis acie dimicarunt. Tandem ab Imperatoribus Othone primo & Corado superati, post centum triginta quibus regnarunt annos, in eorum ditionem cessere. Northmanni postremo à Boreali regione, quam Northum appellant egressi, uarijs in locis Gallias populati sunt. Hi primum Dorestano iuxta Mose ostia emporio nobili deleto, per Ligerim fluuium Galliam aggressi, plures urbes, in quibus Nannetes, Andegauis, Turonis, pluresque alia feruntur, uicapiunt, spoliantque. Lotharij Imperatoris tempore, anno domini octingentesimo tricesimo septimo, inde domum regressi, paulo post maiori manu redeunt, perque ostium Sequanæ rursus Galliam uastantes, eam sibi partem armis uendicauerunt, quæ nunc ab eis ducto nomine Normannia uocatur. Rothomagumque regni caput sibi constituunt. Vbi cum regnassent diutius uicinis regionibus infesti, Francorum tandem uirtute subacti sunt, atque eorum regno additi. Vltimi Britones insula Britannia ob intestina bella pulsati, eam Gallia maritime oram petiuere, in qua Veneti erant, possessamque à priori patria Britanniam dicitur. Hæc tanta uariæ gentis in Galliam inundatio quantam eius cladem ac uastitatem secum importasse putandum est. Maximam profecto, atque eam quæ exemplo ingentis miseriæ nostræ conditionis testis esse possit. Sed neque post Francorum stabilitum Imperium à Barbarorum concursibus & bellis tuta Gallia fuit. Nam post Imperium in Germanos translatum, Vngari bis Germaniam ac Galliam populati, non absque multorum hominum nece ac calamitatibus abierunt. Reges quoque ipsi Francorum

corum multis finitimorum bellis exagitati sunt. Secuta sunt iam annos ultra trecentos inter Galliæ ac Angliæ reges bella continua, ex quibus quantum sit sanguinis multis prælijs effusum ætas tum superior, tum nostra prospexit. Adde his bella plusquam ciuilia, quæ nouiter exorta inter Galliæ principes, factione pestifera pluribus annis uiguisse, pauloante perspeximus. Nullum certe ab eis calamitatis, aut crudelitatis genus. Quæ res aperte ostendunt, in ea maxime natione conditionis humanæ miseriæ fuisse euagatam. Quid de Britannia insula dicemus: Nonne & ipsam uarijs tempestatibus iacturis longo tempore concussam legimus, & extrema penè excidia perpessam. Mitto ea tempora quibus Romanis paruit, non absque magna clade libertate amissa, cumque sæpius ab Imperatoribus descisisset, multo cum sanguine defectio castigata est. Excusso autem penitus Romanorum iugo, uarijsque inter eos exortibus regibus cum mutua cæde ac urbium uastitate sequirent: Angli tandem noua ab Germania gens profecti, in insulam transgressi, cum unius factionis tutelam suscepissent, uictis postmodum pariter & uictoribus imperarunt. Ex quo amisso priori nomine in Anglorum nomen ditionemque insula bis concessit. Neque tamen post intestinis dissensionibus caruit. Nam & paulo supra trecentimum annum moto inter eos bello, dux Normanniæ Guilelmus ab altera factione uocatus, regno potitus est, & nostra ætate, mutatione, cædeque regum & principum plurimum sanguinis sparsum fuisse nouimus. Nunc ad Hispanias, quæ haud parua Europæ portio est digrediamur. Omitto antiquas miseriæ, quas à tyrânis priscis temporibus passa est. Diomedem ab Hercule mactatum tradunt fabulæ, equos humanis carnibus nutrentem. Transeo Titanas & omnes superiorum emporum tyrannos. Postquam Carthaginenses Romanique regnare atque imperare ceperant, amborum facta præda multis seculis continua bellorum strage debilitata, tandem armis subacta Romanis diutius paruit, à quibus solita auaritia atque libidine tractatos extimandum est. Labente Romano imperio, Vandali gens Alarico duce Hispanias depopulati sunt. Gothi postmodum Roma capta ac spoliata cum in Aphricam transissent, in Hispaniam exinde traicientes, annos in ea circiter ducentos sexaginta regnarunt. In ditionem postea peruenit Mauritanorum, qui eum usque ad Caroli magni tempus tenuere, uaria usi in omne genus crudelitate. His Carolus bello superatis, prouinciam Barbarorum seruitute liberauit. Ab Aphris postmodum maior eius pars oppressa est. Hodie quoque Mauri partem maritimam tenent, Regnum Granatæ notio nomine appellatam. Ea quoque ora omnis, quæ Arogonia & Valentia dicitur, paulominus ducentis annis à Barbaris recuperata est. Et item Belearum insulæ, quæ illorum ditionis erant factæ. Signum eas regiones à Barbaris fuisse possessas, id est, præcipuum, quod maritima omnis ora à Mauris incolitur, qui in sua perfidia perseuerantes tributa regibus Christianis per-

L soluunt.

soluunt. Harum tot tantarumque mutationum uarietates haud dubiam coniecturam præbent: Hispanos omnis nunquam uitæ miseria uacasse. Træsetamus ad oppositam Aphricam si libet, & qua felicitate diuersis dominis paruerit perferentemur. Eius magna pars Libya Æthiopiæ finitima continetur. Aphri deinde Numidæ, Getuli, Mauritani, Mefuli, quæ prouinciæ diuersis quondam regibus paruerunt, ab his omnibus plus quam Barbarica tyrannide oppressi fuere populi, alienorum enim appetitu continuis in bellis ob regum aliena appetentium libidinem uersati sunt. Primum Gorgonum gentem tradunt in Aphrica regnantem, à Perseo Iouis filio uictam. Ab his descenderunt Amazones Libycæ armis assuetæ, quæ non solum Aphricæ infestæ fuerunt, sed in Asiam transeuntes, magnam illius partem sunt depopulatæ. In Aphrica uero plures sibi subigere nationes. Atlantides ab eis cum pluribus imperarent urbibus usq; ad pubertatem interfectis destruxere, crudelius quam par erat ad terrendos finitimos uictoria usæ. Cum his constituta pace, regina earum Mirrhina exercitu triginta milium peditum, duorum milium equitum sulca, ad gentes propinquas arma uertit, quibus acie superatis, usque ad Herculis aduentum, à quo regnum eorum deletum est, in Libya regnarunt. Titanas antea Dionysius omnes uicerat. Reliquæ Aphricæ prouinciæ usque ad Carthaginensium tempora regibus, qui & ipsi bella inuicem excitabant paruere. Secutum est deinceps Imperium Carthaginense, quod non absque multorum calamitate comparatum est. At hi terminis Aphricæ non contenti, Hispaniam multis miseris affecerunt, arma in Siciliam ac Sardiniam uerterunt, & ubique incerto Marte mutuaq; pernicie bellatum. Secuta sunt deinceps primum, secundum, ac tertium cum Romanis bella grauissima, in quibus quantum fuerit sanguinis humani effusum mirabile uidetur dictu. Ea certe bella non solum Carthaginis, sed totius Aphricæ ruinam secum traxere. Quadraginta ferme annis Carthago cum Romanis terra marique certauit, tandem lubacta, capta, incensa, euersa est, quo nil crudelius excogitari potuit, quam urbem tam magnificam tam potentem, tantis rebus gestis præclaram, spoliatam, deletam, euersam, nullum maximarum miseriarum genus effugisse. Viginti duo milia passuum urbem ambitu complexam tradunt, duo milia arcis inuros. Decem & septem diebus uniuersæ urbis ædificia ignis absumpsit, maximum documentum humanæ calamitatis. Tot tamque aspera bella, quibus magna cum suorum strage succubuerunt, tot tantorumq; tum principum, tum exercituum amissio ac trucidatio, tam sæuus urbis adeo magnificæ interitus, tot ædificiorum conflagratio, tot milium hominum flebilis seruitus, non ne instabiles fortunæ opes, fragilem atq; imbecilem humane sortis conditionem, miseram uitæ nostræ ratione ostendunt, admonentq; nihil tutum in hoc uiuendi curriculo à calamitatibus esse posse. Adijce his regis Syphacis captiuitatē, uictus

Carthago deleta.

uictus enim prælio in Scipionis potestatem cum deuenisset: Romam cum reliquis captiuis missus, Tibure defunctus est. Post obitum Masinissæ regis Numidiæ, Jugurtha dolo & fraude regnauit, ac ipse bello uictus, cum uiuus in ditionem Marij ductus, uinctus ante triumphantis currum processit, pauloq; post è saxo tarpeio deiectus obiit. Restituta postmodum Tiberij Gracchi decreto Carthago est, & Colonia eo missa. Non tamen eam urbem prouinciæ amq; pace diutius licuit frui. Antea Pompeij, postea Cæsaris bellis ciuilibus lacerata est. Secuti sunt Vandali Gothiq; à quibus longo tēpore possessa Carthago, demum à Bellisario liberatam legimus. Varijs deinde quassata molestijs, iterum Barbarorum qui Saraceni dicuntur, crudelitate deleta ac prostrata aded fuit, ut pauca eius uestigia supersint. Non est omittenda Cypriopulentiissimi quondam regni uastitas deslenda, quam paulo ante trigessimū annum scimus contigisse. Classis regis Ægyptij, quem Soldanum uocant, eam insulam inuasit, occurrentem ex improviso regem capiunt. Nicosiam urbem regni caput, omnemq; insulam præter pauca munita oppida spoliant, prædā regemq; in Ægyptum asportant. Rex pactus dare tributum quotannis, in insulam desertam, ipse omnium rerum inops reuersus est. Graues admodum deslendiq; uidentur, quos cæterarum gentium atq; urbium retuli casus fortunæ sæuitia insignes: Verum in urbis Romæ Italiæq; ruinis asperius crassata, illius asperitas uidetur, quas ego tanquā in extrema acie reseruauī, ut non sit mirandum, eas prouinciās quæ Vrbi patuerunt collapsas ac prostratas fuisse, cum reginam orbis Romam, & gentium imperatricem Italiam tam sœde laceratam ac uexatam concernant. Italiam ante Urbem conditā fuisse semper tum ab extremo, tum à domestico inquietam legimus. Plures eius maritimas oras & mediterraneas Græcæ nationes occuparūt. A supero mari Mantua, Patauium, Ancona ab externis conditæ, qui & ipsi Troiana stirpe oriundi erant. Ab infero Luna, Pisæ, Populonia, Cume, Neapolis, Tarentum, & omnis tractus maritimus, qui ad Græciā uergit Græcorū urbes esse dicuntur. Saturnus antea ad Italiam fugiens, primus ea loca tenuit, ubi nunc mons est Capitolinus. Post hunc Euander palatium ædificauit, ibiq; constituit regni opes. Postmodum Æneas in Latium nauibus delatus, non absq; bello, quod Turnus multo sanguine excitauit, Lauinium sibi sedem, cōcedente Latino rege, delegit. Latium, Arcades & Pelasgi inhabitarūt, quibus Umbri suis sedibus exacti sunt. Agilla quoque urbs à Pelasgis, & Cora à Dardano Troiano conditæ. Hetrusci usq; ad Alpes Imperium protenderunt, omnibus his locis subactis, quæ postea Cisalpina Gallia uocitata est. Tenuerunt quoq; omnem eam regionē, quæ ad superum mare protenditur, ædificata in littore maris urbe quā Adriam dixere, à qua & mare nomen traxit. Transcenderūt postea superatis Alpibus in Italiam sæpius Galli, Senones, Insubres, Boi, qui pulsis Hetruscis, omnes regiones in quibus nunc Lōbardia est, usq; Ariminū arma

Carthago parata.

Italia deserta.

Romana clades enumeratur.

penetrarunt. Secuta est Roma urbs à Romulo condita, quæ flagellum non solum Italiae, sed totius orbis uerissime dici potest. Nam dum imperium amplificare cupit, & uicinos quosque subigere, infinitarum urbium ruina, & multarum provinciarum uastitate, plurimarum gentium pernicie in tantam molem Imperij deuenit, ut suo potere ruere sit coacta. Sed dum Romani sibi uicinos subdere conantur, ab externo hoste appetiti, magnis cladibus extremum declinauerunt fortunam. Antea Galli, tum Pyrrhus multum Itali sanguinis duobus praelijs effuderunt. Tum maxime Hannibal quatuordecim annis Italiae, atque Urbis uiribus attritis, pluribusque urbibus captis ac deletis, uastitas Italiae appellari potest. Superuenere deinde Cymbri, & ipsi magna Romanorum militum caede in Italia profecti, quibus nisi uirtus Marij obstitisset, actum de Imperio Romano fuisset. Sociale deinde & seruile bella sunt excitata, nec nisi magnis sedata cladibus & plurium urbium ruina. Verum plures Urbis quam Italiae tempestates fuisse uidentur. Nunquam enim à priuatis dissensionibus, nunquam ab intestinis certaminibus, nunquam à domesticis contentiōibus, nunquam aut externis, aut ciuilibus quieuit bellis. Dum regibus paruit, adeo illis uirtus ciuium infensa erat, ut Brutus animi magnitudinem stulticiae simulatione tegere cogere. Libertate parta, nostris plebis secessionem, nostris eius & patrum diutina certamina, nostris seditiones tribunorum, ac inter eos & patres usque ad caedem dissensionem, nostris & optimorum, & bene de republica meritorum ciuium exilia, ut semper uexata tum à bellis, tum domesticis contentiōibus Urbem fuisse constat. Quid enarrem in Italia, Hispania, Gallia, Germania, Asia, Africa, Europa, Graecia duces Romanorum superatos, exercitus fugatos ac caesos, trucidatos Imperatores, sanguinem per orbem sparsum, uaria periculorum discrimina, quibus semper urbs fuit exposita. Quid recenseam infinitas penè urbes iniquo Marte absumptas, provincias cultoribus desolatas, deletas nationes: Quid uero loquar de bellis ciuilibus tam saeuis, ac nefandis, quibus Romana urbs est lacerata: Mirum dictu uidentur quantam cladem, quantam pestem, quantum incendium in Urbe, Italia, toto denique ferme orbe terrarum excitarint. Saepius inter ciues armis est certatum cum magna ciuium internitione. Quam luctuosum, quam deffendum, quam detestabile spectaculum erat, conspiceri in foro, in rostris, in curia affixa proscriptorum capita, & hastam illam sub qua damnatorum ciuium bona ueniebant: Nullum tamen crudelius, nullum execrabilius tertio bello, quo libertas penitus amissa est, quo tempore quatuor milia ciuium unico edicto proscripti uario supplicio perierunt. Quantam caedem tum ciuium, tum externorum fuisse putandum est, in Pharsalia, in Africa, Hispania, in ipsa urbe, cum Marij Syllae, Carbois, Cinnae crudelitas ciuium sanguinem sitiret. Mitior Caesaris uictoria fuit, perniciosior triumuirorum, qui rempublicam oppressere. Miserrima profecto illorum temporum censa conditio est, quibus nihil iustum, nihil aequum, nihil sanctum, nihil fidum, nihil tutum, nihil cuiquam exploratum

exploratum erat (redundabat enim undique crudelitas) quo certum uitae sibi terminum constituere posset. Verissime testarer si opus esset, raro maiorem uastitatem Urbem atque Italiae esse perpeffam, quam eam quam Hannibal importauit. Testes sunt exercitus ad Trebiam, ad lacum Trasimenum, ad Cannas, ad Brutios, multisque alijs in locis occisi. Testis est Capua urbs nobilissima per uim recepta, quae ciuibus partim trucidatis, partim diuenditis, crudelem in modum dilaniata est. Testes sunt reliquae Italiae urbes permultae, quas eo bello hostilis furor euertit. Nullo unquam antea tempore, nulla aetate adeo Italia lacerata est. Secutus est post tot clades Augusti Caesaris principatus, cuius imperio paulum à bellis Italia quieuit, sed prouidentia atque ope id accidisse constat. Subire deinceps in Imperium plerique, non homines, sed portenta nequissima ad perniciem hominum procreata, Tiberij, Caligulae, Nerones, Vitellij, Domitiani, pluresque praeterea, qui tanquam tyranni nequissimi nihil nisi crudele, uastum, inhumanum, detestandum, nihil nisi de delenda urbe atque Imperio cogitarent, adeoque uires Imperij labefactarent flagitijs, tum uirorum excellentium caede debilitarent, ut nulla sequentium principum (si qui boni dabantur) uirtute instaurari eorum immanitas posset. Ita non Imperatores, sed immanes feritate bestiae ad interitum Urbis, ad Italiae uastitatem, ad provinciarum omnium perniciem, ad clarissimorum hominum necem tantummodo nati intencique uidebantur, quos à sanguine ac pernicie hominum magis satietas retraxit quam uoluntas. Adijciamus licet caeteris Urbis calamitatibus ignis damna, quo ciuitas ferè omnis deleta est. Incendium prius Nerone imperante, omnia ferme antiqua illa absumpsit aedificia, omnem pristinum monumentorum decorem, omnia templa subuertit. Ex XIIII regionibus septem solotenus deletae, trium paucorum tectorum uestigia superfuerunt, quatuor integris relictis quas & ipsas Vespasiani tempore similes incendij labes euertit. Secuta est extrema Urbis & Imperij pestis Constantinus, qui Roma tanquam nouerca relicta, abiectaque illius omni cura, nouam Romam in Thracia, ubi Byzantium erat fundauit, qua ex re ruinae Urbis, excidij Italiae, Imperij debilitandi occasio data est. Duo pro unico Imperatores creabantur, cum nequaquam tanta in uno esset uirtus, ut solus maiestatem Imperij tueretur. Hinc omnia mala emanarunt, pro uno monstro duo sunt excitata, qui uiros illustres, sapientes pace & bello utiles tanquam pessimi carnifices interfici praecipiebant. Quo factum est, ut contractis Imperij opibus, deficientibus sapientium consilijs facultas daretur Barbaris nationibus ad Italiam transeundi, utque multae provinciae ad excutiendum iugum imperantium crudelitate ad defectionem impellerentur. Miserrima profecto fuit & Urbis & Italiae fortuna, quae tam malis principibus, non Italis, sed semibarbaris, tam saeuis tyrannis parere cogere. Deffendae uidentur multiplices quas retuli superiorum temporum calamitates, sed crudeliores multo atque acerbiores quae

sunt postmodum secutæ. Nam cētum fermè annis Vrbs Romana quinquies à Barbaris nationibus capta ac direpta est, magna cum totius Italiæ ruina. A Gothis, qui per Pannoniam Honorij tempore in Italiam descenderunt, primū Alarico, deinde paucis post annis Astulpho, qui ei successerat Ducibus captam, spoliatam, direptamq; fuisse constat. Hunni postea Genferico duce ex Africa (quo ex Hispania traiecerāt) nauibus in Italiam adducti, Romam occupant spoliandq;, annos fermè quadraginta post Urbem ab Alarico antea captam. Hic per Campaniam, quam cum multa urbium ruina depopulatus est, in Africam cum præda reuersus, Eudoxam antè Valentiniani uxorem secum duxit. Odoacer deinde Thurcilingorum Herculumq; rex Italiam petens, superato apud Ticinum Oreste patricio, Augustuloq; ab Imperio deiecto, Roma potitur. Sed à Theoderico rege Gothorum x i postea quam Italiam Urbemq; ingressus erat anno apud Rauēnam interfectus, causam præbuit Gothorum ducibus, qui sibi Rauennæ sedem regni constituerant, Italiam uastadi. Totila postmodum rex horum omnium crudelissimus, suorum reliquis in unum coactis, post multarū urbium cladem, in queis nostram hanc ciuitatem fuisse tradunt, Urbem ab se obsessam ac fame ad deditiōnem compulsam truculentius quàm cæteri diripiens, muros euertit, domos incēdit, captiuos abduxit, tanta usus crudelitate, ut Roma xl dies absq; habitatore ullo permanserit, feris tantum & bestijs habitaculum facta. Inde paulo post ad Urbē reuersus mitiori animo imperauit urbi, aded multis calamitatum tempestatibus debilitatę, ut nihil præter nomen pristinæ imaginis teneret. Deinceps tum Gothorum regibus aliquādiu paruit, tum uarijs Imperatoribus ac tyrannis, quorum libidini exposita, non solum imperium amisit, sed uix se alienis uiribus sustentat. His Urbis Italiæq; uastitatibus Longobardorum inundatio accessit, gentis Barbaræ ac ferocis, quæ magnæ Italiæ portioni dominata est. Omnem quippe Cisalpinæ Galliæ regionē, quæ nunc Lombardia est ab eis cognominata, omnemq; superi maris fermè tractum ab Rauenna Beneuentum usq; tenuere. Ducētos paulo amplius annos in Italia regnarunt, & Romanis & summis pontificibus multorū cum perniciē infesti. Quo accidit, ut ad cōprimendas eorum iniurias, tum Pipinus, tum Carolus (qui postea est Imperator factus) in Italiam acciti, deuictō Desiderio eam à Longobardorū seruitute liberarēt. Maurorū quoq; multitudo ingens & antea & paulo post Italiam iam debilitatā inuasit, Beueuentum ac Niceriā, pluresq; uicinas urbes ab eis uicinas diutius tenuere. Euersa Portuensi ciuitate Romanum agrum sæpissime incursantes, Basilicā sancti Petri omnibus spoliarunt ornamenti. Quare per motus tertius Leo pontifex, Vaticanū muro cinxit, quo tutior esset locus à Barbarorum incurſu. Neq; tamen deuictis Longobardis, aut Mauris expulsis quies Italiæ data est, aut Vrbi pace frui licuit. Nam post imperium Carolo demandatū, pars Græcis Imperatoribus,

pars

pars successoribus Caroli parebat, qua ex re diffensiones ac bella tum in Vrbe, tum alijs in locis exoriebant. Plures in Italia tyranni, reges, Imperatores deinceps fuerunt, à quibus semper uexata atq; exinanita est. Ea parte Italiæ, quàm hodie regnum Neapolitanum appellant, bello intestino fessa, altera factio uiribus inferior auxilium à Roberto ac Richar do Normannorum ducibus, qui eo cum pluribus suæ gentis militibus ante millesimum & trecentimum annum transuexerant petiuit. Cum diutius inter eos bella uigerēt, qui Normannis successerunt Duces per aliorum calamitates suas opes adeo armis auxerunt, ut postea Rogerius per Anacletum pontificem duobus de regno certantibus rex sit factus. Id regnum postea bello sæpissime appetitum, & ad nostram usq; ætatem diuersæ gentis reges in eo haud paruo certamine regnarunt. Finitimæ regno prouinciæ, quæ in ditionem Romanæ ecclesiæ concesserunt, qua fruuntur quiete, ipsi ut de superiorum temporum conditione sileatur cōspeximus. Hetrusci frequentibus inter se bellis hæctenus pugnarunt. Nulla ciuitas Hetrusca est, quam non domesticæ exagitauerunt factiones, quoad hæc nostra urbs magna illius parte potita est. Sed usque ad hoc tēpus appellare possumus prouinciam inquietam, nunquam enim post trecentimum annum contigit, ut non aliqua eius ciuitas, uel domestico, uel externo bello laboraret. Ianua Ligurum urbs hodie mari plurimum potens, paulo supra quingentesimum annum classe Maurorum capta, populata, atque euersa est. Lombardiæ (quæ ita dicitur) urbes, tum imperatorum, tum tyrannorum, quibus subditæ fuerunt longo tempore sæuitia sunt afflictæ, ut de superioribus eorum malis taceam. Fridericus primus urbem Mediolanum triennio obsessam fame ad deditiōnem compulit, in qua incensis tectis, dirutis ædificijs, ciuibus captis eius sæuitia debacchata est. Tantæ uastitati Papiæ, Placentiæq; addidit ruinas. Nonnullæ præterea ab Imperatoribus oblesse captæq; ciuitates diuersis malis cōflictatæ sunt, pauca eius gentis loca uel Imperatorum, uel tyrannorum, qui sua quisq; oppida per nim cōperat uitare potuit crudelitatem. Azolinus Romanus uir omnium crudelissimus, cum paulū supra centesimum annum Patauij tyrannidem occupasset, ad undecim milia ciues in unum locum specie concilij coactos cōbussit igni. Tandē urbem dudū bello fatigatā, unā cum eius principe Fracisco comes uirtutū cepit, pauloq; post eodē nomine filius cū recuperasset, non multos post annos Veneti lōga obsidione fessam receperunt. Dedit eam Franciscus Dux (qui Venetias cū duobus filijs deductus in carcere postmodū strāgulati sunt) non paruū uestigiū qualis sit fortunæ fides. Nulla ferè Cisalpinæ Galliæ ciuitas, aut Barbarorū, aut Itolorū obsidionē direptionemq; effugit. Patauū, Verona, Brixia, Mediolanū, Ticinū, Cremona, Parma, Placentia, Mutina, relique quoq; eius puinciæ suum fatū expertæ urbes, frequētes subiere calamitates. Nos ipsi hoc nostro seculo quotiens Italiam bellis flagratem uidimus:

L 4 Quot

Quot ciuitates tum hostili rabie, tum domesticis factionibus absumptas: Possem referre bella quæ inter nos, & uicocomitum familiam iam annos nonaginta, in quibus omnis ferme Italia comprehensa est, uiguerunt, nisi longa futura esset hystoria. Quid loquar de Sicilia, quæ portio Italiae habetur: negotium ullam urbis partem crudeliores tyrannos experta. Aperto præterea est undique mari & omnium cupiditatibus exposita, ut omnes in eam pyratæ impetum faciant. A Græcis, à Carthaginensibus, à Romanis possessa, diruta, ac lacera ta est, & infinitis penè calamitatibus confecta, ut miserima illius conditio omni tempore fuisse uideatur. Possem insuper cæterarum nationum recensere & domi & foris arma multorum sanguine excitata. Quid crudelius bello ciuili, quod inter Gallicos dudum magna cum perniciè & hominum & urbium est extortum: Possem his adijcere regni Bohemorum partiumque propinquarum deflendam multorum strage hominum calamitatem, sed uereor ne hæc ipsa quæ retuli audiendi uobis attulerint satietatē. Hoc unum dixisse sat erit, nullam unquam ætatem, nullam orbis partem, nullam gentem à miseria fuisse intactam, sed continuis subiectam calamitatibus extitisse. Hic Matthæus, prætermissa sunt à te inquit Poggi grauiora ac perniciosiora, ut mihi quidem uidetur, damna malaque, quibus terrarum orbis est conflictatus, in quibus maxima clades continetur. Quenā sunt ista grauiora inquam à me ommissa: Tum Matthæus: Pestilentia inquit, fames, terræmotus, quibus plurimè maximeque ciuitates euersæ sunt, & ingens strages hominum consecuta. Nam ut ea paucis à me recenseantur, quid crudelius, quid miserius dici aut excogitari potest terræmotibus, quibus diuersis temporibus uarijs in locis urbes fuisse legitis: At interim adeo quassata est terræmotibus regnum eius, ut plures urbes & centum uiginti hominum milia perisse dicatur. Augusti tempore Trallis in Asia, in Cypro plures urbes motu terræ conciderunt. Imperante Tiberio tredecim Asiae ciuitates (in quibus Apollonia, Ephesus, Magnesia, Sardis, Cæsarea, Philadelphia, Ostene, Gechiero, Tmolus, Tenus, Cyme, Mirona, Diabircama) simili motu sunt absumptæ. Bithynia quoque in Saluatoris passioe concussa. Sub Neronis imperio Laodiciam, Hierapolim, Colassum motus fixilis prostrauit. Tres insuper Vespasiani principatus urbes euersas conspexit. Eadem clade sub Traiano quatuor urbes periire: Elea, Mireia, Cyme, Pytane, & Antiochia iuberfa. Hadriani quoque ætas terræmotus damna sensit in Cæsareæ ac Nicopolis ruina. M. præterea Antonini imperium suis cladi bus fuit insigne. Nam & Smirna urbs concidit, & in Tyro ac Sidone ex ædificiorum collapsu multa hominum milia tum debilitata, tum extincta sunt. Quod idem contigit imperante Cōstantino Cōstantini filio in multis Asiae urbibus, in quibus horribili motu terræ plura hominum milia interierunt. Hanc cladem Nicomedia funditus euersa secuta est, uicinis quoque urbibus magna

Terræmotus
uarij.

magna ex parte collapsis. Valentiniano ac Valente regnantibus terræmotu per uniuersum orbem facto, mare littus egressum, Siciliae multarumque insularum urbes cum innumerabili populo oppressit: Nicea quoque denuo penitus euersa. Arcadia Honorij quoque ætate plurimas Europæ regiones motus terræ quassauit, ac maiorem murorum ac turrium urbis partem, plurimaque ædificia tum publica, tum priuata euertit. Et quoniam Europæ mentionem fecimus, ipsa sua damna passa est. Nam in Peloponneso Socratis & Platonis tempore Elecem & Buram urbes Euboiaë maritimas cum habitatoribus terræ hiatus absorbuit, & ubi antea urbes erant, nunc mare nauigijs peruium factum. Et Amyclæ à serpentibus deletæ. Opunciorum insuper, ac Noricorum, tresque præterea Galatarum urbes sub Traiano motu terræ dirutæ. Simili peste Dirrachium est collapsum, & plures Campaniæ urbes euersæ. Vbi Pontinæ sunt paludes plures fuisse urbes tradunt. Rauenna his adijcienda est, quam maiori ex parte prolapsam serunt. Dictum est à te antea diluuiam magnam partem maritimæ Græciæ uastasse, sed & Bithyniæ quoque oppida complura ob continuam pluuiam aquarum inundatione dissoluta ac collapsa sunt. Adijci tot tantisque calamitatibus possunt pestes & fames, quibus multi mortales periire. Urbem certe Romam cum à Totila obsideretur, adeo oppressa, ut multi natorum corpora mandere cogentur. Quod idem in obsidione Hierosolymæ contigisse Eusebius autor est, tanta enim fames in ciuitate uiguit, ut mulier infantem filium igni assum mandens sit reperta. Multa certe milia hominum in ea perisse fame legimus. Pestis etiam Heraclij ut opinor tempore adeo percrebuit, ut multis diebus ultra decem milia hominum interirent, adeoque uis morbi grauis fuerit, ut plures uelato capite se in Tyberim proijcerent. Sed quid antiquiora narro: Nuper cum rex Angliæ Rothomagum Galliaë urbem obsideret, tredecim milia hominum paucis diebus fames absumpsit. Idemque pluribus ciuitatibus propter obsidionem legitis accidisse. Nullo modo singularum urbium percurram calamitates. Refert Plinius tres & quinquaginta populos antiquo in Latio deletos, quorum nulla extat memoria. Similes & his maiores multo clades reliquas orbis partes perpeffas iudicandum est, quæ quoniam literarum luce caruerunt in obscuro latent, quæ recensui scriptorum monumenta clariora reddiderunt. Vbique enim terrarum cœlestia uires suas ostendunt. Nullaque ob eam causam regiones terræmotus, pestilentias, famem, bella, seditiones subterfugere ualuerunt, quo patet totius orbis calamitosam uitam fuisse, & hac communi miseria omnem esse comprehensam humani generis societatem. Quæ cum dixisset: Tum ego, intelligis inquam Cosme quantis incommodis quantis periculis, quantis fortunæ incurfibus, quam asperæ acerbæque conditioni exposita sit mortaliū uita, in qua nihil sanè tutū, nil securū, nil firmū, nil certum à miseria nobis datur, quapropter desipere mihi uident, qui longam ætatem, longum

Inundatio Bithyniæ.

Fames horribilis.

Pestis atrocis.

longum uitæ curriculum, opes, diuitias, dignitates tantopere expetunt, & uotis omnibus exposcunt, ipsi sibi foueam in quâ incidant præparantes. Tum Cosinus: Non reicio inquit, quæ à uobis satis diligenter disputata sunt, à me uero antea de uiuentium felicitate dicta eo spectarunt, ut elicerem opinionem uestram potius, quàm ut meam sententiam ferrem. Video enim ut antiquiora postponam, de quibus satis copiose deseruistis, tum Italiæ, tum huic nostræ reipublice quod memoria teneam, raro ullam quietem aut à bellis nostræ ætate, aut à uarijs calamitatibus datam, sed semper eam aut lacessitam appetitamq; externis armis, aut alios lacessisse, seditionibus quoq; domesticis & ciuili discordia sæpius laborasse, adeo ut multis seculis non licuerit longiore quiete frui. Sed quænam remedia nos possent ab his uitæ molestijs tutos reddere: Omnibus enim tum animi, tum corporis infirmitatibus, si bonos medicos naçti sumus, cura salutaris adhiberi potest. Non est igitur desperandum quin auxilia nostris morbis reperiantur, quibus ab incuru fortuna protegamur. Ea inquam esse, quæ à uirtute petatur necesse est, cætera externa uidentur, nulloq; presidio aduersus temporum iniquitatem sulta. Vera inquit Cosinus sentire uideris, & omne subsidium à uirtute in rebus humanis assentior esse petendum. Verum consideranti mihi has communes uitæ acerbitates, uisum est hæc aduersa ob eam rem euenire mortalibus, ut aliquando nos esse homines meminerimus, hoc est imbecillis, fragilisq; naturæ, & incerti uitæ cursus, quæ extenuissima re sæpe conficiatur, utq; à fortunæ bonorum, quæ caduca sunt cupiditate auersi, animum & cogitationes nostras conuertamus ad meliora rerum studia, quorum ope consilia rationis secuta, in uerâ nos libertatem uendicemus. Ea erit, si uitiorum reiecta contagione, mentem ad suimet cõtemplationem cogitationemq; reuocauerimus, si contemptis sensuum deliniametis, ac spretis uoluptatum illecebris, parebimus imperio rationis, si uirtutem tanquam ducem nostrorum operum secuti, eius præceptis ueluti bene uiuendi magistræ obsequemur. Hæc nos ab omni uitæ molestia, ab omni perturbatione animi auocabit, hæc ab omni tutos reddet in felicitate. Hæc arma subministrabit, quibus muniti contemnemus fortunæ tela. Hæc admonebit opes superfluas contemnendas esse, fortuitis bonis utendum non tanquam nostris, sed ut commodatis, ad quæ restituenda cum libuerit dantis arbitrio parati sumus. Hæc docebit eadem animi æquitate & possidenda illa & relinquenda esse. Multa sunt ut nostis excellentium uirorum documenta, quibus instrui mur ad uitam bene & cum ratione degendam. Hæc præceptrice, si nostros uitæ actus instituerimus, omnem fortunæ impetum contemnemus. Id autem præceptum in promptu est habendum, ut nihil agere conemur ex quo ulla pœnitendi ratio oriatur. Fortunæ munera si adsint, non esseramus, si desint, leuiter feramus. Illud multum arbitror nobis profuturum, si cogitauerimus aduersam quandoq; nobis dari fortunam, ut cum ea forti

ea forti animo congressi, superiores suo certamine euadamus. Non enim in secundis probatur uirtus, sed in aduersis. Vento prospero nulla gubernationis scientia inspicitur, sed in tempestate turbida, & reflantibus uentis. Non est tam ualida fortunæ uis, ut à forti & cõstanti uiro non superetur. Multi cum illa colluctati uictores euaserunt. Animus à fortunæ imperio liber est, si opes aufert, si uires, si ualitudinem, si uxorem, si liberos. Aequa mente careamus muneribus suis, existimemusq; id summa Dei prouidentia fieri, qui rebus nostris recte consulat, cum ipse solus nouerit quid nobis sit profuturum, nos malis nostris causam & fomentum præbemus. Vota nostra sæpius contra nos uergunt, multa petimus in perniciem nostram, quæ impetrata summa nos torquent ægritudine animiq; miseria. Exoptamus fortunas, opes, magistratus, imperia, reliquaq; quibus fortuna dominat. At ea pluribus hominibus tum inopiæ, tum exilij, tum carceris, tum mortis, tum summa infelicitatis causam præbuerunt. Fugiente igitur nobis sunt fortunæ insidiæ, & ea à nobis quaerenda atq; expetenda præcipue quæ nostri iuris sunt, quæ neq; uiuos deserant, neq; mortuis auferant. Hæc nobis uirtus ac ratio præstabunt, quarum qui sequetur instituta, earumq; consilio parebit, securior uiuet, neq; fortunam timens, neq; ulli subditus aut uitæ miseriæ, aut infelicitati. Quæ cum dicta essent, multiq; interim domi conuenissent qui Cosmi opera consilioq; egerent, tẽpus est inquit Matthæus, ut his cedamus, cum satis iam inter nos collocuti sumus. Ut libet Cosmus inquit, quanquam hi nostri sermones plurimum mihi uoluptatis attulerint, reliquorum uoces aliquando molestia non carent.

POGGII FLORENTI-

NI DE FORTVNÆ VARIETATE VR-

bis Romæ, & de ruina eiusdem, descriptio.

UPER cum pōtifex Martinus paulo antequam diem suum obiret, ab Vrbe in agrum Tusculanū secessit ualitudinis causa, nos autem essemus negocijs curisq; publicis uacui, uisebamur sæpe deserta Vrbe. Antonius Luscius uir clarissimus, egoq; admirantes animo ueterum collapsorum ædificiorum magnitudinem, & uastæ urbis antiquæ ruinas, cum ob tanti Imperij ingentem stragem, tum stupendam profecto ac deplorandam fortunæ uarietatem. Cum autem conscendissemus aliquando Capitolinum collem: Antonius obequitando paululum sessus cum quietem appeteret, descendentes ex equis, coledimus in ipsis Tarpeæ arcis ruinis, pone ingens portæ cuiusdam maris reum limen, plurimasq; passim contractas columnas, unde magna ex parte prospectus

prospectus Urbis patet. Hic Antonius cum aliquantum huc & illuc oculos circumtulisset, suspirans, stupentiq; similis. O quantum inquit Poggi hæc capitolia ab illis distat quæ noster Maro cecinit: Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis. Ut quod is uersus merito posset conuerti. Aurea quondam, nunc squalida, spinetis uepribusq; referta. Venit in mentem Marij illius Aeneas, per quem olim Urbis imperium stetit, quem pulsum patria, profugū atq; egentem, cum in Aphricam appulisset, supra Carthaginis ruinas insedisse ferunt, admirantem suam & Carthaginis uicem, simulq; fortunā utriusq; conferentem, addubitantemq; utrius fortunæ maius spectaculum extitisset. Ego uero immensam huius Urbis stragem, nulli alteri possum conferre. Ita cæterorum omnium uel quos natura tulit eorum, uel quas hominum manus confluuit hæc una exuperat calamitatem. Euoluas licet historias omnes, omnia scripturarum monumenta pertractes, omnes gestarum rerum annales scruteris, nulla unquam exempla mutationis suæ maiora fortuna protulit, quam urbem Romanam pulcherrimam olim ac magnificentissimam omnium, quæ aut fuere, aut futuræ sint. Et ab L. uio doctissimo Græco autore, cum ad amicum suum scriberet, Romam uidere cupientē, non urbem, sed quandā quasi cæli partem appellatam. Quo magis dictu admirabile est & acerbum aspectu, adeo speciem formamq; ipsius immutasse fortunæ crudelitatem, ut nunc omni decore nudata, prostrata iaceat instar Gigætei cadaueris corrupti atq; undiq; exesi. Desendum quippe est hanc urbem, tot quodam illustrium uirorum atq; imperatorum scetam, tot ducum tot principum excellentissimorum altricem, tot tantarumq; uirtutum parentem, tot bonarum artium procreatricem, ex qua rei militaris disciplina, morum sanctimonia, & uitæ legū sanctiones, uirtutum omnium exempla, & bene uiuendi ratio defluerunt, quondam rerum dominam, nunc fortunæ omnia uertentis in iniquitatem, non solum imperio, maiestateq; sua spoliata, sed addictam uilissimæ seruituti deformem, abiectam, sola ruina præteritam dignitatem ac magnitudinem ostentantem. Missas faciamus ablatum imperium, distracta regna, prouincias amissas, in quibus dandis atq; auferendis prope iure suo fortuna principatum exercet, illud maiorem immodum lugendum uidetur, libidinem eius intra urbis moenia crassatam, aded in illa diruenda atq; euertenda funditus seruuisse, ut si quis reuiuiscat ex priscis illis antiquæ urbis ciuibus, alios homines intueri, aliam se longe urbē incolere alleueret. Ita eius specie & ipso solo subuersis, ut nihil ferè recognoscant, quod priorem urbem representat. Et quidem commutantur regna, transferuntur imperia, desciscunt nationes, populi. Varia est enim mens hominum semper noua appetentium, ad fortunæ nutum commouentur, ut haud insuetum uideatur, hæc illius arbitrio parere. At uero ædificia hæc urbis, tum publica, tum priuata, quæ cum ipsa mortalitate certatura, partim penitus extincta, partim collapsa atq; euerfa, relictis admodum

Rome dignitas fortune uacuitate immutata.

14.

Fortune uis.

admodum paucis quæ priscam magnitudinem seruent, supra fortunæ uires esse credebantur. Stupenda quippe uis est ac uarietas fortunæ, quæ etiam ipsas ædificiorum moles, quas extra fatum illarum conditores existimabant, funditus demolita, nihil ferè ex cunctis rebus reliquit fecit. Quid enim maius uidit unquam, quam tot ædificia urbis, templa, porticus, thermas, theatra, aquæductus, portus manufactos, palatia fato suo absumpta, & ex tanta rerum magnificarum copia, nihil aut parum ferè superesse. Tum ego: Merito inquam admiraris Antoni fortunæ iniuriam in hac urbium parenteam, & fœde uexando excitatam, quæ ipse quotidie inspiciendi causa perlustrans non minui solum, sed etiam queri cogor, nihil ferè integrum, paucas admodum reliquias ex priscâ illa urbe, & eas semelas ac corruptas apparere. Nam ex publicis aut priuatis operibus liberè quondam ciuitatis interrupta quædam, & ea parua uestigia uisuntur.

Extant in Capitolio fornices duplici ordine, nouis inserti ædificijs, publici nunc salis receptaculum, in quibus sculptum est literis uetustissimis, atque admodum humore salis exesis. Q. Lucretium, Q. F. & Q. Cattullum colli. substructionem & tabularium de suo faciendum curauisse, opus ipsa uetustate uenerandum.

Sepulchrum quoq; Capitolij iuxta C. Publicio, quo ipse posteriq; eius inferentur uirtutis honorisq; causa, senatusconsulto iussuq; populi datum.

Item Pons supra Tyberim quo itur in insulam uetustissimi operis, quem L. Faricum. C. Sicitratorem uiarum faciendum curasse epigramma testatur. Et M. Lepidum. M. F. colli. approbasse.

Arcus insuper supra uiam inter Auentinum montem, ex lapide Tiburtino, quem ex literis incisis constat P. Lentulum Scipionem, & T. Quintium, Crispinum, & S. C. faciendum curasse atq; approbauisse.

Sunt & monumenta quædam scripta quæ hodie Cimbron appellant. Templum ex manubijs cimbricis à C. Mario factum: In quo adhuc eius trophæa conspiciuntur.

Adiiciunt & pyramidem prope portam Hostiensem moenibus Urbis insertam, nobile sepulchrum C. Celsij septimi uiri epulonum, quod opus ex teston ponti, clamelæ diebus CCCXXX perfectum literæ in eo incisæ ferunt. Quo magis miror integro adhuc epigrammate doctissimum uirum F. Petrarham in quadâ epistola sua scribere id esse sepulchrum Remi. Credo secutum uulgi opinionem, non magnificisse epigramma perquirere fructicetis contectum. In quo legendo qui postmodum secuti sunt, minore cum doctrina maiorem diligentiam præbuerunt. In quo laudo inquit Antonius curam & diligentiam tuam Poggi, qui ista tum publicorum, tum priuatorum operum epigrammata intra Urbem & foris quoq; multis in locis conquisita, atq; in paruam uolumen coacta, literarum studiis legenda tradisti. Vt cunq;

M id cæteri

id ceteri accipiunt inquam, ad utilitatem certe cōmunem diligenter omnia, nonnulla uero inter uirgulta & rubos latentia, ex tenebris erutas, ut alijs parerent ad uerbum integra expressi, ut si (quod per sæpe uidimus) ea Romani euerterint, saltem titulorum extet memoria. Hæc sola igitur extant multis nondum seruitute expressæ ciuitatis ornamenti fortunæ incuria ad nostram ætatem usq; perdurant. Quid loquar de sequentium temporum, in quæ simili clades peruasit, ædificiorum magnificentia: plurima & præstantissima memorantur, per uarios Imperatores, priuatosq; tunc ciuitatis Principes sumptu constructa, tum ad publicum, tum ad priuatum usum. Gloriarī solitus erat diuus Augustus, urbem se marmoream reddere, quàm latericiam accepisset. Cuius iussu cum gener Agrippa, Asinius Pollio, Plautius, Cornelius Balbus, reliquiq; amici eam uarijs operibus exornassent, præter Pantheon cum porticu, cuius tectū trabes & tigna, alijs ærea pro lignis habet: M. Agrippæ opus insigne, & fornicem ex Tiburtino lapide nunc cōspicuum inter palatium & Tyberim, in quo diui Augusti nomen est insculptum, cætera demolientis fortunæ seruitiam subierunt. Erat ciuitas referta templis, delubris, ædibus deorum dearumq;, quos ciues superstitioni dediti colebant. Ex his paucorum uestigia supersunt.

Templi pacis conspicui, quondam à diuo Vespasiano cōstructi, tres tantum arcus super ingentem reliquorum qui sex erant ruinam eminent ferme integri, ex pluribus uero miræ magnitudinis unam tantum stare uides marmoream columnam, reliquis tum disiectis, tum inter templi ruinas sepultis.

Erat penes Capitolium uersus Romuli templum, cuius pars muri uetustissima quadrato lapide, nunc quoq; mirandam speciem sui præbet, hodie Cosinæ & Damiani martyribus consecratum.

Huic proximum fuit diui Antonij diuæq; Faustinae templum, nunc beato Laurentio dedicatum. Cuius porticus plurimæ marmoreæ columnæ ruinam effugerunt.

Castoris in super & Pollucis ædes contiguæ loco ædito in uia sacra, altera orientem, altera occidentem uersus, hodie Mariam nouam appellant. *Maria noua.* Inclutus quondam cogendi senatus locus, maiori ex parte collapsæ paruis uestigijs. In quos me sæpissime confero, reuocans stupore, quodam oppressum animum ad ea tempora, cum ibi oratoriæ sententiæ dicebantur, & aut L. Crassum mihi, aut Hortensium, aut Ciceronem orantem proponens.

Erat deæ uestigium templum iuxta Tyberis ripam, ad initium montis Auentini, rotundum ac patens, undiq; nullo muro frequentibus tantum columnis suffultum. Id posteri martyri Stephano dedicarunt.

Ædis Mineruæ portio conspicit, ubi nunc domus est Prædicatorū, unde & loco Mineruæ est inditum nomen. Iuxta eam porticus ingens rudibus oppressa,

oppressa, quam nunc ad saxa in usum calcis perquirenda effossa humo, multis prostratis ad terram columnis conspexi.

Prope porticum Mineruæ statua est recubantis, cuius caput integra effigie, tantæq; magnitudinis, ut signa omnia Urbis excedat. Quidam ad plantandas arbores faciès scrobeas detexit. Ad hoc uisendum cum plures indies magis concurrerēt, strepitum adeuntium fastidium quoq; pertesus horti patronus congesta humo texit.

Capitolia contigua, forum uersus superest porticus ædis Concordiæ, *Aedes Concordiæ.* quam cum priuam ad Urbem accessi, uidi ferme integram opere marmoreo admodum specioso. Romani postmodū ad calcem ædem totam, & porticus partem disiectis columnis sunt demoliti. In porticu adhuc literæ sunt S. P. Q. R. incendium consumptum restituisse. Ex aduerso edes erat telluris, cuius nulla extant uestigia. Saliatorem in tellurie hodie uocant, pro tellure telumen corrupto uocabulo dicentes.

Placet quibusdam, neq; abest a ueri coniectura fuisse Saturni templum *Saturni templum.* iuxta forum. Prisci ærarium uocabant. Nunc Adriano Pontifici sacratum.

Stat ad hanc diem nobis porticus ædes Mercurij, eam religio nostra ad Angelum Michaëlem transtulit, ubi nunc est piscatorium forum.

Templum Apollinis in uaticano iuxta Basilicam beati Petri translatum, in Dei cultum seruauit religio nostra.

Cernitur in radicibus Tarpeæ ad Auentinū uersus, ædes uetustissima, unica testudine, ex lapide Tiburtino, quam nostri sanctum Michaëlem in statera appellant, quod nonnullos mouet ut id existiment Iouis templū fuisse, motos uerbi similitudine. Quod procul a uero abest. Nam in radicibus Palatini montis id templum notum atq; ædificatum Liuius refert.

Iunonis Lucinæ ædis nihil præter nominis memoriam conseruatum est, ubi ecclesiam ædificarunt nostri Laurentio martyri, quam Lucinam cognominarunt.

Thermas publicas septem fuisse accepimus lauacra plebis, quæ ita à *Therma Urbis.* priore facie commutatae sunt, omni decore exutæ, olim communi usui deputatæ, Diocletiani, & item Seueri Antonini, seruato ad hanc diem conditorum nomine. Per maxima uestigia & cæteris incorruptior maiorem immo dum aspicientes mouent, non sine admiratione quadam, quid sibi uoluerit ad tam uilem usum tanta ædificiorum moles, tot tantarumq; columnarum, tam uarij generis marmorum apparatus.

Cōstantinæ in colle Quirinali sitæ, reliquias suas haud pares superioribus ostendunt. Constantini id esse opus testimonio epigramma est, in quo patronum Perpennam Urbis præfectum illas reparasse legimus.

Alexandri Seueri Thermas scimus fuisse prope M. Agrippæ Pantheonum, quarum

um, quarum plura extant & præclara uestigia.

Domitianas (quarum perpauca ruderer conſpiciuntur) fuiſſe in his locis ubi nunc Sylueſtris eccleſia, ſcriptum in uita Pontificum aduertit. Reliquarum obſcura obliuio nihil certi reliquit, ne ad coniecturam quidem, quibus in locis ad eam ætas longinqua nomen obliterat, quamuis tanta impenſa, tanto robore ædificatis. Legiſſe memini in martyrum libris, cum Diocletiano fabricarentur, qui fuit fidei noſtræ hoſtis acerrimus, centum & quadraginta Chriſtianorum milia ad id opus pluribus annis in modum ſeruitij addicta.

Arcus triumphales.

Arcus triumphales quot fuerunt numero nequaquam memorie proditum eſt, ſed pro multitudine Imperatorum cæterorum, ad quorum gloriam conſtituebantur, plurimos fuiſſe crediderim. Extant ſaluis titulis ſeptem Seueri, Titi, Veſpaſiani, Conſtantiniq; ſere integri, pars Neruæ Traiani quidem præcipui operis reſidet iuxta comitium, in qua ſculptæ literæ Traiani arcum fuiſſe dicuntur. Duo inſuper uia flamminea, titulo in altero penitus deleto, in altero corrupto, quorum eum qui eſt prope Laurentium in Lucina, ubi plura ſigna marmorea inſunt uulgo ob uictoriam trium ciuitatum, prout antiquum epigramma ſeniores ſe legiſſe referebant: Triopolim hodie quoque arcum appellant. Alterius nomen (perpauce enim literæ ſuper extant, & antiquæ celaturæ tabulæ quædam è marmore, quas sæpe miror inſaniam demolientium effugiſſe) antiquitas penitus oboleuit. Eſt alter præterea Galieno principi dicatus, ut ſupraſcriptio indicat, uia Numentana. Legi quoque titulum eius arcus, qui deuictis ludæis, & Hieroſolymis deletis, in Veſpaſiano Marco Maximo, ubi nunc horti ſunt, gentilitas dicauit.

Ductus aquarum.

Ductus aquarum nouem fuiſſe refert Iulius Frontinus, quem libellum ipſe paulo ante repperi abſconſum, abditumque in monaſterio Caſſinenſi, Appiam, Amenem ueterem, Martiam, Iuliam, Virginem, Alſietinam, Claudiam, Amenem nouam, adeo ſumptuoſa opera & ſtrutura mirabili, ut idem Iulius qui ab diuo Neruo curatorem aquarum ſe factum oſtendit Ægypti pyramidibus cenſeat æquandas. Auio nouus à miliario LXII. Claudia ultra miliarium XLIII. Martia à miliario XXXVI & etiam opere arcuato partim exciſis, partim effoſſis. Qui intercedebant montibus in Urbem deducebantur. Sola ex his uirgo in Urbem fluit, quæ à miliario VIII concipitur. Cæteræ intermiſſe collapsæq; ſunt, nonnullis ſolo æquatis, amiſſa q; non ſolum forma ſed etiam dignoſcendi coniectura.

Videntur reliquæ omnium magnificentiffimi aquæductus, qui à diuo Claudio in Urbem ad Celium montem uſque perductus eſt, unde & cæli montem nominabant. Et ab L. Septimio Seuero, & M. Aurelio Antonio Pio cum uetuftate collapsus & corruptus plurifariam eſſet, à Sala, ut refert, ſculptum in marmorea tabula epigramma referente.

Theatris

Theatris & amphitheatris Vrbs referta erat ad ludos populo edendos, ingens, pulcherrimumq; omnium fuiſſe dicunt, quod media ſere Vrbe ex lapide Tiburtino opus Veſpaſiani, Coliſeum uulgo appellatum, atq; ob ſtulticiam Romanorum maiori ex parte ad calcem deletum. Alterius portio eſt inter Tarpeum collem, Tyberimq; ubi ad præſens macellum patet, quod olim C. Iulium Cæſarem deſtinatſe ſcribunt. Ex aduerſo uia intermedia, plures ſunt columnæ marmoreæ. Pars porticus templi ut aiunt Iouis, cuius portio rotunda, nouis ædificijs, interius uero hortulis occupatur. Tertium ex latere Carto iuxta eccleſiam quam Hieruſalem appellant, his nouis inſitum mœnijs, partem efficit ambitus murorum Urbis.

Theatra & amphitheatra.

Eſt & locus ingens plebis receptaculum, hodie agonem appellant, ad uenationem ac ſpectacula æditus. In quo & quiq; Romani hodie quotannos ludos licet infulſerit quosdam exercent.

Sepulchra tum Imperatorum, tum ciuium, miro opere per multa hitoria tradunt. Mauſædium à diuo Auguſto, in quo conditus fuit inter flammeam & Tyberis ripam conſtructum, duobusq; ornatum obeliſcis. Diui Adriani ac diuæ Sabinæ molem in primis conſpicuam, iuxta pontem, quem ſuo quoq; nomini dicauit. Alterum diſiectum uineis occupatur, licet locus in morem collis æditus, conditorum (Auguſta enim appellatur) nomen ſeruat. Alterum quod caſtrum ſancti Angeli uulgo dicunt, magna ex parte Romanorum iniuria, licet adhuc titulus ſupra portam extet integer, diſturbauit, quod certe funditus euerſiſſent (id enim publice decreuerat) ſi eorum nauibus per uia abſumptis grandibus faxis reliqua moles extitiſſet.

Sepulchra uaria.

Traiani & item Antonij Pij de cælo tacta cocleæ columnæ marmoree ſpecioſæ ſepulchra, in quibus conditorum geſta ſculpta ſunt, multos magnitudine ſua ad ſpectaculum trahunt. Prior ex parte titulum ſeruat. Alterius mille reſident literæ.

Iuxta uiam Appiam ad ſecundum lapidem integrum uidi ſepulchrum Q. Cecilie Metelle opus egregium, & id tot ſeculis intactum, ad calcem poſtea maiori ex parte exterminatum.

Illud quoque uia Hoſtientiſi à ſecundo miliario iuxta Tyberim adhuc integrum manet M. Antonij Antij Lupi, cum inſcriptione egregia rerum ab ſe geſtarum, quod tribus tantum prægrandibus faxis, altero ſuper alterum conſtat.

Descriptionis ruinarum urbis Romæ finis.

M 3 Poggii

POGGII FLORENTI-

NI, IN COMEDIAM LVCII DE ASI-

no, ad Cosmam de Medicis, præfatio.

VM quondam qui de asino aureo inscribitur Apuleij librum legissem, existimabam, aut sibi ipsi quod scripserat accidisse, aut extitisse id inuentum & commentum suum, qua in opinione me confirmarunt beati Augustini uerba, qui in xviii de Ciuitate dei cum de transmutationibus hominum in uarias formas loqueretur inquit: Sic Apuleius in libris quos asini aurei titulo inscripsit sibi ipsi accidisse, ut accepto ueneno humano permanente animo asinus fieret, aut indicauit, aut finxit. Itaque in ea sententia permanebam, hanc totam uel ueram, uel fictam rem Apuleij esse tribuendam. At uero nuper cum in quodam uolumine operum Lucij (qui uarij acerrimiq; ingenij fuit uir) reperissem, inter cætera libellum, cuius titulus erat Lucij asinus, noscendi quid is liber contineret cupidus: Legi quod Apuleius sibi euenisse affirmat & illi contigisse, ut haud dubium sit ab Lucio aut alio ex Græcis eam fabellam adinuentam. Ego sanè exercitij gratia laborem mihi desumpsi ut eum facerem latinum, non ut id quod ueteri pro uerbo prohiberetur, acta agerem in hoc opusculo traducendo, sed ut ostenderem hanc ueterem & ab Apuleio ueluti in nouatam comædiam nequaquam esse pro uero accipiendam, sed existimabam potius ab Lucio introductam studio artes eludendi magicas, prout suus mos est non tantum homines, sed & deos irridendi. Cum autem scirem eos quos aliquando podagrae dolor afflicto solere in doloris remissionem delectari iocis, te autem facetum fecerit natura & ad iocos promptum, unisi ad te hanc fabellam asinine iocunditatis & lasciuiae plenam, in qua re non sum ausus sententias immutare, aut aliquid demere, ne uidear uelle uideri prudentior Apuleio qui eandem in suum opus conuertit. Leges igitur hoc opusculum laxandi animi gratia cum eris otiosus domi, & uacuus ab reipublicæ curis. Vale.

LVCII PHILOSOPHI SYRICO COMEDIA

qua Asinus intitulatur, per Poggium
Florentinum è Græco in Latinum
traductus.

VM Thessaliam ubi quaedam mihi paternæ rationes erant cum eius gætis uiro proficiscerer, in Thessalos quosdam forte incidi, qui in ipsam Thessaliæ urbem redibant, uehebar equo necessaria quaedam usui ferens, unico comitatus seruo qui sequebatur pedes. Inter eundem cum uarijs de rebus loquentes

quentes iam urbi appropinquaremus, ab Thessalis petij, nomen eius urbis ciuem noscerent nomine Hiparcum, habere enim me ad eum literas ut apud ipsum uelut hospitem diuerterem. Illi & hominem sibi notum esse dixerunt, locupletem, auarum, qui solum domi uxorem & unicam ancillam haberet, & quo in loco urbis habitaret, describentes hortum quempiam in quo esset eius habitaculum, data deinde salute acceptaque abierunt. Ego domum Hiparci adiens, ostium leuiter pulso. Accessit uxor, quam rogo an sit Hiparcus domi: Illa & cum quis essem, & quid mihi uellem quæsisset, de Deciano sophista Patrensi habere me literas respondi: Mulier manere paululum hortata, occluso ostio abiit, pauloque post rediens me iubet introire. Ingressus salutato homine epistolam trado. Erat ille in cœnæ principio in lectulo sedens admodum paruo, unâ muliere discumbente, mensa cibus uacua. Lectis literis amicissimus inquit mihi, Græcorumque excellentissimus Decianus fecit optime, qui suos ad me amicos fidens miserit. Vides Lucij habitaculum hoc paruum esse, sed quod satis sit habitanti, uerum reddes tua præsentia domum si æquo animo tuleris ampliorem. Vocata deinde ancilla Palestra, des inquit huic hospiti nostro tunicam, & si quid tecum detulit conde, de hinc mitte ipsum ad balneum quod longa uia à nobis abest. Cœpit Palestra ostensaque domo pulcherrima, in hoc inquit lecto nocte dormies, huic puero tuo lectum substernam, & addam puluinar. Cum hæc dixisset, ego in balneum profecturus, hordeum in cibum equi ancillæ dedi. Lotus cum rediissem, Hiparcus me benigne excipiens penes se iussit sedere. Cœna splendida fuit, uinum suauis & uetus. Post cœnam & potus & sermo dignus hospite, ita potando uespere absumpto dormitum profecti sumus. Postridie rogat me Hiparcus quo pergerem, & quot diebus essem apud se futurus. Larissam peto inquam, sed ferè quinque diebus morabor, id nequaquam dixi ex animi sententia, optabam siquidem ibi aliquam diu esse, quo ad aliqua à me maga reperta esset, cuius ueneficijs aliquod monstrum conspicerem, aut hominem uolantem, aut lapidem factum. Huic curæ deditus, cœpi urbem perambulare, quamuis quo in modo inquirendum esset nescirem. Interim mulierem uideo accedentem ex uia iuuenem, opulentam, uestis enim erat floribus intexta, serui plures, aurum sumptuosius. Appropinquans me mulier compellat. Ego inquit Abria sum, amica si qua unquam fuit matris, quæ cum eius filios non secus ac meos diligam, uolo fili apud me diuertat. Magnas inquam gratias tibi ago mater. Cupio tecum esse, sed pudore impedior ne uidear hospitem amicum cõtemnere si eius domum relinquã, animo autem benigno tecum ero. Nunquid Hiparcus auarus ille tans est hospes inquit: Non his uerbis utaris mater inquam, splendidus quippe ac sumptuosus in me fuit, adeo, ut ex nimia impensa lauticiæ culpam soleat. illa subridens, M 4 manuq;

manuq; apprehensa seorsum ducens, caueas ait uelim omni cura Hiparcu
xorem, maga etenim est praecipua, admodum ueneficiorum potens, atq; ap
petens uiros, si quos in adolentes oculos coniecit, nisi quis uoluntati eius
pareat, omni conatu illos ulciscitur, hos perimens, hos in beluas transmutas.
Tu uero si adolens es ac formosus, ut facile placeas mulieri, praeterea exter
nus aduena, qui ut plurimum contemnuntur. Ad haec animaduertens me id
quod iam dudum quaerito habere domi, foeminam relinquo, abiens mecum
ipse coepi de uia loqui. Age inquam, qui tantopere hanc mirandam artem te
profiteris appetere, excita te ipsum paulo, atq; eam disciplinam condiscere qua
quid libuerit poteris, & quandoquidem amici hospitis uxorem non licet,
aggredere ancillam Palestram, tibi illam omni rationi concilia, nam si illam
expugnaris, absq; labore quod cupis cognosces. Seruis quidem & honesta &
turpia omnia dominorum nota esse conlueuerunt. Haec mecum loquens in
gredior domum, ubi neq; Hiparcum, neq; uxorem offendo. Palestra penes
Luc. focum sedebat coenam nobis parans. Hic ego: O pulchra Palestra inquam,
quam uenuste & ad numerum nates simul & ollam circumfers atq; euoluis,
lumbis meis paulum humoris superabundat, ex quo beatus erit si quis paulu
Pal. degustarit. Illa lasciuior admodum & uultu grata, abi hinc inquit si sapis ado
lescens, nili tibi mauius uitam eripi, & loca fuge ignis & fuliginis plena, nam
si me tetigeris, uulnus tibi inferetur igneum, quo apud me deficies, ab hoc
neq; medicus alter, neq; Deus poterit te curare, sed ego te urens, mirum im
modum dolore afficiar, cuius curam haud facile sustinebis, neque lapidibus
pulsatus dulcem uitabis dolorem. Quid autem rides? quid ita respicis homi
nem coquum: doctum non solum hos uiles parare cibos, sed homines quoq;
quod his maius est uulgare, pellem adimere, partiri in frusta, uiscera quoque
Luc. ipsorum cordaq; rimari. Hoc inquam enarraisti recte, nam me quamuis pro
cul a te remotum, non solum coalescisti, sed exusti ferme totum, perq; me
os oculos ignem tuum inuisibilem in mea uiscera absq; aliqua iniuria exuren
da coniecisti. Itaq; te oro, ut mihi salutem afferas his asperis & suauibus quas
dixisti medelis, meq; iam mortuum excoria ut lubet. Illa his uerbis arridens,
cum iam mihi facta esset propitior, pollicita est postquam patroni essent dor
mitum se mecum esse concubitura. Interea cum redisset Hiparcus leti imus
coenatum, potus fuit frequens nobis iuuicem conepulatibus. Ego somnum
fingens, cum surrexisset abij dormitum. Vbi omnia mihi intus praeparata
erant, extra lectus seruo stratus, mensa iuxta lectum sita, & in ea calix, & uinu
una cum frigida calidaq; aqua, quae singula disposuerat Palestra, quae & le
ctum plurimis rosas iparserat, & sarta super miserat ex eis confecta. Ego sym
pouium promptum uidens, compotricem censui expectandam. Illa ut patro
nam in lecto collocauit, euestigio ad me uenit, erat autem hilaris. Inuicem
nobis & potum & oscula propinantibus, sumpto potu qui nos efficeret in no
ctu para

ctu paratiores. Tum illa: Hoc praeteris adolens memineris oportet te *Pal.*
in Palestram incidisse, nunc ostendas licet an sis factus inter adolentes agi
lis, & ad huiusmodi certamina exercitatus. Tum haud inquam defugiam hanc *Luc.*
prouocationem Palestra, exercitatus incumbere sum paratus. Tum illa: Volo *Pal.*
obtemperes mihi ait: Ego doctoris & praesidis more certaminum quibus te
exerceri uolo praescribam nomina, tuum erit iussis prompte parere. Manda *Luc.*
inquam quid lubet, sed aduerte ut nostra certamina in tempore concinne &
cum humore fiant. Illa satis nuda exuta ueste, imperat, exue te adolens, *Pal.*
sumptoq; unguento, aggredere certamen, & femori coniuncto femore pro
sterne me relupina, deniq; superincumbens meis in altum cruribus erectis, fe
mori inhare, & quaq; uersus percute uulnera, telum ferens quoad fueris de
fessus, & lumbi bellum egregiu porrexerint, tum educto telo rursus illud in
inguen iunge, ac ualidius percute, atq; insta quousq; aduersariu ad parietem
impellas, sed cum lassus eris, paululu tibi indulge, neq; festines, postmodum
communis Marte pugnes. His dictis cum omnia quae mandata erant perfecis
sem diligenter, finisq; iam nostri certaminis adesset. Tum ego paulo subri *Luc.*
dens Palestram alloquor. Magistra inquam, uides iam qua facile prompteq;
paruerim tibi, sed animaduertas uellem cui satis recte has mihi imposueris
colluctationes, commutas enim luctandi genus aliud ex alio iubens. Illa me *Pal.*
in faciem percuciens, quem nugatorem discipulum habeo inquit, uidesis ne
uapules ni dictis pareas. Dehinc surgens, seq; ad nouum certamen parans,
nunc inquit ostendes si uiribus ualidis luctator egregius existas, sisq; in eo
luctandi genere exercitatus, quod genicularium appellant. Tum subnixa
genibus in lecto parua, age tu luctator, mediam corporis partem ualenter
aggessus percute, uulnusq; adige profundius, nudam uides, utere, prompti
us mitte introrsus telum, deinde introrsum flectes iterum impellens abscon
de & comprime, ne quicquam huic certamini adicias interualli. Caue autē
ne acrius quam inserueris telum extrahas, sed incuruans aduersariu in seque
re quo prostrato rursus certamini incumbe, quoad lassus uictusq; deficias &
sudore sis madefactus. Ego in risum effusus, uellem o magistra in qua quoq; *Luc.*
aliqua tibi praeccepta tradi in quibus mihi obtemperes uelim. Sed iam te eri
ge, poneq; sedens data dextera mihi reconcilieris, nam tempus est iam dor
miendi. His uoluptatibus atque exercitijs nox traducta obliuionem penitus
attulit itineris in Larissam. Cum & in metem uenisset occasio quae cupiebam
discendi. O dulcissima Palestra inquam, ostende oro te dominam tuam suis
praestigijs usam in aliquam se formam uertentem. Iam dudum enim aliquod
huiusmodi mirandum spectaculum uidere exopto, sed a te praecipue si quid
nostri quam credo minime huius artis ignaram, hoc a nullo alio te praeter,
quae anima mea es, percipere cupio. Me quidem qui haecenus uelut adaman
tus (ut aiunt) in nullam unquam mulierem oculos amoris causa conieci, ser
uum tuum

Pal. uum tuum effecisti bello amatorio deuictum. Tum Palestra, iocaris inquit, quis enim cantibus superare amorem potest eius artis magistrum? Ego per hoc caput ac beniuolentiam erga te meam iuro, me (neq; enim literas noui) insciam horum penitus esse, heram si facultas dabitur, dabo operam ut uide-

Luc. re queas dominam in aliam formam transmutatam. His dictis cum dormissemus, paucis diebus post nunciat mihi Palestra patronam inuenisse conuersuram, ut ad suum amatorem adiret. Nunc tempus inquam adest quo diutino

Pal. desiderio nostro possis facere satis. Bono animo sis ait: Et cum iam nox aduē taret, me apprehensum manu ad ostium domus ducit in qua illi dormiebant, meq; iubet per rimulam ostij introsipientem quæ fierent animaduertere. Video patronam deposita ueste nudam prodire, accensa lucerna, duo tenentem grana, quorum altero thuris ardenti lucernæ imposito, multa in lumine locuta est. Deinde grandiusculam referans arcam plures continentem pixides, unam effert, quid in ea contineretur incertum, sed quātum oculi colore poterant, oleo plena uidebatur. Ex hoc assumens ab summo usq; ad imas partes totum corpus perunxit, statimq; alæ nascuntur illi, & corneum rostrum adunari, omnisq; in auem cōuersa est nocturnæ cornici persimilem. Vt uero se uolantem aspexi asperi cantus prout hæc aues solent, perq; ostium euolans abiit, ego qui mihi uidebar insomnium uidisse, palpebras oculorum tetigi, nequaquam oculis uidens aut qui ea aspexerim, aut quod essem excitatus à somno. Tandem ut uix sensi me haud quaquam dormire, Palestram rogavi, ut ego quoq; eo unguento unctus in auem commutarer, cupiebam enim merito discere, an ex hoc homine auis possem fieri. Illa ostium domus aperiens

Fit asinus. pixidem profert, ex qua festinans exutus, perungor totus. Auis quippe ex homine nequaquam fit, sed cauda euestigio à posteriori nascitur parte, digiti omnes nescio quorsum abierint, ungues in quatuor ungulas uersæ, manus ac pedes iumentum crura effecta, auriculæ longæ, magna facies, quæ omnia circumspiciens cognoui me asinum euasisse. Vox hominis ad quærendum de Palestra defecerat, sed labia demittens, ipsamq; qua poteram forma accusabam, quod me pro aue in asinum uertisset. Illa manibus demulcens caput.

Pal. Miseram me inquit, quantum mali feci, festinantem similitudo pixidum me decepit, non capientem eam qua homines in auem commutantur. Sed confide mi anime, facilis erit huius erroris cura, nam si rosas comedes, statim ex ues iumentum formam, & in amatorem meum redibis, hac una nocte æquo ferres animo asini formam, diluculo curaberis, afferam sanè rosas, quas ut ederis sis homo. Hæc cum dixisset tractas me, & aures, & reliquum corpus demulcebat. Ego corpore asinus, sensu tamen menteq; hominis fungebar, ipse ille Lucius præter uocem. Mecum igitur multis erratum Palestræ conquestus, labiaq; mordens abij, ubi sciebam equum meum et alium uerum asinum Hiparci esse. Qui ut me ingressum conspexere, ueriti ne fœnum ipsorum comederem,

mederem, demissis auribus parati erant ad me repellendum calcibus. Quod ego perpendens, longe à præsepi recessi, stans ac mecum ridens, sed risus rugitus erat. Cœpi uero interim mecum cogitare, quid si lupus nūc aliquis ad nos introiret, aut alia fera insultet mihi qui mihi mali commisit: Hac deterius cura timebam aliquam malam futuram esse fortunam. Nox intempesta cum esset, ac silentium & dulcis somni strepitus quidam exterius tanquam effosis parietibus est factus, iamq; ad eum dirutus erat, ut ingressui hominis pate-

Prædonum irruptio. ret. Tum unus & item alter, pluresq; intrant armati homines, Hiparicum, Palestram ac seruum meum colligant, domum spoliant, pecuniam, uestem, ornamentaq; suppellectilem auferunt, ad eum, quod nihil relinquāt domi. Tunc me equumq; atq; alterum educentes asinum strauerunt, impositisq; rebus quas exportauerant ad graue onus, ligno nos abigentes ad montes uia desueta effugerunt. Ignarus eram quantum pressi pondere mei socij paterentur laboris. Ego desueta sollers iter facere, saxis præcutis admodum offendebar, ideoq; sæpius cespitans deficiebam sub pondere, sed euestigio uir sequens me sæpius feriebat baculo. Cum Cæsaris inuocans præsidium quod uoce per rugitum tollebam, hæc solum absurdū proferens uoce maxima, Cæsaris nomen minime sequebatur. Ad hæc uapulabam magis, ueluti qui rugitu proderem nocturnos fures. Nil ergo proficiens rugiendo, statui uerba silentio redimere. Iam dies aderat, & nos multos transieramus montes, religati ora, ne pascentes iter moraremur. Meridie ad diuersorium quoddam peruenimus hominum, quibus cum nostris latronibus ueterem esse consuetudinem tum ex mutua salutatione, tum ex oculis poterat percipi. Iubent illi sarcinas deponere, & prandium parant, nobis hordeum præbuere. Quod cum ceteri comedissent, ego ualde esuriens, nam is cibus mihi esui difficilis erat, cogitans qua re famem sedarem, hortulum retro diuersorium esse aspicio multis oleribus plenum, in quo & rosæ esse uidebantur, ideo uidens omnes prandio intentos, accedo ad hortum, tum ut pascerem olera, tum ut ederem rosas, quibus in cibum sumptis sperabam me in hominē reuersurum. Hortum ingressus raphanos atq; apium, quibus etiam crudis utuntur homines, ad saturitatem comedi. Quæ uisæ fuerant non erant rosæ, sed lauri syluestris flores. Laurum uocant homines malum & equo & asino cibum, cum feratur ex eo edentes euestigio mori. Hoc aspiciens equi custos, raptò ingressus ligno, postquam olera ita à me depasta uidit, tanquam irati deinde erga fures deprehenso solent, neq; lateribus pepercit, aures insuper ac totum caput fuste contriuit. Ego iam uerberum impatiens, cum ambobus calcibus relupinum super olera strauissem aufugi ad montes. Ille ut animaduertit, canes aduersus me incitauit. Hi cum plures essent, atq; aduersus expugnandos ualidi, ueritus ne me dilaniarent si comprehendissent, decreui satius esse domum reuertari. Itaq; eodem cursu ad stabulum euestigio sum regressus. Illi continuerunt

canes

canes currentes, me uero haud prius percutere destitit custos, quā ex dolore cacarem olera comesta. Et iam abeundi tempus aduenerat, cum illi grauiores rebus quas furto surripuerant, dorso impositis abierunt. Ego & uerberibus & onere admodum defatigatus, unguis insuper de uia contritis, decreui me in uia prosternere, neque exurgere etiam si me uerberando necassent, eo pacto illos speravi necessitate compulsos sarcinam qua pressus eram inter equum et asinum partituros, meque ut inutilem relicturos lupis. Sed nescio quis inuidia motus consilia in contrarium uertit. Nam alter asinus fortassis idem cogitans de uia cecidit, quem illi miserum baculis percutientes, ubi exurgere nequibat, neque prodesse uerbera, alij auribus, cauda alij apprehensum surgere impellebant. Cum uano labore incassum tempus tererent, asinus enim in uia stratus ueluti lapis iacebat, illi ad fugam intenti ne frustra tardarent, dempta ab asino onera mihi & equo imposuerunt, asellum uero miserum captiuitatis & oneris ferendi socium, abscissis ense cruribus adhuc semianimem e loco praecipiti deiciunt, mors illi attulit laborum finem. Ego uidens quorsum mea euassent consilia, statim aequo animo ferre sarcinam & prompte iter conficere, sperans rosis aliquando repertis me pristinam formam recuperaturum, praesertim cum ex latronum percepissem uerbis, parum itineris superesse ad locum in quo depositis sarcinis manerent, meque etiam cursu si opus fuerit ad proficiscendum paro. Ante uesperam domum uenimus, anus uetula intus sedebat ad ignem, illi depositis sarcinis rogant uetulam, cur sedebat, ac non potius praedium pararet. Illi omnia esse prompta ait, panes plurimos, uinum uetus, & syluestres carnes. Collaudata uetula, uestibusque depositis ad ignem se oleo unxerunt, uas erat aquae plenum calidae qua se lauerunt. Superuenerunt paulo post adolescentes aurum, argentum, uestes ac muliebrem, uirilemque ornatum portantes, communem omnibus praedam, quibus rebus intus delatis, & eodem ipsi pacto se lauerunt. Erat illis prandium fertile, sermo homicidarum uariis, anus mihi ex equo hordeum praebuit. Ille cibum auide uorauit, timens ut par erat, ne essem in edendo socius. Vbi mulier abest, ego panem qui intus erat comedi. Postridie relicto cum uetula adolescente quodam ad opus suum abierunt. Ego sentiens custodes mihi impositos diligentes, uetulam quidem contemnebam, cum facile ex eius conspectu fugerem, sed adolescentem praecinctum ense in me saepius respicientem atque adseruantem ostium formidabam. Postridie circiter noctem mediam reuersi fures neque aurum neque argentum tulere, sed uirginem formosam sane fletem, capillis sparsis, abscissa ueste. Hanc in straminibus positam bono animo esse iubent, mandantes uetulae ut continuo domi esset, uirginemque obseruaret diligenter. Quae neque cibum, neque potum capere uoluit, solum gemens & lacerans capillos, aded, ut ego quoque illius commotus fletu sibi iuxta propinquus lachrymaret. Interim extra domum fures in porticu cenant. Facto die explorator quidam adue-

asinus perit.

raptus uirginis.

dam adueniens nunciat quaedam aduenam ea die multis cum opibus transiturum. Hi ut erant armati consurgentes, me & equum stratos abeuntes ducunt. Ego infelix ignorans me ad pugnam & bellum duci, cum tarde irem ligno percutiebar. Postquam ad locum peruentum est qua aduenam ille profecturus erat, in uehiculo & sarcinas incidentes, hominem cum familia occidunt, rebus preciosioribus mihi & equo impositis, cum reliqua in syluis abscondissent, reuersi sunt. Ego cum baculo saepius ictus essem, ungula offendo in lapide acutum, ex offensione fit summo dolore uulnus, quo factum est, ut reliquum itineris conficere claudus. Tunc illi, quid opus est inuicem aiunt, hunc asinum nutrire saepius cespitantem: ex aliquo demus eum praecipite loco inutilem bestiam tanquam futura ut solent exercitus expiationem. Cum haec aduersum me machinarentur, ego omnia intelligens, quod itineris super fuit oblitus uulneris peregi. Timor enim mortis omnem abstulit uulneris dolorem. Ut uero ad diuersorium peruentum est, onera cum deposuissent a nobis, discubentes cenant. Noctu deinde cum recedere uellent quo reliqua in syluis condita apportarent, quid unus inquit, hunc miserum deducamus asinum inutilem propter unguis uulnus: haec quae supersunt partim nobismetipsis, partim equo imponimus deferenda. His dictis abierunt una equum ducentes, nox cum luceret lunae beneficio. Ego mecum locutus, quid amplius inquam expectas miser, esca uulturum eorum pulchris futurus: Nunquid non intellexisti quae isti de te sunt inuicem collocuti: uis ne ex alta crepidine deijci: nox resplendet, fures abiire, pete per fugam abstis homicidis salutem. Haec mecum cogitans cum uiderem me solutum (laqueus enim suspensus pendebat) ad fugiendum maxime sum commotus. Itaque *intetata fuga.* domum exiens coepi cursu fugere, quod anus ubi conspexit, me per caudam retinebat. Ego rem dignam praecipitio & aliquauis morte putans, si a uetula retinerer, mulierem trahebam. Illa magna uoce implorat uirginis opem. Quae cum prodisset, conspecta re facinus est ausa nobile, & memoratu dignum. Nam super me ascendens fugae comes facta est. Ego tum fugiendo cupidus, tum puellae gratia extento cursu abibam, anicula post nos relicta. Virgo orabat pro salute deos. Ad me uero inquit, si me ad paternam domum perduxeris primum ab omni opere te liberum faciam, tum hordei erit tibi cibus singulis diebus. At ego tum interfectores meos fugiens, tum pollicitationibus puellae motus, neglecto uulnere currebam. Ut uero ad triuium quoddam peruenimus, hostes nostros redeuntes incidimus, qui a longe propter lunam infelices captiuum cognouere. Currentes cum me comprehendissent in uirginem uersi. O speciosa uirgo, quid misella inquit per ignota pergis loca: nunquid non daemones extimescis: Redi igitur, nam te tuis restitueamus. Quae cum ridetes dixissent, me retrouertunt, & pedis & uulneris memoria cum renouatum esset claudicare uidetes. Ille nunc tandem captus claudus est factus aiunt, ceterum fugiens non sentiebat uulnus, sed sanus uidebare equo & a uibus uelocior cursu. Hec

N inter

inter uerba aded melignis percutiebant, ut iam ulceribus posteriora infecta
Anus laqueo sint. Domū ingressi, anum laqueo è petra suspensam inueniunt, uetula enim
suspensa. ut æquum erat per uirginis fugam laqueo uitam finierat. Quod illi admiran-
 tes, scillo fune anum præcipitem egere. Deinde ligata uirgine sunt ad cœnā
 profecti, qua multo potu traducta cum de uirgine colloquerentur, quid ait
 quipiam ex his, de hac fugitiua agendū: Quid censes alter, nisi ut eodē illam
 loco quo uetulam nostrā præcipitem agamus: nam & utilitatē nobis auferre
 conata est, & nos artemq; nostram prodere, satis enim si ad suos uenisset in pe-
 riculo uersaretur uita nostra, nam omnes à pluribus ex improuiso circūdati
 fuissetus capti, quare ulciscamur hanc uitæ nostræ insidiatricem, sed non ita
 ut è saxo proiecta morte pereat repētina, mortis genus quo lōgo dolore affi-
 ciatur reperiundū est à nobis. Cum de illius morte disceptarent, adijciam ait
 huic, quod & uos probabitis, asini meritum, quoniā semper tardum, nunc ue-
 ro sicte claudicante oportet perdere. Etenim fugæ uirginis factus est socius
 & minister. Hunc interficiamus, primum eius scindamus uentrē, atq; intesti-
 nis abiectis intus uirginē inducamus, ita ut solum superstet caput, ne euestu-
 gio suffocaretur, reliquum corpus infra uentrem lateat, quo consulto ambos
 uulturibus eijciamus nouo more præparatū cibum. Aduertite quæso ad hoc
 tormēti genus. Primū uiua mortuo asino hærebit. Deinde sole uertēte uen-
 teq; in eius uētre decoquetur. Insuper fame ad mortē torquebit, neq; potius
 seipsam perimere poterit. Cætera quibus excruciatū tum ex putrefacti ca-
 daueris fetore, tum ex uermibus scaturientibus prætermitto. Vultures de-
 niq; depasti cadauer, & uiuentē quoq; unā laniabunt. Ad hoc monstro simile
 omnes acclamātes rem cōprobauere. Ego meipsum deplorabā tanquā iam
 mortuū, neq; tantū meo interitu dolebā, quantū quod receptaculū essem fu-
 turus infelicis puellæ quæ nihil admiserat mali. Iā diluculū aderat, cū subito
Capiuntur la- manus aduentat militū ad hos scelestos latrones capiendos, quos omnes uin-
trones, ctos ad eius ore præsidū ducunt. Inter hos milites qui puellā desponsauerat,
 latronum inuestigator aderat, hic uirginem dorso meo impositam ad suos
 reducit. Domestici nos & à longe cōspectos ut agnouere, me illis aduentum
 nostrum uoce significante, profecti obuiam domum ducunt. Virgo multū
 de me locuta, & captiuitatis, & fugæ socio, & unā ad mortem destinato, cu-
 ra mei demandata cæteris me diutinum hordei præbere iussit, & scœnum
 quantum sufficeret Camelo. Ego cōspectis canibus, qui aulam introeuntes
 multa ut in diuitis hominis nuptijs uorabant. Palestram sum execratus, quæ
 me non in canem, sed asinum sua arte transmūtasset. Haud multos post nupti-
 as dies, uolens mihi uirgo promissam gratiam referre, patrē ut me liberum
 dimitteret hortata est. Illi sub diuū cum equis & armentis liberū in uoluptate
 uiuere, & equas subagitare cum uellem permisit. Quæ cum mihi optimo ge-
 nere redibitio uisā esset, si mei arbitrij res fuisset, aduocato itaq; equorum pa-
 store me

store me sibi permisit lætum, tanquā non amplius sarcinarū molestiam subi-
 turū. Equabus pastor immiscuit ducens simul ad pascendū. Sed secus atq; opi-
 nabar accidit, nam qui armento præerat inclusum me reliquit uxori. Illa ad
 pistrinū alligatum & triticum & hordei molē coëgit molere. Mediocris hic
 erat labor, grato præsertim asino, molere quantū domino sat esset, sed muli-
 er intenta quæstui, & in aliorū quoq; qui plurimi in agris erant opera, ad fari-
 nę mercedem miserū fatigabat colum, insuper hordeum mihi debitū cibum
 confricans, ac molere cogens, placetas ex eo in suum usum faciebat, dabatur
 mihi surfur pro hordeo. Si quando pastor inter armenta ire ad pabulū equo-
 rum sineret, qui me uelut adulterium suspicabantur, calcibus & moribus in-
 festabar, aded ut nullo pacto zelotypiam ualerm fugere. Macilentus igitur
 paruo tēpore factus sum ac deformis, neq; doini à pistrino labore quietus,
 neq; in agris pascens, cum non essem ab equorum persecutione tutus. Desti-
 nabar & quandoq; ad montes lignorū sarcinas laturus. Quod malum mihi
 erat cæteris omnibus deterius, nam primū ascendendus mons erat saxosus,
 aspera ac dura mihi, ut qui absq; soleis essem, uia, ducebar à puero asinario,
 aspera ac dura mihi, ut qui absq; soleis essem, uia, ducebar à puero asinario,
 qui me aliquādo nouo proderet more, percutiebat enim & currentē, neq; so-
 lū ligno simplici, sed eo cui frequentes atq; acuti stimuli essent infixi. His sem-
 per posteriora dorsi perurgebat, aded ut nates ulceribus inquinatæ, semper
 ab illo eodē loco uapularent. Onus præterea imponebat & elephāto graue.
 Descensus montis licet esset, attamen cōtinuis premebat uerberibus, si quā-
 do sarcina in alterā declinabat partem, nequaquā aut demebat ligna, aut im-
 ponebat leuius ut æquaret altera, sed graues addebat lapides parti leuiori.
 Ita redibā miser, tum ligna, tum saxa inutilia ferēs. Flumē erat in itinere absq;
 nauis, ille calceis parcens, à posteriori parte post ligna super me quoad flumi-
 um trāsuiissem insidebat. Si uero (ut sæpe cōtigit) labore atq; onere nimio las-
 sus cecidisset, tunc mihi calamitas aderat non ferēda, non enim me subleua-
 bat manibus, aut camo erigebat, aut reddebat sarcinā leuiorē, sed ab capite
 atq; auribus incipiens meligno cōtinue percutiebat quoad plagarū multitu-
 do me cogeret ad surgendū. Aliud quoq; malum intolerabile sum perpeffus.
 Spinarū quippe acutarū falcem quem ferebā à posteriori parte suspesum cau-
 dæ alligauit, ut pendens crura mouentē (ut ambulanti necesse erat) acerrime
 pungerent, neq; uero huic malo obuiare potis eram, hærentibus semper spi-
 nis, ac per incessum incedens deuitare spinarū ictus ligno ualde uapulabā, si
 aculeum deuitare citius ambulans, grauius posteriora torquebant à spinis.
 Erat asinario illi omnino me perdendi animus. Itaq; cum illum aliquādo per-
 cussissem, nunquā est id oblitus. Iussus stuppā de una regione in aliam trans-
 ferre, illam super dorsum meum arte alligauit, interitumq; mihi ex eo machi-
 natur, cum paululū processissem, raptum ex igne torrem exustum infra stup-
 pam abscondit, qua subito incensa, ego ignem sentiens me comburendum,
 N 2 in con-

in conspectu forte de uia stagnum me conieci, meq; in aqua una cum stuppa conuolui sapius, quoad ignis extingueretur, itaq; absq; discrimine reliquum confeci uia. Cum non daretur illi facultas stuppam amplius incendendi limo atq; aqua plenam, at scelestus ille asinarius domum reuersus omnē in me culpam coniecit, asserens mea me sponte in ignem profluisse. Alter deinde impurus puer, ingens aduersum me excogitat malum, nam cum me ad motem deduxisset, grandi lignorum onere imposito, rediens uicino agricolae ligna uendidit, meq; uacuum lignis domum reducens apud dominum ueluti inutilem accusat, inquit: Quid hunc asinum amplius nutrimus frustra, difficile, tardum, grauem: Inspice quae sit eius cura, si mulierem aut uirginem formosam cōspicit, euestigio calcibus prostrans cursu ad eam fertur, tanquā homines ad mulieres dilectas solent, morsu tanquā osculo appetens nititur concubere, ex quo lites tibi & odia omnibus cōquerentibus pauētibusq; insurgūt. Enim uero nunc ligna ferens, conspectam in agrum abeuntem sceminam, ligna abiecta disperlit, mulierē tanquā coiturus insequitur, donec alijs aliunde accurrentibus mulier ab huius formosi amatoris impetu liberata est. Hęc patronus credens, postea quā inquit neq; pariter ire uult, neq; sarcinam ferre, sed mulieres appetens, amores hominū inuitat, occidite eum, & intestinis uulturibus datis, carnes operarijs seruate. Si quis quomodo sit mortuus quæret, fingite à lupo interemptū. Atq; absurdus ille puer gauisus, me subito parat iugulare. Sed forte accidit, ut uicinus quidā agricola me ab interitu uēdicaret, quem dum cōsulens aduersum me grauiora, nequaquā hunc asinū occidas inquit, pristino aptū atq; oneri ferendo, neq; etiam magnū si in amores mulierum labitur. Castra ipsum, submota enim ueneris cupiditate mitis erit & pinguis, cui non sit difficile etiam grauiissimū onus ferre. Si quomodo castretur ignoras, quatrīduo aut trīduo uirum adducam huius artis peritissimum. Approbatur ab singulis qui aderant consiliū hoc. Ego audiens fundebam lacrymas, tanquam uir essem asino desiturus, neque enim uiuere amplius cupiebam si fierem eunuchus, potius ergo aut ex monte aliquo me præcipitem dare, ut morte missa effugerem uitam miseriosem. At nocte intempesta peruenit in agros de uilla nuncius, puellam à latronibus nuper raptam & eius sponsum, meridie iuxta littus deambulantes ab inundante maris aqua raptos atque absorptos fuisse, hunc finem & rerum & uitæ sortitos. Serui no uis dominis, uacua domo omnes nequaquam de cætero seruitutem pati, raptis quæ in agris erant aufugiunt, qui equis præerant assumptis quæ poterant mihi & equis imponunt. Agreferebam non ferre me onus asino dignū, lætabar tamen euasisse me id periculum excastrationis. Vniuersa nocte confecimus iter longum, tertia die in urbem Macedoniae peruenimus Berriam, magnam quippe ac populosam, in qua habitare statuerat qui me ducebat, ac simul iumenta uendere precio, medio stans in foro nos proscribebat.

Emptores

Emptores diligenter inspiciebant omnia aperientes os, atq; ex dentibus ætatem cuiusq; coniectantes. Emerunt alij iumenta reliqua, me ultimum relictū prece iussit reduci domum, inquit, hunc solum uides non reperisse emptorem. At fors multa reuoluens sapius & cōmutans, mihi dominum minime gratum parauit. Cinædus erat senex unus ex eis qui deam Syram per uillam & agros circumferentes stipem deæ offerre impellunt, huic mago uendor ^{venditur asinus.} precio drachmis triginta, quem ligatus sequor. Vbi domum (Phileni hoc emptori nostro nomen erat) peruenimus, magna ad ostium uoce: O Chorasias inquit seruum nobis emi pulchrum ac grandem, genere Cappadocem. Erant ea coralia Cinædorum turba Phileni coadiutorum, qui omnes ad illius uocem applaudentes, existimabant uerum seruum emptum esse, ut uero asinum uidere, Philenum increpant, quod non seruum, sed spōsum sibi adduxerit suis nuptijs dignum, ex quo certe pullos eiusmodi quamprimum pararet. Ad hæc cum risissent omnes, exercitio suo intenti, paratis domi sacris, mihi deam superimposuerant. Ciuitatem egressi cum patriam perambularent, in quandam uillam peruenimus, in qua ego deam ferens constiti. Quidam qui rei præerat, qui cum ueluti deo plenus nonnulla protulisset uerba, Reliqui mitra proiecta caput subtus guttur ligantes, ensibus lacertos feriunt, linguam insuper foris dentes exactam quicq; incidit, ut breui tēpore omnia sanguine manarent. Hic ego ualde extimescebam, ne asini quoq; sanguine deæ opus esset. Eo pacto cum sibi sanguinē eduxissent, drachmas & obolos à circumstantibus colligunt, alij caricas præbent & uinum, caseum, fiscellas, alij modios tritici atq; hordeum in asini cibum. Ex his autem habebant uictum & sacra deæ faciebant. Perambulantibus illis aliquando uillam, quodam iuue grandiore ab se conspecto, expiatum domum in qua forte diuertererat deducunt, illi muliebria ut illis nepharijs cinædis mos erat perpeffi sunt. Ego dolens me in asinum esse uersum, cum tantum scelus non possem ferre. O scelesti, cum uellem exclamare pro uoce hominis magnum rugitum dedi. Quidam ex ea uilla amissum asinum quærentes, audito rugitu derēpente nullo præmonito domum ingrediuntur, cum æstimarent me suum asinum esse, reptis qui infanda patrabant cinædis, multo cum risu locum egressi, scelesti sacerdotum nequitiam per totam uillam diuulgant. Illi ob eorum scelera deprensā, pudore territi, proxima nocte abeunt. Cum in locum solitariū peruenissent, increpabant me admodum, quod eorum ministeria patefecissem. Tolerabile hoc erat damnum uerbis mala audire, quod sequitur non ferendum. Deam quippe humi deponentes, sublata sella nudum arbori robustæ ^{vapulat asinus.} alligant, deinde fusse ex neruis factō me ad necem uerberant, iubentes me in futurum esse taciturnum, & simul post uerbera me statuunt iugulare, qui uillitorum in se iram incitarim, neq; per me licuerit facere consuetum questum, sed operę iacentis humi deæ id prohibent, ne deesset qui eam ferret, eadem

N 3 effugi.

effugi. Post multas tamen plagas reposita supra me dea iter sunt profecuti. Vespero in hominis opulenti praedium peruenimus, qui libere nos domi excipiens sacra dea peregit. Hic ego ingens periculum adij. Amicus quidam nostri hospitis partem syluestris asini dono misit, quam canes qui intus occulterant coqui negligentia comederunt, hic praeter modum ne domini iussu uapularer, cum de morte cogitaret, consilio mulieris pepercit uita. Si mihi credis inquit, & te saluabis & refarcies hoc damnum, habent hi Cinædi asinum, quem si deduxeris in desertum locum facile illum potes occidere, sumptamque ex eo partem parare in cibum domino, reliquum corporis praecipue abijce. Existimabunt Cinædi aufugisse asinum, neque amplius apprehendi posse. Hic uero asinus pinguis est & perlimilis syluestri. Approbato mulieris consilio, coquus intelligens eo se pacto iram patroni declinaturum, mihi propinquat ut consultum patraret. At ego quid de me futurum esset prauidens, oportimum factum duxi illud periculum subterfugere. Igitur effracto quo ducere loro, prosiliens feror intus cursu ubi Cinædi cum hospite cenabant, subito eo aduentu & lumina & mensam subuersti, existimans hoc scitum inuentum saluti mihi futurum, domique euestigio me ociosum aliquo tuto in loco detenturum, uerum haec res in extremum est mihi uersa discrimen. Iam furiosum me opinati, ensibus, iaculis, longis baculis uelut occisuri me appetuerunt. Quo periculo prospecto, in interiora domus ubi Cinædi dormituri erant curro. Illi ostium loci exterius occludunt. Diluculo nebulones illi dea mihi supposita recedentes, ad aliam ciuitatem copijs & opibus patentem perducunt, in qua nouum interuenit prodigium. Nam cum dea priuate domus abnueret diuersorium, in templo se poni iussit eius loci qui a ciuibus maxime coleretur. Illi libenti animo deam externam prope suum deum in templo collocant, nobis tradunt pauperulae hospitium domus. Hic plures Cinædi dies comorati, cum abire uellent, deamque a ciuibus peterent, templum ingressi deam asportant, uerum facinorosi homines phialam auream e templo ablatam furto infra deam recedunt. Qua re palam facta ciues nos insecuti, ut appropinquarunt ex equis desilientes Cinædos capiunt, impios illos ac sacrilegos appellantes, cum phialam ereptam repeterent. Scrutati singula eam reperiunt in sinu deae abiconsam, quamobrem hos muliebres uiros colligatos in urbemque traductos in carcerem conijciunt, deam alio in templo ponentes, aurum suo deo restitunt. Postera die & res eorum & me insuper uendunt. Ego a pistore incola proquinquioris uillae emptus sum, impositisque decem tritici quae emerat medimnis in uillam difficili ac aspera uia perductus. Erat domi mula conserua, molaeque plurimae ab illis agitatae, omnia intus farinae plena, me uero ueluti seruum nouum solent, ac de uia propter grande onus fessum eo die quiescere sinunt. Postridie me iugo molae alligatum, ligatis oculis molere iubent. Plane noram id saepius expertus quo pacto esset molendum, sed simulans me eius operis rudem

ris rudem, frustra quietem speraui. Nam plures qui aderant arreptis baculis de improviso me id minime expectantem (nec enim poteram aspicere) adeo percusserunt, ut euestigio more turbinis circumducerem molam. Expertus sane didici, seruum ad ea quae fienda sunt promptum esse debere, nec expectare domini manum. Eo labore admodum macer euasi & corpore debilis, quapropter hortulano me uendidit qui hortum coeperat colendum. Is olei *Venditur quarta* in forum in ea opera ferebat saepius, agro deinde effodiendo plantandoque *to.* ac rigando intentus, ego interim ociosus, sed uita propter frigus (erat enim hyems) satis molesta, cum patronus nedum mihi, sed nec sibi lectum posset parare. Me tum moles luti, tum dura terra atque acuta multum offendebar, cibus idem lactuca amara ac perdura erat ambobus. Contigit aliquando nobis ad hortum aduentibus, ut obuiarem generoso uiro ueste induto militari, qui primum uerbis Italici hortulanum allocutus, petijt ab eo quo asinum ducat. Ille uocem militis ut opinor non intelligens, nihil respondit. Miles id ueluti se contemptum ferens molestus, hortulanum fuste cum percussisset, ille militem amplexus ad terram in uia prostrauit iacentem, tum manibus, tum pedibus, tum saxo ferit. Miles cum se tutaretur, minareturque si exurgeret, se illum ense interfecturum, hortulanus quid inde futurum esset praemonitus, extractum de uagina ensis additis uerberibus longe proiecit. Miles uitae periculo motus se ob uerba mortuum simulat, quod ueritus hortulanus, iacentemque relinquens, ense supra se posito in ciuitatem pergit, datoque alteri ad colendum orto ob timorem penes amicum unam me ducens ubi lateret diuertit. Deinde amici consilio se in area inclusit, me pedibus per gradum abstractum recludunt in superiori aedium parte. Miles ubi de uia surgens, usque ambulans ob susceptas plagas in urbem cum redisset, narrat commilitonibus qui obuiam forte facti sunt iniuriam hortulani. Hi cum noscent quo essemus in loco, sumpto magistratu uenientes domum licetorem intus destituunt, iubentes eos qui intus essent educi. Cum lateret hortulanus, exclamant milites illum & asinum intus esse. Qui domi erant nullos esse alios praeter se, nec uirum nec asinum affirmant. Cum tumultus & clamor plurimus in paruo loco esset excitatus, ego quidnam id esset cupidus sciendi, caput e fenestra extuli, quo illi uiso, statim exclamant in mendacio comprehensos. Scrutantes singula hortulanum inuenerunt in arcula iacentem, extractum iudicibus tradunt errati poenam daturum, me inferius demissum dant militibus. Ridebant in me uersi omnes, qui meo iudicio prodissem dominum, ex quo id uerbum primum prodijt in uulgus. Ex asino conspecto quid deinceps patrono accidisset ignoro. Miles me emit uiginti nummis, qui minister erat uiri praedij *Venditur quinta* Theffalonicae Macedoniae ciuitatis, eius ministerium erat epulas parare *to.* diuiti. Cum isto habitabat pistor placentas conficiens melle, communia

erant his suae artis utensilia atque instrumenta, hi mihi diuersorium dederunt in eo loco ubi reliquiae cenae domini ab ipsis importabantur per plures, ab altero carnes ac pisces, ab altero placentae. Inter has me inclusum relinquentes abeunt lotum. Ego omisso hordeo humano cibo uentrem referfi. Cum redissent tum ex ciborum multitudine non aduertunt cibos à me comestos, tum quia parce ne quid perciperent comedi. Vbi illos id non perspexisse sensi, eorum fretus ignorantia melioribus frustis corpus repleui. Tandem ut damnatum cognouere, alter alterum illas surripuisse suspicatus pudorem inuicem reticebant. Diligentius igitur asseruantes reliquas portiones deinceps & frustra adunant. Ego uitam uoluptuosam in delicijs agens factus sum corpore pinguior, aded ut pellis ex pilis nitidis admodum luceret. Illi me pinguiorem pulchrioremque factum uidentes, hordeum uero nequaquam diminui, in suspitionem mei ducti, simulant se foris ire lauandi gratia. Clauso ostio quid agam per rimulas aspiciunt. Ego ignorans dolum ad prandium proficiscor. Illi primo ridere incipiunt in cibo asino desueto, cum seruis deinde ad id spectandum uocatis, rident simul omnes uehementius, aded ut patronus peteret quidnam accidisset ut aded efferrentur risu. Ut causam percepit significantes à symposio, atque intro inspiciens posteaquam me uidit syluestris apri frustum edentem, statim ridens se intus corripuit. Ego ægerrime tuli me in furto & gula fuisse deprehensum. Ille orto risu me iubet in conuiuium deduci, deinde mensam parari aded multis cibis, ut nullus alter asinus eos potuisset edere, cocleae crudae erant, pisces partim garo & oleo, partim sinapi conditi. Fortunam ego aridentem mihi sentiens, cogitansque his iocis salutem mihi afferri posse, me factans prandium sumpsi, qua ex re uniuersum conuiuium se in risum effudit. Cum dixisset quispiam, bibit hic asinus uinum si quis ministrat, idque patronus iussisset afferri, oblatum potaui. Hoc ille postmodum admiratus duplex eius quo uenditus erat precium annumerari emptori iussit, meque dari adolescenti curam liberti suo, tum nutriendum, tum instruendum que illum oblectare possent. Facile illi fuit me docere parentem sibi, facientemque singula quae monstraret. Primum flecti me in genua super lectum uelut hominem docuit, tum sibi alludere, ac statem pedibus erectis anteribus salire, ad eiusque uocem annuere atque abnuere, omnia denique quae poteram imitabar. Vulgaritiam per urbem erat asinum uinum bibere, ludere, saltare, & quod mirabilius uideretur, uocibus hominis obtemperare. Cum uellem bibere oculorum nutu admonebam ministrum, mirabantur haec omnes ut rem insuetam uisam, hominem in asino esse. Laetabar illorum stulticia, discens ambulare, ferre patronum, currere absque ulla lefforis molestia. Eram sumptuosus ornatu, porphirij, fabris, freno, auro, atque argento distincto, pendebant insuper tintinnabula suo modo sonum praebentia. Menades patronus in Thessalonicam abiit ob hanc causam ut ferebat, quod erat pollicitus patriae se gladiatorios ludos

Instruitur asinus.

rios ludos daturum. Qui cum ad pugnam parati essent, nos mane profecti sumus. Ferebam dominum uia dura & uehiculis difficili. Vbi Thessalonicam uenimus, omnes ad me uidendum & spectaculum conuenerant, iam enim fama diffusa longius diuulgauerat, me in modum hominis saltantem uarios ludos addere. Patronus post potum suis concubibus (hi nobiles erant in cena) me iocos illos incredibiles iubet edere. Libertus qui mihi praerat, faciens ex me quaestum tenebat inclusum, eos qui in eos ludos uolebant aspiciere aperta ianua, datisque nummis intronmittens. Illi alterutrum meum cibum afferebant, & ea praesertim quae uentri asini minime conueniebant. Me & domini & aliorum ciuium epulae & magnum & pinguem reddiderunt. Mulier quaedam & externa mei uidendi cupida, accedit ut me aspiciat prandentem, ut aspexit, euestigio in cupidinem mei exarsit, cum asini spe adducta, tum impulsa ludorum uenustate. Haec cum liberto ut unam noctem se mecum esse sinat magno precio paciscitur. Qui parum curans mei iacturam, precio accepto, cum ad uesperasceret post domini cenam iussu abeunte me, ad locum ubi dormiebam perducit. Ibi mulierem inuenimus lectum ingressam, puluinarum mollia portata erant, uestes quoque stragulae & stratum dicens humi positum, mulieris serui alio in loco abeunt iuxta domum dormitum. Illa lumen intulit permagnam igni simile, exutaque ueste nuda prope lumen stetit, deinde ex alabastris proferens unguentum se primum cum inungit, natesque unguento replet. Postmodum exosculatur, ea loquens quae amor in hominem dilectum proferre cogit. Deinde me fune in stratum trahit. Ego nequaquam tertio egens hortatore, quo ducor accedens, cum uino ueteri essem referius, quoque odore unguenti incitatus, pulchritudine insuper puellae commotus, inclino me, dubius quonam pacto concumberem cum muliere, nam ex quo asinus expers coitus sui, neque cum asinis consueueram, neque asinam cognoueram. Itaque haud paruus timor incessit, ne scinderem dilaceraremque in coitu mulierem, ac postea tanquam homicida meritum subirem poenam. Sed haec in calumiam a me cogitabatur, nam mulier multis amatorijs me osculis prouocans, ubi me ad opus paratum sensit, ut homini superincubens me complectitur, ac paululum eleuans totum inguen accepit. Ego cum retrocedere adhuc reformidas, illa meos amplexa clunes, ad se trahit cedentem paulum, quorsum inquiringis atque acrius complexui inhaerens. Ut uero sensi suppellectile mihi adesse ad explendam foeminae libidine ac uoluptate, timore deposito haud quanquam amplius insequenti cedens, eius obtemperavi libens cupiditati, existimauique non esse me Pasiphes aduitero deteriorum. Hoc pacto uniuersa nox ueneri data est, in uoluptate coitus frequenter consumpta. Cum dies aduenisset, abiens custodem meum conuenit, precioque noctem aliam redemit. Ille ditior opere meo factus, cum rem domino significasset, cum foemina reliquit inclusum. Quae priori exercitio intenta uoluptati operam summo cum deliderio impendit. Libertus interim uesperae me inscio ad interiorum in quo dormiebam locum perducto

Concubitus asini.

patrono

patrono, me per rimulam ostendit cum iuuenula coeuntem. Eo aspectu oblectatus rem perhibet efferi, cupiens me in theatrum duci ludorum tempore, quo id à me spectaculum in aliqua quæ ex his ad bestias damnatæ essent scemina in conspectu omnium gderetur. Ad me igitur introductæ mihi hæere & demulcere manibus iubent, ut cum ludorum instaret dies in theatrum deduceremur omnibus spectaculo futuri. Lectus erat magnus & indica factus testudine, atq; ornatus auro, in hoc me collocant, & pone mulierem, deinde supra machinam lectum positum in medium theatri ferunt magna cum acclamatione populi, plausuq; manus aduersus me extendentes. Mensa nobis erat pluribus præparata rebus, quæ in cena delicatis hominibus apponuntur. Astabāt nobis formosi pueri pincernæ, uinum nobis poculo aureo ministrantes. Ibi custos astans meus iubet me prandere, uerecundabar in theatro situs, & simul extimescebam ne quis ursus aut leo ad me dilaniandum profiliret. Hic ego inter alios flores recentium rosarum folia conspicatus, statim è lecto profilio. Arbitrabantur reliqui me ueluti saltaturū ad ludum præbendum surrexisse. At ego inter homines ad flores usq; delatus rosas electas parator. Tunc singulis admirantibus iumentis speciem depono, omniq; prioris asini sublata forma, in Lucium illum priscum ante eos nudus redij. Hoc insperato ueluti mirando monstro stupefactus populus, magno coorto murmurē in diuersas sententias distrahebantur. Alij, ut magum inq; uarias formas mutari solitum me statim igni comburendum. Alij paulo expectandū, meq; prius audiendum censebāt, ac postea sententiam ferendam. At ego ad præfectum urbis qui aderat in theatro currens, dixi me à serua, Thessaliæ hospitis uxoris quæ maga erat unguento perfusum, in asinum fuisse cōuersum. Rogo me in custodiam detineat quoad certior fiat me loqui uera. Dic inquit præses tuorum parentum & cognatorum si quos habes & ciuitatis nomen. Patrem esse mihi Laertium respondi, fratrem huiusmodi eodem quo ego uocari nomine. Me historiarum aliarumq; rerum scriptorem, fratrem poetam atq; augurem esse, patriam urbem Achaia Pateram. Quam ubi præses audiuit: Hospitis inquit filius est hominis mihi amicissimi, qui me domi solitus est excipere & donis prosequi. Scio nil te mentiri tali parente natum, deq; sella descendens, me amplexus exosculatur ac ducit domum. Interim meus aduenit frater, argentum afferens aliaq; multa. Cum præses astatibus omnibus me missum fecisset, ad mare descendimus præparata iam naui, comiteatq; imposito optimum factum sum ratus, priusquam abirem sceminam conuenire quæ me alinum adeo dilexerat, multo enim magis uirum asino pulchriorem fore sibi charum existimaui. Illa admodum læta me uidit rei miraculo delectata, ac cœnare cubareq; secum hortata est. Existimabam illam quæ asinum dilexisset multo maiorem in homine uoluptatem sumpturam. Cum cœnassemus ungueto ungor, coronaq; ex amantissimis rosas, ut quæ mihi formā hominis

Asinus in hominem redit.

hominis restituisset, imposita capiti, cum tempus dormiendi iam nocte in tempesta adesset uestes exuo, astans nudus ueluti rem gratam sceminæ facturus, cum pro asino uirum haberet. At illa ut me nudū aspexit & singula hominem esse, in me expuens. Abi hinc in rem malam ait, abscede ocyus alibi dormiturus. Cum peterem quo nam ob erratum meum id diceret: Quoniā non te ait, sed asinum dilexi, quo cum, non tecum concubui. Equidem arbitrabar asini te solam speciem deposuisse, insigne illud quod dilexerā seruasse. Tu uero amisisti id quod solum in asino pulchrum uidebatur atq; utile, in simiam quandam cōuersus. Statimq; uocatis domesticis, mandat extra domū foras me nudum eijci. Ego ante domum nudus, coronatus, unctus in nudo solo iacui. Diluculo mare uersus respiciens nudus fratri narraui non absq; risu infortuniū meum. Vento deinde flante nauem ascendentes paucis diebus in patriam uenimus, ubi dijs meæ salutis autoribus sacra perfolui, ac in templo dona suspendi, non quidem ex canis podice, ut uulgō aiunt, sed ex longa asini peregrinatione, ac uix tandem in patriam redierim salutē consecutus.

POGGII FLORENTI-

NIORATORIS CLARISSIMI IN

uestiuarum liber, & prima in Felicem Antipapam.

ON possum non dolore maximo commoueri, turbariq; animo, & dolorem conceptum etiam literis exprimere, cum uideam alterum Cerberum, quē iam sopitum arbitrabamur, de nouo excitatum ab inferis, ad perturbandam religionem, & ecclesiam fidelium penitus euertendam. Quis enim fidelis Christi non commoueatur & doleat uehementer, cum uideat lupum rapacissimum sanguine olim fidelium depastum, nunc induere uestem agni, ut pacem ecclesiae quam semper lacerauit, perdidit, afflixit, omni opere studioq; euertit, sub uerborum inuolucro, sub fictæ humilitatis specie per alterius dedecus & contumeliam funditus delere uelle uideatur: Quis non ingemiscat & mereat, uitulum aureum in opprobrium fidei, uilipedium Christi, cōtempum religionis, præsentis seculi ignominiam, à synagoga perniciosissimum suiq; similitum hominum erectum, conari suis Oratoribus & literis peruertere à uera fide sub pacis titulo, fidelium principum mentes recta sentientes: Quis deum ultorem non inuocet tantæ hypocrisis, tantæ nequitie, tantī dedecoris: Quis non detestetur peruersorem fidei, hostem religionis, autorem schismatis, antistitem malignitatis: Hæc est illa olim morum simulata sanctitas.

Detestatio a cerberatis plena.

sanctitas, seculi abdicatio, ficta religio, solitarium domiciliū, in quo se deo de-
ditum fingeat, ut illum postea turpiter abnegaret. In quo religiosum se testa-
batur sub humili uestimento, ut postea tanquam leo rugiens quærens quem
deuoret, omnē funditus perderet religionem, ut schisma excitaret, ut scinde-
ret incōlūtilem tunicam Saluatoris, ut tanquā alter Mahumetes nouam atq;
infandam hæresim fabricaret. Miror Dei patientiam tamdiu hoc exitiabile
portentum orbis, hoc infandum monstrum, hoc nefarium ostētum inultum
finere inter homines uersari. Sed cum dei iudicia sint occulta, qui hypocritā
ppter peccata populi regere permittit, illud magis admiror, esse adeo quosi-
dam non homines, sed beluas immanes sub humana forma, stupidi cordis &
infulsi ingenij, ut credant ab illa sentina scelerum Basiliensium damnatæ sy-
nagogæ, aliquid boni, aliquid honesti, aliquid religiosi prodire potuisse. Et
quisquam adeo stultus insanit, ut putet illam perditissimorum hominum cō-
uenticulam aliquam nisi monstruosum ædidisse partum, & nedum pontificis,
sed uilissimi quidem sacerdotuli creandi potestatem, nisi a diabolo & eius ser-
uacibus permissam. An est aliquis adeo mentis inops, ut hunc sathanæ alu-
mnum æstimet rudem, indoctum, subdolum, rapacem, & sola auaritia insi-
gnem, hanc dignitate nedum capere, sed cogitare animo potuisse. Qui cum
debuisset superiorum turpitudinem infra proprios parietes contegere & te-
nere, stulticiam suam detegit omnibus, ut aliquid satis uerbis & literis post-
quam re nil potest, se facturum ostentet. Non intelligit se tanquam uilem me-
reticem uerecūda sua reserare, omnibus sese autorem schismatis profiteri.
O labes seculi. O dedecus orbis. O macula humani generis sempiterna.
Quid sceleratius, quid peruersius, quid perniciosius Christiano, quam abne-
gare susceptam fidem, quam architectum scissuræ ecclesiæ se præbere, quā
scandalorum satorem, quam homines uerbis allicere ad perniciem anima-
rum, quam suadere ut ex fidelibus deteriores infidelibus homines fiat: Quid
amplius cuperet Arrius, aut quiuis peruersus hæreticus, si inter uiuos uersa-
retur: Quid ipse sathanas, si corpus mortale susciperet, aliud satageret, quā
qui in schismate continetur interitum animarum: Sed magis demiror insani-
am illius execrandi idoli adeo stupore oppressam, adeo stulticia et cupiditati-
bus excœcatam, ut mentem audeat tentare Christianorum principum atq;
optimorum. Et presertim regis Franciæ, cuius animus semper firmus atq; in-
concussus stetit pro seruanda unitate, semper hæsit uero uicario Christi, sem-
per Eugenium, & nunc Nicolaum uirum sanctissimum pontifices summa co-
luit ueneratione. Verum quid non audeat mens oppressa facinore, imbuta
erroribus, stulticia demersa: Quid uero nō tenet animus in schismate enutri-
tus, dolis & fraudibus assuetus: Legi nuper oblatum mihi exemplar cuiusdā
non epistolæ, sed somnij hominis delyrantis, qui quod dicat aut scribat igno-
ret. Et certe arbitror illū cuius nomine scripta est, quid ea epistola contineat
in scium

In Basiliense
conciabuli.

in scium, non intelligere quæ sunt scripta. Quid enim sciat qui nunquam lite-
ras dicit, nullam unquam neq; prophanam doctrinam percepit, nullum dei
preceptum legerit: Sed tamen tāta iactantia referta est, tanta uerborum ma-
gniloquentia, tanto ambitu sententiarum, ut qui ab Amedæo dicta nesciat,
ab aliquo ex priscis illis doctissimis uiris Romanis pontificibus profectam pu-
tat. Gregorium aut Leonem loquentem existimares, non eum qui literas ne-
sciat, qui sacra ac prophana eodem loco habeat, qui religionem in quæstum
uerterit, qui schisma ad quærendū aurum in dei ecclesia excitauerit, qui ue-
ritatis, hoc est ipsius dei hostis acerrimus tanquā naufragus & nudus, omni
spe auxilioq; destitutus, mendicando ac mentiendo omniū spem atq; auxiliū
imploret. Sed nil tibi proderit simulata uerborū fucatio, nil illa peruersa uia
quem te dicis habere unionis appetitū. Notus es omnibus, nota mens, nota
facinora. Itaq; alias fallacias quæras oportet cum in his parum processit calli-
ditas tua. Multis schisma detestat. O peruersum sanctitatis genus, cur poti-
us schisma quā te ipsum huius scissuræ principē detestaris: Cur nō abhorres-
sceus tuum qui illud schisma conflat: Cur non odes pertinaciā ac peruicati-
am tuam, qui fabricantibus scissurā ecclesiæ, fomentū ac robur addidisti: Nā
quis fecem illam barbarā in suum dominū incitauit: Amedæus. Quis illorum
insaniam contra Eugenium excitauit: Nempe Amedæus. Quis pecuniā illo-
rum cupiditati porrexit: Hic idem Amedæus. Quis est in idolum aduersus
Christum erectus: Amedæus. Et tu schisma tibi odio esse dicis, unitatem ap-
petere profiteris, qui unitatis hostis acerrimus, illis gladiatoribus arma por-
rexisti, quibus scinderent inconsutilem tunicam Iesu Christi. A te malorum
omnium satore tanquam a præcipuo fonte causa exorta est omniū ecclesiæ
calamitatum. Tu suator, impulsor, adiutor, autor, architectus huius tam præ-
clari operis extitisti. Tu in diuisione ecclesiæ falsam hereditatē subripuisti, ut
tibi partē poneres cum iniquis. At quā humiliter draco loquitur uorax, quā
submisse, quā molliter, ut pacem ecclesiæ uideat appetere. Cur non illā præ-
bes populo Christiano quā ab ea solus per summū scelus eripuisti: Cur non
cedis alienæ dignitati: Cur non renuncias fastigio a te per limum dedecus
occupato: Ornasti te uestibus alienis, tanquā olim coruus cæterarū auium
plumis. Depone illas potius quā inuito eripiantur. Abijce fucata dignitatē,
abijce superuacuas pompas, proijce alienū nomen, recognosce te Amedæū
esse, hoc est satore schismatis, diuisionis artificē, omnis tepestatis qua quassa-
tur ecclesia autore. Sed quod ridiculum est, & mihi risum mouit, plurimum
extollit concilium, ut appellat Basiliense, & suam prophanationē a Deo di-
cit prouenisse. Magno profecto fuit deo cura, excitare alterū sathanam qui
fidem suam peruerteret, qui tartari ianuas patefaceret, quo ipse suiq; cultor-
res essent descensuri. Magna Amedæi merita apud cœlestes erāt, ut omnes
eniteret schisma fieri, ut ipse in throno sathanæ constitueret. Nam quod in
O illa

In Amedæum
schismatis au-
torem.

illa sceleratissimorum factione hominum tuas vires, tuam autoritatem, tuam fidem collocas, recte facis iniquis cum iniquis animo & sententia conuenire. Quis enim ignorat qualis fuerit illa tumultuaria inquinatissimorum hominum manus: Quis non nouit quales uiri, quam nefarii, quam reprobi, quam scelesti in illa sentina nequitiae fuerunt uersati: apostatae, fornicarii, incesti, raptores, transfugae, turpi conuicti crimine, blasphemus, deo & suis superioribus rebelles. Ex denique precio & mercede à te corruptore conducta, illa colluies fuit quae Basileam profecta est te duce, ad explendas uarias libidines & impunitatem suorum scelerum consequendam. Aderant suis decretis coqui, lanii, factores, piscatores, stabularii, medici, & omnis illarum gentium barbaries spurcissima, quae spiritum sanctum ueluti dormientem & somnolentum suis uocibus & clamoribus excitarent, illum ex tabernis & coquinis excitatum inuocabant, ad rem profecto piam, ut schisma introduceret in populo Christiano. Egregium sane opus, & Amedeo illius fatore praecipue laudandum, non concilium, sed domicilium seditionum, diuersorum iniquitatis, habitaculum facinorosorum, perfidiae domus, conuentus ac concursus hominum perditorum, ut si quis illam multiplicium scelerum colluionem diffinire uelit, meretricum & leonum, sordidorumque hominum conuentum rectissime appellet. O bone deus, apud tam sordidos homines, tam infimos, tam malos, tam nefarios, tam sceleratos ego ullum bonum hominem, nedum spiritum sanctum potuisse esse crediderim, apud hanc uilem plebeculam orbis, putridam fecem: ulla ponendi aut creandi Pontificis autoritas fuisse putanda est, à tam perditis hominibus ullus bonus fructus prodire potuisset, extimandum uidetur. At arbor mala nequaquam bonos fructus potest facere. Sed malam fuisse qui ex ea descendit omnibus fructus demonstrat, hoc est diuisio ecclesiae fidelium aedita in caput tuum. Abi in malum cruciatum cum ista hypocrisis peruersa ac fraudulenta, cum ista uerborum fallacia. Tu ne dei ecclesias, nulla ut ais ductus ambitione, per tuos satellites gratis, nulla spe proposita scindere procurasti: Tu tantam in omni genere tuo labem, tantum fidei nostrae uulnus, tantum obprobrium Christianae religioni, nullum ob praemium infligere uoluisti: At minime cupidum dignitatis Pontificalis scribis te fuisse. Quid ergo te impulit, ut homines illos perditos auro, spe, premio, precibus, per quosdam quos nouimus corrumperes, ut tibi fauerent induceres, ut te eligeret cogeres, nisi mens caeca cupiditate dominandi, & auri auaritia aestuans ac seruens ambitione: Tu ne tot pecunias ut nil tibi prodesse in cassum effudisti: Tu ne gratis, nulla alia spe motus, animam sathanæ despondisti: At credo illorum autorum patrum grauitas, morum sanctimonia, autoritas te mouit, illorum uirtus te decepit, & ad credendum eorum decretis te inuitauit. Homo simplex eras, rudis, atque illorum peruersitatis ignarus, impulsus, deceptus, elusus fuisti. Profitearis saltim stulticiam tuam, ut maliciam fugias. Satius est enim stultum quam

tum quam malum uideri. Sed neque deceptus es, neque errore prolapsus, diutius excogitatum, premeditatum, prouisum hoc tuum consilium fuit. Tu omnium rerum machinator atque instructor, tu schismatis suator atque impulsor extitisti. Et nunc tibi displicere ecclesiae calamitatem simulacris scriptis tuis, & pacem querere quam tuis fraudibus abstulisti, & eo uulnere afflixisti ecclesiam, quod plurimorum mortalium animae periere. O bone deus, ubi nam gentium sumus: inter quos uiuimus: quibus in moribus uersamur: quae omnia sunt corruptione hominum peruersa: Latro ac fur queritur iusticiam non seruari, leno pudicitiam probat, sicarius odit crudelitatem, auarus gaudet liberalitate. Summa & huius hominis pestiferi pietas, matris seruandae. Posteaquam fuerit publicus matricida, praese fert uoluntatem eius quam substulit de ecclesia unitatis, magnam pacis cupiditatem, cum intulerit fidei nefarium bellum. Nempe credamus eius uerbis, nam factis conueniunt. Multa enim signa illius cupiditatis ostendit. Missa faciamus omnia, partem enim retuli quae ante tempora Eugenij homo plenus religione patrauit. Quid post eius obitum, ut ostenderet se cupidum unionis: Exultauit primum gaudio, tanquam hypocrita solus regnaturus. Inde plures cupedenarios pro Cardinalibus effecit, tanquam laetitia gestiens, in derisionem omnium gentium, & illius opprobrium dignitatis, cum ab homine indignissimo nulla queat dignitas proficisci. Auxisti numerum egenorum, laeticiam minuisti. Quid sibi uult haec ampliatio, uel potius dignitatum inquinatio: Num hoc spectat ad unionem quaerendam: Num amplitudo beneficiorum, quae tuae subduntur temeritati: Num spes autoritatis augenda: Num cupiditas augmentandae obedientiae, te tam liberalem alienae rei reddiderunt: Triumphum te agere aestimasti ex hac tam praecleara ridiculorum hominum expectatione. Ut reges & imperatores solent in bellorum uictorijs, aut urbium expugnatione in signum laeticiae aliquos excellentes uiros equestri dignitate ornare, ita tua stulticia despondes sibi uictoriam ex interitu Eugenij, plures alienis uestibus personatos, rubicundo pileo tanquam mimos ridiculos exornasti, in euersionem ecclesiae, tuae ignominiae memoria sempiterna. Non fuere haec satis ampla tuae uoluntatis indicia, aliud non inferius opus addere uoluisti. Missi euestigio qui aduolarent ad orbis principes, ut te uelut alteram deo dedicatam statuam Moloth adorarent, ut ueram abnegarent fidem, haeresim sequerentur. Denique non ad unitatem peruestigandam, sed ad ferenda scandala uerbosus ac loquaces homines destinasti. Sed quantus omnium gentium non risus, sed derisio tuae uanitatis & stulticiae habita est. Reiecti omnes, abdicati, repulsi a sermone, à congressu hominum semoti, & omnes tuas promissiones, quas plurimas & uarias obtulerunt, tuam tuorumque contagionem ut serpentis uenefici abhorrebant oblata, quibus ad corrumpendos sinceros animos utebaris, ut rem nefariam spernebant & respuebant.

Antichristo Fe-
lix comparatur.

Basilienfis Cō-
cilij descriptio.

Nonnulli quos noui uiri modestissimi, pecuniam ultro promissam, castra & dominia contempserunt. Omnes à te artes, omnes machinae adhibitae sunt, ad animos recta sentientes expugnandos. O mirum sanctitatis genus, & cunctis seculis inauditum. Quod boni & sancti uiri uirtutibus efficere solent, tu huius seculi dedecus pecunia tentas. Antichristus dicitur cum ueniet auro atque argento homines corrupturos. Hic alter Antichristus exortus est ante tempus, qui mentes hominum pecunijs, promissisque uera fide peruertit, qui praedicat contra Christum, qui fidem in gehennam ignis impellat. Sed plus ualuit eorum quos corrumpere conatus es uirtus, quam tua nequitia. Perstiterunt singuli in fide recta, & tuis exploratoribus uel corruptoribus potius repulsis, tuam pecuniam deriserunt. Et tu scribere audes & literis tradere tam impudens mendacium, te quaerere & optare ecclesiae unionem, te uelle sequi conciliorum autoritatem. Non pudet tantae uanitatis, tot mendaciorum ut aiunt inuenturij. Scio te cupere ut illud tantum Basiliense non concilium, sed discidium, haberet aliquam in qua fundamentum tui erroris est apud homines autoritatem. Sed quae autoritas esse potuit in sceleratorum, perditorum, pharisorum synagoga: quae dignitas in tam abiectis hominibus, quos ego qui sum pusillus, non esse domi meae essent coci, ac sartoris loco: Desine iactare amplius inane ac nullius momenti tui conciliabuli continendi nomen. Desine proferre ea ad te tuendum arma quibus periclitaris. Desine aliquando desipere, & redi ad sanam mentem. Quid enim te mouet amplius, ut in tua contumacia reprobata persistas: Vides omnes orbis reges à te dissentire, & sentire nobiscum. Vides omnes principes Christianos nobis credere, nobis fauere, detestantes scissuram tua opera in Dei ecclesiam introductam. Vides Germaniam totam aliquandiu tuis suasionibus seductam, iam te abiecto defecisse, & nos Nicolaum uerum pontificem recognoscere. Vides Galliam, Angliam, Hispanias omnes, Bohemiam, Poloniam, Ungariam nostrum Nicolaum uerum Iesu Christi uicarium profiteri. Omnes detestantes sacrificant uero deo, solus tu derelictus, contemptus, abiectus, prostratus, omni spe auxilioque destitutus iaces infamis, abditus, in domino tuo reclusus. Non miror te pacem ducere uelle, cum amplius bello uti nequeas. Non miror si deponere honeste cupis quod turpiter uisum amplius retinere non uales. Nulli iam tibi nedum animam suam, sed ne numos quidem credunt. Quid igitur tibi reliqui est, praeter spem meram? Quid est amplius in quo confidas? Quid molestus es regibus & principibus reliquis? Quid eorum aures sapientius obtundis? Quid ipsorum animum malis artibus tentas? Quid omnes filios uocas, cum te nullus in patrem recognoscat? Expergitur aliquando à diuturno somno, & te Christianum aliquando fuisse cogita. Redi ad saluatorem quem abnegasti. Petrus Apostolorum princeps Christum saluatorem nostrum magistrum suum negauit, & ueniam postea errati meruit confessione peccati. Imiteris fletum illius, & te errasse aduersus Dominum aliquando fatere. Nam si perse-

ueraueris

ueraueris amplius in hoc errore, consequeris praeter damnationem caelestium, infamiam omnium sempiternam. Quam enim tui memoriam ad posterum demandabis: Quod nomen relinques? Narrabunt futura secula ad notam tui generis perpetuam, fuisse olim quendam peruerso nomine Amedaeum, qui non amator, sed hostis dei fuerit, uirum seculi ignarum literarum, indoctum, imperitum, in quo nulla singularis uirtus illuxerit, cuius nullum laudabile opus extiterit, qui semper ad expilandos nummos intentus fuerit, Christianos exinaniuerit, ecclesiarum bona abstulerit, ad coaceruandum thesaurum hominem auarum, astutum, callidum, subdolum, singulari cupiditate, cuius omnis uita quaestui intenta, nullam turpem lucri conditionem omiserit, cum diutius homines lacerauerit, tandem ad dissipandam ecclesiam deuenuisse. Hunc dicent semper fuisse habitu militari laicum, procul ab omni religione constitutum procreasse filios. Deinde defuncta uxore, in dicto concilio Basilea uenisse (aliquando enim concilium fuit in specie à quibusdam indutum) pontificatus ecclesiae per dissensionem adipiscendi. Sumpto hypocritarum habitu, ueste uili secedentem à turba, aliquandiu inter hypocritas falsos ad religionis ostentationem uersatum. Hunc eundem postea inter pontificem Conciliumque dissensione orta, partes tutandi Concilij cepisse, ea spe cuius effectum uidimus consecutum. Eundem deinceps nefariam illam sceleratissimorum hominum conuenticulam suis aluisse sumptibus, suis opibus sustentasse, incendisse illorum animos, faces ac ligna ad excitandum incendium subministrasse, suaforem, impulsorem, autorem schismatis extitisse, ut ueluti alter Diocletianus persequeretur fidem Christi. Nunc destitutum omni fauore, fraude, & dolo cognito derelictum, quaerere literis & nuncijs corrumpere caeteros, & adducere in errorem suum. Hec ergo qui audient futuri homines, nonne id monstri inmanis loco ducent? Nonne hunc detestabuntur? Nonne asserent aut natum non oportuisse, aut quamprimum natus fuit, ad externas orbis insulas deportandum? Multa quondam in terris monstra fuisse perhibentur humano generi perniciofa. Gereonem & Busiridem crudeles fuisse tradunt. At hi omnes in corporibus hominum crassabantur. Huius nostri, ad quod perdomandum alterius Herculis uires essent nobis imploranda, rabies uesana etiam in animas debacchat. Quo ergo grauior est animae quam corporis iactura, eo nefarium huius nostri scelus est detestabilius iudicandum. Illi enim in rem caducam ac mortalem sequebantur, hic in rem immortalitati donatam exercet suam crudelitatem. Imperatores nonnulli aliquando Christianos persequerentur, corpora tantum tormentis uarijs subiicientes, ex quibus animarum gloria donabatur. At iste corpori blanditur, ut perdat animas, & mortales reddat. O perditae lanista. O carnifex defunctorum, num te actorum poenitet, quae tu semper mente effera in contemptum fidei, in perniciem fidelium collocaisti? Non horruisti nomen schismatis, quod est in

Q 3 tuo fanatico

tuo fanatico capite fabricatum. Non ne expauisti usurpare Pōtificis nomen, cuius nosti te indignum ac immeritum semper extitisse. Nō perhorruisti habitum, uestes, cultum, religionis ornatū, quæ tu omnia ex salutaribus ad perniciem contulisti. At enim cum singula ridenda sint uel potius deploranda, *Inuenit in no-* hoc præcipuam stulticiam redolet & magno risu dignum. Hic omnium qui *men.* unquam fuerunt, sunt, aut futuri existunt infelicissimus, qui fidem, religionē, unionem, pacem, cōcordiam substulit, nominat se felicem. Si nefaria scelera, si deo & ecclesiæ bellum indicere, si impium, si malum, si schismatis autorem esse, felicitatem potest afferre, non solum felicem, sed felicissimum esse cōtendam. Sin uero ut olim Lucius Sylla infelici uictoria, cum Urbem incendijs, rapinis, cædibus, ciuium proscriptionibus repleset, in urbis tanta calamitate se felicem nominauit. Tu item in schismate populi Christiani euersione sanctæ matris ecclesiæ, in animarum naufragio, te felicem tot malorum causa audes appellare. Quid abest, quin sis omnium mortalium execratione, omnium uiuentium odio dignus: Quæ enim felicitatis potest esse, sceleris & impietati coniuncta: Si legis apud excellentes doctrina uiros, quæ res pariat felicitatem, cum sis ab illis admodum remotus, nunquam illius nominis dignitatem tua impudentia maculasset. Considera aliquando quid illud nomen requirat, & tu qualis existas tuis operibus perpende. Excute animum, refera cogitationes, & an in illis aliqua lateat umbra felicitatis scrutare. Pigebit mihi crede hoc nomen tibi incidisse nimium à uero alienum, nisi in subuersione ecclesiæ à te ædita, felicitatem tuam repositam arbitraris. Et ueluti qui castra & militiam sequuntur cum quempiam spoliarunt, rapinas & spolia lucri nomine appellant, ita & tu scelus, perfidiam, dedecus, insaniam felicitatem appellas. Sed oro, ut quod est difficillimum, te ipsum saltem meis uerbis admonitus recognoscas. Reuoca paululum mentem ad tuæ felicitatis, tam præclara principia, & qualia illius exordia fuerint meditare. Aduerte quæso animum ad illam tuum in sathanæ thronum descendam assumptionem, & cunctis gentibus detestandam. Inspiciamus à quibus hominibus tua præsumptio facta est, quàm bonis, quàm sanctis, quàm religiosis. Qui ergo tui solij artifices extiterunt, ut ex eo Felicis nomine fueris expiscatus: Homines certe summæ autoritatis, summæ prudentiæ, summæ uirtutis, apostatæ, perfidi homines, fraudulentis, corde improbi, animo facinorosi, detestandi, factilegi, infames, ex turpitudine omnium gentium à te collecti, quine infamam quidem ullam dignitatem nedum summam, aut oculis aspicere, aut mente concipere potuissent, perditis sathanæ alumni, uiri scelesti, omnium ignominia noti, nati ad partum, ad faciendum uentrem creati. Sed referamus hanc ueluti prætoriam cohortem præclarissimorum militum, ad crucifigendum uerum Christum in Pilati atrio congregatam. Italici ut aiunt *In cōciliatores* quatuor. At ex qua Italia: explica illam paululum. Ex Gallia Cisalpina ex his gentibus

gentibus quibus Italia nouerca est, omnes tibi serui ascripticij, tibi subditi, quibus imperare posses, de industria à te in perfida acie collocati, homines qui corpus & animam pro te perdere essent parati. O Italiam mendicam, ne dicam inopem excellentibus uiris. Siquidem & omni ornamento Italiae non reperiuntur nisi Cisalpini homines, rustici, ignobiles, contempti, abiecti præ cæteris, qui ad electionem ut uolunt Pontificis deputentur. Sed summo consilio atque ad egregia conscientia à te factum fuit, uoluisti enim reliquam Italiam esse tanti sceleris participem, tanta nota turpitudinis infamem. Gallicos item quatuor dicunt fuisse, non ex uera Gallia, quæ floret excellentissimis, probatissimis, atque honestissimis uiris, sed & ex illa interclusa syluis ac montibus, patria sordida ac rusticana, quàm Sabaudiam uocant, certe subditam imperio tuo, quos tuæ libidini subditos atque addictos tuæ seruitui uoras, qui quod cuperes non negarent. Totidem Germani ad officinam illius idoli conuenerunt. Atqui homines dij boni, somnolenti, stupidi, stertentes, nunquam sobrii, hominibus odibiles & deo, qui uiui an mortui essent, uino atque epulis obruti non discerneres. Sunt in ea natione plurimi uiri egregij, prudentes, docti, sobrii, omni uirtute cumulati. At ex his nullus assumptus est, sed quidam animo & corpore peruersi, in quibus nulla uirtus esset, nulla conscientia, nulla doctrina. Totidem attulit Hispania portenta quædam naturæ, non homines. Referta est enim ea prouincia hominibus doctissimis, ornatissimis, nulli eorum est hoc munus nefarium demandatum. Ex infima eorum fece quidam delecti sunt, qui illi optime nationi inurerent insaniam sempiternam. His omnibus luminibus orbis tam præclara data est potestas uituli aurei fabricandi. Ad horum preces, uel potius ad horum coquinae fumum, ciborumque ac potus nitorem spiritus sanctus illectus accessit. In auro, spe, præmio, promissis corrupti, partim ludæis, partim infidelibus deteriores, quidam ex Mahumeti lege profecti, quibus fidei iactura summum lucrum erat futurum, hunc egregium pastorem ouium lupum excitauerunt. O rem dignam memoria posterorum. O felicitatem cunctis seculis prædicandam. Tu ne felix talium uirorum opibus esse potes: Tu talium portentorum horrendum actum felicitatem appellas: Abijce quæso deus, *Exhortatio ad eundem in uia diosa.* inops hoc tibi funestum nomen, quod maius est quàm tua ignauia & conditio requirat. Noli amplius te ipsum fallere. Noli ulterius decipere populum Christianum. Fatere aliquando te esse quod es. Redi ad præscos mores, priorem uitam assume, suscipe boni hominis cogitationes, redi in gratiam cum deo, amplectere hominum beniuolentiam, abijce onus conscientiæ, quod te dies noctesque torquet ac uexat necesse est. Nullum est enim tormentum grauius maleficorum cōscientia. Redi ad meliorem uitam & incipe tandem sapere in extrema ætate. Depone aliena ornamenta, & quod turpiter occupasti, cum aliqua dignitate depone. Vestes non tuas relinque, tibi tua assume.

Abijce inanem pompam, emendicatam dignitatem sperne. Abijce curam illius non Concilij, sed latrocinij Basiliensis. Respice cogitationes barbaricæ fecis, illius nefariæ colluionis spurcissimam factionem, in qua nulla inest fides, nulla autoritas, nulla religio, lenocinium, non concilium appellandum. Reijce decreta ebriorum, ac somniatorum somnia extimada. Quid enim autoritatis habere possunt per tumultum stultæ plebeculæ, precio & pactione corruptæ, ad evertendam fidem sceleratæ constitutiones? Nefaria hominum turpissimorum factio dicenda est, qua à Christi uicario desciuere. Ita ne quaquam in ea uires tuas colloces. Nequaquam in ea ullum robur, ullum prælidium speres. Res enim leuis est atq; inanis, quam totus orbis odio habet, omnes homines detestantur. Amoue à tuis actis illorum arma quæ nefaria fuere ad matricidium comparata. Amoue illorum statuta, quæ autore spiritu nequitia sunt conscripta. Mala semper eorum fuit mens, peior animus, pessima opera, omnia ad ecclesiæ calamitatem spectantia. Cõsule iam famæ tuæ, consule honori, consule ætati. Et quid de te homines loquantur & existiment paululum considera. Viuis in totius orbis despectu, omnes execrantur schisma, te satorem, instigatorem, impulsorem, autorem illius affirmant. Remoue hanc à tuo genere labem. Hanc maculam à te aliquando amoue. Non relinquo hanc maledicendi posteris occasionem, ut te causam schismatis huius singuli iudicet, & nomen tuum ueluti blasphemii hominis horreant. Qui si iudicium hominis contemnis, si despicias infamiam, si hominum opinionem spernis, saltem mouearis timore Dei, qui nullum facinus sinit esse impunitum. Moueat te damnatio animæ, nisi resipiscas, alia leuiora sunt, & ad tēpus duratura. Animæ iactura est immortalis, quæ (nisi te corrigas) cum reliquis hereliarchis æterno igni erit perpetuo crucianda.

POGGII FLORENTI-

NI IN PHILELPHVM INVECTIVA

prima pro Nicolao pulchra & elegans.

Impurissimam atq; obscenissimam sæculi oris tui non satyram, sed uomicam, in uirum purissimum & continentissimum Nicolaum nostrum nuper à te uerbis naturam tuam representantibus æditam, legi non sine summo mentis dolore, oblatam mihi à quodam qui ægre ferebat uitam castissimi uiri, à monstro omnium teterrimo impugnari. Dolui quidem primum uerborum obscenitatem, ut quibus uerbaris à te connectam ex arcula putrida labefactæ conscientie tuæ, in eum qui semper est habitus uir tui dissimilis uita & moribus integerrimus. Dolui quoq;

quoq; tanta mentis uertigine te oppressum, ut auderes tuæ uitæ deprauatæ labem alteri obijcere, & ea refricare auribus legentium, quæ ne inquinatissimus quidem nebulo sine summo dedecore posset exprimere, quæ tu nouus morum censor, in maledicendi consuetudinem introducis. Illud etiam ægre tuli, eum quem doctum hominem putaram (nam de peruersitate animi nunquam dubitavi) aded efferris studio eloquedi, suæ facultatis immemorem, ut neq; de quo scribat, neq; quæ scribat ob mentis imbecillitatem cogitarit. Non ne erubuiisti ac pudicitia hostis nefarius? Non ne inquam licet sis pallidus uel paululum rubore perfusus es, cum ea literis mandabas, quæ ne cogitare quidem sine pudore homines possunt? At ea à te prolata plena dedecoris & obscenitatis sunt tuæ turpissime uitæ, tuæ exulceratæ, à uitæ testimoniis certissima. Tu nisi esses spurcissimus omnium quos nostra ætas ^{In carminibus spurcissimam.} tulit, nunquam profecto te in læceno uilissimorum uerborum tanquam immunus libens uolutasses, uuluam, tentiginem, priapum, & his similia uerbis tuis admiscens, in dedecus ut existimas alterius, at id omne recidet in illam faciem tuam impudicam. Lenonum & meretricum, quibus nullus inest pudor, qui apertam impudicitia artem exercent, est ista loquendi scurrilis procacitas ac petulantia, ut ea tractent, ea loquantur quorum iam artificium profitentur, qui tamen honestatis imperterriti, & latibula sibi quærunt, & in uulgus uerentur proferre & ea quæ sunt actu secretiora. Hos cum uideam te imitari, & ea mandare literis, quæ etiam prostituti & meretricarij uerentur uerbis proferre, uellem ut eos in scribendo de rebus communibus aduocasses. Docuissent te non quidem pudice ac caste loqui, nam id frustra niterentur, sed saltem hanc tam apertam ac effrenatam scribendi temeritatem paulo repressissent, admonuissentq; etiam sibi uerba obscena in cœtu hominum displicere. Sed ut sordidior quam lenones, inquinatio quæ meretrices, impudentissimus omnium uidereris, hanc nouam abominandamq; maledicendi licentiam, tibi nouus satyrus atq; olidus assumpsisti. Verum nequaquam ^{Ex matre cara pit.} mirum uideri debet, cum cuius mater Arimini dudum in purgandis uentribus & intestinis sorde diluendis quæstum fecerit, maternæ artis fœtorem redolere, hæsit naribus filij sagacis materni exercitij atrectata putredo, & continui stercoreis fœtens halitus. Ita faucibus famelicis inhiantis filij impressus est, ut nihil queant, nisi olidum ac putridum exhalare. Vellem nunc mater uerret, quæ si pudica fuit, doleret uicem filij impudici. Quid tu tibi insane uoluisti hac tua meretricana oscitatione, quam tu excogitasti mente peruersa, manu nefaria conscripsisti? existimasti opinor huius ætatis pestis nefaria, tibi laudi fore, si uirum optimum cuius integerrimi mores summis laudibus per totam Italiam efferuntur, probro ac spurcissimo stilo insectareris. At uero nullum maius tuorum flagitiorum testimonium in lucem ædere potuisti, quàm ut turpiloquio conareris lædere, qui esset omnium quos nostra ætas tulit modestia

modestia & continentia ornatissimus. Et sanè commune uitium improborum ut bonos odio habeant, ut eos carpant malignis uerbis, quos se uiderint uirtute & fama superiores. Virtus & gloria Nicolai pupugit mentem inuidia exulceratam, nominis sui splendor perstrinxit lippientes oculos tuos. Et quoniam ille iam dudum indigne ferebat maculari ciuitatem tuam immundissimæ uitæ contagione, id egit, ut ex ea eijcereris, urbs labe tui nominis purgaretur. Nunc tandem euomisti conceptum uirus, & in eum inuectus es, quem *Proscriptum notat.* neminem defensurum putasti. Sed tota aberras uia, hæret altius Nicolai uirtus, quam ut tuo flabello putrido labefactari queat. Neque ei quoque deerit qui eius causam suscipiat. Nam raro defuit defensor uirtuti, si ipsa se tueri patitur. Itaque erunt inquam unus & item alter, qui & sordes tuas in autorem ipsum refricent, & illum à scenosa ac foetida sentina tui peccatoris tueantur. Tu ne facie illa intercisâ & iniusta ad perpetuam infamiam cicatrice, ad eum uersibus illis rusticanis ac foeculentis terreri homines putasti, ut hoc tuæ sterquilinum satyrg (id enim uideri cupis) magnopere extimesceremus: Referetur tibi par gratia ut opinor, & forsitan paulò uberior, ne nos omnino ingratos putes. Scio fatius atque honestius futurum fuisse, contemnere illam tuam græculam leuitatem. Sed ne meritis laudibus te fraudatum putes, reddendus est aliquis fructus insultæ diuacitati, ut iam planè intelligas in eo dicendi genere quo te principem existimas ne calonis quidem uilissimi locum obtinere. Neque tamen nisi paucis respondebitur, & ad res solum quas malefica manus exarauit, spectantibus alia maiora & grauiora, tum publica, tum domestica facinora alio in loco recensentur. Exprimetur uita omnis, interiores turpitudines detegentur. Ita locis & temporibus designabantur, ita confirmabuntur testibus, ut nulla dubitatio legentium mentibus possit hære. Sed ut iam tecum non milite, sed lixa fordido ac mercenario cogrediamur. Quid est uir bone quod *Ad primū obiectum.* primum obijcis Nicolao: Amorem mulierculæ: O facinus indignum, aliquando (si id uerum fuit) mulierculam attrectasse, tibi uero indignissimum qui ab eo genere mentem animumque penitus auertisti. Ad eum ne hoc insuetum est, ad eum à paucis factitatum, ut pro maximo crimine obijcias: At confingis uerba quædam deprompta ex artificio scelerum tuorum, in quibus uoluisti fingendo ac mentiendo facetum poetam te nobis ostendere. Verum callide & consulto rem alteri opponis, quæ nequeat in te reflecti. Puerorum enim atque adolescentum amores nefandissimos sectaris, non mulierum. Neque tu unquam mulierem cognosti, nisi eam quam male primo sumptam, postmodum peius receptam pessime tractasti. Sed qui uenit in mentem homo fanaticæ, mulieris culpam referre, cum mulieris stuprum tibi inuulerit maculam sceleris sempiternam: An oblitus eam quam habes uxorem quibus artibus, qua perfidia fueris potitus: Ne nos solos ignaros putes rei omnibus notissimæ, recognosce flagitia manifesta, in quibus nulla erit tergierandi aut dissimulandi facultas.

facultas. Pulsus olim Patauii turpiter, ubi Gasparinū audiebas, propter adolescentis quo deperibas insanum amorem, Constantinopolim tanquam in asylum, egenus atque inops confugisti. Callide id quidem & astute, ut ad ea loca adires ad quæ citius autor quam fama scelerum perueniret. Ibi in Ioannis Chrysoloræ doctissimi atque insignis equitis familiaritatem discendi cupiditatem præ te ferens insinuasti. Qui tua uerbositate motus, simul mendacitate commotus (nihil enim eo præter linguam inanem & cutem aridam deportaras) te domi suæ recepit, ignarus futuri, hospitem enim pudicum, non Paridem adulterum se recepturum putabat. At tu cum regiones, non mores immutasses, ne quis locus esset uacuus sceleribus tuis, eius uirginem filiam stuprasti, tuis pollicitationibus & blanditijs deceptam. Cum te ille miser qui serpentes domi nutrierat, mæchum filiam deprehendisset, de te interficiendo consilium cepit, cum tu aufugisses supplicij metu. Sed quid ageret uir licet prudens: Inops consilij erat, scelus detectum, uirgo compressa, dos amissa uirginitatis. Intercedunt Italici mercatores, consulunt ut eam despondeat, hoc maxime pacto obumbrari putantes turpitudinem susceptam. Itaque Chrysoloras mærore confectus, compellus precibus, malo coactus, filiam tibi nuptui dedit à te corruptam, quæ si extitisset integra, ne pilum quidem tibi abrasum ab illius natibus ostendisset. An tu illam unquam duxisses uxorem si uirginitatem per te seruari potuisset: Tibi pater illam dedisset profuge, ignobili, impuro: Primarijs suæ ciuitatis uiris seruabat uirgo, non tibi insultæ pecudi & asello bipedali, quem ille domi alebat tanquam canem aliquem solent senio & ætate confectum. Ille nobilis, tu rusticanus, ille diues, tu mendicus, ille ciuis, tu peregrinus, ille doctus, tu rerum omnium præterquam libidinis ignarus. Denique ille domum suam colebat, tu alienas ædes pflugus ambulabas, uel aberrabas. Quid scribis scelestissimum portentum: Obijcis Nicolao quæ neque uera sunt, & minime uisa, te religiosissimo teste probari possunt. At tu froti tuæ impressam perfidie & stupri cicatrice circumfers per Italiam ciuitates. O scelus, o nominis Italici labe & infamia. Tu aduersus Nicolaum de mulieribus scribere ausus, tu muliebrem amorem alteri opponis, qui nihil aliud e Græcia nisi amoris turpissimi notam in Italiam reportasti. Tu fidei datæ maculator, tu uiolator hospitij. Tu pudicitie expugnator, tu raptor uirginis extitisti, tu clarissimi equitis nomen in ignominiam conuertisti, & pro hospite fidei hostis perfidus tuisti. Hic est triumphus tuus ille nobilis uoluptate, scelere & libidine partus, quem tuo generi præparasti, in quo Veneris spolia egregia ante triumphantis currum deferbantur, milites mæchum, non caluim, sed barbatum aduicimus canebant. Tu alter Pluto, non Iallus, sed gallus, tanquam rapta Proserpina sedebas in currum ridenti ac blandienti similis, manuque tenens eam quam tanquam detinctis hostibus premiū reportabas. Credo aliquando osculū dabas, ut significares te pacem atque ocium in patria deferre, ne extimescerent Itali te alterum Paridem *Cinadū notat.* *Stupratorem notat.* nouam

Parti notat. nouam Helenam ad eos aduexisse. Omitto & librorū & rerum plurimarum furta ex domo foci, quæ in aliud tempus afferuntur. Tantum uolui falsum mulieribus obiectum crimen retundere uero crimine ac manifesto. Confingis etiam ineptissime uerba quædam amatoria, quæ in teipsum rectissime cadunt. Cum enim illi miserę stuprū intulisti, credo (& id est uerissimile) te uerbis sanctis atq; honestis cum illa concertasse, nihil de amoris illecebris, nihil de libidine collocutum, monuisse ut auerteret oculos atq; manus ab scelere nefario, nihil pollicitationibus, nihil blanditijs pellexisse. Scio cohortatum te esse illam austeritate quadam censoria ad continentiam, ad honestatem, a tuo complexu sæueris uerbis deterruisse, persuasisse, ne tibi assentiret, atq; animinum corpusq; a tuis blanditijs amoueret. Sed quid tu homo ad mentiendū natus, alitus, edoctus non fingas, qui etiam Nicolaum insimilas turpi flagitio puerorū: Tu tu non Philelphus, sed Pedarpus. Tu inquam discipulorum tuorum maritus, eandem artem calles quam ab ineunte ætate exercuisti. Tu inquam adulescentes non ad scholam doctrine, sed ad libidinum diuersoriū, studiorum ostentatione attrahere consueuisti, quos non solum tuæ libidini effrenatæ subdis, sed etiam alijs prostituere solitus es, ad ampliorem mercedem salarij consequendam. Hanc causam ferunt, cur te contuleris in publico legendi ludum, ut uoluptatis causa eligas ex adolescentum grege quos possis adijcere tuæ impuritatis. Felix ille quidem dies Florentinæ illuxit urbi, cum te ueluti morbidam pecudem expulit è mœnibus suis. O beatos Senenses, qui te custodem (ut aiunt) ouium lupum suis filijs præfecerunt. Sed haud erit hoc diuturnum, detegētur tui mores absconditi. Et quamuis sis callidus ad simulandum ac dissimulandum, tamen cum illi sint prudentissimi atq; honestatis amantiissimi, plus mouebuntur obscenis operibus, quam uerbis fallacibus credant. Sed uide quantū possit confidentia spurcissimi ganeonis: Obijcit Philelphus adulescentulorum mæchus: Philelphus inquam, exoletorum officina continuo uersatus. Obijcit Nicolao crimen cuius fuerat acerrimus oppugnator. Exhorruit enim semper huius uiri prudentia hoc nefandū crimen. Sed nimis multa de re minime obbscura. Illud uero qua frōte, quo ore, qua manu scribere ausus es spurcissimum cœnum: Quid autem tua inuercunda facies non audeat: Sed quomodo ausus es comminisci uitreum priapū relictum mulieri, quo leniret absentis amici desiderium: Male quidem libenter, & animo uerecundo recenseo impudicissima uerba, quæ tu non ex schola doctorum, sed ex grege leonum ac ganeorum spurcitia protulisti. Verum necesse est, ad teipsum priapeum sacerdotem redire cogantur eiusmodi cultus & cerimonie, & in eam domum referantur, in qua sacra illi deo sæpissime persoluuntur. Scribis, ut iterum recognoscas immundiciem uerborū tuorum, scribis inquam pudicitie patronus, & sacer uirginum uestalium custos, relictū priapum uitreum mulierculæ, quo pro uero uteretur. Risum tenere non

non potui, etiam in dolore, cum legi hanc inauditam sententiam à Peneo patrone tam facile adinuentam. Hoc quidem tibi, & tuo me Hercule beneficio obijci non potest. Nam hic una in re cautiore quam cæteri uxoris tuæ bonæ quidem sceminae, si per te licuisset, egestati rectius consuluisti. Non enim uitreum (ut de alio fabularis) sed carneum priapum, & quidem legitimum atq; à te dimensum præparasti, cum pusionem quem amabas hac in urbe, inter te & uxorem in eodem lecto sæpius collocasti. Nam cum mulier uiduitatem uiuentis mariti non posset ferre, adolescenti uero tua barbula displiceret, uxoris uoluptati, & adolescentis libidini satisfacere uoluisti, ut & illius miserę dolorem lenires, & adolescentē meretricio amore pellectum detineres. Quam quidem in re laudo primum pietatem tuam, deinde prudentiam, qui & mulieris lachrymas, & tam effrenatam libidinem alternis uicibus, non illo conficto & duro, sed teneriori penè quodam compressisti, quem cum homo elegans osculareris, ut idem retulit, te celebrare florales ludos asseuerabas. O dedecus præsentis seculi. Recognosce domestica flagitia, scrutare penitus domum tuam, perlustra interiores turpitudines, quarū tu es idem autor atq; architectus. Num mentior: Num fingo aliquid: Num addo: Viuit adolescens qui profitetur. Adsunt testes qui audierunt, quorum nomina etiam si id nolint proferentur ad tuam ignominiam sempiternam. Vxor mæchus, adolescentiæ corruptor, impudicitie professor hiscere audeat, cum tot nefarijs sceleribus teneatur reus manifestus. Vincet, mihi crede, temeritatem tuam consilium, audaciam modestia, stulticiam prudentia, & conficta mendacia ueritas ipsa confringet. Elucebit probitas ipsa Nicolai, tua uicia detegentur. Sperasti monstrum infandum hos tuos insulsissimos uersus, in quibus etiam male latine loqueris, allaturos tibi laureolam, qua fanaticum caput redimeres. At stercorea corona ornabuntur, fetentes crines priapei uatis & sacris suis iniectati, ut cum homines te uiderint, insusurrent omnes: Hic ne ille est priapeus Apollo, qui non Heliconum, sed merdiconum laticē degustauit, cuius ex ore iam scæda oratio prodierit, tam spurcidus sermo emanarit: Dignus hic quippe capiti suo ornatus, ex quo cum nihil prodeat nisi obscœnum, mercede sibi data muneretur. Sed iam satis ad tua maledicta respondi paucis, expectans ut rescribas. Tum quidem ingrediar latum campum, descendam in certamen, pugnabo cominus, & pedem pede conferam. Habeo iam commentarium gestorum tuorum ab ipsa penè infantia æditum, unde sumetur abunde ad dicendum ampla materia. Atq; ego hoc agam libentius, quo habetur honestius amicum quam seipsum tueri. Quod si mecum cōgredi uolueris, hoc quidē beneficium erit, in quo reddam tibi gratiam, nisi me animus fallat, satis accumulatum.

POGGII FLORENTI-

NI INVECTIVA SECUNDA IN

eundem Philelphum.

Tatueram mihi unica tantum oratione finem refellendi Francisci Philelphi hominis nequissimi crimina quædam, quibus est aduersus Nicolaum inuectus. Extimabam enim quæadmodum uerissimile uidebatur, nequaquã illum adeò amentem fore, quã nis sit impudētissimus, ut amplius in alterū falso impingeret, quæ in seipsum uerissime facillimeq; possent reflecti. Sed quæadmodum meretrices postquã semel pudorem cum pudicitia deposuerunt, non erubescunt palam uulgare ac prostituere corpus suum. Sic Philelphus ad mentiendū atq; ad lacerandū paratus, postquam uxorem prostituit, ipse quoq; petulantiq; ac maledicentię artem professus, nihil sibi neq; humanitatis, neq; honestatis, neq; pudoris ulli us reliqui fecit, seipsum tanquã uilissimum seruum prostituens ad obloquendum. Itaque cum altera abiecti animalis satyrula fuerit ad me delata, parum cedens amētia priori, simili stulticia ædita carmine leuiori, non inuitus postquam semel suscepi Nicolai causam defendendam, præsertim contra Philelphum rabulam circumforaneum ac turpissimum nebulonem, qui usq; adeò licentia dicacitatis est eleuatus, ut obloqui, obrectare, crimina confingere, mentiri esse boni uiri officium putet. Nimirum, id est, uerissimum quod uiri

Scelerum ob-
coactio. sapientissimi tradunt, obcoecare scelera mentes impiorum, & tanta uersare insania animum flagitijs inquinatum, ut nihil recte sentiant, nihil percipiant honesti, nullam probitatem cognoscant, uitia pro uirtutibus ducāt, serantq; effrenato quodam impetu, ac libidine cœca ducantur præcipites, uelut ferū quoddam animal, atque omni carens ratione. Non fuit satis Philelpho monstro semel errasse, semel sua scelera in alterius nomine descripsisse, in stat ad huc scurra leuissimus, & alios uersus extulit fanaticæ mentis testes. Verum

Ad obiectum
primum. quid non affert maledicus conuitiator? Nicolaum esse reprehensorem, maledicum, mordacem, ob eamq; causam multorum odium in se concitasse. Per magna hæc quidem crimina haberi debent, præsertim ab eo obiecta qui eiusmodi uitia penitus exhorrescat. Nullum Philelphi maledicum uerbum, nulla turpis dicacitas, nulla scurrilis locutio, nulla obscœna detrectatio, nulla mordax conuitiatio, os pietatis plenum atq; honestatis inquinare potest. O execrabile gentium omnium portentum. O monstrum exitiabile & ad terras ultimas deportandum. Tu ite adeò morum tuorum tuiq; ingeaij inscius, tu adeò tuæ naturæ oblitus es, & tuæ consuetudinis ignarus, ut tui oris peruersitatem obijcias Nicolao: Tu ne alteri tribuis obloquendi crimē, in quo absque ulla intermissione uersaris, cuius exercitio teneris, quod tibi doctorum

doctorum uirorum omnium maliuolentiam comparauit. Te ne adeò stupor mentis oppressit, ut te, ut linguam tuam ne recognoscas, loquace m, maledicam, impuram: Sed ne existimer more tuo delicta cōfingere, considera quælo an uera loquar, teq; ipsum expende, & si te demorsum & obrutum eo crimine comperies quod alteri obiecisti, desine tãdem culpate Nicolaum eius artificij, in quo conuinceris esse præcipuus architectus. Nicolaus (ut ab eo incipiam) quem maxime odisti, te olim, malo quidem omine Florentiam ad legendum dicendi facultatem, sua opera atq; intercessione traduxit, ignarus nequitia tuæ. Is solus ut tibi publice legendi exercitium tribueretur, etiam repugnates & tui nitoris nescio quem sumum iam olfacientes, suo studio & sedulitate induxit. Is mercedis tibi constituendæ laborem atq; officium sumpsit. Is sua pecunia tuæ mendicitati subuenit, cum tu leuissimus græculus inopia rerum omnium, præterquam impudentia exæstuans, pudore simul atq; ostentatione obruereris. Alterum te exurire, alterum confictas diuitias mentiri cogebat. Vicit tamen fames ostentationem, & te supplicem compulit petere à Nicolao subsidium uitæ. Num enim illi quos Bononiæ cuidam fratri

Ingratitudinis
cum arguit. ex ordine Minorum per fraudem subripueras (quod alio loco recensebitur diligentius) iam deserant uentrem famelicum sustentare? Nicolaus qui te nondum nosset, cui tua malignitas esset incognita, domum tibi sua pecunia conduxit, rebus ad uictum necessarijs repleuit, esurientem ac macilentam familiam & penè fame enecatam, sua copia sustentauit. Is tibi affuit, semper fuit, indulxit omnia indulgentissimi hospitis obsequia, diligentis amici officia præstitit, non græca barba quam situ squalidam uidebat, non frontis elatione quæ leuitatem cerebri redolebat, sed studiorum & doctrinæ quàm in te esse putabat ostentatione deceptus. Quid hunc uirum adeò tibi obsequentem & deditum, à te postmodum abalienauit, & odio habere tuos fastus compulit? Nempe turpitu do loquendi, uerba seditiola, mores improbi, & bonis omnibus insensu, cum tu beneficiorum immemor, sola ingratitude liberalis in eum linguam acueres ad detrahendum. Quod quidem merito accidit, ut eum in primis carperes loquendo, qui primus tibi ut Florentiam uenires operam atque auxilium præbuisset. Sequebaris ueluti puer aliquis pædagogum solet uirum doctissimum & uitæ integritate præstantem Ambrosium heremitam, ut te linguam latinã doceret, ut tuas nescio quas translaticunculas, in quibus male latine sæpissime loquendo aberrabas corrigeret, limaret, sæpius domum frequentabas ad errorum tuorum emendationem, quos plurimos docendo ac scribendo patefaciebas. Te ille monebat atque erudiebat amice, pro sua in omnes beniuolentia atque humanitate, neque quamuis omnes quandoque non importunus tantum, sed molestus reijciebat insulsiatatem tuam. Quid uiri sanctissimi atque humanissimi animi à te reddidit abhorrentem? Lingue procacitas, sermo in peiorem sem-

per partem procliuius, & turpis uita, cum tu eum deterrimis moribus, mente improba, quibusdam libris fraudasses, prorumpens in uerborum contumeliam, & ceteros omnes, & ipsum Ambrosium nihil præ te neque græcis literis, neque latinis sapere publice decantares, quas ipse uoces Hellonis impudentissimi aselli cuiusdam crepitus existimabat. Erat tibi Carolus Aretinus uir præstans doctrina atque ingenio excellens, summa familiaritate coniunctus, quo cum tu uiuebas unice, ut doctorum uirorum consortium, beniuolentiam populi tibi conciliares. Quid efficit, ut is postmodum à te dissentiens, summo odio te affugeret atque alienissimus in te esset? Profecto sermo dolosus, lingua maledica, dicacitas scurrulis qua omnes pariter lacescebas. Cōfugisti tandem tanquam in asylum (cum reliqui te summe odissent) in doctissimi atque eloquentissimi omnium uiri Leonardi Aretini familiaritatem, cui te tanquam seruulum addixisti, domum accedens frequenter, atque officiosissimi hominis studia præ te ferens. Quid illius animum à tua consuetudine auertit, atque in te plurimum incitauit? Lingua mordax, mens subdola, fraudulenta uerba, sermo semper ad ceterorum contumeliam promptus, cum tu eum falsis ac conquisitis mendacijs in aliorum maliuolentiam concitares, hoc ille contra te inquit, hoc alter aduersus te sentit, hic scripsit aduersus extimationem tuam. Quod tempore palam prospexit uir grauissimus ac prudentissimus, qui iam mores tuos nosset, procul autem à tua uentosa leuitate abesset, nihil crederet, nihil uideret, audiret omnia quo tenderent inanes & reprobæ tuæ cogitationes. Et ita improbissimi lenonis uerba desperxit ac contempsit, ut tu postmodum non pudore, sed timore perterritus à suo congressu abstineres. Sed quid ego singulos qui te oderunt commemoro, quali aliquis existat ex his qui sapere uidentur, cui non sit Philelphi portentosi sceleratissimi nomen inuisum? Hoc rectissime possum profiteri, neminem esse Florentinum, qui quidem doctus & eloquens habeatur, quin Philelphi mores oderit, quin perditum iri cupiat, præter quosdam moris similitudine sibi deuinctos, quos necesse est suorum scelerum esse participes. Sūt alij aut suæ quondam uxoris libidini addicti, qui ueluti canes ac macellarij latrant in latibulis nec prodeunt in lucem. Verum omissis nostris quorum unus atque idem est in te animus, perquiramus externos, & qua sint in te beniuolentia perscrutemur. Leonardus Iustinianus uir cōsilio, grauitate, & dicendi copia singularis, quem tu olim creditis pecunijs fraudasti, atque ob eam rem Florentiæ in carcerem es coniectus, nihil aliud Philelphum existimat nisi detractorem quendam fallacem, & spurcissimum ganeonem. Fraciscus Barbarus uir nostræ ætatis doctissimus, summa prudentia, summa humanitate præditus, horret ad nomē Philelphi tanquam scelerati furuculi & perditissimi nebulonis, quæ tu quia dudū tibi mendico pecunias credere noluit, absentē lacerare cœpisti. Vir doctissimus atque humanissimus Guarinus Veronensis, cuius studia & præstans

præstans doctrina plurimum Italici profuerūt, credo est tibi amicissimus, quæ tu quoniam non solum scientia & dicendi laude, sed uite quoque integritate te sentiebas ab eo superari, illum colā plurimis, te contemni, iurgio & detractioe infectari cœpisti. Quod indigne ferens egregius adolescens Nicolaus Luscus, Antonij filius, discipulus eius, ut paulum reprimeret petulantiam oris tui, in te satyram conscripsit, ludens in barbulam & cicatrices tuas. Quam si non legisti, age gratias parenti optimo, qui illam prohibuit efferri. Omnis denique tractus ille Venetiarum, ne diutius circa singulos uerser, in quo sunt permulti uiri egregij dediti studijs literarum, detestatur tuam impunitatē, execratur uitam perditam, & scelestos mores exhorret, scelera, fraudes, furta, quæ tanquam ueterum fabulæ in truijs decantantur. Opinor tamen Patuinis esse acceptissimum, quem illi quōdam cum in turpi filiorum suorum flagitio deprēdisserunt (Quasparinum enim tum audiebas) ex urbe sua fustibus eiecerunt ad infamiam tui nominis sempiternam. Quid dicam de Florētinis? qui cum tua flagitia diutius quàm eorum uirtus requirebat tulissent, tādē legendi exercitio priuarunt, expulerunt urbe, exilio affecerunt, ad reprimendam stulticiam oris maledici ac mendacis. Quid enim tibi asello aduentiuo negocij erat in hac urbe, ut ciuibus obtrectandi, seditiones domesticas ferendi tibi effrenatam licentiam assumeres, ad ostendendam proteruiam mentis tuæ? Non loquimur conficta quædam, uel dicendo excogitata, sed manifesta referimus, ac tuæ fronti, tuo pectori impressa uestigia corruptionum, mentis infidæ, linguæ fallacis, uocis fraudulentæ. Illi quidem ipsi qui tibi Florentiæ fauebant, qui tibi animos tanquam latinitori cuidam compræstabant, nequaquam tua impudentia lætabatur, sed ducebantur partim commercio illorum tuorum commaculatorum quos corruperas, partim uxoris tuæ libidine, partim gula, partim quorundam aliorum odio & maliuolentia adducti. Cæteri oderant, execrabantur, malis omnibus prosequantur, diem illum quo te uiderant, ultimum tibi uitæ esse optabant. Nemo te luce, nemo conspectu, nemo oculis, nemo congressu dignum putabat, ut satius esset sapius in die mortem appetere, quàm agere spiritum tam maliuolum dijs atque hominibus insensum. Age nunc, Nicolaum quis odit aut non diligit potius præter Philelphum spurcissimum atque abiectum cadauer? Omnes docti, omnes quibus inest aliquod specimen uirtutis obseruāt, reuertentur, colunt tanquam parentem omnium bonorum arbitrantur, domum celebrant & frequētant. Te uero quis non despicit ac contemnit? quis diligit qui sectantur, qui domū ueniunt? nisi pedicæ quidam & exoleti, qui à te acceptā iniuriam in uxorem reijciunt, ac barbule tuæ scetorem suauitate uxoris consolantur. O hirce fœ

Execratio turpis in Philelphum.

culente. O fœtide corniger. O infelix portentum. Tutu inquam maledicus, tu oblocutor, tu deceptor fallax, corruptor subdolos, seditione plenus & fraude. Tu semper fabricandis mendacijs, tu serendis odijs & discordijs intentus,

P 3 dij te

dij te malis omnibus & exemplis perdant, bonorū uirorum hostem nequissimum parricidam, qui maledicis labijs, nequissimis faucibus, mēdosa lingua, inquinato ore, stilo impuro uiros probos ac doctos conaris euertere. Exerce hanc tuam uerborum contumeliam. Scribe has tuas satyrulas dicaces aduersus eos qui de re uxoria tecum certant, aduersus corruales tuos, qui tibi cornuti grauati nomen inurunt. Illos laceſce, illos obiurga, in eos euome, si quid putridum in stomacho concepisti, qui te ex pecude abiecta barbatum hircum reddiderunt, qui tuis temporibus corneam lauream impresserunt. Habes ad satyram tuam nunc à me tertiam, in qua diligenter infantia tua & supra materna referuntur, orationem quæ est in manibus expecta. Vale Florentiæ VI Calendas Ianuarij.

POGGII FLORENTI-

NI INVECTIVA TERTIA IN
PHILELPHVM.

Inaticam uerborum dementiam, ac uesanas hallucinationes tuas ex spurcissima sentina tuorum scelerū deprōptas, ut hominis & uita et moribus inquinatissimi senex contēpsi. Quid est em̄ quod quenquā uel insulsum etiam mouere debēt iurgia oris impurissimi aut spurcissimi helluonis, scripta somnijs ebriorum simili? Itaq; semper te tuāq; maledicta spreui, & pro nihilo habui. Ut ad ea redeā, mihiq; summae laudi ducam, à Frācisco Philelpho scurruli homine rabulaq; turpissimo omniū qui uiuant, illa obijci alteri ac describi, quorū homines norunt ipsum optimum artificem extitisse. Nota illa uerba sunt quæ suum autorem redolent, tuæ uitæ, tuæ mentis, tuorum scelerum, tuæ turpitudinis, quæ cum occultare omni studio debuisses, in publicum ut tua nequitia notior fieret extulisti. Non me illa lædunt, non famam, non laudem minuunt, non honorem, non dignitatem polluunt, sed augent & illustrant. Non corrumpitur erugine aurum, neque ueneficorum uocibus uirtus inquinatur. Quo plura in me dixeris, eo magis detegis tuam insaniam ac scelera, & famam augebis meam. Turpe enim æque est laudari à turpibus, & esse turpem. Hoc enim est antiquum artificium, quo mali & tuisimiles delectantur, ut carpant bonos, quorum in summam uergunt laudem nefariorum hominum detractiones. Itaque licebit ut appelles adulterum, raptorem, sacrilegum, furem, sicarium, ebrium, & quicquid aliud nomen linguæ procaci & impuræ menti fingere licebit, dum id tamen memineris, earum rerum talem te operarium esse, ut expertus illa facillime describere, & quæ tua est ars in alium referre queas.

queas. De me tamen dicam, meis me uitis consecutum, ut apud septimum iam Pontificem in honore & dignitate (ut de utilitate iam taceam) cum gratia & benignitate uixerim, te uirtutibus tuis cumulatam ornatamq; tanquā Scytham uagum, extorrem, profugum, inopem, transfugam, medicum semper alienæ opis egentem, nullam certam sedem, nullam domum diutius tenere potuisse, sed ueluti nouam harpyiam ad eō loca omnia quæ accesseris contagione scēdasse, ut omnis ad quos diuerteris te cuomuerunt tanquam cadauer scetidum in externas sedes. Et tandem ueluti è diutino naufragio eiectū, confectumq; mendicitate, cum nulla certa nec propria tibi esset domus, nullæ copiar, nullæ facultates, omnium uero rerum præter scelerum inopia premereris, & tanquam corua, quicquid possides tecum ferens, citerior Gallia exceperit, in qua nisi tibi Principis illius liberalitas astitisset, aut fame perishes, aut barbarorum ipse barbarus barbatu suffragia implorasses. Ego quidem licet turpe ducam aliquod te dignū ad te scribere garrulatorem, detractorem nefarium & scurram perniciosum, tamen ne conscientia uel timore me tacere putes, uolui in castris tuis paulū militare, ubi optima ex hoste spolia & loui feretrio dedicanda reperiuntur, quæ quid illud permoleste admodum seram, & talē uitam egisse te, tam spurcis moribus uixisse, ut pudor meus me cogat ea tacere, quæ tu nunquā inhonesta duxisti, ut ego pudentior in dicendo, quā tu in perpetrādo uidear extitisse. Et certe miror te adeo uesana cœcitate mentis oppressum, adeo dementem, adeo oblitum tuæ cōditionis, qui pedem in tuo ubi ponas non habes, qui linguæ fallaciam pro quæstu ducas, ut semper bonorū detractioe uersaris, cum ea sit tua uita, ea natura, hi mores, ea disciplina, ut uel mutum ad ea describenda reddat eloquentē. Sed non iurgando, non detrahendo bonis, non linguæ procacitatem in uiros optimos acuendo, non patrando scelera laus acquiritur, sed recte factis, probitate uitæ, modestia & uirtute, cuius cū sis prorlus ignarus non miror dementem præcipitemq; efferri ad omne genus maledicti, & lenonū more honorē abijcere, pudorem modestiamq; prostertere, & famam prostituere meretricis loco. Tu si ulla in te esset uirtus, si ullus pudor, si ulla continentia, ulla probitas, ulla modestia, si non omnia ad uitia profligata, ad omne probrum præpta, ad dedecus exposita: tam obicœnus esses, tam dissolutus, tam scēdus, tam impudens, tam mente atque animo captus, tanta uerborum turpi coluuiione, tam maledica & procaci lingua, tanti oris spurcicia uteris, ut uulgaræ meretricis, publiciq; scorti ac meritorij artem professus esse uidearis. Miror prudentiam principis qui te sustentat, non hæc audisse, non hæc aduertisse, pessime se quandam ciuitatis ac morum corruptelam nutrire, cui ex ea impensa non parum infamię redundat, te uero ita insanum, ut non existimes hæc aliquando ad illius aures peruentura. Sed dant ibi spiritus, atq; animum extollunt opes, diuitiæ, & genus ab loue summo, hoc est profecto quo filius

*Purgatio sua
psius.*

*Acerba & turpis
in eundem
inuestio.*

tantū es impotens animo ac contumeliosus, deorum tantum cognatio te elatum facit & religiosus pater. Ortus enim ex presbytero rusticano oppido Tollenti. & matre adēd religiosa, ut se corpusq; deuouerit sacerdoti, deorum genere superbis. Romulus quondam ex Rhea uirgine uestali, Martisq; sacerdote natus, cum à dijs genus traheret, urbem cōdidit Romanam caput orbis futuram. Tu non ex Martis, sed ex Veneris ministra & matre, non uestali, sed florali, ad tui nominis, parentumq; memoriam, non urbem in Latio, sed in oris spureicia sterquilinum cōdidisti. In quo sepultus tabescis cum sceleribus tuis. Non soleo carpere mulieres præsertim liberales. Itaq; nil profero in matrem tuam, quin potius laudo prudentiam & pietatem, quæ egeno sacerdotulo ex ea re subuenit, cuius nihil per usum deperibat. Quid enim illa faceret cōfecta inopia, mendicitate coacta, cui nil ad quæstum præter femur superesset Cyecho uiro patri (id enim ei nomen fuit) uel cæco potius: qui uxoribus tamdiu uitia ignorans, ex diurno labore ac sudore in diem uiueret, omnia præter egestatem deessent, qui nedum uxori, sed ne sibi quidem uitam præbere posset. Itaq; misera cōfecta mater, sacerdoti hærens, non hispido ut uir, neq; eruginoso illius opibus uitam ducebat. Qua consuetudine deorum numine ac benignitate, ut aliquod fatale prodigium nasceretur, Philephus noster ortus, non absq; signis cœlestibus, cum ingentem uirum, summū oratorem, barbaturum philosophum, stigmaticum furem prædicerent fata. Credo te hæc non negaturum, neq; laturum moleste, sed pro summo beneficio ducturum, mihiq; habiturum gratias, qui genus tuum quod sordidum, uile, abiectum putaras, utpote ex patre Cyecho uiro stolido ac stupido, qui manibus propter opus rusticanum ad fricandos equos tergendosq; equos prostrigili uti potuisset, in lucem extulit, & ab Ioue progeniem tuam traducens, magno te honore ac beneficio affeci. Neq; est quod generis pudeat ullo modo, habes eiusdem sanguinis Herculem ab Ioue factum, habes Tintaridas, habes Palladem sororem, quàm sæpe colloqueris. Sed nescio quā ob causam tibi paulum subirata, & tecum ut uidetur admodum surda ac muta. In deorum consilium sunt ascitij. Nos tibi quas sedes post obitum constituemus: Quam parem in cœlo esse præclarum duceres, sed uia ardua nimis est Philepho præsertim grauissimo, cui ascensus ad cœlos nimium difficilis uidetur. Nisi forsā alter Dædalus pennas tibi ad uolandum atq; alas fabricares. Sed casum Icarī & uires Phœbi fortassis expauescis. Consulo ut amicus, & qui facultates tuas & supellectilem animi noui, ut ad inferos ad Plutonem patriui pergas. Facilis uia est, decliuis, apta Philepho, & in quam absq; labore sis descélurus. O pestis. O furia. O scelus ad extremas insulas deportandū. Tu ne si sanè mētis esses, auderes hominē prospicere, auderes in publicū prodire, inter uiros loqui, sacerdotis filius, ex matre prostituta genitus, paternæ immemor fortis, maternæ oblitus: Tu nō lucem abhorres, non furias scelerum ultores

Irrisio inuidiosa in eundem.

ultores expauescis, cum sis conscius te esse Philephum, hoc est hominem omnium qui sunt, fuerint, futuri ue sint scelestissimum atque inquinatissimum, cuius uita ab ipso ortu usque ad senectam extiterit magistra turpitudinis, omnibus uitis referta. Sed nequaquam mirum est spurium spurcissimum esse, ualuit plus malum ingenium, mala natura. Nam quamuis ab dijs progeniem ducens, magisq; uirtutibus quàm cum uitis commercium habere debuisses, præsertim qui Iouis nectare esses enutritus, tamen ueteratoris officia per omnem ætatem, quam boni uiri sequi maluisti, & potius materuam ignominiam sequi, quàm paternum genus. At inq; puto, unde tu parētes meos, cum non sis Tollenti. nosti: Quo teste uteris, quo signo, qua coniectura: ut si quis mihi hunc generis honorem detrāhere cupiat, certe illum testimonio cōuincam. Non enim parua res est ueteribus heroibus progenie parem fieri. Honesta me Hercule, interrogatio hæc est, non græcula leuitate, quia nonnulli Philephum insimulant, sed uiro graui ac barbato digna. At ego nihil dissimulabo, & tibi morem geram, ut aliquādo qua sis progenie, quàm egregia, quàm excelsa, quàm eminenti (si ea excidisset memoria) a me condiscas. Non Gallicus, non Hispanus quispiam, sed Italici duo hæc enarrant, ambo Picentes, alter contribulus tuus, alter Camerinenlis, utriq; probati uiri, antiqua fide & religione, qui sibi in causa præsertim honesta mentiri turpe putarent. Hi mihi inter aliquos honestos uiros enarrarunt, cum in uirtutibus tuis omnes obstupescerent, ut admirari desineremus, licet quidam malefici secus loquantur, te illos exhaustisse à progenie præclara, nobili, & à cœlestium fonte manante. Quæ enim nobilior esse potest, quàm eius cuius parens matutino tempore, uestes ut plurimum sericeas gerebat: Istimet addiderunt etiam aliqua circa tuam luculentam educationem, quæ si forte à memoria abierunt, meo ut licet beneficio recorderis. Educauit te sacerdos pro suo (nam Cyecho parua ad id cura ob inopiam erat) usque ad annum decimum scitulum speciosumq; puerum. Dehinc facis te ad literas, in quibus tantum emineres, ut omnes superiores stulticia excelleres, nomenq; ingens ad inferos inauditurus esses uocantibus. Te erudiendum Iacobo cuidam in urbe Salia ludimagistro dedit. Is cum te pluribus annis familiarius quàm magistrum decet enutrisset, existimabat qui rem ignorabant te illius filium esse. Nam de matris uiro homine inculto & abiecto, omnes ut erat nequaquam te genitum existimabant. At postea nescio quo turpiori commercio inter uos reperto, inter uos opinio illa refrixit, & ad ueram deorum redijt cognatio nem. Tu cathamitus citius uitia quàm doctrinam arripuisti. Ita cum postmodum grandior factus, urbē Fanū te contulisses, memor scelerū, oblitus doctrinæ, quod diutius passus fueras (loquor em honestius quàm tua flagitia postulet) in alios expertus, scis ne in foro pugnis te ac calcibus cœlum cōfugisse in cauponulam, atque ibi subtus lectum eo die more soricis delituisse: Scribe hoc hortor

Exprobratio
stipulis & educationis.

hortor in tuis historijs prolixius, à me enim tantum commentarioli loco proferuntur breuius, ut a te narrètur uberius ad gloriam tuam & laudem nominis sempiternam. Digna enim sunt Philelphi uita, ut cœpta optime ita sanctissime exacta. Cum Fani amplius turpius esse non posses, clam nauicula Venetias aufugisti. Paduamq; paulo post ad exhauriendam Heliconis fontem, cuius eras admodum sitibundus, profectus es. Ibi tantum aquæ illius ingurgitasti, ut postea omnes fermè literas capitis dolore euomueris. Verum maris tranatio, aeris mutatio, peragratio nouæ urbis, potus aquæ nimium ut uisum est frigida, ita ut dentes obstupescerent parum profuere. Vitia tecum cum non solum tulisses, sed auxisses, quo maior erat ciuitas, eo uberiorem peccandi licentiam ac materiam assumpsisti. Aliquandiu loquacitas & simulatio scelera occultauit. Sed bonus artifex cum quotidie nouis uetera illustrares, scis ne portentum infelix, non pugnis ut antea sed fustibus publice uapulatum: exq; urbe pulsum à parète eius cui uim nefandam intuleras, Venetias reuertisse. Et cum infamia ac digitis hominum designareris, statim in Græciam ad uestiganda musarum domicilia quæ diutius latuerant nauigasti. Non quidem tuo sumptu, cum nihil nisi famelicos dentes natura dedisset, turpitu do quæstum abstulisset, sed nauis patroni, cui pro literis quas te eum docturus pollicitus fueras, uitæ mercedem accepisti. Sed quid in nauis feceris, quid furti manibus rapacissimis comiseris (is enim quæstus tuus erat uberrimus) non ignoras, certe in sentinam foetidam quoad furtum redderes, & id uile quid erat coniectum, tandem turpiter restituere quod modo quæ subripueras compulerunt. Quæ mihi alterius quem satis nosti uerbis innotuerunt. Venisti in Constantinopolim, tuæ impudicitæ, stupri, perditionis, scelerum, triumphum. Nam cum Ioanne Chrysoloras te ueluti nebulonem quendam squallidum ac pannis orbem conspexisset, tum pietate, tum cuiusdam lanuensis suasu permotus, hospitio te excepit, famem, frigus depulit, pro quibus beneficijs homo gratissimum summum beneficium reddidisti. Omissis enim musarum consortio quas castas esse sciebas, stuprataq; uirgine unica filia, quæ postea desponsasti, morte debita pœnam scelerum subiisses, nisi ope alterius uiri egregij periculum euasisses. O sceleratissimum omnium portentum. O dedecus urbis sempiternum, tu ne iura hospitij, tu deos penates illos, tu datam fidem, tu societatis fœdera, tu hospitalem dexteram fallere, tu uirginem uiolare, labem tantam in domum illam castam inferre, tantum dedecus infligere ausus es: Tu postea hominem intueri, tu hospitem conspiceri, tu in publica adire loca potuisti: Sed quid non audeat, qui semper ita uiuit ut honorè in postremis rebus haberet, ignominiam in supremis, dedecus pro honore duceret, ueram laudem ut labem pestemq; contemneret. Sed aliàs à me paucis pro rei indignitate dicta. Cum socero ingratus esses, nihil enim tecum præter uentrem nudum, esurientem detuleras, cum uorago quædam impuri

Ioannes Chrysol.
fol.

helluonis

helluonis illum torqueret, cum domo eiectus esses, quid ageres impure ac petulàs aselle: Detuleras te cum ut arbitrator homo diuinus, imbrem illum aureum in gremio Danaës infusum, paternam louis hæreditatem suppetebant diuitiæ ut uitam splendidam duceres, aderant paterni serui procuratoresq; qui tibi uictum subministrarent. Confectus fame, macie debilitatus, barba ex squalore promissa, tanquam alter Diogenes in publicum prodis, multos uerbis, plures spe decipiens, grammaticam te nonnullos Italos docturum insimulasti, in quibus abrasa pecunia, nauem cum uxore egregia clanculum conscendisti, nates pro pecunia ostentas creditoribus tuis. Aduexisti ut Iupiter parens ad Italos Europam prædam insignem, perpetuam notam Philelphæ impuritatis. Barbam insuper oblongam, ut aliquid ex græcis præter infamiam attulisse uidereris. Pediculos quoq; multos, qui loco ministrorum comites itineris extiterunt. Nam leuitatem, impudentiam, fallacem animû, mendacem linguam, improbam mentem, si forsan inuidia ductus te detulisse negarem, tuiple me falso scribere ac sentire tuis operibus comprobasti. Apulisti tandem Venetias, cui dux cum omni turba procerum ac senatoribus præsto in foribus fuit, cum fama esset te à græcis gente quondam præclara triumphantem redire. Et cum urbem Constantinopolim à te adultero bello subactam, in triumphum non posses ducere, illius imaginem nobilem adolescentulam adduxisti. Imitatus credo Octavianum Augustum, qui Cleopatram cum uiuam non posset, mortuam in triumpho imaginem pro se tulit. Qua in re Augusto potitus, illius conspectu triumphii insignia decorasti. Itaque festum diem in aduentu tanti ducis, tam casti, tam sancti, tam egregij tota ciuitas egit. Ascribe hunc Philelphæ in fastis tuis uel nephastis, & memoria abolendum potius diem. O Virgili, cur te non dii ad hoc tempus produxerunt, ut tam longos errores, tam longam peregrinationem, tam foriosam & Helenæ præferendam prædam raptam, abiectamq; describeres. Aeneæ quidem ficta esse dicuntur permulta, hic uero omnia & rem dignam tuo carmine reperisses. Vera hic Dido, uerus ab Ioue sanguis, uera progenies deorum, & pictas parentis. Aeneas patrem humeris, hic scortum deportauit. Ille deos penates ab ignibus eripuit, hic in domum hospitem perfidiæ ac libidinis faces proiecit. Ille parenti ludos celebrauit, hic flore dedicauit natalicios dies. Sed redeamus Venetias. Quid ibi à te gentium omnium sceleratissimo actum? Quid ibi inquam præter furta, fallacias, dolos, & leuitatem græculam reperiri potest: Fraudasti uirum insignem (quem honoris causa nomino) Leonardum Iustinianum, precio nescio quo librorum, pro quibus cum pecuniam accepisses, & nummos rapuisti, & non dedisti libros. A uiro præstantissimo & omni laude dignissimo Francisco Barbaro mutuos quos nūquam redderes nummos accepisti. Quarinum iterum Veronensem uirum doctissimum, & quosdam alios ut tibi nummos crederet, librorum

Pulchra irris

sio.

Furtum obij
cit & alia.

brorum pollicitatione, quos furto ex græcis (unde enim illos uir mendicus emisset:) subripueras induxisti, cum diutius tuas pollicitationes ore mendaci, animo ad fallendum parato, lingua subdola contexisses. Furtim tandem cum in ius te uocasset Leonardus (nam cæteri tui misericordiores erant) abiisti, uenisti nauicula Bononiam. Et ne qua urbs, ne quis locus, ne qua regio tuorum flagitiorum uestigijs uacaret, fratrem quendam nomine Iacobum ex ordine Minorum, itineris comitem, quinque argenteis taceis (ut aiunt) quas se cum ferebat, suspitione quadam uestigialium a te iniecta, tibi deferendas custodiendasque dare persuasisti. Sed custos fuit ouium lupo. Cum Bononiam uentum esset, cum ille argentea uasa peteret, dixisti statim homo fraudulentus ac furax, ad mentiendum promptissimus; te illa cum cæteris rebus tuis Florentiam, quo frater iturus erat præmisisse. Ille qui te non norat, non fraudes cognorat, non dolos perceperat, non egestatem senserat, uerbis tuis credidit. Moratus es pauculos dies Bononiæ, qua causa præclare scelerum artifex, euestigio ex græco barbato latinus factus es imberbis. Nam turpi amore adolescentis captus, cum illi pilositas, uel fetositas potius uultus displiceret, rogatus suo barbam abrasisti. Causatus id te antea non egisse, ne uxori displiceret. Ex quo factum est postea, ut frater ille iniuria & fraude tua commotus, nescio quos in te ædiderit ridiculos uersus. Magna atque exquisita ac digna Philelphio generi laus. Nolo in hoc commorari diutius, ne tua facta dicendo imiter. Venisti tandem Florentiam, ubi palmariæ tuæ uirtutes plurimum eluxerunt. Primum opera Veneti oratoris, qui Leonardo satisfacere cupiebat, prætoris iussu in carcerem es cõiectus. Non enim mentiendi, aut negandi, aut tergiuersandi, qui mos semper tuus fuit, ulla facultas fuit. Pluribus diebus cum tabe maceratus esses, tandem pecunia à nonnullis per usuram sumpta, debitum soluisti. Fratrem uero nequiter eluisti, cum te ille apud prætorum sepius postulasset. Sed quid ageret uir tuorum morum ignarus perfidie inscius. Nullos sumpsit testes, nullum chirographum, erat mentiendi, negandi que occasio & locus. Denique cum diutius uerbis litigasset, qui præter iurisdum nil posset interponere, fatigatus atque inanis recessit, deorum uindictam implorans, ac te publice latronem furemque appellans. Hæc tuæ primæ signa probitatis Florentiæ innotuerunt, nomen laudemque Philelphi egregiam fecerunt paulo notiores. Hoc uero insignius, & grati hominis officiosissimique atque omni uirtute ornatissimi Nicolai Nicoli, quo probiorem nullum Florentia urbs iudicio omnium conspexit, opera atque auxilio legendi poetas, artemque oratoriam dediscendi exercitium sumpsisti. Ille te pecunia, ille te præsidio, ille te patrocinio subleuauit, doctrinam tuam & uitæ consuetudinem. Non multum norat Philelphi animum subdolum, mores immanes, naturam per uicacem non cognorat. Est enim Ciceronis uerissima sententia, quam quisque uir optimus sit, ita alios minime improbos suspicari. At tu pestis nefaria, qui

Cicero.

totus

totus ex nequitia & fraude constares, statim inimicitias illi indicens, uersus quosdam tuorum scelerum testes, in eum sepius eructasti, ignarus, ut solis radij non inquinantur luto, ita uirtutis splendorem tui oris turpitudine ac fetore minime corrumpi ac contaminari posse. Contempsit uir prudens nequitiam tuam, laudi sibi ducens illas calumnias Philelphas. Contraxisti simulatam cum uiro clarissimo Leonardo Aretino societatem, & cum tua improbitas illi esset ignota, te domum sæpius euocabat. At ueterator nefarie, cum semel eius bibliothecam legendi causa simul cum eo intrasses: Leonardus uero ab amico euocatus, te solū in bibliotheca parui aliquid temporis reliquisset, quosdam uxoris anulos cum pixide in qua abditi erant, nefarie furcifer abstulisti. Quod ille paucos post dies cum aduertisset, quod uerum erat suspicatus (nullus enim alter locum illum intrarat) te conuenit, rem exposuit, anulos poposcit, ne illud palam fieret in tuum dedecus admonuit. At tu scelestus belua, ea qua fratrem spreueras impudentia, negasti abs te factum, licet uultus qui testis animi solet esse fateretur furtum. Et tu Leonardum Aretinum compellere, tu nomen eius usurpare audes testem latrocinij tui, uindictam furti, ad cuius mentionem nisi facie esses meretricia, horrere te atque expauescere oporteret. Sed hæc claculum & absque testimonio acta. Quod sequitur ita palam ut nequeas inficias ire. Ille excellentissimus Imolensis Hieronymus, cum diutius illum tua impudica lingua multa in eum fingens uexasses, faciem illam tuam inuerecundam cicatrice nobili postmodum insigniuit, ad quam tegendam barbulae beneficio usus es. Quamuis cætera omnia neges serue uitiorum stigmatice, aude hoc negare si potes. Circumfers te cum insignem contumeliam nominis Philelphi, nisi forsitan apud ignotos dicas te in bello id accepisse, & pro reipublicæ defensione. Multa turpiter fecisti, plura libidinole, plurima nequiter, omnia impudenter. In uiros probos nonnulla euomisti, partium causa homo rusticus ac peregrinus te dedicaras, sed earum præmia te digna assecutus. Primo magistratus supremi iussu in carcerem trusus, tum urbe pulsus ac proscribitus fuisti. Hæc tua in Florentina urbe per te admissa ac suscepta dedecora, quæ nisi fanatica ferreris mente, comprimere insanam petulantiam debuissent. Sed ferme sum rem palmariam, & haud paruifaciendam oblitus. Cum esses Florentiæ, uenit eo mater tua illa egregia, commota uulgi fama ad spectaculum triumphi quod egeras de subactis græcis. Vidit singularem pompam, conspexit lanceam illam domi repositam, & ad assandum lucanicas conseruatam, quæ ita autoris sui gloria lætabatur, ut semper noua uireret fronde, ne laus tanto labore, tantis uigilijs dijs auspicijs, & Venere genitrice parta amitteret uirginitatem suam. Quo quidem in triumpho, nisi homines inuidi tuis gestis detrahere uelint, omnium superiorum Imperatorum qui de Græcis hactenus triumpharunt, uirtutem & gloriam superasti. Quod enim illi magno exercitu plurimis prælijs, multo

Furtum aliud obijcit.

Signatum uulnere dicit.

Alia in eum obiectio.

Q militum

militum sanguine, infinitis penè laboribus sunt assecuti, tu homo callidior, & qui artes imperatorias (nocturnas præsertim) optime nosles, astu, calliditate, dolo es adeptus, ut iam Aureliano Imperatori qui Zenobiam in triumphum produxit, sis longa uirtutum gloria antefendus. Nam ille quod magna impensa, maxima classe, pluribus legionibus perfecit, tu pacato, neque dando, sed auferendo præclaram ex Constantinopoli prædam, hoc est uerbis imaginem, in qua Philelphij splendoris radij relucebant, ad Italos attulisti, docens longo licet post interuallo, oriri quotidie magna ingenia pace, bello præclara, si in certamen gloriæ deducerentur. Festinans igitur mater ad tantum filij nomen, tandem exoptatissimum natum nidit. Quam Philelphus grauitate sua illa censoria ac uerenda maiestate barbæ, quam solito longius demiserat, oculo grauiori ut aspexit; Africæ superiorem, aut Camillum dices, manu ad terram deflexamprehendit atque alleuauit. Contrita enim stupidaq; matercula, tanti uiri, tam barbati autoritate, tam stupidi cohorte illa egregia præfectorum ac legatorum, qui triumphum comitati erant dignitate ueneranda. Et cum domus imperatoria referta esset uarijs gentibus ac nationibus, matris ingens pallatium in propinqua uicinia ad quod diuenter parauit. O stigmatice prædo. O seculi infamia. O nequissime rabula, nosti ne quemadmodum matrem tractaris cum Florentiam uenit. Nescis à te domum per summam contumeliam precibus uxoris, ne sui dedecora & filij scelera conspiceret expulsam, in domum Francisci de Bardis uicini tui aufugisse. Vbi menses duobus tua summa cum infamia, uitam inopem cum sustentasset, demum ope nescio cuius domum te insalutato reuerla est. Ingens fuit Philelphi materna pietas, cuius sibi senectus aded fuit ueneranda, ut non in obscura atque ignobili domo in qua uitam inopem agebat, sed in egregij ciuis esse uoluerit, ut potius nobilis pareris, quam ignobilis filij memoria seruetur. Et tu suruncule impudens, latrare non desinis, & tuis maledictis doctorum ac sapientissimorum uirorum auribus perstreperere. Sed quid consilij aut sane mentis à uiro scelestissimo impio in matrem, in patrem nefario potest prodire? Sit hoc leuamen tuorum malorum, ut latres tanquam rabidus & fame contortus canis. Manda memoriæ oro, has Florentinas per te partas laudes. Ne finas abolescere memoriam gestorum tuorum, quæ ita præclara sunt, ut cum Themistoclis actis sint comparanda. Sed ut ad alia ueniamus, pulsus Florentia, uenisti Senas uir grauis & sæuerus, & cum ad corrigendos urbis illius adolescentes tanquam nouus Pythagoras, ludum literarum pueris aperuisses, statim ciuitatis mores uerendus philosophus correxisti, seniores prudentiam, iuuenes modestiam, adolescentes continentiam docens. Te autore omnis lasciuiam ablata est, nec nisi sanctum, nisi sæuerum in te conspiciebatur, doctrina uero admirabilis, quæ aded grauis erat, ut eam discipuli ferre non possent, ex quo doctior quam ueneras

Ascribitur exclamatio

Quomodo Senas uenerit.

ueneras abisti, cum nihil ibi tuæ disciplinæ literariæ reliquisses, non quidem tua culpa ut maliuoli obijciunt, sed eorum quorum ingenia erant ad percipiendum tardiora. Tandem cum charissimus esses omnibus, nescio cuius proterui aut procacis ut opinor opera, qui in foro prope fontem tibi manus iniecit, faciemq; illam uenerandam, quia paulum immunda erat, multis alapis absterfit. Te admodum mouit, nihil tamen ultus es petulatem, illum Socratem imitatus, qui aliquando ab impudete in faciem percussus, fronti ascripsit, hoc opus talis fecit. Attamen postea & animus nobilis, patiens iniuriarum, contumeliam tantam, tam publicam, tam insignem in populi conspectu acceptam ferre nequiuit. Abisti igitur uir desideratus, neque te reluctantem diutius tenere tui discipuli desiderantes, tuam ueluti Platonis nouelli doctrinam potuere. Mœsta omnis ciuitas tuo discessu fuit, singuli iniuriam querebantur, ad ultionem parati, mœsta erat patria, ciues uestem mutarunt, adolescentes comam (nam barbam non poterant) nutrierunt, omnia luctu & mœsticia sui conseruatoris & doctoris desiderio mœrebant. Certe agri & campi discessu tam præclari poetæ gemere uidebantur, sperantes ab Ioue illum & pluuiam & siccitatem impetrare cum opus esset posse. Ipse Iupiter denique discessum tuum ægre uidetur tulisse, cum à summo procellosus imber effusus est. Neque id mirum, generis enim sui cura dijs erat. Quod eo maximè beniuolentis signum extitit, quod quidam barbulam tuam imitati sunt, ut aliquis Philelpho saltem barba similis restitisse in ea urbe uideretur. Eredientem uero porta, singuli ordines comitati sunt magistrum pudicitiae, censeorem morum, patriæ salutem. Ut autem paulum leniret desiderium tui, statuam tibi laureatam in foro in uestibulo (nam is locus insignior est) Iupularis decreuerunt, cum inscriptione honorifica: Philelpho morum adolescentum corruptori. O nequissime rabula. O scelus nefandum. O pessime decoctor, num tu omnino uerecundiam pudoremq; omnem prostituisti? Num facie tantum homo, moribus belua semper eris infamis? Nunquam ne partem aliquam uani hominis sumens? Nunquam ne tecum Philelphum esse cogitabis: hoc est nequissimum furem, impurum helluonem, contagiosum rabulam omni dignum cruciatu. Veniat in mentem, quæ Senis scelera ædidisti, occurrant allatae manus, turpis expulsio, solitarius ac furtiuus recessus, cum tu solus relicta familia, nescio quæ diuerticula quærens abditus aufugeris, ne incideres in eorum manus qui te uel inuitum ad supplicium rapere uolebant. At tu postea auxisti furcifer, quia laurea insigni caput musarum plenum ornare uolens, cuius te immeritum ex humilitate dicebas, inscijs omnibus recessisti. Esse enim rem grauem tibi præsertim qui esses leuior animo & opibus quam credebant onus laureæ, quam nisi recessu clandestino euitare nequisses. Nam constat illos qui id à te timore creditorum factum dicebant mentiri, cum filios, uxorem, ancillas, libros, uestes, egregiam suppellectilem, bona omnia Senis reliquisses. Qua in re aperte mentiebaris,

Q 2 cum

Socratis patientia.

Ironia faceta.

cum nihil tibi præter famem, sitim, nuditatem, inopiam, ac infella uxoris, liberorumque corpora superesset. Scribe hæc in commentarijs tuis, tradas præ clara gesta memoriæ posterorum, ut extent aliqua tuæ singularis uirtutis post mortem. Ex hac tua tam honorifica fuga Bononiam concessisti. Et quid de mutato ciuitatis statu, cum neque leges, neque iudicia in ea ualere. At quantam omnium gentium alacritate effusa est ciuitas illi obuiam, quem columen patriæ, specimen studiorum, legum interpretem, ac iuris oratorem eximium arbitrabatur. Cum lauro ac tripudijs ad portam obuiam prodijt omnis turba. Ita inter adolescentum & iuencularum choros Bononiam ingressus es, atque ad palatium triumphis specie inter plaudendum manus ac declamationes ductus. Dona multa insuper oblata, quæ tamen uir continens ac liberalis auferre noluit, neque ad palatium uoluit diuertere, sed more philosophi incultus, solus, horridus, solum barbula splendidus ad cauponulam diuertit, uili abiectioneque cibo ne grauis esset hospitibus contentus. Ibi pauculos dies moratus, seditionum quorundam opera, quibus lumen tantæ uirtutis odio erat, homo non uerbosus, non factiosus, non maledicus, non mendax Philelphus, ciuitate pulsus: Mediolanum profectus est, paulum accusans ingrati urbem, quæ uirtuti, probitatique tanti uiri, tam eruditi, tam apud Florentin. ac Senen. chari ac probati ad eum inuidisset, ut se immeritum ciuitate eiecisset. O fax nefaria. O monstrum horridum, non ne statim cum Bononiam intrasti, partium ac seditionum autor, cum discordiam inter primores cepisses serere, timore iniecto ad eum præceps & subito effugisti, ut equo alatis pedibus more Mercurij uti uidereris: Neque prius absiteris fuga, quam Mutinam peruenisses cum omni qui te uiderant execratione. Mediolanum tandem appulisti, ubi Principis liberalitas erexit squalidam mendicitatem cum sua beneficentia. Tum quia audierat te aliquando suis partibus Senis affuisse. Nihil dico in illum principem ad omnia egregium ac singularem, nisi quod aliquando cognoscet, tandem se in te portento nefario nutriendi impensam atque operam perdidisse. Satiùs fuisse canem aut procellum alere, quam perniciosissimum uirum. Opus in ea urbe in primis egregium, dignum laude, mandandum profecto memoriæ, tanquam trophæum tuæ laudis expectasti, uirum ingenio & doctrina præstantem, omni uirtute accumulatum, cui ualde dissimilem candidum nostrum statum tuis maledictis nefarijs ad inimicitiam prouocasti, sceleratissime prædo & bonorum hostis. Causasti uirum illum egregium te contemnere, & ferre mores tuos non posse. Sed quis te oro uir doctus aut bonus tua uicia ferre potest? Tui similes tecum uersantur, te amplectuntur, tuæ fauent immanitati. Neque enim nisi qui eiusdem uitij delectantur possunt te diligere. Fruere hoc bono tuo maledicendi, & tanquam bubo cauea inclusus, ferale carmen decanta, quod tibi tuisque similibus omnibus perpetue mæsticie sit futurum. Præterij pene inscius memoriæ culpa nobile

Bononiam quo modo aduenit.

Mediolanum profectus.

Mutinam peruenit.

nobile trophæum, ob gestorum tuorum memoriam, ab nescio quo tuæ uirtutis æmulo in Papiæ constitutum. Scis enim, & alij quoque sciunt, cum sit uulgata, licet non recens historia, sed scis quendam, cuius nomen memoria est fluxit, propter nescio quam honestam utputo causam, tibi in publico deambulanti, humani stercore urinæque plenum uas in heliconium ac musis sacrum caput effudisse. Digna unguenta Philelphi uultu. Ipsum autem uas capiti insertum reliquisse, galeæ militaris loco, quo factus es impurus, corpusque impurius factum, te coegit Ticinum statim petere, uestesque abluere ac corpus. O lauream meritam conspicuamque, dignam certe quæ Philelphi caput ac comas ornaret. O spectaculum egregium uirtutisque testimoniū ingens. O spectanda eloquentiæ præmia, quæ nostri oratoris os, faciemque tam egregijs unguentis ornarent uel honestarent. O simbrias aureas quæ a deo exornarent cultoris musarum uestes. Hi sunt ueri uirtutum & eloquentiæ uberes fructus, hæc doctrinæ præmia, hi tituli posteris demandandi, hæc ueræ gloriæ parta monumenta. Quæ ut extarent diutius, ut quæ gestæ rei laudem dijs potius quam tuis meritis acceptam referres in urbe nobili, in studiorum gymnasio, in ipsa eloquentiæ academia, ad perpetuam posterorum memoriam deo Sterquilino tanquam beneficii accepti memor templum condidisti, in quo deo illi sacra sæpius posses more tuo facere. Id uero tuo sumptu curandum fecisti ac dedicasti cum inscriptione magnifica, ob lauream triumphalem huius dei ope Philelphi capiti insertam. Multum profecto debes mihi Philelphæ, qui nomen tuum inter stercorea & fœtorem delitescens, ut fiat notius in publicum profero, & ut doctis uiris innotescat laborem suscipio. Obiecasti mihi nescio quas perdices, tibi pauones comatuli ministrant. Qui ut domum audentius frequentarent uxorem accepisti. Verum pudicitiam mulieris parcam in te, ne imiter artem mentiendi aut scribendi quæ honeste a prudenti uiro non possunt referri. Veruntamen tuæ probitatis signum referet, quod ab alijs qui cum uiro præstantissimo omni laude cumulado cardinali sancti Angeli familiaris uiuebant, dictum audiui. Ad illum cum sæpius Basileam scripsisses, nunquam illum prudentissimum uirum qui tua flagitia nouit legere tuas literas, tanquam seditionis portenti uoluisse, sed statim cum allatæ erant, cum ex inscriptione tuas nosset in ignem abiecisse. Estimabat enim uir ille sanctissimus, ab homine profligato ac perditio nil sincerum, nil honestum, nil castum posse prodire. Maximum de tua uita egregij ad omnia uiri iudicium, qui te indignum iudicaret cuius scripta legeret. Fuit olim graecus ignobilis, qui cum nulla uirtute, nulla doctrina præditus famam cuperet apud uulgus, quod uirtute nequibat, scelere comparauit. Incendit enim nobile illud templum Dianæ Ephesiæ, quo factus sempiterna flagrauit infamia. Id enim tu flamma urbis pestifera, laudem ex nefarijs sceleribus, ex lingue improbitate, ex bonorum obtrectatione, ex turpitudine uitæ, ex flagitiosis

Papie quid contigerit.

Inuisus cardinali sancti Angeli.

De discipulis
suis obiectio.

Epilogus inui-
diosus in cur-
dem.

moribus, ex perditis ac profligatis cogitationibus tibi parare uoluisti, ut te deterrimum esse omnium qui uiuant, qui tua scripta uel hallucinationes potius audiunt, cognoscant. Quid enim est in te praeter ridendam uerborum instantiam, puerilem doctrinam, inanem discendi strepitum: quae dediscere multo est satius quam tenere. Multos habuisti discipulos multis in locis, dediscendi artem ostentasti, quis ex illis est quem non multo ut acciperes reddideris stultiore? Nonnullos mentiendi fallendique artem docuisti. Inter quos quidam Iacobus Fauensis tui similis admodum doctus euasit, quem tu exploratorem domum meam misisti saepius, & ille ne tibi in turpitudine uitae credere uideretur, de me ad te Senas scripsit, docens mentiri, quas literas ad me postmodum quidam amicus attulit, at si unquam perfidus ille in castra mea inciderit, non uerbis, sed fustibus praemium feret. Hic Philelphi fructus fuit apud Italos, ut discipulos partim stultos redderet, partim efficeret mendaciorum ac perfidiae officinam. Haec tanta populorum impensa tradita eruditio, haec praecleara laborum merces, ut pro uirtutibus uitia ositeres, stulticia pro doctrina. Haec sunt amentissime rabula uerba, crimina modo, tuo maledico ore conficta. Haec sunt scurrane quae nequissime expressa, & a te perpetrata flagitia, non maledici uerba conuictoris. Haec clausiuiens a lalle scelerum manibus fere ipsi deprehensa, perque ora populi diuulgata, non furiosi hominis ridiculi uersus atque insulsi. Haec tuorum facinorum demens furcifer inusta signata fronti tuae, quae ita elata impudensque in publicum prodeunt, ut infamiam ac turpitudinem ducant pro laurea imperatoria. Haec denique flagitiosissimorum morum, nefandae uitae, consuetudinis reprobae opera testanda. Quae cum uera esse cognoscas, demiror non te abditurum post lucem, conspectusque hominum fugientem abisse in solitudines longinquas, ubi nequitiae Philelphiae obliuio obscuratur. Sed improba mens tuoque malo gaudens, caecus animus, mores obsceni, uita perditae, uitia per cicatricem obducta te praecipitem agunt, furiarum stultis agitant, neque ullo recto consilio uti sinunt, omni & honesti & turpis discrimine sublato: Nescis insanere: quid enim flagitijs perditus scire potest? Sed nescis amentissima belua, quanti apud doctos uiros fiant tui uersus, tua scripta, tuae detractiones. Satis est tibi ea probari a discipulis tuis, quos inter uelut Aristarchus uerba iactas, aselle impudens. Ego Hercule malo me uituperari a te scetido cadauere ac turpissimo scurra, quam laudari, cum a turpi uiro, omnique scelere inquinato nulla laus uera prodire putetur, nullam habere uituperatio fidem. Verum quoniam alter tanquam laboribus suis Hercules, ita tu sceleribus orbem terrarum lustrasti. Quo nunc te conferes nequissima me nebulo, si Ducis sumptus atque impensa tibi negetur? Ad quam gentem, ad quae loca confugiet mendacitas tua? Totam iam Italiam uagus, extorris, Parthorum more aliena stipe egens mendicansque peragrasti. Quid ages si tibi Mediolanensem pecuniam desit, quorum auxilium implorabis, in quorum fidem

fidem te trades: Scio quid agas, militiam sequeris, ut te Imperatorem exercitus magni uideamus. At uero lixa mercennariae crux tibi debita te expectat. Is enim erit finis spurcissimi ganeonis. Nam cum senserit Princeps ille non laudem, sed ignominiam potius ex tuis ineptissimis scriptis consequi, mutabit animum, & te in tuis sordibus delitescentem eruet aliquando tanquam alterum ex spelunca Cacus, & debito tuis flagitijs praemio mulctabit. Quod si homines deerunt: Deus ipse scelerum ultor & uitam scelestam conscientia flagitiorum afficiet, & mortem debito cruciatu ac poena torquet.

INVECTIVA EXCVSATORIA P O G

gij & reconciliatoria quarta cum Francisco Philelpho.

SCRIBIS ad me certiore te factum esse, ineptias & deliramenta quaedam aduersus Philelphum diuulgari per homines stultissimos, & me eorum dici autorem. Ego quid stulti diuulgent aut loquantur, neque curae mihi fuit unquam, neque erit, neque etiam scio quid hi de me dicant. Vnum scio. Quicquid id sit quod deliramenta aut ineptiae appellari possit, non esse meum, qui uel delirare, uel ineptus esse non consueui. Nec ita ut opinor sum rudis atque rerum inops, ut quaeram adiumenta stultorum ad uulganda scripta mea, quae aedere & satis tueri ipse noui. Quod me non existimes temere ad maledicendi arma cucurrisse, uere & recte arbitraris. Nam & iam senex non satis commode possum currere, & temeritatis culpam semper effugi. Cum ita ad hanc diem uixerim, ut nihil egerim (de rebus loquor grauioribus) cuius non probabilem rationem possim reddere. Si contumeliam ferre non suesti, cogeres quoque & alijs suum esse ingenium, qui non minus quam Philelphus contumeliam abhorrent. Non autem ita imperiosus sis ut tibi conuictandi, maledicendi, obtrestandi licentiam concessam uelis, caeteris uero se tuendi, aut maledicta tua reijcendi facultatem adeptam. Quod uero uis ut me purgem uel accusem, neutrum (neque enim est opus) libet facere. Nam & satis sum mundus & ualitudine prospera, ut purgatione aliqua non egeam. Et accusare me tanquam alicuius erroris aut criminis reus, a quibus longe absum, stultissimum uideret. Quod ad te uis deferri si quid aduersum te sit scriptum, id eorum cura sit ad quos hoc spectat. Nam mea id minime refert. Quod postremo non cupis meas inimicitias, neque ego iridem tuas. Daboque operam ut nullus mihi iure possit esse inimicus. Nam ego ita didici, non homines, sed uitia esse odio habenda. Tu qualiscumque sis, & animo & corpore recte ualeas opto. Florentiae die XIII Martij.

Q 4 Poggij.

POGGII FLORENTI-

NI INVECTIVA IN L. VAL-

LAM PRIMA.

I quibus in rebus honestum est consensuq; omnium permis-
sum, iniuriam propulsare, in his maxime prudentis officium
hominis esse debet, ut contumeliam depellat, in quibus hor-
noris & existimationis laus aut ingenij fama à maliuolis in di-
scrimen adduci uideatur. Conscium enim eorum quæ obij-
ciuntur se facere existimatur, qui taciturnitate utitur pro defensione, quoni-
am censentur quasi conscientia ductus non esse ausus improborum maledi-
centiæ respondere. Quod si dissoluti esse hominis Cicero inquit, spernere
quid de se quisq; sentiat & loquatur, multo dissolutionis uideri potest, ea con-
temnere, quæ in suam ignominiam & contumeliam sint descripta. Dicit for-
te aliquis, honestioris officij fuisse futurum, pro nihilo ducere stulti palamq;
infani hominis uerba, qui dementis ac furiosi more in omnes doctos uiros,
baculo nescio quo stulticiæ proteruaq; iactantia temere incurfat. Non me
esse maioris doctrinæ, non autoritatis quam fuerit Aristoteles, Varro, Mar-
cus Cicero, Salustius, Lactantius, Boëtius, cæteri q; præstantissimi doctrina
& eloquentia uiri, quos amens ille dente suo canino & in rabiem uerso petu-
lanti nimium lacerat ac reprehendit, prætereundos esse æquo uultu publice
infanos & eorum incurfus leuiter perferendos. Faterer satius esse quandoq;
tacere aduersus animo & mente captos, nisi secundum Salustij sententiam:
malus fieret improbius ubi negligas. Et satis compertum est sæpius ex reti-
centia animos illis adijci ad contumeliam inferendam. Itaq; existimans per-
sæpe necessarium esse castigare insanos, quo cæteri sint ad iniuriam tardio-
res, sequar uulgi opinionem, qui iustum putant laceratum iniuria parem gra-
tiam referre. Est præterea in sermone quotidiano uulgata ridendi gratia sen-
tentia, tres esse species fortitudinis desuetas. Vnam, si mulierem maledicam
ac contumeliosam: Alteram, si senem detractorem conuiciatoremq;: Terti-
am, si demetrem atq; insanum castiges. Hi enim omnes partim sexus, partim
ætatis, partim stulticiæ licentia confisi, multa dicunt aguntq; non ferenda,
quos fuste reprimere aliquando insueta uirtus existimatur. Hac ego fretus
opinionem, nequissimi detractoris infamiam (qui liuore & inuidia commotus
solita dementia in me profiliuit) saltem uerbis necessario mihi censui refræ-
nandam. Scripsi olim postquam redij ex Britannis, plures uarijs de rebus e-
pistolas, quas postmodum multorum suasionem eas legere cupientium, in quod-
dam uolumen redegi, quod cum in manum leuissimi atq; petulantis homi-
nis Laurentij Vallæ (quæ ignominia causa nomino) incidisset, multis in locis
illas

Fortitudinis de
suetæ species
tres.

illas carpens, pro earum uitijs suam ignorantiam expressit, quæ qualia sint
paulo post discutiemus. Non miror hallucinatorem quendam fanaticum ac
dementem in me insaniam suam euomuisse, qui propter innatam mentis im-
becillitatem, propter infixam cordis uesaniam, propter insitã animi peruer-
sitate, omnes priscos illos doctissimos uiros, quorum memoria omnibus se-
culis summa laudis celebratione uenerata est, fera quædam inmani proter-
uitate contemnit, reprehendit, culpatur, aspernatur, tanquam fortunæ rotam
in manu tenens sursum deorsum uoluit & uersat omnia, & ad suum arbitriũ
trahit. Ut uero à grammaticis incipiam: Priscianum in primis, Donatũ, Ser-
uium, Pompeium, Festum, Nonium Marcellum, ipsum deniq; Marcum Var-
ronem in grammatice arguit. In dialecticis ac philosophia Aristotelẽ ac Boetium
multis in locis errasse affirmat. Ciceronẽ ut eloquentiæ & præceptorẽ artis
dicẽdi inscium prædicat. Titum Liuium, Salustium, Lactantium, cæterosq; egre-
gios latinæ linguæ autores neq; elegantes fuisse, & plurimis in locis sensa uer-
borũ non recte posuisse testat. Priscos iuriconsultos plurimũ uerborũ signi-
ficationẽ ignorasse affirmat. Omnes dicit præter unum Quintilianũ, quẽ
doctissimũ omnium qui unquã fuerunt, & ipsi Ciceroni in eloquendi arte præ-
fert, homo fanaticus asseuerat. Nõ legit opinor Quintilianũ scribentẽ diuino
quodã nomine Ciceronẽ natum, ut esset in quo uires suas omni ex parte elo-
quentia experiret. Non legit, non Quintilianũ, sed Ciceronẽ à beato Hiero-
nymo aureũ flumẽ eloquentiæ appellari. Quam & Hieronymũ improbat, as-
serens multa ab eo perperã in sacra scriptura esse in latinũ traducta. Et beatũ
Augustinũ (tanta est hominis uel beluæ potius stulticia) de fato, de trinitate
& diuina prouidentia non recte sensisse fatetur. Omnesq; tam gentiles, quã
Christianos uiros in omni doctrinarũ genere præstites sub una eademq; in-
scitiæ nebula cõprehendit. Eorũ autẽ qui nostra ætate fuere, præclarissimos
uiros esse dicebat Leonardũ Aretinum, Guarinũ Veronẽsem, se tertium Ita-
liæ lumen, cum tamen primũ locum mereret, nisi illis paulũ humanitatis gra-
tia cedere uellet. Sed quid mirũ si duobus illis se præferat? Cum se ipsum ma-
ioris esse doctrinæ quã M. Varro fuerit palam prædicet, seq; nulla in faculta-
te illi cedere, quẽ Cicero & beatus Augustinus omnibus latinis præferunt sa-
pientia & doctrina. Venit mihi in mentem Cardinalis olim Turdertini uer-
bum, natione Romani. Qui cum post obitum Innocentij Papæ quinti coram
eo quæreretur à nonnullis quis esset pontifex futurus, neq; ad Florentinum,
neque ad Venetum, neque ad Neapolitanũ eam dignitatem cum partim sur-
perbi, partim fastidiosi essent peruenturam, respondit: Restabant Romani
solum Cardinales, quorum duo de Columna scilicet, & de Ursinis, quoniã
capita essent factionum, nequaquam in pontificem elegi possent. Tertium
sancti Angeli Cardinalem cum iunior esset, minime aptum uideri ad tãtum
pontificij gradum. Ipse solus ex sua enumeratione restabat ad quem illa esset
dignitas

Italia Vallæ

dignitas deferenda. Tum unus ex astantibus cognita hominis stulticia domine inquit, ergo necessario tu pontifex eris? Ad quod uerbum homo grossioris ingenij subridens, tanquam in re quæ abesse non posset, ô beatum te inquit, nam benefaciam tibi. Pari stulticia uel potius amentia arbitratur noster Valla, ex cæterorum omnium explosione, ad se unum omnis doctrinæ, omnis eloquentiæ, omnium liberaliū artium facultatis famam & gloriam peruenturam, solumq; se futurum cui pro uiro doctissimo assurgatur, cui dicendi artis palma deferatur, qui salutetur in foro, celebretur in theatris tanquam unus Minervæ filius in musarum gremio educatus. Sed nescit homo insulsus quanta eum doctorum uirorum derisio & subsannatio ob eius tam apertam iactantiam subsequatur. Nimis magna profecto uis dementiæ est quæ mentem auferat, discrimen rerum tollit, rationem abducit, animum debilitat, furorē ingerit, deniq; reddit homines beluis perfimiles, quæ sensu tantum & appetitu mouetur, omnis rationis expertes. Proh dii immortales, hoc ne tam infandum monstrum, tam immanis fera, tam detestandum portentum, tamdiu impunita stulticia gaudebit? Non ne omnes quibus priscorum memoria chara est, qui rerum naturam indagantur, qui artibus liberalibus insudant, qui iuris civilis studio indulgent, quibus deniq; nostra fides est cordi, insurgere deberent ad hunc doctorum omnium hostem, ad hanc pestem adulescentum, labem seculi, ignominiam nominis Itali lapidibus obruendam? Sed ut sapientes uolunt, nulla maior pœna, nullum grauius tormentum dementia reperitur. Itaq; insanis & mente captis uita morte deterior est habenda. Infernæ furia illos præcipites agunt, mentem exagitant, nunquam sinūt consistere, ingeruntq; semper ut ea sentiant & loquantur quæ sunt in eorum nouum dedecus & infamiam allatura. Verum hæc postea latius explicabuntur. Nunc ad meam rem reuertar, atq; ita, ut primum illis furiosi in me impetus contundam, deinde ut paulum in suæ stulticiæ castris uersetur. Verum quæ laus esse poterit asininæ stulticiam ceruicis repressisse, quæ non uerbis, sed saxo esset potius confringenda. A multis admonitus, à multis reprehensus, a quibusdā etiam scriptis castigatus, tamen in sua scurrili dicacitate perseuerat. Facillime patiar hunc nostrum fanaticum oratorem in mortuos inuere, qui respondere non possunt, cum non illorum, sed suam inscitia & ignorantiam testetur, in eum uero qui uiuat, qui par pari queat referre, maledicendi licentiam sumere nequaquam æquo animo est ferendum. Verum quoniā nescio quid ridiculum in meis scriptis culpat, noster Aristarchus, discutiamus paulum suorum uerborum pondus & grauitatem. Ait in prima epistola mei uoluminis male à me scriptum. Aliqua ex parte gratias referam, quoniam gratiam dicere debeamus. Falsa quidem ac digna correctoris, uel corruptoris potius sententia. Quid id uicio dat quod in usu est omnium qui latine scripsere? Agere gratias dicimus, cur nō & referre optime dicetur? Quamq; Ciceronis

Exclamatio
inuidiosa

Gratias referre.
Gratias dicere.

Ciceronis autoritas illius beluæ insulsam dementiam compescit. Ait enim in epistola quadam ad Vatiniū. Non enim tu mihi habuisti modo gratias, sed etiam accumulatissime retulisti. Ecce hic Cicero noster, homo credo præ Laurentio indoctus, gratias referri dicit. Sed effrenata innataq; redarguendi libido eō hominem insanum deducit, ut neq; quid scribat, neq; quid dicat recte an secus intelligat. Nolo insistere in pluriū testium productione, qui multi sunt, sed unus pro omnibus est Cicero, quoniam ad alia festinat oratio. Id sanè constat & agere & referre gratias rectissime dici posse. Arguit insuper cum scripsissem me ex Britannis rediisse, ex Britannia oportuisse dici. At tritum est ab Indis, Hispanis, Aphris, Germanis dici nos esse reuersos. Affectio nis nomen à me scriptum culpat, & ait id uerbum in Tullio minime reperiri. Quid ageret hic stultissimus aelius ad passum & ignominiam natus, si Tullij opera non extarent? Hic aperte stuporem cordis ostendit, & parum se habere commertij cum scriptis Ciceronis, cum uerbum ab eo toties usitatum ignoret. Nam cum in manibus essent libri ad Herennium, inter legendum in quarto animaduerti libro posita esse uerba hæc: Ad demonstrandum que uis sit eius affectionis qua impulsus aliquid reus commississe dicitur. Pauloq; post: Ipsa diligenter natura eius affectionis quam leuissimæ &c. Et deinde: Nam affectionis quidem ratio, & reliqua. Sed multis quoq; in locis eo uerbo Cicero utitur, quæ satietatis causa omisi. Coram pontifice, cum scripsissem solæcismum esse ait, & apud scribi debuisse. Hæc belua profecto agrum stulticiæ depasta, nihil intelligit in latinis quid differant coram & apud. Legat Liuium qui ait, magis apud quos quam coram quibus loqueretur. Et si mentis imbecillitas patitur, consideret quid hæc distent inter se uerba. Coram quem queritis adsum Vergilius ait: Sed hæc belua fanatico spiritu ducta, cui sola detrahendi facultas est nota, impetu quodam uesano fertur in præceps, & præ libidine detrahendi labitur, ubi etiam pueri consistere solent. Qui ad te destinatum legerent, scripsi. Id culpat censor noster Valla, in stulticia ac cæcitate Vallæ uersatus, & non inueniri destinatum ait promissum. Neque uero ego missum intelligi uolui, sed quemadmodum Virgilius destinataræ, inquit, a quo & destinatum descendit, ut decretum, addictum, adjudicatum uolui significari. Grauis sanè correctio & uallea calluminatione digna. Alter alterum trudit scripsi ac noster Phœbi sacerdos, alium pro altero scribendum dicit. Exquisita profecto indagatio & ingenio Valleo digna, culpet hic a se solus insolens Ciceronē, qui in secūdo ad Herennium: Alteri non erant inquit, alteros non habebat. Item in epistola ad Rufum: Alterum timori ascribam, alterum negare te mihi non potuisse arbitrabor. Item ad Torquatum: Alteri dimicant, alteri uictorem timent. Cæteros præterea culpet nobiles scriptores qui eisdem utuntur uerbis. Nam scripturam sacram aperte contemnit, & eius traductores sæpissime culpat, tanquam male & non latine locutos.

Ex Britannis.
Affectio nis no
men.

Coram & de
pud.

Destinare.

Alter.

Alter.

Alter alterius onera portate, inquit ueritas, quæ si uerba continet, maximo scelere se astringit. Nimirum hoc est quod in suis elegantijs tanto insudauit tēpore, ut omnium qui essent stultissimum se esse profiteretur. Cum scripsissem, non recolo, id uerbum non inueniri nouellus sphinx protulit. At Ouidius (nescio an Valla doctior) hæc tua iam recolo quōdam germana canebat. Item Cicero in proœmio oratoris: Internasq; recolendas artes scribit, quod uerbum à recolo proficisci necesse est. In officijs quoq; diuinis recolimus scriptum legimus, ut illud est, ut dum eorum merita recolimus. Multis præterea in locis reperitur, quæ breuitatis causa omisi. Sed non mirum hominem hæreticum, omnis hostem religionis, profanum, non reminisci eius uerbi quod uel non audit, uel non libenter intelligit. Instar eorum dixi qui neq; uirtutem esse, & reliqua. Hic hallucinator solæcismum dicit esse, & similitudinem loco instar subdidit. O impudentem ceruicem garrulatoris insani. Instar montis equum in Vergilio legimus, quod similitudinem significare & Seruius & Donatus, & cæteri gramatici testantur. Apuleius præterea eo uerbo sapius pro similitudine utitur, & cæteri qui latine scripserunt. Sed maxime nostræ eloquentiæ parens Cicero in secundo ad Herennium ait: Saxi instar globosi. Quid aliud, nisi similitudinem id uerbum potest significare? At iste proterua ac furibunda petulantia, hos omnes non recte intellexisse id uerbum in suis elegantijs affirmat. Volumen ut male à me positum culpatur, & uolumina asserit dici debuisse. Quid huic eiecto cadaueri facias, qui in tantæ ignorantia nebulæ uersat? Legat tertiam accusationem in Verrem, ubi hæc sunt: Volumen eius rerum gestarum maximum isti ostendit, non uolumina, ut uult insulsus detractor, sed maximum uolumen dixit. Qua in re haud dubito Ciceronis grauitatem plus habituram esse ponderis, quam Laurentij Vallæ insulsi hominis leuitatem. Scripsi nonnunquam, uenit in mentem recessus tui. At Valla solæcismum dicit, asinarius stulticiæ plenus. Quo enim more, qua temeritate redarguit id quod sæpissime à Tullio usurpatur? Qui in epistola ad Marcum ait: Solet uenire in mentem illius tēporis quo proxime fuimus unâ. Vbi ego potissime scripsi, ille potissimum posuit. Vbi ego permaxime, ille quàm maxime, asserens per, nunquam superlatiuo coniungi. Non legit fanatica bestia secundam Ciceronis orationem de lege Agraria, in qua scribit, ad animi mei fructum atq; læticiam dico esse permaximū. Vbi æstimaui, ille existimaui. Multaq; præterea inepta garrulitate grauis ignorantia præceptor culpatur, & tanquam grammatici molesti, insulsi, & contentiosi solent in uerborū interpretationibus hæret. Illud uero absurdum, cum uisitaſsem pridie abbatem, cuiusdam epistolæ principium fecissem, ille latrator ridiculus postridie fuisse dicendum scripsit, qua in re magnam inscitiam præ se fert omni pudore uacuam. Etenim pridie, cum tempus præteritum significet, hoc est qui proxime præcessit diem, postridie uero futurū, quomodo cōuenisse aliquem poteram

poteram die qui esset futurus: Perinde ac si dicas, cum te cras contuisssem. Insana profecto huius rabulæ impudentia est, qui libidine detrahendi tanquam uentris crepitus inconsulto nimium uerba effert. Scripsi, urbis omnium celeberrimæ. At ille circulator disseminare uerba inter pueros solitus, ciuitatis ascripsit, tanquam male à me esset positum urbis nomen. Sed quàm lata euagatur peruicacis hominis stulticia. Quis crederet hanc insolentem bestiam in tanta rerum ignorantia uersari? Non legit: Vrbs antiqua fuit, & Urbem quàm dicunt Romam. Et item: Urbem Romanam sicut ego accepi, multi ^{Ciuitas.} ^{Vrbs.} raq; præterea, ubi reperitur urbis, non ciuitatis nomen. Neq; enim urbs & ciuitas idem sunt, cum ciuitas sit conuentus hominum in re & lege uiuentium, quæ in syluis & sine mœnibus esse potest. Vrbs uero ab orbe dicta muros, portas, turrets & munimenta habet. Dicimus præterea urbem desertam ciuibus, non autem ciuitatem. Itaq; urbis omnium celeberrimæ, propter ædificiorum magnificentiam ac pulchritudinem recte assero à me scriptum, ab illo autem fanatico asinario male me esse reprehensum. Dixi aliquando ^{Quantocius.} quantoocius. Ille id culpatur, asserens quam, nunquam nisi cum superlatiuo coniungi, qua in re summa eius ignorantia deprehenditur. At id uerbū ex quanto, & ocus est compositum. Itaq; non ex quam, & tocus, quod nil significat, sed ex quanto & ocus iungitur. Sed fac quam, iunctum esse, nunquid non & Cicero, quamprimum ad nos recurras ad arbitrium scribit, & quantopere, & quam prudentis, quā multi officijs, quā singulari officio, non iungens quā superlatiuo ut somniat Valla. Et Terentius, flens ait, reiecit se in eum quā familiariter. Et quā pulchre adueniens principium dedit. Sed hic demēs etiam Terentium male scripsisse arguit, ut ego non moleste debeam ferre, me talē poëtam socium habere culpæ. Hæc & sexcentas alias ineptias in me cōfert ridiculas ille barbarus imberbis, quibus nunc barbarissimi crimine, nunc male coniunctionis, nunc malæ sonoritatis arguit homo inconditus, absonus, absurdus, inconcinuus, qui nullum nisi campanarū nouerit aut tympanorū sonitum. Et certe effrenate nimium ac petulāter effertur Delphicus noster uates, tanquam illa sua sensa omni sensu uacua, ex Apollinis Pithij sacrario, non ex armentario uolitantis cerebelli, ac ex fanatici dementisq; uesano capite promere uideatur. Cuius insanix respondere ad singula quæ sint incōcinniora prioribus stultissimū uideretur. Verum stultus ego, qui quicquā penli faciam garrulitatem, scurrilitatemq; eius, qui continua mentis uertigine agitur debacchantis ritu. Neq; enim ægre ferendum est, me in eorum numero ascribi, quos ille egregius disciplinarum censor male sensisse & scripsisse testatur, qua in re propriae dementiæ testis est copiosissimus. Nam ut à leuioribus ordior: Priscianū, Donatum, Seruiū, Pompcium Festum, Noniū Marcellū, Aulum Gellium, ipsum Marcum Varronē latinæ linguæ principem in gramaticis probro insectatur, & infinitis ferè in rebus sua furibunda præsumptione

innixus redarguit. Aristotelis, Boëtij, Augustini, Hieronymi, Lactantij infertiam fastidit. Ciceroni se praefert in elegantia. Salustij uerba ut non latine posita immutat. Denique nullus est aut fuit unquam quantumuis doctus & eloquens, in quem inuehere insana haec belua non praesumat, ut qui non nouerint hunc satyrum faeculentum, obstupescere cogantur ad tantam uerborum iactantiam atque ostentationem, & aliquem Appollineum foetum ex Mineruae partu in Sibyllarum gremio ac mularum lacte educatum, ueluti nouum orbis prodigium putent. Nunc quoniam ignorantis beluae exhalantem foetorem paulum compressimus, sua si libet paulum consideremus, discutientes eos potissime libros, in quibus absque ulla aut uerborum, aut sententiarum elegantia huius abiectissime pecudis stulticia est uagata. Opus adidit Valla noster, uel potius castrorum dementiae Vallum, quod de elegantia, uel ignorantia potius latinae linguae appellauit, quod sibi tanquam propugnaculum & arcem constituit. In qua omnes suas copias, omnia sua praesidia inclusit, quo eius stulticia firmior ac tutior redderet. Multa illud uerbose & stulta loquacitate tanquam boatu quodam ingenti repleuit, ut qui librum non legerint, existimet in eo aliquid tanta expectatione dignum contineri. Ipse certe ita tumet, ut terram parturire credas, ita se iactat, ac si maxima febris aestuaret, ita exultat, quasi ex Arabia nouum aduexerit fenicem. At illud infantissimum opus, non solum nulla elegantia, sed summa absurditate, summa impudencia, summa barbarie est refertum. Totus est sermo de uerborum, & disputatiunculae cuiusdam paedagoguli stulti, aut grammaticuli in triuijs de quaestiuiculis puerilibus atque inanibus disputantis, ut qui stultissimus fieri, & linguae latinae omnino ignarus cupiat, libros eos memoriae commendet. At fatuus ille loquax, ut uerba sua aliquo precio aestimetur, omnes priscos rerum scriptores sibi uexandos ac lacerandos desumpsit. Duram certe sumpsit prouinciam, ex qua triumphum stulticiae atque dementiae reportabit. Legi nuper ridendi causa, illius uacuas omni elegantia libros, quam absurdae sententiae, quam inania uerba, quam ridiculae opiniones, quam insulae fabulae in eis libris reperiuntur, quam late illius portenti euagatur insania. Sunt quaedam quae probari possunt, quae expilauit ab his quos reprehendit. Anima aduertit furta, cognoui expilationem ex aliorum suppellectili non obscure factam, ut qui repetundarum rerum hunc furem uelit accusare, manifestis testibus uti possit. Sed ut dixi, quae sunt toleranda ab alijs sumpsit, ubi suam sententiam posuit, non elegantiae, sed dementiae doctrinam uidetur effundere. Sed ut pedem propius conferam, suas facultates & copias consideremus. Reprehendit quod recolo, & affectionem scripserim, quorum alterum non reperiret, altero non esset Ciceroni noster usus. Vtrumque falsum esse ostendi, & suae inscitiae expressa uestigia monstrauit. Quid autem in illo suo perlongo, insulso, ridiculo & tali patrono digno, primi libri non prooemio, sed uerborum & somniorum congerie continetur: infinitum esse errores omnes prosequi

In opus elegantiarum Vallae.

sequi, uerum pauca sumam de multis. Leguleium dixit, & architectandi. Nunquid habet M. Tullium horum egregiorum uerborum autorem? Dixit Errata Vallae. Romanum ibi esse ubi Romana lingua dominatur. Quis hoc unquam, modo insolentissima bestia, locutus est? Vbi nam legit Romanam linguam dici pro Latina: ubi nam audiuit linguam Romanam dominari: Dominatur homines, non lingua. Praeterea lingua Romana est, & ea uulgaris qua sola utuntur Romani, ut si quibus dominetur Romanis ubi est in usu, non alijs dominetur. At linguam latinam dicere uoluit stultissimus barbarus, quae nemini dominatur, sed in usu est & in precio apud multos. Dicit insuper se imitaturum esse Camillum, ut sicut ille urbem a Gallis captam restituit, ita ipse literas latinas exules, profugas, atque aberrantes urbi restituat. O caput insulsum. O cymbalum resonans sine sensu. Comprimat os insanum, & istam suam fanaticam iactantiam conterat. Per similes est Valla noster homini ridiculo, qui cum aliquando se ex quadam turri uolaturum certo die profiteretur, ac populus ad id spectaculum conuenisset homines suspensos uarijs alarum ostentationibus usque ad noctem detinuit. Deinde omnibus uolatum cupide expectantibus, populo culum ostendit. Ita Laurentius noster, post multas atque ingentes uerborum pollicitationes, post tantam expectationem promissorum, tandem non quidem culum ut ille, sed uolantis cerebri insaniam, uertiginem & pergrandem ignorantiae suppellestem ostendit. Sunt multae Sibyllae his pares, quae tanquam errabundae per deuios saltus ubi consistent, reperire nequeunt, sed opus est ut ad Valleam Sibyllam conferantur, quae suis sententijs folia & nomina mandent. Sed ne uidear uelle hunc hominem falso in inuidiam trahere, ponam aliquos locos in quibus sua uesania castrametata est aduersus eos uiros quos antea nominauit. In uerbo senior, quod Senior. Seruius, Varro, Plinius, (ut ipse ait) asserunt comparatiuum esse per diminutionem: Valla latini eloquii alumnus contra sentit, ac illos asserit non recte eius uerbi uim intellexisse. Priscianum uero, Donatum, reliquosque linguae latinae magistros ita corrigit, ut uideatur dedita opera suum opus in omnium scriptorum detractionem & contumeliam composuisse. Macrobius de saturnalijs asserit se improbare pluribus in uerbis, quae longitudinis uitandae causa omisi. O duram sortem temporum, quibus ignorantia in precio habetur. O infelices (ut ita dicam) tot uiros doctissimos, quorum memoria cum mille amplius summa in ueneratione omnium gentium fuerit, cum nobis ad omne doctrinae genus aditum fecerint, post tot secula in rabulam quandam detractorem temerarium inciderint, qui nunc tandem asserat se illorum errores patefecisse, quanquam non illorum errores qui nulli sunt, sed sui dementiam quae est maxima, palam fecit. Sequitur uesaniam suam Valla, in Salustium atque Lactantium incurans. Alterum corrigit, qui ait placidiora quaeque animalia, omnia placidiora animalia, scribendum asse-

R 2 rens. quaeque.

iactantia eiusdem.

Senior.

Animalia

strenuus ren. Alterum qui scripsit: Strenuus quisque ipse, ut non recte dictum, stren-
 uissimus quisque emendat. His statim addidit & Terentium, quem ut pue-
 rum castigat. Nam cum ille dixisset ut unusquisque miser est, hic noster, ut quis-
 que maxime miser, rectius ait poni potuisse. Præterea quod stulticiam sum-
 mam redolet, non uebor inquit reprehendere Boëtium, Priscianum, & La-
 ctantium. Horum Boëtius cum scripsisset, quam facillime, malle dixisse quã
 facile ait. Priscianus, ut docerem quam frequentissime: Lactantius uero quã
 multa alia, latinius erat dicendum Laurentius ait, quam frequenter & permul-
 ta. Grammatici autores ait, uno ore uniuersi, uerba in so, ut calesco signifi-
 care inchoatione, ideoque inchoatiua, in so, ut uiso desideratiua, in rio, ut esu-
 rio meditatiua appellari. In quibus omnibus ait, ab omnibus dissentio. Quo-
 cem pistrino & ergastulo dignam. Quis hanc petulantiam, temeritatē, auda-
 ciam mordacissimi pediculi æquo animo ferre queat: Quis non dedignetur
 sapientes à stulto, doctos ab indocto, peritissimos ab ignauissimo, elegantes
 ab absurdo, Latinos à barbaro reprehendi: Hic ne uir insulsiſſimus, nulla facul-
 tate, nulla autoritate, nulla doctrina præditus, omnium qui uiuant amentissi-
 mus, scribere audeat se ab omnibus grammaticis præsertim talibus dissenti-
 re: Quæ maiora signa dementiae expectantur: Quæ maiores inferiorum fa-
 ces, qui audientiores furiarum stimuli qui mentem furibundam agitent, de-
 siderantur: Hic si mentis esset compos, si non arrogans atque improbus, si
 non ab omni ratione alienus, non aded se proteruum furentem ostenderet,
 nullius precij uecors belua, ut se omnium doctorum uirorum reprehendo-
 rum munus assumere præ se ferat. Abi in malam crucem proteruum ani-
 mal, cum istac insulla inaniq; magni loquentia. Sed Prisciano inquit erudito-
 rum nuperrimo potissimum respondebo. Cur qui de Latinæ linguæ elegan-
 tia se scripturum profiteatur, tam inelegas est, tam barbarus, tam ignarus o-
 mni eruditione carens & elegantia: Nuper tempus paulò ante præteritum
 significat, nuperrimū uero uerbū ab eo solo & male cōpositum, num octin-
 gentorū amplius annorū tēpus significare potest: Sed ubi nam insana belua
 nuperrimū hominē scriptum legit: Nunquid apud Ciceronē, Titum Liuiū,
 Salustiu, aut Quintilianū delicias suas id uerbum per casus declinatū compe-
 rit: Non dico quã inscite, quã indocte, quã impudenter, quã falso criminato-
 illa sua leuitate se nihil scire demonstrat, cum talium tantorumq; uirorū auto-
 ritate & doctrinam suã insulsiſſime postponit opinioni. Illud potius quæro,
 unde, & à quibus autoribus hæc monstruosa uerborum portenta sit explica-
 tus: Verum quæro: Carmentis ne, aut Sibyllæ alicuius spiritus, aut dæmon
 quispiam familiaris (sicut de Socrate legimus) somniantem illum erudierit:
 An in antro aliquo musarum sit diutius ad perdiscendam disciplinam igno-
 rantia uersatus. An arculam aliquam teneat absconsam responsis Phœbeis
 plenam, aut libros cæteris ignotos ab inferis eruerit: Quis aded insanire
 monstrat

monstrat, & nudum culum in cæterorum obprobrium populo ostetare. Sed
 reliqua discutiamus. Ciceronem nouo quodam modo locutum dixit cum
 scripsit, in animo haberem nauigadi, pro eo quod est nauigare. Alio in loco
 cum scripsisset Tullius: Qui autem in uirtute summū bonum putent, præcla-
 ri. Ille quidem Valla noster, præclare hi quidem, rectius dictum fuisse ait. In
 prima uero Philippica. Quoniam utriusq; consilij causam P. C. probatum,
 uobis esse confido, priusquam de re publica dicere incipio M. Antonij iniu-
 ria quippe. Valla Ciceronem corripens, hoc idem ait sic dicam: Priusquam
 de re publica dicere incipio, P. C. pauca loquar de hesternā M. Antonij iniu-
 ria, quippe probatam uobis esse confido causam utriusq; consilij. Exclamare
 libet more adoleſcētis illius. O tempora. O mores. O scelera impunita. De
 hoc autem: O uesanam leuitatem. O temeritatem non ferendam. O impu-
 dentiam manifestam. Aded ne Ciceronis fama, doctrina, eloquentia in extre-
 mum discrimen redijt, ut nescio quis furibundus, demens, insanus, indoctus,
 petulans audeat Ciceronis eloquentiam sua falsa dicacitate corrigere: Quod
 esse potest expressius, quod manifestius stulticie signum, quam cuiuspiam Cice-
 ronem eloquentiam non placere, quã audere ab eo dicta cōmutare, tanquã
 eloquentius dici possint: Atqui nullus hætenus hominum memoria reperi-
 tus est qui id auderet, qui id tentaret. Valla latrator furibundus, conuitiator
 demens, rabula foraneus tandem nescio de quo gurgustio emerſus, impetum
 facit in Ciceronem, quem omnes aureum fuisse flumen eloquentiæ confiten-
 tur. Quid monstri hoc est dii boni, post mille & quingentos ferme annos qui
 bus Ciceronis nomen inuiolabile permansit, esse repertum non hominem,
 sed portentum nulla re præterquam impudentia præditum, qui aded ex ne-
 ctare Apollineo, uel asinino potius degustarit, ut solus post hominū memo-
 riam Ciceronem in eloquentia corrigere præsumat. Sed instat in eiusdem ui-
 ri reprehensione: Sæpe admirari soleo, quod nunquam tibi grauem sene-
 ctutem esse senserim, in Catone maiore Cicero inquit, quam sententiam Val-
 lea ignauia reprehendit, ait enim: Quid miraris Scipio, te non sensisse quod
 sentire non posses: quippe quod nunquam fuit. O præclarum Ciceronis cor-
 rectorum. Nimis magnas profecto dijs gratias hoc seculum debet, in quo
 natus sit omnium doctrinarum, omnium disciplinarū, omnium facultatum
 autor ac princeps qui lucem quandam nobis attulerit, ut aliquando ueri re-
 periendi & recte discendi monstratorem & ducem habeamus. O monstrum
 informe ingens, cui mentis lumen ademptum, quis aded bonus est stoma-
 cho, ut non nauseat cum audierit esse rabulam quendam dicacem ex maledi-
 corum foro abreptum, qui Ciceronis autoritati suam præferat uanitatem:
 Quis non dedignetur, cum legitur Varronis & Salustij nomen, quorum tan-
 ta doctrina, tāta autoritas fuit, ut eam citius admirari quã laudari queant,
 ab nescio quo uesano latratore uiolatum: Quis non odio dignum putet ho-

minem tanta insania repertum, qui ne primis quidem labijs latinā linguam degustarit, omnes præ se contemnat latinæ linguæ scriptores: Quid hoc est prodigij dii boni, ut nescio quæ cicada & molestus culex auribus hominum perstrepens, in qua nil præter temeritatem insanam cōspicitur. M. Tullium Ciceronem, qui semper in eloquentia tenuit principatum, a quo uelati fonte omnes dicendi ornatum & copiam hauserunt, audeat uelut infantem & inscium accusare: Quis hoc æquo animo toleret, abiectū nescio quem immun dumq; ac stupidum porcellum in hara ignorantia, in temeritatis domicilio contritum, in principem latini eloquij uomere amentiam suam, neq; pudore eum reprehendere, quem omnes prisca illi doctissimi uiri, maximeq; Quintilian, ut deum eloquentiæ prædicarunt ac coluerunt: Sequitur iter suæ impudentiæ Laurentius inuehendo in reliquos præstantissimos autores. Non enim dicas ut pro eodem, dolorē tui, & dolorem tuum, ut dixit Terentius, quod ipse non dicerem. Præclarus Terentij emēdator: Non miror si ipse hoc non diceret, qui nihil nunquam recte dixerit. Non miror qui nil unquam recte senserit à Terentio dissentire. Item nam illud apud Terentium: Ecce autem alterum, nescio quid de amore loquatur, aliter scribi debuisse ait: Quem carcerem, quæ flagella, quam crucem meretur hic fugitiuus seruus maternæ linguæ inscius, qui eum non latine scripsisse arguit, quem omnes propter proprietatem latinæ linguæ ab ipso præ cæteris seruatum primum inter comicos ascribant: Adde Lactantium inter eos quos uelut ignaros latinæ linguæ castiget. Qui cum scripsisset, ueniam concedi potest imperitis, & qui sapientes se non fateantur. His uero non potest qui sapientiam professi &c. Ego dixissem inquit, his non potest, dictionem uero, superuacaneam putans. Deinde quale est uitium Lactantij libro primo: Quis enim mentis emotę non modo futura prædicere, sed etiam coherentia loqui possit: Dicendum erat ait, sed uel coherentia, aut, uel certe, uel saltem. Quis hunc bipedalem non rideat asellum, qui etiam Lactantium corrigat: Vnde huic stulto tanta doctrina, tam noua dicendi ars, tam exquisita facultas innata est, ut nouum dicendi morem alijs incognitum introducat: Nesciuit Lactantius latinam linguam, & ei Laurentio Valla opus fuit emendatore. Plinium his adiungit, quæ ignorantia notet. Ait enim: Illud Plinianum VII naturalis historiæ non placet mihi. Salue primus omnium parens patriæ appellate, & appellatus dicendū cenlet. At ego male scriptum putarem, si ei placeret qui cloacam pro stomacho gerat. Macrobius male posuisse ait scribentem, quarum altera pendet ex altera, alteram ex alia fuisse scribendum ait. Sed in hoc superius sua demencia Ciceronis testimonio compressa est. Boetium insuper in numerum inuentionum ascribit, inquiens: In quod uitium incidit Boetius libro primo in Ciceronis Topica: Si non confuse solum, uerum etiam distributue in suarum partium proprietate noscatur, dicendum erat, ait, non solum non confuse.

Varronem

Varronem, A. Gellium, Priscianum, Donatum, Pompeium, Festum sub eadem ignorantia latinæ linguæ nota comprehendit. Sed cum loci sint penè infiniti, quos fastidij causa omisi, totum enim opus his ridiculis sententijs refertum est, pauca expressi, ne modum excedat oratio. Nostri & uestri genitiuos plurales Seruius grammaticus ait: A. Gellium ut postea patebit secutus, sed hoc et Priscianum cum alijs in errorem duxit. Et deinde: Verum quid mirum de Seruio, cum A. Gellius & quidam antiquior non modo nullum exitum in hac quæstione reperire potest. Et pauld post: Itaq; sic emendamus Priscianum, qui cum de latina lingua composuit, latine proloqui nesciuit. Deinde Priscianus quoque uix grammatice locutus est in proœmio magni operis. Præterea Seruius non est usus hac re eleganter. Item: Quare peccauit Priscianus ad Iulianum scribens: Tibi ego opus deuoueo omnis eloquentiæ præsul, ut quantumcunque mihi Deus annuerit suscepti operis gloriæ, te comite quasi sole quodam dilucidius crescat. Quid magis absurdum Valla inquit, quam quod dicas tuum solem, eundem appellare comitem tuum: O phrenetice, sicut in reliquis, ita & hac sententia Laurentij non dicit suum solem, sed comite quasi sole quodam lucente. Sed detrahendi libido addita stulticia & impudentia te in præceps trahit. Resciscere A. Gellius, dicit rem inopinatam esse insperatamq; cognoscere. Deprecor quoque supplicium dici. At Valla, miror (inquit) de hoc solertissimo inuentore uerborum, & ei in omnibus contradicit. Scripturā sacram hic homo prophanus aded contemnit, ut plura in ea non recte scripta asseueret. Notauit pauca è multis: In quibus beatum Hieronymum ut malum interpretem culpauit. Non ueni soluere legem, sed adimplere, ad soluendum legem dicendum fuisse ait. Putatis quia ueni soluere legem: non quia, sed quod ponendum dixit: In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, inauditam locutionem dixit, & non latinam. Ascendit in arborem Sycomorum, quia inde Iesus transiturus erat, pro uerbo inde, illac posuit. Si tibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax uestra. Sin autem, ad uos reuertetur. Et alibi, si quidem fecerit fructum, sin autem, succides illam, quod uitiosum dictum esse ait, quis dubitat: Septena retinacula in capitello uno, septem dici oportuisse ait: Similiter non quinquagenos, sed quinquaginta. Sermonem quem audistis non est meus, maluit interpretes inquit latine quam grammatice loqui: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: Hieronymum arguit, & oppugnauerunt posuit. Præterea nescio Hieronymus contra Iouinianum recte dixerit, offendit Iouem statorē qui libenter steterit, quasi Iuppiter stator dicatur à stando, non à sistendo. Nimirum oblitus est ait, historię, aut super Ionam fabulæ. Hic homo religiosus, scripta super Ionam fabulam, non historiam putat. Deinde eadem obliuio eiusdem Hieronymi fuit, quod Gallos matris deum in Osee ait esse ex gēte Galorum, & reliqua. Opusculum præterea ædidi, in quo uirum sanctissimum

R 4 doctissimumq;

doctissimumque reprehendit multis in locis sacrae scripturae, tanquam ab eo male interpretatis. O durum caput. O ceruicem ferream. O ingenium gruginosum. O stupidum cerebellum. Contra Hieronymum ne Vallea praesumptio hincere audeat, uirum sanctissimum doctissimumque, omnibus seculis, ab omnibus gentibus comprobatum: Sed quid de caeteris loquor: Quintilianum suum, quem omnibus ingenijs sine controuersia & ipso Varrone doctiorem affirmat, nequaquam eximit a contumelia ceterorum, neque passus est suae dicacitati licuisse sic dicere inquit ad eum expertem. Qui cum scripserit, ad eum ut paulominus promptis etiam noceat scripsisse, licuisse sic dicere inquit, ad eum paulominus promptis etiam nocet scripsisse. Varronem, & Festum Pompeium in exponendo nomen uadis, uult aberrasse. Boetium tum saepius arguit, tum maxime in ea diffinitione cum ait: Persona est incommutabilis naturae indiuidua substantia. Sed huic homini Romano, ostenda (inquit Laurentius) Romane loqui nescire. Perstat in sua stulticia Vallea temeritas. Boetium arguit, quod Romane loqui nescierit. Quid mirum nescisse linguam Boetium quam non norat: Latine tunc homines loquebantur, non Romane. Siquidem Romanam linguam dicimus, qua hodie Romani utuntur procul a latina. Ita & Florentine Florentini loquuntur, Perusine Perusini. Eodem modo & reliqui. Et paulo post: Non ut Boetius uoluit, qui nos Barbare loqui docuit. O rem ridendam. Boetius uir omnium doctissimus Barbare loquitur. Valla in peritissimus conuiciator Latine Boetium loqui docet, diffinitionem illius arguit procax belua tanta pertinacitate, ut in haeresim saepius incurrat. Nescio studio detrahendi, an mentis uitio in haeresim inquam manifestam dilabatur. *Hereticum notat.* Nam asserere personam (sicut bestialis praesumptio scribit) non esse magis in deo, quam in bruto animali, manifesta est haeresis, & igne, non uerbis castiganda. Dicit praeterea personam significare qualitatem rem omnibus inaudita. Insuper personam asseuerat esse qualitatem in deo, neque significare substantiam, quod haereticum est. Item simili haeresi ait triplicem qualitatem in deo esse, cum neque qualitas, neque quantitas, neque quid eorum quae uocant praedicamenta in deo sint: Pluribus quoque in locis ea scribit de persona quomodo in deo sit, ut nullus unquam haereticus maiora ac perniciosiora in fide dixerit. De qua re non est differendi tempus, nam eum alibi oportebit reddere sui erroris rationem. Personabit ad eum haec auribus suis persona, ut personatus det erroris poenam. Idem iurisperitos omnes, & legum scriptores eodem loco habet quo & reliquos. Pomponium, Caium, Ulpianum, Paulum, ex nouis Acursum, Bartholum, Baldum in uerborum significatione reprehendit. Nescisse ait eos, tum alia per multa, tum quod munus differat a dono, seque illis in cognitione iurisperitiae anteponit. Inquit enim in prooemio libri tertij, cum multa iactata, se omnes libros Digestorum legisse, dixisset, post multorum uerborum congeriem: Quid si Cicero ait, sibi homini uehementer occupato

cupato stomachum mouerint, triduo se iurisperitum fore: Et ideo & ipse audebo dicere, si iurisperiti stomachum mihi moueant, aut etiam sine stomacho me glosas in Digesta triennio conscripturum longe meliores Acursum nis. Non paruum est hoc stulticiae uestigium, cum sibi idem quod Tullio licere praesumat. Sed miror tanti uiri consilium praeposterum, qui cum se Acursum in iurisperitiae peritia anteponat, cur non potius more optimi iurisperiti, exercitio quod est praecclarissimum, quam ludi puerilis studio uacet. Ibi enim summus honor, summa dignitas, summa quaerendae pecuniae facultas, hic inter pueros summa indignitas, uilis exercitatio, leuis doctrina, lucri paru. Sed credo illum iuris facultatem spernere, ut suo ingenio, suae doctrinae, suae sapientiae impares, & malle inter pueros quam inter uiros uersari. Iustinianum dicit & reliquos male sensisse, cum testamentum scripserint esse quasi mentis testationem. Non fuit ei satis linguae latinae Autores, Oratores, Historicos, Theologos, Iurisperitos falsis maledictis lacessere, addidit philosophos. Inquit enim super uerbi suadeo expositione. Quantum errent philosophi nostri quorum est Albertus, cum de comparatione Dialecticae & Rhetoricae disputant, huius uerbi significationem nescientes, quisquis illos legerit intelliget. Primo Boetium (quem Albertus philosophum Latinum appellat) tum ipsum Albertum redarguit homo acutissimi ingenij, qui plus somnians didicerit quam reliqui legendo, hic solum se uerborum conscium interpretem somniat, cum ipse in multis aberrat. Verbum praecclarum, bonum quandoque significare dicit. Afferit testem Ciceronem, quem minime intelligit. O praecclarum custodem ouium, lupum. Non claritas in custode ait, desideratur, sed probitas. Ergo praecclarum pro bono posuit. O praecclaram crassamque dementia. Etiam pueris hoc patet, praecclarum per ironiam dictum, cum contra M. Antonium loqueretur, at id ignorantiae magister in laudem dictum putat. Infinita sunt praeterea quae damnanda essent a doctis uiris. Sed stultorum (ut inquit Tullius) plena sunt omnia. Phalerae quaedam & os freno aureo ornatum, hunc asellum in omnes insultantem praestant. Non hercle mirum si hic nouus Apollo ad eum elata ceruice in omnes inuehitur, cum se asserat (tanta est insania) solum huius seculi doctorem, inepte ut reliqua. Scripsit enim in grammaticis elegantias, ut qui inelegans & mutus cupiat fieri has perdiscat. Adidit librum in dialecticis, asserens, non esse dialecticam praeter Laurentianam, qui liber nil continet nisi ignorantiae eius doctrinam, ab omnibus reprobatus atque explosus, ut qui ab homine eius doctrine penitus inscio sit profectus. In philosophicis nescio quid latrauit, damnas Aristotelem, atque asserens tria tantum esse praedicamenta, ut quae philosophiae habitaculo longe aberrare uelit, hunc habeat itineris ducem. Historias est aggressus, in quibus gesta principis ad omnia egregij regis Aragonum, stilo insulsum demigravit, ut non immerito uir doctissimus Bartholomaeus Fatius, eius

eius innumeros etiam in grammaticis defectus unico libro sit complexus. Oratoriae artis commentaria meditantur, in quibus operam perdat licet, si quis elinguis & absurdus uelit euadere in dicendo. Leges & iura ciuilia adeo callet, ut triennio se Acursum superaturum scribendo asseueret. Quid ergo mirum, si tot doctrinarum choro, tot musarum cœtu Valla noster circūallatus, ita obsessus sit, ut castra stulticiæ nequeat egredi: Quid mirum, si tali comitatu confusus, omnibus priscis autoribus detrahit, ut sibi non laudem, sed ignominiam adijcat: Primum proœmij libri elegantiarum quinti ampullosum est & uanitate plenum. Tertius (hic ait) & prope quartus annus agitur peregrinanti semper & per omnia maria uolitanti, proxima æstate, & quidem totā militiam experto, quod utrum honestiore, an magis necessaria causa fecerim nescio. At ego scio te necessitate coactum regē Arogonium principem clarissimum edendi necessitate secutum fuisse. Quamuis quis barbarus est locutus, ut tertius & prope quartus annus agitur: quod hoc est ænigma: ferè, non prope dicendum fuit. Quo est enim modo annus quartus prope tertiam loco ne, an tempore. Si tempore, exprime illud qua sit propinquitate. Sed illud dignum Laurentij prosopopœia, tot maria emensum Vallam fuisse credidi alterum Vlysem, aut Æneam ad Italiam longos post errores aduectum, non Vallam, qui nusquam mare, nisi Neapoli uidit, neque est unquam pelagus ingressus. Nam per maria uolitanti, quis unquam se per maria uolitare dixit: Nisi Dædali more alis sumptis per tot maria uolitaui. Rectius ceirebrum suum ex plumis confectum dixisset per maria uolitaſſe. Militiam experto iactauit: Marium aut Hannibalem crederes, non hominem timidum, ignauum, torpentem, qui nunquam ensem nudum conspexit. Miror cur de hac peregrinatione ac militia tam præclara non consecerit commentaria, ad præbendum scriptoribus amplam materiam hominis deridendi. O monstrum seditiosum, turbulentum, ad terras ultimas deportandū, quod unquam tale portentum dijs hominibusque infestum est omnibus seculis auditum. Procreauit olim terra (ut ferunt fabulæ) Gigantes, qui magnitudine corporum filii superis bellum inferre conarentur. Multa monstra protulisse Neptunum in hominum perniciem dicunt. Scylla & Charybdis feruntur Dulichias uexasse rates. Et Syrenes cætu homines decepiſſe. Serpentes insuper immanes pluribus nocuere. At Valla non Gigas corpore, sed cicada uoce omnibus moleſta, non maris, sed in mare deiiciendum monstrum, non Scylla, sed sterquilij sella putrida, non Charybdis, sed omni doctrina carens fatuus, non serpens, sed torpens, importunum ac nefarium uiris doctis bellum indixit, sibi palmam scientiarum omnium ascribens. Proh bone Deus, tanta ne uteris clementia, ut patiaris hostem fidei, male de religione sentientem, mortuis ac uiuis moleſtum, de quo iam præiudicium Neapoli factum scimus, tam diu esse impunitum. Quanquam tanta immanitas nequaquam supplicio caret, dementia enim

In proœmij
elegantiarum
Vallæ.

enim (pessima omnium malorum) afficiuntur impij & contumeliosi, stulticia torquentur, insania uexantur, quæ affert omne recti atque honesti discrimen. Hic nisi esset omnium qui uiuant dementissimus: Aristotelis philosophiæ, Ciceronis eloquentiæ, Varronis doctrinæ, principum (ut cæteros omittam) latinæ linguæ ornamenta, Boëtij & Alberti doctissimorum philosophorum auferet, nisi cum summa reuerentia & ueneratione meminisse. Hic nisi esset inſuauiſſimus, præsumeret redarguere tales uiros & eorum uerba & sententiæ carpere. Videte quanta sit huius prodigij cæcitas & insania. Latinorum uerborum proprietates, uis, significatio, constructio non tantum ratione, quantum ueterum scriptorum autoritate constant. Qua sublata latinæ linguæ fundamentum & sustentaculum pereat necesse est. Latine enim loquendi usus semper fuit magister, qui solum autorum priscorum libris & scriptis continetur. Iste uesanus conuitiator, superiorum omnium autoritate semota, noua sensa uerbis indidit, nouum scribendi morem introducit, tanta præsumptione usus, ut sibi soli plusquam reliquis omnibus tribuat autoritatis. Recensui pauca ex infinitis penè locis, in quibus illius iactatoris insania & uerbolitas temeraria, uelut equus sine freno aut ratione uagatur, non quidem ut mihi desumerem defendendorum priscorum uirorum munus (quippe qui etiam taciti se defendunt, illorumque autoritas satis ex seipsa munita sit omni gentium consensu, aduersum stultam rabulæ importunissimi dicacitatem) sed ut tanta audacia, tanta impudentia stultissimæ pecudis non esset ignota. Non enim existimo quempiam ita amentem esse futurum, ut Vallam nedum perferendum, sed ne longissimo quidem intervallo æquandum putet illis quos dicit errasse. Sed ut homo leuis ex his fatuis qui uulgo per urbes discurrentes se Imperatores esse aut Pontifices asseuerat, sibi persuasit omni scientiarum facultate esse cæteris superiorem, tantamque sibi inesse sapientiam, ut omnibus priscis non solum sit comparandus, sed etiam anteponeendus. Quod perinde in animo illius est infixum ac si id esset uerissimum. Et postea quoniam tanta aliorum est negligentia, ut hanc plenissimo cornu thesauri copiam absconſam non cognoscant, necesse est ut ipsemet suam insaniam ostendet, prædicet, & se gramaticorum, rhetorum, philosophorum, cæterarumque disciplinarum doctorem unicum presentis seculi, & stultorum principem apertissime profiteatur. Nil nunc restat, nisi ut quod sibi met persuasit, & alijs quoque persuadeat. Sed quoniam nonnullorum æmulatione maliuolorum atque inuidia factum est ut tanta uirtus sit multis ignota, nos ut ipsam palam omnibus faciamus, decernemus ei triumphum & lauream coronam, ne amplius addubitari possit Vallam nostrum stultorum atque insanorum principatum possidere. Itaque ut Florentini solent in festis suis aliquando curru triumphali insanos uehere, quod est iucundissimum spectaculum. Ita nos isti triumphum decernamus tanquam doctorum omnium uictori, ob omnes gentes ingenij acumine superatas. Currus itaque erit non ex ebore (nam id quidem uulgare uidet) sed ex Gigantum ossibus compactus, ut homo

Latinas in
quo consistat.

Triumphus Vallæ
la ridiculus.

ut homo immanis immanium corporū robore uelatur. Non tepetibus, sed pellibus sternetur hircinis, triumphantis naturam redolentibus. Ipse adstans altera q̄ manu sphungem, altera scenicem gestans hallucinati per similes, oculosq̄ fanaticos hac illac circumferens. Coronam gestabit in capite ex folijs lauri, decoctis lucanicis immixtis, ut aliquo suaui odore nauseantis comitū fastidio mens fella reficiatur. Folijs inscriptum literis aureis erit, stulticiæ alumnus. Elephantum currum ducent, quo beluæ ingentes ingentem trahant. Circumstabunt in curru musæ omnes uelut ancillæ hymnum Apollini educatori gnati sui dicentes, sed uoce rauca & submissa, ut potius gemere ob tantam uiri insaniam quàm canere uideantur. His aderunt proximiores cum cithara absq̄ fidibus, quod eas mures corroserint. Phœbusq̄ mœstus, quod arte sua uti nequeat in honorem triumphi. Pallas cum scuto & ense, quo muscas abigat, ne sint uati suo molestæ. Minerua librum pergrandem super humeris gestabit opibus triumphantis refertum, cuius inscriptio erit, stulticiæ copia. Corui in sponda currus uoce illa sua perblanda nouello philosopho alludēt. Noctuæ ac bubones circumaduolabunt, carmen suum ferale canentes. Præibunt currum manibus post terga reuinctis omnes disciplinarum omnium principes capite pileato, uelut ab hoc nouo liberalium artium architecto sapientiæ certamine superati. Aristoteles in primis, Albertus magnus, ceteriq̄ philosophi ab hoc uno emendati. Tum M. Varro, M. Tullius, Salustius, Lactantius, Grammatici omnes, Historici, Poëtæ, Theologi, qui ob triumphantem dementiam lamententur. Post hos curru proximiores satyri famulique sequentur: Sileni sui auribus in psalterio & cymbalis plaudentes. Hos inter psallentium modo permixti erunt asini, tibicinum loco rugitu magno sonoroq̄, ac etiam uentris crepibus triumphantis famam & gloriam tollentes, ut & plausu, risuq̄ gestire & læta esse omnia uideantur. Centauri quoq̄ aderunt uexilla deferētes, in quibus inscriptum erit: Stultorum regnū peruagatum. Hunc longe post comitabuntur liberales artes, quæ se ab hoc uesano non ornatas, sed prostitutas querentur. Puerorum quoq̄ turba aderit balbutientium nescio quid rusticum magno comitatu barbarismorum ac solæcismorum, quorum inueniendorum hic autor fuerit permaximus. Cum his Nymphæ syluestres & maris accolæ, monstra ingentia honorem sui generis homini impertientur, agentes choreas, & thyrsos manibus more debacchantium ferentes. Ipse egregius Imperator grauitate illa elephantina, qui inanem laudem respuat, manu omnes admonebit, ut de suis laudibus parcius loquantur, remittant aliquid de cupiditate laudandi. Nam quamuis Romanæ linguæ imperium longius propagarit, quamuis linguam latinam uagantem errantemq̄ per deuia & ferè deperditam a barbarisq̄ oppressam, ipse solus sua opera, impensa q̄, post multos pelagi terræq̄ labores cerebro per maria uolitate urbi restituerit, tamen parcius uelle celebrari decantariq̄ laudes

laudes suas, cum ipse haud inscius sit, quid esse cōferant ad beatam uitam, sapientis animi fortisq̄ esse, de se tacere, nō detrudere alijs, laudare omnes, nō esse ostentatorem, non uerbosum, non mendacem, non iactatorem, non dicacem, non proteruum. Post hæc uerba ad suos laudatores dispersa, capitolio propinquans, omnibus his quos captiuos ante currum duxerit in obscurum carcerem trusus, cum inutilis se uiuo illorum doctrina & scientia sit futura: Iouis optimi maximiq̄ templum ingredietur, pergrande bouinum caput, suæ doctrinæ testem, præclarum domum ex uoto daturus. Peractisq̄ de more sacris, caelisq̄ boue pecude asino, atq̄ illorum extis Phœbo sacratis, omnium corda triumphi insignia domum secum ferens, inter asinorum cohortē suo oratori plaudentium ridebit, ubi deorū hominumq̄ odio perpetua ignominia infamiaq̄ tabescat. Hic erit insignis triumphus impij Vallæ, qui nulla ex parte triumphis Cæsaris cedit. Sed non erit his opinor cōtentus, maiora postulabit, statuam primum æneam, deauratam in gymnasio academice, cum laurea corona, atq̄ inscriptione magnifica, quæ contineat: Omnium artium liberalium architecto. Tum inter diuos uolet referri, cui uota fiant tanquam sacro uati, qui sapientiā expugnarit. Hic egregij hominis cupido requiescet, satis suo labori factum putans, si uiuens colatur. Verum non conquiscet animus laudis auidus. Meditabitur grande uolumen, in quo sua errata ostendet. Scio hæc sibi plurimum displicebunt, non tanquā contra eum, sed ut non latine, non eleganter & cum barbarismis & solæcismis descripta. Sed non recuso, quin me iterū latini sermonis inscium dicat. Credo his qui hæc legent, nō barbare, sed satis latine, satis facunde, satis aperte putabūt à me eius ignorantiam, amentiam, insaniam, procacitatem, temeritatem, proteuiam esse descriptam. Quod si hæc illi parum & minus bene à me compacta uidebuntur, efferam alia in alio dicendi genere, ut longiori forsitan oratione alium discernemus triumphum, ut ampliorem illi reprehendendi nos materiam præbeamus. Gloriatur insulsa belua, se Bartholomæum Fatium, & Antonium Panormitā uiros doctissimos sui q̄ dissimilimos, qui in eū scripserunt, respondendo compescuisse. Blandiatur sibi quantum libet, dummodo id meminert, se illorum dictis & respersum fuligine quo in nullo lauacro poterit aboleri. At eius purgatio ut inepta puerilisq̄ oboleuit, aliorum accusatio illustris inter multos diffusa, manifestam illius ignorantiam ostendunt. Sed hæc satis in primo congressu, in reliquum erimus paratiores, & ita, ut unica acie minime nos sentiat esse defessos. Describetur uita, omnis hæresis patefiet. Opus Neapolitanū in lucē prodidit. Dicet causam sine aduocato. Ostendet quomodo Boëtij de Trinitate, quomodo Augustinū de Fato, de diuina prouidentia belua improvida reprehēdat. Quod si ceteri desint, ego eius nomē p̄stear me in iudiciū delaturū.

Anticipata excusatio Poggij.

POGGII FLORENTI-

NI INVECTIVA SECUNDA,

IN L. VALLAM.

NIL unquam mihi optatius accidere potuisset, quam ut Laurentius Valla dementium ac insanorum princeps egregius, orationi meae quam contra eius stulticiam scripseram, multis uoluntatibus responderet. Verissimum quidem testimonium suis scriptis mihi praestitit, iustissimum meritumque suae stulticiae triumphum a me sibi fuisse decretum, potiusque multa a me omissa esse, quae ad decorem amplitudinemque triumphantis pro eius ornamentis amplissimis pertinerent, quam aliquid ex affectione additum, quo maior meritis honor eius describeretur. Ipse enim quaeri uideretur triumphum pompam, & rerum apparatus exiliorem ac tenuiorem fuisse descriptum, quam exigere hominis merita uideretur. Ego forsitan inuidia motus ut ait, multa de triumphum spectaculo reticui consulo, ne uiderer in eius laudibus nimium profusus. Parce enim homines & modice laudandi sunt, ne nimia & excellens laus in uituperationem uertatur. Verum deinceps propensior ero in predicandis uirtutibus eius, qui ob aliorum aut inuidiam, aut negligentiam ipse solus laudes suas narret, ut caeteris de se mentiendi beneque sentiendi laborem adimat. Ita sane agendum est inter ingratos, ut postquam caeteri tantam eloquentiam huius, tantam doctrinam, tantam in omni re sapientiam non cognoscunt, ipse suas laudes, quamuis id turpissimum habeatur, tamen necessitate coactus celebret, decantet, scribat, & iniquorum aures saepius refricet, si quomodo possit id quod de se solus sentit & alii persuadere. Contextuit Valla noster aduersus me tres libros suae temeritatis, iactantiae, dementiae testes copiosissimos, longo sane sermone atque odioso, insulso, ineptos, mendaces, turpes, ingenium, mores, uitam, eloquentiam representantes. Quorum primi duo in meam detractionem scribuntur, & confutationem eorum quae a me obieciabantur. Tertius mearum epistolarum iudicio, suos errores continet & triumphum. Hos ille insanus cum scripisset, digna uisa res erat inspicere hominem hallucinantem, fanaticum, erecta ceruice, turbido uultu, aspectu toruo, oculis stupidis, ita ut saepius pedem offenderet grandiori passu cum quodam hypocrita a discipulorum grege, qui suo praeclearo imperatori cathenulam faceret, incedere per urbem discurrentis insani more, quin terniones huius falsae orationis ferentem in manibus, tanquam qui causarum libellos iudici porrigunt litigantes, offendantemque, obuijs, hanc suam inanem & incoditam fabellam, & subinde perconstantem, satis ne abunde, satis ne scite, satis ne eloquenter & cum summa prudentia mihi responsum putarent, minime uictum, superatum, deiectum,

Valla quid in Poggium scripserit.

ctum, prostratumque arbitrarentur. Si qui stulticiae suae assentiebatur, laetus ac ridens abibat tanquam iterum triumphaturus. Si qui uero addubitare se dicerent & consultius cogitandum, nil eos intelligere asseuerabat, & neque suam uim in dicendo, neque argumentandi rationem, neque eloquentiae copiam cognoscere. Quae cum mihi ab amicis referrentur, ridere cogebam uesaniam tam proterui monstri, & simul laudare imprudentiam stultissimi rabulae, qui absque ullo meo negotio tam aperte suam ipse in omni re dementiae profitebatur. Quamuis enim iure humanitatis similes stulti citius miseratione quam irrisione censeantur digni, tamen nescio quo pacto nos eiusmodi homines ad risum potius moueant, quam ad misericordiam. Quis enim non rideat, cum aspiciat quendam personatum, immanem forma humana beluam, publice insanum, tot ludos & iocos audentem nobis, & ea scribentem, loquentem, sentientem, quibus etiam mortuis si fieri posset risus excitaretur? Ita est profecto, nullus pestilentior morbus, nullus deterior, quam qui non sentitur. Quo accidit, ut animi aegri & mente capti medicum non quaerant, neque appetant sanitatem. Nam cum aegros se non cognoscunt, de recuperanda ualitudine non laborant. Sed ego unde primum exordiar, respondere effrenatae temeritati nequissimi detractoris? A criminibus ne, quae in me confert latrator omnium qui uiuant impudentissimus? At impuro conuiciatori rescribere & turpe est, & uiro bono indignum, praesertim cum inania sint, & ab spurcissimo lenone obijciantur temere, nulloque teste, nulloque autore prolata. An ab inani impudenti iactantia beluae inquinatissimae, quae tumet bufonis more, & adeo uentosa temerariaque elatione ducitur, ut Aoli filius esse credatur? At ea tanta est, tantoque uerborum strepitu diffusa, ut non uerbis esset, sed fustibus coercenda. An ab his quibus me uelut indoctum, & latinae linguae ignarum iurgando accusat? At deteriore metu, cum nunc leonem, nunc Herculem se esse profiteatur, ne cum tam ualida bestia, & cum nouello Hercule sit decertandum. An ab haeresi, qua Christum decoctor fidei spurcissimus abnegauit? At hoc in postremam aciem reseruamus. A qua nam ergo re exordium sumemus? A criminibus si liber, ut quamprimum meritam uictoriae coronam reportet, atque ita ut non uomitionem, sed stercur ab se emissum ore immundo deglutire cogatur. De doctrina postmodum agetur paucis. Tamen priusquam eam partem attingam, pauca mihi de eius iactantia falsaque calumnia disputanda. Or-

Varietate exordiendi argumentatur.

De iactantia Valle.

fat, in ea causa in qua ob maledicendi artem accusatur, nequit se à maledicentia abstinere. Hoc deerat amentiae perfidiosissimi portenti, ut adderet suis detractionibus: Marcum Catonem rerum gestarum Caesaris inuidia ductum illum accusare uoluisse. Vide quantum maledicendi uoluptas possit & cupiditas detrahendi. Marcum Catonem uirum sanctissimum, de cuius summis laudibus & omnes praedicat, & Cicero noster scripsit: Valla Catone melior in crimine inuidiae uocat, ut aut aperte mentiri se, aut inscitia Catonis historiam se nescire fateri cogatur. A quo habes autore dementissime rabula, Catonem decreuisse, Caesarem ob res eius gestas propter inuidiam accusare. Nemo ad hoc tempus hoc uitium Catoni ascripsit praeter temerarium Vallam, tanto est studio, alieni dignitati & laudibus derogandi. Imitatus est Laurentius noster falsissimus, & suae stulticiae plenus, furem quendam nobilem, qui cum ad supplicium duceretur, etiam in uia argenteam fibulam à zona pendentem cuidam abscidit. In iudicium doctorum hominum uocatus Valla, dum detrahendi bonis & doctis uiris crimen diluere conatur, fungitur officio detractoris, & in ipsa criminis purgatione nouum crimen adnectit. Ad dens reliquis quos petulanti ore insequitur & Catonem, ut ego aegre non debeam ferre me socium Catonis in eo crimine ascribi. Sed quid oro in te est nobilis belua, ut tibi nedum Poggius, sed qui uis uilissimus atque abiectissimus homuncio debeat inuidere: Num genus, num uirtus, num ingenium, num doctrina, num opes, num dignitas, quae in te nulla sunt, possunt quenquam uel stultum ad inuidiam commouere: Si pecudi insulsae, abiecto cadaueri, fanatico conuitiatori, spurco asino inuidendum est, fateor me inuidum esse. Sed ut iocari incipiam. In me certe hoc uitium quadrare non potest. Nam cum inuidere, ut Ciceroni placet, animis uidendo sensum trahat, ego autem senex parum uideam, ita ut ocularibus mihi sit opus, non potest hoc uitium uere ascribi mihi. Sed fac me inuidum: Quae inuidia habenda est homini uesano, cui pudor habetur pro impudentia, furioso, stulto, petulanti propter opus illud insulsum à te adeo decatum, quod omnes qui aliquid sapiunt, ob eius absurditatem in latrinas ad tergendas nates iudicant esse abiiciendum: Tu solus illud laudas, extollis, in caelum effers, tibi quoque ex eo sterquilinio magnam gloriam, aeternam laudem comparatum putas. At nemo tibi credit, nemo fidem praestat, nemo assentitur. Persuadeas hoc caeteris oportet qui longe à te dissentiunt, & illud ueluti nauigium stulticiae à barbaris delatum iudicant. Nisi forsitan aliquis tibi par dementia & stulticia ipsum probet, cum ueteri proverbio: Pares cum paribus facile congregentur. Stultus enim stulticiam alterius laudat ad tuendam suam, & peccantium multitudo consuevit errata defendere. Sed quid est dii boni in Valla nostro ualle dementiae circumscripso, quod quamuis ignauissimum debeat ad inuidiam excitare: Quis est qui uel tenui inuidiae suspitione prosequi possit stupidum asinum, insulsum rabulam uerborum

Ab inuidia se purgat.

uerborum pharmacopolam, ganeonem immundum, mentis inopem, detractorem dicacem, qui adeo effertur stulticia, adeo se probat, & infinitis laudibus extollit, ut stomachum etiam foetidae sentinae commoueret: Non est, non est cur Valla noster me inuidum appellet. Nisi forsitan existimet se parum pro sua dignitate à me esse in prima oratione mea laudatum. At bono sit animo, efficiam profecto ut copiosius enarrem uirtutes posthac suas, atque ita ut se bene & opulenter à me neque docto, neque copioso dicendi exceptum putet. Hic uiros doctissimos sui quoque dissimilimos Antonium Panormitam, & Bartholomaeum Fatium, à se superatos & prostratos tanquam à leone gloriatur, ut miretur hallucinator, me postillorum ruinam ausum scribere contra leonem, id est, contra beluarum regem. Mira profecto uirtus & fortitudo, duos doctos ab indocto, sapientes à stulto, prudentes à fanatico, robustissimos ab imbecillo latrunculo superatos. Digna quoque res est quae Romanorum annalibus inseratur. Cur non & his addidisti uirum doctissimum Porcellum, qui tot uersus in tuam stulticiam, & mores reprobos scripsit elegantissime. Credo te cum poetis certare noluisse, cum artem oratoriam profitearis. Sed quis est oro huius autor uictoriae: Valla. Quis huius rei testis: Valla. Quis huius tam praecleari descriptor ac praedicator belli: Solus Valla. Ergo ignauissimi, mendacissimi Thraconis testimonio in propria causa credat, cuius ne in aliena quidem quauis uilissima ullius ponderis aut autoritatis uerba putarentur. Quid uero ait Bartholomaeus, quid Panormita: Vallam scurram esse uilissimum, per compita & triuia cum pueris certare de uerbis solitum, hominem abiectum, profugum, maledicum, cum ab se ob inscitiam Latinae linguae, quam in illa sua praecleara historia ostenderat, acriter castigatus fuisset, uomitionem quandam & uentris secessum ad sese purgandum adidisse, quam ipsi contempserint, & indignam putarint cui responderetur, quanquam nunquam ad illos tuorum anticonum noticia peruenit. Nemo enim ad hanc diem adeo stultus repertus est, qui in illis scribendis operam uellet perdere. Tu tamen ita illos ruere fecisti ut ambo sint penes inclytum regem in honore, opibus, dignitate. Tu iactator insane, ab eo reiectus, pulsus, exclusus in tuae mendicitatis nitore, in quo diutius iacuisses, nisi Pontificis humanitas succurrisset. Sed postquam de spurcissimi ganeonis effrenata stolidaque iactantia loqui coepimus, paulum in suae gloriae commemoratione uersetur. Libens tanti uiri, tam docti, tamer gregis, tam fortis in bello gloriam tracto. Primum finxit, inualescentis operis sui gloriam me ad inuidiam commouisse. Ampullosa nimium insulsae pecudis iactantia, nedum exteris, sed etiam domesticis ignota. Maxima profecto illius operis gloria est in quo plures terrores quam uerba continentur, ut materiem quandam stulticiae omnes qui aliquid sapiant esse fateantur, quod adeo nobile est, ut nullus ne obolo quidem emere dignetur. Leonem se appellat Valla noster. Coegit aliquando necessitas uel inuitum, ut se beluarum principem

Iactantia Valle.

cipem fateret. Exhorruui tamen ad tantæ bestiae nomen, sed conspiciens illū omnino exarmatum, sine dentibus, sine unguibus, debilem, macilentum, paulum à timore constiti. Herculem se appellat: Id quidē concedo, dum non modo adiciat furentem, & cito igne periturum. Sed hic noster qui sibi nomen Herculis desumpsit, non leonis Nemei, sed asini Neapolitani à se deuicti pelle detectus incedit. Nota fabula est, cum Neapoli aselli calce de uia offensus esset, uecte de manu medici arrepta, asinum uir fortissimus magna uir animi occidit, quamuis inuitum. Parentem enim suum uidebatur occidere. Macte puer uirtute, sicutur ad astra. Scribit asellus stupidus suæ professionis immemor. Nihil inuenies in meis scriptis arroganter dictum, nihil ambitiosum, nihil insolens. Hæc Vallea uerba sunt, suomet testimonio admodum falsa. Nihil enim sua arrogantia iactantius, nihil sua ambitione peruersius, nihil insolentia potest superbius inueniri. Tantum sibi arrogat hic noster demens, qui uerba sua passim spargit inconsiderate nimium, tanquam asinus uentris crepitus, ut se immortalitatem assecutum putet. At uideamus quam sibi constet hic fanaticus exclamator, nil sibi arrogans, nil se laudans, nil se extollens. Mitto quod leoni se æquiparat, quod Herculi, quod tridēte Neptuni & Iouis fulminibus cōfossurum se nouus Neptunus & Iupiter minatur. Mitto quod de possessione sui cœli illum detrudere conatum scribit. Quo in loco si quaererem quod appellat suum cœlum, nisi mētulam, quam publice tenet, super quam incubat, cœlum, id est, requiem suam appellet, ipse dicere non possit. Mitto quod ais: Cicero abs te cum me uituperas uituperatur. Magna Ciceronis Vallea consuetudo & cognatio intima, ut alter in alterius uituperatione comprehendatur. Illa miror magis, in qua tua insolens iactantia deprehenditur, ais alio in loco: Libet mihi gratulari nonnihil labori, studio, ingenio, operi meo. Nulla in his uerbis iactantia continetur. Sanè sibi met solus, postquam ab alijs ea cura abest. Quid est belua, in quo præter ignorantiam, stulticiam, dementiam, & uitæ probra gratulari queas? Potius esset certe tuæ insaniam miserandum. Illa uero iactantia palinaria. Nam cum de Hieronymi ab eo stultissime reprehensi translatione dixissem, inter cætera quæ boator insanus loquitur, hæc addidit: Nisi quod melius quā prior interpres transfero, ut mea translatio sit sancta scriptura appellada. Quid ò sordida bestia ab homine prophano, perfido, hæretico, sanctum prodire potest? At non potius obscœnum, turpe, perniciosum. Bibliam credo trāslulit hic barbarus furiosus, & non in uerbulis quibusdam more grāmaticorum tanquam in scopo hesit, & omnes interpretes accusans. Nouus hic doctor gentiū & alter in scriptura sacra Origines alio in loco ait: Ut meo seculo posteritatiq; pdessem, pro ut certe quātum spero prodero. Si stulticia, amentia, peruicacia prodessem, plus certe linguæ latinæ & mortalibus omnibus, quā Cicero, Marcus Varro, cæteriq; præstantes eloquentia & doctrina uiri profuisses. Adijcis insuper

insanus

insanus caper solitæ iactantiæ. Quippe qui de Prisciani tanquā de Herculis manu clauam eripit, fortis homo nimium, qui mortuū in pugna superat, & de manu eius eripit ignorantia clauam. Cum dixissem: Vallam cōmunem doctorum omnium esse hostem, uidete qua iactantia, qua temeritate, qua impudentia respondeat. Docti illi quidem aut peritissimi, elegantes, latini, & si uis etiam sapientes, uerum ego doctior, peritior, elegantior, & si uerum dixisti de illis, etiam sapientior. Nequid solum ratione quā mox subijciam cōstat, sed etiam multorū hominum testimonio: Leonardi, Guarini, Aurispæ aliorumq; plurimorū, qui de mei operis laude scripserūt. Quid ad hanc Thrasoniam iactantiam, effrenatamq; dementiam addi potest? Non ne pudet insana belua, scribere te doctiorē, peritiorē, elegantiorē, sapientiorē illis priscis uiris doctissimis, quem ne in cocum quidem habere uoluissent uirum stultissimū & ignauissimum omnium qui uiuant? Sed quando te oro, quomodo, quo tempore isti opus tuum insulsum & ridiculū laudarunt, qui aut nunquā illud uiderint, aut certe non legerint? Leonardus quippe Aretinus, quo cum mihi quinquaginta ferme annis singularis fuit amicitia, quiq; mecū sua omnia cōmunicauit, nedum te non laudauit, sed semper ingentem bestiam (ut suis utar uerbis) & furibūdum animal existimauit. Neq; etiam alij quos nominas aliquid in te, præter fanaticam insaniam laudarunt. Verum si quas tibi laudes habes, affer testimonium ipsorum. Nam tibi iactatori insano minime homines credunt. Nemo est sane mentis, qui tantum inanis gloriæ appetitum in quoquam esse crederet, ut se amplius iactaret, ut superioribus quæ in se uisana belua congerit, laudibus aliquid addi posse existimaret. Verum si hoc quod sequitur aduertat: Vallam nostrum non hominem, sed quoddā omnino ratione uacuum esse & insanum portentum è terra genitum putet, multoq; immanius quā Gigantes illos qui Dijs bellum indixere. At enim, ut tandem laudes suas aliqua præclara sententia consummaret. Qua de re tam multa ego, tamque egregia tradidi ex summis autoribus obseruata, ut putem me satis ad æternitatem gloriæ, uel ob id capitulum cōparasse, & posse inter præstantes enumerari scriptores, quem illi quoque quos reprehendi si reuiuiscerent admirarentur. His uerbis testis sibi ipsi est Valla, nihil arroganter, nihil ambitiose à se dictum, nihil quod Thrasonem illum Terentianum redoleat & militem gloriosum. O uolatile cerebellum. O caput lardo & fumo refertum. O crassa ceruix, tu unico capitulo iactator insane, æternam tibi gloriam comparasti. Tu inter præstantes scriptores enumerandus, qui ne mulionibus quidem æquiparandus esses. Id solum à te est prolatum uerissime, illos quos reprehendis admiraturos si reuiuiscerent, tantam in te esse dementiam, tantam insaniam, tantam iactabundam proteruitatem, ut tibi uendicare audeas quod in ipso Cicerone uitio datum esset. Elapsum est ferè è manibus ob negligentiam ostentationis genus inauditum

S 4 & admodum

laetitia Vallæ
alia.

Alia Vallæ iactantia.

& admodum prædicandum. Ait enim in secundi sine libri homo minime iacobus. Et abundus, minime arrogans, minime ambitiosus noster Valla. Oigit opus præclarum. O libros omnium lectione dignos. O aurea Laurētij præcepta. Ridere profecto sum coactus ad temerariam huius fatui de se prædicationē. Si aurea huius fatui præcepta sunt censenda, quod metalli genus Aristotelis, Platonis, Ciceronis, Senecæ, cæterorumque prischorū præceptis attribuemus. Plumbum ut opinor. Sed hæc dementer ut reliqua. Profecto ut uulgo aiunt, malos habes uicinos, qui ob inuidiam ut puto ipsi obmutescunt in tua cōmendatione. Te sinunt tantum inanis ac stulti laboris in te laudando consumere, efficiuntque in sua taciturnitate, ut te ipsum laudare & magnificare coneris. Sed quid est oro Thraso noster insane, in quo præter stulticiam notam omnibus, miseram uitam, dementes mores, infamiam detestandam, doctorum omnium odio gloriari queas: Nullum ad hanc diem audiui qui te non stultissimum, dementissimū, & dignum ergastulo & compedibus iudicaret, omnes rident, subsannant, os & oculos intorquent, cum a te tam stultam curam suscipi uident in tuis laudibus prædicandis, quæ non minus moleste sunt auditorum auribus, quam gannitus suis, aut ferræ stridor. Miror cur non addideris ad iactantiæ tuæ cumulum, te Titum Liuium (ut in te gloriari soles) emendasse, ut alij rectius sentiunt corrupisse. Esset longior futura oratio si omnes locos recensere uelim, in quibus illum historiæ parentem emendare uolens, sacrilega manu uerū sensum peruertisti. Nam quod sanctissimū uirum Pontificem nostrum bene de te & sentire & loqui iactanter scribis: Tua istec, non illius est prædicatio, longe ab hac sententia alienus est animus suus. Ego enim qui cum eo sæpius aliquanto quàm tu loquor, melius quàm tu noui quid ipse de te loquatur & sentiat. Es profecto sibi charus nō minus quàm Thraso nem illum Terentianum suo regi acceptum legimus. Te sæpius accersit scilicet, tecum loquitur, tecum communicat consilium, te charum habet, te doctum, prudentem, modestum, magni consilij uirum secum esse cōtinuo uult, ut tu iam solus apud Pontificem regnes. Nam quod ab ipso te legendi exercitio nummis officio donatum ostentas, & in multis alijs Princeps noster beneficus & liberalis fuit, sed in te solo oleum & operā perdidit. Similia doctis pariter & indoctis contulit. Deum imitamus, qui super iustos & iniustos facit pluere & oriri solē. Sed recense causam quæso cur Pōtifex in te benignus fuit, cum tanquam alter Achimenides, Virgilianus ignoti noua forma uiri Poliphemum fugiens, ex illis Neapolitanis scopulis ad quas naufragium feceras, eiectus, nudus, inops, squalidus, horridioribus capillis ut famem præ se ferre uiderentur ad nos uenisses. Mouerunt intercessores quidam Pontificis animum, ad tui nondum cogniti (diutius enim abfueras) misericordiam. Itaque primum legendi exercitium dedit, in quo quātum profeceris, testantur auditores tui, quos omnes stultiores multo quàm accesserant reddidisti. Cum dedit

dedit officium, sed Vallæ nondum noto, non tua amentia cognita, non per specta scurrilitate, humilis enim egens, pulsus, eiectus a rege inclyto Romam ueneras, ita submissus ut stipem petere uidereris. Ita non tibi, sed egestati, inopia, mendicitati subuenit. Nam legendi publice exercitium plurimi habent, ut nulla palma tibi ex eo debeat. Sed in nullo alio opera perijt & impensa, nisi in te solo, qui iam quinquennium in solius Quintiliani inepta lectione uersaris, quem solum laudas in arte dicendi. Ciceronem uero despicias ignorantiæ culpa. At si hæc pontifex hodie daturus esset, mihi crede, algeres pediculorum & pulicum esca. Quonia de doctrinæ temeraria iactantia quedam intulimus, attingamus si placet eodem in genere bellicas res, & imperatoris nostri uirtutes, in quibus suas expeditiones, prælia, errores, absque ulla ostentatione narrauit. Equidem ridere coactus sum, cum peregrinationes maritimas, cum naualia certamina, cum exercitus pugna, castra ab illo ignauo lepore ad umbram pauitante descripta legi. Subijt memoria egregij belli quod inter mures & ranas ab Homero describitur, in quo hæc nostra loquax & molesta rana magnifica ædidisset opera, palmamque uictoriæ suis commilitionibus tribuisset. Gloriatur Valla in acie se fuisse. Saltem addidisset, armatum, ne uideretur ueluti muliercula nudus, more prischorum Gallorum in tanto prælio dimicasse. Dicit se locum fuisse tutatum. Miror cur non scripsit ut totam comædiam absolueret, se aut uulnera aduersa pectore excepisse, aut donatum corona laurea, aut imperatorem appellatum. Hoc enim deerat ad tantæ laudis consummationem. Sed quis fuit oro te, locus iste quem tam uirili animo tutatus es, tam fortiter, tam diligenter? Scortorum proculdubio aciliarum, calorum acies tibi præclarissima demandata extitit, in qua locum coquinæ primum, penèque tibi creditum audimus, quæ tanta cura, tanta prudentia, tantis uiribus defendisti, ut ob egregiam domi militiæque partam gloriam, rex tibi coronam ex hedera quam cauponulis affigeres, insignem clari ducis triumphum sua in te munificentia donauit. Quid ego nunc de maritinis peregrinationibus loquar: cum ipsemet ad eò splendide illas enarret, ut Homerum putes Vlyssis errores describentem. Sed unum Valla noster in suis maris pelagique exhaustis erroribus omisit. Nam & Circea littora scribere se præteruectum, ubi accepto poculo in leonem feram beluam, hoc est, in insaniam sit immutatus. Profecto digna sunt hæc Vallæ nostri bello & erroribus gesta, quæ gentiliū historijs addantur. Verum in summa scriptorum inopia ipse suam historiam contexuit, licet legatur ab omnibus præclarum opus elegantijs comparandum, tanquam Carmentis aut Sibyllæ responsa. Omitto sexcenta loca, in quibus stultissima illa atque abiectissima pecus innata iactantia effertur, cum nulla uel minima pars sit dicacis histrionis inanis gloriæ uacua, ad eò ut uel maximum uolumen esset conficiendum, si quis in illius enarranda

Heroum in
ridet.

enarranda stulticia sigillatim immorari uelit. Et de iactantia haec tenus. Nunc ad sua crimina uel potius detrahendi studium quo fanaticus ille ducit trahemus. Quamquam uero non sunt illa crimina nullo autore, nullo teste, nullo argumento prolata, sed probra dementis rabulae, maledici detractoris, conuiciatoris inquinatissimi, quae refellere aut diluere cum nulla sint, nequaquam in animo est. Satis antea acta & praesens uita quis fuerim, aut sim ostendit. Satis sum domi forisque notus. Satis mea nominis fama percrebuit, ut neque Vallae laudibus augeri queat, nec minui detractio. Verum si alterum eligendum esset, malim ab illo uituperari, quam suis affici laudibus. Quod enim laudis genus proficisci potest ab homine uesano, perditissimae uitae, morum profligatissimorum: Pauca tamen mihi respondenda sunt, atque ita ut in eis praesidijs omissis uerser in castris suis, in quibus non ut leo, non ut Hercules, non ut Neptunus aut Iuppiter pugnabo, sed ut pusillus homo mediocri robore, paruo cum ingenio, humili copia dicendi. Nam haec illa omnia Vallae doctrinae, oratoriae facultati, ingenij acumini relinquo. Obijcit mihi tarditatem ingenij, dicendi inopiam noster Valla. Valla inquam noster tardum me, indoctum, infantem dicendo affirmat, octo menses occupatum in priori oratione fuisse scribit. Fateor me imparem copijs Valleis. Fateor me tardum & hebetem in scribendo, sed dabo operam ni fallor, ut refartiam hanc temporis iacturam. Vallam tamen nostrum non recte inspirauit mater Sibylla, ut sicut in ceteris, ita in hoc mentiri cogeretur. Nam cum mense Octobris e balneis reuertissem, circiter Calendas Decembris librum Epistolarum uidi, in quo emendatoris nostri reprehensiones continebantur. Mense Februario orationem aedidi, quam citius absoluissem, nisi & publica & priuata negocia obstetissent. Sed hoc leue damnum & quod leuiter sit ferendum. Nihil scripti in prima oratione de uita & moribus tuis inquinatissimis cadauer foetidum. Non quod crimina mihi certa deessent, non quod tua flagitia uberem atque amplam scribendi materiam non supereditassent, sed primum ut parcerem pudori meo, tum uero ut illa in secundam aciem referuarem. Sciebam enim te cum crimina defutura essent, ad probra & iurgia euasurum, neque remissurum te detrahendi & maledicendi artem, quam ab infantia didicisti. Qua in re ago tibi gratias, & quidem inuergentes, quod ea ad quae non libenter descendendo, inuitum recensere compulsi, coegisti; me necessario reminisci eorum quae antea fueram mea sponte oblitus. Peto autem ueniam a lectoribus, ut si quid obscenum ut turpe de hoc infami cadauere retulerim, non mihi, sed necessitati ascribant, quae me impellit ad refellendum crimina quibus me insana belua lacescit. Ego te Valla insanissime in prima mea actione stulticiae, dementiae, ignorantiae accusaui, decreui tibi triumphum insignem satis, non quantum merita tua efflagitant, sed quantum pusilli & indocti ut uis hominis facultas tulit. Attubulce

Tarditatem suam excusat.

bulce inquinatissime tanquam meretrices ad inuicem iurgantes solent, ad uitae crimina confugisti, in quibus petulanter es nimium debacchatus. Sed nisi os tuum eius spurcicia refricauero, non recuso quin superior sis in hac maledicendi libertate. Ut uero a leuioribus ordiamur, me in multos scripsisse accusat, ineptamque fabulam introducit. Ut autem omnes oratoriae artis uires complecti uideatur, ne uel in cassum tot annos dediscendi praecipua tradiderit: lanotio Naneto Florentino uiro clarissimo accusatoris, increpatorisque partes tribuit. Facis haud paruifaciendi iniuria illo uiro doctissimo, qui eius nomen, eius famam, eius laudem tua turpitudine coinquines. Quid enim opus fuit, cum tu ipse in reprehendis omnibus uiris doctis uersatus, satis eruditus, satis super satis petulans existas, alteri tuae partis laudes tribuere: Sed quid dicit lanotius: Me in Franciscum Valatem, in Philephum, in Guarinum, in Thomam Reatinum, multosque alios scripsisse. Miror cur non & te sex tum inter illos annumerasti, in quo saltem non esses mentitus. Pessime agis orator scelerate, qui amicum ut putas tuum tam aperte mentientem & falsa dicentem introduces. Non fert illius dignitas atque autoritas, ut a tua natura barbara mendacio damnetur. Mentiaris quantum libet solus, tu qui totus ex mendacio es confectus, cui gloria est mentiri, cui ueritas odio habetur. Quid illi ornatissimo uiro hanc infers contumeliam, ut eum in similes ea loqui, quae potius fanaticam tuam dementiam tangunt: Cur eum mendacem facis: cur obiurgatorum quod longe abest a moribus suis. Cur similem tui: An uerebaris tute illa sub tua solida & dicaci persona exprimeres: At nullum timuit Hercules, cuius tu fortitudinem imitatus, ais in principio tui egregij contra me operis, te non uereri palam aggredi. Si aggredi uelles, quo in loco tibi assentiar: cum nouerim tuam imperatoriam fortitudinem. Non enim miraculi joco esset, ne senem aggredi potuisses, qui aggredi solitus etiam sis adolescentiores. Sed ut ad lanotium redeam. Indigna illi uiro contumeliam excitas, quem ad ea loquentem introduces quae sunt ab eius humanitate & prudentia longe remota. Non enim imitando stulticiam atque insaniam Valleam iurgij & turpi uitio referatam, ipse uoluisset haberi insanissimus. Sed traxit te ars & doctrina dicendi, ut uidereris oratoriam facultatem te domi in arcula inclusam tenere, cuius est aliquando alios loquentes facere. Sed esto, ego lanotium minime confutui, tu qui morum censor & eloquentiae es magister, quem tibi in consiliuim in fabricanda illa insulsa & furiosa loquacitate adhibuisti. Virum credo aliquem grauem, prudentem, probum, maturum. Muliercula illa fuit quam te cum domi habes, quae tibi mentem atque animum subministravit. Nam ut audita oratione mea domum Valla redijt, exanimatus, gemens, exanguis, ut uix sibi genua constarent iuxta lectum in cubiculo tacitus assedit, & capite ad lecticam reflexo, manibus ad genua demissis, stupidus sine uoce, suspiria ab imo trahens pectore diutius permansit. Accurrit interim mulier,

Mendacio notat.

Irrisio publica.

& homi

& hominem semiuiuum conspiciens, peioraq; suspicans, quærit quidnam rei tantum torporem excitasset: Ille uix leui uoce emissa, Poggius ille inquit: Ille inquit Poggius homo nefarius & scelestus contra me scripsit, mihiq; decreuit stultorum triumphum. Illa ad hæc uerba paululum subridens, hominem hortata, apprehensaq; manu, facilis hæc inquit erit iactura, quin tu homo uerborum copiosissimus, in detrahendo expertus, qui Rhetoricam doces, qui Panormitam & Fatium, ut tute mihi narrare solitus es, prostratos superasti. Qui arietem ferocem cornibus apprehensum Neapoli singulari certamine deuicisti: Qui in regis exercitu, & tot in prælijs affuisti, non ne & huc malum uetulum superabis: Animum sume, & te uirum ostenta. Scribe tu quoq; in illum, nec cures uera an falsa crimina opponas. Finge ut libet, & maledictis illum lacesse. Qui enim à te obiecta legent, nescient te esse mentitum, forsitan uera esse iudicabunt. Recreatus non nihil egregij hortatoris uerbis noster Lepusculus Galeatus, cœpit respirare, & sui comilitonis hortatu uires sumere adedò ingentissimas, ut ex uilissimo lixa leo subito ueniens, & alter furens Hercules sit effectus. Itaq; statim absq; tubæ sonitu, in aciem & certamen descendit, fretus sagittis quas Hercules ei ueneno tinctas reliquit. Sed ut ad Iannottij uicia à te conficta reuertar, cur uirum prudentissimum facis impudentem? cur ueridicum effingis mendacissimum: cur prudentem stultum? Quid enim stultius quàm alterum obiurgare ob rem quæ nunquam fuit. Ipse potius pro sua sapientia te accusaret acriter, qui illi partes tribueris mendacis ac fraudulentis. Ipse in te uersus uanitatē tuam accusabit, & ut præsumptuosum, amentem, temerarium, furibundum redarguet, præditum impudentia singulari admonebit, ut parcius tua solita iactantia utaris. Suadebit ut tua probra recognoscas ante oculos posita, ut rarius falsa in alium comminiscaris. Diceret se Neapoli multa de tua insigni dementia flagitijsq; audisse, quæ prolata tibi ruborem excuterent, quamuis sis pallidissimus. Admoneret stultorum esse aliena uicia meminisse, suorum obliuisci. Hortaretur ut maledicam naturam reprimeres, linguam ueneficam compesceres, taciturnitatem & silentium Pythagoricum seruares, ut aliquem locum relinqueres alijs te laudandi, ne te tam inani labore implicares. Diceret, uerissimeq; diceret, cum Aurispa uiro doctissimo, nullam mihi unquam uel minimam uerborum fuisse dissensionem, cum Guarino & Francisco Valate studiorum & doctrinæ disceptationem fuisse honestissimam, ut saluo iure amicitia, suam quisq; sententiam tueretur. De Philepho nil tibi impudico asino respondendum, qui ignem iam extinctum coneris excitare. Amici enim tuendi gratia, in cuius causa honestius est laborem sumere, quam in nostra nonnulla scripsisse me, & illum contra rescripsisse, postea nos redisse in gratiam, ut præteritorum obliuiscia quiuis sit, & bono uiro dignius quàm meminisse. De Thoma mentitum te esse, ac uisulabit me priori loco dixisse: Ipse enim si roges fatebitur, primum me suis lacessisse

Iannottij in uirij officium.

Philephore conciliatus.

lacessisse maledictis, me posteriorem in respondendo fuisse. Afferet te primum omnium qui uiuant falsa crimina fingere. Detrahendi scientiam obliuiscaris. Citius enim quem tibi uitam eripere posse, quàm licentiam detractandi. Hæc Iannottij sapientia decent. Hæc eius uera sententia futura est. Sed quid mirum fanaticæ Apollo, si in aliquos sum inuectus ad meam defensionem. Non ne est hoc usitatum: non ne iure homini concessum? Scripsit Cæsar nulla contumelia accepta, sed laudibus Ciceronis permotus contra Marcum Catonem perfectissimum, doctissimum, ac sanctissimum consensu omnium uirum. In quem tu quoq; latrans conijcis inuidia: crimen. Scripsit Cicero in Pisonem, in Marcum Crassum, in Marcum Antonium, in Catilinam, in consularum cōpetitores. Scripsit beatus Hieronymus in suos detractores, multiq; alij id egerunt egregij doctrina uiri. Fuit enim semper sui defendendi ratio honestissima. Itaq; fateor me quoq; iusta causa commotum scripsisse in aliquos, & in te præsertim rabulam nequissimam, à quo fueram nullam meam ob culpam prouocatus. Sed extant quoq; laudatiōes meæ permultæ. Scripsi in laudem legum & medicinæ paucis uerbis oratiunculas duas. Disputaui insuper de illarum præstantia, quod tu reprehendendi studio notus, tua inani loquacitate accusas. Tu uero lanista perfide, qui semper uiuorum ac mortuorum famam læsisti, qui semper es in obloquendi officina uersatus, qui semper uiris doctissimis detraxisti, dic oro, & quem unquam præter te ipsum laudaris: quem uel parum præter unicum Quintilianum commendasti: Nimirum illud est quod Iuuenalis ait: Furem accusat Verres, homicida Milonem. Nam qui totus constat ex detractorum, scurrarum, conuicatorum, maledicorum grege, qui communis est omnium criminator, nullius laudator, me culpam in aliquos scripsisse. Hæc ex arte oratoria scite nimium deprompsit, ut translatione criminis uteretur. Sed hæc leuiora: Me uinosiorem Marco Antonio temulentumq; appellat, & inebriari solitum uino rubeo dicit: Saltem album diceret, ut aliquam dignitatem adijceret ebrietati. Cur non potius hic noster maledictorum auceps, uinum Cretense, Corsicum, Genuense, aut Trebianum nostrum, in quibus est aliqua bibendi suauitas & uoluptas protulit, ut ei fides aliqua adhiberetur: Vinum rubeum dicit, quo uix rustici trahere solent ebrietatem. Sed tu non satis bene diuinasti fanaticæ hallucinator. Album enim, non rubeum uinum sumpsi. Et quidem copiosius solito scripsi aduersus maledicam uesania tuam, ut sicut Ennius nunquam nisi potus profiliuit ad arma dicenda. Ita ego ut uberius in tuis laudibus uersarer, perpotavi optime, sciens secundos calices solere reddere hominem disertorem. Et nunc quoque, ne semper mendax existimeris, uino rubeo fruor, ut luculentius eloquar egregias laudes tuas, ut uinum si quid forsitan te dignum laberetur, tuarum uirtutum memoria in subministrat. Sed de te inques uiro sobrio atque austero. Meministi ne ebrietatis patronus, bibendi laudator, uini defensor, *Ebrietatem cum obijcit.*

cum te olim uir clarissimus Antonius Panormita ante uestrum discidium ad
cœnam unâ cum doctoribus quibusdam inuicasset, te laudando uehementi
us, & uirtutes tuas colendo, ac subinde ad singulas laudes uinum tibi non ni
grum, sed græcum subministrando, cum id more græco fieri diceres, ad tan
tam produxisset ebrietatem, ut primo ueluti simia multos ludos iocosq; æde
res. Dein de ut leo insurgeres fortior. Tandem ut porcus dormitās, te in tri
clinio prosterneres resupinū. Superueniente nocte cum nulla pars corporis
suum officium faceret, quippe omnia uino demersa erant, neq; ad solitum tu
gurium ebrius, dormiens, stertens reuertere posses, quidam ridēdi gratia te su
per asellum sorte obuium uatem nostrum Apollinem imposuerunt. Et cum
neq; sedere præ sopere, neq; te erigere ob mēbrorum stuporem ualeres, re
clinato tanquam morbo debiles solent super hærentis cuiusdam humerum,
languido capite, brachijs mēbrisq; demissis, clausis oculis, ore aperto, uinūq;
fœtorē deterrimum exhalante tanquā alterum Silenum, ut in sculpturis pri
scis uidemus, domum deduxerunt. Vbi quis socius erat, graui aliquo morbo
hominem correptū putauit, neq; alijs ridentibus quidnam rei esset prius præ
cepit, quam uomitione ægritudo illa est patefacta. Hæc aded grauius Sile
nus noster tulit, ut postmodum bellum quod adhuc uiget indixerit Panor
mitæ. At hæc Neapolitana uinaria expeditio forsitan obscurior, notior Ro
mana. Annos amplius ferè tres in conuiuio cuiusdam episcopi tantum uini
esuriens sitiensq; absorbuisti, ut cum uesperis lectiturus esset, neq; ad horam
præstitutam appareres, an ignoras discipulos tuos cum diutius stertentem
oratore suum, & exhalantem crapulam expectassent, tandem cubiculum
ingressos, te magnis uocibus tanquam à lethargo detentum excitasse. Cum
tu semiuuius, oscitans, stupidus, demens, caput phreneticum somno graue,
uino repletum, oculis uix apertis, paulisper enixus cubito eleuasti, linguaq;
balbutienti, nescio quid latinis græcisq; uerbis ebulliens, tum ad cachinnum
discipulos mouisses, tu quoq; ore obtorto ridenti similis caput demissisti, ut
reliquum uini obdormisceres. Postridie uero ebrietatem excusans, in succi
dam & nimium saktas epulas quæ sitim excitauerant, culpam omnem deie
cisti. Dignum profecto risu spectaculum fuit, oratorem, philosophum, poë
tam, nostrum aded loquacem ut ranis quoaxantibus sit molestior, non taci
tam, sed elinguem, non mutum, sed semimortuum, non dormientem, sed sei
pultum, uerba ædere conantem uoce destitui, uino, somno, crapula oppres
sum. Nūc sanè uideo, cur in quodam tuo opusculo, in quo Epicureorum cau
sam quantum datur tutaris, uinum tantopere laudasti. Ipsum (ut uerbis tuis
utar) læticiæ parentem, gaudiorum magistrum, felicitatis temporis comitem,
solatium aduersi, pacis, concordia, amicitia arbitrium appellas; Bacchum
compotatoresq; aded profuse laudans, ut epicureolum quendam ebrietatis
assertorem te esse profitearis. Salue inquit omnis ætas, omnis sexus certè assu
duæq;

duæq; delitiæ. Deniq; postquam plures qui uino indulserunt laudasti, addis
& partes tuas. Quod autem ad me attinet ais, unicum mihi hoc prospexi in
senectute per fugium, ut cum senectus aduentauerit, in qua cibo, uenereis, ce
terisq; rebus agendis defecti sumus, huic prouincia me totum administradę
tradam. Multa præterea addis uerba, non sobrij, sed nequissimi gæneonis.
Possem plura expressa tuæ sobrietatis recensere uestigia, sed non omnia tua
flagitia nunc proferenda sunt. Satis est, te tum uino, tum stulticia maxime re
pletum nunquam sobrium dici posse. Inuehitur in meas confabulationes, ut
spurcas & bono uiro indignas, homo austerus & sæuerus nimium, ut alterū
Zenonem stoicum credas, aut Catonem tertium, non bestiarum quendam
bubulcum, omni plenum rusticitate. Sed quid mirum, facetias meas, ex qui
bus liber constat, non placere homini inhumano, uasto, stupido, agresti, de
menti, barbaro, rusticano. At ab reliquis aliquatō quā tu doctioribus pro
bantur, leguntur & in ore & manibus habentur, ut uelis nolis, rumpantur li
cet tibi Codro illa, diffusa sint per uniuersam Italiam, & ad Gallos usq; Hispa
nos, Germanos, Britannos, cæterasq; nationes transmigrarint qui sciant lo
qui latine. Libet enim & mihi Valleam iactantiam præ oculis habens paulu
lum gloriari. Cum Vallam nostrum Agalonem pastorem appellassem asi
narium, in parentem meum uersus, asinarium fuisse dixit; Sulte sanè & nimi
um dementer. Nihil enim de suis parentibus sum locutus. Neque enim ad
illos qui iam uita functi sunt mea oratio extenditur, sed ad stulticiam eius qui
uiuit. Inhumanum quippe est mortuos qui respondere nequeunt incessere.
Sed cui conuenit exprobrare alicui patrem? Et præsertim qui patre incerto
sit natus, qui patrem sit ementitus. Qui itidem ut Romulus iactare possit, se
Martis filium esse. Nam is in cuius nomen inuadis, quem in simulas fuisse pa
trem, quem tacito nomine utriusq; iuris doctorē fingis, qua uita uixerit præ
tere. Sed ita doctus fuit ut nemo in Curia esset indoctior, ita in ea uersatus,
ut nullus ignotior, ita celebratus, ut nullus desertior uideretur. Qui aded no
bilis fuit, ut sibi ipsi esset ignotus, aded te charum habuit, ita tibi prospexit,
ut tanquam priungno nil tibi dimiserit in quo posses tuo præter manus spue
re. Qui nil tibi præter barbaram quandam insaniam & demens ingenium
reliquit. Quæ non in illius contumeliam scripsi, sed ut reprimam paulisper
præcipitem iactantiam fœculentissimi oris tui. Possem si tui similis esse ue
lim, & patrem meum scribere equestris ordinis uirum, aut doctissimum
quempiam, ut tu illum tuum iactas fingere. Præreptorem alienarum uxo
rum me à te fingi, cum legissem, ueritus sum, ne tu qui poëta historicus, ora
tor etiam illa quæ non sunt nosti, diceres alterum qui Proserpinam rapuit
esse Plutonem. Sed timuit uir prudens & astutus, ne me admoneret, ut eum
Ioui qui Ganimedem rapuit compararem. Iouem quippe furunculus hic
imitatus, Neapoli adolescentulum quem deperibat, a senon raptum, sed

Libri facetias
rum commen
datio.

In patrem eius
obiectio.

fraude seductum diutius occultauit. Qua re cognita, uerbere coactus est prædam restituere interceptam. Vnde contra antiquum prouerbum quod aiebant: Seruum malum fieri fuste nequiores, uulgo usurpatum est, nouel lum louem uerberibus meliorem euasisse. Sed quid somniasti stultissime pædagogule falsum mihi crimen obijcere, & mulierum facere mētionem, cum tu uerissimi notissimiq; flagitij notam fronti tuæ impressam atque inultam feras: cum habeas domi publice meretriculam, meretricem inquam domi habeas scelerum tuorum testem. Nam propter tua egregia opera, quibus uelut harpyia omnia loca quæ tangis turpiter fœdas, cum pulsus Neapoli Romam reuertisses, nil tecum ferens præter esurientem uentrem, macilentum corpus, pallidam faciem, dentes famelicos, genas pilosiores annis, panisq; obsitus, sicut hi solent qui diutius in carceribus fuerunt, omnium uerum præterquam stulticiæ inops, aded ut non homo, sed phantasma quoddam subrusticum esse uidereris, in domum sororis & mulieris quidem optima tuiq; dissimilis diuertisti. Cunque uir eius modestus & probus pietate motus, te omni ope quæstique nudatum diutius nutrisset, ancillam eius seruam à te nequissime corruptam, grauidamque factam non rapuisti, sed perfidæ prædæ per summum scelus subripuisti. Homo sanè tum plenus pudicitia, tum pius & misericors, qui sceminae pergrandis & plusquam maturæ uiro egestati subuenire uoluisti. Non sum ita inhumanus ut huius rei te admodum culpem. Homo es: Nox, uinum, & consuetudo, & frequens suasit usus, forsan lacessitus ut uiri fortis est iniuriam repulisti. Id in te uitiosum, quod in altero eius criminis culpam fingis cuius architectura residet tecum domi. Non satis prudenter facere uideor, qui respondeam aliqua ex parte maledictis impurissimi nebulonis. Satis enim nomen in eum uulgatum est, satis probatum, ut nullo egeat defensore. Sed non horruisti belua impudentissima falsitatis meminisse, qui olim Papiæ penuria coactus, ut non redderes pecunias tibi creditas, falsum chirographum cum scripsisses, accusatus, conuictus, damnatus, ante tempus legitimum absq; ulla dispensatione Episcopus factus es. Magna profecto dignitas, id ætatis adolescentem tantam dignitatem assequi sua uirtute potuisse. Sed cum tibi inuito ea dignitas esset concessa, credo ne à Pontifice culpareris, mitram albam eo quo acceperas die in episcopi curia deposuisti, quæ adusque hoc tempus suspensa pendet, ad gloriam & detestandam sceleris nominisq; tui sempiternam famam. Eam quoque historiam olim Franciscus Episcopus Papiensis quo cum erat mihi summa familiaritas & antiqua consuetudo, cum te nondum nossem, singulartim ridens narrauit. Quid illa Neapolitana tabularum corruptio: non ne te nequissimum omnium ac perfidiosissimum, non prædonem, sed furum culum esse conuicit? Recordare, recordare quæso, uel saltem me admonente, cum ob nummos à mercatore creditos tabulas abrasisti, & pro quodam

Episcopum factum notat.

Falsarii dicit.

quodam pecuniæ numero alterum subdidisti. Quo facto in carcerem coniectum Regis benignitas secundi episcopatus laude priuauit. Quod uero quæris, cur hædos meos à lupis non custodiam: Credo filios meos à te significari. Sed hi quamuis paruuli sint, tamen cum prope transis, ueluti catuli tigiles licisca latrante, significant lupum famelicum hædorum diuersorio appropinquare. Debeo tibi gratias qui me ad imones turpitudinis tuæ, qui nondum etiam exacta ætate potes præteritorum tuorum scelerum obliuisci. Subijcit tibi antea cta uita memoriam pessimi flagitij, in quo fuisti ab infantia turpiter uersatus. Vidi enim te postquam ad Urbem ueni, uulgare scortum & corruptum habens uenale, ita omni turpitudini expositum, ut nulla esset merx in Urbe emptoribus uulgatior. At necessitate ad id impulsus dices. Adolescentulus enim patre quem appellabas destitutus, mendicus, egenus, grummosus, nullius rei præterquam uermium abundans, domo carens, ubi caput declinans non habebas, egestate coactus ad eum quæstum descendisti summo cum dedecore, qui tibi uictum suppeditaret. Magna necessitatis esset excusatio, nisi in prioris ætatis turpitudine ætas corroborata, se postea turpius inquinaasset. Potuisset ascribi inopia, inscitia, ætatis imbecillitati. Adultum uero uirum, senem eodem in scelere uersari, ingens est facinus & perniciosum. Nam ut omittam Neapolitana probra in quibus tua est cupiditas debacchata, quod paulo post refertur, quid te ad aperiendum ludum (ad quem pueri elicerentur) patefacere coegit: nisi ut ad tuam palestram adolescentum greges conuocares, ut tua domus non domicilium doctrinæ, sed libidinis diuersorium uideretur. Possem nominare nonnullos quibus suam pudicitiam per te tutari non licuit, cum hi postea questi sunt, nisi & illorum & meo pudori uellem parcere. Tu ipse nosti scelerum artifex quæ fuerit parctum querimonia, cum ad eos tantum facinus est delatum. Sed ut Neapolim reuertar, ubi sunt plura trophæa tuorum operum excitata, cum adolescenti Neapolitano esses molestior quam illius pudor postulabat, ille tuæ uexationis continuæ pertæsus, te aliquando domum noctu uenire poposcit. Vbi uir militaris & nocturnæ pugnae assuetus, ab adolescentis seruis honorifice exceptus es. Nam te dorso unius impositum, eleuatis à posteriori parte uestibus, ut in scholis pueri castigantur, grossioribus loris, quæ stafilia appellant, ita nates afflixerunt, ut menle integro sedere nequiucris. Quo tempore scelestus domi dentium dolorem simulasti ad tantam turpitudinem excusandam. Sed diu præclarum facinus non potuit latere. Nam per compita & atria digito notabare, cum diceretur: Hic ne ille qui equo bipede donatus est: Vtinam hoc solo flagitio tua exquisita procacitas contenta fuisset. Nam cum in ea ciuitate priuatim oratoriæ artis tradendæ beneficium profitereris, legendi studiū pro lenocinio sumpsisti, ut non tantum doctrinæ ars quantum pueros tractandi cupiditas te impulerit ad gymnasium, Improbissimi questus publica est cor

Paticum fuisse dicit.

Turpissima obijcit.

mœdia ex omni parte confecta, te Hugolinum quendam adolescentem ingenuum, bonis ortum parentibus, ultra quam decet oratorem omnium ac philosophum adamasse. Qui cum te molestius instarem ferre non posset, re cum coruis comunicata, insano te amore ardentem, amentiaque seductum, in quendam uicum noctu iussit secedere, quo cum spe rei potiunde uenisses, uelut in laqueos incidisti, ibi murmure & strepitu expectantium perterritus, in quendam angustum locum repens, ita tamen ut pedes extaret subisti. Cum illi hominem quaerent ac fugisse arbitrarentur, quidam oculatus prospiciens. Eijce hominem exclamauit, & tanquam alterum Cacus pauitatem & multa timentem, extractum pedibus ex spelunca in publicum deducunt, ut illud de te Virgilianum rectissime dici posset: Tum primum Cacus nostri uidere trementem. Quid ibidem perpeffus fueris, quomodo illi te acceperint, qua ignominia, qua cõtumelia, quo dedecore te multarint dicere erubesco. Tu te ea nosti, qui propter eam infamiam, nescio quam suscepisti peregrinatione. Hæc est militia egregia Vallæ nostri summo cum honore & præmio traducta, in qua sanè gloriatur, licet & suum nomen extollat, si quo pacto posset extollere dedecus iam conceptum. Exprobras mihi concertationem quamdam inter me & Trapezuntium, cum adessent cæteri secretarij exortam. At tu orator eximius, cuius est rem paruulam uerbis magnam reddere, tanquam in Lapitharum centaureorum bello me colaphis percussum fingis. In quo uehementer erras. Non enim colaphis tantum, sed calcibus, fustibus, ferro res acta est. Itaque demiror te Thrasonem ignauissimum, militem gloriosum non accurrisse ad id certamen cum panniculo, tanquam manipulus furum quo abstergeres uulnera. Sed heus tu uir huiusmodi bellis assuetus miles Thraso, meministi ne Neapoli in Regi curia cum quendam Alphonsum ex ordine equestri uirum strenuum, ob nescio quod facinus acius impugnares, te in terram proiectum, calcibus ab illo & pugnis concisum, cum tu postea facie puluerulenta, ore scisso, labentibus dentibus, barbula & crinibus sanguine resparsis ut eras exurgens, pavidus, gemens, uix compos spiritus regem adisti iniuriam questus? Quo spectaculo primum indignabundus postmodum in risum uersus rex, in aliud tempus eam causam reiecit. Libenter commoror in illa tua expeditione Neapolitana, in qua plura trophæa tuæ laudis erecta sunt. In qua nisi quorundam Principum inuidia obstetisset, in sine suis triumphum ob rem domi militiæque egregie gestam reportaturus, arcum certe triumphalem dicissent tibi. Sed hoc non præteribo tuæ gloriæ facinus adijciendum. Meministi ne sacrilegi furcifer, quosdam libros Græcos, ex cœnobio religiosarum sanctæ Claræ mutuo concessos per summam fraudem subripuisse, & Romam clanculum asportasse, qui fuerant tuæ perfidiæ crediti. Quam rem illi grauer ferentes, hoc furtum dissimularunt, sed multis tamen uiris hanc iniuriam sunt conquestæ. Postquam nonnullis

Vallæ

Ad aliud obiectum.

Furti obiectio.

Vallæ nostri maledictis respondimus, nam omnia prosequi stultissimum uideretur, iam ad doctrinæ eruditionisque disceptationem ueniamus. Sed modestior nostra quam illius erit oratio. Ipse enim uelut Hercules in me insurgit, Neptuni tridente me conficit, Iouis fulminibus me urit, & ad infernas usque deturbat sedes. Quis est dii boni, qui tantis numinibus, tantis uiribus queat obistere: Cedendum est de uia paulum, deque tam pugna aspera declinandum. Itaque submissius agam cum Vallæ nostro, tractabo illum clementis. Demulcebo tergum eius leniori manu, tanquam qui feram bestiam cupiunt reddere mitiorem. Culpas me communis omnium detractor insanus, quod oratio in eum scripta multis in locis deuiet ab integritate linguæ latinæ, pluresque errores ille ascribit. Item librum suum tertium absoluit erroribus, ut fanaticus credit, qui in meis epistolis continentur. Quo in loco primum respondeo, turpissimum mihi ducere cum insano garrulo disputare de Grammaticæ quaestiuiculis, in quibus Pædagogus ille ab infantia immerfus iacuit, solitus semper de eiusmodi ineptiis cum puerulis garrere. Deinde nullam aliam ob causam putare omnia recte à me scripta, nisi quia reprehenduntur à Vallæ. Si enim suo frascienti gustui placerent, perperam à me scripta existimarem. Qui enim Ciceronem, Varronem, Titum Liuium, Salustium, omnes denique scriptores redarguit demens atque impudens garrulus, & Poggium illorum numero qui latine nesciunt potest addere. Ego in tuis erroribus explicandis qui penè sunt infiniti nequaquam immorabor. Multi enim super his redarguendis libri essent conficiendi. Bartholomæus Fatius eos solos comprehendens, quos in historia illa tua præclara de gestis regis Arogonum à te ædita, & in Bibliothecam posita, quam tamen iam uermes & mures ob eius celebritatem corroserunt, in testimonium ignorantie ædidisti, magnum uolumen contexuit. Itaque si omnes tuos libros bellos scrutaremur, aut errores in lingua latina permultos, aut hæresim deprehenderemus. Nihil enim adhuc ædidisti nouellus Iulianus, cui non hæresim aliquam damnandam insereres. Sed ut ad orationem meam reuertar. Fateor multos esse (postquam ita garrulatori nostro placet) errores meos. Sed tamen qui ueniam merentur. Tua siquidem culpa est, si quibus in uerbis fuerim tua opinione lapsus. Nam ut frequens consuetudo cogit nos contrahere mores illorum quibus cum diutius consueuimus, & malorum contagio malos solet reddere. Ita ego cum legerim tuas non elegantias, sed uerborum disputatiunculas barbaras, ueluti stulticiæ congeriem quandam, sine sensu, sine sale, sine sapore, iurgij, contumelijs, absurditate plenas, quibus nulla inest nisi iactantiæ & dicacitatis doctrina, ipse legendo stulticiam Valleam sum penè factus indoctior, ut non sit mirum ex ea me lectione obliuiosorem linguæ latinæ paululum quam consueueram euasisse. Sed confide quaeso in amici diligentia. Ego met tuam causam gratis egi, spontanea

nulla tua cum impensa, nullo aduocato, nullo patrono. Ut enim inscitia mea
 & in dicendo absurditas, abiq; tuo labore esset omnibus nota, tua uero singu-
 laris uirtus & doctrina ubiq; cognita, nisi oratiunculam meam solam absque
 aliquo defensore Neapolim, Senas, Florentiam, Ariminum, Venetias, Pata-
 uium, Veronam, Mediolanum, & ultra montes quam primum transmigra-
 bit. Itaq; non est opus ut multum in meis erroribus incumbas. Ego met eos sa-
 tis uulgavi, quamuis nequaquam à te rogatus. Dixi in fine orationis meae
 illum fanaticum stulticiae alumnum barbarismorum copias ad me oppugnan-
 dum esse ducturum. Neq; me fefellit opinio. Nam euestigio tanquam alter
 Poliphemus uastam ferens clauam, ac è motibus non Siculis, sed Kipheis de-
 scendens, ingentem barbarismorum exercitum aduersus me in aciem dedux-
 it, ut altero Mario mihi opus sit ad tot barbarorum impetus repellendos,
 quorum Imperator barbarior barbaris existat. Exclamat statim barbarismum
 in meis dictis reperiri. Desuetum pro insuetum à me positum culpatur. Sed huic
 barbaro latinum opponam. Vergilius enim in Aeneidis: Iam pridem resides
 populos desuetaq; bello Agmina in arma uocat. Resides populos, eos appel-
 lat qui in armis antea non fuerint uersati, ideoq; desueta agmina uocat, id est,
 bello non antea assueta. Sed uerue noster in crasso natus aere, nihil nisi cor-
 nupetere uel pedere potius didicit. Cum scripsissem ædidisse Vallam nostrum
 librum quendam aduersus beatum Hieronymum, me in eo uerbo errasse, &
 condidisse debuisse à me scribi, cum nondum librum ædidisset. Sed quomo-
 do sacrilega bestia, ad meam & multorum præterea noticiam tua perfida &
 nefaria uerba peruenerunt: Nisi forsitan uelis id esse librum ædere, per plate-
 as & compita uulgari in cantu & tubis, sicut Borra histrio quondam facere
 solebat. Sed ædidisti librum uel libros potius ostentator insane, existimans te
 laudem ex tanti uiri detractioe consecuturum. Sed cum uideres tibi ignis
 periculum imminere, occultasti librum, de quo paulo post dicitur latius. In-
 stas quoq; corruptor noster in uoluminis errore inquiring, quomodo decem
 libros uolumen appellat: O belua insensata, cum scripsi eam epistolam uolu-
 men illud erat, sicut & hodie est minime in libros distinctum. At postmodum
 cum plures alia epistolae à me essent conscriptae, decem librorum codicem
 effeci, detractis multis epistolis quae in priori uolumine continebantur. Pos-
 sem omnia quae à te obijciuntur confutare facillime, si ocium esset in uerbu-
 lis commorandi. Sed eam curam relinquo doctioribus, qui rectius quam tu
 iudicabunt. Me uero in tam multis ut tibi placet errasse nequaquam res uide-
 tur miranda. Nam scribis me inscium latinae linguae, dicendi imperitum, nihil
 Dialecticae, nihil Astronomiae, Geometriae, Musicae, Iurisciuilis uel Pontifi-
 cae, nihil Philosophiae, nihil Theologiae attigisse, quasi ego instar tui me ear-
 rum artium doctrinam profitear tenere. Tua istaec est professio, tua ostenta-
 tio, quem ne stare Iouis imbutum, quem Mineruae lacte educatum, didascalum
 uere

uere possumus appellare. Nam ita linguam tenes latinam, ut barbarus stultissi-
 mus uidearis. Ita es in dicendo peritus, ut nihil sit absurdius tua inani uei bosi
 tate. Ita Dialecticam calles, ut eam tuo egregio opere insulso tractans, : uri
 bus ut aiunt lupum teneas. Ita existis in Astronomia uersatus summa cum per-
 spicuitate, ut lanam sole minime discernas. In Geometria ita peritum dicunt,
 ut neq; domum tuam, neq; praedium ullum metiri queas. Musicam certe no-
 sti, & ea causa est cur te domi quotidie cantantem docentemq; tuam Psalteria
 audiamus. Iuris certe ciuilibus tantum percepisti, ut te Acurtio asseras doctio-
 rem. Cuius rei nuper periculum fecisti. Nam in iudicio quodam mulae (tute
 nosti quid dicam) cum sine aduocato causam tuam coram senatore orares, pri-
 mo congressu confusus, conuictus, superatus cum risu omnium ab ea causa deci-
 disti. Quid loquar de philosophia: Cuius scientia tibi concedo: Aristotelem em
 tanquam errantem reprehendis. Ita omnium rerum naturam nosti, ut tuam omnino
 fueris oblitus. In Theologiae cognitione certe palmam mereris, cum nihil à te
 scriptum sit in quo non aliquod haeresis crimen admisceat. Quapropter haud
 mirandum est si ad eum gloriaris, cum sis tot tantarumq; facultatum pericia circu-
 scriptus. Tu enim unicus iam in uultis aetatibus extitisti, in cuius infantuli os (ut
 de Platone legimus) mel apes condidere. Itaq; iam tibi non Pantheon, sed
 Pamlichion templum dedicabimus, in quo tua opera ignominiae sacra dica-
 bunt. Asserit Valla noster medicissimus: ea uerba de quibus in priori orati-
 one sum questus, non esse neq; manu sua, neq; suo mandato conscripta. In quo
 deum testatur fidei decoctor tanquam deum curet homo periurus, aut impius
 aliquid pensi faciat deierare. Ego itidem nequaquam ab eo uerba illa scripta esse
 dixi. Sed suo praeepto ab adolescente ut ipse confessus est, quem ille impurum
 sua reddiderat contagione. Quis enim credat adolescentulum indoctum, rudem,
 qui ne primis quidem labijs grammaticam nouit, ad eum impudentem aut stolidum
 fuisse, ut quae nescierit scripsisset: qui etiam in fine epistolarum mearum illas male
 compositas scripsit secundum doctrinam & elegantiam magistri sui, ac ea postmodum
 à te admonitus abrasit, non tamen ita deletis literis quin legi possent. Qua ex
 re stomachatus ea subdidi quae referunt à Valla. Sed homo demeticissimus rei
 fert in puerulum dementiae suam. Scribere iussit ea quorum ipsum met pudet,
 & dum purgare stulticiam suam nititur, reddit illam ampliorem. Ita enim se
 excusat ut nullus alter eum magis accusare possit. Purgat se à culpa detracti-
 onis ac mordacitatis qua usus est in ueteres scriptores, & ita se excusat ut
 semper utatur officio accusatoris. Tu etur quantum potest errata suae scurri-
 litatis. Et à me admonitus errorum suorum, aliter sensisse se dicit quam à me
 scribat. Sed ego eius loquacitati nequaquam respondi, relinques iudicium eorum
 quae dixi doctioribus qui ea legerint. Nam plebeculae stultorum qui sibi alludunt,
 & à stulto stulticia dicere, nulla mihi cura est. Doctorum ego uirorum scien-
 tia acquiescam, qui grauius & maturius à nobis dicta ponderabunt. Ego
 quidem

quidem uerba illius posui, nil addēs de meo. Quæ ille præuicator nequissimus contorquet, & exempla profert quæ contra ipsum si quis recte animaduertit testimonium faciunt. Multa enim in suis non elegantijs, sed uerborum calumnijs deprehendi à uero sensu extorta, quæ cum testibus confirmare nititur, eos affert quorum testimonio damnatur. Harum rationem plurima possem referre exempla, nisi uerear ne sim longior quàm par est in eius nota stulticia enarranda. Sed multum admirari cogor fanaticâ detractoris inconstantiam, qui cum nunquam antea quenquam neq; uiuum, neq; mortuū, (uno excepto) uel nimium laudaret, nunc pudore motus, mutata ad tēpus sententia, eos quos antea uelut inscios probro infectatus est, tandem à me reprehensus, ita tamen laudare cœpit ut non cesset à detractioe. Nequiuit uir improbilissimus continere sacrilegam manum, quin & grammaticis & iuriscōsultis ac multis alijs deroget. Ne delinat artem suam opulenter detrahit. Ita temeriter laudat, ut id se inuito & præter naturam & consuetudinem suam facere uideatur. Cum uero uerba à me referuntur quibus in illos priscos inuehitur, in arcem confugit stultorum, asserens codices esse mendolos, & aliter quàm

Faceta irrisio. nunc legantur ab illis scriptum fuisse. Venit in mentem cuiusdam fratris ut appellantur ex ordine Prædicatorum, qui olim Romæ cum Virgilium pueris legeret, si quādo in aliquod uerbū sibi incognitū, cuius uim nesciret incidisset, auem in Arabia aiebat esse. Itidem noster stupidus Valla, cum testibus suam ignorantia conuicta uidet, librorū culpe crimen ascribit. Sed uidete quæso quā nemini parcat amentia Vallæ nostræ, quā sit erga omnes impudentia. Oblatus est mihi nuper libellus quidam, quem ille de libero arbitrio infulsissime omnium qui unquam scriplerūt stulta loquacitate composuit. Res sanè difficillima est, & à beato Augustino ceterisq; doctoribus egregijs summo cum labore uix satis explicata. Valla noster alios quidē non legit. Nam uel tacuisset, uel solita insania in illos crimen ignorantia cōiecisset. Boëtium certe quē à puero in scholis legerat, quemadmodū tractet ut aliquid sapere uideatur inspiciat. Aliquos enim eius locos ascripsi, ne uidear illū in mētendo imitari. Videte oro quanta sit huius portenti nequissimi ostentatio, uel stulticia potius sustibus & cruciatu digna. Hic se id diffiniturū profitet, quod nemo (ut asserit) sit ante assecutus. Verba sua hæc sunt: In præsentiarū uero ostendere uolumus, Boëtium nulla alia causa, nisi quod nimius philosophiæ amator fuit, non eo modo quo debuit disputasse de libero arbitrio in v libro de Cōsolatione. Deinde est (ut ait) perdifficilis ista quæstio & ardua, & haud scio an ulli cognita. Nunquid em̄ res indigna est, si id tu non assequaris, quod uides assecutum esse neminem? Ego ne satisfaciam quod nemo alius potuit. Deinde in hac de qua tecū loqui instituo, pace tua & aliorū dictū sit, nemini prorsus assentior. Nam quid de alijs dicā: cum Boëtius ipse, cui in explicanda hac quæstione dat ab omnibus palma, quod susceperit implere nō possit, sed ad quasdam

Valla de libero arbitrio.

ad quasdam res confugiat imaginarias & commenticias. Ecce hominē sapientem, religiosum, perspicacem, qui nemini, nec Augustino quidem qui de libero arbitrio scripsit assentiatur. Boëtij sententiam improbet. Ipse solus intelligat quod neminē putet fuisse assecutum. Hæc immanis belua cum nihil intelligat, cum proferat quicquid in buccā uenit, cum omnium damnet opiniones, cum se solum tanquā louem rerū omnium potentē ac scientē faciat, ab alijs postmodū reprehensus, tergierat, sententiā mutat, errata interpretat, & iudicium subterfugit. Ut uero opus suum de libero arbitrio aliquo insigni actu concludat, in Aristot. inuehit. Ait em̄ cū philosophos reprehederet. Quorū in primis fuit Aristot. in quo deus optimus maximus, superbiā ac temeritatē tum ipsius Aristotelis, tum cæterorū philosophorū patefecit, atq; adeo damnauit. Nā cum non posset Euripi naturā inuestigare, se in profundū illius præcipitās demersus est, prius eulogio testatus, quoniā Aristot. non cœpit Euripū, Euripes cœpit Aristotē. Quo qd superbius ac furiosius? Aut quomodo potuit deus ingenium illius cæterorumq; similitū magis aperto iudicio condemnare, quā ut permitteret illū ex scientiæ immoderata cupiditate in rabiē uerti, & mortē ipsum sibi cōsciscere: Mortē in quā uel fœdiorē quā sceleratissimi ludæ. O insanā beluā. O stulticiā, inscitiā, dementiā, turpitudinē non ferendā. Quid em̄ stultius esse potest, quid peruersius, quā Valla nostrū qui se scientiā omnium rerū tenere iactat, ignoret Aristotelis mortē adeo inter omnes uulgatā, ut nemini ferē qui aliquid sapit sit ignota. Scribit Laërtius Diogenes, si tamen talem non spernas autorem, Aristotē Athenas cōcessisse, secundo anno

Mors Aristotē
ls. cētessimæ undecimæ olympiadis, atq; in Licio tredecimæ olympiadis, mortuūq; perisse cum esset annorū ferē LXIII. Quo etiā tēpore Demosthenes defunctus sit. Cōsidera, considera in quā ostentator nequissime aliquādo quid scribas, & ne semper ea proferas quibus tuam amentia testeris. Recognosce uerba tua impura nequissime detractor. Aristotē tu solus scelestū, superbiū, temerariū, furiosum appellas, à cæterorū omnium sententiā alienus. Scribit fanaticus noster studio eruditus stulticiæ, subterfugere cupiēs obtrectandi reprehensionē se uitia notasse. Nō scite quidē hoc in cætera dicacis culpa uitare cupiēs, incidit in deterius crimē. Quomodo em̄ uitia hominū reprehendent absq; eorū ignominia? Qui fieri possit non sanè uideo. Satis homines reprehendis, si eorū errores & uitia reprehendis. Sed prorsus demens, nullo sensu, nullo pudore crassat in omnes passim licentia maledicendi, & se nunc stultum, nunc impudentē, nunc prophanū ostendit. Et tu tibi aliquē inuidere censes, cum in te nihil existat, non uinculis & latuminijs dignū. Quis enim misero, infamī, stigmatico, petulanti afello unquam inuidendū putauit? An tibi ea causa inuidendū est, quod fatuus, quod furunculus, quod natura uasta atq; immani ex tua arrogatiæ ostentatione, ex tuo maledicēdi studio omnium doctorū uiorū odium & maliuolentiā contraxisti? Nemo est qui quidē aliquid sapiat, nisi

forlan

forfan tibi cōmunicatione stulticiæ, aut dementiæ, aut scelere aliquo sit cōiunctus, quin te execratione & malis omnibus prosequatur. Recense quot uiris omni literarum genere doctissimis curia Romana exornetur. Considera quis illorum tibi amicus sit: Amicū dixi: Quis est qui tecum loquatur, qui confortium tuum quærat, qui congressum curet, qui consuetudine delectetur: Omnes ueluti fanaticum quendam insanum, proteruum, iactabundum fugiunt & aspernantur. Singuli tuæ fastidiosæ iactantiæ infesti, insensiq; sunt, & ueluti quendam rabidum catulum, latrantem, mordentemq; declinant. Neminem adhuc comperi, neq; theologum, neq; philosophum, neq; medicum, neq; iuriconsultum, neq; aliqua doctrina præditum, quin de te ut proteruo fatuo ostentatore & criminatore sentiat & loquatur. Itaq; gloriaris licet in tanta fama & omniū laude, & adnumerari te posse dicas inter præstantes scriptores, dummodo addas stulticia, insana, ostentatione, iactantia, præsumptione præstantes. Venio nunc ad iudices, quos inter nos sententiâ ferre dicis à te electos. Nescio ex senatorio ne ordine, an equestri, in quorum cœtu contra me litigas eximia quadam arte oratoria & mira copia dicendi. Præcipua uero quadam elegantia usus es, quam miror non esse in tuis elegantissimis descriptam. Sed parum consultus in iure fuisti, qui iudices omnes tuo arbitratu elegeris absq; aliqua reiectione. Causam solus oras, testes solus producis in tuam laudem ex magna dicendi copia. Iudices uel inuitos compellis. Introducis illos opus laudates tuum, & gratias illis agis pro tanto munere laudandi. Hoc est profecto quod tanto tempore Quintiliano operam dedisti, quod declamationes suas in delictis habuisti, quod præceptis rhetoricis tanto tempore indulxisti, ut iudices etiam renitentes, magna uerborum & sententiarum copia, ex ore mellifluo redundante cogeres ad sententiam pro te ferendam. Non est res hæc parui ingenij, non paruæ doctrinæ, non mediocri eloquentiæ, esse in ea causa sine aliquo aduocato superiorem, qua nullū præter te ipsum loquatur, nullus obsistat uoluntati tuæ. Sed uereor phrenetica belua, ne tuam hanc inanem iactantiam, ceruinum caput, superbam ceruicē potius castigent tui iudices, ut graues decet uiros, & illam detestentur, quate extollis, effrenatam laudis ostentationem. Nam si bonorum iudicum officio uti uelint, ad tuam stulticiam conuersi quid inquit: adeo incassum inanis iactatoris gloria te extollis. Quid semper auribus nostris inanis tuæ doctrinæ nomen inculcas? Quid tuis insulsis uocibus adeo sæpe es molestus? Quid te ipsum solus laudas, cum ab omnibus reliquis uitupereris: Quid gloriaris in leuissimis uerborum quæstiunculis, non solum uiris, sed infantibus dediscendis: Quid eadem totiens refricas & ostentas? Num aut nos aut alios surdos putas? Desine aliquando ab hac inani cura. Nouimus quidem iam dudum Laurentium Vallam & eius stulticiam ab omnibus decantatam. Si tantum corpore intumesceres quantum infaris animo, monstrum deterrimum ui-

rum uidereris, & ad insulas ultimas deportandum. Tu te leoni, Herculi, Neptuno cum tridente, Ioui cum fulminibus parem facis. Tu te prædicas præstantibus scriptoribus comparandū. Tu te clauam Herculeam de manu Priuisciani extorquentem introducis. Tu te ueluti cornicula tot alienis plumis, tot uarijs artibus te exornas, ut ueluti alter Proteus in uarias formas te queas trāsferre. Quid hic sibi uult tot uerborum adeo insolens fastus: Quid hæc loquendi uana ampullositas? quid hic sibi inanis tumor exposcit: quo te hæc laudandi effrenata cupiditas perducet: Tu uiuis nō parcis, mortuos lacefcis. Tu te oratorem facis, qui nullam unquam partem oratoriæ facultatis attigeris, nullam oraris causam, nunquam in eloquentiæ certamen descēderis, sed ueluti rhetoriunculus quidam ignobilis à barbaris rediens, de infimis artis præceptis inter stultos pueros stultior ille, insulse, aride, ieiune, contempte disputas, ut discipulos tuos non eloquentiæ, sed infantia, non doctrinæ, sed inscitia, non dicēdi, sed tacēdi artem docere uidearis. Quis enim ex tuis auditoribus ad hanc diem, cum tot annos tuum Quintilianū legeris, uel parum à te eruditus, ac non potius elinguis & mutus euaserit: Quid ergo tantū garris inani loquacitate: Quid nobis obstrepis odiosius quā rugitus asini solent: Cur non expectas ut ab alijs lauderis: An nescis in ore proprio laudes solere sordidas esse: Non nos, ne impudentes uideremur, sed tu ipse qui omni pudore uacas iniquam sententiā pro te tulisti. Nil uerum à te prolatum, nihil nisi à te ipso probatum, omnia perperam dicta. Quibus si quis uellet singulatim respondere, ineptissimum te, stultissimum, ignorantissimum, arrogantissimū iudicaret. Cum nihil tibi præter impudentem confidentiam opitularetur, nihil tibi patrocineretur præter insanam elationē omnibus odiosam. Quintu audi nos quos quæsisu iudices. Remitte hanc inanē & tum nobis, tum cæteris laudandi molestiam. Aliorum te iudicio permitte. Nec sis tam iniquus, & tui & aliorū existimator. Quid fingis te laudari à nobis, qui te opprobrio dignum putamus: Excute aliquando mentem, ut exciteris à stulticiæ somno. Sume aliquid sani hominis si potes, scruteris paulisper supellectilem tuam, & eam à uitio dementiæ purga. Noli esse semper insanus, pone inanem iactantiam, non superbi, nec semper furētis personā assume. Da aliquid prudentiæ, aliquid modestiæ, nō nihil humanitati. Consule Iannotiū tuum. Consule Iohannem Aretinū amantissimū (ut dicis) tui. Quāuis nos uerissime asseramus, nullum tibi amicū esse posse, nisi qui mores tuos imitetur, qui eadem qua tu amentia & proteruia teneat. Hæc tuorum iudiciū uerissima sententia, remittit tibi laborē pro ipsorū erga te studio gratias agēdi. Ego uero ut aliquid eorum sententiæ super adiciā, possum testari, nullū esse in Italia doctrina aut eloquentia excellentem uirum, quin sit insensissimus iactantiæ ac stulticiæ tuæ. Quare Pōtificis secretarios. Quis est eorū tibi amicus: quis qui te non aspernet & fugiat uelut detractorē insanū & turpissimū iactatorē. Noui ego illo-

V rum opinionem,

Doctis omnibus odiosum scribit. rum opinionē, & quid de te sentiant cognosco. Derident omnes beluinā stulticiam tuam, & fanaticum quendam iudicant semper insanū. Leonardus quidem Aretinus dum uixit, scio quid de te senserit, semper præsumptuosam & fatuam bestiam appellabat. Guarinus Veronensis quanti te faciat, suæ epistolæ ut uerba sileam ostendunt. Francisci barbari uiri doctissimi, mihiq; amantissimi sententiā noui, qui cum pro sua humanitate omnes laudet, tamē risu cum in sermonem incidit quæ sit sua de te opinio demonstrat. Vir doctrina præstantissimus Laurus Quirinus, te scilicet charum habet, qui dudum ægre ferens Aristotelis famam à te lædi, epistolā tibi cōtumeliosam scripsit, prouocans te ad certamen, cum profiteret se Aristotelis contra tuam contumaciā defensorē. At tu cogressum timens, qui nunq̄ nisi cum adolescentulis decertare consueuisti, eam refugisti silentio disceptationē. Quanti te existimet uir præclarissimus Carolus Aretinus, & ipse scio & alij sunt testes permulti, te certe & indoctū iudicat & insanū. Viri doctissimi Antonius Panormita, Porcellus Neapolitanus, Bartholomæus Fatius tibi opinor sunt amicissimi, utinā qd̄ tibi optant cōsequeris, cito nos tua molestia liberares. Quid loquar de doctissimo ac excellentissimo in artibus liberalibus ac Theologia uiro Fernādo Cordubēn. qui præsens est in Bononiēn. curia, qui te non solū stultū, indoctum, insanū, sed etiam hæreticū iudicat, qui cum tuas iactātiās legisset, infinitos in illis errores deprehēdit. Tua opuscula ad eū laudat, ut nullū ex eis esse dicat in quo non aliqua hæresis labes admisceat. Spopōdi me non ad omnia tuæ proteruitiæ maledicta, ne lōgior fieret oratio responsurū. Sparlisti em̄ crimina conuicatoris more, in quibus refutandis nolui inanē laborem sumere. Hoc tantū addam, quinquaginta ferè annos ita me uersatū in Curia, ut absq; alterius offensione charus, octo Pōtificibus continuo in honore & dignitate fuerim, quadraginta ferè secretariū. Te uagū in orbe, tamq̄ alterum Orestem furas agitātū, uidimus ita cum rege Arragonū fuisse, ut propter tuas excellentes uirtutes eiectus, ab eo pulsus summo cum dedecore ignominiaq; fueris. Ita ad Curia aduentasse, ut nisi Pōtificis liberalitas astitisset tibi, aut hæeres in stercore, aut inopia te & mendicitas ad inferos detrusisset. Accedam nūc ad aliqua quibus à te amouere conaris infamiā ex tua doctorū uirorum reprehensione cōtractā. Quanquā laterē lauas, quo magis à te dicta diluis, eo apertius tuam proteruitatē ostendis. Rationes affers multas tuarum obiurgationum. In multis excusas tuam insanam temeritatē. In pluribus declinas forum, in nonnullis tergiuersaris, in quibusdam te præbes transugā manifestum. Tāta uero traheris infania, ut etiam in te exculando summus detractor existas. Sed oro te, uera ne an falsa sunt quæ tanto studio reprehendis: Si uera, cur non perstas in sententia: Si falsa, cur non errorem recognoscis: cur non errati ueniam petis: Affers tuæ opinionis testes, qui omni ex parte contra te testificantur. Est quippe tuæ stulticiæ, ut plura tuimet immemor inuicē contraria

Contrarium si
bypsi notat.

traria scribas. Multa dicis nūc quæ minime tenebas cum tuis scriptis respondi, sed à me admonitus, inuestigasti tua errata diligentius cum pluribus mensibus domilatueris tanquā qui creditū abiurarunt, quæ si digna essent in quibus docti uiri opera uersaret, ostenderē palam te in his ipsis quæ tueris, quæ declinas, quæ interpretaris male sentire, & exēpla à te postea tuæ repugnare sententiæ. Sed ea peritorū quæstioni & iudicio relinquo. Vnū è multis inigne stulticiæ testimoniū quo es manifesti criminis reus non præteribo. Culpaui te reprehendentē beatum Hieronymū, quod latine loqui maluerit, quā grammaticæ. O caput asininū. O stolidā ac prædurā ceruicē. O cerebrū omnifale uacuū. Hic latrator suribūdus uerba fundit insani more, quicquid in buccam uenit expuit ex tēpore tanquā pueri solēt cum quid nimis calidū degustarint. Legit totiens Quintilianū obliuiosus ille fanaticus, in cœno stulticiæ demersus, neq; tenet quid ea uerba importēt quæ furatus est à Quintiliano. Errorē detractoribus purgans, crimen cōtraxit ignorantie. Et sanē cōsulito id egit. Maius est scelus uirū sanctū & doctū accusare ignorantie, quā se profiteri ignorantē. Ait præclarior esse ac doctius latine quā grammaticæ loqui. At tuus non hoc sentit Quintilianus. Vult em̄ latine loqui omniū esse, doctorū pariter & indoctorū, uulgi etiam ignobilis esse loqui latine, grammaticæ uero solum eruditorū, qui non tantū usu, sed etiam arte quadā & uerborū præceptis uterent, loquēdi cōsuetudinē qua omnes utebant, ab arte quā docti sequebatur uoluit differre. O belua insana, tu Hieronymū non reprehēdis, qui librū cōposuisti, ac etiam multis ostēdisti de erroribus in traducēdo suis. Ad eū de in quā omnibus libellū, cur domi occultum tenes: An ignem metuis: An tu nouus Epicurus scis Epicuri sententiā sapientē: Si in tauro Phalaridis uratur, illum esse suaue dicturū. An times infamiā: At tu more decoctorū iam culum ad lapidē allisisti. An dedecus exhorres: At uita tua in turpissimis flagitijs hætenus est uersata. Profer oro te libros quibus illum sanctissimū uirum fidei nostre lumen singulare ut malum interpretem accusas. Non erubescis, quamuis sis pallidus scribere, te melius interpretari quā Hieronymū, & tua uerba scripturam sacram dici posse. Recordare quæso quid responderis doctissimo uiro Antonio Panormitæ. Nam cum ante uestrum discidium te ad cœnam inuitalset, teq; post cibum tantæ temeritatis, quod Hieronymū reprehēderes damnaret. Tu quid dixisti perfide fidei decoctor: Tibi ut uerbis tuis utar, etiam aduersus Christum spicula referuasse. Ad quæ uerba cum ille obstupuisset surgens de mēsa, cum te obiurgasset, cum te belua inquit non esse amplius colloquendum. O uocem non carcere, sed igne, non uerbis, sed omni cruciatu cōcendā. Tu tantæ nequitie, tantæ temeritatis, tantæ stulticiæ fuisti, ut diceres contra Saluatorem nostrum tibi spicula referuasse. O Iuliano apostata perfidior, contra ne cœlestem dignitatem ore isto tuo prophanissimo, eum in modum hiscere aususes: Tu non Neptuni tridētem,

Hieronymum
descendit.

Detestanda
presumptio
Vallæ.

*in sanctimoniam
des Valle scri-
bit.*

& Iouis fulmina extimulisti. Tu non deum ut Mezentius ille contemptor: sed Christi nominis hostis es perfidus. Tu fidei nostræ pessimus parricida: aduersus ne mundi creatorem spicula tibi reseruanda curasti: Nega hoc si potes furiose detractor. Adest Panormita confessionis impiæ testis, urget suo testimonio dementiam tuam, immanissimi sceleris pœnas petit. Verum non una in re tantum, neq; uno in crimine conuinceris hæreticus & impius esse. Sed in primo libro quem de uero bono scripsisti, uerba quidem sacrilega & scelerata nimium quæ à me referuntur ista posuisti. Inquis enim. Ego uero inde quanta libertate ac licentia respondeam, sic statuo: Quisq; uirgines sanctimoniales primus inuenit, abominandum atq; in ultimas terras exterminandum morem in ciuitatem induxisse, licet nomen religionis imponat, quæ potius est superstitio, licet has uirgines sacerdotes sanctimonialesq; appellent. Et paulo post ais: Melius merentur scorta & prostibula de genere humano, quam sanctimoniales & continentes. Et deinde subdis: Nolo aliquid contumeliosius loqui in homines qui sacerdotia muliebria in honore habent. Hoc dixerim: qui hæc laudat aut insanos esse, aut pauperes, aut auaros. Hæc tua sancta professio, hæc tuæ religionis opinio, hæc confessio habetur. O deterior Iouiniano. O uirginitatis hostis. O pudoris expugnator, tutaris sententiam Epicuri, sit hoc uitæ tuæ testimonium. Quid contra uirginitatem insurgis, quod nunquam fecit Epicurus: Tu prostitutas & prostibula laudas, quod ne gentiles quidem unquam fecerunt. Non uerbis oris tui sacrilegias habes, sed igne est expurganda, quem spero te non euasurum. Nihil unquam scripsisti, quin aliquid peruersæ hæresis inferes. Iam antiqua hæresi notatus, ad uomitum ut canis immundus redisti. Dixi in prima mea oratione me opus Neapolitanum palam esse facturum. Digna quidem res est memoratu: & quæ furiosi hominis dementiam demonstret. Cognoscetur hoc uno insani hominis exitia religio, qui se omnium doctrinarum principem scribit: & illis priscis uiris doctissimis comparandum. Quædam Neapoli non sensit solum, sed publice asseruit, in quibus deprehendebatur hæreticus manifestus. Res ad inquisitorem defertur. Capitur Valla, causam perfidiæ in uinculis dixit. Damnatur pro hæretico. Decernitur illi pœna, homo prophanus Regis beneficio, ignis supplicio liberatur. Ea tamen conditione, ut publice ab eo prolata cum reuocasset & damnasset, scopis crimelueret. Cum in claustrum ut ait domus Prædicatorum iudices hominem exanguem, exanimatum, pallidum, obsoletum, ut qui mortem expectasset constituunt, & ut memoria hominis clarissimi eorum mentibus fixa diutius hæretet, posteriora ueste manibusq; reuinctis circum claustra illum ducentes, spatulas & tergum religiosi uiri scopis acriter pulsan, uel potius à sordibus infectum corpus mundant, quo nitidius uideretur. Hoc magnificum atq; insignitrophæum à Laurentio nostro gloriæ & laudis cupido, Neapoli erectum est, ad famam perpetuæ memoriæ suis posteris relinquendam. Aude hoc

negare

negare si potes, aut aliter factum excusa. Assunt plurimi qui testimonium dicent, qui Neapolierant, cum ad id spectaculum plurimi tuæ laudis cupidi concurrissent. Nolebant enim tam egregium doctrina & fide uirum adeo desertum uideri, ut solus absq; clientibus & populo spectante circumueneretur. Adest unus ex maioribus natu & dignitate, cuius nomen honoris causa reticeo, qui se affuisse affirmat cum de te sententia ferretur, & se causam fuisse precipuam dicit, ut Regis pietas ad te eximendum deterrimo cruciatu moueretur, qui cum postmodum tuam peruicacitatem & insaniam nouerit, se ut olim salutis, sic aliquando damnationis meritæ causam fore asseuerat. Sed quia forsantardior erit quam tua requirat perfidia iudicatio uiuentium, qui forsant aliquo morbo animi impediti, in te puniendo remissiores erunt quam ratio postulat, ad mortuos iudices recurram procul ab omni odio, amore, inuidia remotos. Sed quinam erunt quibus hoc munus demadetur. Illos decet quos antiquitas iudices apud inferos constituit. Excitemus ergo ex urna electos Æacum, Rhadamantum, Plutonem, qui licet fidem nostram ignorarint, tamen ex tempore bona fide iudicabunt. Sedeant ergo iudices quos antiquitas comprobauit. Citet præco Laurentium Vallam qui hæresis accusatur, ut assit & se defendat. Fidei causam agat ueritas, quæ neq; fallere, neq; falli potest. In primis arguit eum iudicium Neapolitanum contra ipsum latum, & secuta damnatio publica, & retractio dictorum quam nequit negare, cum testes assint, & chirographum damnationis. Quod si tanta est contumacia ut id neget, nudet scapulas, ut scoparum cicatrices aspiciamus uerissimas sui erroris testes. Tum libelli ab eo nefariæ conscripti, æditi sceleratius proferantur libri. In primis de elegantia ut appellat linguæ latinæ, qui arguunt eum in hoc uerbo personæ, hæreticum esse Vallam. Quid ad hæc respondet? Inscium se Theologiæ. Sed tamen ut in sententia perseueret, & quædam subterfugia quærat sub quibus delitescat uirus opinionis suæ. Quid libri de uero bono: quid dicunt? Damnant uirginitatem & sanctimoniales his uerbis, ut ne ab lenone quidem perfido impurius dicerentur. Hæc manifestam continent hæresim & damnandam. Quid liber de trinitate: quid sentit. Boetium damnat, Augustinum aliosq; qui de ea scripserunt nequaquam satis explicasse eam materiam dicit. Ipse sua affert quæ procul à uero dissentiant, hæresimq; afferant minime contemendam. Citetur præterea liber de fato diuinaq; prouidentia, in quibus palam beatum Augustinum, omnesq; doctores improbens blasphemus est in deum, & nouæ hæresis autor existit. Timet. Afferat libros contra beatum Hieronymum à se fabricatos. Occultat libros, non profert, mauult damnari, quam errores detegere. Timet certe pœnam, iudicium reformidat, sed crimen hæresis non effugit. Quid de uita inquirunt iudices? An est ut in reliquis fide reprobis, qui sub uitæ sanctimoniam specie in falsam hæresim homines perducunt. Minime, uitam quippe improbam, scelestam,

V 3 impudicam

impudicam, perniciosam, flagitio plenam, detractricem, uentosam, barbaram, male dicam, contumeliosam tum publice omnes affirmant, tum uerissimi testes Antonius Panormita, Porcellius, Bartholomæus Fatius, Guaspar Veronensis affirmant nihil illo homine stultius, nihil insanius, nihil peruersius, nihil immanius esse, sua uerba, sui mores, sua id scripta comprobant ut alijs testibus nequaquam opus existat. Quid ergo agendum est iudices: Ferte sententiam contra hostem Christi, contra omnium detractorem, contra furiosum petulantem hæreticum, qui iam antea castigatus, ad uomitum reuersus est, qui se contra Iesum Christum spicula reseruasse testatus est, ut etiam suis uerbis absq; uestra sententia sit damnatus. Sed adijcite quoq; uestram auctoritatem, qua inscius pœnas luat. His moti iudices omni sententia damnant Vallam hæresim, flagitijq; & turpitudinis uitæ, eumq; ad inferos uiuum perducendum, inq; cocyti stagno demergendum, trucidandumq; infernis furijs tradunt. Lata sententia aduocant suos lictores Tisiphonem, Megeram, & reliquam sororem flagellis anguinibusq; accinctos, quæ damnatum supra currum imponant, perq; æternæ fauces ad inferos cum Salmoneo & Mezentio Arrio, reliquisq; impijs torquendum ducant. Ea sententia Iupiter intonuit de cælo tanquam nostro orbe expiato scelesti monstri contagione. Sed quomodo inquit nouus Hercules curru ad inferos uectus est qui Cerberum superauit: Vnum defuit, claua illa qua monstra perdomuit. Itaq; inermis a lini pelle coopertus, ad supplicium rapitur, accinctus serpentibus & flagello tortus, in pœnam suorum scelerum sempiternum.

POGGII FLORENTI-

NI INVECTIVA TERTIA,

IN L. VALLAM.

NOVVM monstrum multisq; seculis inauditum portentum nostra ætas conspexit. Hominem facinorosum atq; impurum ad pœnam suorum scelerum ab infernis furijs raptum, iterum ad superos reuertisse. Finxisse antiquitatem tradunt: Orpheum, Herculem, Theseum cum ad inferos sua sponte penetrassent, ex tartareis umbris reuersos. Quæ uera esse potuisse Laurentij Vallæ inquinatissimi hominis reditus ab inferis comprobauit. Illi sua uirtute letheum fluiuium superarunt, hic ob patrata scelera ad pœnam ductus, flagitio supplicium redemit. Nam cum lata contra ipsum hæresis sententia (ut in secunda mea contra illum oratione continetur) ad tormenta subeunda productus fuisset, fama uero sui nominis ad inferos antea esset delata; Vallæ nomine omnia loca infera personabant, magnoq;

magnoq; dæmonum concursu ad uisendum facto, ingens tumultus, uariq; inter eos dissensio exorta est, cum diuersæ eorum mentes sine agitarent. Quidam accipiendum iudicium sententiam dicentes, hominem perniciosum, dementem, sceleratum, detractorem, hæreticum, primum pice & sulphure linendum, quo flama ignis citius inualesceret censebāt. Deinde ad phlegethontis supplicium proiciendum. Non enim perniciosiorem rerum in iudicium delatum aiebant, nunquam immaniolem bestiam laqueo deprehensam, nunquam scelestius portentū ad inferos descendisse, non ipsos Gigantes qui dijs bellum indixerunt, iustius, aut ob maiora scelera condemnatos. Quidam uero rescindendam censebant eam sententiam atq; abdicandam. Gratulabantur enim uirum sceleribus inquinatum, improbitate insignem, perfidia singularem, non pedibus, sed ueluti triumphantem curru ad suas sedes furiarum argmine aduectum, neq; pœna, neq; ullo supplicio, sed præmio dignum uideri, quoniam inferorum causæ profuisset, eumq; ad superos ad propagandam eorum sectam ac factionem remittendam asseuerabant. Iudicabāt quippe qui perspicaciores uidebantur, fatius esse hominem nequam, uel animum, furentem, detractorem, proteruum, qui neq; Dijs, neq; hominibus parceret, apud superos uersari diutine, quo plures sua peruersa ac uirulenta doctrina, & lingua mordaci ac perfida inquinaret, nullum esse maius eorum lucrum, quam cum homo homines seducit ad errores. Quo scedior esset, quo deterior, quo flagitiosior, quo inquinatior, eo melius, audacius, promptius inferorum causam esset apud superos acturus. Se quidem neq; uerbis uti posse, nec peccandi exempla ædere, at uiuos homines & uerbo & opere, alios etiam bonos facilius fallere. Si eam prouinciam susciperet, præcipuum illum uitiorum architectum, doctum, hæresis præceptorem, maledicendi iam dudum artificium esse professum. Bonis detrahendi scientiam sæpissime a se tractatam, nihil ei abesse, quo minus multos suis uerbis ad eos scopulos impelleret, in quibus ipse naufragium iam fecisset. Non ergo mortem, sed uitam pestiferi hominis esse optandam. Magnum in eius uita quæstum esse, cum scilicet proculdubio egregiam suorum commilitonum cohortem secum esset perducturus ad inferos. Hæ uoces cum undique percrepuissent, ad Sathanam delatæ, impulerunt ut dæmoniorum concilium ad exquirendas sententias aduocaret. Tum facto decreto de concilij sententia: Vallam uocant tremantem & multa timentem, ut qui iam non scopulas Neapolitanas, sed phlegethontis cruciatum ante oculos paratum uideret. Ante tribunal constitutum bono animo esse iubent, se esse omnium pœnam illi si in eorum sectam iuret remissuros, testantur, ac superis reddituros, si boni militis more solita sua expeditione aduersus fidem & homines uti uelit. Hic noster Valla iudicium fugere, pœnam euitare, tormenta declinare cupiens, timore exanimis ac tremens, ut uix posset hilcere, sumpto tandem spiritu

V. 4 abunde

Varia demoni
sententia de
Valla.

Concilium infe
rorum super
Valla.

abunde pollicetur se in illorum arbitrio postea futurum, neque recessurum nunquam ab eorum uoluntate, & simul iureiurando interposito, fidem dat se in eorum exercitu boni militis operam nauaturum. Tum quidam, qui hominis perfidiam, mores, dementiam, uitae instituta nossent, concionem mouent, cautiuse cum illo esse agendum. Quae enim fides haberi possit illi, qui iam fidem Christi sui abnegasset: apud quem nulla certa promissio, nullum ius iurandum sanctum, nulla religio esset, nullus dei metus, nulla hominum reuerentia: Fidefragum esse illum, transfugam, fallacem, proditorem, amentia furentem, subdolum, qui nil nisi sibi detractare, arguere, & ueluti philosophus Cynicus mordere meminisset. Si blasphemus fuisset in Deum suum inquit, quanto magis erit in nos nisi cauerimus. Homo est leuis, proteruus, inconstans, insanus, semper detrahendi studio deditus. Si bonis maledicere semper consuevit, quid de nobis aget, quos omnes reputant malos: Ne fallamur ergo, ab homine semper fallace est prouidendum. Collaudata sententia, ac silentio per praekonem facto, suggestum iubent Laurentium ascendere, de quo superiori loco iuuare per stygiam paludem, se quae pollicitus foret facturum. *Inquit Sathanae.* Ille alacri animo, ut qui iam dudum culum nudum decoctorum more ad lapidem aluisset, multis uerbis ut fidem sibi adhibeant rogati, iurisque iurandi loco nates sathanae ter flexis genibus osculatur. Chirographa conscribuntur, quibus se totum inferis tradit, utque ipsum inter suos deputent orat, se nemini illorum in male agendo cessurum asseuerat, etenim eundem qui antea fuerit multoque deteriore, sui que simillimum se futurum spondit. Profitetur palam se haereticum fore. Verum quia periculum immineat petere se ut aliquando possit templa ingredi, non orandi, sed fallendi gratia, quod ostentationis loco, non religionis causa ab se fieri opinentur. Hoc primum iuramentum quod praestitit Valla. Deinde se detractorem, dicacem, scurram, maledicum, inuidum, peruicacem, libidinosum fore adhuc promittit, tum detracturum mortuorum famae, uiuorum laudem oppugnaturum, lingua malefica putridaque aduersus omnes usurum, parsurumque nemini qui aliud sapere uideatur. Denique nullum nequam spiritum tot tatasque excitaturum turbas quot solus ipse si reuertatur, ubi suo iure institutoque detur loqui. In omni sane nefario scelere ait, & teneris se annis ad senium usque uersatum, ut si omnium daemonum in unum sit conferenda nequitia, nequaquam uideatur ulla ex parte cum sua esse comparanda. Neminem sibi (quod improbissimi hominis signum esset) nisi qui isdem sit moribus & natura, se nemini amicum esse, nescire quod uinculum, quae sit uis amicitiae, cum nullius familiaritate, nullius usu, nullius nisi indocti aut uesani consuetudine delectetur. Se ab omnibus doctis uiris propter detractionem & inanem iactantiam esse odio, ut sibi necessitas quaedam male loquendi, derogandi, iactandi imposta uideatur. Nec uero timeant, ut mores mutet, usus enim in naturam uersus, & ad canos usque perductus, se cogent in diem

in diem fieri deteriore. Cum magno plausu uocibusque concio eius uerba collaudaret, & in eo fidendum dicerent. Tum Valla manu silentium indicens, aliqua se ab illis petere ait. Primum quoniam laudis & gloriae sit praeter modum auuidus, ne minoris apud inferos quam apud superos extimaretur. Peti ab se ut sicut ipse apud nos praecleari stultitiae triumpho ornamento insignitus fuisset, ita dignum uideri apud eos sibi aliquos in signo trophaeum suae perfidiae impunitatisque testem constitui, quo sui nominis fama esset etiam apud illos nobilitata. Visa res difficilis, & quae nulli esset antea concessa, sed cum quo caeteri ad eius laudis emulationem excitarentur, cumulandum tam praeclearum sicarium aliquo insueto monumento assentiebatur. Decernitur igitur illi, in orci uestibulo trophaeum ingens statuaque, cuius altera manus ardentem facem, altera serpentem hiantem, cuius cauda collo erat aduoluta teneret, in Colossi modum cum insigni basis inscriptione: Laurentio Vallae de inferis commilitoni bene merito. Tum postulat, ne fraudi sibi sit, se meretriculam quam domi habeat de sororis domo raptam, qua cum diutius consueuerit, ex qua prolem suscepit, secum seruet, idque eorum decreto legeque statui postulat. Contempsisse enim se mandata, censurasque summi Pontificis, quibus iubebatur mulierem dimittere, ob eam excommunicatum se scire, & qui ea censura astringatur, necesse esse aeterno plecti cruciatu, sed omnia contemnere se, si illi poeniam remittant, citius enim animam ab se quam eam sceminam diuelli posse, magnam uim esse amatoris, qui etiam Deos expugnarit, magnum uinculum consuetudinis muliebris, maximam libidinis uoluptatem, ut ignosci ferrique debeat, fascinatum hominem atque insanum, pluris illius amplexum quam Dei metum & res caeteras omnes facere. Tertium id fuit quod peteretur a Valla, ut aliquo praesidio fultus ad superos remearet, opus enim esse sibi satellitibus: quo tutior eius uita sit ab insidijs bonorum quorum oppugnator erat futurus. Data opinione ut quos mallet eligeret, ille primo sibi perfidiam delegit, detractionem, inuidiam, inanem gloriam, proteruitatem, fallaciam, libidinem, impudentiam, temeritatem, audaciam, iactantiam, stultitiam mentis & corporis stuporem, qui milites si sibi assistant, si antea malus fuisset, se tunc multo peiorem fore spondit. Docere se Rhetoricam artem, quam ita calleat, ut ne Ciceroni quidam concedat ut se doctior in ea facultate existat. Scire se quibus modis detrahendum sit reliquis, quae praeccepta dentur ad fingenda aduersus crimina, qui loci ad maledicendum tradantur. Nosse probe quibus argumentis ueritas impugnetur, falsa probabilia uideantur, tradidisse se iam prius dialectice & argumetandi praeccepta, in quibus ipsum Aristotelem ut ignorantem correxerit. Exercitatum se praeterea diutius in corripiendo, danando, criminando doctos & excellentes uiros. Nil sibi deesse audaciae uel temeritatis, quin omnes superet exercitio ut doctrina conuiciandi. Se certe non commissurum ut frustra ad superos reuersus fuisse uideatur. Plura praeterea a se patrata esse, quorum

quorum iudicium effugere nequiret, nisi postulatum subsidium præbeatur. Decernuntur omnia ad Vallæ orationē, & quidem tanquam optimo Imperatori solet, fasces, lictores, & corporis custodes quos petijt tradunt. Hoc *redit ab inferis Vallæ.* gregio comitatu, his stipatoribus circumdatus Valla noster, ex infernis regnis ad superos redijt, non priori illa & peruagata damnatorum uia quā dimensus fuerat, sed noua & insueta. Hiatus enim terræ motusq; ingens factus est, quo noui monstri partus æditus uideretur. Ad eū uero ingentem uastū strepitumq; rediens præ se tulit, ut ipsi iam Ioui timeret, tanquā qui de cætero à tormentis tartareis se tutum existimaret. Ita sceleratior, immanior, amētior, uentosior, iactatior quā antea etiam superos homines contēnens, tartareas furiarū ancillas rogat, ne se deserant, ne unquā abeant, sibi opitulētur, sibi ministrent. Illarū auxilio se egere, quo facilius pristinā atq; innatam obloquendi artē in usum deducere possit, multa sibi denuo esse fingenda crimina, dicendiq; falso maledicta aduersus quendā suæ laudis æmulum, qui eius uitia detexisset. Illæ alacri animo esse iubent, se nunquā sibi defuturas iurant, modo aliquid dicat & agat carcere & ergastulo dignū, neq; enim paruis in rebus ab illo operā consumi oportere. Cum primū lucem aspexit, absterfit oculos graues, ut hi qui ex profundo somno excitantur, aut ex tenebris prodeunt in solis splendore. Deinde domum reuersus, congratulatus est multis uerbis muliereulæ charissimæ, quæ ipsum ueluti mortuum multis lachrymis cōplorauerat. Nullam rem sibi fuisse molestiorem ait, quā quod ea aliquamdiu caruisset, nil magis optasse, quā ut rediret in suos amplexus, propterea se ex homine dæmonem euasisse, abnegasse superos, & inferorum patrociniū atq; arma sumpsisse, illius gratiæ iacturam animæ ablit factam, cum se totum infernis furijs dicauerit, cum satellitem illarum se Lanistam gladiatorem fuerit professus. Se tanti illam facere, ut extimationem, famam, honorem, laudem, decreta Pontificis paruipendenda duceret, dummodo illius consuetudine uteretur, & forsā hanc honoris maculā aliquando coniugij nomine ablaturum. Cohortatus ut tempus ferebat, mulierē libatis osculis bono animo esse iubet, ampliorē potentioremq; se quā antea esse docet, ministras ostentat ancillas nobiles, & sibi admodū seruiētes. Officiū ab se susceptū perfici oportere ait, ne fallat promissam fidem, egrediendā in publicū esse & docēdi munus, ne sua autoritas pereat recipiendum. Ita iratior, nequitior, truculētior, dementior solito, Dijs hominibusq; innata contumacia spreto, sua illa caterua satellitum fultus ad uomitum reuersus est. Utq; maledicam & procacem linguam in certamen scurra nefarius educeret, atque usitata proteruia, furibundaque mente in suorum scelerum campum descenderet, docendi, uel dedocendi potius exercitum suscepit, ubi facilius adolecētum animos & doctrina inani & moribus obscœnis posset peruertere, ubi abunde se præ cæteris extolledi, suam ignorantia ostentandi, omnibus detrahēdi studio uteret.

Æstuat

Valla dæmon factus ad concubinam.

Arrogātia & scelerata Vallæ.

Æstuat interim, odio debacchatur mentis inops, furit amētia, urget insania, obloquit uasti hominis audacia, redarguit omnes, neq; suā uilissimā doctrinā iactandi, neq; de cæteris inale sentiendi ullum sibi aut modum, aut finem statuit. Scelerum memoria uexat hominē, conscientia malorū uexat, ira mentē præcipitem agit. Existimat linguæ procacitate uitæ sordes posse diluere garulus, loquax, impudens, contumax, importunus. Ad se omnes ueluti doctrinarū fontem (ita enim se appellat) ire iubet, se omnium artium liberaliū doctissimū, & ueluti magistrū naturæ & morum, inter stultos hymnū licēter iactat. Sibi datum esse soli ut poetarū sensa, Rhetorū præcepta, philolophorum doctrinā, omnium artium facultates explicare queat, ceteros inanē esse fabellam, nil scire, nil neq; legendo, neq; dicēdo prodesse, solum se diuinitus ueluti cælo demissum, ac Deorū munere datum, qui lucē mentibus traderet, reliquos infantes esse, rudes, inscios latinæ lingue, aurea sua uerba, & magni pōderanda suribundus detractor prædicat, & se priscis uiris doctissimis cōparandū. Hortatur discipulos ut ea mentibus insigant, quo longius serpent ignorantie suæ radices. Flabello linguæ utitur, non ad abigendas quæ aures suas circumsonant muscas, sed ad audientium mentes ab omni uero sensu auertendas, & stulticiæ doctrinam propagandam. Tanta est autem impuri ganeonis auctoritas & doctrina, ut se audientes ita instruat, ut uigentes ingenio stupidos atq; absurdos efficiat, stultos reddat insanos, doctos inscios, qui audiunt surdos, loquentes mutos constituat & elingues. Discipulos ita docet, ut in sece ignorantie demersi esse uideantur. Denique multo plura nefarie agit & cogitat quam sit inferis pollicitus, qua in re optime fidem datam obseruat, quo aliquando uerum dixisse uideatur. Ne autem à pristino suo detrahendi usu destitisse putetur, me ignorantie arguit, suam illam insullam contra me atque inanem fabellam per plateas tanquam ueteris testamenti tabulos circumfert, ueluti uilissimus pharmacopola, legitque passim omnibus suæ stulticiæ argumenta, ita impudenter se extollens, ut risum moueat etiam tristoribus ac sæueris. Multi speciem furentis ac dementis se intueri opinantur. Neque id iniuria, furibundi quippe & uesani more prolabitur. Agitur enim præceps uir amplius & à mente deducitur propter multa quæ nefarie cōtra Christi fidem scripsit. Rapitur in amentia, ob religionē nostram ab eo impie contentam ac uiolatam. Exagitant ipsum furore atq; amētia tot homines excellentissimi, quos ore insano & fanatico capite tam impudēter & temerarie reprehendit ac damnat. Debilitant cerebrū uolatile inuidia proterua, & innata iactantia illa atq; effrenata qua se in omni genere doctrinæ & uiuis & mortuis antepōnit. Manes illorum quorum memoria & laudem hic uesanus heluio impuro ore uexauit, hominē immani natura præditū, cōsistere aut quiescere non sinūt, eumq; per triuia, cōpita, & plateas insanorū ritu declamare, & contra me ueluti illorum defensorem latrare compellunt. Cohors præterea illa

Doctrina eius profectus uas illius.

re illa

rea illa præclara quam secum ab inferis duxit, audaciam atq; animum perditum subministrat, stimulat, agitat, obloquendi ac detrahendi materiam subministrat, ut cum eum quis uiderit sua uerba legentem, illaq; auribus hominū inculcantem, & ut se audiant supplicentem, nihil ab insano & furioso dementi existimet differre. Contēnitur, deridetur, oculo hilariori aspicitur tanquā bubones solent, cum in conspectum hominum producuntur. At ille contemnit omnium dicta & sibi blanditur. Dicit nullam tenere me aut nosse dicēdi artem, flosculus uerborum delectari, in quibus nulla insit grauitas, nulla doctrina, nulla scribendi elegantia. Se uero multa in philosophia scripsisse, explicasseq; quæ Aristoteli fuerint ignota. Albertum Magnum nescisse philosophiam, & in multis errasse dicit, et neq; in philosophia, neq; in theologia, neq; in dialecticis quicquam sensisse. Boëtio nullam tribuit doctrinam, & de trinitate, deq; libero arbitrio male sensisse scribit. Theologum se adeo doctrinæ opulentum, ut Augustinum, Hieronymum non recte scripturam sacram intellexisse asserat, omnesq; malos interpretes fuisse: Hieronymū præsertim de cuius in traducendo erroribus libellum ædiderit impudentissimum. Musicum se affirmat, ut quotidie domi cātitet. In mathematicis ita se eruditum, ut facillime dimetiri cælos possit, numerumq; stellarum tradere. Nam iuri ciuili pluribus annis operam cedit, quod adeo ut rem leuem contemnit, ut illius arcana melius se nosse iactet quam commentatores illi qui adeo laudatur. Deniq; arcam Noë se esse fatetur, in qua genera non ferarum, sed scientiarū singula sint reclusa, ad quæ pandenda non coruo, non columba opus existat, se enim in sicco uersari solitū, & in aqua natate posse, ut aliorum patrocinio nequaquam egeat, ad effundenda ulcera musarum, quas singulari prælio superarit. Ego illi hanc palmam tribuo, ut sit plus quam græculus eluriens qui describitur à luuenale. Do illi rerum omnium insciam, scientiam uolui dicere. Non insistam in his criminibus quæ Ciceroni apponit recensendis, sunt enim penè infinita. Id omnibus constat: Laurentio Vallæ musarum, uel muscarum potius alumno, Marci Tullij artem dicendi & eloquentiam non placere. Opinatur fatuus ille furibundus, se quod sibi persuasit & cæteris suasurum, ut priscis omnibus doctissimis uiris & scientia rerum omnium & eloquentia præferatur. Nunquam scripsit Cicero sua scripta esse aurea, non se cōparandum illis priscis, non sibi laudem immortalem comparasse, non philosophiæ filium esse, non se omnibus quos nostra ætas protulit præferendum, prout hæc insulsa & fanatica bestia de se ipsa tum uerbis tum literis commemorat. Nam Vergilium quæadmodum tractet norunt qui illum audiunt, non legentem, sed garrigentem ut nutrices apud pueros cōsueuerunt. Ait multa se in eo errata animaduertisse, quæ alijs fuerint ignota, multa illū perperam scripsisse quæ si uixisset fuit emendaturus. Recensere multos locos à Valla reprehētos, nisi naulea referendi stomachum moueret. Comprehendi tamen hominis

amentia

Poggi in quo arguit.

Vergilio max
jux Valla.

amentia & stulticia potest, qui adeo furiat, ut & Vergilium poësi improbet, & eloquentia Ciceronem. Sed obtemperat moribus suis, utitur officio sibi demandato, administrat prouinciam traditam, ne frustra ab inferis redisse, ne beneficij collati immemor existimetur. Nam priscos omnes spernit ut abiectos atq; inscios uiros. Se non repertorem, sed correctorem omnium liberalium artium fronte illa rugosa profiteri non erubescit. Quæ omnia sibi tribuenda censeo, dummodo fanaticū se esse illis laudibus adijciat, proteruum, stultum, dementem, uesanum. Nam quod ad me attinet, non repugno quin me ut inscium culpet linguæ latinæ, ut cæterarum rerum ignorantem, dum id fateatur, mihi ad hanc diem plus ignorantiam ad laudem & gloriam contulisse, quam illi profuisse doctrinam. Verum quid de me loquor: Duos linguæ latinæ principes ut diximus, alterum oratorem, alterum poëtam legit re palam cœpit, quo illos suo more, loquacitate solita uexaret. Dicit Ciceronem nō recte dixisse, qui scripserit in proœmio librorum ad Herennium: Et si negocijs familiaribus impediti, non enim tantum familiaris negocijs, sed multo magis rebus publicis erat impeditus. Itaq; familiaribus & publicis negocijs scribendū fuisse ait. In philosophia cōsumere cōsueuimus. Cicero ait: non cōsueuimus, sed decreuimus ponendum fuisse, asserit nouus ceruus noster loquax. Deniq; in singulis paginis aut in arte dicēdi, aut in uerbis latinis non recte positis multa Ciceroni uitia ascribit, & melius suo modo scribi debuisse proclamat. Asserit eum primū oratorem fuisse, ut non mirū sit, si in multis errauit. Quintilianum uero posteriore ideo longe præstantiorem extitisse Cicerone, inq; multis illum correxisse. O quanta est furentis bestia cœcitas. Vbinam didicit Tullium primū fuisse oratorem: Dicit more insani, ad firmandam stultitiam quicquid temere opinatur. Sed ubinam reperit Tullium primū oratorem fuisse: cū Crassus, Cæsar, Antonius, quos in libris de oratore tanto pere laudat: Gracchi quoq; & alij plures, quos in Bruto nominat, summi præclariq; oratores antea extiterint. Neq; uero existimo hoc illum ignorare, sed mendacē esse, & tanta hominis peruersitas est ac peruicacia, tanta detrahendi cupiditas, ut inconsiderate, improvide, impudenter uerba efferat ad aliorū ignominiam fabricata. Neq; semel aut priuatim, sed quotidie ac publice notam calumniam cōponit. Legit publice nonnullas epistolas Ciceronis, in quibus illū emendans. Non, inquit, culpo Ciceronē, sed hoc & illud melius, eloquentius, latinus dici potuisse affirmo, & sua egregia uerba, quæ Ciceronis uerbis præferenda existimat, in mediū profert. Quid ad hanc insanam temerariamq; iactantiam, stultitiam, petulantiam addi potest. Idē in Virgilio ostentat, arguit multos uersus dici uenustius & eloquentius potuisse, sed non conficit nouos, neq; quicquā de suo apponit prout in Cicerone emendando cōsueuit, asserens non poëtam esse se, sed oratorem, satis est enim pronunciasse sibi in ea parte Virgiliū minime placere. Magna uiri autoritas, magna gra-

X uitas

in Ciceronem.

in Virgilium.

uitas, magna doctrina, & hæc omnia pinguedine cerebri cōdita & sale. Sed difficillimum est mutare morbos animi inueteratos. Consenuit nequissimus rabula in arte maledicendi, existimans aliorum detractionē in suam laudem conuerti. Sed nimium longe à recta uia aberrantem illum ducit infania. caput illud ceruinum, cicadis repletum, discurrere amētis more corpus inane compellit. In triujs pædagogulus disputat, in corona sui similiū, de quæstionibus ineptissimis, equus mei, non meus discendum esse cōtendit, ac non sibi, non illi, & cætera his similia portenta scribendum testatur, quæ de deditate essent si quis ea teneret memoriæ. At obscœnissimus bubo in sua garrulitate gloriatur. Sed iam mores hominis noti sunt, iam tenent omnes ferme cocti quanta sit stultissimi portenti proteruita, quanta iactantia, ipsemet enim suæ dementiæ testis est dignissimus fide. Per multa alia essent de huius infani monstri furis inferis exagitati iam gloria, loquacitate, peruicacitate, uecordia explananda, sed ne fastidio sim legentibus in aliam orationem conuenienda seruauit, cuius scribendi copiam ac facultatem eius infania ac scelera supeditabunt.

Quarta Poggij Inuectiua in Vallam comparari non potuit, studiosus lector, reperiam eam hoc loco situabit ad perfectionem operis Poggiani.

POGGII FLORENTI- NI INVECTIVA QUINTA IN L. VALLAM.

AGO tibi gratias quas mereris, & uberores referam demētissime Valla, qui tua nō apologia ut appellas, sed morologia non quidem me excitasti à somno, sed mea sponte currentē tuo turpi cōuitio, tuis bubalinis mugitibus incitasti. Repressior tamen paulo fuit ac breuior stultitia tua quā fuerit in prima tua congressione. Nunc aliquanto lenior ad paruum opusculum, tanquam ab exhausto cerebro profectum tuæ detractionis insaniam redegisti, ueterator pessimus, qui omnem agendi rationem, & scribendi uerecundiam, & dicendi pudorem tanquam abiecta meretrix inuulgatumq; scortum abieceris, sola temeritate, iactantia, & male dicendi licentia consilius triumphasti. Antea nouo more nobilis Imperator non die, sed noctu, non deuictis hostibus, sed uirtutibus prostratis, non de prouincijs, sed adolescentioribus à te subactis, non curru uectus, sed capra Amalthea, quam tibi parens Iuppiter subministravit, redimitus tempora non lauro, sed urtica, stipatus non tantum militibus tuis illis præcis, quorum opera insigne tibi trophæū apud Neapolim comparasti, sed

sti, sed turpitudine & impudentia, nunc secundi triumpho multo illò clarioris ut opinor rationē excogitasti, ut de lingua latina atq; cōpedibus astricta, quæ & hircō iuncto curru triumphares. Id ut dignitate exercitus nobilitaretur, duos cōmilitones pari eloquentia & doctrina præditos, cocum uidelicet & stabulariū nescio quos tua disputatione dignos in bello quod aduersus me moueres tibi adhibuisti. Ut coquinæ nidore, stabuli fœtore ad tuum spectat^{Commilitones} culum homines excitares. O præclarū triumphum coqui & stabularij oper^{Valla.} ra partū. Hic elucet ingenij tui acumen, dicendi ars, & doctrina rerum multarum insignis, ut duorum nequissimorū seruulorū auxilio ad id bellū descenderes ex quo esses triumphaturus. Quamuis optime in tuo opere taliū mercennariorū conditio quadret. Non enim nisi fanatici, stulti, temerarij, sermone grauiore personæ admisceri debuerunt, sed in turpi causa turpiores concertationes collocari. Virum profecto triumphalem etiam possumus appellare, qui iam bis tam magnifice triumpharis. Verum ut ad tuam satyrā ne, an tragœdiam appellem reuertar, diffusus ulla uerbis tuis fidem adhibitum iri, cantilenam quandam inconditam, ineptam, insulsam, sine sale, sine sapore, Guarino iudice instituisti. Et quia eius sententiam timecebas, adhibuisti ei duos præclaros collegas tibi moribus & cōditiōe proximos, quorū autoritate moueretur, si qua in re forsitan titubaret, coquū scilicet & stabulariū tuū, ut uerbis ornatis & sententijs grauibus patroni doctrinam redolerent. Quamquā in utroq; mendax, iactabundusq; fuisti, nunquā enim coquū domi, nec coquum nisi commodatum habuisti. Quia in re culpam refugiens, finxit graeca nomina, cum tuorum referre non posses. Nulla enim pars tugurij tui frigidior est culina, ex qua nunquā fumus egreditur. Neq; uero tibi equo opus unquam fuit, neq; alio seruo. Quis ergo fuit Laurentij coquus? Valla? Quis stabularius Valle? Laurentius. Quis Laurentij & Vallæ lixa? Idē Laurentius Valla. Cum ergo Laurentiū & Vallam dixeris, stabulariū, coquum & lixam, et seruulū nequissimū nominabis. Quid enim tibi utilis coquis fuit, qui caseo, castaneis, nucibus, cruda succidia more foricis miserū uictum trahas? Quid tibi equo carēti stabularius profuisset? Quamquā haud iniuria coqui mentionē fecisti, auitæ artis memor, cū audierim auum paternū Placētij coquinariam artē nō uulgarē exercuisse, tibi quoq; in castris regijs ut accepimus, culina fuit aliquādiu exercitiū aded illustre, ut inter salsamentarios primum locū teneres. Quare cum tibi Regis gratiā conciliasses, reliqui coquinæ officio intenti ob inuidiam credo, nescio quā turpitudinē præferentes, te culinæ ministerio priuarunt. Existimo te in alio apologo quē fabricabis itidem notæ artis collocutores sumpturū, ad Thraconis alicuius tui similis ac leonū, caponularū, lanionū, tabernariorū auxilia confugiens, quibus sæpe & perdita & salua re profuisti. Sed græcæ linguæ (ut te appellas) antistes, quoī apologiam inscribis tuam dicacitatem: quod cum defensionem designet, tu

Guarinius cau-
se iudex.

non defensione uteris, sed turpi conuitio, & obprobrio petulanti me persequeris scurra nequissime. Verum redeam ad tuos collocutores. Optimo tu quidem consilio nebuloso, coquinariæ improbissimos seruos tuæ stulticiæ auctores testes probatores esse uoluisti, ut uilissimus asellus uilissimorum animalium patrociniū uteretur. Verum Guarini uicem doleo, quem turpem reddis turpissimorum ganeorum contagione. Reliqui qui sapientes habiti sunt, suis dialogis adhibent personas graues aliqua uirtute notas, ut etiā leuiusculæ res colloquentiū dignitate grauiore esse uideantur. Tu sane prudentior, bestias tibi similes adsumpsisti, quæ sua absurditate tuam turpitudinē repræsentarent. Laudo in hoc prudentiam tuam, qui cum detrahedi mentendiq; artem professus esses, noluisti alicuius probi uiri præterquam Guarini autoritate abuti in hoc tuo uilissimo officio maledicendi. Qua in re scio Guarinū tibi malas gratias habiturum ac redditurū qui eum iudicem in causa honesta quæ inhonestioribus testibus ageretur institueris. Sed credo te ob amicitia, quæ est ei tecum præcipua, uoluisse illum hoc tuo honore iudicij reddere nobiliorem. Quid amplius ageres si illi esses palam hostis, quin ut illum socium adiungeres in aliqua causa seruulis nequissimis, qui cum suo patrono in crucem tolli mererentur? Magna profecto uis est cōscientiæ, quæ compellit sapius reprobos uiros suorum scelerum diuertacula comminisci ita insulse quandoq; ut excusatione in præuaricatoris crimen incidere uideantur. Cum testium nomina sinxeris, cur non iudicis ficticiū induxisti? An, ne omnia mendacio comprehensa uiderentur? Quid ad Guarinum absentem confugisti? Cur non de presentibus in curia docto alicui uiro tui iudicij partes demandasti, sanatice nebuloso? Veritus es, ne non uerbis, sed sustibus reprimeret contumeliam tuam, qua quæ potest esse maior, quàm cum uir doctissimus omniq; laude dignissimus inter abiectissimos atq; stultissimos seruulos in causa obscœna conuitorum & dementiæ plena, iudex ganeonis arbitrio constituitur? Ad absentem igitur confugisti prudentissimum imprudens, modestum importunus, probum improbus, ueracem mendax, qui reprimere non posset sua præsentia tuam temerariam proteruitatē. Quis enim ex præsentibus equo animo ferret tuam spurcam dicacitē suo nomine expressam? Euestigio mihi crede, meritam gratia tetulisset quisquis esset spurco ore prolatus. Hoc tu ueritus, ne præsens præsentem castigaret, ad eum diuertisti quem prius ignominia afficeres quam posset ignominiam illam expostulare. Sed ut rem loquar ex animi sententia, honorem satis profusum atq; exquisitum tribuisti Guarino, cuius ut auctoritatem augeres, addidisti & assessores prætorios credo, aut cōsulares, alterū coquinæ fœtore ac fumo obsoletum, alterū in stabuli sordibus uersatū. Reddidisti Guarini nomē celebre atq; insigne, qui in hac tua ueluti triumphali proscriptione sortitus fuerit tam præclaros tuæ artis Imperatores. Aget tibi sane ingentes gratias licet, pro hoc tam nobili magi-
stratu

tu quo eius uitā insignire uoluisti. Magna proculdubio tua est liberalitas, qui ita profusus in mādandis fuisti honoribus, ut ueluti prodigus insaniæ culpam queas. Verū relinquo Guarini prudentiæ quid de hoc tuo iudicario munere sentiat discutiendū. Ego haud leuiter fero, hominis mihi amacissimi famam tua stulticia maculatā. Quid enim si te illi inimicū profiteris: amplius faceres quā ut hanc infamiam ei iniungeres, ut inter stabularios & coquos de rebus uilissimis disceptantibus iudicē constitueres, quā eū ut aperte mētiri faceres, quā ut falso & per summū scelus Guarinum hominē castissimū, uirū sibi amicissimū, a uilissimo scurra calūniari pateretur. Non paruo illū dedecore afficis, cū uilissimis mecennarijs disceptantibus iudicē adhibeas. O ceruix perdura & asininū caput bubalina pinguedine refertū, hoc est profecto quod est ad me delatū, te anteq; ad tuā apologiā uel cacologiā potius accederes fabricandā, & ingeniū argutius redderes, ut aliquādo aliquid ex insulso capite fulsum prodiret, uti solitū pluribus diebus cibus exquisitis, id est, carnibus uuinis, ad preparandum mentis acumen. Eam causam tam præclaræ inuentio-
nis, tanti triumphi, tam grauis occasionis ferunt, quam ego refellere nō au-
deo. Nolo pugnare cum tam egregijs triumpho coadiutoribus. Nolo secun-
di triumpho decus ex tali uictoria partem impedire, quin potius tertiam tri-
umphandi materiē præbere, quo tua clarior atq; illustrior fama fiet. Equaberis Pompeio, Cæsariq; qui ter triumpharunt. Et si recte cognoui, uirtute tua quartū ages triumphū, ut uere triūphator appellari merearis. Nā triumphū a me tibi decretū ex annalibus delebo, postquā non mea, sed tua opera partis triūphis uideris oblectari. Tuus tamē triumphus exilis est, nullo ornatu, nullo comitatu, nulla pompa celebris, sed desertus, ornamenti uacuus, solis duobus cōmilitonibus tuis insignis. Ceteriq; erunt etiā mea impēsa celebriores. Sed ut ad tuam ridiculā fabulā reuertar. Dicis te triumphaturū de hoste, qui se uictū fatetur. Quomodo ergo si uictus est cōtra te scribit: Solent uicti loco cedere. Sed ex quatuor meis orationibus non me cedentē ut somnias, sed ut instantē urgentēq; cognosces. Lege diligentius tres post primā contra tuam dementiā ac iactantiā orationes meas, & aliquādo ab ebrietate languidū caput extolle. Tunc intelliges an me profitear uictū, an cedā ignaui Thrasoni militi glorioso, an tibi ex ea uictoria censeas triumphandū. Ais te meam secundam orationē (ut appellas inuectiua) nō uidisse. Qui scis ergo me tecum disputare non rationibus, sed obproprijs & cōuitio? Vnde quæ a me scribuntur cognosce nequissime nequam? Uoluisti iterū more prætorū, ut ais Romanorum triumphare de epistolis meis. Vbi stultissime rabula, similis triūphi more apud prætorios legisti: ubi de uerbulis latinis triumphū actū audisti: Sed pari dementia & iactantia scribuntur a te omnia. Sumis epistolas Nicolai
quarū errores accusas. In quibus diluendis non uersabor, ne tibi præcipiā tri-
umpho dignitatē. Sed nō ovis, sed pecus ignauū, quo pacto nosti illos quos

Triumpho
irridet.

Errorum suo-
rum excusatio.

affers errores meos esse: quod si negē, quibus argumentis, quibusue testibus probabis: Codicibus credes quos legisti. At eos corruptos esse dicā nō mea, sed librorū culpa. Maior tua nequicia, qui ut causam nancisceris, reprehendi, epistolas corrupisti. An nescis fanaticè ganeo, etiam M. Tullii Ciceronē cōqueri codices latinos suo quoq; tēpore mendose & legi & uenūdari: Vt mirū nō sit in tanta ignorantia, in tanta librorū inscitia meas epistolas esse corruptas. Multę quippe ex meis epistolis ad me sunt delatę ut illas corrigerē, quas ita mēdose scriptas reperi, ut à priori forma & uenustate essent penitus immutatę, ut uix pro meis recognoscerē. Ita nequaquā mirū est uideri, multa minus recte cōscripta, quę ego etiā nō probō. Sed ea quę tu quoq; improbas, ostendent à me & more prisco & recte latineq; dicta, si uellē cum pharimacopola quodā in triuis dissere, cū insulso ac dicaci rabula de uerbis cōtendere, si esset aliqua disceptandi ratio libero homine digna. Id tamē dico, me solū ea probare quę improbant à Valla, cuius stultitia, dicacitas, mentis leuitas iam cōepit radicatus serpere latius q̄ opineris. Iactantia inep̄te nimium paralitaster Thraso noster, uictū me profiteri, quia nō responderim ineptis tuis. Respōdi respōdi in quā ubi in probra uite & morū prosiluisisti, ut omnes nos sentent penitus qualis esset Laurētius Valla. De me nihil egi, satis notus sum domesticis & externis. Te detractorē impudentissimū, qui domi forisq; res egregias bello & pace gesseris, haud ignotū uolui esse his qui tuam iactantia stultitiā nō agnōrunt. Tecū de uerbis decertare nolui, relinques uirorū doctorū iudicio qd de me sentiāt, quid tribuat tibi, qd mihi. Quę enim mihi laus esset, certare de latina lingua cū barbaro, de doctrina cū stulto, de uitę moribus cū improbo, de prudētia cū uesano, de facultate dicēdi cū petulanti rabula & furioso, qui sibi laudi ducat detrahēre omniū superiorū doctissimo uirorū laudi & doctrinę, q̄ quotidie & quidē publice Ciceronē in Rhetoricę p̄ceptis redarguit, eloquentiā increpet, in arte oratoria culpet, qui Aristotelē & ceteros gręcos, ē nostris Albertū Magnū, & Thomā Aquinatē ut ignaros philosophię reprehēdat, q̄ beatū Hieron. & Augustinū duo fidei nostre luminaria, male de doctrina Christiana sensisse suis p̄phanissimis uocibus & scriptis dicat, qui omnes historicos, poetas, grāmaticos insectet, qui in sella illa triūphali ex qua adolescētes alloquitur, p̄fitetur se talē inter philosophos esse qualis Hercules inter homines extitisset, qui se unicū doctrinarū omnium uerissimū doctorē appellari posse testet, qui tāta sit insania, ut se alterū Hercule appellat. Si furore, si demētia, si p̄teruitate, si iactantia Hercules p̄ditus fuit, fateor te plusquā Hercule esse, plusquā Cerberū esse, ad cuius expugnationē nō uno, sed pluribus Herculis opus esset. Non igitur moleste feram mihi detrahi ab eo qui est detractor omnium sacrilegus. Scribit petulans atq; insanus a fellus, nolle cū maledico contendere de maledicentia, sed uirtute. Nemp̄ si uirtutum est uirtus, mecum de uirtute non contendes solum, sed superabis

Non se uictum esse.

Arrogantia Valla.

superabis, in triumphum duces. Sed quam bene sibi constet circūuallator noster statim ostendit, cū probro & turpitudine utitur non in meā cōtumeliā, sed suam, neq; id semel sed in singulis penē uersibus, ut suam modestiam cōgnoscamus. Est natura nequissimorū hominum ac dementium, ut quod uirtute ac ratione nequeunt, cōuictis, obproprijs, maledictis se assequi putant. Ea ratione uesanus ganeo prosequit institutū suum antiquū. Cum primū epistolas meas carpsit, finxit spurium quēdā adolescentē sacerdotis filiū, quē in suam cōsuetudinē pellexerat, ut meos ait errores notaret. Qua causa cōmotus nō tuli cōtumeliā Thrasonis spurcissimi, sed par pari retuli, cū tu illis insignib. tuis trib. meę orationi respōdisti, & ubi de doctrina agebat ad probra uite descendisti, tanquā in propugnaculū tuū, in quib. es nimium petulanter euagatus. Tunc ego paulū secunda oratione furorē tuū & maledicendi licētiā cōpressi, ita ut in tuis castis meę copie uersarent. Prima oratione mea (sepius est em̄ repetendū) stultitię triumphus tibi decretus est. Secunda triūphali curru tanquā hereticus ad inferos es deuectus. Sed nō contentus honore tuis uirtutib. impenso, ipse tuo sumptu, tuo apparatu primū & secundū triūphandi ius tibi nullo senatus cōsulto nullo populi iussu assumpsisti. Deinceps tertio triūphabis summo cū honore & gloria. Relatū est em̄ te magno exercitu uirtiorū cōtra me bellum moturū, copijs nō militum, sed mendaciorū aduersus me usurū, ut tertij triumphī laureā merearis. Sed quid opus est hoc inani labore & tot copijs me aggredi, cū scribā me à te superatū tibi uictoriā cōcessisse: Quid attinet cū totiens uicto p̄lio decertare: Sed uictum me fateor, cur nō à bello abstines: qd insequeris: qd es molestus: qd tot uerba incassum fundis: Olim me cōuictis lacessisti, ingredi uoluisti certamen mihi molestū & minime necessariū, oportuit reprimere impudentiā tuā dicacitatis. Itaq; postq̄ intellexisti me infantē, deuenisti secundo ad questiuunculas grāmaticales uerborū turpitudine admixtas, ut nō uidereris oblitus exercitiij tui. In quib. si ocium esset, multis testib. cōuincerē te omnium subtilissimū qui uiuant. Quāq; difficilimum sit disputare cum summo grāmatico, oratore ad dicēdum parato, philosopho acuto ad disputadum, & omnium liberaliū artium ut asseris architecto, cum eo qui se tanti dicat, ut uerbis suis tanq̄ Pythagoras standum p̄dicet, cum eo (dicēdum est em̄ sepius) qui Aristotelē in philosophia, Ciceronē in arte oratoria reprehēdat. O demētissime rabula, quis unq̄ stultus tam fuit in amentia profusus ac perditus, qui Aristot. p̄ter Valla in philosophia reprehēdat. Quis unq̄ p̄ter Valla stultitiā Ciceronē in dicendi copia & elegātia culpauit: Solus Valla turpis nebulo singulis ferme dieb. Virg. carmina & Cicerōis dicta reprehēdit. Alterius ut parū diligētis poete, alterius ut parum cōpti oratoris, & parū in artis Rhetoricę p̄ceptis instituti. Vnde nam tantam tibi doctrinam insulsa pecus exhaulisti, uti omnes prisicos uiros tua loquacitate ut inscios reprehendas: Nimum profecto Dei patientia quādoq;

in cœlestib. uiris obdormit, cū eos tādīu sinat impunitos. Sed impia mens, ex ulceratus in scelere animus nequaquā tormēto caret. Scelerum conscientia torquet impios, animi sordes exagitāt impuras mētes, in quibus extincta uirtus locū & uires uitij præstat, ita ut impij sua mala minime recognoscant. Pedit

Pœna scelerū poenas Valla noster cum conscientia amisit, cum iudicij discrimen perdidit, cum fugæ mentis morbos ignoret. Dat superis dijs & inferis poenas satis amplas, cum beati Augustini doctrinā respuit, cum eius dicta cōtemnit, cum cæteros doctissimos uiros dānat. Cum contra beatum Hieron. uirum sanctissimum ac doctissimū libros profanos de illius ut ait erroribus edidit, cuius mille amplius annis purū, immaculatū, sanctū nomen ab hoc nouello tanquam ex terræ putredine nato fungo uiolat. Tum in grāmaticis culpatur, tum linguam latinā arguitur nescisse, tum male de fide sensisse scelestus, impius dei hostis criminatur. Habuit Hieronymus æmulos permultos, nullus eum aut latinam, aut grāmaticam, aut hebræam linguam ignorasse dicit. Beatus Augustinus eum laudat, omnes in cœlum tollunt, solus pestifer Valla uirum sanctissimum atq; optimum reprehendit, solius Vallæ testimonio uelut ignorās arguitur, soli Vallæ uirtus & doctrina Hieronymi displicet, a solo Valla inscitie damnatur, solum Vallam post hominū memoriā contra Hieronymum ut ignorantē scripsisse constat. Quidnam est hoc portēti dii boni: Impius sanctum, stultus sapientem, doctissimum ignorantissimus, castum impurus, religiosum profanus, fidei nostræ propugnaculum hæreticus Valla impugnat. Augustinum huic addit, quē ueluti inscium & male de diuina prouidentia & fato sentientem damnat. Beatum Thomā ut uerbosum scriptorē insequitur. Quam maiorē expectamus a scelesto portento poenam, quā ut more insanientis Herculis furij agitatus, seipsum projiciat in flāmas ardentis Æthnæ: Et certē altissimus puniet maledicentiam tuam, non solum insania ac dementia, quibus nil deterius potest hominibus accidere, sed etiam corporis tormentis, quæ non longe absunt, quando id domini iustitia requiret. Erubescet inquam aliquando quamuis inuidia, uino, uenere, fame sis palidissimus, & si nō prudentis aut boni, ac saltem paulum uerecundi hominis faciem sume. Non solita semper utaris insania, non semper tibi assumas hominis sicophantē officium. Recognosce paulum stultitiam tuam, proteruiam castiga, iactantia inanem remitte. Non sis mendax, improbus, detractor, cōuitiator. Nō in omnibus tuis dictis, factis, cogitationibus te ipsum solus laudes, sinas alijs hunc locum quem honestius cæteri tractabunt. Corrumpe saltem aliquem præmio qui te uel paulum laudet scriptis suis. Cur solus te ipse extollis? An ignoras laudes in proprio ore sordescere? Nunquam Cicero tam aperte suam eloquentiam iactauit quam tu stultitiam tuam. Nunquam Aristoteles laudauit ea quæ in dialecticis scripsit. At tu non solum te laudas, cum dicas non esse dialecticam præter Laurentianam, sed Aristotelem reprehendis. Nullus unquam philosophus, non ipse Plato dixit se esse inter philosophos qualis

Admonitio ad Vallam.

inter homines Hercules extitisset, quod tu sepius de te protulisti. Nullus unquam scripsit sua uerba esse aurea, sicut & tu de te demētissime aselle testaris. Nunquā quis se tanti extimauit, ut diceret se cū uiris doctissimis cōparandū. Nullum unquam legimus adulatorem tam improbū, ut ea alteri tribueret quæ tumet de te ipso impudentissime profers. Nouissime in hac tua stabularia disputatione introducis Guarinū dicentē te doctissimū uirum. Cur illum facis mendacē: Quare ab eo quid de te sentiat, si idem ore & pectore profiteatur. Scio ah ipso existimari te asellum lasciuientē, & tāquā mensē Maio sepiissime fugientem. Scio illū te reputare non doctissimum sed dementissimum crapulatore. Scio illum pro sua autoritate repudiaturū sordes iudicij tui, & illam tuam culinariam societate abominaturum. Scio illum dicturū, quid fanatica iactantia mihi adeo molestus es Valla: Cur me tuæ proteruitatis, stultitiæ, dicacitatis uis esse laudatorē: An nescis tuam dementiā omnibus esse notam? Quid mihi prouinciā præbes summi dedecoris plenā: An censēs omnes tibi stulticia & dicacitate pares esse: An ignoras quid de te homines opinentur? Quid de te tantum præsumis? Quid tibi tantū arrogas? Quid tibi tribuis tantas laudes, quarū tu ipse es autor & testis? Contine infra parietes domesticos scurrilitatē tuam. Noli semper in turpi conuitio, in obscenis uerbis uersari. Libidinē tuam cōprime. Si impudens esse uis, nequaquā facias alios participes amentie, iactantiæ, dicacitatis tuæ. Sed reuertor ad cōuitia procerij egregie tuæ asinariæ disceptationis. De uinoso ebriosoq; hoste secundū triumphum agere te, orator Valla dixisti pessime, artem dicendi exerces prepostere & sordide Imperator. Solet triumphus honor decerni Imperatoribus ob res præclaras bello gestas, quo ualidior fuit hostis, eo laudabilius triumphari. Quis unquam gloriatus est se ebrium aut temulentum superasse? Triumphare soliti sunt prisca illi excellentissimi uiri propter res bellicas, in quibus prudentia, consilium, animi & corporum uires, uigiliæ, labor assiduus, multorum uictoria uersatur, quæ in superando ebrio minime continentur. Nemo enim tam insanæ mentis est qui cum ebrioso litiget, quin ebrium, quem uincere ignominia ducitur, contemnat. Ego tibi plusquam credis tribuo. Non cum temulento ebriosoq; me pugnare dico, sed cum sobrio furente, insano, demente, stulto, iactatori inani, procace scurra, cum monstro omnium deterrimo, ad quod perdomandum claua Herculeæ opus esset, cum impudico, cum ignominioso, cum nouello Hercule esse rem mihi dico, cum hoste fidei, cum hæretico, cum detractori grammaticorum, oratorum, philosophorū, theologorū, cum blasphemō, cum Hieronymi aduersario, cū Aristotelis impugnatore, cū emendatore M. Tullij Ciceronis, cū Virgilij gemulo. Ostendā tuam uirtutē maioris faciendam quam tu ipse censeas. Ostendā nō de uinoso sed a quoso, nō ebrioso sed sobrio, nisi atramentum desit, te triumphū hunc tuū egregiū acturū, ut maior tibi gloria ex meis in te laudibus, quā tu existimes cōparetur. Vide quantū sim in te laudādo quam tu ipse profusior. Ego nō de

De se uinoso hoste triumphando.

te trium

*Passim ad obie
cta respondet.*

te triumphavi in prima mea contra te actione, sed triumphum tibi decreui nobilem, quo ornando nolui quicquam à te impendi, ut parcerem impensæ, tuæq; gloriæ quam meis laboribus consulere malui, tuum triumphum illius honorem esse uolui, ut debitum tuæ uirtuti decus impenderetur. Verum tu præter modum laudis es cupidus, honori ulro tibi impenso non unico triumpho acquiescens, tibi secundum & tertium adiecisti. Credo ut æquaris Pompeio & Cæsari, quorum quemlibet ter triumphasse legimus. Mollitia quadam animi retentum scribis te non triumphasse iterum de libris meis. Optime mollitiam ut uis animi posuisti, sed corporis quoq; mollitiem addidisses uerissimè, nunc uir non fœmina theonis, teneris omni corporis obprobrio paratus. Nam quod me forum non declinare somnias, in quo tot res sunt uenales, homo barbarus, rusticus, inanis, facetus esse uoluisti, in quo perinde iocaris, ac si asellus quidem absq; cauda ad lyram psalleret. Enumeras multos cibos, ut copiosus uerborum artifex, quos tuus coquus in tua deserta ac frigida culina nunquam aspexit. Sed artificium auitum, & regiæ dapes à te præparatæ tot rerum copiam suppeditarunt ut gloriari possis auitæ arti coquinariæ te noui aliquid addidisse, qua in re fateor me à te superari. Verum si unquam conuiuium instituero, adhibebo te magistrum culinæ meæ in præparandis cibus, quorum uideo te artem & usum callere. Sed ut ad tuas redeam ineptias. Scire tu quidem & ut egregium Thrasonem decet, bellicosam provinciam tibi senatus autoritate decreuisti, ex qua secundi triumphus decus quaereretur. Sed miror cur tua sponte, non decreto Guarini ex tali uictoria triumphares, ut aliquis doctissimi uiri autoritate tua insignis stulticia niteretur. Constituisti eum iudicem tuum, cuius sententiam si nosse, remisisses aliquid de tam stolidam temeritate. Alij à te delecti iudices in illa tua prius responsione pro te sententiam summa cum tua laude tulerunt, & Thrasoni nostro pro tam copiosa oratione non magnas, sed ingentes gratias gerunt. Nullos tamē iudices tunc nominali non ad Guarini patrociniū confugisti, nō eius doctrinā, grauitatē prudentiā. Non insulsus, nō demēs, nō detractor est ut Valla. Scit multa, imò omnia ineptissime à te dici & tuæ stulticiæ accomodata. Scit te facile posse absq; ullo presidio de campo deijci. Scit à te multa reprehendi quæ minime intelligis, in quibus si uellet tempus terere, ostenderet rabulā te quendam petulā tūssimū latrare ad lunā ut canes solent. Doceret impudentiā tuam nil scire nisi detrahere, nā in lingua tua latina te cōuinceret stolidissimū esse. Ego quoq; nisi te in ea parte contēnerem, multis testib. improbare stabularias reprehensiones tuas, qui mihi uideris ignorantia latinę linguę professus. Ego cū meos errores tam palam omnib. uulgarim, cur tu doctrinā tuorū operū tam reclusum tenes. Ego nihil scripsi quod nō uoluerim esse omnib. cōmune. Adde quoq; tu epistolas & libros tuos. Adde à te opuscula cōtra fidem fabricata. Adde libros de beati Hieron. erroribus, de Augustini inscitia, de Boëtij ignorantia à te sum

à te summa cū perfidia fabricatos. Adde illos inquā, ut aliquādo cū suo autorē in cōditio cremenē. Cū uero non de uerborū insulitate tecū, sed de grauissimis sententijs cōtendā, tūc non uerbis, sed manib. faces incētas subdā. Rogo quæ scripsisti librū in quo nō es cōburēdus. Nullū adhuc proterua belua cōposuisti, quin tua uirtus in eo aliquid heresis crimē admisceret. Tu cōtra Boetij de lib. arbitrio scribis, in qua manifesta heresis & adhuc impunita deprehendit. Scis te iā Neapoli ignis periculū tanq; hæreticū adisse. Scis te opera doctissimi uiri Vernandi Corduben. cui in hoc malas habeo gratias, ab eo discrimine liberatū. Aude hoc negare publicū opus, si potes. Ostende scapularū cicatrices tuę perfidei testes. In his ego pro fide aduersus tuā perfidiam disputabo, uerbulorū certamina & triumphos præclaros tibi relinquam. Nil de mea inscitia, nil de his quæ mihi turpi cōuitio obijcis respōdebo. Sōnies, fingas, detrahes, tati tua scripta quāti insulsi aselli crepitus & rugitus extimabo. Deio tertiū te triumphū postulaturū, in cuius præparatione si Guarinū aduocabis, totā perficies comœdiā, & ubi in secūdo coqui & stabularij operā aduocasti, in tertio cauponū, lenonū, cetariorū, piscatorū, fartorū, tabernariorū, & tui similibus stultorū fecē (quorū semper in natura copiā inuenies) in tuum auxilium aduoca, ut nō sit ita desertus & obscurus ut secundus, ut aliquo tali uirorū & militum ornatu solita frequētia & pōpa celebret. Tum tibi licebit orationē ad populū de tuis triumphis, de rebus gestis, de cōmilitonū uirtute, de gloria maiorū, de tuis laudib. habere, licebit quātum uolueris inani gloria iactari, poteris ostentare cicatrices foris belloq; susceptas, domimorū impressas muliebres. Dabit locus libros tuos prædicādi, insanēdi. Denique potestas erit ita copiosa, ut de quarto triumpho optimā spē habere queas. Tūc erit tēpus quo possis inter uiros præstantissimos collocari, ut cōparari Herculi merearis, ut statuā tibi decerni postules in aliquo loco celebri ciuitatis. Tūc nō à Guarino, sed à populo laudaberis tanquā uir doctissimus, ut musarū patronus. Illū nō per forū (nā id tibi displicet) sed per culinas, lupanaria, uiles cauponulas, nota diuerticula magno cū apparatu duces magna cū gentiū expectatiōe. Tū cōuocabis sodales illos tuos et cōtubernales, atq; illā egregiā cohortē tuis triumphis assuetā. Tum coqui, stabularijq; uexilla, spolia ante currū triumphantis gestabunt. Tū aselli rugire poterunt, & suo patrono corā adesse tantę uictorię gratulātes. Tū ceruicē illam tuam Herculeam uentre bubalino ornare facultas erit, nullo inuido impediēte. Tum ueste triumphali licebit uti & caput illa tua corona cingere. Expectat tertiū à te triumphus, quæ audio te reclusum meditari dies ac noctes, ut reliquis sit ornatio, quæ cū uidero, ipse tui gratia reddā celebriorē. Tūc licebit ut Venetias sicut de apologia fecisti ad tui similes cōtubernales nō asinos, sed magiros mittas, quorū turpitudinē et stultitiā si nomina pdierint ita exagitabo ut à torpore lōni & demētię excitēt. In quos eo si mihi innotuerint liberius ac licētius euagabor.

Poggias

*Apparatus tri
umph. ridiculus.*

POGGII FLORENTI-

NI ORATIONVM LIBER.

Et prima in funere D. Francisci Cardinalis
Florentini habita.

Isi plurimo luctu doloreq; impediatur P.C. quem ex optimi
præstantissimiq; uiri morte una uobiscum suscipio, tamen
non doloris tantum mei, quantum officij rationem me habe
re oportet. Celebrat hodie funus hominis sanctissimi, deoq;
optimè meriti, cuius glorię si hoc in loco deessem, uereor ne
ingrati nomen subirem. Itaq; in publicum munus, quod extremum à nobis
mortuo præstatur, æstimauit mihi etiam priuatum aliquid honoris esse adij
ciendum. In quo si uobis minime satisfecero, nūquid illius amplitudini quæ
maxima est debeat. Sed quid facultas mea dicendo consequi possit, animū
quæso aduertite. Illud enim arbitratus sum, cum hæc quę in mentem ueniūt
paucis recensuissem, & satisfacturum me desiderio meo, & simul quasi mate
riam quādam præbiturum reliquis maiora atq; ampliora quædam dicendi.
Non enim ulitato genere orationis, non mediocri eloquentia uirtus sua con
tenta est, sed postulat excellens ingenium, atq; exquisitum & eximium dicen
di genus. Nam per immortalis dei religionem, cuius hic fuit propugnator
acerrimus, quis nisi singulari ingenio & eloquentia pene diuina, illius possit
in omni uita laudes non solum ornare uerbis, sed enumeratione completis.
Multos uidi, multos cognoui ipse ætatis nostræ excellentes uiros, qui prædi
ti essent una quapiam uirtute singulari, in quo uero omnes uirtutes, omnem
uim suam expressissent, præter hunc cognoui neminem. Nam siue studia do
ctrinæ, & omnem scientiam rerum quam sapientiā uocant, siue prudentiam
humanitatem, fortitudinem, liberalitatem, grauitatem morū quæsieris, &
uitæ integritatem, proculdubio nullam reperietis cum hoc uiro (pace alio
rum dixerim) ne longo quidem interuallo cōparandum. Quare à uobis per
to P.C. ut cum pauca de ipsius uita & moribus pro ut tempus fert dixerō,
Ortus Card. me de uirtutibus suis dicentem benigne sicut cœpistis, attenteq; audiatis. Or
tus est Franciscus ex Patauiō ut scitis urbe inter Italas longe antiqua & nobi
li, parentibus honestissimis ac se dignis. Quorum diligentia sanctæ domi enu
tritus, cum primum per ætatem licuit, sponte sua totum se literis dedit. Et
cum uaria essent genera discendi in quibus multa cum laude posset uersari,
studium eius. tamen præclarissima atq; utilissima uita mortalium cum uideret iuris scien
tiam, ac legum, omnem suam curam ad illas conuertit, atq; in eis ita excel
lens euasit, ut non solum nostri, sed etiam superioris temporis homines lon
ge antiret. Nec tamen alia studia neglexit. Nam propter acumen mentis
atq; inge

atq; ingenij, addidit quoq; ad legum scientiam & reliquarum artium cogni
tionem. Adolescentiam tanta modestia cōposuit, ut iuuenili ætate autorita
tem obtineret senum. Lasciuas omnes & blandimenta corporis, quæ illa se
cum fert ætas, aded est aspernatus, ut perpetuam elegerit seruaueritq; castita
tem. In quo non mortalium, sed cœlestium imitatus est naturam. Cum uero
ad uirilem ætatem peruenisset, existimans non solum sibi se natum esse, sed
procreatū quoq; ad utilitatem cæterorū, palam cœpit docere, non tam que
stus gratia, quem semper ille contempsit, ac pro nihilo habuit, quàm officij &
cōmunis utilitatis, quo laborum suorū fructus ad multos perueniret. Igitur
ex ipsius schola ueluti ex uberrimo fonte sapientię, innumerabiles præclarissi
mi uiri emerere. Cōcurrerāt ad eū undiq; ex toto ferè terrarū orbe qui recte
sapere uolebant, quia non solum notitia legū, quod ipsum erat satis, sed quod
est egregius uita exemplo intuebatur. Natus enim ad decus & honestatem
uir sanctissimus, in primis habuit præcipuam curam uirtutis colendæ, nec mi
norem uita bene agendæ rationē habuit, quàm cōparandę doctrinæ. Sum
ma integritas, continentia, grauitas, uitaq; moderatio aded in omni uita de
corum illud seruauit, ut ne leue quidem dictum factumue in eo reperiat in
dignum uir o bono & graui. Natura fuit clemens, ut qui nihil tam obliuiscer
etur quàm iniuriam. Mores faciles ad lenitatem proni. Nam seueritatē ma
gis ex disciplina contraxerat, quàm natura. Benignitate atq; humanitate fuit
tanta ut omnium uideretur quasi cōmunis parens. Patuit semper ad eum adi
tus etiam minimis. Audiebat benigne omnes, comiter respondebat. Vultu
erat grauis, sed cui inesset multa urbanitas. Sermone lepidō ac facundo, quo
usq; aded delectabimur, ut ex eius ore melle dulcior (sicut de Nestore inquit
Homerus) fluere uideret oratio. Amauit per sæpe facetias ac iocos uerborū
animi relaxandi gratia. Nam uel ludendi, uel exercendi corporis nullam ha
buit curam, præterquam luctę, cui in adolescentia ad ualitudinem aliquando
idq; modice indulgit. Beniuolentiā in discipulos suos tantam ostēdit, ut quos
uideret pronos ad uirtutē (nam uitiorū hostem se præbuit acerrimū) habe
ret loco filiorum, quos fouebat, erudiebat, enutriebat non secus ac boni fru
gūq; parentes solent. Quod autem meo iudicio plurimum existimandum est,
simplex fuit & apertus, nullius rei simulator aut dissimulator, sed cultor ue
ritatis. Vnde illud Socratis semper in ore habuit, facile homines ad uirtu
tem euasuros, si tales esse conarentur quales uellent uideri. Cibi fuit parcissi
mus, & modici somni. Nam lucubrabat assidue lectioni intentus. Tempus
enim per seueritatem diffuere non sinebat. Præter hæc disputabat frequen
ter in scholis ingenij acuti gratia, quo studio & diligentia incredibilem
est rerum omnium scientiam consecutus. In hoc ocio & uita diutius uersa
tus, cum eius nomen longe lateq; ferretur. Erat autem ingens tum pruden
tiæ, tum probitatis suæ constans fama. Eos etiam qui nunquam eum uidi
sent

sent, ad se diligendum alliciebat. Igitur pellectus est Ioannes qui tum erat Pontifex Maximus, ut eum ne quicquam tale expectantem præficeret ecclesie Florentinæ, ecclesie inquam eius urbis quæ inter cæteras potissimum floreret, ut non tantum Episcopi nomine eum cohonestare uelle uideretur, quantum titulo magnificentissimæ ciuitatis. Cui aded charus fuit, ut nunc quoque Francisci episcopi nomen in ea sit celeberrimum, Inde considerans Pontifex non satis esse factum uel uirtuti illius, uel hominum conceptæ opiniononi, ipsum Cardinalem appellauit Florentinum. Et quod multi precibus, diuitijs, ambitione, quidam nobilitate & uirtute maiorum, nonnulli nomine adipiscuntur, hic uirtute propria adeptus est, cum hanc tam insignem dignitatem nullius intercessione, ulro ad eum Pontifex detulisset. Nam in quo uirtus erat, reliqua uero omnia adesse putabantur. Non enim postulantiibus amicis, non patriæ quærenti, non imaginibus maiorum, non opibus tributum est decus illius honoris, sed sapientiæ, uirtuti & sanctimonie uitæ, quibus tunc Romana ecclesia per maxime indigebat. Magna laus accessit Pontifici, cum intelligerent homines in uirum bene meritum (quod raro admodum uidemus fieri) collatam esse amplissimam dignitatem. Illa quidem uere appellatur dignitas, quæ confertur ulro in hominem dignum, non quæ precibus aut precio est emendicata. Hinc mirificam eius uiri probitatem cognoscite. Solent hi sublimes honores ac subitanei paulum inflare homines, & insolentiores reddere. Difficile est enim in rebus secundis ac magna licentia non egredi officij metas. Adeo quidam effertur, ut nedum alios, sed ne seipsum quidem satis cognoscant, priorum familiaritatum obliuiscuntur, nec comparant nouas. Non qui ipsi sint respicientes, sed quid possint, non bonorum ac malorum, sed diuitum & pauperum discrimen habentes. Ita priores mores exuunt, ut merito Circes pocula sumpsisse uideantur. At uero Franciscus noster longe absuit ab istorum peruerfitate. Nihil de anteriori consuetudine immutauit. Nihil elatus est. Conseruauit se integrum. Humilitatem uero, clementiam, ac libertatem etiam auxit. Nam quo plus poterat, eo diligentius incumberebat, ut quam plurimis ferret fructum. Tunc enim maxime bonitatem exercendam esse dicebat, cum bene agendi potestatem haberemus, quæ raro Principibus deesse soleret. Veteres amicos aded dilexit, ut ne quorundam immutatione animum ipse suum mutarit, dignitatem auctam esse dicens, non personam. Non in fastu, non in pompa & ostentatione decorem dignitatis sitam ducebat, sed placabilitate animi & mansuetudine. Itaque is unus erat maxime ad quem docti homines, & musarum amici sine fastidioso stomacho possent adire. Huic si uellem singillatim discutere actiones suas, & labores quos pertulit tum pro multorum salute conseruanda, tum pro communi causa Christianorum recensere longa mihi esset habenda

Episcopus Florentinus factus.

Cardinalis appellatus.

habenda oratio. Illud præterea uereor, ne quo plura enumerem illius benefacta, eo magis recrudescat dolor, qui & me impediât a dicendo, & uos red dat in audiendo tardiores. Quamobrem pertransibo ea quæ ad singulas spectant, & cum alio festinet animus, ea solum percurrâ quæ pertinent ad publicam causam, quæ licet uobis sint notissima, tamen absque ignorantie culpa nequeunt prætermitti. Nam simul ut est factus Cardinalis, uidens se in publici concilij conuocationem delectum, omnem quoque meditationem suam in procuratione causæ publicæ collocauit. Quod & multis in rebus antea ostendit, & tunc præsertim cum ad deligendum locum pro præsentis concilio missus est. Nam fuit in primis autor huius loci statuendi, qui discordijs & dissensionibus fidelium fatalis esset futurus. Qua in re licet paulisper eum opinio sua sefellit, tamen non rerum euentu metienda sunt consilia hominum, sed ratione. Nam ut Cicero dicere solebat: Recta sententia ne inuita quidem causa uituperanda est. Ille tamen qua mente delegerit hunc locum postea designauit, cum neque aperta odia multorum, neque quorumuis dissimulatas extimesceret, quo minus institutum iter ad ecclesie unitatem prosequeretur. In quo utinam plures nactus esset imitatores constantiæ suæ, non hic tam diu hæsitarem, sed loco constituto. Cum iam tempus præscriptum propinquaret, Pontifex autem partim dubitare uideretur, partim tergiversari, quæ cohortationes suæ fuerunt, quæ preces, quæ monitiones, cum se solum huc uenturum diceret, ne falleret promissam fidem. Quo postquam uentum est, quid ab hoc prætermisum: quid non actum summa cum diligentia, ut hæc radices schismatum quæ longius creuerant, funditus euellerentur. Nullum tempus ab hoc negotio sibi uacuum dedit, nunquam desistit, nunquam cessauit sollicitare, instare, exequi omnia quæ essent ad pacem, & discordiam submouendam. Eius præsentiam tantum in omnire ualebat, ut nihil agi posse uideretur ubi ipse non esset, qui & celeriter res animo comprehendere, & faciliter posset concilio explicare. Itaque deputabat, fere ad singula, uerbaque eius pro sententia habebant. Illud uero summe laudabat, quod ea quæ multi uarijs ex causis dicere nesciret, solus hic apte loqueretur. Nemo enim liberius in hoc concilio locutus est unquam, nemo fidentius. Deum plus uerebatur quam homines, animæ salutem corpori præferens. Huius tantum in rebus agendis ualuit autoritas & sollicitudo, ut si uerum fateri uolumus, necesse sit potissimam partem exoptatissimæ unionis, quam manibus ipsis iam tenemus, nos huic uiro acceptam ferre. Qui cum hæc tam ampla iecisset fundamenta, perficiebat summo studio inceptum opus, atque id magna ex parte sua impensa absoluisset si longior fuisset uita. At illum cum superioris partem egisset, optime in extremi actus ut boni poetæ solent perfectione laborantem fata interceperunt. Nec uero dubium est, quin si uiuisset diutius, summo sacerdotio functus esset. Nam o-

De constantia
& integritate
eius.

mnes summi, infimi, mediocres culmen illud pontificium ad eum uno ore deferebant illum maxime dignum asseuerantes, qui ecclesiasticæ rei publicæ gubernaculum teneret. Exposui uobis breuiter eius uitam tum bene institutam, tum exactam sanctissimè. Nunc ad reliquam partem quæ mihi de uirtutibus suis proposita erat ueniendum est, de quibus tamen parce ac modicè dixeram. Nolo enim causam agere uirtutum, sed Francisci propriam bonitatem exponere, ut & honor debitus sibi reddatur, & reliqui ex hac uirtutum suarum commemoratione incendantur ad gloriam. Harum cum alię dicantur à sapientibus in agitatione mentis uersari, & ueri perspicientia, alię in actione, in omnibus Franciscus facile tenuit principatum. Nam & sapientia & prudentia fuit tanta, quanta huius seculi nemo ferè alter, ut omnem uitæ cursum ad honesti normam duxerit. Primum quidem omne doctrinarum genus, quibus ad scientiam peruenitur indagauit, cognouit, præcepit. Ut enim à grammaticis recedam, in quibus fuit peritissimus: Rhetorum præcepta summopere didicit, tantamq; adeptus est in dicendo facultatem, ut orator bonus haberetur, etiam ab his qui aures in ea re satis habent eruditas. Audistis enim persæpe illum uerba facientem, etiam ex tempore, quæ magna est in oratore difficultas. Audistis non orationem, sed quasi fluuium quendam redundantem, tum uerborum copia, tum grauitate sententiarum. Huic adiecit ornamenta gratia, & poetarum & historicorum cognitionem, quos magis tenebat memoria, quàm hi qui totam in illis ætatem consummunt. In logica uero cum multum operis posuisset, contulit se ad philosophiam, ex qua iuris disciplina ut Ciceroni placet haurienda est. Et cum uniuersam percepit, tum eam partem maxime quæ pertinet ad mores, & qua boni efficiuntur uiri, cuius institutis omnes actiones & priuatas & publicas accommodauit. Hinc uertit se ad Theologiam, in qua tantum studij posuit, ut doctissimis in ea uiris compararetur. Reliquis artibus quæ liberales dicuntur tantum indullit temporis, ut de eis posset diserte copioseq; loqui. Erat enim in ipso summa uis ingenij, memoria permagna, legendi uero tanta cura ac sollicitudo, ut quicquid oculis à publicis priuatisq; negotijs superesset, id totum in lectione conferret. Sed omnia mihi rite consideranti genera studiorum, nihil nobilius, nihil maius uideretur ei tribui posse, quàm scientia iuris & diuini & humani, quàm præ cæteris tanquam peculiarem fundum excoluit atque ornauit. At quantum profuerit tum singulis, tum uniuersis qui delectantur legibus, præsertim pontificijs, declarant commenta ipsius ædita in eam facultatem, adeo comprobata omnium consensu, ut non interpret iuris, sed tanquam Solon conditor legum fuisse uideatur. Qua ex re unam immortalis sibi gloriam & sempiternum nomen paratum uidemus. Nihil præclarior excogitare potuit uir sapientissimus, nihil diuinius, quàm nobis eius artis difficultates patefacere quæ maxime salutaris & usui mortaliu[m] esset necessaria

Nullius scientiæ
experiti fuisse.

cessaria. Nam sic habetote P. C. certum esse atq; exploratum, omnem uitæ nostræ rationem actionemq; legum scientia & disciplina contineri. Nulla quidem societas hominum, nulla coniunctio, nulla ciuitas consistere posset, nisi gubernaretur legibus, quæ recte consueuerunt à sapientibus appellari moenia ciuitatum. Itaq; in eis qui plurimum excellent, per magni uiri haberi solent. Pulchrum est enim & gratum omnibus, ut refert M. Tullius, in ea scientia laborare quæ sit multis profutura, quæ iubet ea quæ facienda sunt, prohibetq; contraria. Ipsarum quoq; utilitatem ipse Tullius alio in loco maiorem immodum extollit. Inquit enim: Hoc est uinculum dignitatis qua fruimur in re publica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. Mens & animus, & consilium & sententia ciuitatis posita est in legibus. Ut corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege suis partibus, ut neruis & sanguine & membris uti non potest. Legum magistri magistratus, legum interpretes iudices, legum deniq; omnes serui sumus, ut liberi esse possimus. Quorsum igitur hæc tam multa de legibus: ut intelligant omnes quantas gratias debeamus ei iure qui ferè uitam omnem occupauit, tum in docendis legibus, tum in earum obscuris atq; ambiguis sensibus enucliandis. Neq; tamen legum magis quàm morum fuit magister, nec iuris obseruantior quàm æquitatis. Docuit autem quod potuit uiuens, & cum cerneret uitæ tempus breue ac incertum, rerum uero difficultatem permagnam, effecit ut doctrinæ suæ extarent monumenta, quibus facilius pateret ad discendum uia. Dixi de studijs scientiæ, uenio nunc ad eam quæ una uirtus est in hominum societate maxime necessaria: Prudentia scilicet, quæ hunc maxime illustrauit. Quis enim in exquirendis consilijs acutior fuit, solertior in capiendis: Erat in eo usus atq; exercitatio rerum plurimarum incredibilis. Multa tenebat præteritorum monumenta, antecedentia connectens præsentibus. Quid in re dubia factum esset opus, facile coniebat. Nemo ad eum consultor adijt (plures autem quotidie accedebant) quin sibi bene consultum putaret. Erat animus in consulendo liber omni cupiditate ac perturbatione uacuus. Itaq; tantam fuerat auctoritatem ex eo consecutus, ut si forte errore aliquo (pro ut fert fragilitas nostra) paululum laberetur, tum proinde acciperent ac si factum id esset summa cum ratione. Concepta erat opinio prudentiæ longo tempore obstructa, ut omnia ab eo optimo atq; exquisitissimo consilio & dici & fieri putarentur. Quare auscultabantur ipsius dicta tanquam oraculi cuiusdam omnia modo & ratione metientis. Iustitiæ uero uirtutum omnium parentis (ut eas quoque præcurrat quæ positæ sunt in actione uitæ) amantissimus fuit & seruantissimus. Nihil ab eo inique dictum reperitur, nihil impie factum. Vixit ad præscriptum rationis. Nunquam deflexit mentem ab æquitate, nunquam progressus est longius quam honestas distaret. Fidem semper inuiolatam seruauit. Neminem læsit unquam. Nullum

Prudentia eius.

Iustitia eius.

lum affixit iniuria, ne tunc quidem cum esset lacessitus. Quin multos ab iniurijs tutatus est, quos honoris causa taceo, qui nisi his obstitisset, ingenti fuissent afflictis calamitate. Hæc enim erat præcipua ipsius & magna laus, ut nihil sibi antiquius existimaret, quam oppressorum causam suscipere ac tueri. Quid loquar de liberalitate eius ac beneficentia? Vereor ne quis sit iniquus probitatis iudex, qui forte putet me ostendendi ingenij causa, hæc tam multa de Francisci uirtutibus dicere. Atqui ita me omnipotens amet Deus ut uere & ex animi sententia loquor. Nil simulatum profertur, nil fictum. Narrantur ista à me, & quidem debilius quam rerum maiestas ac pondus requirat. Neque enim esset quicquam tam magnificum dictum, quin id uirtus superasset sua, uelut hæc ipsa de qua loquor liberalitas maior erat, quam à me uerbis explicari queat. Non solum familiaribus subuenit & amicis quos senserat premi egestate, sed ignotos quoque subleuabat. Bona eius erant proposita omnibus, præsertim his qui bonitatis speciem aliquam præ se ferrebant. Scio enim esse nonnullos ex his qui sunt quos uiuit pecunia, cum eos admodum raro uidisset. Nulli postulanti denegauit. Inuitabat quoque sapiens ad petendum quos suspicabatur indigere, seipsum defraudans & uitam suam, ut sustentaret inopes. Non enim abundabat opibus ut scitis, sed charitate & misericordia, quibus eos qui dicuntur ditissimi superauit. Nullam rem magis detestabatur quam auaritiam, quam malorum semen omnium & causam esse dicebat. Illamque Ciceronis sententiam usurpabat sæpissime: Nihil esse tam angusti animi, quam amare diuitias. Nihil honestius magnificentiusque, quam pecuniam contemnere si non habeas. Si habeas, ad liberalitatem beneficentiamque conferre. Græco etiam prouerbio utebatur: Amicorum inter se communia omnia esse. Itaque erat quasi quoddam asyllum, ad quod pauperes omnes honeste confugiebant. Nam in referenda quidem gratia fuit diligentissimus. Imitatus agros fertiles, qui plus semper reddunt quam acceperunt. Iam uero modestia morum, uictus temperantia continentia uitæ ita in eo uigebant, ut nunquam ne paruula quidem nota eius fama labefactaretur. Sobrietas peculiaris erat. Domus suæ frugalitatem magistræ & ducem habuit composite uiuendi. Non sumptuosis conuiujs operam dabat, non indulgebat delitijs, non luxui, sed temperantiæ & moderationi. Utebatur quidem uictu ornate, sed communi. Paucis erat contentus, & his quæ essent ad naturæ sustentationem. Non arbitrabatur se natum ad pastum & seruitutem uentris, ut plerosque ex maioribus uidemus, sed ad laudem & gloriam & honestatem. Voluptates autem corporis, (quas Plato malorum escas appellat) exhorruerat in omni uita, tanquam exitialem ac perniciosam pestem. Nam oris moderantiam grauitatemque tantam seruauit, ut nullum uerbum ex eo prodierit non graue, non plenum honesta

honestatis, non dignum summæ autoritatis uiro. Attendite nunc ad eam quæso, quam uos ipsi aperte conspiciebatis fortitudinem animi & constantiam. Nam si fortis est & constantis uiri, non perturbari rebus asperis, sed prudenti animo uti & consilio, ut sapientes uolunt, quis eo fortior, constantior reperietur? qui nullum horruit discrimen, nullum subterfugit periculum, nullam uim extimuit, ne tunc quidem cum multi timerent, quo minus mente imperterrita constans & firmus esset in his rebus quæ sibi honeste uidebantur. Metus sæpe iniectus est, nunquam tamen ad eum peruenit. Homo ita erat ad uirtutem institutus, ut neque flecti precibus, neque terrore ab recta sententia posset deturbari. Mitto uetera multa quæ longum esset referre. Quid ille paulo ante uobis inspectantibus fecit? Mementote illius turbulentissimi diei P. C. & eum ponite ante oculos uestros illius temporis, ut uere dicam tumultum, cum frequentes omnium ætatum, ordinum, nationum homines in illam concionem conuenissent. Retocate animis uestris grauitatem rei (de suprema enim salute agebatur) dissensiones & uarias multorum sententias ac non nullorum trepidationem. Quis enim fuit uultus? quanta significatio animi & constantiæ? qualis illa oratio? quàm plena dignitatis & prudentiæ? Cum nunc moneret, nunc hortaretur, nunc arciter obiurgaret eos, quorum opera hi discordiarum fluctus excitabatur. Stupebant omnes, admirabantur tantam uim dicendi fuisse in eo, quem propter aduersam ualitudinem uix loqui posse credebant. Cygnea uox illa fuit, & futuræ mortis præsagium. Nam dixit luculentius quam antea unquam. Et postremis uerbis clamans, inquit, eam orationem suam fuisse testamentum, cum sese ita comparasset, ut in unitate ecclesiæ uellet animam profundere. O uirum ingentem, & fama dignum immortalis, quæ nam tanta esse posset copia dicendi, ut te digne oraret pro meritis operum tuorum? Tu perfrugium calamitosorum, subsidium inopum, bonorum sustentaculum fuisti. Tu splendor Italiæ, decus nationum, ornamentum concilij, lumen seculi extitisti. Tu sanctissimum omnium uirtutum exemplar ostendisti. Quid reliquis agendum esset exemplo tuo, & uitam præclaram ipsa morte reddidisti, eorum gloriam & laudem adeptus, qui quondam pro salute patriæ mortem obire. Sic enim existimandum est P. C. continuis laboribus ac uigilijs quos nimios suscepit in ista reipublicæ procuratione, & ultra quam ferre possent ætatis suæ uires hunc uirum succubuisse. Ex quibus cum in grauissimum incidisset morbum, uictus amicorum precibus, delatus est ad balnea uix respirans. Vbi cum paululum recreatus uideretur, non expectauit firmam ualitudinem, redijt ad opificium suum & labores consuetos. Nam tum flagitabatur ab omnibus reditus suus, tum scelus putabat se commissurum, si uel paruo tempore deesset publicis comodis. Itaque redijt, & aded inanis uirum, ut opus esset si quem ad locum proficisci uellet, aliorum manibus susten-

Fortitudo & constantia eius

Occasio mortis eius.

tari. Videbamus pallorem uultus, oris macilentiam, ac totius debilitatem corporis, non ut hominem, uelut simulachrum uiuentis, & tanquam spirantis effigiem aspiciamus. Mirabanturq; in membris adeo infirmis, tam firmam uigere mentem. Sed superabat animi uigor corporis imbecillitatem, & sibi pulchrum ducebat, eo certamine oppetere, ex cuius uictoria pax orbi terrarum parabatur. Itaq; cum uis morbi ingrauesceret in diem, nullam autem sibi requiem daret, nihil sibi parceret, nihil indulgeret, uigilando, consulendo, laborando, mole rerum ac lacessitudine confectus expirauit. Atq; ita expirauit ut nequeam recordatione illius temporis quo reddebat animam continere lachrymas. Oculis ipsis & aspectu nos hortari, & lachrymis quas plurimas fudit commonefacere uidebatur, ut instar sui causam publicam susciperemus. Quo tempore eum nemo uidit quin uberrime fletet. O diem calamitosum & mœsticiæ plenum quo te amisimus Francisce, & qualē amisimus uirum. Miserum me atq; infelicē quid agam? quid clamem? aut querar, tali orbatus patre? Miseros etiā tuos omnes ad quos deferetur tam crudelis nuncius mortis tuæ. Sed nos miseres qui aspectu ipso torquemur, luctu & mœrore confecti. O flebilem fragilitatis humanæ conditionem, te ne amplius aspiciemus? te ne chare parens amplius uidere, audire, colloqui non licebit? Tunc à nobis tam subito eriperis? O rem mœstam & acerbam intuebor? Intuebor saltem dum adest, neq; a te oculi dimouebuntur mei, quoad illud extremum uale dictum erit. Quid ego nunc uos detestor, mortem acerbam, & inexorabilem uim factorum, quæ tam impias manus in tantum uirum iniiecistis? Vos ne in tanta mole agendorum, in tanta expectatione rerum, tam iniquo tempore tantum auxilium nobis eripere potuistis? Vos ne decuit nullorum hominum habere discrimen? Nonne satius fuerat, cum tot nepharij, improbi, seditiosi (quorū magna semper est copia) in hoc consilio uersarentur, qui omnia permisceant ac perturbent, nonne inquam hos omnes satius erat perditum ire, ex quorum interitu salus parabatur orbi, quam hunc uirum priuari uita ex cuius incolumitate salus omnis pendere uidebatur? Sed omittam lamentationes & fletum, nō quidem nostra causa, quibus perpetuo dolendum erit, sed illius qui hoc exutus concreto corpore & mortali, cœlituum fruitur consilio. Nam si ampla patuit semper uirtuti ad cœlos uia, profecto animus sacer atq; immortalis, omni cultus uirtute ad cœlos euolauit, & in numero sedet beatorum. Nunc illud superest ad quod animaduertatis oportet P. C. ut quoniam uir hic optimus in reipublicæ munere interijt, eū quoq; publicis honoribus decoremus, qui sint ad nomen posteritatis sempiternum. Et quoniam pompa funeris haberi satis digna non potuit, propter difficultatem temporum, diligentior habenda est ratio monumenti. Curandum est enim si grati uolumus existimari, ut sepulchrum sibi ex publico ære ædificetur quā magnificū, in quo scribatur breuiarium

Obitus eius de
ploratio.

Sepulchri ex
tructio.

uiarium gestorū eius, prout solitum est fieri his qui pro patria occubissent. Superimponenda esset sepulchro aurea statua more priscorum, cuius in basi esset inscriptum. Parenti patriæ. Sed quia hic mos uenit in defuetudinem, satis erit constitui sepulchrum, ornariq; ad modum maiorum nostrorū, cum inscriptione honorifica quæ sit ad honorem ipsius, & ad imitationem posterorum. Nam quamuis ipse sibi uiuus monumentum extruxerit ære perennius, quod nulla unquam disturbatura sit uetustas, tamen gratitudinis uestræ erit, in uirum de uobis bene meritū uestri iudicij memoriam extare, ut una cum gloria sua uestriq; officij perpetuo sit fama coniuncta. Quod reliquum est, uos oro obtestorq; Patres primum, ut illius uirtutem imitari uelitis in omni uita, quem tantopere comprobatis. Deinde ut eius memoriam uestris animis defixis perpetuo conseruetis.

POGGII FLORENTI-

NI ORATIO SECUNDA IN FVNE

RE CARDINALIS S.

CRVCIS.

IN MAXIMO dolore præstantissimi patres & acerrimo luctu, quem ex optimi ac sanctissimi uiri morte suscepi, hoc mihi solatium mœroris uidetur tribui, quod & ea proculdubio sim dicturus quæ summo omnium consensu, summa approbatione, summo fauore accipiantur. Et in uirtutibus amplissimis tanti uiri commemorandis & si non debitum ac qualem facultas ingenij dabit honorem, sim in te omni cum laude exactissime præstaturus, accedet quod maxime ad uiuentium spectat utilitatem, ut in excellentium uirorum exemplis & uita recensendis, multi ad laudem & gloriam & suarum uirtutum memoria incitentur. Conferunt enim non parum præclaris ingenijs gesta priscorum ante oculos posita, quæ nobis subdunt tanquam calcar, ad incitamenta quædam ad eorum quos laudari uidemus imitationem. Equidem existimo maiores nostros, & orationes quæ olim in præclarorum funeribus habebantur, & imagines, quæ priscorū memorię dicebantur, nō tantū defunctorū laudes & gloriam ostendere, quantum posteris consequendę uirtutis eorum exempla nobis præbere uoluisse. Quanquam huic nostro omni laude ornatissimo uiro, nullius

lius gloria, nullius laudatione opus est ad eius uitam in hoc furiere exornatam. Neque hoc dicendi munus tanta uirtus desiderat, quæ omniū orationem quantumuis amplissimam superare uidetur. Sua illa merita, sua uirtutum ornamenta, sua sanctissime acta uita, mores castissimi, sua in omnes pietas, sua religio adeo illum ornauit, ut nullo sit opus externo adiuuamento ad laudem hominum consequendam. Quo mihi facilius erit orationis cursus, cui datur ea materia ad dicendum, ut non uerbis ornare hunc hominem, sed tantum quæ ab eo acta sunt referre satis esse pro eius meritis uideantur. Sed profecto integerrimi ornatissimiq; uiri uitam explicaturus, dum eius in me dum uixit charitatem, in doctos uiros beniuolentiam considero, dum eius uirtutē, humanitatē, pietatē mente reuoluo, dum quo præsidio ecclesia, quo auxilio inopes, quo adiuuamento boni sunt spoliati animaduerto, nequeo ullo modo quæ ultro etiam me inuito in eius cōmemorationē effluunt lachrymas continere. Quis enim tam inhumanus, tam durus uel ferreus potius esset, qui in talis tam laudati, tam desiderati communis patris memoria non moueatur animo, & ad fletum prorumpatur? Quis est cum eum nobis, qualem secula rara ferunt ereptū uideat, non mente & animo congemiscat? Subtractus est nobis uir uita & moribus singularis, cui parem ætas nostra non protulit. Interijt, quanquam non interijt, sed ad meliorem profectus est uitam, uir summa prudentia & sapientia præditus, uir religione insignis, pietate præcipuus, excellens integritate uitæ, de omnibus optime meritis, in quo nullorum quamuis perspicaces oculi unquam locum maledicto inuenire potuerūt. Facultatibus egenos, subsidio imbecilles, consilio plurimos, opibus singulos, omnes patrocinio subleuabat, ut ueluti parentem unicum bonorum ac calamitosorum refugium, lugere & gemere compellamur. Verum quoniā tempus requirit, ut ad eius laudum cōmemorationem, posthabita tantæ iacturæ querela ueniamus, complectar paucis uitæ institutionem & mores eius, ut & ea quæ ipsi nostis tanquam in uestro conspectu meis uerbis proponantur. Et quibus id animi est, eius uiri proposito exēplo detur occasio, ad idem uirtutis iter ingrediendum. Natus est uir iste insignis Bononiæ urbe celeberrima atq; antiqua, & quæ inter Italiæ præclaras urbes facile admirari queat, honestis parentibus & haud obscuro loco natis, sed qui filio per omnem uitam quocunq; esset in statu possent esse ornamento. Cum pluribus annis iuri civili operam dedisset, plurimumque in ea scientia profecisset, tandem cum legisset huius mundi sapientiam apud Deum stultitiam esse, spiritu dei ductus, qui eum in suum obsequium disposuerat segregandū, abiecta legum cura, relicto seculo, contempto patrio censu, ordinem Carthusiensium est ingressus, eam professus religionem quæ artificiosa omnium iudicatur. Sunt plures uiuendi formulæ propositæ his qui se dei cultui dicarunt, è quibus leniores quædam & ad facilitatem uitæ propensiores existimantur. Non

De uirtutibus eius.

Ortus eius.

Est Carthusianus.

Non leuem aliquam, non facilem, non uitæ & communibus moribus indulgentem elegit, sed illam potissime quæ est ardua inter omnes, difficilis, austerā, sæueritatis & disciplinæ artioris plena. Magna proculdubio mutatio animi, maior corporis, quod à licentiā quadā uitæ cōmunis, ad tam laboriosum uiuendi genus, ad tam insuetum onus religionis ascendit, non solum religionis uitam sumens, sed eam in qua persistere difficillimum existimamus. Et certe ea religio admodum grauis, & toleratu difficilis putatur, ita paruis terminis circumscripta, ut nisi speciali dono Dei suffulti, in ea diutius nequeant persistere. Sed omnia sunt uolentibus facilia. Nihil tam durum, tam asperum Christum recta uia sequētib; quin leue & molle conantibus fiat. Breui tempore effecit ut omnes difficultates superaret, omnem uictus austeritatē obedientia & patientia uinceret. Compulit nō multo post uitæ illius integritas sui monasterij religiosos, ut illum eligerent in suum superiorem. Quo in regimine ea fuit modestia, prudentia, temperantia, ut ab omnibus sua uirtus celebraretur. Et quamuis in monasterio seclusus atq; abditus uiueret, cultui diuino & gubernandæ curæ intentus, uirtus tamē & sanctitas claudi minime poterat, sed Bononiam usq; horum certa uestigia perlata, omnes ciues in admirationem stuporemq; perduxerant. Ipsi quibus præerat, absq; ulla inuidia (quàm uitare difficile his qui præsident cæteris) uirtutes eius admirantes efferebant. Neque uero mirum, facile est enim laudem consequi illis qui nō præesse cupiunt, sed prodesse hoc uitæ curriculo. Hac uiri fama pernotus Bononiensis populus, cum in defuncti episcopi locum successor quæreretur, dissidente paulum clero, nam alij alium postulabant, uno consensu, una mente in suum pastorem approbante clero elegit. Per magnū fanē singularis hoc testimonium uirtutis fuit, uniuersum populū sua sponte, nemine rogante, nullo dissentiente, nescio cuius uoce illū nominantis Dei uoluntate emissa, euestigio in eius electionem exarsisse. Sperabant enim illum unicū futurum esse Antistitem in quo salus omnium esse sita uideretur, cuius ope boni subleuantur, opprimerentur mali, qui mores lasciuientes ad meliorem frugem & uitia posset ad uirtutes traducere. Accitum ad urbem per alterius rei simulationem, ignarum populi uoluntatis, multis precibus omnes ciuitatis ordines hortati sunt etiam reluctantem, ne onus sibi iniunctum recusaret. Ille multum diuque cogitans, quanti esset laboris ac periculi animarum curam melamque suscipere, quanq; esset graue eiusmodi pondus illis qui animarum salutem ex tali dignitate, non quæstum quærun, cessit uix tandem uir optimus populi uoluntati. Attamen ea conditione assensus est. Primum, ut omnia bona castella quæ distracta erant, ecclesiæ restituerentur. Tum, ne quid expenderet pro confirmatione pontificis, sibi enim nummos non esse, quæ uero ab ecclesia ministrarentur, in alios usus, hoc est, in pauperum alimenta distribuenda sibi esse asseuerabat. Quod utrunque est assecutus. Nih?

Fit prior ordinis.

Fit episcopus Bononiensis.

Nihil eo honore, nihil ea dignitate elatus, nulla in re uitam pristinam mutauit, eadem humilitate, eadem continentia, eadem uitæ autoritate uixit, uictu tenui & nullo cum apparatu contentus. O uirum optimum & cunctis seculis summis laudibus celebrandum. O uirtutem raram, & quam rariores homines sequuntur. Recensete alios, & eorum uitam inspiciate, qui simili præditi sunt dignitate, quem mihi dabitur qui eiusmodi gradum non appetat, quærat, enixe procuret, cælum terramque defatiget, ut illum cõsequatur. Quo cum quemque reperietis qui nõ infletur animo ad eam dignitatem & intumescat, qui dignitatem non habeat quæ suam, qui nõ uoluptatibus plus solito, & quieti corporis indulgeat, qui non deterior in diem fiat. At hunc nostrum uirum sanctissimum omnia prioris uitæ seruantes uestigia uidimus nulla in re immutatum, nullam in partem à cura populi sui oculos deflectentem. Primum in id maxime multis reluctantibus incubuit, ut clerus qui ad eam diem dissolutior fuerat, non solum uestibus, sed moribus quoque cõpositioribus uteretur. Tum populum ab lasciuia ad frugalitatem deflexit, nõ solum uerbo, sed exemplo, quod plurimum ualeat ad animos hominum commouendos. In primis id statuit, etiam rennuente in multis Pontifice, ut Iudæi certo signo à Christianis dinoscerentur. Religiosum quendam ordinis Minorum, ad reddendum depositum mulieri uiduæ quod negabat, certis coniecturis re cognita, licet reluctantem coegit. Pauperes qui egestatē erubescabant occulte perquirens, frumento, aut pecunia clanculum domum missa subleuabat. Virginibus egenis dotem subministrabat. Confluentibus undecumque medicis uictum publice largiebatur. Id agebat, ut omnes intelligerent nõ utilitatem aliquam, aut priuatum commodum ex ecclesia, sed rationem pauperum, populi correctionem, sacerdotum emendationem ab se esse susceptam. Erat in corrigendis superiorum temporum moribus tum mitis, tum seuerus, prout utilitas uirum sibi concessarum postulabat. Denique paruo tempore effecit, ut longe alius populus, alius clerus esse uideretur. Etenim facile est illi ceteros corrigere, qui sibi ipsi bene uiuendi legem indixit, facillimeque in officio continentur homines ab eo qui seipsum cõtinet. Præclare enim à sapientibus scriptum accepimus, quales Principes in republica fuerint, tales reliquos esse solere. Hac auide laude, his uirtutibus florentem, Martinus pontifex aptissimum iudicauit, qui ad componendam pacem inter Franciæ & Angliæ reges legatus mittetur. In Gallias igitur profectus est, & cum utroque Rege sapius collocutus, ad pacemque adhortatus, eos in admiratione sui attraxit. Nulla munera, nulla dona accepit, sed solitam suam continentiam modestiamque seruauit. Et cum se utriusque Regi, tum omnibus maxime probasset uitæ continentia, grauitate, prudentia, tamen in tanta sententiarum diuersitate difficile fuit concordiam statuere. Id tamē egit, ut ob eius uirtutes tam Gallis quam Anglicis relinqueret desiderium sui, & ab singulis uir rectissimus atque optimus putaretur. Re infecta

Iudeos signauit.

Legatus ad Galliam.

infecta Bononiam redijt. Sensi ego qui in Anglia tunc morabar, quatiã Rege fieret, quanti uirtus eius & sapientia extimaretur ab omnibus, quantaque cum omni commendatione munus sibi inunctum obisset. Prædicabatur ab his qui à Rege ueniebant continentia huius, innocentia, integritas, religio, & hunc unum ad se missum aiebant sine ambitione, sine cupiditate, in quo uere sanctitatis specimen eluceret. Etenim facillime humana contemnit, qui Christum recte sequitur, neque exterius, sed suis sultus bonis, nihil extra concupiscit uirtutum fretus conscientia. Peruenerat ad Martinum celebris harum uirtutum fama, multorumque sermone eius laus in diem increpescerat. Et quauis antea certior factus erat, hunc esse unum quem laudabant omnes, cuius uirtutum exempla extollebant, in quo nulla inuidia ad carpendum locum inuenerat, tum hac legatione prudētissime obita, & moribus sanctissimis ductus, eum designauit nullius precibus, nullius intercessione, sed sua sponte sanctæ Romanæ ecclesiæ Cardinalem. Hoc ignotum ei esse uoluit quoad Romam *Et Cardine* (accersuerat enim illum ut per negocij alterius speciem) ueniret. Cum iam prope urbem esset, rem sibi significari curauit. Nulla læticia, nullo gaudio, nulla elatione motus. Eodem quo antea uultu permansit, ut palam fieret, humani fastigij insignia parui ab eodem existimari. Honorem illum suscepit, ne beneficentiam in se Pontificis contemnere uideretur. Nihil ex eo ad uirtutem, ad uitæ molestias multa addi conspiciebat. Vitam ita deinceps instituit, ut & dignitati consuleret & religioni. De priuata uiuendi austeritate nihil mutauit, exteriora quædam auxilia quæ ad cultum spectarent, & ruenda tantæ dignitatis ornamenta. Eadem integritas, eadem continentia, eadem pietatis officia, eadem benignitas permansit, & quo erat illo fastidio dignior, eo se magis indignum existimabat. Nulla pompa, nulli fastus, nullæ opes impedimento fuere quo minus se per omnem uitam purum immaculatumque præberet. Quicquid dignitate aut autoritate poterat, ad præsidia hominum conferebat, permagna quidem inerat patientia & æquanimitas, sed summam modestiam, summam temperantiam, summam benignitatem semper ostendit. Nemini unquam nocuit, nemini unquam maledixit, nemini est iratus. In diuitijs paupertatem, in dignitate humilitatem, in fastigio tanti honoris pristinam humanitatem seruauit. Quid loquar de liberalitate, uel ut rectius loquar de charitate, qua egenis & amicis est opitulatus: Nolo hanc eius præcipuam laudem pluribus uerbis efferre, quoniam quæ Christi causa facta sunt, nõ humanam gloriam quærunt, sed præmia æterna. Sed mihi de ratione uitæ huius integerrimi hominis dicenti, imago eius ante oculos obuersatur: quæ pro sua religione & sanctitate uetat me in huiusmodi oratione esse prolixum. Nam quæ ab eo acta sunt ante se, uelle potius dei quam hominum testimonio comprobari. Non enim ad inanem gloriam, non ad uulgi pompam, non ad aliquem fastum se asserit, sed ad ueram laudem, ad honorem sui creatoris, ad im-

Z mortalis

mortalis dei commendationē, uitam & mores suos cōposuisse, nihil se quaerisse, nisi ut opera sua illi accepta essent qui nouit abscondita cordis. Hanc uero seculi inanem gloriā, semper hunc populi plausum contempsisse, quæ sunt potius ad uiuentium consolationem, quā ad defunctorum salutem temperata. Eius uoluntati licet parendum esse uideatur, tamē aliqua ex parte meo desiderio, & suis in me meritis satis esse facundium iudicauī. Cum igitur sanctissimi uiri uirtus summo in honore magna in reuerētia apud Martinū pontificem esset, cunq̄ eum omnes uelut exemplar honesti intuerentur, fama uirtutum uero apud omnes esset uulgata. Legatus missus est Venetias, ad statuentiam pacem inter ducem Mediolani, ac Venetos Florētinosq̄, quos inter acre bellum uigebat. Et ideo recte ad pacem querendā electus est is qui pacis homo erat, & eam præ cæteris rebus salutarem mortalibus censebat. Quæ confecta, licet postmodum conditiones non seruari, & ob id bellum instauraretur, Romam reuersus est. Increbrescentibus malis belli, cum maiora discrimina imminere uiderentur, denuo ad eandem pacem procurandam à Pontifice destinatur. Cuius in tractatu cū sex menses consumpsisset, demum eius exhortationibus & prudentia Ferrariæ confecta pace, ad Martinum (is tunc Ferentinum pestis uitandæ causa secesserat) redijt summa omnium beniuolentia. Erat Martino admodum cordi Galliæ pax. Ad hanc rem si quo cōsilio, aut humana ope componi posset procurandam, hunc optimū uirum esse accommodatissimū ratus, rursus ad Galliam Legatum destinauit. Sed antequam Italia excederet, Pontifex diem obiit. Huic cum successisset Pontifex Eugenius quartus, iter suū & legationē conceptam cōficere iussus, biennio apud Gallos permansit. Non uiliore eum iteratus aduentus (ut plerūq̄ cōtingere solet) reddidit, sed admirabiliorē. Virtus enim quo diutius tractatur, eo magis placet nulla offensione interrupta. Multa itinera in diuersa loca confecit, multos subiit labores, cū sæpius ex morbo laterū, & calculo maxime torqueretur. Sed uirtute & cōstantia animi infirmitates corporis sustinens, utrūq̄ Regem sæpius est allocutus, exhortans ad concordia & ad depōnendā ambitionē. Multa consilia principū & cōuentus habuit, plurimas cōsultationes, in quibus multū consilij ostendit, multū autoritatis ad rei optatæ confectionem. Bellorum pericula ante oculos proposuit. Quot, quantaq̄ calamitates utriq̄ regno prouenissent recensuit, sanctorum patrum præcepta, sapientum uirorum consilia, singula omnium scripta & sententias quæ in eam rem conferre uidebantur, ad permouendas mentes hominum enarrauit. Sed gloria, ambitio, cupiditas, honor seculi cum inter se certarent, & communi bono obstarent, infecta pace abiit. Sed ita abiit, ut Regum uterq̄, & qui his aderant, profiterentur nunquam se ei uiro prudentia, fide sanctimoniam, uitæ integritate parem uidisse. Eadem enim & priori par integritas, abstinentia, continentia legationis fuit. Regum & cæterorum munere ab eo contempta

Legatus ad
Venetos.

Rursus ad Gal
liam legatus.

contempta, nihil horum appetijt quæ alijs præclara & speciosa uidentur, satis sibi esse putans, licet operam perdidisset, se boni uiri officia omnia in eo legationis munere præstitisse. Erat amplior dignitas, sed cupiditas minor. Nihil sibi præter laudē & honorē Pontificis reportandū existimauit. Et quidem cum multis pompa & apparatu rerum ac magnificentia seculi inferior uideretur, uirtute & continentia superior omnibus erat, magisq̄ in eo humilitas erat quā in cæteris ornatus aut rerum cultus exterarum. Virtutum namq̄ comitatu cōtentus, ea negligebat quæ speciosa uulgi ducit. Recte enim ut Bias ille prudens, omnia secum ferebat, nullius exterioris cultus adminiculo egens. Non tamen obsoletam secum familiam habuit, sed quæ satis culta esset, & plus honestatis quā splendoris circūferret, ita ut & contemptū fugeret, & superfluitatem. A Gallia rediens, ex Pontificis præcepto Basileam proficiscitur. Vbi cū multos tumultuantes aduersus Pontificis sedisq̄ apostolicæ autoritatem comperisset, neq̄ popularis insania reprimi à se posse uideretur, Florentiam uenit, ad quam Eugenius post discessum ab Vrbe se contulerat. Inde tertio legatus in Galliam redijt præcepto Pontificis, qui pacē eorum Regum perutilem populo Christiano conspiciabat. Erat omnium opinio, aut per huius uiri sapientiam & uirtutē, aut nullius alterius ope pacem eam esse futuram. Nam is solus cum nullius parti faueret, tantū emitebatur quantum cōmunis utilitas postulabat. Nulla affectione priuata, nulla beniuolentia mouebatur. Erat liber in consulendo auimus, in decernendo æquus, nihil à recto declinans. Ibi consilio utriusq̄ gentis habito, communiq̄, desperata propter diuersas sententias pace, ducem Burgundiæ qui antea Regi Francie infensus erat, in gratiam Regis cōmunemq̄ beniuolentiam reduxit. His actis summa cum laude Florentiam cum reuertisset, denuo in Basileā mittitur, si qua ratione sanari aut reprimi posset eius autoritate multorum temeritas qui contra Pontificē insurrexerant. Sed superante & conualescente in diem stulticia ac nequitia eorum qui pacem ecclesiæ peruertere nitentur, relicto malignantium conuentu, uenit Bononiam, quo pontifex ierat. Cum autem postea celebrandi concilij gratia, ad quod Græci uenturi erant, Pontifex Eugenius Ferrariam concessisset, in Germaniam legatus mittitur ad Albertū Regem Romanorum, qui erat Nurenbergæ, ad agendos cōuentus principum Germaniæ, ad obuiandum schismati, quod postea Basiliensium uesania confecit. Hic multa in eo conuentu locutus, quæ ad deterrēdos homines à schismate ecclesiæ pertinebant, hortatusq̄ ad Pontificis solitam fidem seruandam, Ferrariam regressus, postmodum mansit in Curia. Pauloq̄ post à Pontifice in locū Cardinalis Vrini, qui maior pœnitentiarius erat, diemq̄ suum obierat, susceptus est. Quo in munere summa semper optimi uiri piissimiq̄ officia præbuit, id sibi munus demandatum arbitratus, ut salutem quereret eorum quibus Dei gratia lucem pœnitentiæ tribuisset. Mirum fortasse nonnullis

Basileæ missus.

Legatus in Ger
maniam.

Fit pœnitentia
rius summus.

nullis uideri potest, cū tot Cardinales essent in Curia, quibus hæ legationes tam uarie demandari possent, cur hic solus potissimum legaretur. Sed erant in eo per multa quæ sibi beniuolentiam hominū conciliabant, & præclarum reddebant apud omnes. Primum, summa religio, summa integritas, & sanctitas morum, cum nihil in eo reprehendi posset, cum per omnē uitam temperantia & cōtinentia singularisq; doctrina præditus erat, ac scientia rerum plurimarum, ut uiris doctissimis æquari posset. Erat in eo deniq; agendorum usus ac experientia, quæ in eo summam prudentiam efficiebant. Accedebat consilij grauitas, & animus in consultando omni passione uacuus, autoritas quantum in ullo homine esse potest, uirtute & bene agendo cōtracta, mores probatissimi, ætas prouectior, nullo unquam tempore ulla uel parua uitiorum labe notata. In negocijs tractandis ac perficiendis sapientissimus habebatur. His uirtutibus addebatur humanitas quædam & mansuetudo, quæ eum summe gratum omnibus reddebant. Digne ergo sua opera in rebus arduis Pontifices utebantur, cum non ad questum aliquem, sed ad laborē officiosum, non ad propriam, sed ad communē utilitatem se inniti arbitrareretur. Et omnium ex his quæ ab eo in officio legationis concedebantur, nullū emolumentum prætendebat, gratis condonabantur omnia ab eo qui didicerat, Gratis accepistis, gratis date. Bona Bononiensis ecclesiæ quæ sibi à Pontifice credita erant, secundum canonicas sanctiones distribuit, maiorē partem in usus pauperum, & ædificiorum reparationem distribuens. Nam domos episcopi instaurauit, & auxit pro dignitate ecclesiæ & urbis. Domum quoq; in urbe magna ex parte cōstruxit, iuxta ecclesiam sanctæ Potentianæ, in qua & habitauit remotus à strepitu populari. Dum Romæ uixit, parētibus aut fratribus, aut alijs ex suo genere nihil ex bonis ecclesiæ tradidit, asserēs se dispensatorem à Deo, non largitorem esse constitutū. Familiam habuit honestam, quæ & honestatem seruaret, & contemptū uitaret, summā seruans in omni statu moderationē. Cibi fuit parcissimi. Nunquam post aditam religionem, neq; in infirmitatibus quibus grauabatur sæpius, neq; extremo uitæ tēpore carnes comedit. Vino utebatur quod esset satis ad uitæ sustentationem. Religionis normam immaculatā seruauit, eam religionē sequens quæ à Iacobo apostolo scribitur esse, se immaculatum ab hoc seculo conseruare. Surgebat media nocte orationi uacans. Linteis non utebatur, cum semper cilicio interius uteretur, ac recubans in sarmentis. Sacræ scripturæ cōtinuum studium impertiebat, cum quid ocij ab oratione & negocijs publicis superesset. Humanis quoq; studijs tantam operam dedit, quantum sacrarum litterarum dignitas patiebatur. Vitam hanc cum tanquam peregrinus & aduena transigisset, nihil in ea aut spei, aut momenti ponens, mortē quoq; cōtempnit, cum se ad meliorem sciret uitam profecturū. Et cum summo dolore torqueretur

Ex calculi egitudine moritur. ex calculo, qui postmodum ad librę pondus in eo reperiuntur, tanquā sciens extremum

extremum sibi diem instare, & medicos contempsit, & dolores immensos summa patientia pertulit. Agens semper gratias Deo, qui se etiam in extremo spiritu exerceri ad patientiam uellet. Deficiente natura animam deo reddidit. Nihil de rebus externis curans, nisi ut & familiæ rationem haberet, & pauperum meminisset. Obijt Senis sexagesimo octauo ætatis anno. Exequiæ eius in maiori templo celebratæ, quibus Eugenius pontifex qui illum unice dilexerat affuit. Commendari profecto digna est, tum cæteris in rebus, tum in hac maxime Pontificis pietas, qui quod raro antea auditū est, huic uni prestitit. Annos iam quadraginta in Romana curia sum uersatus, amplius quinquaginta Cardinales mortem obiisse memini, nullius unquam funeri Pontifex interfuit ullus. At & Eugenij egregia uirtus, & defuncti merita postulare uidebantur, ut in eius funere uetus consuetudo intermitteretur. Itaq; & erga unum suam beneuolentiam ostendit, & tali honore mortuo præbuit uirtutum suarum testimonium sempiternum. Laudanda est à nobis semper diuina prouidentia, & in omnibus quæ nobiscum agit Deus, gratiæ sunt agende, patienter uero ferenda quæcunq; eius nutu uidentur accidere. Veruntamen cogor aliquando non solum admirari, sed etiam conqueri, parum uideri prospicere tantam sapientiam rebus humanis. Videmus enim tot nepharios homines, tot scelestos, quorum opera in solam perniciem gentium spectant, uersari in terris prospera ualitudine, diutiusq; uiuere quam ferat communis salus, quos utilissimum fuerat orbi, aut nunquam natos, aut quam primum interiisse. Eos uero quorum uita est nobis salutaris, qui opere & exemplo profunt, in quibus multorum refugium consistit, aut morbo à negocijs impediti, aut citius eripi nobis quam ratio reipublicæ patiatur. Quamobrem pluribus uerbis defferem huius singularis uiri mortem, deplorarem publica incommoda, lamentarer priuata, multorum damna, & communē bonorum parentem subtractum nobis quererem, nisi censuram dei timerem, & ni uererem, ne uideremur eius gloriæ qua nūc in cœlis fruitur inuidere. Tamen dico, bonos omnes patre optimo, egenos, patrono sanctissimo, ecclesiam Romanam summo uiro, sedem apostolicā prudentissimo cōsultore esse hoc talis uiri obitu spoliata, qui splendorem Romanæ curiæ, lumen religioni, dignitatem suo Ordini asserbat. Sed postquam ita uisum est illi cuius consilia æterna sunt, nos quoq; in eius interitu consolemur, scientes ipsum in beatorum numero collocatum. Doleamus paululum si libet incommoda nostra, illius uicem lætemur, qui nunc fert optatum fructum laborum suorum

Prosequamur quoq; grato animo memoriam eius, & uirtutes suas infixas animo teneamus. Conuenit eius opera & optime actam uitam imitari, ut instar eius æternam gloriam nostris laboribus & actionibus consequamur.

Conclusio.

POGGII FLORENTI-

NI ORATIO TERTIA IN FVNERE

NICOLAI NICOLI CIVIS

FLORENTINI.

SI CIVES præstantissimi latinæ musæ hoc in loco per se loqui potuissent, nequaquam alterius dicendi officiū postularent. Ipse enim suis uerbis copiosissime atq; ornatissime celebrassent præclarissimi atq; omni laude dignissimi alumni sui funus. Verū quoniam qui pro earum dignitate ac maiestate in publicum prodire non consueverunt, hoc munus ab alijs suscipi æquo animo patiuntur. Itaq; licet permultos adesse intelligam ad dicendū paratiores, quibus ingenio sum inferior & doctrina, tamen quo non amplius præripiam huius funeris exornandi facultatem, sed ut tanquam aditum quendam patefaciam, exquisitius quiddā atq; ornatius eloquēdi, non indignū existimaui aliquid in mediū afferre, qui & si nō uestris auribus, at saltē officio hominis amici uidear satisfecisse. Qua in re si nequaquam parem suis laudibus, ac de me meritis eloquentiā præstitero, dabitur opinor ueniā tum paruitati ingenij mei, qui sum tardior ad dicendum, tum magnitudini uirtutum Nicolai, quæ permultæ in eo atq; amplissime clauerunt. Copiosa enim quædā atq; excellens oratio, à qua longe absum, adhiberi oporteret ad huius mortui laudes ac breuitate temporis cōplectendas. Quanquam quem ego mortuū dixi, uiuit hic proculdubio, uiuetq; diutius, cum eius memoria sit hominum mentibus diutissime permansura, atq; ea etiam uiuat uita scilicet immortalis, quæ uere uita est appellāda. Emigrasse hinc euestigio credimus ad cælos hanc puram animā, omni labe corporis, omni uitiorū contagione exutam. Fuit enim uir iste uitæ integerrime, omni in ætate modestiæ singularis, qui ita literarum sacrarum doctrinam cōiunxit cum studijs humanitatis, & omnia quæ legebat ad uitæ melioris cultū, & ad quandam sanctimoniā reuocaret. Quæ ut facilius intelligere possitis, quæso paucis cognoscite, tum quæ ad studia eius & doctrinā spectāt, tum quæ ad uirtutum mores & uitæ integritatē. Plurimū enim conferre solet ad incitamenta uirtutum, cognitio earū rerū quas uiri excellentissimi nobis suo exemplo reliquerunt. Ortus est Nicolaus ut nostis, egregijs atq; honestis parentibus ciuibus nostris, qui quæ homini maxime sunt optanda, & diuitijs & beniuolentiā ciuium floruerunt, & pater quidē mercaturæ operā dedit, qua sibi opes plurimas comparauit. Nicolaus uero cum ad idem exercitiū à patre uocaretur, ipse autem honestioris mercaturæ genus quærēdo, uidelicet uirtutis curam sibi proposuisset, ad linguæ latinæ cognitionē se transtulit. Iam adultus ætate, natura ipsa edoctus, uidebat cætera caduca esse, fragilia & momentanea, in uirtute

Ortus eius.

in uirtute firmū, stabile & perpetuum bonum. Ad eam capescendā sentiebat maxime esse accōmodata studia literarū, quæ sola uerū uirtutis iter demonstrare & uitia compescere existimant. Cum autē uarię essent discendi facultates, quibus homines pro animi affectione applicare ingenij solent, humanitatis studia sibi delegit, uelut ea quibus boni uiri effici maxime cōsueuerūt, & minime rerum cupidi. Hęc enim sola ad uirtutē uidentē spectare, quippe cum in eis honestum ipsum & agitatio quędam mentis, ac melioris uitę cultus quæratur. Itaq; cū floreret tūc in hac ciuitate eximia uirtus atq; doctissimi omnium uiri Ludouici Marsilij ex religione Augustinē. contulit se in eius familiaritatem, ut unā cum studijs doctrine, uitę quoq; & morū institutionē perciperet. Hoc quidem maturē & sapienter in primis egit. Nam quib. honesta uiuēdi ratio proposita est, aliquē sibi integrum & probatū uirum eligere debent, ad cuius imitationē & similitudinē informant. Erat domus Ludouici referta tūc egregijs adolescentibus, qui sibi uitā eius & mores proposuerant imitandos. Frequentabat quoq; ab optimis ac præstantissimis uiris huius ciuitatis, qui ad eū uelut ad diuinū quoddā oraculum undiq; confluebant. Erudiuit autē libera literę instituit plures, qui uiri doctissimi euaserunt. Sed emerere inter alios, præcipue Ioannes Laurentis, Robertus Rossius, & hic noster Nicolaus qui cæteris rebus posthabitis nunq̄ à latere Ludouici discedens, & optimis uiuēdi præceptis institutus est, & plurimū tēporis impertijt. Morū autem seueritatem & loquendi harmoniā quādam, ac in reprehendendis uitijs libertatē ab illo hausit, qui erat promptissimus ac paratissimus ad uitiorū obiurgationē. Accidit enim, ut imitemur mores quib. cum ab adoleſcētia educamur. Hac ratione uitę imbutus, duas res quę ferē ab omnibus summo expetunt studio aperte contēpsit, diuitias uidelicet & honorū cupiditatem. Cum enim esset philosophię præceptis non tam legendo q̄ agendo eruditus, eam normam uiuēdi optimam iudicauit, quo ocio literarū uacaret, neq; opibus inseruiret, neq; ambitioni. Igitur bonarū artium curę deditus, ac suo contentus, quicquid temporis dabat à priuatis rebus, aut legendo aut scribendo, aut amicorū negotijs impertiendo accōmodabat. Solertissimus omnium fuit in emendis ac cōparandis libris fructuosissima ac pulcherrima omnium negociatione, quos adeo multos atq; egregios tum latinos tum græcos ab extremis usq; Europæ finibus conquisiuit, ut omnes Italos (pace reliquorum dixerim) superaret librorum copia optimorū, in quo beneficentiā suam, liberalitatemq; attendite. Cōmunes erāt libri sui omnibus etiam ignotis, præsto aderant aut legere uolentibus, aut trāscribere, neq; ulli omnino recusabat qui aut doctus esset aut uideretur uelle doceri, ut publica quædam Bibliotheca & ingeniorum sustentaculum domus eius existimaret. Etenim eos qui libros suos occultarent, neq; cum ceteris participarent, cum essent æditi ad cōmunem uiuentiū utilitatē, quodāmodo abhorrebat, affirmans huiusmodi homines teneri cri-

*Ludouic. Mar
silio præcepto
reſus.*

*Diuitiarū &
honoris contēp
tor.*

*Librorū studio
sus cōparator.*

mine expilatę hereditatis. Quod autę egregiam laudem meretur, summam operam, curamq; adhibuit, ad peruestigandos autores qui culpa temporum perierant. Qua in re uere possum dicere, omnes libros ferę qui nouiter tum ab alijs reperti sunt, tum a me ipso, qui integrum Quintilianũ, Ciceronis nostri oratiões, Sillium Italicum, Noniũ Marcellum, Lucretij partem, multosq; præterea ę Germanorũ Gallorumq; erga stulis mea diligentia eripui, atq; in lucem extuli Nicolai suasu, impulsu, cohortatione, & penę uerborũ molellia esse literis latinis restitutos. Sed id est per maxime ingenti gloria dignũ, mortuo de quo antea dixi Ludouico, a quo eruditionem latinam acceperat, cum intelligeret gręcas literas & doctrinã nostris admodũ conferre, quippe quę sine adiumento gręcorũ mancã esse uidentur ac debiles, operam dedit cupidus discendũ cũ uiro tũc integerrimo omniũ ac doctissimo Coluceo salutato qui & ipse post Ludouicũ doctorũ omniũ parens atq; educator putabãt, ut Manuel Chrysoloras Cõstantinopolitaũ, gręcorũ omniũ facile princeps, in hanc urbem legendi gratia accersiret. Verissime mihi uideor posse dicere, etiam his qui illorũ teporum memoriã tenent approbantib. Nicolai maxime unius uerbis ac sollicitudine gręcas literas lōgo post in Italiã reductas. Quę quantũ utilitatis nostris hominibus attulerint, tum ad eloquẽtiã, tum ad plurimarũ rerũ scientiã quis ignorat: Videntur prisca illa tēpora quib. eloquentia cum sapiẽtia coniuncta uigebat, esse hoc seculo renouata. Ita quicquid utilitatis gręcarũ literarum beneficio accepimus, uni Nicolao possumus acceptum ferre. Nam a Manuele tanq; doctrine quodam seminario multi uiri doctissimi prodire. Venit deinde Florentiã etiam Nicolao autore uir peritissimus Guarinus, qui & ipse plurimũ profuit ad gręcarũ literarum cognitionem. Accessit deinde uir præstans ingenio & doctrina Ioannes Aurispa Nicolai procuratiõe. Tum ultimus omniũ Nicolai quoq; opera ad nos adijt uir scelestissimus mortaliũ atq; impurissimus (quę cõtumelię causa nomino) Franciscus Philephus, cuius uitia & scelera adolescentes nostros & urbẽ inquinarunt, ut satius futurum urbi huic, pestiferi hominis carere doctrina, licet pertenui & exili, quam eius abundasse nequitia. Verum Nicolaus, qui scientiã utilitatem quæreret, flagitia ignoraret, communi errore bonorum qui cæteros ex suo ingenio iudicant deceptus, ut homo nepharius ad legendum mercede publica excitaretur effecit. Ergo omnes qui deinceps gręcarum literarum cognitione profecerunt, magnas gratias Nicolao & habere & agere debent, qui autor in primis eius doctrinę fuit in Italiã traducendę. Magna hæc profecto hominibus nostris utilitas, ingens Nicolai laus & posterorum memoriã commendãda, unum extitisse, cuius maxime cura & opera gręca studia Italis ante ignota, ad nos tandem longo post tempore redierunt. Quid idem in literis nostris & quantum profuit nobis, quantum singulis qui discendũ desiderio tenebantur: Non hortator solum, sed

Gręcarũ literarum utilitas.

In Francis. Philel. obiurgatio

suafor

suafor, adiutor atq; impulsor assistebat his quib. perspiciebat inesse aliquod ingenij acumen, aut uoluntatę ad perdiscendũ, ut non solum hærentes & remissos, sed incensos etiam & currentes ad studia doctrinę excitauerit, redderetq; suis uocibus uelocios. Nolo omnes proferre ne longior siam, quibus illius uerbum & opera ad humanitatem profuerunt. Sed tamen hic doctissimus atq; eloquentissimus uir Leonardus Aretinus, hic sanctimonia morum ac doctrina uir conspicuus Ambrosius eremita, hic Carolus Aretinus summo ingenio, summa eloquentia præditus, quos omnes honoris causa nomino, pluresq; præterea, ut de me uideam, qui minime illis sum comparandus, omnes hi inquam & latinis & gręcis literis præstantes, se Nicolai uocibus, cohortationibus, libris, ope & adiutos maxime & impulsos in suis studijs profitebuntur. Erat hoc insitum suę naturę, ut quoscunq; incensos ad bonarum artium cognitionem uideret, si ijdem boni uiderentur, summo amore cõpleteretur, & ueluti filios foueret ac subleuaret. Tanquam stimulus erat recta capescentibus consilia, ad humanitatis & sapiẽtiã studia prosequenda. O uere doctorum omniũ parens, & studiorum domicilium, quãtum tibi latina eloquentia, quantum docti homines, quantum studiosi literarum nomini tuo debent. Tu in primis uiam ad humanitatis studia ostendisti, tu iter ad ueram eloquentiã demonstrasti. Tu gręcas literas ad Italiã reduxisti, tu consilio, tu libris, tu opera, tu cohortationib. semper omnibus recta sententijs affuisti. Tu diligentissimus rerũ perpensor, tu grauis eloquentiã cęsor, tu peracutus doctorũ extimator, magno adiumento omnibus extitisti. Tu deniq; tum corripiendo, tum laudando effecisti, ut ad aliquam dignitatę facultas eloquentię perueniret. Id & a cæteris cõmendatum iri putabant. Tuum enim iudicium non ex adulatione aut assentatione pendebat, sed ex ueritate atq; animi recta sententia. Sed hæc ad cõmunem referuntur utilitatem. Quid loquar de proprijs studijs: quid doctrinã: quid scientiã proferam: quid multarũ rerum cognitionem: Gręcis literis plurimũ insudauit. Latinas ita tenuit, ut nemo melius omniũ disciplinarũ quibus homines liberaliter institui solent, doctrinam percepit. Priscas historias ita omnes memorię fixas habuit, ut illis ferme interfuisse uideretur. Cosmographiã ita operã dederat, ut toto orbe terrarũ singulas provincias, urbes, situs, loca, tractus, deniq; omnes melius nosset quãm hi qui in eis diutius habitassent. Nullus est in latina lingua autor, quem quidem probaret, quem non legisset summa cura & diligentia. Sacris uero scripturis ita incubuit legẽdo, ut plura ex eis teneret quãm qui totã ætatę in illis ponere uiderentur. Nullus autor fidelis ex illis antiquis fuit, cuius non aut libros, aut scripta referret. Linguię uero latinę præ cæteris erat diligens scrutator, in qua & illum peritissimũ uidimus. Nullũ proferebatur uerbum cuius uim & originẽ ignoraret. Nullum scriptorẽ antiquitas tulit, cuius nomenu non mandasset memorię, cuius nõ opera etiã deperdita diligenter recenseret.

Beneficus in studiosos.

Studium eius.

feret. Antiquitatis erat admodū curiosus, cuius & patronū quendam ac protectorem illum omnes ferebant. Eloquentiā plurimū potuit, licet perraro dicendi onus suscipere. Cum enim nihil nisi politū ac perfectum probaret, nequāq; sibi ipsi eius scripta satisfacere uidebant. Multa legerat, multa cognouerat, plura memoriā cōmendarat, quæ sibi copiam dicendi admodū suaue subministrabant, adeo ut in cœtu hominū auscultaret attentissime, & summa cum audientium uoluptate. His studijs, ac uitæ industria tantā sibi excellentiam comparauit, ut nulla dubitatione inter doctissimos probatissimosq; nostræ ætatis uiros adnumeraretur. Quāq; ipse sua qua fuit animi moderatione, se infimum omnium prædicabat, nihil sibi arrogas, neq; ad ostentationē quādam ut multi solent se cōparans, sed ad ueram philosophiā diuinitatis rationē. Credo uideri hæc nobis quemadmodū æquum est, plurimum laudanda. Age uero nunc quales in eo uirtutes, qui mores, quæ uitæ integritas uiguerunt. Nulla pars uitæ eius recti uiri officio uacauit, nulla in re grauiori lapsus est. Id egit semper, ut quorum uirtutē legerat, eorumq; exempla imitaretur, esse q̄ uideri bonus mallet. Iam primū prudentiā eius licet prospicere eximiam quandā & penē diuinam. Prudentiam dico non huius temporis aut seculi, quæ in capiendis rerum externarū consilijs, aut astu superadīs hominibus à multis collocatur, sed quam in optimo uitæ genere diligendo, & ipsa uita sapienter degenda uiri doctissimi posuerunt. Omnia quippe humana commoda ut externa bona contempsit, ut se totum traderet studijs sapientiæ. Si laudat Herulem antiquitas, quem in biuio constitutum fabulæ ferunt, secum præmeditantem ac confabulatem, utram uiam eligeret, uirtutis ne, an uoluptatis: cum altera aspera ac difficilis, procliuis altera ac suaui proponeretur, quod uirtutis itinere sibi proficiscendum putarit. Cur non summā laudem hic nosster Nicolaus meretur, cuius prudentia uirtutis sibi uiam, reiectis illecebris uoluptatum persuaserit capescendam. At uero ne sibi hanc facilem fuisse existimetis, plurima impedimenta & uariæ molestiæ superauerunt quæ illum ab instituto itinere sæpius reuocarent. Quā in re constantiam eius perspiciete. Omnes difficultates tolerando, omnia impedimenta patientia superauit non onere egestatis, qua sæpissime pressus est, non laboribus permultis, non rei domesticæ cura, quibus illum aliquoties uexari uidimus, deflexit unq; animum ab institutione suscepta. Quid eius innocentiam, quid animi moderationē proferam: quid continentiam, probitatem: Cum satis amplum à parente patrimonium accepisset, nullius autem lucri amore teneretur, copias uero eius publica tributa exhaustissent, sæpius rei familiaris difficultate cōpulsus est, aut liberos (quod tamen fecit rarissime, & in illis quos non probasset) uendere, aut amicorum fortunis subleuari. Nunquam tamen à studijs mentē diuertit, nihil appetiuit alieni, nullum turpē quæstum cōcupiuit. Nunquam publicis magistratibus ad exhauriendos pauperes, ut plures solent, animum ad

Prudentia eius

iecit. Neminē ne minima in re quidē læsit unq; nulli uiuētū iniuriam intulit, nihil cuiq; abstulit, nemini nocuit. Manus atq; animū seruauit innocentem. Nulla præterquā librorū cupiditate flagrauit, non appetendo aliena, sed nec suis parcendo tulit sumptus & publicos & priuatos. Vixit usq; ad obitus extremū diem fama incorrupta. Rationem uiuendi modestam & lautam omni tempore seruauit, se referens ad frugalitatis cultū quā laudabat. Semper illud prisce Catonis per sæpe uerbum usurpans, magnū uectigal esse parsimoniam. Ego qui domum suam ab adolescentia frequentauit, quinq; uitam eius penitus perspexi, scio quā temperate, quā modeste, quā caste uixerit, formans se ad eorum mores quorū uirtus est laudata. Sed & hoc non iudiciū aliquid, sed expressum signū egregiæ uirtutis esse uidetur. Refert Plato in epistola quadam, præcipuum esse argumentū probitatis, abundare amicis, carere uero improbitatis. Quis ergo hac nostra ætate amicis ditior Nicolao: Quis opulentior, quis copiosior: Hoc mihi uideor uerissime dicturus, omnes uiros doctos qui ubiq; terrarum essent, non solū qui eum nosset, sed ad quos sui nominis quoq; fama peruenisset, beniuolentia & summo amore erga Nicolaum affectos, atq; ipsum quoq; in unūquenq; literarū & humanitatis cupiditate flagrantem, pari affectione incensum conspiciebamus. Fit enim necessarius, ut qui multos amat, ipse quoq; mutuo ametur à multis. Humanitatem quoq; eius qui satis digne potest laudibus esse ferre. Faciles ad eum aditus patebant, facilius allocutio. Cum multos multis in rebus excelleret, tamen se parum infimis præstabat. Coniungebatur cum seueritate affabilitas quædam uenusta, omnibus grata. Erat eius consuetudo iocunda admodū, non solum eruditioribus, sed etiam exquisitorū artificū hominibus, quibus admodum delectabatur. Aderat amicis consilio, opera, obsequio, diligentia, etiam irrequiritus, eorum negocia pro suis ducebat. Domum suam docti uiri suum domicilium existimabant, & tanquam cōmune diuersorium literarum. Qui excipiebantur, omnes summa cum hilaritate uocibus suis excitabantur, exemplo mouebantur, aut legendo, aut disputando proficiebant. Discedebant semper singuli tanq; à quodam sapientiæ sacrario doctiores. Mores eius quales fuerint omnes serē cognoscitis, ab ipsa adolescentia tanquam educatus in stoica disciplina seuerus fuit, continens, grauis censor morum, uitiorū acerrimus hostis, ad laceffendum, si quando irritabatur promptus, quæ tamen salibus, facetijs, uerborum iocunditate condiebantur, ut per sæpe eos in quos ea dicebantur, ad risum excitarent. Vitam cœlibem duxit absq; uxore & liberis. Ut enim quietius studijs incumberet, uoluit ea molestia carere, cum neq; esset opulentus, & legisset multos fuisse illas impedimento quo minus uacarent ocio literarum. Fuit autem amantissimus ueritatis, ut qui admodum horreret mendacium, nihil minus prædicans esse hominis quā mentiri. At amicos ita obseruabat, ut tamen ueritatem præponere, nemini parcens

Humanitas eius.

De morib. suis

Vitā cœlibem duxit.

parcens, ubi ex sententia esset dicendum. Delectabatur admodū tabulis & signis ac uarijs colaturis prisorum more. Plura enim prope solus atq; exquisitiora habebat quā ceteri ferē omnes. Ad quæ uisenda multi alliciebant, ut non priuato aliquo in loco, sed in theatro quodā collocata ac exposita esse affirmares. Iam quantā honestatē, quantā grauitatē seruauit, quam sanctē uixerit & scitis omnes, & ipsi uidimus, qui ab ipsis nostris incunabulis cum eo uersati præ ceteris sumus, qui eum domi forisq; obseruauimus, ita ut nihil nobis uitæ eius interioris esset occultū. Nihil turpe, nihil obscenum ne uerbis quidem protulit. Censoria quædam grauitas uitæ splendorem afferebat & summā auctoritatem. Vitia horruit, & publica & priuata. Templū quoddam uirtutis & decoris existimabatur domus illa, & tanq̄ habitaculū honestatis, in qua accēdebant omnes ad uirtutē & bonarū artium disciplinas. Hic librorum ingens numerus, tum latinorū tum græcorum. Hic signa & tabulæ, hic ueterum imagines, hic nūmismata usq; à priori illa etate qua æs primū cudi, & moneta obliuari est cœpta cōspiciebant. Hinc uaria illustriū uirorū exempla hunc ad uirtutum incitamenta proferebant. Aderat semper quod & oblectaret oculos, & animū solaret. Tanq̄ ex academia quadam & honesto certamine prodibant homines, & ad doctrinā, & ad mortalem uitā paratiores. Sed excellentissima eius uirtus atq; optimū omnium facinus nequaquā est silentio prætereundum. Cum uiuens omnibus profuisset, cū semper publicæ consulisset cōmoditati, curauit ut etiam post exactū sanctissimē uitam, laborum suorum fructus ad posteros emanaret. Id egit uir egregius doctorū uirorum amantissimus, quod nullū multis antea seculis fecisse, neq; memoria hominū constat, neq; ullæ literę prodiderunt. Rem sanē statuit temporū omnium ac seculorū laudibus celebrandā. Ex libris quos homo nequaquā opulentus & rerum persæpe inops, supra octingētos codices summo labore & diligentia cōparauerat, decreuit testamento fieri per amicos publicā Bibliothecam ad utilitatem hominū sempiternā. O præclarissimū omniū quę unq̄ condita sunt & utilissimū testamentum, quo non unū aliquem aut alterū, sed tum græcas, tum latinas musas huius preciosissimi thesauri reliquit hæredes. Tibi ego nunc Nicolæ (mortuum enim appello) musarū nomine gratias uberrimas ago, qui solus omniū illas in publicam doctrinē & domicilij sui possessionem tandem post multa annorū curricula reduxisti, qui illas tam exquisito munere donasti, qui effecisti ut aliquādo priuatas domos egressę, in conspectu atq; in lucē prodirent ornatissimo comitatu. Extitere hæcenus nostra memoria plures & libris uarijs & maximis opibus abundantes, quos tamen magis priuatum cōmodū quā cōmunis utilitas traxit. Frācisus Petrarca poeta excellens habuit ingentē copiam librorū, qui post eius obitum omnes uenundati & uarijs hominibus dispertiti sunt. Ludouicus (cuius antea meminimus) magnam uim librorū quos multis in locis cōquisiuit, legauit sui ordinis Bibliothecæ

Bibliothecam
publicā ex suis
erexit.

thecæ. Vir prestans acumine, & plurimarū rerum scientia, Ioannes Boccati-
us eidē loco suos libros testamento reliquit. Collutij nostri ad omnia ingenij
singularis uolumina quę Nicolai libros numero ferē equabant, filij uendi-
derunt. At uero hic noster egregiā præ ceteris suppellectilem, in qua cōparanda
multum temporis, multū impensę, plurimū laboris impenderat, non
uendi, non in priuatā aliquam domū cōportari, non alicuius unius usui aut ar-
bitrio relinqui, non in alienā Bibliothecam recludi, sed in cōmunem utilitatē
in publicū munus, in locū omnibus patentē uoluit conferri, ex quo omnes li-
terarum cupidi tanq̄ ex agro fertili fructum doctrinę uberrimū possent perci-
pere. Equidem si id religio nostra aut tempora paterent, decernerē mea sen-
tentia statuam illi marmoreā in Bibliothecę parte collocandā cum inscriptio-
ne honorificentissima & ad memoriā illius, & ad reliquorum æmulationem.
Quid enim magnificentius, quid bonis acceptius, quid studijs humanitatis
ac cōmodatius, quid cōmuni bono utilius fieri potuisset, aut etiā excogitari,
quam existere hac in urbe publicā Bibliothecam, quæ sit futura ueluti excel-
lens quædam eloquentiæ, & ceterarū bonarum artium officina. Hæc Nicolai
nostri studia, hic uitę cursus, hæc uirtutes, hi mores, hæc officia extiterūt. Di-
gna profecto quę illius laudem reddant apud posteros immortalē. Qui cum
semper in celebrandis musis, uirtute excolenda, libris cōparandis, obseruan-
dis amicis studium atq; operā prebuisset, tandē multis exactis laboribus post
tertium & septuagesimū annū grauissimo morbo correptus interijt. Ita ad
extremam horā se comparans ut libenter ex hac luce migrare uideret, tanq̄
ad locum beatiorē profecturus. O diem acerbum nobis, licet illi malorum o-
mnium postremū. Letor tui causa Nicolæ (iterū enim mortuū cōpello) quę
colere sedes piorum, quem ad æternam quietem delatum uerissime iudica-
mus. Verum mihi doleo, mihi queror hunc funestum diem, qui me mœstum
atq; afflictum, qui me spoliatū tua amicissima iocunditate, tua suauissima hu-
manitate priuatum reliquit, qui mihi abstulit tanq̄ segetem studiorum meo-
rum, qui mihi eripuit officio patrem, beniuolētia amicum, quo cum omnes
curas meas, cogitatus, dicta, facta & præsens uerbis & literis absens confere-
bam. Mihi dies iste merito est deplendus, in quo amisi certissimū ægritudinū
solatium, mœrorum leuamen, præsidium firmissimum laborum meorum.
Non dabitur amplius tecum colloqui, non consilio uti, nō exoptatissima frui
consuetudine, ac saltem consolatione, qua licet reuocabo quoad potero co-
gitatione mea memoriā præteriti temporis, & tecum semper dum hoc spi-
ritu uiuam dulcissima recordatione cōmorabor, mortuum animo cōplectar.
Erit Nicolai effigies semper hisce oculis infixā, & amorem quem uiuo debe-
bam, etiam in laudibus & celebratione mortui conseruabo.

A a Poggius

POGGII FLORENTI-

NI ORATIO IIII. IN PVNERE

LAURENTII DE MEDICIS.

Iserius mi doctissime Carole, ornatissimi atq; amantissimi quondā
 mihi Laurentij nostri debitū uirtuti munus prestiti q̄ eius in me of
 ficia postulabāt, nō negligentē, non obliuioni tribuendū, sed dolo
 ris magnitudini, quem ex charissimi deq; me optime meriti uiri morte susce
 pi. Tanta enim mœror, tanta uis ægritudinis mentē oppressit, ut quotiens
 cunq; animum ad eius memoriā reuocarim, non scribendi facultatem, sed la
 chrimarū copiam ipsius recordatio mihi suppeditarit, quodq; imbecillis so
 let animis euenire, ita cesserit dolori ratio scribendi, ut à tempore mœroris
 mitigatio fuerit expectanda. Etenim quis tam durus uel potius ferreus esset,
 qui fletum & lachrymas in talis uiri atq; amici cōmemoratione contineret.
 Multa quippe diuersorū hominū uulnera quotidie ante oculos obseruāt, ut
 nullius in obitu tanq̄ in re insolita obstupescere debeamus, sed tamē maxima
 pars horū sic sunt, ut incertū sit uita ne illorū morti potius, an mors uitæ fue
 rit preferenda: Viant enim, an intereant parum interesse mortaliū uidetur.
 At uero cum mortē obiit is cuius uita omnibus confert, cuius salus multorū
 salutem amplectitur, cuius opes ac fortunæ semper amicis presto fuere, qui
 liberalitate atq; humanitate omnes antecellit, tum demū graue ac difficile est
 non conqueri. Quid enim uita hominū esset derelicta bonorū tutela, spolia
 ta amicitia fructu, quem unum habemus tutissimū portum in uarijs casibus
 qui uident in uita hominū cōstituti: Etenim sic sentio, nullum esse dolorē qui
 ad amicorum dolorē accedat. Nam parentes filijs patres tum boni, tum mali
 quicunq; hi fuerint natura tribuuntur nobis, quo sit ut eos persæpe odio habe
 amus, nobis eorū interitus exoptet. Amicos uero nos ipsi eligimus spōte no
 stra, qui sunt nobis charissimi, quorū iocunditate cum priuamur, nulla uidet
 nobis uita esse iocūda. Qd̄ si cui unq̄ in amici obitu dolere licuit, mihi certe li
 cet maxime, qui non solum dulcissimo ac suauissimo amicitia fructu, sed me
 ipso uideor esse priuatus. Ille enim parentū mihi charitatē, amici officia, fra
 tris beniuolentiā prestabat. Ille meas curas suas esse dicebat. Ille me opibus,
 pecunia, patrimonio subleuabat. Deniq; ea erat inter nos mutua charitas ac
 beniuolentiā, ut illo uiuo nullam fortunā extimescens, securus rerum in tran
 quillo uidelicet portu uiderer quiescere. Itaq; silētio meo causam præbuit nō
 obliuio, sed mœror grauis, qui diutius q̄ uellē tenebras quasdā ita animo of
 fudit, ut nulla adhuc cōcedat scribendi facultas. Verū ne nūc quidē parē eius
 uirtutibus elegantia representare possim, dicam tamen ut facultas se dabit
 quæ credam ad eius laudes pertinere. De quibus antequam dicere aggredi
 ar, imbecillitas nostra & comunis uitę conditio, tum fortunę iniquitas pau
 lum multa

Amicorū pre
 stantia.

lum mihi deplorāda est. Nam quis optime cū Laurētio actum putē, qui sum
 ma felicitate in fratris amātissimi, castissimę uxoris, omniū suorum cōplexu,
 summa hominū beniuolētia, patria deflente uita functus est, tamē durum est *Fortune uis.*
 atq; arduū fortunę arbitrio magis q̄ rationi nobis esse parendum. Erāt ignobi
 les, inutiles, nefarij permulti quorū interitus magno emolumēto cōmuni pa
 ci & quieti esset futurus. In eos libido fortunę crassari poterat sumo omnium
 plausu & cōmendatione. At eū sibi delegit, in quo se maxime nobis obesse
 existimauit, & uexare q̄ plurimos. Versat em̄ singula ut libet, & cum nihil fir
 mū, nihil stabile, nihil exploratū, nihil certū esse permittat, in rerū cōtinuo la
 bentū mutatione & curriculo collocamur. Vxores, filij, patres, res domesti
 cę omnes, & quicquid in humanis charū habemus, illius arbitrio obtēperent
 necesse est, ut ne in horā quidē huiusmodi rerū certi esse possumus. Infirmi
 tes quoq; ac debilitates corporis, mors nostrorū repētina, incerti obitus, ua
 rij casus ante oculos obseruant, ut nō solum Laurētij mors, sed mea quoq; ce
 terorūq; qui mihi sunt charissimi dubia fortuna metu ac sollicitudine mentē
 cōturbat. Haud insulse Xerxes rexille potētissimus, cū tantum exercitū com
 parasset quātum nunq̄ antea historię tradiderunt, fleuisse dicit cōditionē im
 becillitatēq; cōditionis humanę, quod nemo ex tot hominū milib. supra cete
 simū annū unus esset futurus. Genus itaq; humanū & caducū esse & mortale
 ac ea lege natū ut pereat neminē latet. Sic Thebanus Pindarus hominē scri
 bit umbrā esse & quoddā somnium. Sic Theocritus in duob. pastorib. expres
 sit, dicens: Pastore quendam cum iuuenos fugare uoluisset, paulo incōside
 ratius per quendam excurrisset collem, paruaq; spina in talo fixa dolore perter
 ritum, socium cui Cridon nomē erat acclamasse, ut sibi spinā euelleret. Illūq;
 cum intentis oculis uix eam uidisset, ac summis uagibus eliciuisset, tandē his
 uerbis cum admiratione sustulisse, quā parua quidē spina tam robustū uirum
 domat. Qua causa sapienter Homerus nihil homine imbecillius terrā nutri
 re asseuerabat. Quod etiā eleganter apud Maronē Iuppiter declarauit, dum
 Hercule pro futura Palladis morte cōsolat. Tum genitor natum dicit affat
 amicis. Stat sua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus. Omnibus est uitæ,
 sed famā extendere factis. Hoc uirtutis opus. Nihil aliud prudentem poctam
 sensisse credendū est, nisi cōmunem humani generis cōditionem ostendere.
 Idem Horatius: Pallida mors equo pulsat pede pauperū tabernas, Regumq;
 turrets. Nulli igit̄ diem proferre licet, agimur em̄ fatis, atq; fatum inuitabile
 est. Sed ne forte quid erroris in uerbo capiatur, non hic fatum secundū stoico
 rum morē accipitur, sed per fatum dei uoluntatem intelligo. Fato ergo, hoc
 est diuina uoluntate omnes morimur, & humanū quicquid est ut labatur ne
 cesse est. Nec sua cuiquā manet species, & alijs alias reparat natura figuras.
 Nectatum homines deficiunt, sed omne quod natum est, iuxta illud Crispi:
 Omnia orta occidūt, & aucta senescunt. Nō manet Babylon mœnib. hortis
 Aa 2 pensilibus

pensilibus, templo, arceq; mirabilis. Non Tyrus ostro superba atq; purpura. Non Corinthus ære nobilis. Nō Athene omniū bonarū artium inuētrices. Non Creta centū celeberrima urbibus. Non Carthago Romani imperij æmula. Omnia prostrata ac diruta iacēt, & aliorum paruę reliquię, aliorū nullum uestigium apparet. Et licet cornix nouem seculis uiuat, eamq; ceruus quadruplo uitæ tempore superet, uterq; tamen suam mortē nouit. Fingunt ideo poëtę Saturnū Celij filium suos natos deuorare, ut sub hac fictione omnia tēpore consumi manifeste demonstrant. Tēpus enim (ut est apud Virg.) edax rerū & inuidiosa uetustas omnia destruūt uitiataq; dentib. xui paulatim nigra cōsumunt omnia morte. Sapiēter itaq; Anaxagoras audita morte filij. Nihil inquit mihi inexperitū aut nouum nuncias, ego enim illum natū ex me sciebā esse mortalem. Solon etiā philosophus Atheniēn. ueniens ad mortē, & dum multi amici & attinentes ad eum cōfluerent, præcepit eis, ut nullus ipsorum eum lachrymis honoraret, nec pro eo exequias facerent. Assignās huius rei rationē. Omnia quę secundum naturā fiunt habenda sunt in bonis. Quid est aut tam secundū naturā quā mors senibus? Vulgaris etenim illa demētia est censenda, dum parētibus, aut liberis, proximis cognatis aut agnatis notis uel amicis orbamur, lugemus animisq; cōtristamur, pilos euellimus, palmas genasq; percutimus, magnoq; replemus ululatu domū, & deum quasi errātem accusamus, qui tam acerbe abstulisse uidetur quod forte diu putabamus māsurum. Hoc facit animorum ignauia, mentium hebetatio, atq; stultitia oberans. Nec est modus iste nisi quidam amor impatiens, ut quæ desiderat semper inuenisse credat. Ignorat quippe rectum iudicium ratione multotiens caret, modumq; nescit, neq; aliud potest cogitare quā quod diligit. Hic amor non accipit de impossibilitate solatium, neq; de difficultate remedium. Etenim quid attinet (ut ait Valerius) humano indulgere dolori, aut diuino numini iniuriam fieri, quod immortalitatem suam nobis cōpartiri noluerit? Quasi dicat, non est aliud lamentari de morte alicuius, nisi inuidere deo, quia ipsum immortalem non fecit sicut seipsum. Sed quoniam hæc ita sunt constituta ut neq; flecti, neq; mutari queant, comparemus nos ad ea quæ acciderunt forti animo ferenda, imitemurq; in hoc breuissimo uitæ cursu & Laurētium & reliquos qui cum laude & gloria uixerunt. Ipse enim is extitit, ut ab eo per omnem uitam peti possint honestatis exempla. Nam ut ad eum iam reuertar cuius gratia hæc habetur oratio, plena uirtutis ac doctrinæ illius per omnē etatē morū institutio. De quo ita loquor, ut primū etas sanctissime per omniū officiorū gradus exacta. Tū q̄ moderate, q̄ modeste fortunę bonis, in quibus modū seruare difficilimū habet, usus fuerit. Deinde uirtutes eius à me paucis referant. Vt em̄ ab adolescētia ordiamur, educatus est à parentibus optimis atq; omī laude dignissimis, in casta ac religiosa domo, ita ut nulli unq; de se maledico locum præberet. Habuit em̄ ipse parētes tum per humanos atq; honestate

state & uirtute præstantes, tum uero deū timentes, à quib. nihil nisi laudabile piū, castumq; perceperit. Ipse aut a natura optime institutus, industria ac diligentia auxit paternas traditiones. Studijs literarū deditus, eā doctrinā secutus est quā humanitatis studia appellamus. Ab his optime eruditus adolescentiā, quę multis uoluptatum illecebris studia esse solet, in uirtutis atq; honestatis cōtētiōe collocauit. Erat specimē atq; ingeniū magni futuri cuiusdā uiri, quę paternas dotes nō equaturum, sed & superaturū sperabant. In medio fermē adolescētia cursu, quę ætas infesta libidine agitari solet, ut se castum à uitijs quæ multos pessundant serualet, electissimā adolescentulam uxorem duxit, ut sacro coniugio omnem labem libidinis propulsaret. Quid uero de morib. adolescentiæ dicam? Nulla eius petulantia, nulla lasciuia, nulli luxus, nulla proteruitas, nulla cōtumelię, nulla iniuriæ cōmunes illius cogitationes præferri possunt. Nullos effusos sumptus uidimus, nullum flagitiū, nullum scelus nullas cōmessationes, nullos cœtus nocturnos, sed integrā uitam, puram, modestam, temperatamq; nouimus omnium uitorū culpa & labe uacātem. Mirabant omnes eam adolescentis grauitatem quæ nec in senibus quidem maior esset postulanda. Maiores natu summa diligentia prosequēbatur. Pudor & continentia diuersorium quoddā in eo fecisse uidebantur. O adolescentia omni cōmendatione & beniuolentia cōmendanda, quantum nonnullorum morum ab eiusmodi institutione differunt, qui si hunc nostrum imitari uoluissent, melius profecto & famæ & honori consulissent. At uero posteaq; in uirtute euasit, nunquid paulum ab institutę uitæ cursu deflexit? nunquid se à uirtute pristina immutauit? Minime quidē, sed præteritum tempus maiore laude & præstantia cumulauit. Nam primū patrię, tum uero amicis ac familiaribus maxime consulebat. Habebat enim in ore diuinam illā Platonis sententiam. Primum deo, tum patriæ, demum amicis nos esse procreatos. Itaq; quanta religione fuerit, qua pietate quoniā id plurib. exemplis patet, nequam opus est narratione. Sed eorū ego me præcipue testem profiteor quorum ille secretiora cōmunicabat. Vnam uirtutē, ea est charitas uirtutū omnium parens, quam colebat maxime. Egenorum domiciliū erat, ille uiduas, ille pupillos, ille uirgines suis facultatibus sustentabat. Aderat præsto calamitosus. Patrocinium eius non rogari se patiebatur, sed admonere eum satis erat. Possem multos referre quorū ille inopiæ suis impijs subuenit. Neq; em̄ quæ homo optimus occulta esse uolebat sunt à me propalanda. Fugiebat em̄ hominum plausus, ne id quod ei uirtus suadebat, ad pompā & inanem gloriam fieri uideretur. Referre possem plurima templa tum instaurata, tum à fundamentis cōstructa, uariaq; ecclesiarum ornamenta, quę sunt ei cum fratre præstantissimo uiro atq; optimo ciue cōmunia, nisi ea ita omnibus nota essent, ut ad ea referenda oratio superuacua uideretur. Verum ita excelluit in his ædificandis ornandisq; eorum deuotio ac magnificentia, ut nulli nostræ ætatis

Ecclesiarū instaurator.

uiri cum illis ualeant cōparari. Iam uero qualis in patriā fuerit perspicuū est. Omnes suas curas, studia cogitationes ad illius auctiōem confirmationēq; cōferebant, nihil publici cōmodi in priuatā utilitatē deriuabat, sola patrię salus ante oculos uersabatur, tanq̄ ē specula quadam prospectans ad illius cōmoda perspiciebat. Itaq; eius periculis propulsandis erat sollertissimus. Deniq; eā uigilantiam ac sollicitudinē in rei publicę cura præbebat, ut nemo amantior patrię uideretur. Neq; enim ut plures cōsueuerunt ex publicis calamitatibus ditabatur, sed ut uirum decet bonum, & patrię charitas requirit, publica dāna sua esse dicebat, ea consulens, ea suadens quę ad pacem & quietem publicam pertinebant. Nullum deniq; præteribat boni uiri cuiusq; patrię amantissimi officium. Præferebat priuatis cōmodis cōmunē utilitatem. Is erat ei questus uberrimus, dignitatē atq; amplitudinē reipub. agere, inq; ipsius difficillimis tēporibus suas fortunas effundere pro illius conseruatione. Iam uero quis ignorat qua obseruantia, quo officio, quo studio fuerit in amicos. Hoc mihi uideor uerissimum esse dicturus, nullum nostrę urbis ciuem plures habuisse amicos, nullum obseruasse diligentius, nullum sanctius coluisse. Quod eorum mœstitia declarauit & fletus qui in funere affuerunt. Dolent certe maximis incōmodis ob eius interitum se affectos, deflentq; ipsum sibi præreptū esse unum, cui nemo ætatis nostrę erat neq; officio erga beniuolos neq; amore comparandus. Erat natura ad amicitia propensa, erat iucunda eius cōsuetudo, erat humanitas facetiis cōiuncta, erat suauitas loquendi ac sale quodā resperfa urbanitas, ut quę ex eius ore prodirent & risu cōdita, & serio prolata uiderentur. Lætabat cum quempia aut ornare dignitate poterat, aut in uare opibus, aut agere honore, aut ab iniuria tueri. Qua propter plurimi illius amore tenebantur & beniuolentia. Egregie id quidē uirtutis indicium. Quid uero beneficia eius in amicos referam: quę tot tantaq; sunt, ut dies potius mihi in his cōmemorandis q̄ uerba deessent. Id maxime præclarū, quod in concedendo beneficio amicorum desiderio occurrebat. In referendo quoque quā accipiendo propensior, quodq; rarum habetur, nullis penes eum ad impetranda beneficia precibus opus erat. Erat præsto quærentibus auxiliū, inuitabat etiam sæpe ut sua liberalitate uti uellent sine cuiusque inuidia aut maliuolentia. Sua in me officia exponerem, nisi ad ostentationem ea dici uiderentur, sed scio multotiens in me beneficium extitisse non requisitum, ultroque multis in rebus suas copias atque operam obtulisse, quibus & me usum profiteor, cum ei res à me gratissima uideretur fieri si beneficium recepissem. O uirum egregium, o uitam omni laude cumulatam, uereor ne cum sedare mœrorem cupiam in eius laudibus commemorandis, recrudescat multorum iam obductum uulnus, qui eo magis dolendum esse, censent, quo maiore uitę subsidio nudari uideantur. Sed fati necessitas æqua mente ferenda est, neq; propterea uir sanctissimus merita laude priuandus

us, ut & honor debitus eius uirtuti tribuatur, & cæteri suo exemplo ad glorię curricula inuitentur. Plura autem in eum fortuna larga manu contulit, ea omnia uidimus ab eo effecta meliora atque illustriora fuisse, neq; ad fortunę nutum, sed ad uirtutis normam ministrata. Nam ut à fortunę meritis incipiam, natus est in magnificentissima ac ornatissima totius Italię ciuitate. Illam tum publicis, tum priuatis ædificijs augustiorem reddidit atq; ornatiorem. Ea uero uita, his moribus, ea continentia fuit, ut plurimum ex eius uirtute huic urbi dignitatis accesserit atq; ornamenti. Erat ex nobili familia Medicorum, ac primaria ciuitatis in centesimū ferme annū amplissimis eius muneribus functa, in qua multi equestris ordinis, plures omni laude insignes uiri summis copiis ac honoribus claruerūt. Patrē habuit cum quo neq; iustior uir, neq; humanior, neq; melior quisquam, neq; charior patrię ciuis fuit. At nulla in re filius inferior extitit uirtute paterna, sed id egit per omne uitę tēpus, ut eam sua industria clariorem efficeret atq; uberiore. Opes & diuitias nactus est tantas, quantę in ciue optimo & liberalissimo & ciuitatis principe requiruntur. His nitidior, clarior, ita modeste ad amplitudinem, ad magnificentiam, atq; egenorum subsidia usus est, ut nullam ex eis obtreccationē, nullam inuidiam, nullum maledictum, sed laudem, commendationē & beniuolentiam omnium cōsequeretur, optarentq; homines eas sibi perpetuo fore. Magna quidē uirtus ac præclara, non efferrī diuitijs, non labi ultra quā ratio postulat, nō insolescere, nō superbire, nō esse iniuriosum. Sapienter enim scripsit uir sapientissimus Hippocrates, diuitias uitiorum magis quā uirtutum esse administratrices. At id effecit noster Laurentius, ut his tanquam assectis uirtutum atq; opificibus uteretur. Nullum eius insolens dictū, nullum factum imprudentius, nullæ iniurię, nullæ contumelię narrari queunt. Ad honesti enim præscriptum fruebatur diuitijs, quę omnibus prodesse, nocerent nemini. Corporis dotes exoptatissimas natura tribuit, firmum corpus ualitudinem integram, staturam proceram, faciem liberale, quę omnia iudicio rationis parebant. Summū in repub. locum tenuit inter primores ciuitatis. Quem cum fortuna aliquando labefactare uoluit, uirtus postea fortunę impetum superauit. Ad eō dignitati atq; honoribus institutus atq; ampliat, ut existimari possit illius iniuriam in beneficium fuisse conuersam. Hac præstantia moderate semper usus ad salutem patrię & ciuium columitatem, nihil aliud cogitans, nisi quo modo posset prodesse quā plurimis. Dixi de his quę fortuita æstimatur. At uero uirtutes animi quales in eo fuerint, uita eius & quotidianus usus ostendit, erant enim in conspectu omnium positę, ita ut nulla pars uitę esset occulta. Sed cum singulę uirtutes maxime homines exornant & præclaros efficiunt, tum uero illę præcipue quę nos inter nos charitate & beniuolentia deuinciunt, quę eo mortalibus sunt acceptiores, quo maior ex eis utilitas ac maiora commoda percipiuntur.

Etenim prudentia, temperantia, frugalitas, continentia, rerum scientia illis tantum uidetur prodesse in quibus consistunt, parum quidem ad alios declinantes. At uero iusticia, liberalitas, humanitas, comitas munificentia communi rei publicae conseruationi ac praesidio accommodantur, iuuantque quam plurimos. Nam iusticia ea est uirtus quae omnes reliquas complectitur. Nulla enim ciuitas, nulli hominum coetus, nulla societas absque iusticia potest consistere diutius. Emolumentum quidem rerum publicarum est, & humani diuinique iuris conseruatricis. Huic proximo accedunt quae beniuolentiam pariunt, societates contrahunt, amicitias conseruant, & tanquam auxilium egeno sunt & calamitosis. Nihil est profecto neque acceptius, neque quod magis conferat nobis quam uir beneficis & liberalis. Itaque inter caeteras uirtutes liberalitas obtinet principatum. Nam manum porrigit fessis, egenos sustentat, erigit lapsos, omnibus opitulatur. Sed est mirum quod raro reperiuntur huius uirtutis cultores. Sibi enim quisque timens ac fortunae uarietatem expauescens, prospicit rebus suis, & quae multis accidunt considerans, manum contrahit, estque in largiendo remissus. Sed quo rarior eo praeclearior habendus est huius uirtutis assertor. Verumtamen & superiorum uirtutum in Laurentio splendor emicuit, & his maxime claruit. Nam multarum rerum doctrinam tantam in eo perspeximus, quantum ne hi percipiunt qui studiis literarum se totos penitus tradiderunt. Prudentia quoque fuit ac temperantia singulari, nihil agens quod iure posse improbari uideretur. Nam continentiae uita omnis attulit testimonium. Sed haec uirtutes uersantur tantum inter domesticos parietes, reliquae uero in aciem ac certamen publicum prodeunt. In primis enim iusticia sustentaculum uitae communis fuit in eo admirabilis. Non enim solum ut sua cuique tribueretur, sed sua scilicet etiam alijs condonabat, curabatque ut boni praemio, mali debita poena afficeretur. Sed omnibus in rebus aequitatis rationem maxime censuit habendam. Id ius optimum existimans quod procul ab omni suspitione iniuriae uideretur. Liberalitas quae uirtus grata est hominibus, praeter caeteris sibi praecleara ac domestica fuit, ut nemini dubium sit quin omnes nostrae ciuitatis uiros maxime antecesserit beneficentia & liberalitate, qui non solum admonitus miserorum fortunae subueniebat, sed ultro offerebat quae multi petere uerebantur. Nemo illum frustra rogauit, nemo enim qui rogasset inanis abiit. Larga manu opitulabatur egenis, multa coram, sed plura secreto erogabat, & quae saepius palam negabat, ad euitandam ostentationem occulte largiebatur. Fuit semper domus sua officina quaedam beneficiorum, calamitosorum diuersorum, pauperum domiciliu. Ita tamen largiens quae petebantur, ut nullam gratiam hominum uellet inire. Iam uero facilitas eius atque humanitas iure ab omnibus laudabatur. Nam cum multos dignitate atque honoribus anteiret, tamen se parem praebat inferioribus. Non diuitiae, non opes, non clientela, non dignitates uel paulo elatior hunc egregium reddiderunt. Erat aspectu gratus, familiaritate benignus

*Virtutes eius.**Iustus.**Liberalis.**Humanus.*

benignus, iucundus consuetudine. Non aspernabatur infimos, neminem condemnabat. Facile aditus ad eum erat. Comes praecipue ac facetus. Nemo ad eum accessit quin placatus beniuolusque abiret. Iam munificentiae opera recensenda non sunt, cum ante oculos hominum uersent. Templae ecclesiae, aedificia pluribus in locis constructa, uaria ornamenta diuersis ecclesijs ad usum religionis condonata, quae idcirco enarrare nolui, ne uidear quae diuini cultus causa facta fuere, ad hominum gratiam uelle referre. His uitae ornamentis ac uirtutibus praeditus, non solum priuatorum hominum, sed multorum etiam principum beniuolentiam contraxit. Eugenio autem summo pontifici ita charus fuit, ut eius mortem egerime tulit, & quod extremum potuit, funus eius singulari pompa honestauit. Nam & suis ecclesiaeque insignibus decorauit funus, & nepotes ad prosequendum defuncti corpus misit, neque secus eam mortem tulit, ac si quispiam sui generis sibi charissimus obisset. O uirum insignem, de descendenda morte. Quid enim huic deerat quod optimo homini ac frugalissimo dignum esset: Summa prudentia, summa religio, summa pietas ac continentia hunc omnes illustrabant, uita integra, mores incorrupti, sincera uirtus, ratio, exoptanda consuetudo. Qui ita uixit, ut ne curiosis quidem oculis daretur occasio detrahendi. Hunc ueluti ex quodam uirtutum sacrario nobis datum, subtraxit mors immatura atque inexorabilis fors factorum. O fortunae iniqua & inhumanam sortem, quae optimos quosque uiros deinceps & de medio auferre contendat. Quis enim uir melior nostro Laurentio: quis humanior: quis liberalior: Quis uita sanctior, quis utilior ciuibus, quis amantior patriae fuit: At ipsum impetus fortunae in optimo uirtutis cursu abstulit. Et cum eius opera omnibus fructuosa, amicis magno usui, ciuitati necessaria, patriae utilis esset, patriam optimo defensore, urbem ciue praestantissimo, nos amico optimo, reliquos optato praesidio spoliavit. Erant uiles permulti in quibus fortunae uis posset impetum facere, at ea semper elegit nobiliores ac meliores, neque quid uitae mortalium conducat, sed quid eius libido appetat pro imperio aduertit. Sed omittere fortunae temeritatem, & Laurentij uirtutum memores, non me eius cum omni beniuolentia prosequamur. Et cum nihil sit uirtute praeclearius, nihil amabilius, nihil quod magis consulat rebus nostris, demus illi nos toto (ut aiunt) animo, & in ea excolenda aetate nostra & uirtute omne tempus collocemus. Eius enim splendore illustrati, primum ex ipsius praecipitis uita agamus, tum mortis metu & formidine depellamus. Id assequamur facilius, si Laurentij exemplum ante oculos posuerimus. Tibi autem Carole mihi metum debitu consolandi perfolue, ac anima duerte, ut bonus deus, & omnia quae bonus facit bona sint necesse conuenit, nec arbitretis id durum quod quemque aut quibuscumque faciendum est. Ad hoc enim nec nati sumus ut maneamus aeterni, & quippe cum citius accidit hoc, arbitreris melius. Nam natura nihil hominibus breuitate uitae iucundius praestitit. Quis enim inter anxietatem uagientis seculi erumnasque morborum ledentium, non magis mortem festinam desiderare deberet, quam

*In fortunam.**Consolatio
mortis.*

quàm longam satis & languidã uitam: Nam dum in mûdo sumus probamur quotidie in acie, & innumerabiles irę, auaritię, libidines, aliorũq; uariorum incentiua uitiorũ nos pertingunt ad ruinam, quę demũ morte finem suscipiunt. In qua, ut ait Cic. in Tulcul.) aut summũ bonũ, aut nullum malũ esse cognouimus. Non igitur dolere debemus, nec inuidere, ut Ennius uir prudentissimus. Nemo me lacrymis decoret, inquit, nec funera fletu faxit. Nos igitur, si quid tale acciderit, ut uelut certe denunciatum, uideamus ut exeamus ã uita læti, & agentes gratias pareamus. Nam nulla hercle tanta cõmoditas quam ex uita alicuius uel expectare uel consequi ualeamus, quin pluris facere debeamus ipsum esse ex tot malis ac periculis uitę exemptũ. Nec tam cumulus bonorũ iucundus esse potest, nec ullũ tam commodũ expectandum, quàm beata discessio. Si enim summus ille dies, ut ait Cic. & catholica bene sanxit autoritas, non extinctionem, sed commutationẽ affert loci, quid optabilius morte: Si autem perimit ac delet omnino, ut quibusdam stoicis placet, quod absurdum est ac ratione caret, quid melius quàm in medijs uitę laboribus obdormire, & somno suauis sopori sempiterno. Pleriq; etiam philosophi uitę obprobrium attendentes, nihil aliud esse inferos uoluerunt aut humana corpora, quàm ueluti carceres tenebrosos, horridos, sordidos, & cruore fœtidos, quibus animę sunt inclusę. Corpus enim suo pondere aggrauat animam. Ideo solũ mali quorũ animas in se pronas fecit corporis usus, ad solutionem corporis perhorrescunt, & cum illud fieri necesse est, cum gemitu & dolore ex hac uita recedunt. Boni autẽ cum cordis dulcedine desiderant ad illum locum ascendere ubi beatitudine sempiterna fruuntur, ubi illa sublimia angelorum agmina. Sanctus dominus deus sabaoth, clamare nõ cessant, ubi lucis iucunditas perpetua diffunditur, ubi excussa omni palea granũ purum in cordis horreo collocatur, ubi sol ille nunquam in occasum tendens, beatorum mētes in amore diuinitatis accendit. Quę cõsiderans propheta Dauid adhuc per speculum in enigmate, illius boni capiebatur amore, ut uitã istam pro tædio habens diceret: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est nimis. Senferat enim quàm dilecta nobis esse debeant illa tabernacula domini uirtutũ, ubi omnes amici sunt stolis albis, & palmę in manibus eorũ, & sequuntur agnum quocunq; ierit. Non ergo mi Carole de magnifici & tam dilecti & merito diligendi fratris tui morte mens tua turbetur, sed ex intimis cordis exprimat cum beato Iob: Dominus dedit, dominus abstulit, sicut domino placuit ita factum est, sit nomẽ domini benedictum. Neq; doleas quod talem amiseris, sed gaudeas quod talem habueris, diesq; ille qui ab ignorantibus reputatur extremus, per prudentiam tuam æternitatis natalis æstimetur. Cuius animus tantarum uirtutum præsidio munitus, de presenti pelago ad littus quietis, de exilio ad patriam, de carcere ad palatium & sanctiorem regionem uitamq; beatam felici radio euolauit, Dixi.

Poggij

POGGII FLORENTI-

NI ORATIO V. AD SVMMVM PONTI-

FICEM NICOLAVM V.

CIO consuetudinis esse beatissime pater omnium fermè qui ad tuam sanctitatem tum uisitandi gratia, tum legationis officio primum accedant, ut orationem habeant aut gratulationem pro hac amplissima dignitate, aut uirtutum tuarum laudes continentem. Qui mos adeo in oleuit ut non uti hoc uisitato dicendi genere rudis cuiusdam & ignari penitus existimetur. At uero mihi longe alia sententia est, qui censeam neutrũ horum à bonis & prudentibus laudandum uiris, cum alterum hominis parum considerate loquentis, alterum adulatoris officium esse uideatur. Quid enim ei gratuleris, aut quid illi congaudeas, qui ad immensos ac cõtinuos animi corporisq; labores, ad maximas curas, ad diuersarũ gentium regimen, ad infinitas molestias, ad sollicitudinẽ omnium ecclesiarum, & quod his maius est omnibus, ad difficilẽ ac molestam seruitutem est assumptus? Rectius meo iudicio tali uiro tanta rerum mole oppresso condolendum compatiendumq; est, & quædam tantis laboribus, tantęq; seruituti misericordia habenda. Non enim si recte & secundũ Dei præcepta uelis regere nauem Petri, tibi tuo iure somnũ, non quietẽ, non cibũ capere, non animi relaxationẽ querere, non tibi indulgere, non cum solitis amicis, quod tibi est grauissimũ, more tuo uiuere nõ tempus quod scimus etiã bene utentibus breuissimũ esse, tua uoluntate transigere, nõ literis in quibus & educatus es, qua in re maxima cõsolatio capitur, operã pro tuo desiderio datur impendere. Alieno est tibi arbitrio uiuendũ, propria quodãmodo salus eripienda, ut salutẽ alijs largiaris. Totius Christiani populi cura & sollicitudo tibi suscipienda, audiendę populorũ legationes, rogationum uoces, oppressorũ querelę exaudiendę, ferenda postulantiũ molestia, multorũ importunitas atq; insolentia toleranda, misericordia omnibus, iustitia singulis ministranda. Tibi uni pro omnibus, quiescentibus cæteris labor suscipiendus. In specula enim quadã positus es, in qua tibi pro omnibus uigilię agendę sunt, ut nulla requies, nullum ocium, nulla remissio in tanta rerum sit uarietate. Verissime noster Seneca, inquit. Magna seruitus est magna fortuna. In hac tam graui rerum sarcina, tanta negotiorum incumbentiũ grauitate, tanto rerum confluentium turbine, atq; multiplicibus tam diuersis curis quid gaudij, quid iocunditatis, quid leticię insit, cur gratulari deceat nequaquam cõperio. Quod si Ioannes Chrysolsto. super epistola ad Hebræos adeo multa incumbere unico ecclesię rectori scribit, ut mirum sit aliquem eorũ saluari posse, quantam molẽ rerum imminere, quantũ uitę futurę periculũ instare illis dicemus, quorum regimini ipsimet omnis orbis ecclesias & commissas sibi

Papatus officium & onus.

Seneca.

Chrysolstomus.

sibi a Deo & creditas esse testantur: Certe cum plus ab eo exigatur cui plus commissum est, immensum quoddam onus, & humanis uiribus, non ferendum fateri necesse est illud, ad quod non solum deputatus es, sed quodammodo religatus. Adde quod huiusmodi imperia non uirtutem largiuntur, non scientiam, non doctrinam, non longiorem uitam, sed potius efficiunt breuiorem. At multi hunc statum tam amplum appetiuerunt, & quidem plures stulti quam sapientes reperti sunt. Feruntur quasi omnes communi hominum stultitia & errore, ut ea optima ducant, ad quae uelut ampla & speciosa mortaliu ambitio fertur. Maior mortalium pars ducitur opinione uulgi, & imperitorum uocibus mouetur, ut magnam felicitatem & uitae commoda in excelso imperio ac dignitate sita esse putent. Sed non errore opinionis, aut stultorum incitua haec metienda sunt, sed ratione & sapientia iudicanda. Cuius praecipua si sequi uoluerimus, ipsa nos instruet, integritate, clementiam, pietatem, sanctimoniam uitae, humanitatem raro in magna rerum licentia contineri. Nonnullos quoque secus, ac religio & Christi praecipua postulet, hoc imperio abufos uidimus. Sed de his loquor qui ambulant in uis & lege Domini, qui non quod liceat, sed quod deceat spectant, quibus necesse est ut eiusmodi uita si ad labores & rerum difficultate spectes, angusta & misera potius quam felix esse uideatur. Illi ipsi sanctissimi uiri tui praedecessores, qui parum cum seculo commertij habuere, grauitatem ponderis eorum humeris imminentem sentientes, se Dei seruorum seruos appellauerunt, ut proculdubio more poctaru Sisyphi saxum uoluere Pontifices, si uicarios se nostri saluatoris considerent, hoc est ad eius imitationem constitutos dici possint. Qui uero pater sancte, tuas laudes, quae quidem exquisitae sunt, sua oratione complectuntur, quamuis uere id & tuo merito uideantur posse facere, tamen meo iudicio aut uerborum ostentatores, aut assentatores improvidi censendi sunt. Sententiam profecto legisti Aristotelis in 2 Rhetoricorum libro, praesentem laudare, esse opus adulationis. Quam si gentilis philosophus improbat, non uideatur apud Christi uicarium ullo modo probanda. Non enim nisi cum necessitas, & cum causa postulet, aut seipsum, aut alium praesentem laudare decet.

Aristoteles. Laudat se Aeneas apud Virgilium cum dicit: Sum pius Aeneas fama super aethera notus, sed apud suae uirtutis ignaros, & in suo suorumque summo discrimine, ut auerteret iminentem in suos pestem se laudare instans periculum coegit. Laudauit Caesarem praesentem Cicero pro Marci Marcelli exulis restitutione, pro defensione Ligarij, pro tutela Deiotari regis. At ea non hominis, sed causae & temporum fuit oratio. Urgebatur enim uir ad omnia prudentissimus, illum clementiae laudare, & quo exulis Marcelli restitutio erat impetrata, & aliorum quaerenda salus, tum ut id ipsum quod egerat confirmaret, tum ut & alios ab exilio quoquam reducidos incitaretur. Nam extra illas orationes non solum non laudauit Caesarem, sed illius acta detestatus est, non

non clementiae, sed crudelitatis nomine insectatus. At uero ubi nulla talis uirget occasio, superflua uidetur praesentis laudatio, & assentatori quam laudatori conuenientior. Periculosa quoque eiusmodi laudatio est. Existimant enim nonnulli uera esse quae de se praedicantur, ac sapientiae uirtutisque opinione inflati, tumidiq; suae prudentiae, ne dicam stultitiae innituntur, reiectisque sanis consilijs in magnos saepius errores incidunt, non effugientes temerarij nomen. Est tamen peruetus sententia, ut crescat laudata uirtus. Incitantur enim quandoque nostris laudibus, & persaepe emittimur, ut hi euadamus quales describimur a laudante. Sed omnia modum, tempus, locum requirunt. Parce praesentem laudare licet, & ita ut non sentiat mentientes, ut plus in se esse cognoscat quam exprimant dicentis uerba, ut non ruborem praesenti excutiant, audientibus risum. Sunt enim quidam ita mentiendo impudentes, ut quaecumque in hominem sapientissimum sanctissimumque dici possint, congerant quadoque in laudes eius qui potius uicuperationem quam laudem mereatur. Verum etiam in uirum probissimum ac doctissimum praesens laus congesta, ruborem ingerat necesse est, mauult enim uir probus esse quam dici bonus, & eiusmodi uoces recusat. Quid igitur, dicit quispiam, agendum censes, quam orationis materiam concedes: quem dabis campum in quo excurrere nostra possit oratio: Mihi quidem admonitiones quaedam cohortationesque ad recte imperandum uidentur esse Pontificibus adhibendae. Primum ad iustitiam misericordiae coniunctam cohortandi sunt. Misericors miserator & iustus, inquit propheta, uno ad iustitiam, duobus ad misericordiam nominibus usus. Tum ad beneficentiam ac liberalitatem, quae uirtutes hominibus sunt gratissime, & magnos Principes decet. Ad humanitatem quoque adhortandi, in qua magnus uirtutis splendor relucet. Est enim uirtutum omnium condimentum. Admonendi sunt, ut meminerint se homines esse, hoc est mortali ac fragili corpore, & quod morbis affici possint, licet sanctissimi & beatissimi appellentur. Quae cogitatio si saepius mentem subeat, non sinet Principes ultra humanam conditionem superbia efferi. Alexander Macedo qui se ut deum adorari colligere praeeperat, lous progeniem ementitus, dolore uulnerum ob crus saucium, coactus est se hominem fateri. Ita his nominibus uti decet, ut nullum fastum, nullam arrogantiam, nullam insolentiam secum ferant. Illud praeterea Pontifices admonendi uidentur, in magna fortuna magnam animi moderationem esse praestandam. Difficillimum quippe est seruare modum in rebus secundis, & rationis imperio uti. Arduum quoque, in summa rerum licentia consistere infra rationis cancellos. Nam cum magna diuturnaque imperia etiam sapientium animos fatigent, ac soleant reddere ut plurimum homines superbos atque animi impotentis, preclarum uidetur honesti uiam sequi, neque ad extrema deflecti. Quod si Paulo apostolo, qui uiuus est in caelum raptus, in quo loquebatur Christus, cuius conuersatio in caelis erat, qui Doctor gentium

Quibus papa
admonendus.

datus est angelus sathanæ qui eum colaphizaret, ne reuelationum magnitudine extolleretur. Quanto magis uerendum est his qui in terris uersantur, ut supra modum elati, ac inani rerum pompa quæ breuis est & ad modicum perseverat tēpus decipiantur. Certe huiusmodi uocibus resonare aures Pontificum semper decet. Et quo maior eorum dignitas est, eo magis semper ut suæ fragilitatis meminerint admonendi. Per multa enim sunt quæ aliquando Principes errare cogunt, adulatores, dolosi, suffrones, inuidi, detractores, quorum uerbis per læpe etiam boni Principes in magnos errores inciderunt. Falsus per læpe rumor, & quorundam peruersa rerum interpretatio omnia in peius trahentium multos errare coëgit. Undiq; enim insidiæ tenduntur principantium auribus, ab his qui aliorum etiam periculo expleri cupiunt suas cupiditates. Horum fallacijs ne decipiantur magna cura & diligentia est prouidendum. Cohortandos insuper ad clementiam censeo. Durum quippe est, acerbiter aut iracundiam ad magnam fortunam adiungere, & non patere misericordiæ refugium calamitosi. Illud uero in primis iterandum memoriæ infixum esse oportere, id quod uirtuti debeatur, nullo modo pecuniæ concedendum. Iniquissimū est enim & ferè calamitosum, pecuniam uirtutibus præferri, & quam rem serui loco esse deceat, obtinere probitate posthabita principatum. Verum pater sanctissime difficilior mihi quam reliquis dicendi ratio uidetur esse proposita. Nam quæ alijs orationibus copiam præstarent, ea mihi eripuit egregia tua uirtus ac singularis. Quid est enim ad quod te cohortari aut admonere sit opus: cum tua sapientia alios monere possis. Quid quod alterius uerbis egeas: cum tamen ipse in eo dicendi genere sis admodum exercitatus. Quid enim grauius, quid sanctius, quid sapientius (ut alias omittam) illa ultima oratione tua post Eugenij exequias ad Cardinales habita, in qua ueluti præfagium fuit, talem te futurum, qualem nunc Pontificem exoptasti: Nunquid ad pacem, optimum omnium mortaliū bonum, cuius nomen dulce est, & res ipsa salutaris, inter Italos cæterosque christicolos statuendam es cohortandus: At tu ipse tanta affectione, tanto ardore illam appetis ac concupiscis, ut nemini omnium qui uiuant cedes illius desiderio consequendæ. Nunquid ad humanitatem, clementiam, cæterasque uirtutes es impellendus: At hæc tibi tuis studijs, tua doctrina, tua natura ad honestum propensa iam diu parta esse uidimus. Nunquid ad labores appetendos, ac subeundas curas quæ tanto fastigio imminent: At alias tanto studio tam continue lubis, ut potius tibi frenor quam calcaribus opus existat. Cum ne ad quietem quidem somni ullum tibi tempus uacuum relinquatur. Nullo admonitore, nullo cohortatore indiges beatissime pater. Legisti omnium præcepta uirtutum. Tum sacras, tum gentiliū literas didicisti. Nullum te doctrinæ genus effugit. Legisti omnium prædecessorum tuorum gesta Pontificum. Nosti qui ex eis

*Oratorem et
omnium exper
tum commen-
dat.*

laudandi

laudandi, tibiq; imitandi sint, aut qui ut dicam leuiter tolerandi. Quosdā fuisse scimus qui bonis satisfacerent, quosdam in quibus multa desideraretur. Vnum tamen mihi relinqui uideo cohortationis genus, quo absq; fastidio & recte uidear uti posse. Id est, ut te exhorter, ut te ipsum imiteris, ut similis sis tui, ut memineris quibus artibus, quibus moribus, qua uita hanc sis tam amplam, tam desideratam à multis dignitatem cōsecutus. A te ipso enim omnis bene gerendæ reipublicæ institutio mutuanda est, & recta uiuendi ratio. A te ipso uirtutum omnium exempla petenda. Nihil tibi extra te ipsum querendum est, nullis tibi opus erit exterius ad bene agendum præsidijs, si tuis copijs uti uoles. Scis qua uiueris continentia, qua moderatione uitæ. Scis postulare hoc tempus, ut pecunia doctrinæ, ambitio bonis artibus, uirtuti cedat impudentia, importunitas à modestia superetur. Scis te semper in optimis literarum studijs fuisse uersatū, & uiros doctos ac bonos coluisse. Pristina tibi humanitas atq; benignitas cōseruanda est, & hi mores cōtinuandi qui tibi hanc dignitatem pepererunt. Odisti uitia semper, uirtutum es iter per omnem uitam cōplexus. Non enim rebus externis, non ambitione, non precibus, non pecunijs hunc tibi onerosum honorem à Deo demandatum scimus, sed uirtutibus & sanctimonia morum. Sed cum tuam cogitationem ad ea conuerteris quæ tuis moribus & dignitati intelligis cōuenire, illud te rogo pater sanctissime, ut illi tui amici præci quos inter me unum esse profiteor, nō excidant à memoria, prout multis iam uidimus contigisse. Coniungit amicitiā, ut optime nosti studiorum eorundem & bonorum morum similitudo. Qua licet maxima imperia & dignitates dissuere soleant, tamen beniuolentiam retinere decet, eum præsertim qui non utilitate, sed uirtutum officijs amicitiā meritur. Et magni quoq; Principes amicis eguerunt, quos licet cuiq; sibi beneficentia atq; indulgentia comparare. Itaq; inter cæteras tuas curas & hanc non postponas oro, ut præcorum amicorum, quorum numero me fuisse profiteor, in mentē ueniat, ut eis subsidio sis, neq; egere patiaris, ut faueas ingenijs. Et plurimos tui similes tua opera esse uelis, ut seminariū quoddam uirtutum statuas in hoc tuo principatu, ut liberales disciplinæ efflorescant hac ueluti Saturni ætate, quæ iam penè collapsæ & extinctæ culpa temporum uidebantur. Nam bonæ artes & uirtutis alumnae, à quibus rerum cognitio & honesti ratio petitur, desertæ cultoribus uelut in obscuro latent, tanquam in solitudinem & quoddam exilium relegatæ. Hæc tibi in lucem erigendæ sunt, & in usum cœtumq; hominum restituendæ. A quo enim illarum salutem implorabimus, si tu nobis desis, quem illæ tam diu uelut alumnum præcipuum suis uberibus nutrierunt: lacuerunt pater sanctissime literarum studia, & egregij doctrina uiri posthabiti diutius quam religionis ipsius & uirtutis ratio patet. Vbi enim uirtuti honor & præmium desunt, nulli ad eius exercitia excitantur. Sed iacent semper, ut ait

*Adhortatio ad
cundem.*

*Ut amicorum
meminerit.*

Cicero, quæ apud quosq; uidentur improbari. Vides philosophiã utramq; bonarum artium parentem, & uitæ ac morum magistrã, iam obsoletã squalidãq; discipulorum inopia effecta, latere in tenebris, neque ut olim consuevit in luce hominum uersari. Hæc solum appetuntur artes & sunt in pretio, quæ ad serendas lites ac iurgia & ad quæstum spectant. Nullos aut paucissimos uirtus ipsa & sciendi ratio mouet, quoniam in gloria habentur & ignobiles, ubi pluri ambitio & pecunia quàm uirtus & probitas estimatur. A te uno pater sanctissime, expectantur ea quæ multis uidentur defuisse. Ab alijs alia sunt querenda, tibi soli honor hic, hæc prouincia debetur, ut literarum studia, & docti uiri tua opera recreati, in pristinam dignitatem auctoritatemq; restituantur. Scis quantam utilitatem uniuerso orbi ad bene uiuendum attulerint sapientes, quorum consilio, studijs, prudentia & humanitas ad homines introducta, & uita moribus, & res publica legibus constituta.

Doctorem uirorum utilitas.

A doctissimis quoq; uiris religio nostra contra hæreses plurimas defensa & propagata est. At istis & uitæ commodis & fidei defensoribus caruissimus, nisi ad proborum ac sanctorum uirorum uitam fuisset admixta rerum plurimarum scientia & doctrina, quibus tanquam armis usi sunt, ad oppugnandum hæreticorum uires, & tuendam fidem. Itaq; inter cæteras tuas curas (repetam enim iterum) hæc sit potissima pater sanctissime, ut subleues atq; efferas doctos uiros, & reuiuiscere facias studia artium optinarum, ut ostendas in te dignitatem auctam, non immutatos mores. Hoc tuum est proprium exercitium, hoc tui & nominis & gloriæ opus, hic tui pontificatus erit fructus uberrimus. Hoc tibi pariet apud Deum æternum præmium, laudem apud homines immortalem. Sed cum omnia pater sanctissime tibi agenda

sefe commenda.

proposueris, quæ tanta mole onus requirunt, illud nunc te rogo, ut memineris Poggij tui, qui tot annis, tanto tempore, tanta familiaritate fuit tuæ uirtuti deditissimus, qui te semper coluit & in primis dilexit. Sum iam ueteranus in Curia miles, ut qui eam annos quadraginta fuerim secutus, & certe minori cum emolumento quàm deceat eum, qui non omnino fuit alienus à uirtute & studijs humanitatis. Iam emeritis stipendijs in coloniam prætorum more sum ad quietem corporis, ad laborem animi destinandus. Quod nisi tua in me beniuolentia allequar, nescio cuius fauor & opera sit amplius expetenda.

LIBER ORATIONVM POGGII FINIS.

Ad clariss

AD CLARISSIMUM

ATQVE DOCTISSIMUM VIRVM IOANNEM
STRELER VLMENSEM VTRIVSQUE IVRIS DO-
CTOREM EPISTOLA HENRICI BEBELII IVSTIN-
GENSIS POETAE LAVREATI
EXTEMPORALIS.

De Laudibus & felicitate pagorum, ruris & sylvarum.

VM nuper legissem uir humanissime, epistolam Poggij Florentini de re rustica uenustissimã, ueritateq; & delectatione plenissimã, uenit mihi in mentem is sermo quem in autumnò tecum in ædibus tuis habui. Vbi cum diceres mihi, quosdam amicos tuos te sollicitare & admonere, ut relicto tuo pago, ad honestiorẽ aliquam in urbibus, uti tibi facile esset, conditionem aspirares. Ibi ego uisa tua quiete, iusto emolumento, ueraq; felicitate, dixi: O si mihi cum honestate & conditione opportuna uti te, in rure uiuere concederetur, ubi & deos natos & uersatos tradit gentilitas, quam non mutarem illum cum Cræsi diuitijs. Proinde si uis esse securus, tranquillus, sanus, longæuus, diues, & tandem felix in uita, reliquũ ætatis tuæ consumas in rure, in quo honestissime, & tranquillissime es hæcenus multos annos uersatus. Omnino enim tristissima uita est censenda eorum, qui plausum uulgi, qui in urbibus conspicabiles & gloriosi uideri uolunt, qui ambitioni seruiunt, honoribus, dignitatibus & magistratibus inhians. Nihil est enim in toto orbe tristius, miserius, & iniquius ambitione, quæ multos (ut ait Salustius) mortales falsos fieri coëgit. Hæc nos ad imensos labores subeundos impellit, hæc iniurias, ignominias, cõtumelias toleranter ferre perdocet, omnibus tam animæ, quam corporis periculis se intrepide exponens, atq; miserrimo famulatu, autore Columella, per dedecus fascium decus mercatura, & tam inquieta quidem, ut non secus ac furijs agitari uideantur ambitiosi, & quibus præsens semper adest pœna. Nulla quies illis est, nullus somnus dulcis, nullus cibus sapidus. Ut optime dixerit Seneca tragicus. Stet quicumq; uolet potens Aulæ culmine lubrico, Me dulcis saturet quies. Obscuro positus loco, Leni perfruar ocio. Quod si est felicitas tam animi quàm corporis in rebus humanis, ea nõ est nisi in rure. Quæ enim hæc est felicitas, quam sincera, quam stabilis, quam diuturna, securas cepisse dapes, omnibusq; sanctissimæ matris terræ opibus perfrui, nullo dolo, nulla fraude, nulla circumscriptione, simultatisq; stimulis superuacaneisq; curis molestari. Nonne hæc urbanis honoribus atq; diuitijs omnibus sunt anteponenda? Nonne delitiæ penè cælestes sunt merito nuncupandæ? Adde quod tibi ipsi uiuere potes, nunc legere Poetas, oratores, philosophos, theologos, & cetera

Ruris delitid.

Bb 3

& cetera scriptorū genera, quorū tibi copia est, nunc in rus secedere, interq̄ rosas, lilia conuallium, cæterosq̄ flores odoratissimos suauiter & tute requiescere, inuitantem te ad somnum philomelæ omniumq̄ auium uario, mellifluoq̄ concentu, sed nec solum ad somnum, uerū etiam ex pulchritudine rerum, & iucundissima dispositione fabricæ huius mundi, ad efficacissimam diuinarum rerum cōtemplationem. Potes & in rurē nunc uisere montes, nunc in uallibus circa riuos deambulare, nunc in saltus & nemora progredi, nunc canibus fugare lepores, nūc accipitre uolucres terrere, & ita in delitijs ruris currendo, uenando & recreare animū, & corpus exercitatione firmare summo robore. Hoc rus Regibus & illustribus uiris, urbicas molestias & turbulentias pertæsis, summum est solatiū, philosophisq̄ & poëtis unicum ad cōtemplationem & animum literis & uirtutibus formandum diuersorū. Hanc felicitatem ruris delphicum etiam oraculum pronunciauit. Cum enim Gyges Lydorum rex ditissimus, ob idq̄ superbissimus, Apollinē Pythium sciscitatum uenisset, an aliquis mortalium se esset felicior. Respondit ei deus: Aglaum Sophidium pauperrimū Arcadię rusticum, multo ei esse feliciorē, qui in summa innocentia, fructibus sui agelli contentus, summa animi tranquillitate cunctas Regum diuitias, personatamq̄ felicitatē longe superaret. Et cum gentilitas sibi deos deasq̄ finxisset faunos, satyros, panes, dryadas, napeas, nymphasq̄ plurimas, eorum terrenæ maiestati, non urbes attribuit, uerum montes, fontes, rura & syluas, non obscure intelligens, non nisi in rurē consistere terrenam felicitatem. Quid quod summus optimus maximus Deus, cum hominem ad sui similitudinem formaret, non eum in urbem aliquam, sed in paradysum, id est hortum, ut Græci dicunt: & ut nostri in hortum deliciarum collocauit, & eiectum non nisi in agros misit. Qui cum cælos formasset, urbem condere potuisset facillime. Sed quid dicam de felicitate humana: Si quærimus uitam æternam, cœlestemq̄ felicitatē, ubi eam commodius inueniemus quā in rurē: Vbi minor occasio peccandi, ubi maior simplicitas, maior innocentia, maior probitas, maior iusticia. Hoc mihi aureum declarat seculum, in quo ante conditas urbes dii deaq̄ (per quos uirtutes intelligimus) cum hominibus cōuersabantur. Nam ut Hesiodus canit:

Tunc homines diuum uiuebant more, neq̄ illos
Anxia curarum moles, operumq̄ labores
Lassabant, aberat tristi cum mente senectus.
Nulla mali labes, conuiuia læta placebant.
Mors similis somno fuit, atq̄ uberrima tellus
Omnia liberius nullo cogente ferebat
In commune bonum, nec quisquam inuidit habenti.
Quam felix ætas, erat omnibus una uoluntas.
Et poëtæ scribunt, tandē ob flagitia iustitiam ab urbibus ad rus cōcessisse.

Sed

Sed ut omittamus poëtarum figmentum, licet rationabiliter & uerissime excogitatum, nonne præter philosophos & reliquos rerum scriptores, qui cōtemplationibus dediti in rus & syluas secesserunt. Nonne inquam crescente ecclesia Christiana sanctissimi patres, & maxime in Ægypto, ut expeditius, tranquillius, & sanctius Deo se deuouerent relictis urbibus in nemora se & solitudines, à quorum solitudine omne genus monachorum, id est solitariorum descendit contulerunt? Existimantes non absurde, rus & horridas syluas nihil habere cōmune cum uitijs, cum sceleribus, cū ambitione, luxuria, auaritia, & simul tam bene quadrare & cōgruere syluas humane nature sua amœnitate, uigore & salubritate, ut uiuaces ipsi non facile ullo labore uel meditatione deficerent, aut frangarentur. Hæc omnia huc pertinent, ut siue quæras salutem humanā, siue æternam, ciuiles procellas strepitumq̄ uulgarem fugiens, in solo rurē inuenias. Sed lege Poggium, qui tibi copiosus hæc explanabit. Vale, & me ama. Ex Tubinga x xv. die Februar. Anno domini M D XIII.

POGGII FLORENTI-

LIBER EPISTOLARVM.

Poggius Florentinus ornatisimo atq̄ optimo uiro Cosmo de medicis S. P. D.

I VNQVAM mihi antea rei rusticæ cura & uita exercitio dedita iocunda uisa est & suauis, nunc his paucis diebus quibus in solo natali uixi procul à Curia molestijs constitutus, iucundissimam ac suauissimam iudicavi, dulcis ocij, honesti negotij, & modestę uoluptatis plenam. Cognoui enim hoc uiuendi genus, quod multi præclari uiri possident rerum ciuiliū fluctibus elegerunt esse maxime expetendum, cum in eo uitam quietam, liberam, honestam frugalitati coniunctam agere ualeamus, ut non mirer Horatij Flacci ruris uiuendi, cum in urbe esset cupiditatem. Qui scribens ad Meccenatem:

Orus inquit, quando ego te aspiciam, uel quando licebit

Nunc ueterum libris, nunc somno & inertibus horis

Ducere sollicitæ iocunda obliuia uitæ.

Et certe si qua uirtuti & literis uacandi uia est, hanc profecto esse constat, remotam à uitijs, & honestati propinquam. Neque uero eam existimo tantum à doctissimis quidem uiris rei rusticæ scriptoribus laudatam, quantum dignitas eius & merita erga humanum genus postulare uidentur. Nam ut omittam quas utilitates ex agricultura percipimus, ut non recenseam quæ usus uberrimos quos largitur, quanta uoluptas & quies ruris, quanta curarum remissio, quanta naturalis oblectatio, quanta uirtus in eius uitæ ratione uersatur. Hæc est sola nature hominum uluiq̄ præcipue accommodata.

Bb 4 quæ

De laude ruris
siue rei rusticæRuris fructus
& comoditas.

quæ omnia ad uictum cultumque nostrum spectantia suppeditat nobis ac subministrat. Hæc est que semota à tempestatibus ciuili infanæ, tanquam ex quadam specula ceteros ueluti naufragates despicit & contemnit. Hæc procul à malis uitiorum exemplis, relictis fori & contentionum iurgijs, sibi soli uacat & bonæ menti. Hæc spreteis superuacæis cupiditatibus, contempta omni ambitione, neque superflua cupit, neque abuti querit. Hæc populari cura & uulgi honoribus, nihil pensis, honesto frui ocio & omni tranquillitate, que rarissime assequuntur qui urbana tractant, & uulgi plausum querunt. Hæc est uere philosophandi dux, in qua & rerum secreta rimari licet, & bonos mores facile amplecti. Hæc bonis, hæc sapientibus, hæc doctis uiris, hæc regibus atque Imperatoribus, digna exercitatio. Cyrus Persarum rex, ille à Xenophonte celebratus, gloriari solitus est, hortum suis manibus, confertum, & arbores in ordinem positas. Diocletianus depositis imperij insignibus, in uilla Salone agriculturæ detinebat studio, ut hæc sola res uera quietem, à curis superfluis uacationem largiri hominibus uideat. Hanc uitam cum multi egregie laudant. Cicero noster in oratione pro rostris omnium laudes meo iudicio superare uidet. Qui eam parsimonie, diligentie, iustitie esse magistratam tradit, maximeque disiuncta à cupiditate, & officio coniuncta. Que laus haud scio an in aliam uitam recte possit conferri. Plures excellentis doctrine uiri, ut philosophandi studio & bonarum artium preuestigationi facilius penitusque possent uacare, relictis urbibus, se rus in uitam priuatam contulerunt, ubi dies suos summa in quiete & honesto ocio transigere. Multos uero ciuitatum gubernaculis inhaerentes, ciuili tempestatibus ad scopulos allisit. M. Tullius ciuile uitam priuatam anteponit, laudatque eos qui ad gubernandam rempublicam accesserunt. At ipsi Demostheni, multisque alijs eloquentissimis uiris, satius fuisset nullas reipublice partes attingere. Quamuis talis eloquentia Cicerone in tanta Imperij magnitudine, & in tanta amplitudine honoris facile suamque sententiam tueri potest, cum ea que uis egregium ingenio hominem queant incendere & erigere ad laudis & glorie appetitionem. Multum enim pollet in ciuitatibus uis dicendi, & ingenij laus. Sed multi sudores, labores plurimi, uita anxiosa proposita sunt eiusmodi uiris, & uarij fortunæ casus. Ego autem cui senescenti quies & otium cordi est, degentem ruri commendo et eum prefero qui à cura rei rustice ad literas tanquam in arcem animi possit confugere. Neque ego nunc rusticana aut sodiendi, aut arandi, aut plantandi, proprio sudore opera subeunda nobis censeo. Non enim sum Serranus, aut Cincinnatus, qui ab aratro ad senatum accerseretur. Non sum Scipio ille superior Africanus, quem Linterni exulante agrum suis manibus coluisse Seneca scribit. Manus enim meæ aptiores sunt calamo quam operæ rusticæ. Sed commendo uitam qui etiam qua rure uiuit, curam laudo rerum rusticarum, conferendi plantandi que solertiam, labore leuem, qui corpus patulum exerceat atque corroboret, probum uictus modestiam, integritatem uitæ, remissionem animi, quæ est uera ratio philosophandi. Non enim illic degentem rerum urbanarum strepitus & sollicitudo anxiosa

premit

premit, non curiositas superuacua noscendi mentem sollicitat, non quicquid ubique terrarum agit indagamus. Non curis superfluis abruptitur somnus, non pestilens inuidia, non liuor edax fraudem proximo machinatur, non scelerum officinæ, que errant urbibus ad mala facinora impellunt, non sexcenta alia, quæ ciuili & occupata uita nequit effugere. Sed dulcis ac secura quies, uita frugi, & otium officio plenum omnibus honoribus ac dignitatibus præferendum. Hanc uitam fidentius apud te extollo, quem scio sepius rus tanquam in portum ex ciuili inundatione confugere, delectarique admodum cultura uillæ, ac studio tum plantandarum, tum conferendarum arborum detineri digno sane docto liberoque homine exercitio. Hortarer te ad eam uiuendi normam, si aut res tua aut tempora paterentur, attamen si frequenter hos quibus necessario implicaris ciuiles tumultus linieris iocunditate atque amœnitate ruris, & te in libertatem animi, quam etiam legendo otiosus acquires, quandoque uendicaris, cognosces uiuere aliquando te tibi, & tempus id tuum esse, quod aut in remissionem curarum ruri colendo impenderis, aut contuleris ad studia literarum que est maxima omnium & honesta uoluptas ac præ cæteris appetenda. Vale, Flor.

Poggij Florentini de balneis prope Thuregum situs descriptio, ad Nicolaum suum.

Suales bene est, ego quidem ualeo. Per quendam contribulum meum scriptum ex Constantia ad te X. ad Kal. Martij ut opinor, quam si recepisti, profecto ad risum te debuit promouere. Erat enim longiuicula, iocis referta ac salibus. Dicebam multa de literis Hebraicis, quibus operam dabam. Plura iocabar in doctore ipsum, ut captus eorum mos est qui ex ludæis Christiani efficiuntur, uirum leuem, insulsum atque inconstantem, literas uero ac doctrinam ut rudem, incultam atque agrestem, facetijs quibusdam leuiter perstringebam. Verum etiam suspicor eam epistolam, & item alteram quam Leonardo Aretino dabam, uobis redditas non esse. Nam medijsfidius, quæ tua est diligentia in officio literarum rescriptis postmodum aliquid, uel saltem mecum gratulatus es, hanc nouam noui Doctoris disciplinam, quam ad perdiscendam me sapienter es hortatus. Quam & si nullius usus esse conspiciam ad sapientie facultatem, confert tamen aliquid ad studia nostra humanitatis uel ex hoc maxime, ut morem Hieronymi in transferendo cognoui. Has uero literas ex his balneis ad te scripsi, ad que cum me contulisset, iuncturas manus curæ gratia, rem dignam putauit ut eorum situm atque amœnitatem, simul & mores harum gentium tibi describerem, & consuetudinem balneandi. Multa dicunt ab antiquis de balneis Puteolanis, ad que uniuersus populus pene Romanus uoluptatis causa confluebat. Sed nequaquam arbitrator illa ad horum iocunditatem accedere potuisse, et haud cum his nostris fuisse comparanda. Nam uoluptatem Puteolanam magis afferebat amœnitas locorum & uillarum magnificentia, quam festiuitas hominum aut balneorum usus. Hæc uero loca nulla, uel admodum paruam præstant animo relaxationem, reliqua alia omnia immelam tribuunt amœnitatem, ut per sepe existimem

Puteolana balneica.

Descriptio itin-
neris ad bal-
nea Thuregia.

Balneorum de-
scriptio.

flumem, & Venerē ex Cypro, & quicquid ubiq; est deliciarum ad hæc balnea comigrasse, ita illius instituta seruant, ita ad unguē eius mores & lasciuia re- presentant, ut quanq; non legerint Heliogabali concionē, tamē ipsa natura satis docti, satis instituti esse uideant. Sed quoniā tibi balnea hæc tibi sum descri- pturus, nolui pretermittere uiam qua huc itur ex Cōstantia, ut cōiectare pos- sis qua parte Gallia sint cōstituta. Prima die nauicula ueniens per rhenū ad oppidū Schaffhusen, mille passuū quatuor & uiginti, cū deinde propter ingē- tem fluminis descensum, per abruptos mōtes & cōfragosa saxa iter esset pe- dibus conficiendū milia passuū decē, ad castellū applicuimus quod est supra rhenū nomine Keiser stul, hoc est eorū lingua, Celsaris sedes. Hunc locū opi- nor ex eius nomine propter ipsius opportunitatē, est em̄ colle excelso immia- nens flumen, quod paruo pōte Gallia cōiungit Germaniē, quondā Romano- rū castra fuisse. Hoc in itinere Rheni uidimus casum ex alto mōte, scopulis in- terruptis magno fragore ac sonitu, ut ipsum met casum suū queri & lamenta- ri possis. Tum mihi uenit in mentē eorū quę ferunt de Nili descensu tam præ- cipiti. Nec mirū accolā circūuicinos propter illius strepitū ac fragorē fieri surdos, cum huiusmodi fluminis, qui torrens eo loco existimari potest, ad in- star Nili tribus ferē stadijs rumor exaudiatur. Oppidū est deinde Baden satis oppulentum, quod est balneū, lingua alemanorū situm in conualle montibus circūuenientibus, prope flumen ingens rapidissimi cursus, quod in Rhenum fluit, longe ab oppido milibus passuum sex. Prope oppidum stadijs quatuor est uilla supra flumen pulcherrima, in usum balneorū fabricata. Area est per- ampla media parte uille, & circum hospitia magnifica multarum receptacu- la gentium. Singulę domus sua habent balnea interius, in quibus abluunt hi soli qui ad ea diuertere balnea, tum publica, tum priuata sunt, numero circi- ter triginta. Publica tantum duo existunt palam ab utraq; parte, lauacra ple- bis, & ignobilis uulgi, ad quæ mulieres, uiri, pueri, innuptęq; puellæ, & omni- um circūfluentium sex descendit. In his uallus quidā interaneus, utpote in- ter pacificos constructus, uiros à feminis seiungit. Ridiculum est uidere uetu- las decrepitas simul & adolescentiores nudas, in oculis hominū aquas ingre- di, uerenda & nates hominibus ostentantes. Risi sæpius hoc tam præclarum spectaculi genus, mentē reuocans ad florales ludos, & mecū metistorū sim- plicitatem admiratus sum, qui neque adhæc oculos aduertunt, neq; quic- quam suspicantur aut loquuntur mali. At uero balnea in domibus priuato- rum perpolitata sunt, & ipsa uiris feminisq; cōmunia, itabulata quædam hæc fecerunt. Et in his fenestrellæ perplures dimissæ, quibus & una potare, simul & colloqui, & utrinq; uidere & attractare queant, ut eorum frequens est con- suetudo. Hæc desuper sunt deambulatoria, in quibus conspiciendi & confa- bulandi causa homines consistunt. Nam cuius licet uisendi, colloquendi, ioc- candi, ac laxandi animi gratia aliorum balnea adire & astare, adeo ut & cum

exeunt

exeunt, & ingrediuntur aquas sceminae maiori parte corporis nudæ conspi- ciantur. Nullæ aditus custodię obseruant, nulla ostia prohibent, nulla suspi- tio inhonesti. Plurib. in locis idem qui uiris & mulieribus quoq; ad balnea est ingressus, ut sæpissime accidat, & uirum sceminae nudæ, & sceminam uiro nu- do obuiam ire. Masculi campestribus tantum utuntur, sceminae uero linthe- ^{Palneatum} is induuntur uestibus, cruratenus ab alto, uel latere scillis, ita ut neq; collum, ^{mores.} neq; pectus, neq; brachia aut lacertos tegant. In ipsis aquis sæpe de symbolis edūt, cōposita mēsa desuper aquā natante, quib. uiros assistere cōsueuerunt. Nos quidā ea in domo qua lauabamur, semel uocati sumus ad eā consuetudi- nē. Ego uero symbolū cōtuli, interesse nolui licet etiā atq; etiā rogatus, nō per motus pudore qui pro ignauia habet ac rusticitate, sed inscitia sermōis. Fatu- um mihi quoddā uidebat, hominē Italū horū insciū loquelę, unā cū sceminis adesse in aquis mutū & elingūē, ubi uniuersus dies sorbillado ac potifando te- rēdus erat. Duo tñ ex socijs balneū ingressi sunt, magna cū animi iocūditate, unā aderat, tangebāt potū, unā sumebāt & cibū. Colloquebant licet per inter- pretē, per sepe flabello uetulū faciebāt. Restat nihil aliud nisi p̄ctura illa Iouis quo pacto Danaem per impluuiū aureū impregnauit. & reliq. Illi tamen lin- thea stola, ut moris est uiris cū in mulierū balnea accersunt, uestiti erāt. Ego aut ex deambulatorio omnia cōspiciebā, mores, cōsuetudinē, suauitatē, uictus uiuēdi libertatē, ac licentiā cōtemplatus. Permirū est uidere qua simplicitate uiuāt, qua fide uidebāt uiri uxores suas à peregrinis tangi. Non cōmouebāt nō animū aduertebāt, omnia in meliōrē partē accipiūt. Nil est tā difficile quin eorū morib. facile fiat. Plane in politia Platonis cōuenissent, ut omnia essent cōmunia, cū & iam absq; eius doctrina, tam prōpti in ipsius sectā reperiant. In nōnullis balneis masculi resident promiscui cū sceminis, quib. sunt languit- ne proximi, aut beniuolētia. Quotidie ter aut quater balnea intrant, maiōrē in his diei partē agētes, partim cantādo, partim potando, partim choreas ex- ercendo. Psallunt & iam in aquis paululū sublidendo. In quo iocūdisimū est uidere puellas iam maturas uiro, iam plenis nubilas annis, facie splendida ac liberali, in Dearū habitū ac formā psallentes, modicas uestes retrorsum tra- hunt desuper aquam fluitantes, ut alteram Venerē extimares. Mos est mulie- ribus, ut cum uiri eas desuper prospēctant, iocandi gratia stipem petere. Ita- que proijciuntur nummuli, & quidem pulchrioribus, quos ille partim mani- bus excipiunt, partim lintheis extensis, altera alteram propellens, quo in lu- do quandoq; etiam occultiora deteguntur. Proijciuntur præterea & sarta ua- rijs distincta floribus, quibus capita exornant dum abluunt. Ego hac profu- sa uidedi atq; iocandi festiuitate plectus, cū bis tatum in die lauarer, reliquū tempus cōsumebā in alijs balneis uisitandis, numos per sepe iaciens, & sarta ad mōrē cæterorū. Neq; em̄ uel legendi, uel sapiendi quicq; tepus erat, inter symphonias, tubicinas, citharas & cātus undiq; circūstrepētes, ubi uelle solum sapere

sapere summa fuisset dementia, praesertim ei qui neque est ut Menedemus Ha auton timor uenos, homo nihil humani a se alienum putans. Ad summam uoluptatem deerat comertium sermonis, quod rerum omnium est primum. Itaque restabat nihil nisi oculos pascere, sectari, in ludum ducere & reducere. Ambiendi insuper locus erat, & ea tanta licentia ut legem ambitus non ferat. Præter has multiplices iocunditates, est & alia non mediocris. Præter est in
Recreatio & ludi. gens post uillam secus flumen multis arboribus contextum. Eo post cenam conueniunt undique omnes. Tum uarij ludi fiunt, quidam choreis gaudent, cantant quidam, plurimi pila ludunt. Non equidem more nostro, sed uiri ac mulieres pilam tintinabulis plenam, alter ad alteram dilectionem proijciunt. Tum concurritur undique ad illam excipiendam, qui eam capit potior habetur. Isque eam proijcit iterum ad personam sibi acceptiorem, cum illi multi petant porrectis manibus, atque ipse modo adhuc, modo ad illam simulat se iacturum. Multi præter hos ioci fiunt, quos longum esset recensere. Hos autem retuli, ut comprehendas quanta sit hæc scola Epicureæ factionis. Atque hunc illum lo esse credo, in quo primum hominem creatum, quem Gamedon Hebraei uocant, hoc est hortum uoluptatis. Nam si uoluptas uitæ beatam efficere potest, non uideo quid huic loco desit ad perfectam & omni parte consummatam uoluptatem. Quod si quæ sit uirtus aquarum quæras. Cum uaria & multiplex sit, tamen illa est admirabilis eorum uirtus & penè diuina. Nec ego esse ulla in orbe terrarum balnea credam ad fecunditatem mulierum magis accomodata. Itaque cum plures sterilitatis causa illic accesserunt, miram illorum uirtutem expeririuntur. Seruant diligentet præcepta, quibus adhibentur remedia ad eas quæ concipere nequeunt. Inter cætera uero illud est memoriæ dignum. Innumerabilis multitudo nobilium & ignobilium, ducenta milium passuum huc uenientium, non tam ualitudinis causa, quam uoluptatis, omnes amatores omnes proci, omnes quibus in delitijs uita est posita huc concurrunt, ut fruantur rebus concupitis. Multæ corporum simulantur egritudines, cum animo laborent. Ita uidebis innumeras forma præstantes sine uiris, sine cognatis duabus ancillis & seruo, aut aliqua affini anicula, quam leuius sit fallere quam nutrire. Singulæ autem quoad possunt uestibus, auro, argento, gemmisque ueniunt ornatae, ut non ad balnea, sed ad celeberrimas nuptias eas dixeris accessisse. Hic quoque uirgines uestales, uel ut uerius loquar florales. Hic abbates, monachi, fratres, & sacerdotes maiori licentia quam cæteri uiuunt, & simul quandoque cum mulieribus lauantes, sericis quoque comas ornantes, omni religione abiecta. Omnibus etiam una mens est, tristitiam fugere, querere hilaritatem, nihil cogitare nisi quemadmodum læti uiuant, gaudijs fruuntur. Non de comuni diuidendo agitur, sed de comunicando diuisa. Mirabile dictu est in tanta multitudine (est ferè hominum mille) in tam uarijs moribus, turbatam ebria nullam discordiam oriri, nullam seditionem, nullum dissidium, nullum mur

lum murmur, nullum maledictum. Cernunt uiri uxores tractari, cernunt cum alienioribus, & quidem solum cum sola, nihil his permouentur, nihil admirantur, omnia bona & domestica mente fieri cogitant. Itaque nomen zelotypi, quod quasi omnes maritos oppressit, apud istos locum non habet. Incognitum est id uerbum inauditum. Nesciunt id generis morbi nomen, quomodo hæc passio nominetur non habent. Nec mirum eius rei nomen apud istos non esse, cuius res non subsit ipsa. Neque enim quisquam adhuc inuentus est in istis qui zelotypus esset. Omnes dissimiles nostris, qui omnia semper accipimus in deteriores cogitationes, qui adeo calumnijs delectamur & obtreccionibus, ut si quid paruula uidimus coniectura, statim pro manifesto crimine attestemur. Inuideo per sepe istorum quieti, & nostras execror animi perversitates, qui semper quærimus, semper appetimus, qui cælum & terras & mare peruertimus ad pecuniâ eruendam, nullo quæstu contenti, nullo lucro satiatum, dum futuras expauescimus calamitates, continuis calamitatibus, anxietatibusque iactamur, & ne miseri fiamus, nunquam miseri esse desistimus, semper inhiantes opibus, nunquam neque animo neque corpori indulgentes. At isti in paruo contenti in diem uiuunt, quoslibet dies festos agunt, non appetentes diuitias minime profuturas, opibus gaudent suis, non pauet futura, si quid aduersi acciderit, bono animo ferunt. Ita hæc sola dicantur sententia. Vixit dum tixit bene. Sed hæc omittamus. Neque enim est propositum meum uel hos collaudare, uel nos reprehendere. Volo epistolam totam iocunditatis esse plenam, ut eius uoluptatis quam præsens in balneis percepi, tu quoque absens ex literis meis portiunculam aliquam consequaris. Vale mi Nicolae iocundissime, harum literarum Leonardum nostrum (cum amicorum inter se communia sint) participem facito. Verbis meis Nicolaum & item Leonardum salutato, & Cosmam saluere dicito.

Poggij Florentini de Hieronymi heretici obitu & supplicio descriptio, ad Leonardum Aretinum.

Cum pluribus diebus ad balnea fuisset, scripsi Nicolao ex ipsis balneis epistolam, quam existimo te lecturum. Deinde cum Constantia reuertissem, paucis post diebus cepta est agi causa Hieronymi, quæ hæreticæ ferunt, & quidam publice. Hanc uero tibi recensere institui, tum propter rei grauitatem, tum maxime propter eloquentiam hominis & doctrinam. Fateor me neminem uidisse unquam qui in causa dicendi, praesertim capitis, magis accederet ad facundiam priscorum, quos tantopere admiramur. Mirum est uidisse quibus uerbis, qua facundia, quibus argumentis, quo uultu, quo ore, qua fiducia respondisset aduersarijs, ac demum causam perorarit, ut dolendum sit tam nobile ingenium, tam excelles, ad illa hæresis studia diuertisse. Si tamen uera sunt quæ sibi obijciunt. Non enim mea est tantam rem rudicare. Acquiesco eorum sententijs qui sapientiores habent. Neque tamen existimato in more oratorum me singulatim hanc causam referre, longum id esset, & multorum dierum opus. Pertin
Cc gam

gam locos illustriores, quibus uiri doctrinā possis perspicere. Cum multa in hunc Hieronymū congesta essent quibus arguebat heresis, atq; ea res scilicet firmata, tandem placuit, ut publice singulis quæ sibi obijcebant responderet. Ita in concionē deductus, cum iuberet ad illa respondere, diutius recusauit, asserens se debere prius causam suā agere, quā respondere maledictis aduersariorū, itaq; se prius pro se dicentem audiendū esse asserbat, quā ad æmuloꝝ suorū probra in eum congesta ueniendū. Sed cum hæc conditio sibi denegaretur, tunc stans in medio cōcionis. Quæ nam est hæc iniquitas, inquit, ut cum trecentis quadraginta diebus quibus in diuersissimis carceribus fui in squalore, in stercore, in cōpedibus, in rerū omniū inopia, aduersarios atq; obrectatores meos semper audiretis, me unā horam nolitis audire. Hinc est ut cum illis singulorū aures patuerint, atq; in tam longo tēpore uobis persuaferint, me hereticū, hostem fidei, ecclesiasticorū persecutore, mihi aut me defendendi nulla det facultas, uos prius mentib. uestris, me tanq; improbum hominē iudicaueritis, q̄ qui fuerim potueritis cognoscere. Atqui, inquit, homines estis, non dii, nō perpetui, sed mortales labi, errare, falli, decipi, seduci potestis. Hic mundi lumina, hic orbis terrarū prudentiores esse dicuntur, maxime decet uos laborare, ne quid temere, ne quid insulse, ne quid præter iustitiā faciatis. Ego quidē homuncio sum, cuius de capite agit. Nec pro me hæc loquor qui mortalis existo, uerū indignum mihi uidetur, sapientiā tot uirorum aliquid aduersum me statuere præter æquitatē non tantū re, quantū exemplo nocituram. Hæc & multa præterea orate disserens, strepitu & murmure plurimorum sermonē eius interpellente, decretū est, ut primū ad errores qui in eum conferebantur responderet, deinde loquendi quæ uellet facultas daret. Legebantur ergo ex pulpito singula capitula accusationis. Cum rogabatur an quid uellet obijcere, deinde testimonijs cōfirmabant, incredibile est dictū q̄ callide responderet, quibus se tueretur argumentis. Nihil unquam protulit indignum bono uiro, ut si id in fide sentiebat quod uerbis profitebat, nulla in eum ne dum mortis causa inueniri iusta posset, sed ne quidem leuissimæ offensionis. Omnia falsa esse dicebat, omnia crimina cōficta ab æmulis suis. Inter cætera cū recitaretur, illum sedis apostolicæ detractore, oppugnatorem Romani pontificis, cardinalium hostem, persecutorem prælatorum, & clerici Christianæ religionis inimicū. Tunc surgens querebunda uoce, manib. porrectis, quo nunc me uertā inquit patres conscripti: quorū auxiliū implorem: quos deprecer: quos obtester: Vos ne: At isti persecutores mei uestras mentes à mea salute alienauerunt, cum uniuersorū me hostē esse dixerunt eorum qui sunt iudicaturi. Nāq; arbitrati sunt, si etiā ea quæ in me confinxerūt leuia uiderēt, tamē uos uestris sententijs oppressuros cōmuniū omniū hostē atq; oppugnatore, qualē isti me esse falsissimē sunt mētiti. Ita si eorū uerbis fidē dabit, nihil est quod de mea salute sperandū sit. Multos salib. perstrinxit, multos lædorijs

In laudē & cōmendationem Hieronymi.

Verba Hieronymi miræ grauitatis.

lædorijs, multos persæpe in re mæsta ridere coëgit, iocando in illorū obiurgationes. Cum rogaret quid sentiret de sacramēto, inquit, à natura panem, in consecratione & post uerū Christi corpus, & reliqua secundū fidem. Tum quidā: Atq; aiunt te dixisse, post consecrationē remanere panē, cum illud inquit, apud pistorem remaneat panis. Cuidam ex ordine Prædicatorū acrius inuehenti: Tace, inquit, hypocrita. Alteri per conscientia suam se iurāti. Hæc inquit tutissima fallēdi est uia. Quendā præcipuū eius aduersariū nunq; nisi canem aut asinū appellauit. Cum uero propter criminū multitudinē, ac pōdus res eo die transigi nequiret, ad diem tertiu dilata est. Quo die cum singulorū criminū argumenta recitata essent, ac subinde plurib. testibus cōfirmarent. Tunc surgens, quoniā inquit aduersarios meos tam diligenter audistis, consequens est, ut me quoq; dicentē æquis animis audiatis. Data tandē licet multis perstreptibus dicendi facultate, hic primū adeo exorsus deprecatus est eam sibi dari mentē, eam dicendi facultatē, quæ incōmodū ac salutē suę anime uerteret. Deinde: Scio inquit uiri doctissimi, plures fuisse excellentes uiros indigna suis uirtibus perpeffos, falsis oppressos testibus, iniquissimis iudicijs cōdemnatos. Incipiens autē Soeratē iniuste à suis dānatum retulit, neq; cum posset euadere uoluissē, ut duo quæ asperrima hominibus uiderent, metum demeret, carceris scilicet & mortis. Tum Platonis captiuitatē, Anaxagore, ac Zenonis tormenta, multorū præterea gentiliū iniquas dānationes, Kutilij exitium, Boëtij simul, & aliorū quos Boëtius refert, indignam mortē cōmemorauit. Deinde ad Hebræorum exempla transijt, & primū Moſen illum liberatorem populi, legumlatorem, sæpius à suis calumniatū esse dixit, tanquam seductor esset & contemptor populi. Ioseph in super à fratribus ueditum ob inuidiam, post ob stupri suspicionem in uincula coniectum recensuit. Præter hos Esaiam, Daniëlem, & sermē prophetas omnes, tanquam cōtemptores Dei, tanq; seditiosos iniquis circumuentos sententijs. Hic etiam subiecit Susannæ iudicium, multorumq; præterea qui cum uiri sanctissimi extitissent, iniustis tamen iudicijs perierunt. Postea ad Ioannem baptistam, deinde ad saluatorem nostrum descendente falsis testibus, falsis iudicijs cōdemnatos inquit omnibus constare. Deinde Stephanum à sacerdotum collegio interfectum. Apostolos autem morti omnes damnatos, non tāquam bonos, sed ut seditiosos populorum concitatores, cōtemptores deorū, & malorum operum effectores. Iniquum esse damnari iniuste sacerdotem à sacerdote, ac id factum fuisse docuit iniquius à sacerdotum collegio, ac id quoq; exemplo probauit. Iniquissimū uero à consilio sacerdotum id etiam accidisse monstrauit. Hæc diserte & magna cum expectatione omniū disseruit. At cum omne causæ pondus in testibus situm esset, multis rationibus docuit, nullam his testibus fidem adhibendam, præsertim cum non ex ueritate, sed ex odio, malivolētia, & inuidia omnia dixissent. Tum odij causas ita recitauit, ut haud pro

Hieronymi pulchra defensio.

Testiū abiectio nem persuadere conatur.

cul fuerit à persuadendo. Ita erant uerisimiles, ut excepta fidei causa, parua illis fides testimonijs adhibita esset. Cōmotæ erant omnium mētes, & ad misericordiam flecebantur. Addiderat enim se sponte uenisse ad concilium ad se purgandum, uitam suam & studia exposuerat officij plena & uirtutis. Dixerat hunc morē priscis doctissimis ac sanctissimis uiris fuisse, ut in rebus fidei inuicem sententijs discreparent, non ad pessundandam fidē, sed ad ueritatem fidei reperiendam. Ita Augustinum & Hieronymū dissensisse, neq; solum in diuersa sensisse, sed in contraria nulla hæresis suspicionē. Expectabant omnes ut uel se purgaret retractando obiecta, uel errorum ueniam postularēt. At ille neq; se errasse asseuerans, neq; se retractare uelle aliorum crimina falsa. Tandem descendit in laudationem Ioannis Hus, ad ignē damnati, uirum illum bonum, iustum, & sanctum appellans, & illa morte indignum, se quoq; paratum quoduis supplicium adire forti animo ac cōstanti. Seq; inimicis suis cedere, & testibus tam impudenter mētientibus, qui tamē quandoq; coram Deo quē fallere non poterant, essent rationē eorum quæ dixissent reddituri. Magnus circumstantium animi dolor. Cupiebant enim uirū tam egregium saluari, si bona mens affuisset. Ille autē in sententia perseverans, mortem appetere uidebatur. Laudansq; Ioannem Hus ait: nihil illum aduersus ecclesiæ Dei statum sensisse, sed aduersus abusus clericorum, aduersus superbiam, fastum, & pompam prælatorum. Nam cum ecclesiarum patrimonia deberentur primum pauperibus, tum hospitijs, deinde ecclesiarum fabricis, indignum illi bono uiro uideri, disperdi illa meretricibus, conuiujs, equorum, canumq; cultui uestimentorum, & alijs rebus indignis religione Christi. Hoc autem maximi ingenij fuit, cum interromperetur sæpius oratio sua uarijs rumoribus, lacerareturq; à nonnullis eius sententias captantibus, neminem eorum intactum reliquit, pariterq; omnes ulciscens, uel erubescere cōegit, uel tacere. Surgenti murmure silebat, turbam quandoq; increpans. Postea orationem prolequebatur, orans atq; obtestans ut eum loqui pateretur, cum se non essent amplius audituri. Nunquam ad hos rumores expauit, mente firma atq; intrepida. Illud uero admirabile memoriæ argumentum, trecentis quadraginta diebus fuerat in fundo turris foetidæ atq; obscuræ, cuius asperitatem ipsemet quæsus est, asserens se ut uirum fortem decet, non propterea ingemuisse, ingemiscere quod se indigna perpessus esset, sed admirari hominum aduersus se inhumanitatem, quo in loco nedum legendi, sed ne uideri ullam habuit facultatem. Mitto anxietatē mentis quo oportuit illum quotidie agitari, quæ omnem memoriā excutere debuisset. Tamen tot doctissimos & sapientissimos uiros in testes suarum opinionum allegauit, tot doctores ecclesiasticos in mediū protulit in sententiā suam, ut satis superq; fuisset, si toto hoc tempore summo in ocio, summa in quiete sapientiæ studijs operam dedisset. Vox eius suauis, aperta, resonans erat quadam cum dignitate oratorum

De ingenij excellentia Hier.

De memoria sua.

rum gestus, uel ad indignationem exprimendam, uel ad cōmouendam commiserationē, quam tamē neq; postulabat, neq; consequi cupiebat. Stabat impavidus, intrepidus, mortem non contemnens solum, sed appetens, ut alterū Catonem dixisses. O uirum dignum memoria hominū sempiterna. Non laudo si quid aduersus ecclesiæ instituta sentiebat, doctrinam admiror, rerū plurimarum scientiam, eloquentiam, dicendi suauitatē, & argutiam respondendi. Sed uereor ne hæc omnia in pestem suam sibi fuerant à natura concessa. Datum deinde spacium pœnitendi biduo, multi ad eum accessere uiri eruditissimi, ut ipsum à sententia sua dimouerent. Inter quos Cardinalis Florentinus eum adiit, ut illum fleteret ad rectam uiam. Sed cum pertinacius in erroribus perseveraret, per concilium hæresis damnatus est, & igni cōbustus. locunda fronte & alacri uultu ad exitum suum accessit, non ignem expauit, non tormenti genus, non mortis. Nullus unquam stoicorū tam constanti animo, tam forti mortem perpessus, quam iste appetisse uidetur. Cum uenisset ad locum mortis, seipsum exiit uestimentis. Tum procumbens flexis genibus, teneratus palum ad quem ligatus fuit. Primum funibus madentibus, cum cathena nudus ad palum constrictus fuit. Ligna deinde circumposita pectotenus non minuscule, sed grossa paleis interiectis. Tum flāma adhibita, canere cepit hymnum quendam, quem fumus & ignis uix interrupit. Hoc maximum constantis animi signum, cum lictor ignem post tergum ne id uideret, iniicere uellet. Huc inquit accede, & in conspectu accende ignem. Si enim illum timuisses, nunquam ad hunc locum quem fugiendi facultas erat accessissem. Hoc modo uir præter fidem egregius est consumptus. Vidi hūc exitum, singulos actus inspexi. Siue perfidia, siue pertinacia id egerit, certe ex philosophiæ scola interitum uiri descripsisses. Longam tibi cantilenam narraui, ocij causa nihil agens, aliquid agere uolui, & res tibi narrare paulum similes historijs priscorum. Nam neq; Mutius ille tam fidenti animo passus est mēbrū uri, quam iste uniuersum corpus. Neq; Socrates tam sponte uenenum bibit, sicut iste ignem suscepit. Sed hæc satis. Parce uerbis meis si longior fui, res tamen ampliorē narrationē poscebat. Sed nolui esse nimium loquax. Vale mihi iocundissime Leonarde.

Constantia Hieronymi.

Poggius Florentinus Guarino Veronensi S. P. D.

Dij malefaciant illis nequissimis tabellarijs, qui tā male nobis satisfaciūt in reddendis epistolis, & me priuant fructu literarum mearū, & tibi adiunt uoluptatē q̄ pro tua in me solita beniuolētia per magnam ex his capere soles. Cæterum maximas ago tibi gratias pro libello quem ad me misisti, imensum quoddam tibi deberem si essem ducturus uxorem, sed parua erat antea uoluntas uxoris capiūdæ, nūc nulla. Postq̄ uideo quot & quanta iudicio sapientum requirat uxorum munus, quæ magis optari licet, quam ea nos cōsequi posse. Sed hæc ioco. Quum primum mihi redditus est liber, ita auidē

Cc 3 eum

eum legi, ductus tum nouitate materiæ, tum ordine & suauitate dicendi, ut uniuersum transcurrerem uno die, postea uero maturius relegerim. Res quidem iocunda & suauis, & quam plurimis ornata exemplis, ita uero in ordinem digesta, ut nihil ordinatius dici queat. Id autem quod me maxime mouet, est grauitas dicendi quam assidue seruat. Videtur mihi Franciscus Barbarus alterum de Officijs librū conscripsisse, sed uxoris, ita ad unguem Ciceronem exprimit dicendo. Non sum adulator ut nosti, quæ loquor proficiscuntur ex animi sententia. Cum summa eloquentia cōiuncta est dignitas quædam sententiarum, quouis grauis grauissimo uiro digna. Horteris rogo Franciscum nostrum ad scribendum. Nam mirabiles præ se fert primitias. Cōscius noster librum legit probatq;. Deinde de ganafconibus disseminabo illū, ubi uidero aliquid fructum gloriæ & laudis Franciscus allaturum. Accepi abs te præterea mi Guarine epistolam grandiuersulam, qua describis elegantissime naualem uictoriā, quam ex nequissimis generis nostri hostibus Veneti fuerūt egregia uirtute cōsecuti. Eam uero epistolam cum mihi maiorē immodum placeret, pluribus ostendi, quibus uisum est ea à te luculenter magnificeq; narrari. Sed de his alias. Vale, Constantiæ pridie Kalē. Ianuarij.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

Pro reconciliatione consilium

Crede obliuione esse abs te factū, quo minus me certiore feceris recessus tui, quem ita repentinū fuisse & incognitū mihi molestū sane fuit. Cupiebam em̄ te deducere extra urbem ut moris est, tecumq; colloqui de restituenda, quod noster Barbarus summe cupit, inter te & Nicolaum antiqua beniuolentia. Qui dixerat ante pluribus uerbis se id à te contendisse, uerum respondisse te quidem, quod licet ad dignitatem tuam non nihil conferre uideatur, tamen obest ad reconciliationem plurimum. Non enim aut accusatiōe, aut excusatione opus est, sed obliuione præteritorum. Deinde amicitia illa est introducenda, ut omne seminarium, omnis radix dissensionum funditus uellatur ex animis. Prebe ergo te nobis cum cupimus, & quem recepi te futurum. Memineris maiores esse animi obliuisci iniurias, quam ulcisci, neq; quicquam esse tanti quod sit amicitia anteferendum. Leuia sunt ea quæ mihi extirpare uideris, & quæ plus tibi laudis afferent si contemnantur, quam si aduertantur. Quæ tecum egi uerbis, iterum literis repetam, eaq; ut quam primum cures uolo. Primum, ut peruestiges quomodo non eximi possim à tuis, ea ratione quam tibi exposui. Deinde, ut mittas ad me opera Senecæ, quibus per maxime indigeo, tum ad emendationē eorum quæ scripta sunt, tum ad transcriptionem aliorum. Idq; ut quam citius efficias, etiam atq; etiam rogo. Vale, Romæ V. Kalē. Octobris.

Poggius

Poggius Florentinus Ioanni Lamolæ S. P. D.

Cum paucis ante diebus Romam reuertissem, absumimus enim duobus mensibus rusticandi causa, ac deinde scripta quedam quæ reliqueram super mensa, euoluerem diligentius, incidi in epistolam tuam quæ mihi redita fuerat paulo ante discessum meum. Et cum eam denuo legissem, ut tibi pro mea consuetudine responderē, erubui profecto, aduertens quantis mendacis epistolam referisses. Totus enim occuparis in me ornando, scribens multa ac si me nunquam uidisses, quæ & tu perspicere potuisti, & ego met scio quantum sunt à me aliena. Sed ut hodie Romani dicere solent, cum quis eos præter modū laudat, quamuis te plane mentiri sciam, inquit, cum me laudes, tuæ delectant. Ita quoq; oblectauit suauitas sermonis tui, considerantem non quam uera essent quæ scribis, sed quam uenuste ornateq; à te dicerentur, ut uerisimila possint uideri, & si procul absint à ueritate. Quid uero ad ea rescribam nil sane occurrit, nisi me extimaturum fuisse, ridendi Poggij causa tam copiosas à te literas confectas, nisi ab eo scriberentur quæ non dubito esse amantissimū mei. Hortor igitur te, ut omittas deinceps hoc literarum genus, quod qui utuntur, adultores qui libenter de se audiūt, impudentes uideri possunt. Semper id scribas quod sentis, neq; te longius amor peruehat quam ueritas. Neq; quantum dicendo queas consideres, sed quantum postulet causa, pro qua es dicturus. Quod si quempiam gratia ingenij exercendi uis laudare, eum tibi assume quem ornare, nō uituperare uidearis. Ego autem te diligo & ingenium tuum, mores uero etiam amo. Atq; ut uerbis tibi coram sum pollicitus, & literis absens recipio, me tuum esse, quo pro facultatibus utaris. Volo Panormitam meis uerbis saluta. Vale Romæ vii. Calend. Octobris.

Poggius Florentinus Francisco Marscalco Ferrariensi S. D. P.

Cum Scipione nostro Ferrariensi, quem non solum diligo, sed etiam amo propter suam humanitatem & doctrinam, est mihi frequens & iocunda consuetudo. Sumus sapius una confabulantes uarijs de rebus, ut fit aliquando inter ociosos. Sapissime uero, cum ipse sit uir eruditissimus, incidit inter nos sermo de uiris doctis & eloquentibus, inter quos te unum esse asseuerat. Asseritq; te non solum literis deditum, quod ipsum magni est æstimandum, sed quod plurimi facio, suauissimis moribus & uirtutibus præditum. Quod mihi admodum placet, testatur inter cætera te amantissimum mei. Quare sum equidem maiorē in modum delectatus. Nihil est mihi Franciscæ, quod magis appetam, in quo magis consoletur, quam habere quamplures mihi beniuolentia & charitate coniunctos. Etenim ut scis, iocunda atque opulenta possessio, diligere à multis & charum haberi, ab his præsertim qui & ipsi digni sunt, ut diligantur propter suam uirtutem. Complector itaq; toto animo & pectore, ut aiunt, propensum tuum erga me amorem, quem mihi

Cc 4 & uoluptati

& uoluptati & ornamento existimem esse futurum. Hoc scias uolo, me tuum esse, daturumque operam, ut quod tua sponte cepisti, nullo meo in te officio adductus, deinceps mea in te obseruata, ne dicam merito sis facturus. Vale & me ama. Florent. prima Cal. Aprilis.

Poggii Florentinus Cosma de Medicis. S. D. P.

Heronymum de Bardis dilexi semper ut filium, tum propter nos, tum quia uisus est mihi bene agendi. Humanissimus quippe est adolescens & bonae indolis. Ipse est mihi testis, me semper exhortatum esse eum ad honestatem & uirtutem, neque peperisse obiurgationi, etiam si quando ut adulescentes solent, lapsus est in rebus leuiusculis. Sentio autem nunc eum incipisse nuper in errorem quendam, si ad aetatem referas grauem, si ad rem, non magni extimandum, praesertim cum error fuerit, non uitium. Qui tamen ne in mores transeat, uerbis castigandus est, sed ita, ut odio criminis melior fiat. Video eum poenitere errati sui, faterique ingenue culpam, & castigatione dignum profiteri, quae sunt optima pudetis animi signa, & errore suo dolentis. Ego illum obiurgauit uehementius. Non dissimulat erratum, neque excusat excusationem peccati, sed signa poenitentis ostendit, asserens emendatum se delictum suum, tibi quoque & famae suae satisfacturum. Non comendo eum tibi, neque enim est opus, sed rogo, ne aspera nimis censura in eum utaris. Itaque animaduertas hanc culpam ut emendatior fiat. Omnis enim poena ad utilitatem delinquentium constituta est. Labuntur etiam ut scis firmiores, & aetate matura, ut ignoscendum sit aetati tenerae, si ulterius non progrediatur culpa. Credo te recte facturum si ei remiseris, ne hac infamia recepta tanquam pro malo repullus, infirmos mores ad peiora consilia conuertat. Qui enim non ex malitia, sed imbecillitate labuntur, erigendi ac subleuandi sunt, non propellendi aut desiciendi. Sed nimis multa, tibi praesertim qui es omnium sapientissimus, haec motus charitate scripsi, quae ueluti a Poggio in bonam partem accipias, uolo. Vale.

Poggii Florentinus Guarino Veronensi. S. D. P.

Philippus tuus archipresbyter Veronensis reddidit mihi a te literas, quae fuerunt mihi admodum gratae. Lectis literis, pollicitus sum ei, non rem unam aut alteram, sed quicquid in me erat auxilij & consilij, meque socium ad uisendas reliquias Urbis, si id uellet obtuli, & simul rogauit, ut cum redire uellet, dignaretur ad me uenire, ut afferret ad te literas meas. Sed homo ut solent locupletes & rerum abundantes, qui non aduertunt paruula, itidem cum uidisset Principes ac satrapas nostros, obumbratus magnitudine caeterorum, oblitus est Poggij, uisum est forsitan ei me non esse illum quem putabat. Ita abiit sine responsione. Sed in hoc parua est iactura. Hoc ideo scripsi, ut nullam in me negligentiam uideas rescribendi. Excusatione taciturnitatis non est opus. Nam eadem quoque est in me culpa. Sed maluimus officio literarum uti, quam

quam defensione silentij. Petiui de te, deque tuis diligenter, quibus bene esse summe est mihi uoluptati. Notum fac mihi quid agis eorum quae spectant ad nostra studia, si quid scribis, si quid meditaris. Ego enim obmutui, licet aliquid quando uox restitueretur. Nam Barbarum nostrum audio ita distrahi occupationibus publicis, ut difficile sit illi scriptioni operam dare. Sopiuntur mulae nostrae, nisi excitetis eas uos, quibus & ocij satis est, & plurimum facultatis. Ordire igitur aliquid, aut si iam egisti, facito me participem non solum actionis, sed recogitationis tuae. Alexander quidem Veronensis, qui sacerdos est, & mihi admodum familiaris, utitur domo mea & rebus omnibus ut suis. Ego eum quia obsequentissimum cognoui hominem & obseruantem mei, ualde diligo. Vide quid ex his uerbis conficere uolo, eum esse scilicet uirum bonum, hac uulgari cum nota qua homines boni dicunt. Scis enim malos mihi non placere. Intellige quid dicam. Non accipias hoc, ut dicit Seneca. Qui malos odit, omnes odit. Omnes enim mali sumus. Sed hos malos designo, qui facinorosi & aperte sunt mali, cum his mihi nulla est comunicatio. Hunc autem Alexandrum ita bonum appello, ut nullum malum facinus, nullum scelus, nullam fraudem de eo audierim. Haec ob eam rem scribo, ut testimonio meo eum excuses, si qui de illo obloquerentur. Nam pridie mihi retulit scriptum esse sibi, dici a quibusdam, in domo Episcopi cum hic manere, nescio cuius foeminae causa. Hoc falsum est. Nam noui hunc satis recte, & uitam suam non dico eum non esse amicam, dimona Catherina diriuer, sed caute, & ita ut ego caeterisque qui pudorem seruant, & uitant turpitudinem. Vale.

Poggii Florentinus reuerendissimo domino Iuliano Cardinali sancti Angeli legato per Germaniam. S. D. P.

Doleo pater optime, hanc expeditionem Germanicam tanto labore, tanto tuo studio conflata, tam ridiculum, tam turpem exitum habuisse. Mirum est audire tanta uecordia eam gentem confectam fuisse, ut ne hoste quidem conspecto, tanquam lepores effugerunt ad inanem aurae commotionem. Sed in communi dolore haec consolor, me haec futura non prauidisse solum, sed praesenti quoque tibi denunciasse. Cum tu me deridens dicebas, me non posse errare, si quid mali euenturum praedicerem, ut eiusmodi uates ut plurimum solerent esse ueredici. Ego uero non diuinatione utebar, sed certissima quadam coniectura, qua praeteritis connectens praesentia, causaque rerum & principia recordans, ueluti oculis uidere uidebar nescio quam futuram praegrandem tempestatem. Ea autem quotidie accidunt, ut magis in ea opinione confirmor. Video quaedam ueluti praesagia timoris mei. Solebant esse in populo Christiano tum Reges, tum principes, quorum uiribus freta ecclesia se tuebatur aduersus malignantes. Et licet multis iactaretur fluctibus, semper tamen aliquem portum nata est, in quo acquiesceret tuta a turbibus uentorum. Nunc autem quem dabis ad quem confugiat, ut non tanquam

De desolata ecclesia ruina.

ad scopu

ad scopulū allidatur. Communis quasi insanā omnes persuasit, ut gaudeant aduersitatibus nostris, & mala insuper imprecentur. Nos uero speremus bonam fortunam, aduersa si acciderit modice feramus. Ego ita me comparo, ut quicquid tempora tulerint, in bonam partem accipiam. Neq; ita me dabo rebus exteris, ut in me multum possit fortuna. Nam ut nunc meq; quidem res sunt, est ut non timeam impetum eius, cuius est maxime ueluti fulgura solent eminentiora quaterere ac dissipare. Sed tamen quicquid ea moliat, sapientissimum erit non multum commoueri animo, neq; in communi calamitate, præter priuatam portiunculam conturbari. Sed oremus Deum ut auferat facultatem experiendi hinc nostram sapientiam. Nescio enim si quā scribendo oslentamus fortitudinem, eam ferendo repræsentaremus. Audio te conuocasse homines ad concilium, multosq; conuenire. Laudo prudentiam tuam, qui postquam arma non successere, confugis ad consilia sacerdotum, in quibus propter uitæ integritatem, propterq; huius extinguendę pestis cupiditatem magna spes habenda est. Vasa uinaria ad passum & somnium nata. Fuit aliquando bellicosa germanica natio, nunc pro armis uino pugnant & crapula, tantumq; habent uirium, quātum uini possunt capere. Quod ubi deficit, & animo deficient necesse est. Itaq; existimo potus inopiam, non hostium quos ne uidistis quidē formidinem ad tam probrosam fugam eos compulisse. Tu uero putabas sobrietate pugnandum esse. Sed si hæc expeditio denuo ineunda esset, exillimo te sententiam mutaturum, putaturumq; maximam uini copiam plurimū in bello posse. Nam si prisca ferunt, Ennium potam nunquam nisi potū ad arma dicenda accessisse, certe ad ferenda tractandaq; arma, multa potatione uini opus esse fateri oportet, cum multo maius existat bellum gerere, quā describere. Et fortassis nonnulla culpa apud te fuit, qui cæteros ex moribus tuis existimasti. Quod ne iterum in concilio tibi accidat prouide, & uerborum modum fac memineris, quibus tecum usus sum antequam abires. Inijce aliquam offulam faucibus, quam non facile deglutiant. Sed satis iocorum in rebus præsertim turbidis. Nos hic pace fruimur. Curia tenuis est & exilis. Hoc & bello accidit, & morbo Pontificis nimis longo, & multo magis quā expediat nobis. Sed in diem meliuscule se habet. Scripsi ad Angelotum Cardinalem sancti Marci epistolam quandam quā te quoq; uolo legere. Eam ad te mitto, nam in ea sunt nonnulla quę ad plures pertineant, non propter eloquentiā quę arida est & sicca, sed ut uocem te paululum a conuocatione concilij. Vale, & me ama.

Poggius Florentinus archiepiscopo Casaraugustano. S. D. P.

Cum primum te uidi Gebennis olim præstantissime pater, dum tibi Romanus pontifex esset, cognouiq; excellentem in omni literarum genere doctrinam tuam, dicaui me totum tibi, non quidem spe aliqua præmij ut multi solent comotus, sed egregia animi uirtute, quā in te esse intelligebam cum

cum summa humanitate coniunctam. Equidem dilexeram antea absentem tuam probitatē fama & uerbis cognitam mihi. Postea uero quā te presentem conspexi, & simul perspexi mores tuos, suauitatem sermonis, uitæq; integritatem, & quod plurimum ualuit ad beniuolentiam conciliandam, sensi te plurimum delectari eisdem a quibus ego non eram penitus alienus, studijs humanitatis. Ita unice amare te cœpi, ut nihil fere ad meum in te amorē addi posse uideretur. Nam licet homo sim paulo indoctior, complector eos tamen animo, in quibus aliquod specimen aut sapientiæ, aut uirtutis eluceat. Magna est nimium profecto bonorum & sapientium uirorum inopia, quos si quando, quod tamen raro accidit, inter mortales apparent, maxime uenerari & colere debemus. Hoc egerrime tuli, quod non licuit mihi frui diutius exoptatissima consuetudine tua. Ita enim tempora tulerint, ut cum primum pontifex Mantuam uenisset, ego subito me in Angliam conferrem. Atq; ita de repente, ut neq; tui quod præcipue cupiebam, neq; alterius amici conueniendi fuerit ulla facultas. Longo uero interuallo post redij ad Curiam, & sæpius de te percunctatus sum eos qui a uobis huc accedebant, cui cum bene esse audirem, summaq; in te dignitate uersari, gaudebam profecto tui causa, referens memoriam ad ea tempora quibus tecū familiarius loqui solitus eram. Subijt sæpe animus ad te scribendi aliquid dignum tua pristina in me beniuolentia, sed cupiditatē meam superauit pudor quidē rusticanus, uerentem ne longa admodum tum locorum, tum uero temporum intercapedo ex animo tuo Poggij memoriam omnem excussisset. Solent tam magni uiri facillime obliuisci inferiorum, quorum opera nō utuntur. At uero nunc mecum ipse cōsiderans, quem pudorem superius appellauī, ignauiam uideri posse si perpetuo silerem, statui postquam uerbis, quod mihi iocundissimum fuisset nequeo, at saltem literis quod datur tecum loqui. Quod ut maturius facerem, tum Angelus de Firmo impulit, tum autem maxime libellus quidam a me contra auaritiā editus cohortatus est. Quem ad te mitto, ut si quid offensionis apud te meum silentium contraxit, is pro patrono intercedat penes tuam humanitatem, teq; mihi eundem restituat qui dudum esse cōsueueras, hoc est, mei cupidissimum atq; amantissimum. Nescio tamen an tibi uidebitur uel dignus, qui legi mereatur a uiro omniū doctissimo occupatissimoq; maioribus in rebus, uel tanti, ut intercessoris officio fungi posse uideatur, Vtrunq; tamen sis iudicaturus, oro libellum legas cum tibi ocium superest, nec eū pluris facias quam meretur. Licet enim res sit haud magno extimanda, malui tamen ut inscitiam seu stultitiam meam, potius quā desidiā crimineris. Vale, meq; ut solebas ama uelim. Romæ.

Poggius Florentinus D. Cancellario Senensi S. D. P.

Charissime pater, uellem alia ex causa initium mearum ad te literarum profecto, aliamq; ad te scribendi datam esse facultatem, quā calamitatem

Germanos uis
nosos.

Librum contra
auaritiā
mittit.

calamitatem & miseriam hominis indigni hac tanta fortunæ iniquitate, qui cum agrum meum coleret, mihiq; esset charissimus, nuper direpta, incensa, euerfa patria, amissis rebus omnibus, cum uxore afflictâ, miserimis liberis, in potestatem hostium uenit, & Senis cum adulescētulo filio in durissimis uinculis detinet. Alter quinque annos natus, nescitur aliqua ne clade assumptus, an uiuus sit. Quid ad hanc flebilem cōditionem addi acerbitatis potest. Vt nam hæc mala in autores redirent. Sed miseri atq; inopes rustici aliorū pœnas luunt. Impedior non solum dolore, sed & lachrymis ne sim longior, referens mentem ad eorū pro quibus intercedo iniquam uicem. Versatur enim ante oculos confecti mœroris parentis ingens mœror, afflictæ uxoris turpis squalor, mœstus luctus filij infelicis, quibus nihil præter turpem & odiosam uitam reliqui superest. Parenti decem, filio quadraginta florenorum redemptionum alcripsere, grauem & supra uires eorum, quorum calamitati nulla nisi spirandi, flendiq; ac plangendi facultatem crudelitas militum reliquit. Et nisi aliquorum misericordia eis opituletur, in carcere & compedibus misere pereant licebit. Hos tibi maiorem immodum commendo tanquam ipsum me. Si quid mihi pro coniunctione communium studiorum, quæ plurimum ualere cōsuevit, si quid mihi gratum ex tua humanitate, aut acceptum cupis facere, rogo obtestorq; ut in his liberandis labores, agasq; ut quam minimo redimantur. Si quid meæ preces apud te ualent, si quid te pietas mouet, etiam atq; etiam oro, ut horum miserimorum curam suscipias, efficiasq; ut bonis omnibus euerfi, summa inopia ac mendicitate oppressi, tua ope atque opera extremam sortem euadant, ne in uinculis uiles animas exhalent. Id facile consequentur, si egeris ut paruo redimantur, & id parum quicquid futurum sit, à me proficiatur oportet. Assume ad hanc rem tecum si opus fuerit dominum Petrum, quem confido tibi affuturū, cum me diligat. A te peto ut mihi respondeas, quid agere hac in re possis, uel potius quid egeris. Scio te enim posse, uelle non diffido. Sed festinatione opus est, ne illi trahēdo tempus male crucientur. Vale.

Poggius Florentinus Cosmæ de Mediciis. S. D. P.

Consolatoria pulchra. **Q**Vamuis hic tuus grauissimus calus maior sit quam ut uerbis consolari possit, hominis præsertim imprudentis atq; indocti, tamen amor in te meus singularis requirit, ut etiam si mea culpa id quod cupio minus fuerim consecutus, malui tamen culpari abs te imbecillitatem ingenij, quam amicitia officium requiri. Cum audierim sæpius, parua quedam momenta quandoq; ad res maximas plurimum cōtulisse. Non sum diffusus animo, quicquid id futurum sit quod à me proficietur, & si non leuationem molestiarum, at saltem legendo consolationem tibi aliquam allaturū. Accepisti obscœnam fortunæ iniquitatem (hanc enim culpari impune licet) grauem iacturam dignitatis tuæ, qua in re licet ea sapientia atq; animi uirtute te semper præditum

tum esse perspexim, ut quæ cæteri grauius & inique ferunt, tibi ob singularem animi magnitudinem leuia uiderentur, tamē ex tanta rerum commutatione uereor, ne ut homines solent, maiori aliqua ægritudine commouearis. Itaq; si adhibes nobis animum constantem & excelsum, atq; huiusmodi fortunæ tela despicientem, si plus roboris in uirtutis præsidio, quam in bonis fortuitis constituisti, siq; ea non pluris existimas, quam quanti sint à uiris sapientibus iudicanda, gratulor admodum tibi, qui ea sapientia existis ut aliena non egeas consolatione. Sin uero quoniam te natura hominem genuit, plusculum te conturbant hæc subitæ rerum ac temporum uarietates, temperataq; fluctuum, quibus etiam quandoq; uiri clarissimi succubuerūt, in aciem tibi rationis est confugiendum, extimanti in primis, nihil tibi quod quidem tuum dici possit esse sublatum. Nam dignitates, imperia, honores, diuitiæ, opes, ualitudo sunt eiusmodi, ut in ea & uis fortunæ, & inimicorum impetus plurimum possit. At uero prudentia, magnitudo, a nimi cōstantia, probitas, uirtus, fides quoniam nostri iuris sunt, nostrorūq; opere, non alieno beneficio nobis tribuuntur, nullam externam suscipiunt iniuriam, neq; ullo infortunio labefactantur, quæ quoniam tu te tibi tanquam tutissima ac firmissima contra omnes aduersos casus adiumenta præparasti, magis tuis bonis te lætari decet, quam aliena iniuria dolere. Neq; uero te ex eorum numero esse nouimus, qui totus penderes ex beneficio fortunæ. Quæ quāuis plurima in te sua indulgentia contulerit, & nescio an tantum hoc tempore in quempiam nostræ ciuitatis uirum, cum multo maiora atq; ampliora sint extimanda, quæ tibi egregia uirtute animi comparasti, in quibus nullum ius, nullam auctoritatem sibi uendicari possit temeritas, aut libido fortunæ. Tu publicis in rebus deliberandi prudentiam cum agendi solertia coniungens, ea uitæ integritate, ea fide semper fuisti, ut nihil præter honorem & gloriam domum referres. Quod idem si omnes facerent, tranquilliori rerū statu nostra res publica uteretur. Tu pietatem in patriam, liberalitatem in amicos, in omnes beniuolentiam exhibuisti. Tu egenorum præsidium, oppressorum refugium extitisti. Tu doctorum uirorum fautor & subleuator fuisti. Tu muneribus fortunæ ea moderatione, ea modestia, humanitate usus es, ut non illius officia in te collocata, sed uirtuti & meritis attributa uiderentur. Præterea studia literarum, in quibus ab ineunte ætate deditus, magna decus atq; ornamentum doctis uiris attulisti. Qui cum propter rerum grauitatē, quas tibi res publica imponebat, lectioni continue uacare nō posses, at saltem eruditissimorum uirorum uocibus, quibus domus tua referta erat, aures tuæ recreabantur. Audiebasq; præcepta atq; instituta sapientum, quibus domus forisq; obtemperares. Per magna solet esse consolatio in aduersis, confirmatioq; mœrentis animi, recte factorū dictorumq; conscientia. Bene enim sen-

Virtutes ab omnium uirtutibus liberis esse.

Adferendos fortune casus.

Dd ex eius

ex eius commodo consuluisse, in ea administranda fidem ac pietatem prestu-
tisse, amicos consilio, egentes opibus iuuisse, nocuisse nemini, ne iniuria qui-
dem prouocatum, magnum praesidium afferre debent ad ferendos modice
fortuitos casus. Haec animum fortem atque inuictum reddere, ferre maerorem,
consolari in aduersis solent. Haec ueram & solidam in se continent dignita-
tem. Haec te egregium uirum & summum ciuem constituerunt. Haec tibi
summam laudem & immortalem gloriam attulerunt. Haec te quocumque ieris
prosequuntur, & fortunae donis & omnibus uulgi fauoribus anteferenda.
Atque harum rerum quidem possessio, quandoquidem ira tua propria existit,
ut neque uiuo, neque mortuo quidem auferri queat. Erecto atque excelso animo
esse debes, tam amplo, tamque ornato conscientiae spectaculo contentus. Quid
enim est aliud in quo uere gloriari possumus, nisi in his quae nobis uirtutum
studijs comparauimus? Nostra enim ista sunt, nostro opere, cura & uigilijs
parta, quae aduersum fortunae impetum ferre leuiter secundum cursum mo-
derate docent. Cum igitur habeas ueluti certam atque inconcussam sedem in
qua tua mens possit consistere, ingens uidelicet uirtutis & conscientiae thea-
trum, referas animum uolo ad ea quae tecum extulisti, liberalitate, pruden-
tiam, grauitatem, honesta consilia, rectum consilium, optimi ciuis nome, pa-
triae ciuitatem, cui cum semper ope & consilio subuenisses, tum uero hoc tur-
bulento motu, pietatem erga illam insignem atque egregiam demonstra-
stis. Quid loquar de studijs humanitatis, quae maxime esse adiumento solent ad
leuandas aegritudines animi, atque ad corroborandam mentem, uel exemplis,
uel sanctissimorum uirorum autoritate? Scis enim disputari ab eis, extra omnem
fortunam esse animum sapientis, qui cum liber sit, nulla in eum uis externa de-
scendit. Virtutem uero summum bonum esse. Reliqua proinde haberi utque
eius sit animus qui illis utitur. Sed nolo te ex illo sapientum esse numero, qui
aut nusquam, aut raro reperti sunt, tantum te requiro, ut te unum praestes no-
bis ex eis qui secundum communem hominem uitam habentur sapientes, consi-
deresque in primis, quatenus fortuna exercuerit in te principatum suum. Si enim
semota aegritudine mentis, discutere tecum ipse uolueris, quid illa abstule-
rit, quidue reliquerit tibi, comperies parum quid nocuisse, aut potius profu-
isse. Abstulit usum patriae, quam tu ipse sponte saepius reliquisti. At reddidit
libertatem, qua ne tum equidem fruebaris cum liberrimus omnium uiderer-
e. Abstulit inanem quandam dignitatis speciem, ac popularem extimatio-
nem uulgi, qui semper miserimum quenque felicissimum putat. At reliquit
liberos, coniugem, diuitias, sospitatem, exoptatissimum fratrem, quae tibi
gratiora esse debent quam illa quae ademit acerba. Abstulit nescio quam ciui-
lem pompam, & statum popularem plenum molestijs, laboribus, inuidia, uigilijs,
& conuinis curis. At ea multi uiri prudentissimi contempserunt. Harum rerum
amissio illis debet uideri grauis, quibus bona est, qui uis ex eis questum facere
conantur

conantur. At tibi cui ultro propter labores oblata damno atque impedimen-
to erant, minime debet esse molestum, priuari his rebus, quas nulla cupidi-
tate tenebas, nulla ambitione assequeris. Nam magis subleuandae patriae
gratia a te publica munera suscipiebantur, quam aut honoris causa, aut spe co-
modi consequendi. Adde quod in ueram libertatem te fortuna restituit, cum
antea premereris iniqua & miserima seruitute, non dormire, non uigilare,
non edere, non deambulare, non rei priuatae, non amicis operam dare, non
uacare animo, non tibi ipsi uel parum indulgere concedebatur. Ad nutum alio-
rum uiuendum erat, quid quisque diceret, quid sentiret animaduertendum. In-
dulgendum multis praeter uoluntatem, ne dicam aequitatem, plura simulan-
da ac dissimulanda. Vindicauit te ergo in libertatem commutatio haec fortu-
nae, quae haud scio an ultro tibi fuerit exoptanda. Primum ut libero arbitrio
potireris. Deinde ut amicorum fidem, uel potius perfidiam experireris non-
nullorum, quibus quantum credendum, quantum fidendum esset fortunae
beneficio consecutus. Tum autem maxime ut eluceret uirtus animi, quae plu-
rimum probari & perspici in aduersis consueuit. Viderant omnes quanta hu-
manitate, facilitate, clementia, aequitate, modestia tuleras secundum fortu-
nam, in qua etiam sapientiores plerumque prolabantur. Viderant nihilo te pro-
pterea elatiorem, aut impotentiorum factum, sed parem infimis & aequo iu-
re uiuentem. Danda ergo tibi fuit tanquam palaestra fortuita quaedam collu-
ctatio, in qua robur animi expertus ostenderes, etiam te per aduersam tem-
pestatem in tranquillum portum posse conscendere. Multi secundum uitae cur-
sum summa cum moderatione tulerunt, at eodem reflante uento debilitantur
animo, atque frangunt. Alijs aduersis in rebus fortes & clari uiri euaserunt, qui
eodem in secundis diffluunt, & ultra quam ratio postulet elati fortunae fauori-
bus prouehuntur. Te uero neque prosperis rebus inflatum, aut superbientem
uidimus, neque contrarijs remissum, aut abiectum, sed eadem aequitate & uo-
lens & animo utramque tulisse fortunam. Illa uero cogitatio praecipuam uim
habere potest ad te confirmandum. Neque primum extitisse, neque postremum
fore, qui bene meritis de patria ciuis fuerit expulsus. Habes referatos histori-
corum libros eorum exemplis quos excellentes ac singulares uiros inique
multauit sua res publica, cum ob res gestas summa praemia mereretur. Ac-
cidit enim, ut qui alienae uirtutis splendorem pati non possunt, ne conspiciere
quidem uelint. Comes quippe laudis & gloriae habetur inuidia, quae eos sem-
per torquet qui ad eandem honoris amplitudinem accedere non ualent, ut
quos uirtute imitari nequeunt, obreccatione conentur ac maliuolentia in-
sectari. Quo fit, ut paucissimi prestantes in re publica uiri effugiant ciuilium
fluctuum tempestates. Nolo insistere domesticis exemplis, ne quam offensio-
nem contrahat oratio. Attamen si quis praeterita tempora scrutetur diligen-
ter, inueniet plures egregios ciues inuidia & contentione ciuili magis quam

In fortunam
consolatur.

culpa, e suis ciuitatibus fuisse eieetos. Sed non fuit nostræ solum ciuitatis hæc
 labes & ignominia, uerum aliarum quoq; quarum facta sum mopere admi-
 ramur. Respublica Romana (ut de Græcis sileam ac Barbaris) etiam tunc o-
 mnium uirtutum genere florentem, annales describunt, hoc morbo ægritu-
 dinis laborauit. Referam paucos quo sermo effugiat satietatem. Non tulit
 sua ætas, neq; uirtute, neq; probitate, neq; rebus gestis Furio Camillo super-
 iorem, hic tamen tribunorum & plebis iniquitate pulsus, in exilium abiit,
 & quidem eo tempore quo maxime patria suo exilio egebat. Quid egerit su-
 perior Africanus in patria ex faucibus Hannibalis liberada, qua fuerit ani-
 mi moderatione, qua continentia & morum grauitate uixerit, non est igno-
 tum tibi, hunc tamen tribunorum, insania exulare coëgit. P. Rutilius inter-
 gerrimus uir fuit, ac sanctissimus, quem quia iustior uideretur quam uulgi
 opinio ferret, urbe eiecerunt. Cuius in hoc præcipue claruit uirtutis splen-
 dor, quod cum ei per Sillanam uictoriam liceret in patriam redire, perpet-
 tuum sibi exilium elegit, recusans in eam urbem reuerti in qua plus arma,
 quam leges ualerent. Nequitia Clodij conseruatore patriæ expulit Mar-
 cum Tullium Ciceronem, quem postea gloriari solitum accepimus, se Ita-
 lia: humeris in patriam reportatum. Quod plures præterea historiae me-
 morant summos ac clarissimos uiros similem exitum sortitos. Sed hos qua-
 tuor tantum retuli, ne mireris casum tuum, cum uideas tot patriæ conserua-
 tores, talia suorum meritorum præmia reportasse, quibus licet neq; fama ho-
 minum, neque gestarum rerum gloria par existas, eandem tamen ingratu-
 tudinis sortem perpeffus, parem quoque laudem unâ in re tibi & tuis poster-
 ris peperisti. Hoc enim tuis meritis ad sempiternam hominum famam cen-
 seo ascribendum, quod cum præsensisses quid aduersus te statueretur, ob-
 temperare tamen magistratus imperio satius duxisti, quam aut obfistere,
 aut aliqua ex parte rempublicam conturbare. Cum enim (ut plures ferunt)
 potuisses uel armis, uel fauore populi uim paratam propellere, rectius esse
 putasti, accipere quam propulsare iniuriam. Et quoniam ciuiles motus ne-
 quaquam eos quos nonnulli sibi proponunt exitus sortiuntur, more superi-
 orum quos retuli, consulens quieti patriæ, & ciuium tranquillitati, pruden-
 ti consilio passus es potius hanc repentinam procellam in te tuosque solos de-
 scendere, quam quempiam excitare tumultum, quo ciuitas in aliquod gra-
 uius discrimen posset adduci. Quo uno facto non solum nostrorum, sed pri-
 scorum quoque hominum gloriam coæquasti. Quid enim laudabilius, quid
 saluti hominum accommodatius, quam uelle periclitari solum, ut cæteri ab
 imminente tempestatum periculo saluarentur. Ea unica est uirtus quæ alias
 omnes exuperat, consulere communi ocio & paci, hoc boni uiri & præstan-
 tis ciuis officium, publicum bonum antepone priuato. Hoc acceptissimum
 patrociniū, se unum pro patriæ salute occubere malle, quam multos perire.
 Hac

Hac duce uirtute tum plures aliæ creuere, tū uero maxime Romana respub-
 lica rerum potita est. Præclarissimarum ergo uirtutum præsidio septum non
 succensere, sed gratulari te potius fortunæ decet, quæ illa exercendo excita-
 uit, atq; in illud certamen eduxit, quod tibi summam laudē præberet, & glo-
 riam sempiternam. Quæ quidē duæ res cum uiris bonis sint maxime appe-
 tendæ, uirtutis enim existunt præmia, fruiere bonis tuis tranquillo ac paca-
 to animo uiuens, atq; ubicunq; fueris, ibi patriam, ibi dignitatem, ibi rempu-
 blicam esse putes, & quidem eo meliorem, quo diuturnior ac firmior sit fu-
 tura. Vale, & parce uerbositati meæ, quæ à magna mea erga te beniuolen-
 tia profecta est. Romæ.

Poggius Florentinus Philippo suo. S. D. P.

ET uerbis tecum, & postmodum literis egi, ut uelles esse nobis consultor
 atq; adiutor in causa Angeli de Genezano, ut fiat ciuis, cum ea conditio-
 ne de qua tecum locutus sum. Verum adhuc neq; tentatum, neq; actum est,
 quia nequaquam tibi, aut Serpaulo uisum est tempus id poscere. Nunc con-
 stituit rem aggredi, si accedat ad tuum & aliorum consilium. Quanquā qui-
 dem nunc commode posse fieri dicant. Ideo te rogo, ut æstimes nō Angeli,
 sed meum negocium agi. Huic enim cupio satisfacere propter eius in me be-
 niuolentiā. Sulcipias hanc rem oro, & nos consilio atq; auxilio adiuua. Mul-
 ta potes non solum scribendo, componendoq; hoc decretum, sed & suaden-
 do. Serpaulus tecum loquetur hac de re, duo estis huiusmodi rerum peritissi-
 mi, quos nihil potest fugere. Cura igitur ut intelligam tuam operam Ange-
 lo plurimum profuisse, quod erit mihi gratissimum. Vale. Romæ.

Poggius Florentinus Alberto suo. S. D. P.

Tantum abest mi Alberte, ut grauius feram quæ a te scribuntur, ut etiam
 am maximas tibi & habeam & debeam gratias, quod me pro tua in me
 beniuolentia & charitate admonere uoluisti eorum, in quibus me aberrasse
 in meis literis arbitratus es. Non enim sum is qui tantum meis uiribus confu-
 dam, ut non aliorum quoque opibus subleuari uelim, atq; adiuuari ad erro-
 res uitæ corrigendos. Ille Lacedæmonius detrahentium uocibus discere se
 dicebat, quemadmodum fieret emendatior, & in eo gloriari uidebatur.
 Quanto magis mihi iocundè esse debent non detrahentis, sed amice monen-
 tis atque arguentis uoces. Ille est asper monitoribus, qui per ætatem est in-
 solens ueritatis audiendæ. Ego autem ea sum iam ætate, ut acerbæ mihi
 esse non debeant bonorum uirorum castigationes. Cum & uerum audire
 utile sit, emendari pulchrum. Si enim emendatio morum omnibus est annis
 necessaria, illorum est tamen maxime meliorem uitæ cursum sequi, qui iam
 uergunt in maturitatem. Itaque non tibi solum, sed & reliquis agam grati-
 am semper, qui errata mea reprehendere uoluerunt, & me reddere certio-
 rem uel meliorem. Verum ut assentiar, postquam tibi ita uidetur literas

Dd ; meas

*Acerbitatem li-
terarū suarū
tuetur.*

meas nimis acerbas ac maledicas fuisse, itidem & tu mihi concedas uolo, ne testibus agatur causa, nonnullorum facinora & errores mihi ita sentiendi causam prebuisse. Neque enim ita sum impudens, ut aliquod finxerim crimen ad obloquendum, neque scripserim aliquod inauditum, sed ea de quibus aperte disputare liceret, cognosceres me nihil esse mentitum. Sed reticebo ea quæ inhonestissime per nonnullos facta, honeste narrari non possunt. Præteribo non quæ cogitando aliquis suspicatur, sed quæ hisce oculis uidi, hisce auribus hausi. Ne tamen me omnino aut rudem, aut harum rerum ignarum putes, patiare paulum me & honeste, & uerbis paucis tuis literis respondentem. Videris mihi multum admirari, & id quærens, quod dixerim paucos ex uestro ordine reperiri bonos. Hoc quippe iustissime potest ab te reprehendi. Nam cum ueritas dicat: Nullus bonus nisi solus Deus, rectius dictum esset à me, nullos bonos, quam paucos reperiri. Cumque etiam illud propheticum legeris. Omnes declinauerunt, inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, nescio si aut te, aut Bernardinum prudenter exceperim, in quo si me errasse uolueris, fatebor errorē meum. Sed non agam tecum hoc modo, pinguiorem Mineruam requirit epistola. Nonne legisti apud Hieronymum: In omni conditione & statu optimis permixta sunt pessima. Nonne alibi: Omnia præclara rara. Quid autem præclarior quam uirtus, quam bonitas? Non est res facilis, bonū esse. Arduum quippe est & difficile aditu, & quo pauci perueniunt. Vnde & Hesiodi est præclarus ille uersus: Ante uirtutem Dij sudarium posuere. Altera sapientissimorum Græciæ uirorum sententia: Difficile est bonum esse. Tu me forsitan existimas, cum quempiam ex uestris consexi ingredi ueste uili atque abiecta, me statim illum uirum bonum censere, & cuius acta uita fuerit in seculo turpissimis flagitijs inquinata, hunc uestis mutatione uestigio uitæ sanctitatem assecutum. Aliud afferas oportet, ut quem iudicem bonum. Quod si nonnullorum mihi nota & comperta sunt scelera, an pro sacrilegio habendum est, si quis liberius de eis ad amicum scripserit: Hoc est, in quo multorum superbiam sum expertus, cum eos paulo exagitarem ad eliciendum eorum potentiam, qui ita ferunt inique, ita indignum putant, se non haberi bonos & sanctos uiros censerī, ut blasphemiam loco putent, si quid minus recte de eis sentiri uideatur, tanquam ut non tantum laborent ut boni sint, quam ut ceteris appareant. Tu tamen inspice literas meas diligentius. Dixi quodam in loco, paucos esse bonos, utinam hoc falsum esset. Dixi in alio: Non esse omnes bonos hos arcuatores. Num uideor tibi metiri? Sed ægre audis hoc uerbum. At honestius fuit, quo uidelicet possem designare hos importunos, ac molestos nebulones, qui astant in triuijs, qui macellum, forum, piscatorium, olearium percurrunt, numos in sumptus erogari postulantes, qui manibus perambulantiū togas apprehendunt, nunc calceos, nunc aliud quippiam petentes.

Quos

Quos si tu bonos censes, ego non moleste sero me longe abesse ab opinione tua. Dixi quoque eisdem in literis me multos diligere ex uobis, quibus inesset uitæ bonitas, non excipiens Bernardinum & te solos, sed addens uobis, & aliorum quorūdam societatem. Quod autem addidi, multos errores factos per aliquos, qui uitæ integritatem ostentant, tu ipse nosti conuocationem de uobis nuper habitam, non ob uirtutem multorum, sed ob nonnullorum uitiōsitatem esse factam, non ad laudandos, sed ad comprimendos quosdam esse indictam. Nam de sceleribus à me scripturū ita tibi indignum uideri, satis miror. Si rationibus ista probanda essent, non exemplis, satis possem dicta mea defendere, sed neminem uolo à me nominari, citius à causa decidam, quam aliquos proferam. Quos si ignoras, beatum te iudico qui careas ea molestia. Sin dissimulas laudo prudentiam tuam, qui occulta uelis esse & recta ea quibus cognitis, & multi ad imitandum incitarentur, & paucorum culpa læderet uniuersorum famam. Non sum insensibilis, mihi credas uelim, ulli religioni. Sed despicio illos, qui religionis suæ habitum spe quæstus faciunt, & uerses tantum mutantes, prioris uitæ sordes minime abiecerunt. De se tamen ipsi uiderint, mihi id agendū est, ut mihi ipsi prospiciam. Reddet unusquisque rationem uillicationis suæ. Vnum scias, me quamuis sum malus, tamen abhorere ab eorum secta qui simulatione boni non tantum ceteros, quantum se ipsos fallunt. Quibus neque amicum me, neque beniuolum profiteor. Nil confert uestis sordida ad uirtutem, sed mores & uitæ sanctimonia. Cæterum de loco illo, ædificetur ne, an deseratur mihi parua est cura. Viderint illi quibus id est utile futurum. Nam ego illorum doctrina, aut expensis non egeo. Laetabor tamen commodo contribulorum meorum, eosque quoad potero iuuabo cum tempus se dabit, ut quod cupiant assequantur. Verum miror multorum curiositatem, qui maiorem salutis alterius, quam suæ sollicitudinem capiunt. Sed alios omittamus. Tu in ista prædicationi, & eam prouinciā suscipe quæ demā detur tibi. Adificandorum uero locorum alij curam relinque. Tibique per suade ubi cunq; fueris, ibi te posse seruire Deo. Boni uero publici sollicitudinem atque onus tantum suscipe, quantum tibi imponitur. Nam neque Episcopus es, neque commissā est tibi cura cæterorum. Scis quotquot uenerunt, fures esse & latrones. Dixit: qui uenerunt, non qui missi sunt. Vale & me ama. Roma octauo Kalen. Martij.

Poggius Florentinus Ioanni Pratenfi S. P. D.

ITa mihi recte agendi mens perpetuo detur, ut summe gaudeam te esse uicarium archiepiscopi Pisani, habes enim uirum & prudentem & perhumanum eum, cum quo est mihi iam dudum ab adolescentia summa uitæ consuetudo, ut existimem tum uirtute tua primum, tum etiam amicitia nostra te illi acceptiore futurū. Scio enim te non reticuisse, qua sumus inter nos mansuetudine ac beniuolentia, quod illi non dubito fore admodum gratū, si

Dd 4 tamen

tamen pristinum in me amorem seruauit. Quisquis tamen is fuerit, non diffido ex nostra coniunctione propensioem erga te fore archiepiscopi uoluntatem. Nunc uero te pro nostra amicitia hortor moneoque, ut has studiorum tuorum primitias tales esse uelis, ut ex agro & fertili & bene culto prodire uideantur. Cultura uero animi uirtus est, quae uberrimos fructus parit. Hanc amplectere, hanc exerce, curaque omni diligentia, ut praeter doctrinam iuris, recte quoque uiuendi studium consequaris. In primis corruptelas fuge, teque immaculatum a pecunijs serua, neque quicquam agas, quoad potest fieri, cuius te poenitere necesse sit. Inter caetera iustitiam cole, recte iudica, & quicquid agis Deum spectatore cogita. Praestat enim pauperiore esse integris moribus, quam diuitem uita perditam. Id age, ut iuris scientia non solum afferat subsidium, sed & uirtutis ornamentum. Hi enim rectissime mihi uitam instituere uidentur, qui rerum doctrinam coniungunt cum sanctimoniam uiuendi. Sed omnia assequaris si fugeris auaritiam malorum omnium irritamentum. Scripsi haec paucis propter amorem in te meum, quae tu accipias in bonam partem uolo. Alter fortasse te ad lucrum & quaestum exhortaretur. Illud & ego tibi suadeo, dum modo non sit a uirtute seiunctum. Nam in turpitudine nihil potest esse utile. Sed haec tu melius. Vale.

Poggius Florentinus Francisco Marefcalco S. P. D.

Excusatoria de scribendi tarditate.

Cum pluribus in rebus factus sim negligentior ac tardior quam solebam, tum uero maxime in scribendi cura. Eius rei culpam primum tribuo aetati, quae natura ipsa reddit homines remissiores. Deinde occupationibus quae maiori ex parte uersantur in scripturis, ut me tardium per sepe & fatietas scribendi capiat. Tum autem uxor suo & optimo iure non nihil subripit temporis, neque me inuito. Id enim & honestum ueluti curarum diuersorium, & omnium amoenissimum. Adest etiam rei domesticae sollicitudo, quae & ipsa uendicat sibi suam & praecipuam portionem. Quorsum haec tam multa inquires? Ut non mireris si non respondeo omnibus epistolis tuis, quibus tamen uel paucis uerbis rescribere, si quid esset quod magnopere responsionem postularet. Sed sunt ea quae uel me tacente tibi possint satisfacere. Nam abs te me amari, meque probitate tua summe diligere, iam & cognita & trita inter nos sunt, ut ea repetere superfluum uideatur, tua tamen obseruantia & diligentia in conseruanda amicitia est mihi gratissima. Epistolas ad Nicolaum quando commoditas se offert ad me remittas uelim, praeter eas nullas adhuc habere potui. Addam illis oratiunculam funebre, in testimonium amoris erga se mei, & si qua alia postmodum in manus inciderint, permulta enim illis adijcientur. Orationem quam scripsi in funere Cardinalis Florentini, cura per aliquem ex tuis hic scribi. Vel expecta quo ad nos Ferrariam ueniamus, tunc rebus meis utere ut tuis. Vale & Guasparem nostrum meis uerbis saluta.

Poggius

Poggius Florentinus Suffreto Rhodi compranti S. P. D.

Uir insignis, existimo te fortassis miraturum, me hominem ignotum tibi, longoque a terrarum tractu disiunctum audere te aliquid rogare, ac si tibi magna consuetudine coniunctus essem. Sed cum uideam te eisdem rebus delectari quas ego summo studio perquiro, scio te mihi ueniam daturum, si diligentiam tuam fuero imitatus, ut quae tu omni cura inuestigas, mihi quoque summe sentias placere. Dedi olim in mandatis egregio uiro fratri Francisco Pistorien. magistro in theologia, ad partes Graeciae proficiscenti ut diligenter inquireret, si quid signorum reperire posset, quae ad me deferret. Delector enim admodum picturis & sculpturis in memoriam praesentium excellentium uirorum, quorum ingenium atque artem admirari cogor, cum rem mutam atque inanem ueluti spirantem ac loquentem reddunt. In quibus per sepe etiam passiones animi ita representant, ut quod neque laetari, neque dolere potest, simile tristanti ac ridenti conspicias. Scripsit mihi nuper Franciscus magnam copiam horum signorum te congregasse, & illa praecipue quae fuerunt Garfiae, quorum & aliqua mihi descripsit. Hoc idem asseuerabat modo mihi Petrus Lauiola, thesaurarius religionis, uir mihi amicissimus. Quo cum de huiusmodi signis agere percutarere, quomodo aliquid ex tuis habere possem. Dixit mihi euestigio, ut ad te scriberem, aliquidque postularem, te uirum doctissimum esse atque humanissimum, ideoque mihi quae peterem non negaturum. Credidi equidem te talem esse. Neque enim eiusmodi signa extimantur, nisi a uiris excellenti ingenio & doctrina eleganti, & praesertim dedito studiis humanitatis. Sed quo doctior & liberalior, eo prudentior esse debeo in postcendendo. Urget me cupiditas ad petendum, pudor tepide & remisse cogit rogare. Itaque tantum a te petam, quantum patitur humanitas ac liberalitas tua. Gratissimum mihi erit & praeter caeteris acceptum, si quid signorum quae habes egregiorum, quae quidem multa esse dicuntur, & uarij generis, mihi impertitus fueris. Collocabis munus apud hominem non ingratum, sed qui agere gratias & reddere paratus sit, cum tempus dederit facultatem. Franciscus tecum super huiusmodi re loquetur, rogabitque nomine meo, qui & ipse maiorem immodum rogo, ut aliquid mihi concedere uelis, aut precibus, aut precio, meque hoc beneficio deuincere, quod non frustra in me conferes. Dulce est, inquit, Cicero officium serere, beneficium ut possis metere. Sed nolo multis precibus tecum agere, ne uidear diffidere tuae liberalitati. Vale & me ama ut soles. Romae.

Poggius reuerendo patri Meoliso archiepiscopo Florentino S. P. D.

Cum diutius mecum cogitarem praestantissime pater, quo nam maxime modo tuis erga me meritis singularibus aliqua ex parte gratias referrem, nihil sane occurrit in quo uel minime portuiculae tuorum in me beneficiorum, quae quidem maxima existunt, posse uidear respondere. Quid enim mediocri ingenij uir minime opuletus, et hoc mediocri rerum statu quo fruimur, in

eum

Rogatus ad ignotum pro signis antiquitatis.

In hac epistola Valli inuenitur.

eū cōferre potest, qui sua uirtute, uigilātia, integritate, & summa in agendis prudentia amplissimam dignitatem, præcipuū apud pontificem locū, summum honorem, summū in ecclesiastica repub. gradum fuerit consecutus. E quidem præter meram uoluntatem nihil reliquū mihi uideo esse concessum. Cum meæ facultates ita in arctum cogantur, ut nihil ex eis te dignum queat prodire. Verū cum à nobis amplius nil requiri debeat, q̄ quātum animo atq; ope possimus contendere, postq̄ referendi beneficii sublata est facultas, statui in eo quod datur saltem grati animi signum aliquod per me ferre. Exilis quidem res erit, sed tua in me quæ summa est beniuolentia rem parua maiorem reddet sua existimatiōe, cū præsertim ab homine sibi deditissimo proficiat. Scripsi dū posteaq̄ redij ad Curiā ex Britannis nonnullas epistolas, & alia quedā pro ut tēpora ferebāt, quæ cohortatione amicorū, qui propter suam in me affectionē aliquid in eis esse uel leporis, uel urbanitatis putant, coēgi in paruū uolumen, existimās ut si non doctis, at saltem rudiorib. aliqua in re me satis esse facturū. Sunt enim uarijs de rebus quæ paulo accuratius, reliqua uero ut plurimū ex tempore parua admodū diligentia id quod in eis conspiciūt à me cōscripta. Ea cum sciam te cum ocīū suppetit à cōtinuis curis cupide solere legere, teq; illis intelligā admodū delectari, quippe qui meis rebus à deo tribuas, ut etiam coram Potifice legenda curaris, nolui deesse cupiditati tuæ. Itaq; statui hoc uolumen ad te mittere, tum ut sit ueluti testimoniū quoddam animi erga te mei, tum uero, quia ex tuo nomine adijciēt uolumini autoritas quedam minime contēnenda. Nam qui illud ad te destinātū legerint, procul dubio existimabunt aliquid ponderis sibi inesse, quod fuerit dignū nomine talis uiri. Suscipies igit̄ æquo ut soles animo munusculum hoc à mente tibi amicitissima profectū, quod licet exiguo iudicandum uideatur, tamen tua commendatione maiorem suscipiet dignitatem. Quoniam rerū præsentium tum ex animo dantis, tum uero ex eius qui recipit iudicio perpendi maxime consuevit. Vale, mei memor. Ferrariæ Idus Februarij.

Poggius Florentinus Antonio Cremonensi S. P. D.

Est mihi frequens ac iocunda cōsuetudo cū præstantissimo patre ac dño meo Episcopo Laudensi, quē ego obseruo ac colo diligenter, tum propter morum suauitatem, tum propter cōmuniū studiorum coniunctionē. Est enim uir tum omni doctrinæ genere excellens, tum uero deditus studijs humanitatis, à quibus ego non sum alienus. Accedit ut me quoq; diligit habeatq; loco filij, neq; me excipiat fastu quodam, ut multi solent quos adimus, sed summa cum humanitate ac beniuolentia, quæ res reddidit me sibi admodum familiarem, cum & ego illum frequenter conueniam, ut ipse me ueluti sibi deditissimum complectatur. Is cum sæpissime te multis laudibus interloquendum extulit, tum uero maxime nudiusfertius, cum Leonardus & Carolus Arētini, Nicolaus de Nicolis uiri omnium doctissimi egoq; unā apud

apud Episcopum pranderemus. Nam te studijs deditum eloquentiæ summo ingenio, suauissimis moribus, exquisita doctrina præditum pluribus uerbis retulit, adeoq; in tua commendatione immoratus est, ut omnes ad tuum nomen excitaremur, diligeremusq; & cognitum & absentem. Tanta est enim uirtutibus uis ut nosti, ut etiam ignotos in quibus ea cōmendetur, nos prouocet atq; impellat ad amādum. Ego autem licet his quos retulit nulla in re sim comparandus, æquabo tamen omnes affectione erga te & charitate. Quam ut cognoscas, quamprimum exarui ad te hos uersus, tanquam uoluntatis meæ iudices. Ea est, ut te diligam deinceps, charumq; habeam, quod ut fiat mutuum te uehementer rogo. Vale.

Poggius Florentinus Bildefino archidiacono Vincon. S. P. D.

Pater charissime, si tui tecum diutius quā tua in me beniuolentia postulareret, non quidem obliuione tui, nam semper animo meo infixus heres, sed quia nihil accidit in rebus meis quod magnopere tibi scribendū putare. Nunc uero cum magna in me mutatio facta sit, uolui eam tibi notam esse, ut in ea re paulum mecum gaudeas, in qua ego plurimam uolūtatem animo & corpore percepi. Scis me hactenus incertū quasi uitæ cursum degisse, cū neq; seculū fugerem, neq; clarum sequerer, cum tamē natura mea sacerdotiū semper abhorruisset. Inq; ea essem ætate ut aliquādo mihi certa uiuendi norma capescenda esset. Decreui uxorem ducere, ut reliquum ætatis neq; in solitudine neq; in orbitate uiuerem. Itaq; licet ætati iam declinui, elegi mihi adolescentulam non solum forma egregia, sed etiam uirtutibus his quæ in mulieribus laudantur præstantem. Serius inquires quā oportuit. Fateor id quidem sed fatius fuit aliquando quā nunq; neq; ut sapientes uolūt, unquam fera est ad bonos mores uia. Potuit antea hæc fieri. Sed non essem nactus hanc in qua omnes curæ meæ requiescunt, meis moribus, meæ naturæ maxime congruentem. Nihil est enim quod in ea requiram, ita amplissimis moribus dotata est. Qua in re maxime consolor, & deo gratias ago, qui cum semper, tum in fine dilexit me, qui plus mihi tribuit quā optassem. Cum igitur tuus in me amor sit mihi notissimus, cumq; ego te maximi faciam, necessariū mihi quodammodo existimaui, te huius mei status facere certiore, & consolationis meæ participem reddere. Vale, & me Domino cōmenda, & rescribe, de statu Curia scies ab alijs. Florentiæ, die vi Februarij.

Poggius Pater refert actiones gratiarum de beneficijs ab eo collatis.

Quāq; sanctissime pater, hoc nouū in me beneficiū tuum maius existat, quā ut uerbis satis tibi facere possim, conabor tamen (ne ingratus omnino uidear) aliqd tibi in præsens gratiarū agere, nō prout meret tua in me benignitas, sed prout ingenioli mei facultas & tēporis patiunt. Nā si uellem omnia sermone cōplecti quæ ad agedas gratias tua in me magnificentia meret nimis longa, nehuius tēporis habenda mihi esset oratio. Quid enim mihi ad præsens

præfens gratius, quid optabilius esse debet, quam me tua beneficentia ascribi in numerum collegij amplissimi deputari ad id exercitij genus, ex quo & amplam dignitatem, & uitæ ornamentum sim consecuturus. Hæc tua bonitate pater sanctissime adeptum me esse profiteor, & ultra quam dici queat magna consolatione affectum. Pulchrum est enim suscipere officium, ex quo possis tibi & tuis non solum honorem, dignitatem, sed & opes honeste comparare. At id sæpe ab eis hominibus defertur, ut recusare illud honestius quam accipere putetur. Non enim beneficij qualitas, sed quanta dantis conditio extimanda est. Nam gratiora ea esse debent, quæ sunt ab excellentiori Principe tributa. Itaque cum sciamus te eum esse, qui omnes superiores Principes uirtute & sanctimonia superares, qui semper dilexeris doctos & probos uiros, maiorem immodum gratum mihi esse debere, à tua potissimum sanctitate in hoc dignitatis gradu me esse collocatum. Vellem pater sanctissime eam esse in me dicendi agendiq; facultatem, ut & te pro tuis meritis digne commendare, & tibi re ipsa gratias possem referre. Verum alterius mihi facultas ablata est, cum tua uirtus tanta sit, ut omnium dicentium eloquentiam superare uideatur, alterius potestas, cum nihil mihi præter uoluntatem ad referendum gratiam super sit. Veruntamen id quod possum diligenter præstabo, memorum scilicet animum quoad uita super erit beneficij accepti, atq; ita in tua futurum potestate ut plane intelligas & corpus & hanc animam dedita tibi & dicata esse. Deus qui est honorum operum rectus iudex, retribuet pro me tibi præstetq; felicitatem perpetuam quam exoptas. Sed quonia mihi semper tua beniuolentia & gratia opus est, te suppliciter oro, ut me inter tuos suscipias, & bene agere subleues ac sustentet. Ego ita instituta uitæ meæ cursum, ita pure & iuste tuebor munus mihi demadatum, ut merito letari possis, me ad hoc genus officij assumpsisse. Vale.

Poggius Florentinus Aeneæ Sylvio Cardinali Senensi S. P. D.

Gratulatio
super Cardina
latu.

CVm audissem pater mi reuerendissime, te factum esse sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, gaudis sum sane maiorem immodum pro ut amor in me tuus, & me erga te obseruantia postulabat. Id uero maxime mihi fuit uoluptati, cernere eam dignitatem quæ maxima est in te collocata, quæ non ambitu uel gratia, sed uirtutum studijs quesita esse uideretur. Accedit ad consolationem meam & summam iocunditatem, quod uir eloquentissimus optimisq; artibus eruditus, fructum eloquentiæ & doctrinæ sit (quod per arro accidit) consecutus. In quo gloriari quodammodo mihi merito uideor posse, nostri quodam ordinis uirum, hoc est, eloquentiæ & studijs & exercitio præstantem, eo in statu esse collocatum, ut suæ doctrinæ æmulos extollere, & eis præsidio atq; ornamento esse possit. Magnam profecto eloquentibus uiris suffragium ex hac tua dignitate propositum esse uideatur, cum sint habituri ueluti certu refugium in quo illorum desideria conquiescant. Ego quidem primum tuum

tum uero mea, tum eloquentium omnium causa gratulor & exulto, te tam in insigni loco positum, non secus ac si aliqua mihi prospera fortuna accessisset. Et illum mihi diem illuxisse felicem puto, quod declaratus es Cardinalis, cum palam factum sit, locum esse probitati & doctrinæ, & non semper neglectam iacere uirtutem. Quod uero ad me attinet, magnam rebus meis existimo esse fructum. Scio enim te maiori animo, ac promptiori diligentia curaturum quæ ad me pertinent, quam hi quorum mens & uoluntas remissior est in doctis uiris subleuandis. Sentiant alij quod uelint, uirum doctissimum & ornatum uirtutibus necesse est doctos diligere ac bonos. Non mihi tamen tantum arrogo, ut profitear me doctrina & uirtute præditum esse. Id dicam, dedisse me operam quoad facultas tulit, ut non in postremos essem reiciendus. Nolo ut plures solent, comorari in tuis laudibus, aut meritis enumerandis, ne uidear (quod uitium procul abest a meis moribus) adulatoris officium assumpsisse. Hoc tamen profitear, tantæ dignitatis tibi gradum tanquam tuarum uirtutum premium fuisse tributum. Vale. Poggij tui memor. Florentiæ die 4. Ianuarij. Anno Christi M. CCCC. LVII.

Poggius Florentinus Aeneæ Cardinali Senensi S. P. D.

CVm quererem aliquod epistolæ argumentum Pater & domine mi reuerendissime, nihil sane occurrebat quod aut mea scribere, aut tua scire maxime interesset. Et tamen cum scribere cupiam, recurram ad illud quod te ipsum credere arbitror, me penitus tuum esse, tibiq; satisfaciendi cupidum, si qua in re mea tibi cura, studia, opera, diligentia opus esset. Quamuis hæc mea pollicitatio inanis esse uideatur, cum rure habitem, ubi nec mihi quidem uideor satisfacere posse, ne dum alijs meam operam polliceri. Recessiam dudum cum familia ab urbe, declinandi morbi gratia. Vbi suffultus libris inter hos rusticos aliquid mihi sapere uideor. Legens tamen sæpe mitigo solitudinem, quæ hoc tempore uideatur esse salubris. Sed in legendo assequor, ut minime uidear esse solus, sed in præstantissimorum uirorum cætu, quorum uocibus melior fio, & ab inani appetitu remotior. Verum quod in primis scribi oportuit postremum erit, ago tibi gratis quantas possum maximas pro literis, quibus meæ epistolæ tam eleganter, tam humaniter, tam amice respondisti, atq; adeo sua uiter & beniuole, ut ne filio quidem parens aliquis tanta charitate ac beniuolentia scribere potuisset. Hæc scripsi paucis, tecum materiam loquendi quærens, ne forte mea taciturnitate antiquæ erga me beniuolentiæ obliuiscaris. Vale diu felix, & me ut soles ama. Die tertia Nouembris. Rure.

Poggius Florentinus uiro insigni Gregorio Coriario sedis Apost. protonotar. S. P. D.

Optarem mi Gregori amantissime, ut libellus quem de nobilitate composui, antequam me esset editus prior in manus tuas peruenisset. Nam duo quæ amicissime admones, facile mutassem arbitrio tuo. Non enim sum adeo pertinax in opinione, quin plus concederem tue autoritati quam meæ

Et sen

sententiæ. Nam cum in scriptis meis, quæ leuia & pusilla sunt, ac cõmendati-
one indigent studeam gratiam & beniuolentiã quærere, non fuissem adeo a-
mens, ut cum ipse fauore egeam, uoluissẽm doctissimorũ, mihiq; amicissimo-
rum uirorũ in me animum prouocare, aut aliquid cõmittere quo mihi iure
succensere possent, & si qua in re selæsos existimarent, cumulatam uicẽ red-
derent. Neq; præterea is sum, qui boni uiri esse putem, per alterius obtrecta-
tionem & infamiam laudem petere. Vt uero planius perspicias animũ in scri-
bendo meum, quæ tibi non probant, nulla detractandi aut calumniandi cau-
sa à me dicta sunt, sed uera ex sententia mea, quæ meo iudicio (falli autẽ pos-
sum) nullam merentur reprehensionem. Sed tanta est doctrina & prudentia
tua, tantus in me amor, ut plus tibi credam quam mihi ipsi, cum mihi persuasum
sit honorem meum æque ac tuum tibi esse charissimũ. Primum in uerbo
factionis, quod in malũ trahi putas, inde non recte me culpes. Ego em̄ in uer-
bi sensu Titum Liuium secutus sum satis copiosum atq; opulentum autorem
latinæ linguæ, qui si culpam inscitiae meretur, facile patior errorem meum
cum tanto uiro esse cõmunem. Ille enim in suis libris factionem tanquam se-
ctam in ciuitatibus & diuisionẽ sententiarum in re pub. scribit. Accidit enim
in nostris etiam pluribus Italiae ciuitatibus, ut aut sint in eis antiquitate, aut se-
pius è nouo oriantur diuisiones, quas recte antiqui factiones appellarunt, ho-
nesto quidem uerbo, sed quod dissensionẽ uoluntatum significaret, cũ utriq;
sententijs dissidentes, uoluntate tamen idem sequerẽtur, scilicet suæ rei pub.
utilitatem. Itaq; in primo tertiæ Decadis libro (ea est in manibus recentior)
de Hannibale inquit: Literas igitur ad principes factionis Barchinæ præmi-
sit. In tertio autem: Confanus erat Trebius nobilis inter suos, sed premebat
eum Confanorum factio familiæ per gratiam Romanorum potentis. Et pau-
lo post: Hamilco factionis Barchinæ. Multisq; præterea in locis, quos lon-
gum esset referre, hoc uerbo utitur, non in obprobrium aliquod gentis, sed
ad ostendendas ciuitatum uarias sectas, & domesticas diuisiones. Hoc idem
& secta apud nos, & hæresis apud Græcos designant, quæ uerba nonnullor-
um usus deflexit à uero significato. Si posuissem pro factione uel hæresim,
uel sectam, quod recte & latine potuissem facere, aut si conpirationem, quã
Cicero in bonã partẽ scribit, cõtradixisses quoq; ac me uerbis male usum di-
xisses, cũ neq; hæretici Veneti essent, neq; secta inter eos, aut aliqua cõspirati-
o uigeret, quas plurimi in peiorem partem diducunt. Ego igitur cum scire
in Venetorum re publica nullam manifestam neq; factionem, neq; sectam,
idem enim sentiunt omnes, diuisio tamen sit populi, & ea non parua à nobi-
litate, non factionem, sed ueluti factionem scripti, non ad culpam aut igno-
miniam ciuitatis, sed ad ostendendum id quod neq; tu inficias ibis, nobilita-
tem esse à reliquo populo seiunctam, eosq; dici nobiles qui fungi possent mu-
neribus ciuitatibus, cæteros uero uero etiam si Socratem, uel Platonem
sapientia

sapientia, aut Aristidem uel Catonem uirtute superarent, ignobiles haberi.
Quodq; æquum aut uerũ sit, tuo iudicio relinquo. Nam quod factiosum ma-
le significationis uis esse, id ego assentior tibi. Sed nequaquã sequitur ex eo, ut
factio propterea accipi debeat in malum sensum. Vinum quidem nullus san-
guinis reprehenderit, ut uerbu significationis male, at uero uinosum omnes.
Idem de muliere, & capite dici licet, quorũ denominatiua in deterio rem si-
gnificatum uertuntur. Quod autem Nonium Marcellum & Pompeium Fe-
stum in testes attulisti, scias me multo pluris facere Liuij autoritatem, quam
illorum opinionem. Quanq; & Festus mecum sentit, qui antea honestũ id uo-
cabulum fuisse dicit. Et quæ Sallustij in Catilina bello refert Marcellus scriptũ
esse, nequaquã in eo libro quod in eo codice esse reperientur. Veruntamen sa-
tis est mihi, quicquid illi seruari apud se dicant, me non ueterem & castam il-
lam (ut aiunt) quæ iam obsoleuit, sed Titi Liuij temporis doctrinam fuisse se-
cutum. At uero secundum, quod quidẽ grauius est, in quo scripsi nonnullos
qui ob aliquod eorum insigne facinus in rem pub. admissum, etiam si scelere
aliquo profuerunt, nobilium numero adscriptos adscisci ad munia ciuitatis.
Secus est atq; à me scribatur, idq; falsum esse potest ut scribis, sed nullo pacto
calumniosum. Non enim quicquam calumniandi contra amplissimã atq; ori-
natissimã ciuitatem à me dictũ cogitatumue fuit. Sed quia quæ à pluribus
olim intellexeram, uera esse existimaui. Requires forsan testimonia aut eorũ
qui id protulerunt, aut eorum qui scelere profuisse dicantur. At ego illos nõ
teneo memoria, si quæ etiam nomina occurrerent, tamen honoris gratia mi-
nime à me nominaretur, potiusq; plane confiterer me errasse, quam ignomi-
niam alicuius cõiungerem cum mea defensione. Sed attende quæso, quomo-
do ea uerba ponantur, & remittes paulum de iudicandi seueritate. Non dixi
ob insigne scelus, sed facinus, non qui scelere profuerit, sed etiam si profuerit
ut nõ id factũ omnino fuisse, sed potius fieri posse demonstratur. Ita nulla in re
æditur existimatio nobilitatis uestræ, cum etiam multa fieri à sapientibus pos-
sint, à quibus illos uidemus abstinere. Non ego reges & principes plurimos
esse à uobis ciuitate donatos, sicuti & illi nescio qui, memoria cõ exciderunt
primũ Herculem, deinde magnũ Alexandrum ciuitate donarunt. Sed nõ con-
cedam illos à uobis nobiles esse factos, quippe cum plures eorũ se affirmaret
uestris ciuibus nobiliores. De illis meus est sermo, quos (ut uerbo uestro u-
tar) gentiles homines facere predicatis, quorum in numero neq; reges, neq;
principes quos cõmemoras se esse fatebuntur. At uero paulo amplius pro-
grederis quam ratio postulet scriptorum meorũ. Dicis sceleratos homines
à uobis solere puniri. Id ego quoq; assentior, sed tamẽ eos qui in uestram non
in alterius perniciem machinantur. Sed hoc quid ad rem nostrã confert. Nul-
lus tibi concesserit, ut qui scelus aliquod aliquando cõmisit, dici debeat sceler-
atus, neq; qui aliquando iniuste egit, iniustus. Potest quispiam scelere pro-
Ee 2 desse

desse, neque plesti ut sceleratus, potest & sceleratus qui nunquam nobis profu-
erit poena affici. Non audeo efferi plures qui olim nostram rem pub. premio
postmodum accepto, scelere adiuuerunt, ne cuius honorem offendam. Roma-
nos, de quorum gestis liberior est loquendi facultas, scimus premijs singula-
ribus affecisse multos, qui etiam prodicione patriae rem Romanam subleua-
sent, neque propterea Romanorum uirtus obscurior euasit. Si uestra res pub. se-
cus agit, summo opere talium uirorum uirtus laudata est. Ego mi Gregori, nihil
fensi quod crederem spectare uel ad paruulam offensionem tuae ciuitatis. De
scelere nihil mendacij cofinxi, existimans minime falsa quae audieram fuisse,
quod si factum nunquam fuit, neque id ego affirmo, parum id assert praedudicij. Ex-
emplum quod aliquod requiris, etiam si qua suppeditaretur, tamen malle
erratum fateri causaque succumbere, quam notam aliquam inurere cuiusquam
mortui, aut uiuentis famae. Cupio uigilias meas quas commendationis gratia
suscepi, esse omnibus gratas, neque uerti in obprobrium aut odium alicuius. Itaque
quae tibi uidentur emendatione digna, corrige arbitrato tuo, neque enim in hoc
ulla mea utilitas, ulla salus, ulla honoris contentio continetur. Quae scripsi,
sunt edita ad utilitatem comunem, & non ad aliquorum offensionem. Tibi
uero gratias permagnas ago pro tuo singulari in me beniuolentia, nam te ui-
deo fauere honori meo, neque uelle a me committi quod posset uel reprehensio-
ne, uel maliuolentia dignum uideri. Sed inter caetera tua scribendi modestia at-
que humanitas fuit mihi gratissima, ut plane epistola tua tuae uirtuti & suauis-
simis moribus conuenire uideatur. Vale & me ut facis ama. Florentiae die
octauo Aprilis. Anno 1440.

Poggius Florentinus Iacobo Foscaro S. P. D.

Ciriaco noster Anconitanus Venetias uenturus, rogauit ut ad te aliqd
scriberem, nullo enim modo sine meis literis profecturum se dixit. Ego
(quamuis nihil sit quod ad praesens scribendum uideatur) tamen ut satisfacere
am tum Ciriaco, tum meae in te beniuolentiae, id ipsum nihil esse quod occur-
ret scribendum duxi. Silui mi Iacobe tecum diutius quam ferat mea consue-
tudo, id accidit non obliuione tui, sed tum occupationibus, tum incuria qua-
dam & tedio scribendi. Sunt etiam senes, qualem iam me esse profiteor, in re-
bus agendis tardiusculi. Grauis insuper casus quo te fortuna perculit, fratris
scilicet amantissimi obitus, me continuit a scribendo, ne uel consolando re-
crudesceret obductum iam tempore uulnus, aut nihil de ea re loquedo, cum
esset grauissima, parum amoris ostenderem erga uirum amantissimum mei.
Sed haec diligentia resarci possunt, quamuis incipiam esse negligētissimus.
Ego tuus sum, si quid est quod me uelis scribere, efficiam profecto, ut cogno-
scas Poggium tibi deditissimum. Commendo tibi Ciriacum doctum & bo-
norum studiosum. Vale, & me ama. Ferrariæ.

Poggius

Poggius Florentinus uiro insigni Andreolo Iustiano S. P. D.

Non respondi antea literis tuis, neque tibi gratias egi pro muneribus que
ad me misisti, propterea quod Franciscus Pistoriensis qui ea detulit, a-
deo suis mendacijs, quae plura sunt uerbis mihi stomachum commouit, ut non
possem quieto esse animo ad respondendum, praesertim cum de eo mihi scri-
bendum esset, qui longe abest a boni uiri moribus, qualem eum esse existima-
bam. Itaque compressi calamum quoad refrigereret indignatio quam erga eum
concepi. Sed ne nunc quidem continere manum potui, quin paulum querar leui-
tatem hominis (ut uerbis leuioribus utar) ac uanitate. Nam cum is olim in pri-
mo suo ad Graeciam accessu, multa mihi scripsisset, maria ut aiunt & motes polli-
citus, cum signa plura ad me se delaturum promississet tua, suaque pariter opera ad-
inuenta, non solum postea non attulit ad me, quae totiens suis literis predica-
ret quae cumque tu ei tradideras mihi deferenda, sed cum Sufretus quidam Rho-
dius ei consignasset tria capita marmorea, & signum integrum duorum ferre cubi-
torum, quae Franciscus se ad me allaturum promisit, capita quaedam dedit, signo au-
tem me fraudauit, asserens id sibi infirmo corpore in naui esse sublatum. In quo ut
conicio, manifeste mentitus fuit. Non enim martiris sculpti Cathalani cupidi
sunt, sed auri, & seruorum quibus ad remigium utatur. Capita uero illa quae mi-
hi tradi uolebas, non Cathalani uel ferro subripuerunt, sed Florentiam sunt
comportata, quae ille quibus uoluit donauit. Quae cum ego moleste ferrem, ta-
men promissionibus suis credens, cum in Graeciam rediturus esset, cupiebam
enim praesentem iniuriam futuro beneficio compensari, nihil de ea re ad te scri-
psi. Adde quod cum ille secum detulisset quaedam capita impressa in caera, at-
tissima ad obsignandum literas, idque se tuo mandato fecisse testaretur, ut ali-
quod elicerem quod ad me destinare cupiebas, non modo signum non attulit,
cum illum multis ad id uerbis hortatus essem, sed alia insuper promissione ei-
ludit. Primae literae quas ad me scripsisti, capite quodam satis uenusto erant ob-
signatae, quod ille nomine tuo mihi promisit, cum ille nunc in aduentu suo (no-
uissimae enim literae alio capite signatae erant) nihil secum tulisset. Dixit item te
secundum signum mihi si id cuperem traditurum, quod idem etiam alteri promi-
sit. Capita uero quae ad me per eum misisti, curauit ut Cosimo traderent, mi-
hi simulas, se egreferrere quod in manus alterius deuenissent. Cosimo uero qui
hic est, dixit se illis gratias agere quod illa accipere dignatus esset, et simul illi
quoque signum quo epistola obsignasti, quod est Traiani caput, se daturum opera
dixit ut sibi traderet. Itaque uides quanta hominis huius sit fallacia, quanta uerbo-
sitas, quanta uerborum officina. Scio ego, neque hoc exprobandi causa dico, quantum
mihi Franciscus debeat. Scio quae mea fuerint in illum officia, taceo beniuolen-
tiam, charitatem, amorem, quo illum ut uirum bonum complectebam, ut paulum ista abster-
rere hominem debuissent, ne me toties fallendo deciperet. At illum non solum pri-
oris errati non poenituit, sed illud maiore fraude cumulauit. Reddidit tamen nu-

Ee 3 misma

missa aureū, cultellos, & itē munuscula quę præclarissima femina uxor tua, ad meā uxore destinauit, quę fuerūt ambobus gratissima. Pro his ago tibi li-
*Comissorū ex-
peditionē signi-
ficat.*
 teris gratias, quandoquidē re ipsa nō possum. Dona tua Pōtifici me inter me-
 dio sunt reddita, quę ille grato animo cepit. Dispensationē pro filia tua nubē-
 da ego solus procurauī feci; ut satisfacerē aliqua ex parte meritis in me tuis,
 pro ea uero nihil expensum est. Reliquorū uero quę querebas, curā Frāncisco
 reliqui, ut ea procuraret apud eos quos pluris q̄ me fecit. Sed nisi cito deficiam,
 reddā ei bñficiū cumulatū. Hęc quę scripsi uera esse sicut Euāgeliū puta, nul-
 la in re mentior, scripta sūt ex ipsius ore ueritatis. Si qua deinceps à me uelis,
 aut si quid amplius ad me mittere uolueris, nulla in re utaris opera, aut inter-
 cessioe Frāncisci, qui eī presentē decipere nō est ueritus, multo audacius frau-
 dare absentē non formidabit. Sum tecū de eo pro suis operibus parcissime lo-
 cutus. Hęc ad te scripsi manu festina. Saluta letissimā mulierē uxorem tuā, &
 simul filiam, meis & uxoris meę uerbis. Ego mi Andreole tuus sum. Vellem
 tecū aliqd rerū mearū participare, sed cui tradā nescio. Scribas mihi ad quē
 lanuā ea mittere possim, qui illa curet ad te deferenda. Vale, & me ama. Vel-
 lem ego signū aliquod aptū ad signandū literas, si quod habes superfluū usui
 tuo, quod quidē egregiū sit, rogo per amicitia nostrā, ut ullum mihi elargiri
 digneris, aliqua in re alia munus recognoscā. Ferrarię die 15 mensis Maij.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

O Blata est mihi mi Leonarde, insulsi ac ridiculi hominis, tibi uero notissi-
 mi C. A. epistola quædam scripta ad te, quam stultus ille & mente in-
 ops cæsaream appellat. Eam cum legissem, nescio risu ne, an stomacho maio-
 re cōmotus sim, uidens & uesaniā hominis, uerbosam loquacitatē, & impu-
 dentiam scribendi. Risi quidē primo nō mediocriter, hominē leuē, insulsum
*In cuiusdā in-
falsam epistolā*
 atq; inconstantem, tam uerbosam congeriem adeo inepte conglutinasse, ut
 quid dicat, neq; quid scripsit sciat, neq; qui legant, nisi diuinare uelint, queat
 legere aut intelligere. Græca plurima latinis mixta, uerba inepta, latinitas
 mala, constructio inconcinna, sensus nullus, ut uera respōsa Phœbi subobscu-
 ra, aut dicta sphingis esse uideantur, quæ præter Sibyllam intelligit nemo. In-
 dignatus sum uero paulum, quod stultus ille quē nunq̄ ne uerbo quidē offē-
 di, petulanter ac proterue in me impetū faciat, scripsisse me insane & temera-
 rie dicens: quod Scipionē in quadam disputatione inter me & Guarinū nu-
 per habita, prætulim Cæsari. Rationē uero nullam affert sue sententię, neq;
 Cæsarem ipsum laudat, sed solummodo putat summū esse sacrilegium contra
 Cæsarem loqui. Idq; pro ratione ducit, quod secum sentire ait quosdā homi-
 nes inauditos obscuros, qui uiuunt ne, an mortui sint, Apollo esset delphicus
 consulendus. Sed cum totam fabellā odiosam atq; ineptam uno spiritu decur-
 rissem, deposito stomacho, animū meū ad risum cōuertī, cōsiderās quot mō-
 stra hominū sūt, & quāta stulticia uerse in terris, ut iam alter Hercules esset
 ab inferis

ab inferis excitandus ad perdomanda hæc prodigia quæ non uerbis oppri-
 menda sunt, sed claua & fustibus castiganda. Sciebam C. hominem esse lo-
 quacem, stolidum, uerbosum, & tanquam molestem cicadam auribus ho-
 minum perstreptentem. Sciebam eum indoctum, dicacem, & ueluti scurram
 quendam infestum, uagum, atq; instabilem, tanquam Scytham nullā habenti-
 tem neq; animi, neq; corporis quietē, qui in latino sermone sæpissime ut puer-
 rulus labitur, nulla in re doctus, præterquam inani uerborum iactantia &
 sono. Sed tamen non credebam adē progressuram dementiam suam, ut eti-
 am in me uellet incurfare. Est profecto maximus omnium morbus stultitia,
 qua qui laborat, parum distat à beluis. Quis unquā opinatus esset hunc bar-
 batum satyrum bellum mihi sine causa indicturum, pro Cæsaris mortui cau-
 sa, qui ne se uiuum quidem tueri potest famelicus mendicus, & ære alieno
 uiuens? Atqui hunc si Cæsar uiueret, pro eius stultitia ueluti abiectum ser-
 uum ad bestias deputaret. Vir doctissimus Guarinus noster, cum contra me
 causam Cæsaris suscepit, aliqua uerborum moderatione usus est. At uero
 hic musca importunior, molestior culice, indoctus, insulsus loquax, insanum
 me, dementem, temerarium existimat quod uideo sentire contra instituto-
 rem, ut ait monarchiæ, quam necessariam putat ad regimen gentiū, laudans
 Imperatores, & remp. Romanorum uituperans. Quid huic asino respon-
 deas bipedali tardo atq; incomposito, nato ad seruitutem: qui esset non uer-
 bis, sed baculis coercendus. At hic me quōdam amicum sibi fuisse dicit, ac si
 maxima à me sit iniuria affectus quod contra Cæsarem scripserim pro laude
 Scipionis. Sed dii boni quām ridicule suā hanc contexit loquacitatē. Fingit
 somniasse se redeuntem Græcia, ex qua leuitatem & insaniam asportauit,
 atq; in somnis alitisse sibi musas nescio quas, ac contra me pro Cæsare locu-
 tas. Deinde missum ad se ab loue Mercurium, qui Cæsare tueretur, & fuisse
 illum eloquentē, prudentē, humanū, & multa præterea doceret de his quæ
 olim à me scripta erāt. Verbum nullum, tota cōfictio ridicula & somnijs C.
 digna, qui si ea nocte paulū quid plus bibisset, ipse in cœlū ad louē ipsum ad-
 uolasset, non Mercurium stulticię suæ finxisset nuncium. Sed errauit aspectu
 paulum homo uesanus graui oppressus somno. Quas enim musas putauit,
 corniculæ & ranæ extiterunt, quarum alteræ coaxantē illius loquacitatem,
 alteræ mentis uertiginē representabant. Nam quid stulto illi cōmune cum
 musis, qui nihil nisi garrire nouit imperitissimus omnium qui uiuant? Orphe-
 um se aut museam extimauit, ad quem musarū chorus tanquam ad Aiacem
 suū proficiscerentur. louē præterea minus ociosum, cui magnæ curæ essent
 fanatici hominis somnia. Recte tamē per somnū musas secum locutas simu-
 lat. Si enim ad hominē uigilantē uerba fecissent, aliquid forsitan ab eis discere
 potuisset. Nunc cum nihil literarum sciat, cum sit omnium quos norim stul-
 tissimus, quicquid nouit, cum parum id existat, rectissime somnū id testatur.

Ee 4 Etne

Et ne homines fraudet homo liberalis, ipse etiam hoc literis mandauit. Nunquam quicquam uerius aut scribere, aut loqui potuit C. quam se somniare cum scribit, aut loquitur. Que cum uere somnia sint leuia & C. digna, indignissima sunt quibus respondeat. Hec uero post risum ad retundendam illius petulantiam ad te scripsi, ut tu quoque rideas, si epistolam quam circūferre ad ostentationem cœperit, ad te destinauit. Vale. Ferrariæ pridie Cal. Aprilis.

Poggius Florentinus Ioanni Spelmibergen. S. D. P.

Consilium dudum non eloquentia, quæ nulla in me est, sed tua humanitate atque in me beniuolentia, nisi ad te disputationem habitam nuper à me cum Guarino nostro super Scipionis Cæsarisque præstantia, quam tibi placuisse summæ est mihi uoluptati. Sed uide ne tuus amor fallat iudicium quod fers de rebus meis. Vereor ne tua affectio erga me amplius sentire te cogat, quam ueritas patiat, gaudeo tamē si qua in re satisfacerem tibi. Neque est opus ut te excuses tarditatis in scribendo. Semper fit cito, quod fit bene, neque uero eiusmodi res erat ut festinationem postularer. Epistola tua hodie mihi fuit redita, & is qui attulit se postridie recessurum affirmauit. Rogavi tamen ut rediret, nam si quid esset oculi me promissi tuis literis responsurum. Sumpto itaque calamo manu festina hæc ad te exaravi, ne rediret uacuum. Aliàs ad te scribam pluribus. Si amplius temporis fuisset, fecissem transcribi aliquas epistolas, quas spero tibi non iniocundas fore. Sed si quis denuo ad nos ueniat, facito ut mecum loquatur, parabo interim aliqua quæ ad te deferantur. Vale. Ferrariæ 2 Maij.

Poggius Florentinus Guarino suo. S. D. P.

Hodie accepi à te literas, & simul à doctissimo uiro Ioanni Spelmibergen. cui respondi paucis uerbis, quoniam pluribus scribendi tempus non dabatur, cum is qui attulit literas, diceret se in posterum diem discessurum. Itaque & tecum ero breuior quam uellem. Fecisti rem mihi gratissimam qui reddidisti libellum meum Ioanni. Quod uero pestis causa fuit cur tardus traderetur, parendum fuit temporis iniquitati. Neque tamen in hac tarditate aliqua iactura facta est, quare nulla opus est excusatione. Quod scribis esse nonnullos mihi amicos uiros graues ingenio & doctrina præstantes, est mihi etiam atque etiam summe gratum, uelle ut id meis meritis tribui posset. Sed totum proficitur ab eorum beniuolentia, qui mea pluris faciunt quam sit æquum. Gaudeo tamē quæcumque eius rei causa sit, me diligere à multis, cum nihil sit in hac uita præstantius quam id agere, ut multorum beniuolentia dignus esse uidearis, quod egregie uirtutis signum esse consueuit. Sed quauis nulla in me uirtus existat, lætor tamē habere aliquam de me uirtutis opinionem, cum id & ad laudem conferat, & sit ueluti incitamentum, ut tales conemur euadere, quales esse existimamur. Sed hæc hæc hactenus. Scripsi hæc manu festina, ut potius pauca scriberem quam nihil. Vale mi suauissimo Guarine. Ferrariæ 2 Maij.

Philippus

Philippus Maria Dux Mediolanus, eruditissimo uiro amico nostro dilectissimo Poggio ciui Florent. secretario apostolico. S. D. P.

EX quorundam nostrorum relatione fidelium intelleximus eruditissime uir, amice noster dilectissime, sæpenumero te questum extitisse, Florentinos ciues à nonnullis impudenti quadam & satis proterua appellatione cæcos dici, eamque probatissimis & optimis uiris falso inscripti nominis infamiam, à nullo melius quam à dignitate nostra posse deleri. De qua laudabili profecto assertionem & uoluntatem tuam non mediocre in uoluptatem læticiamque suscepimus, cum nihil à te nisi sincera & recta ratione, nisi prudenti, maturoque consilio credamus iudicari. Et profecto ea digna sapientia & uirtute tua extimatio uidetur esse, quæ non minus dignitati nostræ pro mutua inter nos beniuolentia, quam ciuium illorum claritate uideatur consulere. Quid enim laudabilius, quid honestius, quam eam nos potissimum impendere operam, ex qua optimorum omnium, & in primis amicorum nostrorum fama reuiscat. Quid etiam iniquius, quam eos fallis inquinare rumoribus, quorum fides, pietas, integritas omni denique in re prudentia spectata est. Tuam igitur erga illum florentissimam ciuitatem, singularesque cōciues tuos charitatem, nec minus extimationem dignitatis nostræ cōmendamus, laudamus, admiramur, & ita nos animatos in futurum pollicemur, ut quotidie magis hoc animo nostro ponderemus. Cæterum ut ad ipsum rem accedamus, non immerito nobiscum soles indignari, tantam apud ullos uanitatis ualuisse opinionem, ut Florentinos ciues non nostra solum, sed cunctorum ferme sententia doctissimos, cæcos autem appellare. Quanquam id ex inuidia quadam magis quam ulla aut ratione, aut ueritate putemus contigisse, ut clarissimis uiris tantopere nonnulli conentur illudere. Quis enim aded omnium rerum ignarus queat reperiri, qui cum urbis illius pulchritudinem, ornatum intueatur, tum ciuium moderationem, prudentiamque intelligat, eos cæcos arbitretur, à quibus singula tanta ratione ac diligentia regi soleant, ac non potius seipsum non oculis modo, sed ingenio captum sentiat. Nos enim qui nulla affectione, nulla inuidia aut maliuolentia ad iudicandum adducimur, tantum abest ut eos cæcos arbitremur, ut omnium prudentissimos & oculatissimos potius esse fateamur. Nam ut paulo altius sermonem repetamus, quænam urbs memoria nostra quibus reperiri, quæ prosperis in rebus æquitatem ac moderationem, in aduersis fortitudinem Florentino populo parem uisa sit prestitisse. Non enim priuatim duntaxat huic uel illi ciuitati beneficia contulit, sed uniuersè simul Italique tranquillitatem, ac pacem impendere conatus est. Cuius rei cum multa ac præclara extent monimenta, illud uel in primis admiratione uidetur esse dignum. Quippe cum maxima & grauisima bella cum maioribus nostris gessisset hic populus, aded aduersus omnium uires indefessum se pugilem pro libertate sua prestitit, ut cunctorum bellorum semper idem finis illi fuerit,

tuta

Florentinos non cæcos esse

tuta Italiae pax, & secura tranquillitas, nec unquam cum sociorum suorum iniuria imperium studuerit perire. Qua in re tanta ab illo humanitas pietasque erga me pupillum adhuc, & scutum nostrum maliuolorum quorundam suggestione ruentem ostensa & obseruata est, ut diuini illius beneficii memoriam, nulla ex animo nostro exceptura sit obliuio. At uero proximo bello, quod ^{Florentinorum} a nobis pro gloria & dignitate solum cum Florentino populo gestum, ^{laus.} quanta ab illo diligentia, autoritate, consilio, prouidentia conatibus nostris occursum fuerit euentus docuit, ut haec unica urbs quasi iure quodam gentium libertatem uendicasse, nec ulla aut inimicitia, aut maliuolentia, sed pro gloria nobiscum putetur contendisse. Nempe si unius cuiusque officium est patriam tueri, & libertatem propriam defendere, quis Florentinos ciues accuset, aut odio dignos censeat, qui ita se ad reipublicae tutelam contulerunt, ita in hostes fuerunt animati, ut nihil impie, nihil auare, nihil contumeliose credantur egisse. Sed totis Italiae suorumque fortunis pensatis, odia semper cum armis posuere, nec secus priscae ac Romanae probitatis uestigia imitati, a qua originem duxisse referuntur, illius claritatem uideantur aemulasse. Haec nobis profecto non caeci ac hebetis, sed uigilantissimi prudentissimique consilij uidentur esse signa. Siquidem optimarum rerum notionem non uulgi opinione, sed consilio, prudentia, autoritate metimur. Illa uero non minore laude putamus celebranda, quae domi & in pace uestra in rep. magno in honore semper fuisse. Semper enim in illa consilij grauitas fuit, integritas, continentia, minima alieni ambitio, sui diligens custodia, amicorum charitas, profugium omnium bonorum, tum artium liberalium studia, talis denique moderatio, ut nihil potius quam Italiae pacem dare, afflictos tueri, superbos cohibere, & fidem omni auro utilitatique anteferre, sanctissimus senatus uester putetur cogitasse. Quid de religionis cura & templorum ornatibus referam: in quibus adeo urbs uestra creditur excellere, ut cum nonnullae Italiae urbes una aut alia in re habeantur praeclearae, hac sola maxime non inferiores tantum, sed barbarae quodammodo censeantur esse. Haec autem cum omnibus nota sint, ad eximiam uestrae ciuitatis laudem non putamus reticenda, quanquam multa a nobis breuitatis causa consulto omissa sint. Sed haec ipsa recensere uisum est, ut omnibus plane notum fiat, non caecos, sed oculatissimos (ut praediximus) huiusmodi fore ciues, a quibus non praesentia solum, sed praeterita ac futura considerari solent, & qui ex omnibus quae ad tranquillitatem ac pacem praecipue conducant nouerint eligere. Tales igitur nos uiros non amabimus, non amplectemur, non in delicijs sumus habituri, non supra omnium ingenia uideri consitebimur. Nos quidem illos ut dignum est, omni cura, diligentia, amore prosequemur, quantoque maior ob gloriam contentio belli nobis cum illis fuit, tanto beniuolentiae charitas obstrictior, & fides indissolubilior semper erit, ut nihil tam magnum aut arduum excogitari queat, quod ab eorum

fraterni

fraternitate & beniuolentia amplius possit auertere, cum antiquior apud nos uirtutis honos sit, quam Imperij aut diuitiarum ulla cupiditas. Quamobrem eruditissime uir nihil est quod huiusmodi rumores magnificas, aut quidpiam insipientum uoces ad laudem aut uituperationem exiltimes conferre. Eadem uero uera laus est, quae a laudato uiro proficisci solet. Unica clementiae & ^{Laus uestra.} uirtutum operatio laudem promeretur. Verba autem si nihil amplius quam bonorum calumniam praeseferant, contemnenda ac nullius momenti habenda sunt. Nos autem omni cura diligentiaque praestabimus, ut tuam istam de nobis extimationem quam gratissimam nostrae dignitati fuisse intelligas, nec minus conciuuium tuorum amicitiam ac fraternitatem amplectentes, totis uiribus augemus, ut eorum benefacta in lucem prodeant. Ad quorum quidem non laudem solum, sed utilitatem ac protectionem status, rerumque suarum, personam, opes, facultates denique (quo nihil antiquius nobis est) inconcussam fidem pollicemur, & omnia ipsi grata offerimus laeto corde, dispositi quaecumque facere ex quibus honos decusque succedat florentissime urbi uestrae, cuius solidam ac felicem exoptamus libertatem. Vale amice noster dilectissime me. Ex castro nostro Portetensis quinto Calend. Augusti. 1438.

*Illustrissimo principi domino Philippo Mariae Anglo duci Mediolani
Poggius Florent. S. D. P.*

Nisi uererer adulatoris nomen, a quo semper abhorruerim, praeclearissime ac praestantissime Princeps, laudare pluribus uerbis egregiam tuam profecto quam mecum uteris in scribendo humanitatem. Quid enim humanius, quid benignius fieri aut excogitari potuit, quam tantum ac talem principem seculi nostri praecipuum lumē ac decus, in quo prisca illa uirtus ac probitas Italorum relucet, ultro scribere ad uirum pusillum, ignotum sibi, nullis praesertim literis prouocatum. Equidem tanto magis haec tua humanitas atque animi aequitas extollenda est, quanto eam excellentiori in dignitate collocatam uideamus. Sunt qui humiliori in loco constituti, etiam compellati literis, scriptores contemnunt ac scribere inferioribus dedignantur. At uero tua praestans ^{Gratulatur} uirtus & excellens quaedam animi magnitudo uerbis solum meis admonita tantum ^{Principis humanitati.} mihi scribere dignata est, ut ipsis literis me collaudare, patriam laudibus extollere, & suum erga illius statum & comoda egregiam mentis affectionem scriptis notam esse uoluerit omnibus, ad ostendendum, si quis secus sentire uideretur, quam syncerus sit erga nos animus tuus, quam proptus ac firmus ad mutuam beniuolentiam atque amicitiam conseruanda. Quod eo mihi fuit iocundius legere, quo plus fidei, roboris atque autoritatis scripta quam uerba solet hominibus afferre. Gratum extitit mihi, laudari abs te Principe omni laude ornatissimo, cuius iudicium apud omnes magnum pondus habet. Sed illud multo mihi gratius atque acceptius fuit, animus uidelicet quem ad meam remp. ostendisti. Nam cum exquisitis uerbis Florentiam urbem adeo grauiter copioseque laudaueris, ^{ut nihil}

ut nihil ferè amplius ab homine amicissimo dici potuisset, maximum erga
 eam uideris beneuolentiæ testimonium præ te ferre. Adde quod nō solum
 laudes nostras prosequeris elegantissime, sed etiam tuum in nos amorē pro
 fiteris, tuerisq; nos ueluti propria in causa ab eorum uulgo, qui cæcos appel
 lant Florentinos. Hoc mihi maximum præstat ac præcipuam uoluptatem,
 quandoquidem has literas existimo ad me missas tanquam certissimum pi
 gnus amoris erga nos tui. Non enim ad adulandū, (quid enim minus egre
 gium Principem decet, aut quæ in uitio adulationis inesset utilitas:) à te re
 ferri ista iudico, sed ad demonstrandum quis sit tuus animus in populum Flo
 rentinum. Neq; enim tam ornate, tam copiose solemus laudare atq; extolle
 re uerbis eos, à quorum utilitate & commodis mens nostra est alienior. Itaq;
 ea uere, & ex animo à te scripta esse confido, & quod literis polliceris, ipso
 opere comprobaturum. Fuit olim inter maiores tuos & Florentinos ciues
 plurima de gloria & dignitate contentio, quos inter non odio aut crudelita
 te certatum extitit, sed de præstantia & laude dimicatum. Factum est id pa
 lam post obitum excellentissimi atq; omni laude dignissimi Principis patris
 tui, cum ruente ad bellum, & seipsam sæuo Marte conficiente Lombardia,
 Florentini semota bellorum cura, paci & ocio cōsuluerunt. Et cum ad delen
 dum Imperium præclari tui generis & sanguinis sæpius inuitarentur, tamen
 quia nullis odijs, sed pro libertate tantum sua cum patre tuo cōcertauerant,
 securi rerum suarum, quieuerunt ab armis, satis sibi esse factum arbitantes, si
 procul à belli suspitione libertate sua potirentur. In te autem nedum odium
 ullum non ostenderunt, sed etiam antiquos discordiarum frutices uera pace
 & fœdere excindere uoluerūt. Bello quidem quo Ianuenses subegisti, tu ipse
 scis, nulla conditione impelli potuisse Florentinos, ut tuis aduersarijs opem
 ferrent, quamuis multi ad impediendā tuam uictoriam hortarentur, plures
 uero id esse utile iudicarent, tanta erat nobis seruandī fœderis & pacis poti
 undæ cupido. Itaq; ipsis, ut aiunt, manibus cōprehendere potes, nihil aliud
 respicere, nihil aliud referre nostras cogitationes quā pacē ac libertatis tu
 telam. Est enim fermè rerū omniū publicarū raro quenquam bello laceßere,
 prouocata ut plurimū & ui coactæ ad arma descendūt. Nam cum resp. mul
 torum arbitrio gubernetur, multitudo aut quietē appetat & tranquillitatē,
 impulsā & necessitate potius quā uoluntate bella suscipit, & aut pro ulciscen
 dis hostibus, aut iniuriā propulsanda. Sed accidit fatalis quidem motus tem
 porum, ut arbitror, & maioris cuiusdam Principis culpa, qui per nostras ca
 lamitates suam potentiam augeri cupiebat, quo non de tuis aut nostris opi
 bus, sed de fide & dignitate certabatur, & cum uterq; pacem optaret, tamen
 eius quem dixi opera bellum pro pace formidantis, concordiam ab utroque
 appetitam diutius impediuit. Secuti sunt deinceps uarij dissensionū fluctus
 inter nos, quibus tum omnibus satis aperte perspicere licuit, nullo tui odio,
 aut

Resp. omnis
 paci intentā.

aut maliuolentiā pugnasse tecum dudum Florentinos, sed tutandæ solū cau
 sa libertatis, cuius possessionem omni ope defendendam semper uiri doctissi
 mi censuerunt. Quod si quibus chara & dulcis esse libertas debet, Florentino
 certe populo decet esse gratissima, apud quos (obloquantur maliuoli atque
 inuidi quantum libet) est solida ueraq; libertas. Non enim unus, aut alter im
 perat, non optimatum aut nobilium fastus regnat, sed populus æquo iure ac
 citus ad munia ciuitatis. Quo fit, ut summi, infimi, nobiles, ignobiles, diui
 tes, egeni cōmuni studio conspirent in causam libertatis, proq; ea conser
 uanda nullos effugiant sumptus, nullos labores, nulla discrimina reformi
 dent. Nihil deniq; tam durum atq; arduum uideatur, quod non subeundum
 ducant, ut gaudeant accepta à patribus libertatis hæreditate. Omnibus qui
 modo ciuis nomen tueri possunt idem impetus est, idem ardor, ut salutē pa
 triæ defendant. Cuius incolumitatem optare, commoda appetere, pericula
 amouere & diuino & humano iure homines cogantur. Huius propugnato
 res omnium sermone celebrantur oppugnatores, nec omnium gentium me
 moria damnauit. Atqui certus sum te olim nobiscum non ad libertatem de
 lendam, sed pro tuendo honore & dignitate ut scribis contendisse. Nam si
 quis ea esset immanitate, ut laudem sibi quæreret ex nostra oppressione, tu
 am ueræ laudis ignoraret, uiuus odio mortalium omnium, & mortuis exe
 cratione dignissimus. Quis enim non omnium seculorum obliuione dam
 nandus esset, qui gentis Hetruscæ decus, magnum Italiæ splendorem, hanc
 uirtutis æmulam libertatē appeteret extinguere. Laudatur bello ac pace uir
 tus Hetruriæ atq; amplitudo omnibus tum græcis literis, tum latinis, eman
 nauit tamen eius nomen & gloria ob res magnifice gestas etiam ad exteras
 nationes. Sed ab eorum gestis & uirtute nequaquam Florentini ulla ex parte
 degenerauerunt, quin potius partim à suis maioribus nobilitatem & laudem
 pro uiribus auxerunt. Sunt in Italia plurimæ præclare urbes atq; magnifice,
 sed nulla uidetur nobis neq; acumine ingenij, neque doctrina, neq; sapientiæ
 studijs, neq; ciuium prudentia, neq; moribus, neq; ullo uirtutis genere præfe
 renda. Nam si quæ uirtute, uel humanitatis studijs, uel omnium disciplina
 rum doctrina, uel agendorum prudentia, uel fide, uel pietate in Italia clarue
 runt, præcipuum inter eos locum (pace cæterarum dixerim) sibi uendicant
 Florentini. Hæc omnia accepta referimus à sola libertate, cuius diutina pos
 sessio ingenia nostra ad uirtutis cultū erexit atq; excitauit. Quanta igitur læ
 ticia, quanta consolatione, quanta mentis alacritate me affectum tuis literis
 putas, cum ipsis oculis cernere uidear, singularē quam ad statum nostræ pa
 triæ geris affectionē, cum te Florentinos omni diligentia & amore ut dignum
 est prosecuturū scribas, cum pro nostra utilitate & status protectione opes,
 facultates, personam insuper pollicearis, cum sit nihil futurum (ut uerbis
 utar tuis) quod tuum animum à nostra fraternitate & beniuolentiā possit
 Ff auertere

Patris defen
 sio.

Florentia præ
 stantissima.

auertere, quæ talia sunt, ut uota mea tuis uerbis exuperari quodammodo uideantur. Adeo igitur consolor uerbis istis, tantum tuæ oblationes mihi fiduciam præbent, ut proculdubio sperem nos tua opera in diuturna quod solum cupimus pace quieturos. Etenim similtas ad beneuolentiam, dissensio ad concordiam, discidia ad uirtutem, bellum ad pacem conuersa, mihi persuadent, nihil tam posse emergere quod immutare queat tuam sanctissimam uoluntatem. Qua in re dabitur à nobis diligentia & sollicitudo, ut tibi & reliquis innotescat nostrum seruandæ pacis desiderium. Hanc quidem bello semper priorem duximus, dummodo procul ab insidijs esse uideretur. Loquor hoc apud te liberius, inuitatus tua in scribendo humanitate, atq; eo in his uerborum libentius, quo eloquentius à te laudari uideo Florentinos ob defensionem ab eis hactenus libertatē. At uero sincere existimo, sancte & omnium cum fide ac pietate te quæ scribis effecturum perinde atq; à te dicuntur. Etenim si boni Principis atq; omni laude cumulati, qualem te esse uolumus, esse sapientes putant, beneficia & placabilitate honorem & gloriam quærere, se malle diligere quàm timere, si potentiam à Deo concessam ad hominū salutē, non ad perniciem uertere, si odia ad charitatē, hostes ad amicitiam flectere, quem admodum tu ipse paulo ante præclaro exemplo docuisti, si quietē & ocium tumultui anteferre, certus sum equidē te Principem omnium qui uiuant sapientissimum, exquisita ope atq; opere enixurum, ut pax diuturna inter nos uigeat, ut nulla tuorum culpa nouarum discordiarum aut belli suspicionū causæ exoriantur, ut aliquando à diutinis bellis quibus iam diutius quàm æquum erat Italia conuassata est, conuiescamus, ut ocio & tranquillitate, quæ semper appetere professus es, per opus tuæ prudentiæ potiamur, ut iactis amicitia inter nos fundamentis molē super ædifices inuolabile atq; incōcussam.

Pacis affectio. Nos quippe oblitterata omnium superiorū memoria bellorum, deposita prioris temporis sollicitudine, præteritarū rerū obliuione sumpta, curam, mentem, consilia, animum deheximus ad fruendam pacē, nihil aliud quærentes, nihil aliud petentes nisi quod bonorum ciuium esse debet, ut in libertate nostra cum ocio & in dignitate uiuamus. Eandem mentē cum tibi quoq; inesse asseueres, compotes uoti nos tua reddet prudentia, ut pace mutua communibus incrementis reuiuiscant Italorum uires, & ad priorem gloriam reuertantur. Quamuis autem minime necessarium uideatur hortari tuam excellentiam ad eum uitæ cursum, ad quē te uideo tua sponte adeo accensum ut hortatore non egeas, tamen charitate patriæ ac pacis cupiditate motus, te hortor, rogo, & per eam fidem quam mihi tua uerba præstant obsecro atq; obtestor, ut pacis animum sumens, eam ciuitatem quæ tecum olim omnem inimicum animū deposuit, quæ tibi aliquando fauit, qua cum tibi sanctissimum scædus quondam fuit, quàm nunquam uoluntarie tecum pugnare reperisti, ornatam, auctam, atq; amplificatam tua indulgentia uelis, ut eos qui fidem patriæ

patriæ seruant, speres tuis quoq; rebus futuros esse fideles, utq; illos qui nihil tuorum appetunt, quin potius libertate salua præclarum te atq; amplissimum cupiunt, cōcupita pace, desiderata quiete, exoptato ocio frui gaudeas. Quæcum egeris, acturum uero confido, eam quæ præclaris principibus scimus famam & gloriā adipisceris, firmam quidē & nullis seculis defuturā. Ego, tu modo uoluntatē meam confirma, tuorū operū & laudis præconē quendam me futurū profiteor. Et quauis parū ingenio ualeam, minus uero eloquentia, tamē doctioribus atq; eloquentioribus scribendi occasionē præstabo. Vale Princeps inclyte, & me in tuorū numerū ascribe. In terra noua Die 15 Decē.

Poggius Florentinus Cosmo de Medicis. S. D. P.

Quoniam mi suauissime Colime, te olim patrijs pulsum laribus absens literis sum consolatus, nunc quoq; cum sis decreto publico reuocatus in patriā, præsentī tibi gratulari præsentī hac epistola institui, ut mæroris præteriti, quo & ipse particeps fui, memoriā præsentis gaudij modestia consolatur. Et quidē necessitas dum cogit, ut quod sermone agi nequibat, scribendi officio assequi conaretur, nunc nō sponte mea cum te alloqui liceat, decreui literis prosequi hanc nostram gratulationē. Cum enim collocutio ad paucos peruenire soleat, citoq; uerba præteruolet audientium aures, uisum est mihi rectius, ut ad alios quoq; qui nostris insulis licet epistolis delectatur, huius congratulationis officium perueniret. Verum exquirenti mihi atq; animo uersanti quo maxime modo mihi satisfacere in hoc munere suscepto, dubitatio quædam suborta est, & ea haud quaquam parua, quæ nam præcipue res esset, in qua tibi gratissimum gratularer. Nam cum multa tibi intelligam uno tempore restituta, & ea quidem egregia, ex quibus homines summa afficiuntur animi uoluptate, illa tamen conditione existunt, ut in casus & fortunæ arbitrio ac ditione sita esse uideantur, nullaq; in his solida ac firma possit inesse gratulatio. Domus enim, opes, dignitates, amplitudo, honores, summus in ciuitate locus quauis plurimi iudicentur, sintq; ampla & præclara, homini præsertim rempublicam gubernanti, tamen ut ab alijs conferuntur, ita possunt etiam auferri, ut si quis ob eam causam lætari uelit, etiam meritari ipsum deceat mærorem quoq; eiusmodi rebus posse coniungi, neq; in ipsis diuturnam, sed temporaneam quandam ac fragilem debere addici gratulationem. Itaq; cum in earum rerum commemoratione quas populus Florentinus unā tibi restituit, longa possem uersari oratione, & in his uarias congratulandi rationes exquirere, maius tamē est quidem & certius quod querimus, ex quo ueram gratulandi materiam arbitror esse eliciendam. Id enim es profecto in hoc tuo reditu consecutus, quod nullus eorū ciuium quos priusca etas aut nostra tempora tulerunt, quos quidem similis tempestas iactauerit, unquam fuerit adeptus. Nam cui eorum quos legimus, audiuius, uidi mus gloriari liceat, se tanto omnium ordinū consensu, tanto ciuium plausu,

*Congratulatio
ria super reuocacionem in
patriam.*

Cosmi læta reuocacione.

tanta singulorum lætitia, tanta communi gaudio restitutum: Nihil unquam ciuitas egit libentius, nullus unquam tam diligens commodi sui conseruator fuit, quam tui reditus procurator. Nullus in sua dignitate retinenda studiofior fuit, quam in tua restituenda. Vna mens atq; opinio erat omnium ciuium, non tam tuam, sed propriam cuiusq; in medio uersari, pro qua retinenda etiam animas ponendas esse existimabant. Lege siue Græcos, siue Romanos liberos, neminem sane reperies (uno duntaxat excepto M. T. Cicerone) qui sit tibi hac laude comparandis, ut tibi soli post multa secula glorari licitum sit, id quod Ciceronem prædicare solitum ferunt, te Florentinæ urbis humeris in patriam reportatum. Ea quidem sua sponte te accersit, ea ad te reuocandum omnes suas uires effudit, ea declarauit se saluam sine te esse non posse, cum maluerit cum suo discrimine te redire, quam diutius ferre desiderium tui. Hanc ergo ad reuocandum te communem omnem affectionem, hanc ciuium erga te beniuolentiam, hunc plebis consensum, hoc ardens studium populi, hanc publicam tui uidenti cupiditatem, omnibus honoribus, triumphis, imperijs cenfeo præferendam. Hæc enim uiri etiam per sæpe flagitiosi assequuntur, illa bonis artibus comparantur. Multi è nostris ciuibus & recentis & superiorum memoria exacti quondam patria extitere, quis simili gloria est reuersus: quis non aut priusquam rediret diem suum obiit, aut non rediit post tempus præscriptum, uel summis precibus & studio suorum, uel nulla maiori populi admiratione: Tu unus (cum uera de te loquor, & fratrem quoque tuum Laurentium præstantissimum uirum appello) tu inquam unus post hominum memoriam nouo more, inusitato exemplo, uix anno exacto, cum decennij exilium esset præfinitum, reuocanti patriæ es redditus, exoptantibus ciuibus, nulla tua dedita opera es restitutus. Cæteros similem casum perpeffos, multorum preces atq; intercessionem foci patrijs reddiderunt. Te unum nullius precibus, sua sponte, nil tale cogitantem ad se conuocandum ciuitas reuocauit. Reliqui etiam si ciuitas restituta est, dignitate tamen atq; autoritate pristina caruerunt, tua uero dignitas atq; autoritas amplior est effecta. Alijs tempus statutum expectandi necessitatem leges imposuerunt, tibi ante tempus ut adesses respublica imparauit. Reliquorum absentiam tulit æquo animo ciuitas, tui absentis uirtutem summo studio concupiuit, & ad te erigendum publicam mentem curamq; conuertit. Itaque cum hi essent in supremo magistratu, quibus tua salus chara esset, rei uero publicæ charissima, se cæteris bene de republica sentientibus duces ac signiferos ad publicam causam præbuerunt. Quo facto, omnes qui existimabant tuam salutem cum communi salute coniunctam, sumptis armis tum tandem susceperunt senatus nostri autoritatem, effeceruntq; ut saluis rebus (quod etiam uidebatur respublicæ utilitate tuto posse decerni) restituereris. Itaque indicta populi concione, quanta alacritate Dijs boni, quanta exultatione, quanto gaudio,

Describit qualem
ciuitatem restitu-
tionis.

quanto studio etiam infirmorum concursus est ad palatium factus omnium ætatum, ordinum, nationum. Nemo non solum ciuem se, sed ne hominem quidem arbitratur, qui non huic causæ interesset, qui non manu, uoce, uultu denique ac gestu significatione faueret. Existimabant omnes non de tua, sed de publica salute agi, non de priuata unius domo, sed de communi omnium causa certari. Cogitabantque id quod certissimum erat futurum, si tu unus cum fratre amantissimo in hanc urbem redisses, duas res optimas ac salutes nobiscum, pacem uidelicet, atque otium redituras. Peregrini porro quid sentirent de tuis commodis significabant, cum inermes inter armatos gratulabundi uersarentur, diemque illum natalem huic urbi dicerent eluxisse. In creata uidebatur uniuersa ciuitas & sibi ipsi restituta, cum uiri crearentur qui summum rerum arbitrium obtinerent. Id enim sperabatur per eos futurum, quod ample post te uidimus consecutum. Nam cum hi primum conuenere, nihil sibi antiquius duxerunt, quam ut satisfacerent hominum expectationi & desiderio, teque in illam urbem reducerent quamprimum, quam tu semper tranquillam, pacatamque uoluisses. Non solum autem reuocarunt, quod ipsum excellens & præclarum fuit, sed etiam accumulatiorem reddiderunt autoritatem, amplitudinem, dignitatem. Gloriabatur uir præstantissimus M. Cicero se Italiae humeris in urbem reportatum, at idem queritur sæpius, minime quæ antea obtinebat sibi restituta, amplitudinem pristinam, autoritatem senatoriam, dignitatem consularem, & quemadmodum Apellem pinxisse Venerem imperfectam, sic amicos suos elaborasse circa salutem capitis, reliquum uero corpus rude atque imperfectum reliquisse. At uero reditus tuus omnia tibi persoluit accumulatiorem, ampliatque uitæ anterioris ornamenta, neque hæc ambitu impetrata, aut assiduitate potentium, sed ultero consensu omnium in te delata tanquam in eum in quo ciuitatis uires niti posse arbitrarentur. Magna est hæc laus, summa gloria, præclarum indicium uirtutis ac fidei excellens dignitas, atque omnium cæterarum præclarissima. Illa enim constans & uera dignitas, quæ ab uniuersis ultero offertur meritis & uirtuti. Hoc est unum in quo maxime sit tibi meo iudicio gratulandum, consentiens scilicet omnium de tua excellenti dignitate & uirtute testimonium, & tui reditus cupiditas, quod tibi quodammodo fuisse optandum uidetur, pelli è patria, ut tanto honore desideratus atque expeditus reuertereris, totque iudicia publica tui reditus extarent, quot adhuc nemini meminimus contigisse. Nam pro te restituendo summus magistratus in unam sententiam conuenit, pro te ciuitas arma sumpsit, pro te populus uocatus est ad concionem & uenit, pro te factum est plebiscitum illud de summo imperio creando, quod non nisi in maximis ac difficilibus reip. temporibus fieri consueuit. Illa uero lætanda ac ferme gestiens multitudo plebis quantam læticiam, quantam mentis iocunditatem præ se ferebat, tum demum remp. saluam fore, tum se liberos esse, tum fortunis suis uti,

tum pace atq; ocio frui iudicabant posse, cum unus earū quæfitor atq; autor reuertisset. Itaq; tanta acclamatione decretū illud patrum comprobauerūt, quantam nulla alia in lege publica homines meminissent. Et licet pars concionis uocem legem ferentis exaudire nō posset, neq; quid ab eo recitaretur intelligere, quia tamen sciebant tua gratia aduocatam esse concionem, acclamabant ac plaudebant, non nisi rite ac ordine fieri arbitrantes, quod ad rationem tuæ incolumitatis pertineret. Quamobrē cum magna debeamus amicis, plura parentibus, maxima patriæ, omnia Deo immortalī, cuius nutu & gratia fiunt singula, eximia quædam atq; exquisita debes populo Florentino, cuius singularis erga te affectio atq; amor omnia quæ chara nobis esse solēt, tibi una hora summa cum laude & commendatione restituit. Præclarum est redire in patriam, præclarior cum honore. Iocū dum est reddi tuis, iocundius cum amplitudine & dignitate. Charū est diligī à ciuibus, charius expeti atq; euocari. Præstans postulari à magistratu, præstantius à populo uniuerso. Hęc nota continent omni ex parte consummatam laudem, hęc sunt expressa uetustigia perfectæ dignitatis, hęc digna uirtutis tuę testimonia, quæ adeo ampla sunt, ut ne quidem homini putem fas esse plura optare, quam quæ tute ipse tibi tuis operibus, tuis in reip. meritis, in singulos beneficijs comparasti. Fruere hoc tuo immortalī munere, quod tibi nulla uis externa eripiet, nullus fortunæ impetus quassabit, nulla tempora obliterabunt. Et si unquam uirtus tibi chara fuit, nunc effice ut uideatur charissima, cum intelligas illam parere tam uberes fructus, tam iocundos, quos si quando casus aliquis oppressit, tamen emergant aliquando necesse est atque in lucem prodeant. Quod si desint cætera, & in ipsa uirtute satis præmij esse sapientes uolunt, & à deo æternam illi mercedem certissimam omnium illi constitutam. Vale diu, & me ut facis ama.

Poggius Florentinus Carolo suo Aretino. S. D. P.

*Condolet mor-
ti Nicolai Ni-
coli.* **G**Ratem dolorem suscepi, prout æquum erat mi Carole, ex obitu præstantissimi uiri Nicolai nostri communis doctorum omnium uirorum parentis, quem si fas esset optare, oportuerat pro communi utilitate fieri immortalem. Effudi multas lachrymas tanquam in patris funere ad primum nuncium mortis suæ, quas auxit etiam epistola Nicolai, quæ mihi illum diem suum obiisse significauit. Vellem affuisse in eius funere, nam ei præstitissem omnia pietatis officia, quæ à gratis filijs patribus tribui solent. Quem enim patrem habui cui plus debuerim quam Nicolaos? Hic mihi parens ab adolescentia, hic postmodum amicus, hic studiorum meorum adiutor atque hortator fuit, hic consilio, libris, opibus semper me ut filium & amicum fouit atque adiuuit. Hic me ad uirtutem, hic ad literarum doctrinam, hic ad bonarum artium studia semper incitauit, denique nihil erga me omisit eorum quæ uel ab indulgentissimis parentibus filijs

bus filijs tribui solent. Quod si ius humanitatis ferret, dicerem me plus Nicolao quodammodo debere, quam his qui me procreauerunt. Illi me ignarum rerum omnium genuerunt, hic me reddidit sua opera doctiorem. Illi tantum ut essem effecerunt, is ut essem cum honore & dignitate. Illi alimenta corporis præbuere, hic animum moribus & recte uiuendi institutis instruxit, ut quantum cæteri parentibus atq; educatoribus suis debeant lege naturæ, tantum ego Nicolao nostro & eius nomini iure humanitatis, & suis erga me meritis me debere profitear. Quanquam quid ego de me solo loquar? *Doctorem omnium parens.* Omnibus ille qui ad literarum studia anhelabant, in quibus aliquam uirtutis speciem notam inesse putabat, sic adhærebat, sic fauebat, ut uere communis doctorum omnium parens atq; aliorum esse uideretur. Illius cohortationes multos ad literas incitabant, illius libri multorum studia sustentabant, neque ope, neq; consilio nulli unquam ne externo quidem defuit, quem aut liberè literè institutum, aut incertum ad perdiscendum conspiciebat. Rectissime uideo affirmare posse, non magis mihi quam reliquis qui nostris studijs delectentur Nicolai interitum communis calamitatis causa esse lugendam ac deplorandam. Amisum est tanquam incitamentum quoddam, quo impellebamur uel inuiti ad studia non solum literarum, sed etiam honestatis. Magnam profecto iacturam talis mors attulit literarum studijs & lasciuis multis, quarum ille ueluti faceret custos ut digne colerentur sua diligentia studio atque opera effecit, præbens se ducem atque hortatorem omnibus qui bonarum artium studia sibi proponerent capescenda. Quintus Metellus posteriore Scipione domi interfecto, quamuis inimicus palam exclamauit, corruisse Romanæ urbis mœnia. Ita dici potest, sublato hoc nostro musarum cultore, literatorum uirorum domicilium ac diuersorium corruisse. Fateor aliquos doctiores & eloquentiores fuisse ætate nostra, sed qui humanitate, industria librorum perquirendorum, familiaritate doctissimorum uirorum, comitate ipsa, affabilitate, facetijs, in doctos omnes charitate atque beniuolentia, librorum copia qui quidem præfesso essent Nicolaum superari credo neminem extitisse. Erat semper domus eius referta doctis & egregijs uiris, qui ad eum quotidie accedebant. Nemo Florentiam qui aliquid sciret unquam adijt, quin potius in primis Nicolai domum & libros sibi uisendos putaret. Hunc omnes propter eius doctrinam atque humanitatem obseruabant, colebant, atque unice ut communem librorum antistitem diligebant. Non me fugit, solere ab inuidis & maliuolis quibusdam obijci, quod nihil unquam scripserit, nullum tradiderit opus dignum nomine docti uiri. Quibus licet posset responderi, satius multis futurum fuisse se tacere quam aliquid scripserit, cum ineptitudinem suam scribendo propagarint, tamen sciant non solum Nicolaum, sed neque Pythagoram, neq; Socratem, multosq; præterea summos philosophos quicquam scriptum re-

Ff 4 liquisse

liquisse, quos si quis propterea indoctos putet, ipse stultissimus uideatur. Denique saluator noster, qui erat ipsa sapientia, nihil scribere uoluit. Item nullum ignorantiae argumentum est, a scribendo abstinuisse, quin potius suas cogitationes literis mandasse per saepe scribentis stulticiam patefecit. Verum non sumpsit nunc a te hoc scribendi munus, ut uerfer in laudibus Nicolai, hoc enim tibi & caeteris qui dicendo possunt relinquendum putari, tantum significasse tibi uolui, me ex eius obitu summo dolore ac mœrore affectum. Neque enim, cum mecum saepe cogito, me cum Florentia rediero, si id Deus promiserit, neque Nicolai domum frequentaturum amplius, neque uirum quondam mei amantissimum post hac me uisurum ullo modo, etiam scribendo possem lachrymas continere. Quem enim animum cogites esse meum: cum teneam memoria, nostram amicitiam a bonis iniurijs profectam non solum iam sex & triginta annis non labefactatam, aut discidio intermissam, sed semper tum crebris epistolis, tum mutuis officijs conseruatam atque auctam fuisse. Nescio quid caeteri faciant, ego certe memoriam eius studiosissime ac sanctissime colam, & plus mortui laudibus tribuam quam dum erat nobiscum. Illud enim adulationi tunc tribui potuisset, nunc certe scio omnes pietati & grati hominis tributuros officio. Id profecto scias uolo, me lachrymas quas in funere illius uiri praestantissimi patrisque amantissimi praebuissem, me cum hanc scriberem epistolam, repetita in me suorum beneficiorum plurimas effudisse. Vale & quoque quae plurimum amauit.

Poggius Florentinus insigni equiti domino Leonello Estensi uirtutis cultori S. P. D.

Quamuis superfluum & pene arrogans uideri possit, uelle me uerbis incitare egregiam animi tui indolem sua sponte ad literarum studia erectam atque incitatam, amor tamen singularis erga te meus me cogit, ut non coartatione, attamen acclamatione aliqua, sicuti publicis in ludis fieri uidemus prosequar te currentem ad id certamen quod pulcherrimum omnium iudicatur. Nam cum duplex sit ad ueram gloriam & laudem cursus, alter per rei militaris exercitium, alter per ocium literarum, non discutiam nunc uter alteri sit praefendus. Id uero constanter affirmo, & bellicam disciplinam penitus nostris diebus extinctam, ut nulla solida laus ex ea oriri possit, & illam quicquid famae & nominis apud posteros adepta sit, literarum beneficio consecutam. Iacerent enim sepultae atque obrutae perpetua obliuione Regum atque Imperatorum res gestae quantumuis illustres atque magnificae, quippe quae raro aetatem hominis excederent, nisi doctissimorum uirorum industria immortalitati dedicarentur. Consenescunt enim omnia & uetustate conficiuntur, quae doctorum hominum ingenio carent. Extincta & pene deleta iam fama est, licet infra quinquagesimum consistat annum excellentissimi illius Imperatoris quae Tamberlanum cognominauerunt, cuius opera adeo praecleara & egregia extitere

Cursus gloriae duplex.

titere, ut cuiusuis eorum qui unquam fuerunt Ducum aut Imperatorum uerissime possint conferri. Expugnauit urbes plurimas arte ac natura munitas. Saepius hostium exercitus innumeros prostrauit, quadraginta milia hominum una acie, capto Duce qui Magnus Thurcus uocabatur deleuit. Maximas uastauit nationes, regna plura in suam ditionem redegit, habuit numerum militum parem Xerxi. Militaris disciplina adeo uiguit in illo, ut castrorum ordo similis esset compositae ciuitati. Nunquam comatus tanto hominum numero desuit, nunquam aduersam expertus est fortunam, uerum quicquid scriptorum luce. Memoriam tanti uiri paucissimi iam tenent, & eius gesta nulli, aut admodum pauci meminerunt. Quam ob rem praeclearissima omnium ea debet haberi, quae ad aeternitatem sui nominis consequendam nullius alterius egeat adminiculo, reliqua uero suo opere atque adiumento nitantur atque consistant. Cum ergo omnes cogitationes & curas contuleris ad humanitatis studia & eloquentiae doctrinam, atque ad ea ita incumbas, ut etiam eos qui sunt otiosissimi tua diligentia exuperare uidearis, persevera quaeso & perliste in hoc tam egregiae uirtutis teatro, ex quo amplissimam gloriae palmam sis consecuturus. Multos egregios Principes post septingentesimum annum tulit Italia, qui sua aetate & pace & bello claruerunt, at illorum nomen obscurum est atque aboletum, quoniam neque ipsi docti extiterunt, neque a doctis posteritati tradita est eorum uirtus. Nostra quoque aetas aliquos protulit minime contemnendos, quorum iam fama silentia obducta delitescit. Homerus enim Achillem consecrauit aeternitati, at nisi is extitisset, idem tumulus ut inquit Cicero, qui corpus Achillis contexerat, etiam famam obruisset. Ita accidit profecto, nullum uirtutis opus adeo excellens & eximium unquam fuit, ut eius nomen fuerit diuturnum, nisi doctrinae munere commendetur memoriae posterorum. Quanti ergo estimanda est literarum facultas, quae gloriam praestare rebus gestis, & reddidit homines immortales. Maximam & praecipuum locum sibi semper uendicauit militia & Imperatoria laus, sed manca quaedam res & infirma ad consecrandam sui memoriam reperitur absque auxilio scriptorum qui illam celebrem reddat. Nullum enim habent firmiorem excellentium uirorum facta locum, nullum certamen tenent nisi quam literarum ope adipiscuntur. Quis (ut Barbara omitam) Graecorum aut Romanorum gesta cognouisset, si defuissent scriptores uberrimi qui eorum res domi & foris gestas sua facundia illustrabant? Sacra igitur quaedam res cultu & ueneratione digna sunt humanitatis & bonarum artium studia, quorum ope & beneficio mortui uiuunt gloria & fama hominum sempiterna. At ergo ego cum te intelligam adeo inflammatum, ut etiam ceteros tuos exemplo incitare quas, non quidem te hortor, uerum oro atque obsecro, ut te esse memineris in quem multi respiciunt, in quem omnes literarum cultores summam spem posuerunt, existimantes te multis nostrorum magnam

Hortatur ad studium humanitatis.

gnam auctoritatem & magnū decus allaturum. Subripias uelim quotidie negocijs quæ undiq; impendunt aliquid temporis quod in studijs colloces, quod te ad rectam uiuendi rationem confirmes, ut cum uenerit ætas, qua te rebus maioribus accommodare queas, tunc illud in te oriatur quod refert noster Cicerone in oratione pro Archia poeta, asserens: Cum ad naturam eximiam atq; illustrem, qualis tua est, accesserit oratio quædam confirmatioq; doctrinæ, tum illud præclarum nescio quid existere atq; singulare, quale in Africano ac Lelio multisq; alijs fuisse testatur, quos oro magis quam Cæsarem imitandos tibi proponas, sequens uestigia eorum qui legendi curam cum negocijs coniungentes, omni uitio & turpitudine caruerunt. Vale, & me ama Bonon.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

Cum essem pridie in cancellaria, accessit ad me Antonius Luscius uir doctissimus qui aderat, ac plane subridens, manūq; ostendens, aperiensq; hoc die inquit præter spem & opinionem lucratus sum. Erant enim in eius uola grossones octo. Qui cum unde, aut qua uia aduenissent percontarer: Modo inquit accessit ad me sacerdos quidam, secretoq; me alloquens, ait quendam cuius nomen reticebat honoris causa, se adisse, dixisseq; in confessione fraudasse sese quondam Ioannis tempore Papæ, cuius tunc erat secretarius, de communibus prouentibus aded, ut uniuscuiusq; portio esset octo, quos fatebatur restituendos. Cui cum sacerdos metum iniiceret religionemq; homo conscientia rei permotus, pecuniam euestigio reddidit distribuendam quibus deberetur. Itaq; partem suam tradidisse, & item reliquis se nomine illius satis esse facturum. Hic ego effusus risu hominis scrupulosam mentem superstitiosamq; religionem. Quid enim periculi fuerat, paruam offam ex eorum ore detrahi, qui ipsi bestiam integram deglutissent? Sed heus tu Antoni inquam, docebo alios octo lucrifacere. Dic te executorem testamenti Iob, & postula partem suam quæ pro illius anima datur. Arripuit consilium, statimq; proficiscens pecuniam reportauit. Tum ridibundus, dic inquam me Leonardi Aretini nostri negotiorum gestorem, & eius portiunculam postula, nunquam enim eam Florentiam usq; deferret, meliusq; est iuxta lupi sententiam a nobis eam recipi, quam perdi ab Leonardo. Quid multa postridie illos quoq; octo grossos potiti sumus. Hos ergo nummos cum neque restitui consilium esset, neque agrum figuli placeret emere, non erat precium sanguinis, sed mendacij, decreuimus eos Baccho & Cereri consecrare. Itaq; cura demandata est Antonio Lusco, penes quem nummi erant, ut in horto suo non conuiuium instrueret, sed bacchanale, in quo & parentare inur Iob mortuo, & tibi uiuo laudes ingentissimas persolueremus. Accipit igitur nos Antonius, Cincium primo, deinde Bartholomeum de monte Peliciano, item de Bardis. Conuiuium fuit solenne, fuscum, risu ac iocis plenum, & quod pluris erat, uino optimo, quod nos loquatiores paulo reddidit

Conuiuij hilaritas.

reddidit atq; hilariore. Primo sermo fuit de rebus serijs & quæ sapientiã redderent. Cū uero pusillum calefieri mensa cœpit, in facetias primo sapientiã conuersa est, tum etiã in clamores, qui tamen non excederent modū. Demum edendo, potando, disceptando defessi discessimus, ita tamē ut mihi primū inuentori huius conuiuij gratias agerēt qui affuissent, tum uero Antonio presentī. Et absenti præcipue tibi, uellem ut hæc legens tantum caperes uoluptatis quantum nos sumpsumus edentes, satis enim abunde tibi factum existimarem. Sed tamen quantumcunq; capias, eas recipies loco portionis tuæ tibiq; satisfactum putabis. Vale, meq; ama ut soles.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

Habui nuper literas tuas, quas legi summa cū uoluptate. Eas uero quas dicis te dudū ad me scripisse, expecto summo cum desiderio, nō ut cognoscā causas istius molestissime dissensionis, quæ dediscendæ essent, sed propter eloquentiam tuā. Eas si unq; habuissem, tibi profecto dudū respōdissem. Multarum enim rerum sum negligens fateor, in respondendo aut literis amicorum diligentissimus, quod tibi satis notū puto superioribus tēporib. cum crebris epistolis colloqueremur. Te ergo maiore in modum oro, ut mittas mihi illas quæ tam negligentes fuerunt inueniendo, ut uel sero percipiam ex eis quæ cupio iocunditatem. Illius uero dissidij satis recte causam prospexi ex primis literis quas olim recepi a Nicolao, & cum essemus Florentiæ illud idem cognoui præsens, quod absens concipiebam minus. Quod si quis est omnium qui hoc molestissime ferat, amborū causa is sum, qui noui quam bonis, quam sanctis principijs hæc inter nos fundata atq; instituta fuerit amicitia, & deinceps longo tempore summis officijs & mutua beniuolentia conseruata. Sed ego nec te culpo, nec Nicolaum excuso. Id uero molestissimum est, hanc uestram dissensionem ueluti fabulam nonnihil maculasse amborū famam. Ego satis noui naturam ac mores Nicolai, non nego aliquid in eo esse quod corrigi posset. Sed quis est mi Leonarde, cui non multa desint: Flaccus inquit: Nā nemo uitijs sine nascitur. Optimus est ille qui minimis urget. Homo est Nicolaus mea sententiã, qui citius duci posset quā trahi. Debemus supportare nos inuicem, iuxta præceptum Apostoli, & ut Seneca potius uult, honestare ebrietatem propter Catonem, quam dehonestare Catonē propter ebrietatem, sic ego cuperem, ut citius aliquā offensionē æquo animo tuisses propter Nicolaum, quam illum odisses propter offensionē, si qua in re te læserit præterius amicitia. Sed expecto literas. Hæc scripsi non tanquā ferens sententiam, sed ut dolens ea quæ acciderunt præter opinionem meam. Ego autem sum qui neq; auxerim meam erga Nicolaum beniuolentiam, neq; aliqua in re diminueri maiorem erga te meum. Quod si diutius fuisset Florentiæ, forsitan perfecissem opus quod inceperam, licet dudum. Vale.

Poggius

Poggius Bornio suo Bononien. iuriconsulto S. P. D.

GAudeo mi Borni, doctrina & eloquentia tua in diem magis, cum uideā te prope accedere ad priscorum illorū dignitatem, in quibus cum iuris scientia adiuncta erat summa dicendi grauitas ac elegantia. Audiui te nuper apud Pontificem in quadam orantem causā magna tum copia uerborū, tum sententiarum ornatu, qua in re sensi te laudari a multis, quod unus præ cæteris ad cognitionē legū addideris & eloquentiæ ornamenta. Pulchrum enim est, quod sentias posse copiose ac eleganter exprimere, quod si qua in facultate requiratur, at maxime inrisciuilis scientia, quæ in tuendis causis expugnādisq; aduersarijs uersatur, iure quodam suo uidetur exposcere, cum sine oratoris ornamentis nuda quædam res extimetur atq; incondita, nulla cum uenustate. Hoc adeo uerum esse aiunt, ut doctores hi qui remota eloquij suauitate causas agunt, magis strepere quā loqui putent. Te uero, quē utriq; rei ita summam operam impendisse uidemus, ut & recte consulere, & ornate loqui possis, confido si hoc aduocationis munere perseuerabis, summū nomen & opes cōsecuturum. Excelles quidem inter alios, si ad doctrinā quæ est eximia, adiungetur usus optimus omnium rerū. Verum cum cætera in te laudanda sint, tum uero illud in primis probo, quod percepta priorū temporum historia uerissime diiudicas ac perpendis illustrium uirorū præstantiā qui hæcenus claruerunt. Nam cum pridie pro nostra cōsuetudine uarijs de rebus colloqueremur, laudantes excellentes uiros qui quondam rerū potiti, uirtuti & gloriae seruiuerunt, dixisti Traianum uideri tibi optimū qui unq; fuerunt imperatorem, teq; dolere uicem tanti uiri, qui cum superiores principes & belli & pacis artibus longe superasset, Romaniq; imperij magnitudinem suis æquasset uirtutibus, tamen nihil, uel admodum parū ex eius rebus quæ cæteris omnibus anteponeñde essent, apud latinas literas reperiretur. Cōprobauī tūc sententiam, asserens maximam iniuriam seu fortuna, seu negligentia hominū factam memoriæ tanti excellentis principis, tamq; in omni laude singularis cuius præstantissimæ in omni genere uirtutis uel hoc præcipuum testimoniū assereram, quod solus Imperatorū omnium à senatu populoq; Romano non ambitione, seu metu, sed uero iudicio optimi principis cognomen meruit, quemadmodum ex moneta illorum temporū cōstat, ut refert Plinius in oratione quam adeptus consolatu de suis laudibus conscripsit. Et certe siue illā orationem legeris, siue rerum suarū earum portiunculā quæ in historijs habentur, intelliges profecto nullum ex superioribus principibus siue græcis siue latinis cum Traiani præstantiā quadam uirtutis & rebus gestis ullo modo esse comparandum. Fuit enim in eo summa pietas, clementia, humanitas, iustitia, liberalitas, qui usq; adeo uitam suam ad normam optimi principis instituit, ut nihil in uita fecisse dicatur non summa laude & cōmendatione dignissimum. Armis autem totam Mesopotamiam superauit. Parchis & Persis bello

Traiani excellentia.

bello subactis, quod nulli antea Romanorū acciderat, regna eorū in prouincia formam redegit. Nulla gens, nulla natio subdita P. R. fuerat quam non peragrauerit, tum rebelles armis domando, tum pacatis populis ius more iusti prætoris dicendo. In mari uero rubro classem habuisse ferunt, ut per eam Indiae fines uastaret. Dixerim fortasse Alexandrum sibi rerum gestarū magnitudine parem, sed uirtute, clementia, humanitate Traianum uideo longe superiorem. Illius etiam inter epulas & conuiuia amicorum cædes referunt, hic nullius unquam necis conscius fuit. Ille superbia eminentis generis se Deo æquabat, hic tanq; cōmunis omnium parens, parem se infimis & priuatis hominibus præstabat. Ille sibi uota fieri & uictimas tanq; Deo celi iubebat, hic tanta fuit humanitate, ut pro salute sua nunq; uota suscipi pateretur, nisi cum hac adiectione, si reip. ac P. R. esset saluti & cōmodo futurum. Cæsaris Augusti præ cæteris uirtus atq; humanitas cōmemoratur, postq; solus rerum potitus regnauit, at idem per calamitatem regnauit, neq; ciuitas proscensione excellentium uirorū caruit, per cædē, sanguinem, & stragem exercituū ciuiumq; Romanorū spolijs & rapinis ad imperiū peruenit, neq; em quicq; bello egregium legitur gessisse. At uero Traianus cum pietate, clementia, fide, integritate, uitæ & rebus gestis, quibus omnes antecedebat, ad Imperium per Neruam esset accitus, isdem artibus rexit imperium, quibus illud meruerat sibi cōferri. Nullus unq; paterfamilias cū domesticis et filijs ita humane uixit, quē admo dū Traianus cum senatu & P. R. cum esset ius pristinū creatorū magistratū restitutum Traiani benignitate. Deniq; ut paucis multa cōplectar, tanta fuit eius in omni ætate magnitudo uirtutum, ut nonnulli testent, precibus cuiusdam nostris sancti uiri à pœnis inferi liberatum, quāuis gentilis extitisset. Sed stultus ego, qui existimem parua epistola cōprehendi, quod Plinius nec duobus quidem libris quos in eius laudē scripsit, mihi satis digne & ample pro eius meritis prosequi uidebatur. Hæc autem sum his literis complexus, non ut historiam nouam cōtexerem, quæ maius ingenium requireret, sed ut probarem confirmaremq; sententiam tuam quæ mihi uidetur esse uerissima. Id uelim modo consequamur ex hac epistola, ut aliquid cōmemorationis uirtutum suarū nobis ad uitam contulisse uideatur. Vale, & me ama.

Alexandro Traianus superior

Poggius Florentinus Antonio Panormita Siculo S. P. D.

Ioannes Lamola adolescens ut percepi tum doctus, tum studiosus, attulit ad nos libellum epigrammatum tuorum, quem inscribis hermaphroditum, & opus iocosum & plenū uoluptate. Hunc cum legisset primo uir clarissimus Antonius Luscius, multisq; uerbis collaudasset & ingenium & facilitatem tuam (nam liber est suauissimus) misit deinde illud ad me legendum. Delectatus sum me hercle, uarietate rerum, & elegantia uersuū, simulq; admiratus sum res adeo impudicas, adeo ineptas tam uenuste, tam compositè æte dici, atq; ita multa exprimitur piuscula, ut non enarrari, sed agi uideant, Gg nec

nec ficta à te iocandi causa ut existimo, sed acta extimari possint, laudo ego doctrinam tuam, iocunditatem carminis, iocos ac sales, tibiq; gratias ago pro portiuncula mea, qui latinas musas, quae iam dudum nimium dormierunt, à somno excitas. Pro charitate tamen qua omnibus debitores sumus, unum est quod te monere & debeo & uolo, ut scilicet deinceps grauiora quaedam mediteris. Haec enim quae adhuc ædidiisti uel ætati concedi possunt, uel licentiae iocandi. Ita & Virgil. adolescens lusit in priapeia, & multi praeterea qui post lasciuos uersus seuerioribus uacauerunt. Ut enim Terentius noster refert, haec ætas aliam uitam, alios mores postulat. Itaque tuum est, iam missam facere lasciuam, & res serias describere, ne arguat uita impura libelli obscenitate. Scis enim non licere idem nobis quod Christiani sumus, quod olim poetis qui deum ignorabant. Sed fortasse sus Minervam doceo. Tu ipse hoc idem sentis quod laudo proboq; & te ad maiora hortor. Haec bono animo accipias rogo. Ego enim tuus sum, tu Poggium ascribe in tuis. Plura scripsissem si per occasionem licuisset. Verum alias erimus longiores, si haec non displicuerint tibi. Vale, & me quando id mutuuum fieri intelligas ama. Romae 3 Nonas Aprilis, manu festina.

Antonius Panormita Poggio Florentino S. P. D.

Epistolae tuae quae ueterem sane & antiquum illum eloquentiae Romanae morem praeter ceteris mea sententia exprimunt, ad me ut iusseras perlatæ sunt. Eas tamen si auctorem obtinueris abs te tamen pro quadam singulari earum eleganti profectas animaduertentem, habent enim epistolae tuae nescio quid excelsum, suaue, acrum, opulentum, graue, atque ea quidem insigniter, ut qui tuas illas esse dubitarit autorem quoque praeter te non inueniat. Oblectarunt me itaque & affecerunt cum ob alias causas, tum uel maxime, quod opusculum meum tibi non iniocundum extitisse significas, nec non ut Lusci poetae non obscuri iudicio laudatum probatumque. Qua quidem ex re mihi, ac meo libello plurimum gratulari licet. Mihi quidem, quia locupletissimos hos mihi laudatores comperierim, qui pro rerum singulari eloquentia queant ex fumo fulgorem exhibere, atque ipsum si modo uelint Therpsitem, uel quemuis alium abiectissime conditionis uirum illustri laude perspicuum reddere. Libello autem, quia indoctissimorum hominum manus tandem peruenerit, quos certus equidem eram minime reprehensuros fore lasciuam eius, quippe cum plurimos norint uiros doctos, graues, sanctos, & graecos & nostros talia scriptasse, atque inter manus adhuc uersari Catullum Albiu, Tibullum, Propertiu, Iunium Iuuenalem, M. Valeriu Martialem, & prius P. Virgilium, P. Nasonem poetas egregios & Latinos, qui plerumque uerba adeo nuda proferunt & dictu sceda, ut haud scias scenae magis, aut lupanari sint. Ego uir humanissime, tot summos oratores, tot summos uiros memoriae proditum comperio, se hoc genere studiorum & oblectasse & exercuisse, ut ignorem mediusfidius qui se non oblectarint & exercuerint. Nam ipsum philosophorum principem Platonem non quidem Christianum hominem, sed qui deum non

Lasciuia scriptorum tuctur.

um non ignorauerit, imò unum deum seruauerit, ceteros angelos uel daemones dixerit, constat uersus equidem petulantes fecisse in Asciam, in Alexim, in Pherem pueros. Item & de Dione Syracusano, & generaliter eius non nisi uersus molles & amatorios extitisse, e quibus hos tantum hic loci commemorare, quis aliquando licentius liberiusque ex graeco in latinum conuersos. Tu Platonem lepidissimum audi, Dum semiulco suauio in eum puellum suauior: Dulcemque flores spiritus duco, Ex aperto tramite anima egra & saucia cucurrit ad labia mihi, rictuque oris peruium, Et labra pueri mollia rimata intueri transitus ut transiliret nitit. Tu summo ore quid plusculum fuisset, in caetu osculi amoris igni percita transisset, & me linqueret. Et mira prosum res moneret, ut ad me fierem mortuus ad puerum interuiuerem. Solonem quoque & unum ex septem sapientibus habitum & seuerum uirum, & uerum philosophum fuisse nemo est qui nesciat, attamen eum similiter uersus lasciuissimos edidisse palam est. Idem Diogenem cynicum, Zenonem stoicum, Teium Lacedaemonium, Callimachum, in quibus uel praecipue numeranda est Sappho Lesbica, cuius uersus qui etiam latini extant ad Phaonem Siciliensem amatorem suum, adeo impudici, adeo procaces, alioqui adeo elegantiores sunt, ut cuique legenti pruriginem excitent. Etiam ipsi nostri. Enim uero ut Horatius in poeticis institutionibus scriptum reliquit, semper pictoribus atque poetis concessum fuit, quidlibet audere licere. Cum uero lasciuam delegerint, ea lex poetis & uerissima illa quidem quam Catullus dixit, nam castum esse decet poetam ipsum, uersiculos nihil est necesse. Qui tum denique habet salem ac leporem, si sint molliculi ac paru pudici, & quod pruriat incitare possint. Quod & Valerius Martialis eruditissime simul ac facetissime probat in haec uerba. Sed hi libelli tanquam coniugibus suis non possunt placere sine metula. Ego itaque tantorum uirorum exemplo nitor, maiorum precepto studeo denique aliquid struere quod sit in suo genere perfectum, fremat licet odium nescio quis ex ultima uulgi fece, alioqui uir malignus, & qui nihil furiosi habet praeter cerebrum, falsoque putet me proinde paru pudicum, quia uersus mei molles atque ludicri sint, quasi ut cetera bona illud quoque nescierit, quod scilicet eo iucundiores sint futuri huiusmodi uersus, quo minori cum seueritate compositi, atque eo sanctiores iudicandi quo apertiores sunt. Qua in re si meo testimonio non satis confidat, Madaurensem cuidam magnae autoritatis uiro non potest non assentiri, qui non ineleganter ait: Platonis uersus tanto pudicitius compositi, quanto simplicius professi. Dissimulare enim & occultare peccantis, profiteri & promulgare ludentis est. Et sane perquam ridiculum est eos impuros interpretari, qui spurcis uerbis utantur cum res exigit. Quippe qui medendi scientia morbos curant, hi qui cum obscenis partibus medicamenta adhibere uolunt, obscenis id explicent uocabulis opus est, an idcirco uita obscenos arbitrare. Scimus Voconium poetam summa castimonia praeditum fuisse, & tamen parem lasciuam exercuisse, satis indicat epigramma quod diuus Hadrianus ita eius

Plato et ceteri poetae lasciu.

sepulchro inscripsit. Lasciuus uersu, mente pudicus erat. Rursus quis ambigit Anneum Senecam Christum nouisse, & Apostoli Pauli amicum fuisse, & in catalogo sanctorum positum. Cæterum si quid Plinio secundo credimus, non serua modo, uerum sales & lusus descripsit. Præterea floret hac in nostra tempestate sacerdos quidam non minus continens quàm disertus atque eloquens habitus, cuius (ut uulgo loquar) prædicationibus sepe numero ipse affui, & nisi surdus omnino sum, ita eum nudis ac deturpatis affatibus interdum excandescens in frequentissimum populū exaudiui, ut non dicam in templo, sed ne in foro quidem adesse crediderim, an ideo illum turpem iudicabis, quia turpia turpiter, id est sceleratioribus uerbis castiget. Minime Hercle. Mihi quidem si nescis eadem mens est, eadem intentio, nec refert si per lusus ac iocos id agam, nanq; eo modo & nos agere posse maiores nostri instituerunt, & instituta perpetuo obseruauerunt. Et sane omnes, nam si ueterum scriptorum monumentis fides præstanda est cuiuscunq; perlegitur, aut rerum aut uerborum simul & rerum lasciuia perlusit. Quorum ex nostris per paucos numerabo, nam si singulos exequi uelim, equidem scribam Horestem alterum ex integro scriptum, nec dum finitum necesse est. Ergo (ut Plinij uerbis utar) uerear ne me non satis deceat quod decuit M. Tullium. C. Caluū. Asinium Pollionem. M. Messalam. Q. Hortensium. M. Brutum. Lucium Syllam. Q. Catulum. Q. Scæuolam. Seruium Sulpitium. Varronem. Torquatum, imò Torquatos. C. Memmium. C. Lentulum. Getulicum. Anneum Senecam. Lucanum, & proxime Virginium Rufum. Et si non sufficiunt exempla priuata, Diuum Iulium, Diuum Augustum, Diuum Neruam, Titum Cæsarem. Neronem enim transeo, quamuis sciam non corrupti in deterius, quæ etiam à malis aliquando, sed honesta manere quæ sæpius à bonis. Inter quos uel præcipue numerandus P. Virgilius, Cornelij nepos, & prius Ennius Actiusq;. Non quidem hi senatores. Sed sanctitas morum non distat ordinibus. Ego uero tot tantorumq; uirorum exemplo & autoritate fretus, non est quod uerear hisce carminibus iocari, ludere, ridere, tum irasci, amare, flere, & deniq; remitti posse. Mire quidem his opusculis animus remittitur & fouetur, & ad maiora succenditur. Verum enim uero epigrammata quia breuia, licet arguta & quibus non copia, sed acumine certamus potest in ociosus quisque perficere, serua uero quia continua & longa sunt, sane nisi ociosus securusq; non potest. Quo fit ut & si maxime id concupiscam serias res tamen reponere non queam in præsentiarum dstringor equidem mille, atq; iterum mille occupationibus quibus nullo pacto carere nunc possum. Si uero his quos Deus Optimus Maximus sinat aliquando extricer, Condere uicturas tentem per secula curas, Et nomen flammis eripuisse meum. Sed quid ego hæc tecum, qui itidem quod ego sentis, qui pro tua eruditione facile concedis, me, sed cum tot tantisq; uiris errare potuisse? Nam

cum

eum neque odium, neque reliquum uulgi tanti fecerim, ut fuce maledicentia ad sese responderem, tecum id agere consilij fuit, quasi apud te uirum doctissimum, & qui uulgi imperitiam satis exploratam habes, iure decuit in me meosq; mores opinionem falsam præsertim quærere. Sed iam ea de re multa satis superq; satis. Redeo ergo ad epistolam tuam ut ornatissimam atque officij plenam ita mihi admodum gratam & iocundam, in qua quidem nihil legi, nihil uidi quin æquo animo, quin læta fronte acceperim præter breuitatem. Proinde cura ut deinceps ad me longior fias, quod tu te per humaniter polliceris, ut intelligas nihil mihi breuius uideri quàm Poggij epistolam longissimam. Postremo me totum dedas V. C. Antonio Lusco compositæ meo, & uel tu soluto, uel ille iuncto pede aliquid literarum ad me exarate. Vale decus nostrum, & me ut facis ama. Ego enim te diligo, te obseruo, te admiro, & quidem quam maxime possum. Iterum uale, nec me fraudes uoluptate, ac uice tuarum epistolarum, quæ ut initio dixi, præ cæteris gratæ iocundæ & uere Romanæ mihi uisæ sunt. Ex Bononia quàm cursim. Scribam post hæc ad acerrimum & pereloquentem uirum Nicolaum de Malpighil. si modo festinantis atq; alacris huius nuncij ratio permiserit, sin minus, quam primum per alium. Tu tamen in omnem euentum ex me illi salue dicas desiderium satis & corculum Antonij Panormitæ.

Poggius Florentinus Antonio Panormitæ S. P. D.

PLuribus uerbis quàm necesse erat defendis libellum tuum apud hominem non solum non accusantem eum, sed defendentem, mihi enim satis probat opus tuum his limitibus quos tibi antea perscripsi, quos si seruaris, præstabo tibi etiam militem pugnatorem in subsidijs tuis. Perplacuit mihi tum uerborum suauitas, tum grauitas sententiarū. Testimonia insuper quæ affers ad causæ tuæ defensionem, tam sunt grauia, tam ueneratione & fide digna, ut religiosum sit eis nolle assentiri, & impudentiæ singularis, si tamen in tuam sententiam loquantur. Sed uide ne longe à te dissentiant. Ego quidem qui academicorū more nil audeo affirmare, uereor ne plurimi eorum si sigillatim citentur, coram æquo iudice uel pudore sileant rei causa qui eos in causam adduxerit, uel si dicere testimonium rogentur, aperte & palam causam tuam deserant, religioni potius eorum ac ueritati consulentes, quàm opinionioni tuæ, teq; summopere reprehendant, qui continentissimos ac prudentissimos uiros non solum à uicæ, sed uerborum quoq; turpitudine abhorrentes, in obliuionis uilisq; causæ defensionem rogaris. Nam quis tibi uel parum doctus concedat, ut millos faciam græcos quibus ad libertatem dicendi fingendiq; que uellent summa fuit tum leuitas, tum licentia, quis inquam concedat tibi uirum castissimum, sacratissimum Marcum Tullium, uirum omni uirtutum laude cumulatum, cuius non solum facta, sed dicta per totam uitam omni petulantia caruere, dicendi genere & turpiloquio usum. Lege ui

Gg 5 tam

tam suam, lege mores, lege æmulos atq; obrectatores eius nil tale inuenies, ne ab inuidis quidem & maliuolis obiectum. Quis Marcum Varronē tibi credat abesse uirū grauem, maturū, cuius nomen etiam quādam præ se fert maiestatis uenerationē; Brutum uero ex stoicorū schola, cuius uita fuit uirtutis exemplar, si quis roget sententiam suam, uereor ne uel solus illa stoica seueritate causam tuā funditus euertat, & sibi à te grandem iniuriam fieri clamet, qui eum leuem & lusoriū tanq̄ in quadam uili scēna inter actores ponas & mimos. Quid loquar de Sulpitio uiro suæ ætatis grauisimo, quem numeras inter scriptores lasciuos? Quid item permultos reliquos lumina linguæ latinæ, qui solam honestatem in bonis ponendā duxere? quos omnes si in tuam aciem collocaris aptissime in aduersariorū castra migrabunt. Neq; enim aliud est hos uiros in tuis præsidijs ponere, quā uirginem uestalem prostitue re in uulgus summo cum dedecore. Neq; si quid aliquando temporis aut loci opportunitate luserūt, hoc scribendi petulans & lasciuum genus probabūt. Non eadem licentia est philosophis quæ oratoribus, nō oratoribus quæ poētis, quos tu omnes tanq̄ ex eadem officina affers ad tui operis excusationem. Probant philosophi, persuadent oratores, oblectant poētæ. Tu non solū poētās, sed oratores, non solum oratores, sed philosophos ad lasciuam redigis, neq; eos quibus uoluptas sola in bonis numerat̄, hoc est epicureos, quod forsitan tibi concedi possit, sed stoicos & eos qui solam honestatem summum bonum posuere, qui non solum bene uiuendi, sed etiam honeste loquendi præcepta tradiderunt. Etiam pictores, quibus omnia licent item ut poētis, cum nudam mulierem pinxere, tamen obscēna corporis membra aliquo contexere uelamento, ducem naturam imitati, quæ eas partes quæ haberent aliquid turpitudinis procul è conspectu seposuit. Fuerunt tamen nonnulli qui lasciuia scripserunt, sed ita ut procul abessent à uerborum lasciuia, qua si qui liberius usi sunt, non ideo sunt laudandi qui instar aliorum scripsere. Inuenies enim per plures luxuriosos, inuidos, raptos, sicarios, quā honestos uiros, neque quisquam est adeo peruersis moribus quin se malit bonorum similem quam malorum. Alexandrum Magnum & item Marcum Antonium accepimus ebrietate nimia laborasse, at hoc turpissimum uitium æquabant plurimæ & magnæ uirtutes. Si quis igitur ex nostris homunculis excusaret ebrietatem suam talium uirorum exemplo, nōne esset ridendus? Multa illos ingentes uiros docuere quæ nos dedecent. Si quid aliquando Cato niliuit, cuius legitur sæpe mero caluisse uirtus, aut Platoni, aut Socrati summa sapientiæ & autoritatis uiris, non itidem licet & nobis nulla autoritate, sapientia, gloria, uirtute præditis. Scripsit adolescens comœdiam Platonem, in ea posuit uersiculos quos refers, qui ita lasciuus sunt, ut salua honestate uix & audiri possint & referri. Dixit in puerum quod tamen neq; legibus neque moribus prohibebatur. Hoc & multi facere tum ex Græcis, tum ex nostris

Alexander,
M. Antonius
ebriof.

stris, sed tamen ut scurrilitate uacarent. Diuersa sunt genera iocandi, aliud liberum hominem, aliud seruum decet, aliud facetum, aliud scurram. Quod autem Plinij uerbis uteris, uide ut ea rite interpreteris & ex sententia. locis & salibus omnes isti usi sunt quos enarras, ab obscenitate eorum uerborum tantum affuerunt, quantum semoti fuerunt à turpitudine uitæ. Valerius Mar-
tialis tamē omnibus est apertior in epigrammatibus suis, res turpes narrans
quandoq; turpius, qui si quos ex superioribus est imitatus, nō est ideo tamen
probat, quod aliorum lasciuam expressit potius quā suam. Sed nōne
ego sum homo ridiculus, ut ait Terentianus Micio, qui aduersus illum cau-
sam dicam cui ueneram aduocatus? Ego tecum sentio, & ea tibi licuisse opi-
nor, si tamen finē tibi statueris. Hoc uero est quod tibi uolo persuaderi, imi-
tandum potius esse graues poētas quā leues, seueros quā lasciuos, hon-
stos q̄ impudicos. Conueniant uerba moribus nostris, atq; id est satius quā
dare aduersarijs aliquam causam ad obloquendum. Non sum autem ex eo-
rum sententia, qui uitam hominū extimant ex uerbis, nō solū enim id puerile
sed ridiculum & leue dictu, potius & uerba inspicere quā uitæ consuetudi-
nem & rationem. Iocamur sæpe uerbis, utimur facetijs & salibus, quæ si ea-
dem redderemus gestu corporis, diceremur merito insani. Ita que siue odijs,
nescio quis odio certe dignus, siue quiuis alter qui lasciuam uitæ arguat ex
petulantia uerborum, errat proculdubio & iniquus est rerum extimator.
Quos tu despicias atq; contemnas licet, freius potius conscientia recte factoi-
rum, quā motus æmulum maledicentia. Neq; enim à maliuolis lauda-
ri cupis, sed à doctis, neq; eorum iudicium magnificandum est, qui stulticia
ne magis, an maliuolentia laborent incertum est. Nam ut extimatio eorum
qui te bonum putarent si malus es nihil tibi prodest ad bene uiuendū, ita per-
uersum iudicium eorum qui uitam turpem iudicant cum sit honesta, nil pos-
sunt demere quo uirtus à te queat auferri. Quam tu sequere, & unā cum tem-
perantia adhibere moderationem uerborum, hoc & ultimum tibi & amicis
tuis, & præsertim mihi erit gratissimum. Romæ.

Poggius Florentinus Guarino Veronensi S. P. D.

FRANCISCUS noster Ferrariensis uir doctus ac perhumanus reddidit tuas lite-
ras indices ac testes tuæ pristinæ humanitatis. Recognoui tandē Guari-
num meum, hoc est eum Guarinū, qui amore erga me & beniuolentia æqua-
bat omnes, ut plane illa tua felicitas & in obseruandis amicis diligentia non
amissa, sed aliquando paulum intermissa uideatur. Ego quoq; is sum qui sem-
per fui, hoc est tui amantissimus, cum nihil remissum sit de mea erga te cha-
ritate singulari. Neq; enim disunctio sententiarū debet amicos disiungere,
cū liceat diuersa sentire saluo iure amicitie. Et quidē laudanda fuit hæc inter-
nos cōtentio exercitij gratia, ut uel laudando, uel uituperando ingeniu acue-
remus. Antiquiores illi magni uiri & in senatu & in iudicijs uaria sentiebāt in

In Martialis
lasciuam.

Qui poete imi-
tandi.

Reconciliatio
amici.

reis uel accusandis, uel defendendis, ita ut uarietate sententiæ animi dicentium essent coniunctissimi. Turpissimum quidē nobis esset, si quod plurimum solet ualere, maximumq; est uinculum ad beniuolentiam comparandam ac conseruandam, studiorum similitudo, id illam contractam & tanto tempore cōseruatam dirimeret. Vir doctissimus ac omni laude præstantissimus Franciscus Barbarus noster cum esset nuper Florent. suspicari se ostendit me esse forsan à te paulum alienorē. Dixi, nihil minus, neq; solū non minutū meum in te amorem, sed auctum esse, scriptum ita à nobis esse, ut quāuis amicorum in scribendo magna libertas esse solet, cū utriusq; honori consulere, pollicitus sum quoq; me literas ad te daturum, quod ne tunc facerem, discessus Pōtificis impediuit cum plurimis antea & post implicationibus implicarer. Sed erat animus scribendi tum, cum primum facultas esset, & suspitio tolleretur. Quod quidem tu mihi de uxore gratularis, facis quidē amice. Ego eam rem mihi perpetuæ uoluptati quietiq; futurū puto. Cū enim ut ait Flaccus, magna dos parentum sit uirtus, ego eam solam secutus, contempsi & diuitias & cetera quæ plurimi in coniugijs sequi solēt. Scribit Petronius Arbiter, raro fecit mixturam cū sapientia forma, in ea tamen raritate hoc mihi dono Dei immortalis contigit, ut cum uxor quæ nondum decimum octauum excessit annum, sit præstans forma & uirtutibus, tamen à uirtutibus pulchritudo superetur, sic quidē ut nihil ei deesse uideam, quod in optima adolescente requiratur. Itaq; satis recte uideor consuluisse quieti meæ & futuris annis, licet quidam ex amicis dicant me nunc artem nouam incipere cum desinendum esset. Sed quod bene & honeste fit, id nunquam fieri sero putatur. Et quemadmodum boni poëtæ extremum actum politiorē perfectiorēq; efficiunt, itidem ego quod temporis superest perfectiori uite dedicaui. Catonis autem diuortium missum faciamus, multa ferebat temporum illorum conditio quæ hodie improbantur. Attamen ut Seneca citius ebrietatem laudare uult propter Catonem, quàm Catonē dehonestare propter ebrietatem. Sic tuus Poggius quicquid Cato & philosophus & stoicus fecit, & honeste & cū uirtute existimat fecisse. Veruntamen ut Cicero scribit: sponsam cuiq; suam placere, sic tu tuam, ego meam opinionē seruabo, ita tamen ut idem sensus utriq; futurus sit in amicitia fide. Vale.

Poggius Florentinus uiro clarissimo Francisco Barbaro. S. D. P.

Licet sciam permultas esse occupationes tuas tum publicas, tum priuatas quibus te plurimū temporis impertiri conuenit, audebo tamen pro nostra amicitia te interpellare paululū, atq; auocare à rebus serijs ad ineptias quasdam ridiculas nescio Guarini uiri doctissimi, an mea culpa contractas. Si tamen hac in re solitam tuam mihi prudentiam præstabis, intelliges potius culpandum esse Guarinum, qui ultro munus desumpsit, neq; sibi necessarium, neque congruens amicitia nostræ. Ego dudum exercitio quodam scribendi

scribendi ductus, edidi epistolam quandam de Scipionis Cæsarisq; præstantia, in qua neq; Guarini, neq; cuiusq; alterius e nostris mentionē feci, uel scribendi libertate de mortuis præsertim, qui neq; rescribere possunt, neq; proscribere, uel sententiam quæ opinioni meæ uerisimilima uidebatur, linquens cæteris liberum iudicium prout cuiq; libitum esset sentiendi. At uero Guarinus tanquam cohæres Octauiani, ad quem necessario defensio Cæsaris spectaret, tanquam in eare sua æstimatio uersaretur, indignum id facinus excelsans, insurgit aduersum me, scribens superbe nimium & arroganter magis quam uires suæ eloquentiæ patiantur, aut pristina sua humanitas requirat. Itaq; suscepit sibi laborem inanem mecum decertandi pro Cæsaris causa, parum consulens iuri antiquæ nostræ beniuolentiæ. Nulla enim in re, nullo in loco, nullo uerbo uel pusillum à me offensus profiliuit ad primū ut aiunt tubæ sonitum, ad me oppugnandū, ueluti militē partiū Pompeianarū. Quid enim urgebat Guarinum in Poggium insultare, si prætuli Cæsari Scipionē? Quid ad eum pertinuit, quæ suæ partes fuerunt, mihi detrudere, mecum litigare, totiens me ueluti ignauum quendam increpare? Si quid nobis ad eloquentiæ studium atq; exercitationem concessum est, uel laudando aliquē, uel uituperando remotum ab ætate nostra non sui generis, non nominis, non nationis, ingeniolum meū uolui exercere. Si Cæsarē colit, si memoriam illius charam habet, si nomē diligit, si gesta extollit, debuit remota personarum cōtumelia eius suscipere defensionem me etiam laudante, ibiq; quantū dicendo uel scribendo posset ostendere. Nā quod mihi sumpsi ad scribendū exercitiū id alijs quoq; æquo concessum iure cognosco. Sed posteaquā eo modo mecum agere libuit, ego quoq; ne desim, mihi sumpsi onus licet satis molestū, necessariū tamen tum mei defendendi, tum Guarini fortitudinē (ne dicam ut de me scribit audaciam) paululum comprimendi. Etenim cum me audacem accusatorem magis quam fortem dicat, experiendum fuit, an hic prouocator armis Vulcani ab Ioue ut ferunt dimissis, in aciem descenderit. Lege igitur cum ocium suppetit primo epistolam à me conscriptam, tum Guarini reprehensionem, deinde defensionem meam, hoc maxime pacto uel me, uel Guarinum, uel utrunq; aut temeritatis, aut ignorantia accusabis. Vale, mei ut soles memor.

Poggius Florentinus Scipioni Ferrariensi uiro clarissimo S. D. P.

Rem sane arduam & imparem meis uiribus postulas tibi à me scribi suauissime Scipio, uter scilicet uir præstantior atq; elegantior fuerit, & pluris æstimandus, superior ne Africani, an C. Iulius Cæsar. Multa enim à ueteribus rerum scriptoribus de utroq; tradita sunt summa gloria & laude digna, ut difficilimū sit inter tales Principes & tantos sententiā ferre. Quamuis de altero factum iam præiudicium esse per Plutarchum uideatur, qui Cæsarem græcorū omnium excellentissimo magno Alexandro comparat.

Sed

Occasio disceptationis cum Guarino.

Uter præstantior, Scipio, an Cæsar.

Sed credo illum res militię gestas & belli gloriam secutum esse, non uirtutes. Nam uitia in Alexandro permulta fuisse cognouimus. Linius autem noster quid de Cæsare sentiat, minime compertum est nobis, cum ignorantia hominum aboleuerit suos illorum temporum libros. Scipionē uero longe clarissimum ducem, & non solum suæ ætatis, sed ciuilibus qui unquam fuerunt Regum atq; Imperatorum parem fuisse affirmat. Qua sentētia nec magnum Alexandrum, nec Cæsarem quidem iudicare uidetur Scipioni esse preferendum. Lucianus græcus autor Hannibalem, Scipionē, & Cæsarem apud inferos in certamē gloriæ rerum gestarum disputantes ludens introduxit, ut uideatur pares quodammodo eos fuisse uelle sentire. Cæsarem rebus bello gestis magnam gloriam adeptum, constat fuisse ciuem perniciosissimū patrię, quàm cæteris gentibus imperantem in seruitutem redegit. Et quoniam ab ea uires traditas ad ipsius perniciem conuertit, non solum non laudandū, sed tanquam patrię proditorem detestandum uirum plures arbitrantur. Scipio quoniam belli laudem cum uitæ integritate coniunxit, atq; omnia sua consilia ad reip. salutem cōtulit, eiq; tempore difficilimo, atq; extremo penē casu subuenit, quo laudandum eum & extollendum præ cæteris esse iudicent. Ita quanquam multitudine ac uarietate bellorum apud populū excedere uideatur gloria Cæsaris, tamen si uirtute & recte factis laudem & gloriam hominum metiamur, necesse est præstare Cæsari Scipionem. Illum enim cæteris præstare sapientes uolunt, non qui uitijs & sceleribus, sed qui ueritate & honestate alios antecesserit. Nam uitia aut flagitia non possunt reddere hominem præclarum, præsertim cum nulla his sit laus & gloria cōiuncta, quæ est honeste factorū existimatio. Verum ut quid à me petis facilius possit perspicui, uita utriusq; mores, res domi & foris gestæ paucis recensendæ sunt, atq; inuicem comparandæ, tum facillimum erit discernere legentibus uter alteri sit præferendus. Hoc ut rectius explicetur, ab utriusq; adolescentia ordiamur. Cæsaris prior ætas cum primum in castris uersatus est, non caruit infamia, cū sponda lecti Nicomedis Bithyniæ regis, & regina quādoq; appellaretur, quod adeo pro uero habitum est, ut etiam sui milites post ciuilem uictoriam ante triumphantis currū canerent, Gallias Cæsar subegit, Nicomedes Cæsarem. Adolescentia omnis nihil habuit insigne quod magnopere sit aut referendum, aut laudandum, præter naturam inquietam, & animum deditum factionibus & bellis intestinis, quæ adeo ab ipsis primoribus annis præ se tulit, ut Syllam dixisse ferant, cauendum esse puerum male præcinctum. Post annum uero **XXXIII** cū ex Hispania quo quæstor accesserat, ante tempus decessisset. Latinas colonias agitantes de ciuitate petenda, concitauit ad nouas res in urbe moliendas. **Ædilis factus.** Ædilis deinde factus, cum paci atq; ocio insensus esset, sibiq; etiam malis artibus potentiam quæreret, cōspirasse traditur cum M. Crasso, & nonnullis alijs de trucidando senatu, & repub. subuertenda.

Cum

Cum Pisone item adolescente fertur contra remp. coniuirasse. Ad cōciliandum uero sibi plebis fauorem, restituit trophæa C. Marij de Iugurtha, deq; Cimbris atq; Theutonibus olim à Sylla disiecta. C. Rabirio quo adiutore Saturninus res nouas moliens oppressus fuerat, qui diem diceret subornauit. Largitionibus profusus ac superuacuis impensis ad beniuolentiam infirmorum, & populi captandam adeo ære alieno fuit oppressus, ut Pontificatum petiturus, antequam in campū ad comitia descenderet, dixisse feratur in atriolum, se domum nisi pontificem non reuersurum. Præturam assecutus inter Catilinæ coniurationis conscios fuisse traditur. Solus certe omnium in cōiuratione deprehensus conseruandos censuit in senatu. Quo tempore quidam ei in senatu egredienti milites exercitibus gladijs mortē minati sunt. Consul postea ætate legitima, quæ erat annorum trium & quadraginta factus, pro libidine animi, proq; solius nutu in morem tyranni consulatum gessit. M. Bibulum collegam suis iniquitatibus aduersantem, domi se inclusum tenere compulit. M. Catonem sanctissimum uirum in carcerem duci iussit, aetis suis & sceleribus repugnantem, quo nullum maius pessimi eius animi testimonium potuit asferre. Quod uero hominis rapacissimi ac furacissimi indicium fuit, tria milia pondo auri, quæ erat in capitolio surripiens, tantundem reposuit æris deaurati. Sortitus est prouincias Gallias in quinquennium, quod & in aliud quinquennium prorogatum fuit, utrunq; præter leges, præter consuetudinem, præter maiorum instituta. Octo legiones decreta, duæ ab Cn. Pompeio concessæ. Igitur decem legionum exercitu, magnis præterea auxilijs uictoriam Galliam ingressus, primo fudit Arionistum Germanorū ducem, nouas sibi quærentem sedes. Deinde cum Gallia omni uarie conflixit, tum priuatis consilijs, tum communi consensu bellū renouante sæpius acie decertauit, plurima confecit bella, innumerabiles hostium copias fudit, plures urbes, multa oppida cœpit. Gallos prostrauit sæpius dissidentes, uniuersam Galliam quæ clauditur montibus Pyreneis, oceano Rhenoq; flumine & alpibus in potestate ditioneq; Romani pop. uictor redegit. Germanos lacessit potestate supra Rhenū constructo. Britannos aggressus pugna superans pop. Rom. subdidit, quas ob res magna gloria & honore dignus uidet. Sequuntur bella ciuilia Pharalicū, Aphricanū, Hispaniense nō digna laude, sed summa hominum ac gentiū exterminatiōe. His enim patriā suā communē omnium parentē oppugnauit, oppressit, perdidit tanq; nepharius parricida, quāq; Hispaniense nō sua uirtus, sed fortuna uictoriā largita est. Cū enim ferme uictus & profugatus Cæsar de inferenda sibi morte cogitaret, subito uictores in fugam conuersi sunt, beneficio & ope fortunæ. Pharalicū uero bellū quā leue fuerit Cicero ipse testatur: qui plurimis in epistolis Pompeium ueluti ignauū Imperatorem atq; imperatū ducem increpans, illum cum tyronibus & milite Colenticio aduersus ueteranos & robustissimum exercitum signa contulisse reprehendit

reprehendit. Nam Alexandriae non honorem, sed dedecus promeruit, dum Cleopatrae amore ardens, incautus ferme in hostium peruenit manus, quod periculum nando effugiens, uictor postmodum cum Cleopatra per Nilum Aethiopiam usque infans amore penetrasset, nisi milites sequi se recusassent. Pharmacis uero in Asia nullo labore bellum, sola opinione confecit, una acie & leui prelio hostibus superatis. Quod & ipse in titulo triumphi significauit, dicens: Veni, uidi, uici, ut quodammodo citius faciliusque id bellum confecerit quam scripserit se uicisse. Post civilem uictoriam suscepit perpetuam dictaturam, ut solutus legibus pro arbitrio suo reipublicae administraret, atque adeo constans in retinenda fuit, ut Syllam diceret nescisse literas qui dictaturam deposuerit. Ipse literatior fuit, qui & reipublicae sustulit, & populum Romanum redegit in seruitutem. Omitto hastam illam & cruentam bonorum uenditionem, ciuium proscriptiones etiam ipsis uictoribus defendas, in quibus si uersari uelim, Caesaris iniquitas ostendetur. Mores eius multifariae interpretantur. Quidam enim commendant, alij secus tradunt. Nam prona ad principatum natura uitam multis flagitijs inquinauit. Ambitio & damnandi cupido nil ex legibus, nil ex utilitate publica agere permisit. Facinorosos, audaces, raptores, egestate perditos, turpi iudicio damnatos in suam familiaritatem recipiens lubleuabat, alebatque, ueluti suarum cupiditatum ministros. Libidine fuisse immoderata Suetonius tradit, supra eius & adulteria referens per multa. Rapacem etiam constat fuisse & alienis appetentem, cum nonnullas ciuitates & oppida diripienda tradiderit militibus magis ob predam, quam ob culpam. Liberalitatem quidam laudando efferunt. Sed quae est liberalitas, alteri per uim eripere, extorquere, furari ut alijs largiaris: Rapina haec, non liberalitas est appellanda. Id uero est in quo multi Caesarem extollunt, asserentes extitisse illum clementiae singularis. Verum uidentur per uerse nimium hoc nomine abuti. Nulla est enim clementia, non trucidare eos qui patriae libertatem tuentes, tyrannidem recusabant. Laudat noster Cicero Caesarem restitutum Marco Marcello, multisque uerbis commendat suam clementiam in ciuibus conseruandis. Laudat item cum Q. Ligarium, regemque Deiotarum defendit, at uero eas laudes non protulit ueritas, sed temporum necessitas extorsit. Non enim uir excellens & amator patriae quid Caesar audire mereretur perspexit, sed quid salus ciuium postularet. Quauis quae laus est, non iugulasse ciues, cum patriae sanguinem exorbuerit: Neque tamen ipsi sicarij & latrones hoc faciunt, ut cuius spolia abstulerint uitam & sanguinem concupiscant. Ait ipse Cicero: cum dicendi quae uellet ex animo libertas data est, quid de eo senserit saepius expressit, & cum tyrannum appellauerit, & crudelitatis illum in quadam ad Cornelium nepotem epistola increpans, perditis profligatisque consilijs Caesarem usum fuisse affirmet. Nihil ergo reperimus in Caesaris uita quod digne laudari mereatur, praeter res bello gestas, quas

*Dictator.**Mores Caesaris*

quas non possumus negare non fuisse magnificas, licet patriae & ciuibus perniciosas, sed obscurentur paulo necesse est ea ipsa quam usus est in reipublicae perfidia & crudelitate. Sed de Caesare haecenus. Scipionis uitam quod nunc latine extet nulli ueterum scripsere, eo uiri ad omnia excellentissimi gesta singula ignorantur. Maiora quaedam sparsa reperiuntur apud uarios autores, quae prout facultas tulit in hanc epistolam conieci. Adolescentia eius non ignobilis fuit aut obscura, sed illustris & praedara, quae edidit egregia facinora omnium sermone celebranda. Morum quidem grauitate abineunte aetate, continentiam, integritate uitae, diuinam quandam indolem, & quasi praematuram senectutem in eo fuisse omnes tradunt. T. quidem Liuius usque ad deuictam Carthaginem, quo ad secundum bellum punicum attinet, Scipionis gesta complectitur. Ait non tantum ueris uirtutibus admirabile, sed arte quoque ab iuuenta in ostentationem earum compositum, pleraque apud multitudinem aut per nocturnas uisa species, aut ueluti diuinitus mente monita agentem. Qui mos per omnem uitam seruatus, uulgatae opinioni fidem fecit, stirpis eum diuinae uirum esse. Prima laus adolescentiae traditur, quod uix dum pubertatem ingressus, patrem P. Cornelium Scipionem consulem aduersus Hannibalem apud Ticinum pugnantem, ac saucium, interuentu suo seruauit, in quo singularis pietatis officium & patriae praestitit & patri. Id uero adolescentis facinus & supra illius aetatis prudentiam & robur, dum post acceptam Cannensem cladem reliquiae militum ad eum & Appium Claudium tribunos militum, summam imperij detulissent, nunciareturque iuuenes quosdam autore. L. Cecilio Metello de relinquenda Italia consilium agitare, Metelli domum petens, cum in concilium iuuenum quod erat allatum uenisset, stricto gladio mortem minitans, iurare omnes coegit, nunquam se patriam deserturos. His duabus tantum rebus etiam si reliqua aetatis acta deessent, multorum senum qui uiri clarissimi habiti sunt, adolescentulus gloriam aequauit, primum parentem, tum patriam ab interitu liberans. Attamen haec leuiora uidentur reddere quae sequuntur. Nam cum P. & Cn. Scipionibus in Hispania interfectis, deleto exercitu adeo res perditae & desperatae essent, reipublicae multis cladibus afflicta, ut nemo illuc cum Imperio proficisci auderet, reliquis maioribus natu cunctantibus ac recusantibus, solus quartum & uigesimum annum aetatis agens, eo se iturum Populo Romano. ultro spondit, magna animi fiducia, maiore futurae uirtutis indole, maxima patriae charitate. Non illum patris patriusque interitus, non exercitus concisi, non hostium uires, non Hispaniae rebus Romano. aduersae, non belli terror adolescentem deterruerunt quo minus ingenti animo aetate etiam pugnantem, eam prouinciam deposceret, in qua plus timoris quam spei propositum esse uidebatur. Itaque magno populi consensu tanquam factis ipsum ad Carthaginense bellum deposcentibus Hispaniae sibi decretae fuerunt, decem milia peditum, mille equites, praeter reliquias ueteris

*Scipionis uita.**Patris & patriae liberator.*

Hh exercitus

Hispanias su- exercitus concessæ. Ac tam parua manu Hispanias aggressus, Carthaginem
perat. nouam una die pugnando uicepit. Qua in re inter cætera uirtutis suæ ope-
 ra, ut mulieres tutæ essent ab iniuria militari summo opere curauit. Virginem
 eximæ formæ captiuam Principi Celtiberorum desponsatam coram se ad-
 duci, licet & uictor & adolescens prohibuit, eamq; uiro cum donis restituit
 intactam. Qua continentia & benignitate sibi Celtiberorum omnium beni-
 uolentiam deuinxit. Hispanias omnes, quas Carthaginenses post patris mor-
 tem occupauerant, gentem Barbaram & feram, cælis quatuor Pænorū exer-
 citibus, quatuor summis Ducibus suis ac fugatis, ipsis Hispanis qui descie-
 rant subactis in Pop. Rom. potestatem redegit. Ad Siphacem regem poten-
 tissimū profectus, ad amicitiam Romanorū traduxit, cuius uiolator Siphax
is consul. postea pœnas dedit. Deuictis Hispanis Romam rediens, consul factus est an-
 te tempus, cum nondum $xxiii$ excessisset ætatis annum. Consul in Sici-
 liam primo, post in Africam transijt cum exercitu quē nonnulli x milia pe-
 ditum, duo milia & cc equites, alij peditum xvi milia equites $m.$ & dc
Siphacem & *Hannibalem* *uincit.* qui uero magis v & xxx milia peditū equitūq; fuisse tradunt. Vbi pro-
 stitatis duobus Pænorum ualidis exercitibus, capto rege Siphace, pluribus
 urbibus v expugnatis, demum ipsum Hannibalem excellentissimū Impera-
 torum omnium, ipsius Rom. Pop. xv annis uictorē, acie superauit. Quod ne
 leui certamine aut Marte incruento factum uideatur xii milia ex Romanis
 in ea pugna cecidisse, atq; Hannibalē dixisse, post amissam uictoriam se nun-
 quam struxisse aciem melius. Liuius scribit: Hoc magno est argumēto, non
 cum exercitu inualido, non cum tyronibus, non cum barbaris, non cū igna-
 uo duce Scipioni certamen fuisse, sed cum robusto milite, cū ueteranis, cum
 assuetis Romanæ militiæ, cum sagacissimo Imperatore. Carthaginenses pa-
 cem ab Romanis petere etiam iniquissimis conditionibus coëgit. Ad trium-
Antiochum su- *perat.* phum inde redijt. Legatum postea fratri in Asiam contra Antiochū regem
 se iturum pollicitus est, ne fratri ad res bellicas infirmo prouincia eriperet-
 tur, belloq; Antiochū superauit. Hæc ab eo gesta bello accepimus ad eodē præ-
 clara, ut nulli Imperatorum secundus esse uideatur. Sed non minor uirtus
 eius domi conspicua fuit. Summam in eo comitatum fuisse ferunt, ad omnia
 ingenium docile ac promptum, mores probatissimos, auctoritatem uero per-
 maximam. Cuius rei illud habemus testimonium certissimum, quod cū duo
 Petilij trib. pleb. ei ad populum diem dixissent, qua die iudicium futurum
 erat conscendens rostra Scipio corona triumphali, hac die, inquit, Quirites,
 Carthaginem à uobis leges pacis petere coëgi, proinde æquū est nos in ca-
 pitolium ascendere, ac Ioui opt. max. gratias agere. Eum ex rostris assurgenti,
 populus uniuersus, equester ordo, & senatus in capitolium prosecutus
 est. Petilij solis in foro cum ignominia relictis. Sed tum maxime cū ea quæ
 ultro meritis eius à senatu & populo offerrebatur recusauit. Nam cū ob eius
 in patriam

in patriam atq; in singulos ciues merita singularia ad eum ornandum exqui-
 siti honores quærentur, cunq; patres conscripti statuam sibi in capitolio,
 in comitio, in rostris, in curia, in ipsa cella Iouis opt. max. decernerent, ima-
 ginem triumphali habitu in capitolinis puluinibus collocare uellent, cum
 continuum consulatum, perpetuam Dictaturam offerrent, nil horum neq;
 senatusconsulto, neq; plebiscito fieri passus est, maiori animo honores recu-
 sans, quàm effecerat ut illis dignus haberetur. Magna uir sapientia, in uirtu-
 te ipsa & parta laude satis præmij, satis honoris esse existimauit. Maiore ue-
 ro prudentia, qui id egit exemplo suo, ne similibus rerum cupiditas & licen-
 tia ad deteriores postmodum ciues perueniret. Hæc uirtutes tantam maiesta-
 tem Scipioni, tantam uenerationē apud omnes comparauerant, ut apud Lin-
 ternum exulantem prædones accesserint uenerabundi, tanquam aliquod nu-
 men diuinum, qui postem domus ueluti templi alicuius uenerantes, positis
 ante uestibulum tanquam loci sacri donis, exosculata Scipionis manu abie-
 runt. Magna profecto uis est uirtutis, ut etiam ab eis qui illam oderunt cola-
 tur. Ego quidem hunc solum diem, hoc prædonum testimonium omnibus
 triumphis Cæsaris antepono. Siquidem solum diem cum ueritate actum cæ-
 teris gestis à quibus abest uirtus, sapientes iudicant præferendum. Quid lo-
 quar de charitate eius in patriam: quam cum per omnem uitam representa-
 uit, tum etiam in morte, cum eius iniurias non nisi paruo titulo ultus fuerit,
 quo ingrata fuerit appellauit. Illud maximi animi & amoris erga patriam insi-
 gne indicium, quod cum sua magnitudo libertatem obumbrare uideretur,
 eoq; illius opes creuissent (ut refert Seneca) ut aut Scipionem libertati, aut li-
 bertatem Scipioni iniuriam facere oporteret, fatius existimans patriæ iniuri-
 as tollerare quàm inferre, secessit Linternum in exilium uoluntariū, ne liber-
 tatem publicam sua præsentia uiolaret. Ibiq; obiit diem suū uir adnumeran-
 dus inter præcos heroas, quos gentilis stultitia inter deos ascripsit. Quoni-
 am utriusq; uitam carptim retulimus, eos nunc ut luceat quod queritur inui-
 cem cōparemus. Scipionis adolescentiam tum probatissimi mores, tum fa-
 cta honorifica commendant continentia, pudore, modestiam plenam. Cæ-
 saris uero reprobant omnes flagitio & dedecore inquinatam. Scipioni fatali
 penè reip. tempore, & eo bello quo uires eius ferme cōciderant, ultro & an-
 te tempus Pop. Rom. nō priuata ambitione, sed utilitate communi coactus
 detulit consulatū, in quo Urbem atq; Italiam uarijs cladibus attritam, ex fau-
 cibus Hannibalis liberauit. Cæsar sua ætate florente repub. nilq; aduersi for-
 midante, largitionibus, ambitu, seditiosorum suffragio, factione Principum
 assecutus est Consulatum, in quo iecit fundamenta reipub. uertendæ. Sci-
 pio legibus obtemperans, atq; ea appetens quæ ad salutem pub. pertinerēt.
 Imperiū cum socio partitus est, Siciliam prouinciā sortitus, Cæsar conculca-
 tis legibus, solus Consulatum gessit, altero cōsule domi recluso, ut temp. pro-

Prædonum re-
uerentia erga
Scipionem.

Comparantur
in uicem Scipio
& Cæsar.

pria libidine conquassaret. Scipionem illustrant uirtutes permultæ, iusticia, continentia, grauitas, modestia, tēperantia, integritas uitæ, sanctitas morū, *Vitia Cæsaris.* charitas erga patriam singularis, Cæsaris nomen flagitia plurima dehonestant, rapinæ, furta, intestinæ dissensiones, ciuili sanguis, libido immoderata dominandi, stupra, adulteria, studiū lacerandæ patriæ, atq; animus ad omne facinus prōptus. Quo fit, ut ad hanc diem nil extet in quo Cæsar uestigium ullū uirtutis suæ possit imprimere. Nisi forsā studiosum esse ciuem sui profusum, alieni appetentem, furem, rapacem, adulterum, factionibus & perturbandæ reip. intentū laudi dandū putamus. Sequuntur deinceps res amborū domi & foris gestæ. Cæsar post XLIII etatis annum missus est, & quidē cum X legionibus ad Gallos, gentē barbaram & feram, sed bello insuetā, at is fuit exercitus, ea auxilia, is dux belli qui facile posset uictoria potiri, Romanus cōtra barbarū, armatus contra inermem, ueteranus contra tyrones, doctus rei militaris aduersus bellicæ artis ignaros, dux excellēs aduersus populos sine ducibus siue Imperatoribus bellantes, qui nihil præter impetū animi & uires corporum ad prælia afferebant, quod & prima contra Arionistū pugna clarissime ostenditur, & multis præterea in locis. Adiecit Romano Imperio Britanniam, in qua populus uagus & sine certo duce uiuebat, neq; domesticis, neq; externis bellis assuetus. Scipioni adolecētī prouincia Hispania decreta est cum duabus regionibus tantū ac reliquijs paterni exercitus cōcisi, Imperium in annū datum. Sed cōtra Hispanos homines feroces, exercitatos in armis, numero ac uiribus uirentes, contra Carthaginensū quatuor exercitus, uni duci aduersus quatuor Pœnorū Imperatores, quod nequaquā parui faciendum uidetur. Ducum enim in bello prudentiam, consiliū, uirtutē plus ualere compertū est, quam militū audaciam aut fortitudinē, quippe qui sine disciplina, sine duce seipos cōficiunt. His superatis, cæsis, expulsis, Hispaniam primo Rom. ditioni restituit. Cæsari data prouincia primū est in quinquentiū, Scipioni in annū. Et cum in Hispaniā profectus esset, & Consul in Siciliam, deinde in Aphricā transijt, licet in alium annū Imperiū illi fuerit prorogatū. Sed tamē v. annorū fiducia & animū & facultatē maiore attulit res maximas aggrediendi, quam unius anni Imperiū, quod an prorogari deberet erat incertū. Nō enim magna facinora paruo tēpore effici possunt, præsertim cum timeat successor, qui iam gloriā adeptā possit præripere. Quod & Lucullo accidit Mithridate & Tygramne regibus deuictis. Et ipsum Scipionē ferūt dubitasse, cū diceret, nisi successorē partē iam per eū gloriæ timuisset, nō ad petendā pacē, sed ad dedendā ciuitatē compulsurū fuisse Carthaginēses. Cæsar Pompeiū superauit, Scipio Hannibalē præstantissimū omnium qui unquā fuerunt Imperatorē, Cæsar Iubam regē Numidię deuicit, Scipio Siphacē potentissimū regē acie superatū, captumq; Romā misit. Cæsar Pharnacem regem Asiæ parua manu, leui prælio, nullo labore ut ipsemet testatus est, pfligauit, *Vitia*

Scipio Antiochum regē Græciæ insultantē belloq; Rom. Pop. laceſsentē magna cura & uirtute cōpressit. Quamobrem quoniā uirtus sola est quæ uiros *Præfertur Scipio Cæsari.* claros præstantes, dignos gloria & laude solet efficere, uitia uero detestādos, nec unquam obscurū aut dubiū esse debet recte iudicanti utriusq; facta, atq; ea recte mente expendenti, uirtute & recte factis Scipionē multo superiorem Cæsare extitisse, gloria uero militari & rebus gestis nulla ex parte inferiorē. Nam alterius uitā multis officijs & in reip. meritis præclarā constat fuisse, alterius pluribus flagitijs obductam. Scipionis liberalitas, beneficētia, pudicitia, castitas, Cæsaris furta, rapinæ, supra & lasciuia ostendunt. Alter adolescentulam & ipse adolecēs uiro tradidit intactam, alter iam senex Cleopatram alterius coniugem abduxit. Alteri ocīū, pax, salus patriæ, alteri discordiā, bella, & patriæ perniciēs cordi erāt. Scipioni honores & dignitates ultro offerebantur, Cæsar per uim & ambitū auferebat. Scipio oblatam reip. Diētaturam, Cæsar extorsit. Alter libertatē sui populi conseruauit, alter rededit in miserrimam seruitutē. Scipio ne libertati patrię officeret sponte in exilium secessit, Cæsar ut libertatem eriperet præstantissimos ciues exulare coëgit. Alter ad cōseruandam patriam sua cōsilia direxit, alter ad delendam & prosternendam. Adde quod nomen Cæsaris docti omnes uiri execrari & odio habere deberent, non enim magis patrię quam latinæ linguæ & bonarum artium extitit parricida. Vnā enim cū libertate corrui latina eloquentia & studia literarū, quæ in iplo flore prius fere quā inciperent extincta sunt. Erat in culmine eloquentia, erant cæterarū bonarū artium incrementa, quæ statim prostrata re publica defecerūt. Erant complures uiri doctissimi simul eloquentissimi, quos ciuili clades absumpsit. Vigebant studia philosophiæ & cæterarum liberalium artium tempore libertatis, quam nisi deleuisset Cæsar, creuissent latina ingenia, neq; Græcis ullo doctrinarum genere celsissent. At uero libertate extincta, subsecuta sunt imperatorum portenta nepharia, qui & doctos semper ac uirtutem oderūt, & aduersati sunt literarum studijs & doctrinæ. Habes à me iocundissime Scipio quod postulasti, nunc & tuum & aliorum iudicium sit liberum, ut quisq; sentiat quid uelit. Vale. Quarto idus Aprilis Florentiæ.

*Defensiuicula Poggij Florentini Contra Guarinum Veronensem,
Ad Franciscum Barbarum. S. D. P.*

NVper cum exercendi ingenij causa mi Franciscæ, epistolam quandam ad Scipionem Ferrariensem scripsissem, in qua Scipionē superiorem, & Cæsarem inuicem comparans, priores partes tribueram Scipioni, Guarinus noster Veronēsis uir doctissimus, & meus ut ait amicus, cum epistola in eius manus deuenisset, sumens causam Cæsaris, scripsit ad me libellū quempiam pergrandē, in quo non tantum Cæsare tueri, quantū me obiurgare, in me inuehi uelle uidetur. Nam & in quodā quasi opusculi sui proœmio, quod

Hh 3 eitan

ei tanquam appendiculum ascribit, me Cæsaromastigen, & magis audacem quam fortem scribit, & pluribus in locis contra ac ius nostræ amicitiae requirit in me acriter incurians, sæpius me cõpellit uerbis mordacibus, multa dicens quæ sapientius atq; honestius tacuisset. Equidẽ nisi Guarini nomẽ esset ascriptum, suum opus minime putassem, ita enim inepte multa probare nititur, ita leuibus quandoq; nititur argumẽtis, ita in Catonem maledictis insultat, oblitus facultatis & ingenij sui, ut qui scripta nesciat à Guarino, à rabula quodam atq; inani litigatore censeat esse conficta. Nam cū Guarinus uir doctus atq; eloquens exiltimetur, hæc eius oratio nullam neq; doctrinam, neq; eloquentiam redolet. At uero ipse tanquam nobis phœnicem ex Arabia attulerit, iactat se, profilit, iurgat, sibi plaudit tanquam in choro discipulorum suorum constitutus, qui si illi assentiuntur, si laudant doctrinam, si ingenium admirantur, si contra nõ audent, nequaquã iudicet itidem alios facturos. Vi deo tamẽ quid uir eruditissimus sit secutus. Præstantissimus atq; omni laude uir dignus Leonellus Estensis Cæsaris partium est fautor, uult ergo Garinus cui se totum dedit, etiam hoc nouo opusculo dedicare, ei maxime placere studens, quem nouit actorum Cæsaris defensorem. Sed debuit si Cæsaris patronus esse uoluit, & eius acta tueri, illum laudare, extollere & magnificare, atq; amplificare res gestas, postremo si libeat gentiliũ more ut Deam colere, hoc facere uel eloquenter, uel quantum uis impudenter potuit, me etiam nõ contradicẽte. Quid enim mea refert quibus laudibus Cæsarẽ Guarinus efferat, aut ornet: Sed dum mea dicta reprehendit, dum arguit, dum infectatur, dum in me impetũ facit, non tantũ Scipionis aut Cæsaris, quantũ mea causa mihi ad ea necessario respondendũ putauit. Cum uero ego existimẽ non certamen partiũ, sed cõmunium studiorũ inter nos debere esse concertationẽ, ac fatis esse ea asferre, quæ nostrã causam probabilẽ reddere uideantur, decreui licet paulum cõmotus animo, quo potero tamẽ modestius defendere causam semel susceptam, quam non solũ ut deseram rationes me Guarini non induxerunt, sed ad tuendam sententiam ardentius & constantius impulerunt. Talis est enim Guarini defensio, talis argumẽtatio, ea testiũ productio, ut qui uelit Cæsarẽ in hac causa succumbere, hunc solũ gaudeat sibi oblatum esse patronum. Si qua uero in re Guarinus uiolatam putauit exiltimationẽ suam, in se hanc culpam conferat qui non necessario me lacesiuit. Ego satius satisfacere duxi honori meo, quam illius opinioni. Ad te autẽ mi Franciscẽ institui scribere hanc meam defensionẽ, ne illi respondens cogeret prouocatus aliquando ut sit, par pari referre. Simul illud occurrit, cū Guarinus elegit certũ iudicem suæ factionis qui inter nos discernat, equũ esse me quoq; mihi cõparare qui mihi in hac causa arbiter assistat, ac rectã sententiã ferat. Scio equitate tuam, noui animi moderationẽ, pspexi rectũ iudiciũ, & cū in præclarissima omnium repub, sis natus atq; educatus, inq; ea administranda plurimũ uersatus, confid o

Franciscũ cau-
se arbitrum
ponit.

cõfido te rectissime de hac nostra cõtrouersia, in qua de oppressa Rom. pop. libertate agit, in qua p uiro uirtute, pro honestate, pro uera gloria quæ a me defendunt, certatur sententiã esse laturum. Oro te autem per nostram amicitiam, quo rectius tibi rationes utriusq; innotescant epistolã meam primum legas, tum Guarini libellum, deinde hanc meam defensionẽ, hoc maxime modo, quid a me dicat, quid ab eo obijciat, quid a me defendatur intelliges. Sed ut iam ad causam ueniamus, constituendũ nobis est, quæ a Guarino mecum sit cõtrouersia. Nempe de Scipionis & Cæsaris præstantia. Ego superiorem Aphricanũ laude, uirtute, gloria præstantiorẽ Cæsare fuisse cõtendo. Guarinus cõtra sentit. Hoc ut possit facilius cognosci, primũ omnium est nobis quid sit gloria, diffiniendũ, qua si & argumentis & testibus docuero excellere Scipionem, superior sim in causa necesse est. De gloria igitur eorum & uirtute primum erit dicendũ, tum accedam ad confutandas Guarini rationes. Gloria est inquit Cicero in tertio Tusculanarum quæstionũ, consentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de eccellente uirtute. Idem in prima Philippicarũ. Gloria est ait laus recte factorum, magnorũq; in rem pub. *Gloria* meritorũ. Igitur cum Cæsaris nullã bonorũ laudẽ, nullã uocẽ incorruptã bene iudicatiũ de aliqua sua excellenti uirtute scriptã inuenerimus, recte uero illius facta admodum pauca extiterint, & qui de repub. pessime meritus fuerit, Scipionis uero una omnium bonorum fuerit consentiens laus, unus sermo mirabilium uirtutum recteq; factorum suorum, inq; rem publicam meritorum excellentium, ut autores uerissimi ac probatissimi monumentis suis tradiderunt, necesse quidem est, ut cum uirtute extiterit longe clarior, & gloria quoque superior uideatur. Ut enim idem inquit Cicero, multis est in uirtute assensus, ut is gloria maxime excellat qui uirtute plurimum præstat. Si quis autẽ Guarino similis dubitet de uirtute Scipionis, aut quãta in eo uirtutũ præstantia fuerit ignoret, audiat Valerium Maximũ sexto memorabilium libro. Scipio autem Aphricanus superior inquit, quem Diij immortales nasci uoluerunt, ut esset in quo se uirtus per omnes numeros hominibus efficaciter ostenderit, & reliqua. A. Gellius noctium Atticarum libro septimo cum de ingente angue qui in cubiculo ac lecto iuxta matrem Scipionis cubare uisus est absente marito, scriberet, Scipionem inquit impendio magis ex rebus gestis quam ex illo ostento uirum esse uirtutis dinixã creditum est. Alio etiam in loco libro quarto, Scipio Aphricanus antiquior quanta uirtutum gloria præstiterit, & quam fuerit altus animo & magnificus, & quam sui conscientia subnixus, pluribus in rebus quæ dixerit, quæq; fecerit declaratum est. Hoc de Cæsare nunquam legit scriptum Guarinus, neq; eius uirtutes ab ullo autore descriptas. Affert Plutarchum qui Cæsarem præfert cæteris Ducibus Romanis magnitudine rerum gestarum, de uirtute uero magnum silentium. Neq; iniuria, magnitudo enim rerum scelera & mala fa-

Hh 4 cinora

cinora quæ admittit, ita ut non sequat ut qui magnas res gesserit, intelligat & cum uirtute gessisse. Constat igitur Scipionem, cum uirtute Cæsarem superarit, & gloria quoque fuisse superiorem. Hoc ut fiat manifestius, alia quedam de gloria sententia Ciceronis proferenda est in oratione pro M. Marcello, ex qua Guarinus multas laudes in Cæsare colligit. Gloria est inquit illustris & peruagata magnorum uel in suos, uel in patriam, uel in omne genus fama meritorum. Hæc diffinitio si uera sit, gloria longe Scipio Cæsarem antecellit. Primum quæ merita Cæsaris in suos fuerint referat Guarinus, qui Græcis suis delectat, ego apud Latinos nulla fuisse cognoui, nisi quod Octavianum adoptauit in filium, eumque ex dodrante reliquit heredem, quod & quidam turpi amore factum tradiderunt. De genere uidelicet hominum certe pessime meritis est, clades, perniciesque gentium & populorum. Siquidem plurimas urbes rapuit, uastauit, diruit, dirupit ob prædam, non ob delictum. Exceptis ciuibus Romanis, quos propter dedecus in rationes referri uetuit. Vnde decies centena milia hominum sua opera interierunt, quod deplorandum uideretur etiam totidem milibus ciuium interfectis. Aut illud restat, ut in patriam sint merita singularia, quam prodidit, prostrauit, uertit, afflixit, ac peremptis tot triumphalibus senatorijs ac prætorijs uiris, tot ciuium milibus trucidatis, populum Romanum quadringentis amplius annis cæteris gentibus imperantem sibi seruire coegit. Quanquam Guarinus ab eo libertatem conseruatam (quod suo loco resellemus) impudicissime contendit contra omnium prætorum excellentium uirorum sententiam atque autoritatem. Age nunc Scipionis merita referantur, quamuis prima inopia scriptorum, apud quos non reperitur scripta Scipionis uita sicut & Cæsaris, cuius gesta & ipsemet, & Suetonius & Plutarchus literis tradiderunt, sed tamen afferentur nonnulla quæ à uarijs autoribus scripta reperiuntur. Et primum in suos merita egregia extiterunt. Nam decem & octo annos natus, patrem apud Ticinum ut L. Valerius, ac Plinius uerissimi autores asserunt, singulari (ut ait Plinius in libro uirorum illustrium, qui ei ascribitur) uirtute seruauit. Et legatus fratri ne sibi honor prouinciæ eriperetur, Antiochum bello superauit. Quæ in patriam fuerint Scipionis merita tum testes sunt permulti, tum uero Seneca grauissimus autor qui scribit Romam soli Scipioni debere, quod semel fuerit tantum ab hostibus capta. Beatus Augustinus Romanæ urbis atque Italiæ liberatorem appellat. Silius quoque Italicus cum Cæsarem multa cognosceret gessisse ex quibus suum poema ordiri potuisset, tamen quia sciebat uirtutibus ferè uacuata & in perniciem patriæ redacta, Scipionem delegit, in quem cum propter eius præclara in patriam merita multas laudes congestisset, tandem in fine sui operis cum meritis & laudibus æquat Romulo & Camillo, alteri conditori Urbis, alteri restitutori. In omne autem genus Scipionem meritis claruisse constat, quæ quoniam sunt permulta, pro ut capta noua Carthagine

custodia

custodia mulierum, restitutio nuptæ adolescentulæ, & alia plurima per omnem uitam, breuitatis causa omitto. Hoc Senecæ dictum in quadam epistola non post ponam, Scipionis animam in cælum rediisse ait, ob egregiam moderationem ac pietatem quæ magis admirat cum patriam relinquit, quam cum defendit. Transeo plurima T. Liuij testimonia de uirtutibus Scipionis, quoniam in priori quam dixit, carpit Guarinus epistola, relata sunt. Hoc solum recitabo quod est in octauo belli punici libro. Cum cæteri inquit læticia gloriaque ingenti eam uulgo rem ferrent, unus qui gesserat inexplabilis uirtutis ueræque laudis, & reliqua. Hæc sunt testimonia uirtutum P. Scipionis scitis certa ut opinor, quibus cogatur assentiri nunc Guarinus, laude gloriæ longe antecellere Scipionem. Afferat nunc ipse si potest Cæsaris uirtutes, afferat qui eas scripserint autores. Sed nullæ ferre sunt, non potest, nulli extiterunt, aut admodum pauci, & hi adulandi gratia si qui reperiunt, qui excepta uictoria ciuili, qua clementer usus est, à uirtute Cæsarem laudant. At Guarinus solus exoritur post multa secula qui se eum nimium dicat. Sed cum illum multis uirtutibus claruisse dicat, nullam profert penitus, non continentiam, non integritatem, non iusticiam, non fortitudinem, non alterius uirtutis uestigium ullum, sed ad ridicula quedam descendit quæ suo loco confutabunt, ut cum nando periculum euasit uestem mordicus trahens, ducit pro fortitudine. At id non fortis uiri, sed temerarij potius indicium fuit, cum se in eum locum coniecisset, unde nisi nando non posset euadere. Si quidem fortitudo est, cum pericula certa & deliberata ratione suscipimus. *Fortitudo.* Complectet tamen laudes Cæsaris quæ continenter in oratione habita pro M. Marcello, non ab oratore ut alij scripsi, sed à tempore & causa prolata. Nam quid Cicero de eo uere & ex animo senserit non uidet legisse, cui euenit quod negligentibus aut captiosis solet mercatoribus, qui cum unam paginam in libris rationum suarum in qua debitores conscripti sunt legerint, reliquam quæ continet creditores occultant. Ex quo prouerbiū est exortum, aliam euolue paginam. Legit Guarinus Ciceronem ubi Cæsarem necessario laudauit, audiat nunc qui scripserit uiuo Cæsare cum libere loqui potuit, & postmodum Cæsare interfecto in epistola quadam ad Atticum: O hominem mentem & miserum ait, qui ne umbram quidem unquam honesti uiderit. Hac sola sententia non ex necessitate causæ, sed ex ueritate etiam uiuo Cæsare prolata omnes superiores laudes oblitterauit. Considera hoc diligenter mi Francisce, ne dum honestum, id est, uirtutem non fuisse in Cæsare unquam, sed ne umbram quidem illam quidem conspexisse uirtutis. Quid idem post Cæsaris interitum, quid scribit: Existimo siquidem Guarinus memoriæ mandasset, paulum fuisse de scribendi licentia remissurum. Sed Tullium audiamus insolentiam Guarini reprimentem in officiorum lib. 1. Declarauit id modo temeritas C. Cæsaris qui omnia diuina & humana iura peruertit, per eum quæ sibi ipse opinionis errore finxerat principatum. Omnam laudem, omnia diuina & humana iura temeritate

tate & errore Cæsaris euerfa. In 2. autē libro. At uero hic uictor nofter nūc quidem uictus quæ cogitauit ea perfecit, cum eius iam nihil interesset. Tāta ideo in eo libido peccandi fuit, ut hoc ipsum eū delectaret peccare, etiā si causa non esset. Et deinde cum de Sylla quædam dixisset, secutus est inquit, qui in causa impia, uictoria etiam fœdiore non solum singulorū ciuium bona publicaret, sed uniuerfas regiones prouinciasq; uno calamitatis iure comprehenderit. Hæc sunt uere Ciceronis uoces, tunc expressæ cum libere & palā posset fateri quid sentiret. Vides Franciscæ quantum à Tullio laudetur Cæsar. Si hoc laudi tribuit Guarinus, hominem amentem, miserum, nullam curam uirtutis habentem, temerarium, peruersorem diuini humaniq; iuris, incensum libidine peccandi, bona ciuiū & prouincias impie publicantē describere. Sed & Lucanus furem, sanguinolentum, adulterū describit Cæsarem, rara in eum uirtute collata. Credo hoc in loco Guarinū tot ac talibus testibus conuictum, nisi uelit esse nimium impudens, proculdubio cōcessurū, Scipionem nostrū suo Cæsari gloria anteire, cū alterius uirtutes ante oculos conspiciat alterius scelera & delicta, nisi forte si qua pestis ac perniciēs orbis unquam fuerit laudanda, si qua salus, si quod præsidium uituperandum putet. Quoniam non solū grauissimorū autoritate testium, sed & ipsius ferè uirtutis testimonio excellentior Cæsare Scipio comprobatur. Nunc ad ipsius Guarini scripta & testimonia discutienda ac reprobanda ueniamus. Equidē uoluissē admonuisse Guarinum uerbis potius quā literis errorum suorū, cum sint permulti, cuius ob honorē quem uehementer diligo, tacuissē potius quā ad hoc scribendi officium descendissē, si honor meus pateretur. Sed totiens me arguit, totiens me tanquam censorio edicto compellat, totiens me tanquam manifesti erroris castigat, etiā petulantibus uerbis me Cæsarem insectari dicens, ut necessitatem quandā mihi imposuerit ad hæc rescribendo. Primam omnium argumentationē Guarinus quam ex ultimis uerbis meæ epistolæ assumpsit, in fronte tanquam robur fortissimū totius disputationis collocauit. Dixi Cæsarem non magis patriæ quā latinæ linguæ & bonarū artium fuisse parricidā, propterea quod sublata repub. latina eloquentia corruisset. Hæc à me scripta acriter reprehendit, nullis utitur testibus ad causam accommodatis, sed recenset qualdā ratiūculas inanes ac per leues quæ minime cōueniant nostræ disputationi, ut nō solū non oriant mures ex eo in quo uagat campo, sed ne locusta quidem. Ait. Ab eo autē quod abs te nuper rime dictū est inchoemus, & ultima profert epistolę. Quo in loco si uellē, possem dicere Guarinum non satis recte locutum esse latinę. Nuperrime em̄ nō locum aut ordinē, aut tēpus significat, neq; magis quod est à in principio positū cōprehendit, q̄ quod in fine, id extremū, ultimū, postremū & similia, nō nuperrime dici solet. Item extinctū doctrinę splendorem indignum facinus scribit

Respondet obiectis Guarini.

scribit, à me autem non extinctam eloquentiam, sed corruisse est positum. itaq; mutat & permiscet uerba, neq; quid à me dicat, neq; quid ab eo resellat intelligens. Hæc autē leuiora, sed quibus tandē argumētis castigat erratū meum. Nempe luculentis & ex intima arte dicēdi affirmat multis rationibus & testibus, Cæsarem doctissimū atq; eloquentissimū extitisse. Nam in causa certa re nō dubia uti testibus nō necessarijs. Ego culpa Cæsaris extincta repub. latinā eloquentiā & literarum studia dico excidisse. Cum em̄ exercitiū fori Romanam eloquentiam in supremum culmen eduxisset, cum apud populum ius cōcionandi multos ad dicendi studium excitaret, cum honor dicendę sententię in senatu ad artē oratoriā impelleret, postq; Romani imperij potestas ad unius arbitrium peruenit, cecidit mos patrius, ut parū in foro, nihil apud populum, minimū ageretur in senatu quod eloquentiam requirere uideret. Nam partes populi nullę erant, senatus quod uni placuerat decernebat, in foro pauca antiquitatis uestigia remanserunt. Guarinus uero Cæsarem & eloquentem, & multa opera scripsisse cōtendit. Quis hoc sibi negarit. Ego quoque eloquentiorem fuisse Cæsarem q̄ ipse tradat affirmo. Sed quid hoc ad rē pertinet nostram: Doctissimū fuisse Alexandrum accepimus, & tamen Calistenē philolophū interfecit. Nero fuit doctissimus, sed & Lucanū & Senecam & multos præterea uiros doctissimos interemit. Non dico Cæsarem doctos uiros necasse, neq; odio habuisse studia literarum. Vellem Guarinus adesset, excitarem eum paulū à somno postq; ita negligenter tanquam stertens intelligit quæ à me dicuntur. Ego iterum affirmo, ex interitu reipub. & libertatis Romanæ, cuius & origo & causa Cæsar fuit, splendore linguę latinæ esse collapsum. Sed quam ridicula sua argumenta cōnectit. Ait Ciceronem plura euerfa quā stante repub. scripsisse, & luculentas quoq; orationes post uictoriam Cæsaris etiam in iudicijs habitas edidisse. Verum ego dixerim Ciceronem post oppressam à Cæsare libertatem stupidū quendam euasisse, aut mutum, aut elinguem. Describit multos excellentes uiros qui post Cæsarem extiterunt, Salustiū, Cornelium nepotem, Pompeiū, Trogum, T. Liuium, Virgilium, Senecā, Horatiū, multosq; præterea, sed nimium uidet rationē ignorare. Primū Salustius, Cornelius Nepos, ac Trogus floruerunt reipub. tempore, siquidē pater Trogi cū Cæsare militauit. Virgilius, Horatius, Liuius, Seneca, orti & nutriti sunt in gēte repub. Nā T. Liuius cū Cæsar est interemptus, agebat xvi ætatis annū. Seneca (ut ipse testat) Ciceronē audire potuit declamantē. Virgilius xiiii annos erat natus, cum apud Pharsaliam pugnatum est inter Cæsarem & Pompeiū, Horatius xvii annos. Itaq; quod docti & eloquentes postea extitere, aut libertatis tempore orti illam priorē eloquentiam hauserunt, aut paulo post, cum aliqua prioris eloquentiæ semina superessent. Nimium uero longius prouehitur Guarinus studio mea dicta resellendi quā ueritas patiat. Ait etiā multas præclaras artes post de-

Eloquentia Romana quomodo corruerit.

Doctiorū Romanorū temporā.

le tam

letam rem pub. subtilius & ornatus uiguisse. Debit eas referre ut sibi fides aliqua haberetur. Nicolaus uero noster, pluresq; uiri doctissimi omnes artes in peius didicisse affirmant. Deinde (ut de tenuioribus inq; artificijs loquar) fuisse præstantissimos grâmaticos, Seruiū, Priscianum, Donatū, Caprum & reliquos affirmat. Ego & doctos illos uiros fuisse concedam, unâ certe Varronis de lingua latina pagellam omnibus qui post eum fuerūt grâmaticis antepono. Comicos nullos retulit qui fuerunt post amissam populi libertatem, ne oratores quidē, quos Ciceroni uel Cæsari, Hortensio, Crasso, Antonio, Bruto, ipsi C. Cæsari etiâ longo interuallo posset conferre ullos refert. Pictores nō uult silentio præterire, sed ad eos nominâdos penitus obmutescit, philosophos tacere uult, cū eos nominare nequeat. Et tamē Senecę, Plinij, Boetij meminit. Seneca ex nostris est. Plinius quid in philosophia scripserit ignoro, ut debeat inter philosophos numerari. Boetij uirū doctissimū fuisse nequaquam abnuo, sed nullo modo cū M. Varrone in philosophia, aut Cicerone cōparandum. Deficere sibi diē dixit, si disertos aut eloquētes uelit cōmemorare, nec tamē quēpiam refert in tanta copia, præter Ciceronē, tanq; & ipse tēpore Imperatorū fuerit. Transit ad iurisconsultos, qui post illa ut ait tēpora supra modum eluxerūt. Sed peruicax erit, si eos Sceuolæ, si Ser. Sulpitio, qui solus CLXXX libros de iure ciuili edidit, si C. Trebatio, multisq; præterea qui cū repub. floruerūt existimet cōparandos. Deuenit ad scientiā medicinę quā eruditam, ornata, ac perfectius elimatam affirmat, sed qui latine medicinę illustratores extiterūt nō profert. Postremo ad theologos descendit, interpretes ut ait sacrarū literarum, & diuinarum institutionū autores. Quale rei pub. tēporibus cum saluator noster in mundū esset natus, hoc genus doctrinæ esse potuisset. Hoc tamen affirmo, si cum libertate Rom. pop. uiguisent, multo doctiores atq; eloquētiore fuisse futuros. Cōcludit tamen aliquando atq; ait, me falso lugere bonarū artium & eloquentię ruinam & interitū. Nō patiar Guarinū diutius errare in hac sua inepta conclusiuncula, & quanq; nō meminim eloquentiam interijisse à me dictū, tamē si dixissem, testimonio Ciceronis licuisset. Ego ortos stante repub. Oratores, Poetas, Historicos, Philosophos, Iureconsultos longe his præstare assero, qui postmodū fuerūt eloquentia & doctrina, latinā uero eloquentiam corruisse reipub. gubernatione submota, Guarinus tanq; defunctā & extinctam dixerim in eius funere lamentatur. Non nego eos qui sub Imperatoribus uixerūt fuisse doctos & eloquentes, sed longe distare à facundia atq; elegantia superiorū, & neq; doctrina illis neq; ingenio pares. Quod si ille cōtentionis cupidus negaret, agetur causa testibus præclarissimis, quorum autoritate paulo inferior est Guarinus. Et qm̄ ipse me me falso lugere dicit eloquentię ruinā atq; interitum, asserat etiam si laudat falso id scripsisse Ciceronem, cuius eadem est sententia. Inquit enim in libro Officiorum 2. Admonebat me res ut hoc quoq; loco intermissione

eloquentię

eloquentiæ, ne dicam interitū deplorarē. Sed tamen uideamus quibus extinctis oratoribus, q̄ in paucis spes, quā in paucioribus facultas, quā in multis sit audacia. Accipe & alios, quorū est & mea sententia, quantū latina eloquentia fuerit diminuta. Vir doctissimus Seneca in proœmio declamationū, quicquid inquit Romana facundia habuit, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia quæ lucem studijs nostris attulerūt, tunc nata sunt in deterius, quotidie data res est siue luxu temporum (nihil est enim tam mortiferū ingenijs q̄ luxuria) siue cum plurimū pulcherrimæ rei cessisset, translatum est omne certamen ad turpia. Nescio an tibi satis probatus testis Seneca uideat contra inanē Guarini opinionē. Accipe tertij quoq; grauissimū historici doctissimi Cornelij Taciti testimonium, qui uel solus Guarinum deiciat ex arce utputa Mineruę. Hic in proœmio libri XVII. scriptum ita reliquit. Nam post conditā Urbem CXX annos prioris æui multi autores retulerūt, dum res pop. Rom. memorabant, pari eloquentia ac libertate, postq; uero bellatum est apud Actium, atq; omnem potestatem ad unum referri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere, simul ueritas pluribus modis infracta, primū inscitia reipub. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut odio aduersus dominantes. Cū ergo & Senecę uerbis, quibus illa præclara ingenia Ciceronis etate nata esse, deinde in deterius decreuisse affirmat & Taciti testimonio, asserentes magna illa ingenia post imperiū ad unū delatum defecisse, apertissime constet quata iactura sit secuta in literis latinis libertate amissa, rectissime scripsisse me dico in priori epistola, latinā eloquentiam corruisse. C. quoq; Cæsarem qm̄ reipub. delendę origo & causa fuit, cuius ruina eloquentiæ quoq; & studiorū ruinam traxit, rectissime ex eo dici potuisse linguæ latinę & bonarū artium parricidā. At uero instat Guarinus satis inconcinne, negat extinctam aut diminutā Cæsaris opera libertatem Romanā, sed auctam & uiuacē factam esse cōtendit. Idem affirmat uiguisse senatus auctoritatem, quæstorū, prætorū, censorū, imperatorū, consulū, ordinariā seruatam creationē, rem Rom. ad eū in pristinū gradum ordinēq; redactam, ut nulla iudicijs legib. cogēdo senatui uideret allata mutatio. Horū tanq; certissimum affert argumentum, quod Rom. imperij fines fuerint longius latiusq; propagati, in quo pluribus quam causæ suæ conferat uerbis euagatur. In calce autē sui libelli, quid si non imminutam, sed restitutam & in melius redactam libertatem inquit Cæsaris cura similiter & administratione reperiemus? An obscurum est inquit Cæsarem senatum suppleuisse, prætorū, ædiliū, quæstorū, minorū etiam magistratuum numerū ampliassse. Argumentum restitutæ & in melius redactę libertatis iudicat suppleuisse senatū, in quē omnē illam barbarorum fecem coniecit, unde exortū est Gallos in Curia brachas deposuisse. Ampliassse numerum magistratuum, quos satellitibus suis & sicarijs repleuit, octoginta inquit ciuium milia in transmarinas colonias distributa, in

li urbem

urbem ciuilibus bellis exhaustam reuocauit. O deus immortalis ubinā gentium se putat scribere Guarinus? Nempe si apud Italos, ubi sunt plures uiri eruditissimi tum græcis, tum latinis literis instituti se loqui putasset, ne quā suum libellum tot ridiculis & somnijs referisset. Credo eum græcis adeo operam dare, ut latinos negligat, quanq̄ & græci Plutarchus & Dion, quos cōmemorat, sapius si recte inspicit cōtra se sentire uideant. Sed ut hūc libertatis assertorem diligentius scrutemur, ait se contēdere libertatem Romanā Cæsaris opera auctam esse & inuacem effectam. O uocē docto uiro indignā. Loquor apud te Francisce, quē scio hęc Guarini causa grauer ferre. Adeo ne sibi blanditur, adeo ne sibi fauet & studijs suis, ut audeat totiens repetere, auctam opera Cæsaris libertatem Rom. pop. contra omnū qui unq̄ scripserunt autoritatem. Tibi notus est Cicero. Nam forsā Guarinus eum cōtemnit tu eum quātifacias scio. Ad libros suos, & eos maxime qui sunt de Officijs, in quibus tanq̄ philosophus loquitur ex ore ipsius ueritatis. Cum autē dominatu unius omnia tenerent inquit, neq̄ esset ulq̄ consilio aut autoritati locus. Et deinde. Cum resp. in qua omnis mea cogitatio, cura, opera poni solebat, nulla esset omnino. Alio in loco extinctum esse senatū, deleta iudicia querit. Etiam eisdem libris. Nec uero huius tyrāni solum, quē armis oppressa pertulit ciuitas, interitus declarat, quātum odium hominū ualet ad pestem, sed reliquorum similes exitus tyrannorū, quorū haud serē quisq̄ interitum similem effugit. Paulo autē post: Parietes modo urbis stant, hiq̄ ipsi iam extrema scelera metuētes, rem uero publicam penitus amisimus. Ipsemet Guarinus refert uerba Tullij, assentis plura se euerfa quam stante repub. scripsisse. Pluribus insuper in locis querit reipub. calamitatem. Solus ergo Cicero testis copiosus, nisi eum Guarinus eijciat, cogit illum uel reluctantē ac tergiuersantē assentiri se falsa literis suis mandasse, cum extinctum senatum, deleta iudicia, reipub. amissam, euerfam, ciuitatem tyrannide Cæsaris oppressam totiens describit. Seneca insuper neq̄ Catonē post libertatem, neq̄ libertatem uiuissē se dicit post Catonem. Verum ipsum alio suo testimonio cōuincamus. Superius inquit, multas post Cæsaris uictoriam à Cicerone etiam in iudicijs habitas esse orationes. At hęc solę sunt quę pro Q. Ligario, & rege Deiotario feruntur. Si alias nouit ipse Guarinus, recenset. Qui ergo iudices extiterunt? Num ex ordine senatorio? num equestri? num per populū elati? num ipse prætor? apud quem priuatę causę sapius agebantur. Nihil minus. Qui nam igitur hi iudices fuerunt? Solus Cæsar. Qui causam audiuerunt? Unus Cæsar. Qui iudices sententiam tulerunt? Nempe unicus Cæsar. Qui reos absoluerunt? Ipsemet Cæsar. O præclarū & à Guarino productum iudicium libertatis. Quod maius, quod manifestius, quod euidentius testimoniu afferri potest libertatis amisse, quam unius solius arbitrio, non autoritate senatus, non permisso populi fieri iudicia, causas agi & reos absolui? Fori ergo & iudicio

rum more sublato aut doceat Guarinus quod unq̄ potuit, id legibus Cæsari licuisse, aut uelit nolit, fateatur necesse est Cæsarem fuisse tyrannum extincta populi libertate. At propagatum imperiū affirmat. Quid hoc ad libertatis causam pertinet? Quasi non potuerit etiam libertate amissa Romanū imperium augeri. Illud enim ruditer posuit, consilium prætorum, censorum, quæstorum, imperatorum creationem ordinariam esse seruata, hūc locum ait paucis absoluam. Accipe Suetonij uerba quę si legisset Guarinus, in has ridiculas ineptias non incidisset. Cum de insolentia Cæsaris loqueretur. Pergrauant inquit, cetera facta dictaq̄ eius ut abusus dominatione & iure celsus extimetur. Non enim honores nimios modo recepit, ut continuū consulatū, perpetuam dictaturam præfecturamq̄, morum insuper prænomen, Imperatoris cognomen, patris patrię statuam inter Reges suggestā in Orchestra, sed & ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est. Nonnullos honores ad libidinem cepit & dedit, tertium & quartum consulatū titulotenus gessit, contentus Dictaturę potestate, atq̄ utroq̄ anno binos consules substituit sibi, ne ternos nouissimos menles ita ut medio tempora comitia nulla haberit, præter tribunorum & ædiliū plebis præfectosq̄ pro prætoribus constituerit, qui præsentē se res urbanas administrarent. Pridie autē Kalendas Ianuarias repentina consulis morte cessantē honorem in paucas horas petenti dedit. Eadem licentia spreto patrię more, magistratus in plures annos ordinauit, decem prætorij uiris consularia ornamenta tribuit, ciuitate donatos, & quosdam semibarbaris Gallorū recepit in Curiam. Neq̄ minoris impotentię uoces propalam edebat, nihil esse amplius reipub. q̄ appellationem sine corpore & specie. Syllam nescisse literas, qui Dictaturā deposuerit, debere iam secum homines considerantius loqui, ac pro legibus habere quę dicat. Adeuntes se patres conscriptos sedens excipit. Adiecit ad hęc insignem despecti senatus contumeliam multo arrogantius factū. Nam cum in sacrificio latinarum reuerente eo inter immodicas ac nouas populi acclamationes quidam ē turba statū eius coronam lauream candida fascia præligatam imposuisset, & tribu. pleb. Epidius Marulus Cæsetiusq̄ Flavius coronę fasciam detrahi, hominem in uincula trahi iussissent, dolens seu propter parum prospere motam regni motionem, siue ut ipse ferebat, ereptā gloriam recusandi tribunos, grauius increpatos potestate priuauit. Comitia quoq̄ ut ipse refert, diuisa cum populo habuit, ut pro parte dimidia quos populus uellet pronunciarent, pro parte altera quos ipse dedisset. Magna quidem indicia atq̄ opera sunt hęc libertatis aduictę ac restitutę, ut Guarino uidetur, non assurrexisse senatui, tribunis potestate priuatis, dictatura perpetuo sumpto, unius arbitrio omnia administrata. Creationem uero administratum ordinariam dixisse seruata, monstri simile est. Priuatus comitijs populus, comitia cum Cæsare diuisa, consulatus non ad ius populi, sed ad suam libidinem concessi,

spredo patriæ more magistratus creati, non ordinariam, sed libidinariam ostentant creationem. Quis hæc de Mario aut Sylla legit: qui iniurijs ulciscendis ita crudeles fuerunt, ut tamen reipub. autoritas, magistratum creandorum ordo & dignitas remaneret. Illud uero maxime pudet scripsisse Guarinum in quo uel negligentiam suam, uel ignorantiam testatur. Ait octoginta ciuium milia Romanorum in transmarinas colonias distributa reuocasse Cæsarem in Urbem bellis ciuilibus exhaustam. Nescio an ab aliquo Græco hoc Guarinus hauserit. Hoc scio, Suetonij sententiam à Guarini opinione admodum esse remotam, in quo mirari cogor Suetonium ab eo hac in parte non intellectum, qui ad uerbum hæc refert. Octoginta ciuium milibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustæ quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit, ne quis ciuis maior annis uiginti minorue decem qui sacramento non teneretur, plus triennio continuo Italia abesset. Non reuocata scribit Suetonius, sed distributa. Sed dum Guarinus Cæsarem tueri & ornare nititur, neque quid dicat ipse, neque quid testes quos refert intelligant animaduertit. Neque hoc in loco solum, sed in multis insuper grauissimorum autorum sententias, quos paulo post recensebo, aut nec intelligit, aut nititur peruertere. Certus sum mihi Franciscæ, te admodum mirari Guarini doctrinam, qui studio litigandi mecum adductus, dum uult Cæsaris famam seruare, prodit suam. Docui hucusque satis abunde ut opinor, primum anteire gloria Cæsari Scipionem, tum etiam culpa Cæsaris latinam eloquentiam corruisse, tertio libertatem Romanam Cæsaris tyrannide oppressam atque euersam, quæ ita uerissimis testibus sunt confirmata, ut nulla dubitatio mentibus legentium possit hædere. Nunc certa sua refellam argumenta, non quidem omnia, nam & indigna sunt quibus respondeatur, & longior fieret oratio, sed capitaliora quædam, quibus palmam uictoriæ se adeptum putat. Ait eloquentiæ ruinam prodixisse ex luxuria atque auaricia, dictum Crispi Salustij adducit scribentis, auariciam fidem, probitatem, cæterasque bonas artes subuertisse. Quæso Franciscæ, si hæc duo uitia eloquentiam euerterunt: ea autem Salustij ætate tantum incrementum suscepere, ut ad summum peruenerint, cur tunc maxime uiguit eloquentia, ad eum in extremum culmen perducta, ut maior esse non posset? Sed alia fuit causa euidentior. Amisso enim reipub. præmio, exercitium quoque illius defecit. Vult extra culpam esse Cæsarem, si post eum nepharij principes sint subsecuti. Non dico illum quales posterij futuri essent præstare debuisse, quod affirmo, si per eum res pub. stare potuisset, si illius cupiditas imperando non ad eum uires ciuitatis obruisset, ut extinctis præclarissimis principibus, luminibus Romanæ urbis, unus quam patria esset ualidior neque bonos, neque malos principes fuisse futuros. Arguit me, quod audeam eedere ad iudicium meum uti uagus, non ab historiæ dictatu, non ad doctorum & priscorum sententiam, sed nescio quem sensum & uoluntatem proferam, quali uero Guarinus scripta sua doctorum illorum, non somniorum suorum

Confutat aliud
Guarin.

In argumenta
Guarini.

suorum autoritate confirmet, ac non introducat eos testes qui in ipsum probe reijciunt. Ego quos autores adhuc sum secutus, magna ex parte protuli Ciceronem, Senecam, T. Liuium, Cor. Tacitum, Valerium, Sueton. Tranquil. quos si despicit Guarinus, aut si me illos non recte intelligere affirmat, equo animo patiar illum esse in causa superiorē. Verum incutere terrorem mihi se credit. Non solum se aduersus me bellum suscepisse dicit, sed denunciat reliquis etiam cohortibus, quæ in me paratæ sunt uicem relinquere. Ego quantum ualeat Guarinus experior, quantum reliquæ cohortes expecto, quantum male latinæ locutus est. Nam cum pro sua inuestitia scribat, non solum se incursionem meam uno impetu posse sufferre, sed & reliquas cohortes, tanquam si ipse una cohors sit, subsidiarias esse affirmat. Nisi forsitan intelligat unius cohortis munere in hoc certamine se fungi posse. Verum ego & Guarium, & cohortes illas apte contemo, nam ex ueteranis non constant, quos tamen noui omnes, & sentiunt mecum. Tyronum impetum non pertimesco. Quod autem in principio meæ epistolæ scripseram, credere me Plutarchum res militiæ gestas, & belli gloriam, non uirtutes secutum in comparandis Cæsare & Magno Alexandro, longa oratione reprehendit, & ut fallum me opinari uideam, affert testimonium Plutarchi. Hoc mihi admodum placuit, contra se enim illum ut sæpissime facit, introducit. Quid inquit Plutarchus: Vitæ, non historias describimus. Hoc ego neque nunc inficio. Nam in uita res domi & foris gestæ, laus & gloria continentur. Sed doceat Guarinus si potest, Plutarchum, Alexandri ac Cæsaris uirtutes comparasse, non res gestas & belli gloriam, ut scripsi. Ipse Plutarchus post priora uerba refert ut transfert Guarinus. Nec enim rebus clarissime gestis uirtutis, aut uictorum inest demonstratio. Hoc sentit uir doctissimus Plutarchus in cæde hominum, in strage, in maximis pugnis, in expugnationibus ciuitatum nullam inesse uirtutem, quæ quamuis sint permagna, tamen semper in hominum perniciem stragemque gentium. Nihil in se continent honesti, nisi forte cum iusta ex causa (quod tamen neque Alexandro, neque Cæsari contigit) fiant. Asserit insuper uirtutes magis & uitia à Plutarcho quam res gestas describi. Hoc neque Plutarchus asserit, neque Guarinus potest proferre. Debit non uerborum inanem sonitum effundere, sed ostendere quod honestum referat Plutarchus à Cæsare, quibus cum uirtutibus exornet, quam uirtutis laudem sibi tribuat. Sed nullam affert corrector noster, & cum uirtutes & uitia ab suo teste describi affirmet, silet tamen, in hac tanta expectatione in laudibus Cæsaris delitescit. Ego Plutarchum uideo nullum Cæsaris aut Alexandri sibi officium assumpsisse, sed mores & res gestas descripsisse, quibus nulla, aut perrara est uirtus permixta, neque etiam ab alijs laudatos ab eorum uirtutibus scio. Qui enim laudari possunt, si ad philosophiam moralem animaduertamus uiuendi ducem & magistram, duo portenta orbis, duæ humani generis pestes, duo gentium flagella, qui nati solum esse uidentur ob effusione sanguinis, ad auersionem pro

uinciarum, regnorum desolationem ad cōmunem hominū interitū atq; cladem: Non pugno cum Alexandro, neq; Græcos qui nostri quantū audeant in historia refello. Senecam nostrū grauiissimū philosophū, uideo multū à Guarini sententia quo ad Alexandri laudes, qui eum uesanum hominem, infelicē furentem libidine, aliena uastandi, exitium familiariorum suorū, cui pro uirtute fuerit felix temeritas, à pueritia latronē, gentiumq; uastatorē, tam amicorum q̄ hostiū perniciem proprijs uerbis appellat. Credo de Cæsare haud dissimilia, dempta crudelitate, scripturum Senecam fuisse, nisi respexisset ad Neronem qui tum imperabat. Attamen cum Plutarchus duorū ut uult Guarinus, uicia & uirtutes comparet, Alexandri autem uicia & scelera à Seneca referantur, permulta necessarie est Cæsare quoq; Alexandro copulari similitudine uitiorū. Deuenit tandē tāq; superiora ex animo processerint, ad laudādam Cæsaris adolescentiā, qua in re multa magis ridenda protulit q̄ laudāda. Illud uero in primis est absurdū, nec etiā minus inquit q̄ Mariū Syllæ terrori Cæsare fuisse, ipsius Syllæ testat̄ oratio, quē predicare solitū dicis, ut male cinctū puerū præcauerent. Quam obrē nam Cæsari multos Marios inesse. Oingens de Cæsare iā inde præconiū à puero, si sagacissimi ad odorandū Syllæ testimonio tot Marios equat unus. Hęc ad uerbū Guarinus, qui maximi terroris putat esse argumentū in præstantissimo Imperatore puer male præcinctus quē unico astu, ne dicā uerbo delere potuisset. Ad te cōuertor Franciscus qui uir es doctissimus, perlege diligēter Guarini uerba, & uide q̄ discrepet à recta sentētia. Dicit nō minus terrori Cæsare, q̄ Mariū Syllæ exitisse. Quid hac opinione stultius excogitari potest: unde hoc Guarinus augurat̄: quia sciret inquit multos Marios inesse Cæsari, cui tot Marios equabat unus. Primū cū tot bellorū duces aduersæ factionis, tot ciues, tot exercitus quos aut oderat aut timebat delessēt uictor Sylla, quid negocij fuit, unū delere adolescentē inopem, imbecillū: Si cum tantopere extimescebat, cui uitā amicis deprecātib; cōcessit, ei mortem credo inferre nō potuit, cum uictor esset & dictator. Hoc admodū ridiculū, ne dicam ineptū, uoluisse Syllam his uerbis, unū adolescentem Cæsare, nullis rebus gestis, nō uni qui fuit excellētissimus belli Imperator, sed multis Marijs æquasse. Nescio an exacte id faciat Guar. ut se simulet nihil scire. Equidē in puerulo esse scimus uitiosissimū, tā perperā prischorū uerba ad diuersum & suū nescio quē sensum traducere. Nō em̄ multorum Mariorū uirtutē inesse Cæsari Sylla intellexit, sed ita in animo Marianā factionē cernebat infixā ut etiā multos Marios partiū affectione superaret. Dicit apud Syllam pro Cæsare intercessisse uirgines uestales, propter uirtutis indolē, credo aut affiniū aut amicorū suorū precib; magis, aut aliquo turpi cōmercio adductus. Ad magnā laudē dicit creatum flaminē Dialē. At uero hi qui de largitione & corruptela suffragiorū factū tradunt, secus opinant̄. Sed aliter tandē, quo maxime modo oratorios locos tractare nosset nobis ostentare uoluit

re uoluit. Accipe & hoc inquit, quod tute fatebere insigne. Quid frontē contraxisti: ne discedas oro, abibis deinde nō indoctor. Ego uero ad has nugas neq; frontem cōtraho, neq; longius abibo, sed propius pedē pede conferam. Verum admodū admirari cogor, & etiam dolere, uirū eruditissimū dicendi artem quā alijs sæpe tradidit ipsum dedidisse, & dum uult oratorum colores innitari, & sine colore est, & transgreditur oratorum instituta. In orationibus autem quæ habentur aut finguntur inter præsentēs, cum uox nostra dirigitur ad auditores, cum loquimur coram poni consueuerunt, sudat, pallet, contremescit. Modo ne nauseat, ut de Antonio, inquit, Tullius in epistola, qua absentem & quidem octoginta amplius milibus passuū appellat, cum me non uidet qui sit orator noster, frontem ne, an supercilia contraham, risu ne an cachinno uerba sua excipiam: Credit me contraxisse frontem. At ego os & totum uultum relaxaui, in maximum risum effusus. Nam si quidem me his uerbis suis existimat fieri posse doctiorem, uehementer errat. Si enim ei fidem haberem aut sibi auscultarem, multo essem quā sum stultior & indoctor. Itaq; remitto sibi hanc suam egregiam doctrinam, qua utatur inter discipulos suos in suis scholis, me stultū meo more esse permittat. Sed quid tandem affert admirationis, ut ad eius uocem & strepitum sit frons contrahenda: In expugnatione Mytilenarū, inquit, donatū esse à Thermo Imperatore Cæsare corona ciuica. Crediderā prolaturū eum aliquē triumphū insignē, aut ingētis belli molē, ad cuius rei magnitudinē stupore aliquo opus essent, sed res leuissimas assumit, & quas sæpissime gregarij milites edidere. At Suetonius nō meruisse Cæsare ciuicam coronā, sed ea donatū tradit à Thermo, tanquā non meritis, sed cōtubernio attributā. Quid diceret Guarinus de L. Siciuo Dētato, quē xiiii ciuicis coronis à uarijs Imperatorib; A. Gellius donatū tradit: Credo illū hāc ob rem Fabio Maximo cōparandum fuisse dicturū. Profecto accidit Guarino quod cuidā amanti ē nostris, qui cū mulierē quā deperibat, occulte postueneris egestionē cōspexisset nates mundantē, testatus est nihil ab ea unq; pulchrius esse actū, aut speciosius. Quicquid Cæsaregē, id facinus præclarū putat. Existimo, si crepitū aliquē uētris edidisset, pro summo tonitruo Guarinū esse dicturū. Hoc præridiculū autē. Prædones qui nauibus innumeris & classibus ingētibus (ut somniat, nihil em̄ legitur de his) obsessum mare tenebāt, cœpisse Cæsare cū Rhodū nauigare, atq; hos à Cæsare cōparatis postmodū nauibus in Milesiorū portu, cōmissoq; nauali prælio superatos atq; in potestate redactos. Si Guarinus legisset Val. Max. qui narrat Myoparone pyratarū Cæsare captū, non circūstrepere nobis tam inani uerborū apparatu, neq; tot innumeris nauibus & ingentibus classibus aures legentiū refricaret. Myoparo siquidē nauicula est, ut Nonius Marcellus refert prædatoria, quam cepisse pauculis latrunculis superatis operis fuit per exigui. At Guarin. exultat tanquā cū Persis aut Carthaginensiu classe Cæsare

pugnasset. At uero stabilimentum Romani imperij nō me negaturū scribit, quod Cæsar ab Rhodo in Asiam transit, contractisq; auxilijs præfectum regis expulit prouincia. Hoc ab eo factum non abnuo, sed nugatorem quemdam dico esse Guarinum, qui præfectum Mithridatis prouincia expulsus, rem admodum paruum dicat, non me negaturum fuisse imperij stabilimentum. Non legit, adeo nutasse tunc rem Romanam, ut nisi præfectum expulisset Cæsar, de Imperio actum esset. Nimirum triumphasse debuit ex hoc tanto bello, tot hostium milibus per somnum captis, tot trucidatis. Verum nimium effuse ac licenter has suas historias, ne dicam ineptias Guarinus expendit instar cantorum qui gesta Rolandi in rusticorū coetu extollunt. Et his suis ampullosis dictis elatus me rogat, cedam ne, an perstem in sententia. Nihil adhuc ab eo prolatum est quo me moueat ad cedendum. Verum si loco cedentem senserit, insequatur. Tribunum militū ob hanc egregiam operam factum scribit. Ut sequeretur figmentum suum, triumphum decretum debuit addidisse. Sed hunc honorem multi etiam alij consecuti sunt ætate teneriori, & magis dubijs in rebus. Iterum ad me recurrit Guarinus, & uel ridere, uel submirari dicit, quod in epistola mea omnia maledicta in Cæsarem colligēs, si quid cum laude gesserit tacitus omittam, sordes uero exprimam. Ego quicquid de Cæsare scripserim, me uere profiteor sensisse, nulla in re mentitum. Guarinus dum laudes illius colligere & in melius uertere nititur, uanum se quendam confabulatorem ostendit, & sibi fidem detrahens, & Cæsari autoritatem. Petit à me, cur non retulerim comitium, forum, basilicas, porticus ornatas, ludos editos, epulas populo datas, & reliqua generis eiusdem quæ ipse ad liberalitatem ascribit, cum tamen ea propter ambitionem ex rapinis undiq; contractis effecerit, neq; ulla in parte uirtutis collocari possint, censui omittenda, neq; enim liberalitati ascribi merentur, quæ per furta, latrocinia & rapinas abstulit, neq; ulli uirtutis uestigio. Non enim liberalitatis esse potest, ob æs alienum emendicata suffragia, expilatio capitolij, urbium expoliatio, direptio fanorum, prouinciarum uenditio, rapinæ, sacrilegia ut uel alijs dones, uel ludos populo edas, uel plebi epulū præbeas ad euiserationē. Quod si uideatur Guarinus ignorare Cæsaris in rapiendo studiū, legat oro Suetoniū, & cū intellexerit quid in ea parte testetur, remittat paulum feruoris atq; impetus in Cæsare laudando. Abstinentiā, inquit Suetonius neq; in Imperijs, neq; in magistratibus præstitit. Ut enim quidā monumentis suis testati sunt, in Hispania à procōsule & à socijs pecunias accepit emendicatas, in auxiliū eris alieni. Lusitanorū quēdā oppida, quanq̄ nec imperata detractarent, & aduenienti portas patefacerent diripuit hostiliter. In Gallia fana, templaq; Deū donis referta expilauit, urbes diripuit sepius ob prædam quam ob delictū. Vnde factū ut auro abundaret, ternisq; milibus nummum in libras promercate in Italiam prouinciasq; diuenderet. In primo consulatu

tria

tria milia pondo auri furatus è capitolio, tantundem inaurati æris deposuit. Societates ac regna precio dedit, ut uni Ptolemeo prope sex milia talentorū suo Pompeij nomine abstulerit. Postea uero euidentissimis rapinis ac sacrilegij onera bellorum, ciuium & triumphorum, ac munerū sustinuit impendia. Quid ad hoc respōdebit Guarinus? Non Poggius, sed Suetonius euidentissimas rapinas, sacrilegia, furta, latrocinia Cæsaris ostēdit. Quæ est autem Guarini contumacia, ut solus post hominum memoriam uirum furem, sacrilegum, rapacem, patriæ parricidam, humani generis hostē sibi laudandum putet, & uiro uirtutū omni genere perfecto Scipioni Africano censeat preferendum? Legat quantūuis latinos autores, nam græcos ignoro, qui etiam libertate deleta cū Imperatores regnarent Cæsaris laudes sic amplexus. At refert Virgilij carmen, Imperium oceano, famam qui terminet astris, quod dictum licet Ser. de Iulio Cæsare intelligere uideatur, tamen plus mouerent me Virgilij uersus sequentes, quos ad Octavianum est necessarium referri, quam Seruij autoritas. Considera queso uir peritissime rerū omnium eos uersus diligenter. Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar Imperiū oceano, famam qui terminet astris, Iulius à magno demissum nomen Iulio. A magno Iulio de Cæsare dici oportet, ante quem nullum accepimus, quod quidē meminere, qui posset magnus uocari. Vocabitur hic quoq; uotis. Asperatum positus mitescent secula bellis, Cana fides, & Vesta Remo cū fratre Quirinus lura dabunt, dire ferro & compagibus arctis Claudentur belli portæ, & quæ sequuntur, quæ si ad Cæsarem quis referat, uidetur desipere, cuius tempora & ea quæ aliquibus annis post eum secuta sunt longe remota fuerūt à pace & armorū quiete, neq; claustræ belli portæ extiterunt, sed reseratae, & furori impio data licentia. Itaq; hi uersus ad Cæsarem minime spectant, sed Augustum, quem sibi Vergilius sumpserat extollendū. Illud uero minime ferendū, commendare Guarinum, empta à Cæsare suffragia, tanquam id licuerit, quia ab alijs fuerat factitatum. Quærit unde Cæsar primus tribus ac suffragia corripuit, quasi ego solum Cæsarem dixerim fuisse perniciosum, qui nisi multos socios scelerum habuisset, nunquā uires patriæ superasset. At uero suadet M. Cato, ut Cæsar consulatu decoretur, pecuniam populi erogari, hoc iuste & sancte querebatur contra eum, à quo aperte uidebat cōculcandam populi libertatem, qui nisi tum consul fuisset, stetit respub. nec in tot miseras culpa Cæsaris incidisset. Itaque in Catone libertatis propugnatore qui consilia Cæsaris aperte ad interitum reipub. spectare conspiciebat, hæc largitio laudatur. In eo autem cuius animus ad dissensiones & ad prosternendam libertatem atque interitum reipub. respiciebat, uituperanda sunt ac detestanda. Neq; uero etiam si cæteri peccabant, & in Cæsare quoq; peccandi libido est toleranda. Sed desperatis ac perditis rebus inquit, cum nemo in Hispaniam Imperiū accipere auderet. Scipio temere professus temeritatis dānatus est.

Luio

Liuius teste: Si Liuius ea parte non extaret, forsitan aliquos in errore posset trahere Guarinus, sed ipse Liuius testis ab eo productus, ipsum cogit esse mendacem. Credo tibi uideri Franciscæ rem indignam, quæ nunquam dixit Liuius, pro ueris in hanc causam afferri. Verum considera T. Liuij uerba quæ ex illo loco hic descripsi, et an temeritatis uel accusatû, uel damnatû Scipionem dicat ad uerte. Scipionem x x i i i i annos natû, professum se petere in Hispaniâ in superiore unde cõspici posset loco cõstitisse dicit, in quæ postquam omnium ora conuersa sunt, clamore ac fauore ominati extemplo sunt felix faustûq; Imperiû. Iussi deinde inire cõsulum suffragiû, ad unum omnes non cõturi modo, sed homines etiam P. Scipioni Imperium esse in Hispaniam iusserunt. Cæterum post rem actam ut iam relederat impetus animorum ardorq; silentium subito ortum & tacita cogitatio, quidnam egissent noui, quod fauor plus ualisset quam ratio ætatis maxime pœnitebat. Verum cum Scipio de sua ætate Imperioq; mandato magno & elato animo disseruisset, rursus ardorem qui relederat excitauit ac renouauit, impleuitq; homines certioris spei quam quantum fides promissi humani, aut ratio ac fiducia rerum subire solet. Fuit enim Scipio non ueris tantum uirtutibus mirabilis, sed arte quoq; quadam abiuenta in ostentationem earum compositus. Hoc Liuius, non Poggius narrat. Vbi ergo reperit Guarinus temeritatis nomen ab Liuiio expressum? Nullum uerbum non honorificum, & cum summa Scipionis laude, quæ ueris uirtutibus esse dicit admirabilem. Proferat si potest tantopere de Cæsare scriptû, profitebor mea causa cecidisse. Sed ubi reperiet Cæsarem in populo præmijs & muneribus non corrupto, aliquod Imperium assecutum? Omnia per factiones & tumultum, ac bonis repugnantibus Cæsari concessa sunt, quæ Scipio sola uirtute & boni Imperatoris officio est adeptus. Sed audi aliud erratum meum, ut fertur à Guarino. Scripsi in epistola de Cæsare, solus certe cõiurationis reos conseruandos censuit in senatu. Duplici me errore arguit, quod non solus censuit conseruandos, id quemadmodum probat inspiciamus, ut si fieri potest aliquid discamus ab eo nostro tam equo moderatore, aliàs emendatore. Non solus, inquit, sed Decius Syllanus, Tyberius Nero. Quæ Cicero idem sentiebant. Sed contra eum est Salust. qui scribit Decium Syllanum primum sententiam rogatû decreuisse, de his qui in custodia tenerentur supplicium sumendum, eum postea per motum oratione C. Cæsaris in sententiam T. Neronis pedibus iuisse, quod de ea re præsidij abditis referendum censuerat. Quæ quoq; Cicero sententiam Cæsaris est secutus. Ergo solus Cæsar censuit conseruandos, Titus Nero, Decius Syllanus diuersa decreuere, cum alter prædictis abditis referendum censuit, alter pedibus dixisset in eius sententiam se iturum. Quod uero Cicero non censuit, sed sententiam alterius consecutus est. Hoc non solum Poggius, sed Salustius mecum sentit, quem si intelligeret quid dicat cum legit Guarinus, me hoc labore superuacuo liberasset

berasset. Accipe & alium maiorem Guarino & præstantiorē testem, solum Cæsarem censuisse seruandos in coniuratione deprehensos. In epistola quadam ad Attic. Cicero contra Bruti opinionem scribit: Catonem primū sententiam, ut putat de animaduersione dixisse, quæ omnes antea dixerant præter Cæsarem. Ergo primus & solus Cæsar. Nam si qui sententiam mutarunt, qui fuere perpauci, eius uerbis adhesere, non ipsi sententiam dixerunt. At etiam refert cæteros secuturos fuisse Cæsarem, nisi labantem Senatum confirmasset M. Catonis oratio, labantem exponit, hoc est in opinionem Cæsaris consentientem. Si ita discipulos suos instruit Guarinus, multis illos implicat erroribus, & linguæ latinæ reddit ignaros. Labare enim titubare & dubitare est, consentire uero aliquid approbare & sentire cum altero. Dubitabat senatus, quæ parricidis pœna esset irroganda, scelus cõiuratorum ultimum supplicium requirebat. Oratio Cæsaris animos hominum commouerat, dubitantem igitur senatum, quid potissimum ageret. M. Catonis oratio confirmauit. Id autem inconsideratius à me dictum disputat, quod scripserim conseruandos censuisse. An qui coniuratos publicatis eorum pecunijs, inquit, in uinculis habendos censuit, per dedecus notatos & infamiam conseruare uoluit? Idem saluos esse contendit. Quis ita latine loquitur, ut qui intra carcerem in asperitatem uitæ, in duros corporis cruciatus, in salutis desperationem quempiam intruserit, saluti & conseruationi consuluisse dicatur? Pudet me iam tantam Guarini latinæ linguæ inscitiam præ se ferre, qui si ita reliquos docet, ut scribit, iam per me illis pecuniam restituat licebit. Tecum loquar Franciscæ, qui es in latinis peritissimus, uerborum significationē rite perpendens. Seruare & conseruare ut nosti idem sermē significant, prout scribere & cõscribere, multaq; præterea in quibus ea prepositio ad ornatū quādoq; magis additur quam ad mutandam uerbi significationē. Ciuica corona mos erat donare eum qui ciuem seruasset, non quia bona aut fortunæ seruata essent, sed quia ciuē uindicasset à morte. Scis quoq; seruos esse à seruando appellatos, qui enim in acie ab interitu seruabatur, dicebantur serui. Et inde in carceribus, hi in cõpedibus, in ergastulis nudi, in fame, in siti rerumq; omnium inopia uiuebant, uerberibusq; & loris torquebantur læpius, & inde tamen seruati erant & ad miserias, & duros cruciatus. Hoc ergo Guarine modo, nequaquam seruos, hoc est seruatos dici oportet. Ego qui satis hoc uerbum nossem, dixi recte cõseruandos illū censuisse, hoc est ab interitu præsentis eripiendos, quos Syllanus dignos decreuerat coniuratos. Guarinus dummodo mecum litiget, dummodo eloquentiâ & dicendi artē ostentet, quid loquat aut sentiat non aduertit. At ego si uelle meo more secū agere, si non parcere amicitie, excutere sibi forte hanc inanē iactantiam qua nimium tumet, docere me non inconsiderate, non subdole, non impudenter, non uenenofo, non calumniofo scripsisse, sed uere, grauitate, mature, neq; credere Guarino in cognitione linguæ latinæ.

Nam

Nam si quid priores de Cæsare senserint, siquid quid mihi de eo sentiendum uideretur expressi, reliqui cæteris quid uellent liberū arbitriū sentiendi, quod officium, quæ partes fuerunt Guarini maledictis suis lacessere. Ego in epistola mea neminē læsi, nullius extimationē offendi, pertuli quæ legerim sine cuiusquam qui nunc extet cõtumelia. Sic Guarinus tanquã nactus amplã materiã in qua effuderit uires suas, inijt mecum certamē minime necessariū. Nisi tamen me animus fallit, reddet sibi beneficiū p̄ meritis suis. Verum quid ego de me querar, cū tanta sit superbia, ut solus post hominū memoriã Cæsare excepto, scribere audeat cõt̄ra M. Catonē, quē omnes qui unquã fuerūt summis laudibus profecuti sunt, & tanquã uirū sanctissimū celebrarūt. Dies me deficeret, si omnia quæ à uarijs autoribus in eius laudē scripta comperi uellē stilo comprehendere. Sed quædam postea recensentur. Hic autem nouus morum censor, hic M. Catonis emēdator, hic nō tertius ut luuenalis inquit, sed quartus Cato, quid de Catone scripserit ausculta. Importunum, peruicacem, inexorabilem, belli ciuilibus instigatorē atq; altorē appellat, naturam immitē ac sequam, magna discrepantia, infirmitate, inconstantia fuisse affirmat, uitã non probat mortem improbat, repudiū arguit uxoris. Deniq; eo amentia progreditur, ut Catonem lenonibus cõparet Guarinus, & ut suis maledictis aliquam afferat autoritatē, Plutarchi testimoniū introducit, qui si recte uerba sua inspiciat, summis laudibus effert Catonē. Quid em̄ uberius à Plutarcho dici potuit, quàm Catonis mores, ut Guar. transfert, qui in uitas corruptas & mores improbos incidisset, ingentem sibi extimationem & gloriam uendicasse: Dicit insuper, non habuisse illum mores faciles persuasui, aut multitudini amabiles. Ergo Guarinus improbat mores quos multitudo non cõmendat. Non legit, aut nō meminit multitudinē omnem exuberantiam uirtutis odisse, neq; etiam quantum Cicero & Sen. pluribus in locis multitudinis iudicium improbant. Sed ut redeamus ad causam Catonis. Non sum ego ille qui sentiam in me tantam esse dicendi facultatem, ut audeam Catonis patrocinium sumere, uerum ut prior Cato uiuens seipsum defendit aduersus suos accusatores, sic iste posterior exurgens à mortuis seipsum tueatur aduersus hunc nouum calumniatorem suum. Exurgat igitur atq; astans nobis illa sua prisca & sæuera grauitate, qua Pop. Rom. in ludis cõmouit, cum hoc nouello accusatore sic agat. Quid tu Guarine, quid tu inquam solus omnium Guarine Veronen. qua scientia, quo rerum usu, qua uirtute, quibus facultatibus, qua confidentia mortuum accusas atq; oppugnans, quem uiuum Pop. Rom. tanta habuit in reuerētia, ut eius dicta pro sententijs iudicaret: Quid tu nō erubescis, solus inimicum Cæsare maledicendo imitari: At ille fortassis aut odio mei, aut splendore nominis, aut laudatione Ciceronis, aut dicendi facilitate per motus, experiri uoluit quid contra Tullium posset eloquētia. Tu nulla in re à me offensus, nullius eloquentiæ præsidio fultus, dicacitate tua me lacessere

*Apostrophe
Catonis in Guarinum.*

fere uoluisti, quanto melius tacuisses. Non mihi curæ hæc sunt, cuius gloria altius ac maiori robore fixa est, quàm ut tuis uocibus cõquassari queat. Tibi respondeo, quem longius efferrī uideo studio obloquendi quàm tua autoritas patiatur. Sed quid tu Guarine, quã unquam philosophiæ partiunculam degustasti, ut stoicorū sectam non probes: Quæ tua est temeritas, te qui neq; extremis unquam labijs philosophorum aliquod genus degustasti, reprobare stoicorum disciplinam: Me cynicorum disputationibus, quàm Rom. rep. digniorem esse dicis. Vide ne cynicorū aliquis rabidus te momorderit, qui te redegerit ad insaniam. Ego honestum rebus omnibus prætulī, ego uirtutem solum colui. Ego tibi & cæteris recte sentiendi recteq; uiuendi uerū iter ostendi. Ego uirtutem hominum esse sub fortunam meo exemplo monstrauī. Ego nefarijs ciuibus semper obstiti, libertatem patriæ plus posse quàm unquam unquam aliquem uolui. In quo si mecum ceteri sensissent, iste tuus Cæsar inter sua flagitia pœnas patriæ dedisset. Ego patrias leges, iura, libertatem defendi, quæ postquam unius potentia extincta sunt, mori malui quàm seruire. Verum quæ mecum tibi est contentio: Si iniquitatem uictoris Cæsaris probas, quid mihi molestius es: Si seruire mauius quàm liber esse, quid mecum pugnas, qui superesse Romanæ libertate nolui. Quid autē tu Guarine, qui nulla in rep. es uersatus, qui nunquam ullum munus cuiusquam ciuitatis libere attigisti: quid Rom. respub. cõcluderet melius quàm Cato cognosti: Tu ciuilibus belli originem, cuius me instigatorem atq; altorem insimulas, melius quàm Cato percepisti. Quid de rebus incognitis tibi & à tua prudētia remotis, ausus es sententiam proferre: Nunquid Suetonius, nunquid Plutarchus, nunquid cæteri qui de bello funesto patriæ scripsere, nunquid ipse inimicus Cæsar in suis cõmentarijs hoc scriptū reliquerunt: Vnde hæc tua noua exoritur calumnia: Ciceronē credo te putasti sequi, qui mecum iocatus est in defensione Murenæ. At si quid est Ciceroni & tibi & mihi amantissimo in defendendo alterius capite concessum, hic sibi maledicendo assumet homo incognitus & peregrinus. Cum ergo causam susceperis grauem, iniquam atq; imparē tuis uiribus, corrige te oro, ne ab alijs castigeris, & tibi parce, tuoq; honori consule, quam si in sententia perseuerabis, omnes stultissimum iudicabunt. Sed iam loquentem Catonem dimittamus. Nescio mihi Franciscæ, sæpius mecum recogitans animaduertere, quod fuerit Guarini propositum, scribere tam turpiter cõt̄ra Catonem, qui est habitus ab omnibus & uiuens & mortuus uir sanctissimus, prudentissimus, fortissimus, rei q; pub. amantissimus. Cicerone teste: Non legit Guarinus Salustium eo loco quo Catonis & Cæsaris quædam fit uitæ & morum comparatio, qui ait Catonem magnum haberi integritate uitæ, constantiam laudari, ut iam pœnitere debeat Guarinum, contra Salustij uerba uocasse Catonem inconstantem. Catoni præterea, inquit, studium modestiæ decorum, sed maxime sæueritatis erat,

Kk cum

cum strenua uirtute, cum modesto pudore, cum innocente abstinentia certabat, esse quam uideri bonus malebat. Non est hoc in loco ampliori oratione, aut pluribus testibus opus ad defensionem Catonis. Vt enim refert beatus Hieron. Liuium scripsisse: tanta fuit eius uirtus, ut eius gloriae neque profuerit quisquam laudando, neque uituperando nocuerit, cum utrunque summis praediti fecerint ingenijs. M. Ciceronem & Caesarem significans, quorum alter laudes scripsit, alter uituperationem. Conuertit se deinceps Guarinus ad bellum Alexandrinum magnificandum, quam in parte tanquam mecum congressurus, iterum me compellat, stare iubet, neque gradum referre. Me admodum timidum suspicatur, stare uult, ne si acie abiero hanc suam dicendi palmulam amittat. Sed tota aberrat uia, non solum non discedentem uidebit, sed inferentem gradum longius in aciem prodeuntem. Interrogat, sit ne Imperatoris decus primum, cum fortissimis ducibus, robustissimis militibus, ingentibus copijs, terra marique pedestres naualesque pugnas sumopere cum periculo administrasse. Risi uerborum iactantiam nulla cum re admodum resonantem. Sed cum haec omnia quae Guarinus complectitur concesserim, quid ad decus Caesaris conferunt? Qui enim fuerunt hi fortissimi duces, robustissimi milites, ingentes copiae hostium? Silentio praeteritur a Guarino, cui ne si suos solitos testes produxerit credendum esset, nedum sua somnia. Quid autem ad id illum resonans uerborum amplitudo magnificentiaque delectat, ut cum plurima ampullosa uerba protulerit admiratione digna, nihil probet, nihil certi afferat, praeter stupendum quendam sonitum tympanorum? At ea probare forsitan putat cum refert Suetonij uerba. Bellum sane difficillimum gessit, neque loco, neque tempore aequo, sed hyeme anni, intra moenia copiosissimi ac solertissimi hostis inops ipse omnium rerum atque imparatus. Sed o magnam laudem, Imperatorem quempiam (ut Caesarem omittamus) inopem omnium rerum atque imparatum bellum aliquod suscepisse, neque loco, neque tempore aequo. Fuit ne haec imperatoria prudentia & calliditas, an summa stulticia & temeritas? Hac tamen re bellum fuit difficillimum, quod Alexandriam se contulit Caesar imperatus, non tanquam ad bellorum, sed pacatum locum accessurus, nullas tamen timens insidias, quod cum secus euenisset, neque loco, neque tempore bellum suscipere coactus est. Verum qui fuerunt isti duces fortissimi, cur non nominantur? Hannibal credo aut Pyrrhus: non, sed duo uilissimi spadones, & Ptolemaeus puer belli inscius, qui nunquam castra uiderat, robustissimos milites nouo more appellat, Aegyptios gentem infidam atque imbellem. Quoniam uero legit copiosissimi ac solertissimi hostis ingentes copias ducum, auguratur & fortissimos duces, nam peritiam in Caesare extollit. At ea piscatorum laus esse solet, non Imperatorum. Redit iterum tanquam in arcem tutissimam ad clementiam Caesaris, in qua admodum uires suas extendit, meque obtrectatorem Caesaris dixit, & Ciceronem non admodum probare in his quae loquitur de Caesaris

faris clementia. Dixi antea, clementissimum uisum ciuili uictoria, Ciceronem uero me non probare. Minus uere scribit, ne dicam leuiter. Verba profert ex oratione Marcellina, additque non fuisse causam cur Cicero uellet metiri, cum postquam actae essent causae scriberentur. At ego iterum confirmo uerba illa temporis, & causae uerba fuisse, non hominis, sicut & ipse in alia oratione scribit, orationes suas causarum & temporum, non hominum nec patronorum. Nam si causae per se ipse loqui possent, nemo adhiberet orationem. Sed tamen quid sentiret de Caesare expressit, crudelem, tyrannum, hominem perditum appellat. Ego tamen Senecae assentior, qui ait: Dedit uitam Caesar Pompeio Peno, si dat qui non aufert. Itaque clementia sola non fuisse crudelem. Nam clementiam dicimus cum quis parcat ei a quo est laesitatus iniuria, qui uero se, qui sua, qui patriam, qui libertatem defendebat, qua iniuria afficiebant Caesarem: qui seruitutis iugum recusabant, quid committebant? Cur poenam mereretur qui me nuper capere praedones? Clementissimi dicendi sunt, qui cum bona eripuissent, uitae & sanguini pepercerunt. Laudat insuper Caesarem, quod deprehensis Pompei & item Scipionis scrineis epistolarum, illas non legerit. Ego quoque id factum laudi tribuo, sed Scipioni uirtute non comparandum. Ego multarum rerum laudes in eum confero, sed multo plura in Scipionem. In Caesare maxima flagitia fuisse affirmo, nulla in Scipione. Amore Cleopatrae defendit me, consentiente longiori quam opus est sermone. Refert amorem Herculis & deorum, quasi peccantium multitudo peccatum defendat. Me uersum amatorum decantare solitum scribit, quem ego neque legi uquam, neque ab alijs prolatum audiui. Scipionem Africanum irretitum amoribus ait ancillae domesticae. Hac in re manifestus est mendax. Non enim Vulcani retibus captum latini tradunt, sed insimulatum ab uxore, cum intellexissem ancillam gratam Scipioni, ut Valerius refert: Gratus est mihi Guarinus, & tamen cum eo non est mihi turpis amoris commercium. Quae est haec peruersitas, irretitum amore scribere eum, cui gratam ancillam fuisse dicatur, idque uxori notum? Formosam uero fuisse Cleopatram ubi legerit nescio, cum contrarium Plutarchus scribat: ancillam autem deformem. Oculis non Guarinus est plusquam lynceis, illi enim ultra montes uidere existimantur. Huius acutior uisus, qui ultra mille & quingentos annos mulierum formam conspexerit. Qui autem mihi condolet, imminutam esse meam quae nulla est autoritate, propter eam quam scripsi epistolam, & me ait maturius quam dixerim aduertere debuisse. Ego sibi hanc curam remitto, cum satis sibi futurum sit, suam tueri, & eius maturitatem quae iam in putredinem uergit, sibi concedo. Scripsi Gallos quos domuit Caesar, gentem feram ac barbaram, sed bello insuetam. Is contra arguit, multisque testibus causam suam firmare se credit. Refert uirtutem Gallorum, Italiam ab eis saepius laesitam, Graeciam, Asiam suis armis perdomitam. Haec cum multa uerbositate recitauit, unde me succubuisse existimat.

At doceat oportet Gallos armis exercitatos, quos uastasse Italiā & reliquas prouincias dicit, eos fuisse quos Cæsar subegit, aut eos quos superauit inter se, aut cum uicinis bella gessisse. Quod cū neq; agat, neq; si uelit possit ostendere, non me deceptum constat, sed se ineptū qui tam rudibus argumentis, tam multos testes qui nihil sibi opitulantur adscribit. Et Hetrurix fines usq; ad primā Tyberis ripam protendi scribit. Vellem ad mediū saltem flumē dixisset, ne Hetruscos parte aqua eis debite priuasset. Nullū insuper peritū dubitare dicit, quin Hetruria quasi etheros horos, id est, finis alter dicat. Ergo imperitus Plinius, qui sic in Cosmographia sua inquit. Annectitur inde septima regio, in qua Hetruria est ab amne Macra, & ipsam mutatis sæpe nominibus Vmbros exegere. Inde antiquus Pelasgi, hos Lydi, à quorū rege Tyrheni mox à sacrificiorum ritu lingua Græcorum Thusci sunt cognominati. Stultus ergo M. Varro, qui eam à thure cognominatam putat. Ego insuper licet sim omnibus in rebus indoctior, tamen ad hanc superstiosam Hetrurix interpretationē mea sponte rudis esse uolo, neq; credere Hetruriam ab altero sine appellatā. Cum enim alter duorum sit partitio, cur magis ab uno quam à duobus finibus cognominatur? Cur magis à ripa quam Macra, quis non duobus, sed quatuor finibus claudatur Thuscia? Delyramenta quædam somniantū hæc uidentur, nō interpretationes. Hetruscos & Thuscos idem esse dico, duabus tamē literis additis eadē uerbi origine. Fluentiam à fluente Arno antiqui appellabant, Florentiam posteriores dixere, altera mutata litera, altera addita, tamen est eadē uerbi origo. Simili modo Pisaurū olim, non Pensaurum dici uidemus, multaq; alia duplici sermone prolata, quorum alterum ab altero descendit. Rursus reflectit se ad libertatem Romanam quam defensam & auctam litigat à Cæsare, superioribus neq; Marij, neq; Syllæ temporibus dicit fuisse aliquam populi libertatem, à Pompeio uero extinctam omnino, à Cæsare uero restitutam atq; auctam longius fabulatur. Nouam ipse historiam contexit, cui quantum credendū sit ipse uiderit. Ciuitatis mores corruptos, prisca ut ait disciplinam populi obliteratedam, integritatem fractam, & quicquid aliud in eandem sententiam dici potest & ipse confirmo. Ad quæ non est opus Græco testimonio, cum habeamus Ciceronem nostrum pluribus in locis, mores & uitia illorum temporum deplorantem. Erat tamen libertas, stabant iudicia, uigebant leges, populus ius suum tenebat, comitia ordine fiebant, mos patrius in creandis magistratibus seruabatur Græculum deinde adulatorem Dionem historicum producit, Imperatorum assecclam, uirum additum legibus natum in seruitute. Stomachatus sum cum legi uerba illius historici in hac parte delyrantis. Ait ut traducit Guarinus plura maiora & meliora obuuisse ex Regibus quam ex populis, ut Romanorum gesta testantur. Hic præponit gesta Regum Romanorum his quæ postmodum liberata patria à seruitute regia acta sunt.

Vnum

Vnum Salustij dictū, qui Regibus bonos quàm malos dixit esse suspectiores, uniuersum Dionem confundit. Hic etiam assentator Imperatorum, M. Brutum & Cassium damnat quod Cæsare interfecerunt. At Cicero uerior, grauior, sanctior testis illud factū multis in locis pulcherrimū ducit, dignū gloria & laude immortalis. In fine autem primæ Philippicæ. Si enim, inquit, Cæsaris exitus efficere hoc nō potest, ut malis charus esse quàm metui, nihil cuiusquam proficiet, neq; ualebit oratio quam qui beatum esse putant miserissimi ipsi sunt. Beatus est nemo qui ea lege uiuit, ut non modo impune, sed etiam cum summa interfectoris gloria interfici possit. Præponat quis si audeat Ciceroni Dionē, qui neq; suam remp. ullam habuit, neq; cognouit alienam. Sed græculum dimittamus, & laudandos Brutū & Cassium ob Cæsaris mortem afferamus, non ut scribit Græcos uituperandos. De Scipione, inquit, in præsentia me continebo, ne tanti hominis opinioni exemplo tuo detrahā, uerum ut amborum iudicium unam in summam paucis redigam. Scipio quidem uir bonus, cuius pusillanimus, Imperator excellensq; Liuij autoritate & assero ipse, & tu non inficias ibis. Vir inq; memorabilis, bellicis tamē quam pacis artibus memorabilior. Ad hoc deinde inconcinnum ex indignatione, quod non aduertit Guarinus, frontem atq; animū contraxit. Detrahere non uult Scipioni homo pius, non quia desit animus, sed facultas. Quid enim ageret si illum manifestorum criminum reum deprehendisset, cum etiam noua confingat, ut eius laudes possit inficere: Primo damnatum dixit temeritatis, quod falsum esse ostendi, tum amore ancillæ irretitum, quod est procul à uero, nunc ciuē pusillanimū affirmat, quod testis ab eo productus docet esse falsissimum. Sed uideamus quid asserat quod me credit nō esse negaturum, hoc scilicet Liuium dixisse: Scipionem fuisse ciuem pusillanimum. Nescio coniectura assequi, unde nam Guarinus expiscatus sit ex Liuij textu quem protulit tam mirandū sensum, memorabilē enim pacis artibus, interpretatur esse pusillanimum. O calumnia non ferendam. Si textum Liuij non intelligit, quid aduersum contrariūq; sensum contorquet: quid uerbū honorificū transfert ad contumeliosum: si non intelligit, cur in suū dedecus profert: cur quæ nullā dicta sunt somniat: Scribit T. Liuius: Scipionem uirum memorabilem, sed belli quàm pacis memorabiliorē. Ergo & pacis quoq; artibus memorabilis. Nunquid ulla pusillanimitatis sit mentio? Quæ est hæc peruersitas, totiens Liuium, Salustium, Suetonium, Plutarchum à recto significato ad contrariam mentem traducere? Quod si inscius facit, errori indulgendū, si sciens, non leuiter uindicandū. Ultimo in loco tanquā in subsidijs collocauit extremam acie, quæ totius uictoriæ robur cōtinet. Recitat Plutarchi testimoniū ab eo in latinū cōuersum, qui scripsit rerū à Cæsare gestarū magnitudinē superare Fabios, Scipiones & reliquos Rom. Imperatores. Nō dixit gloriam, non laudē, nō uirtutē, sed magnitudinē, cui scelera & uitia permulta quadoq;

Kk 3 admiscetur

admiscentur. Idem dixit & Cicero res gessisse Cæsarem bello præclaras, sed reip. calamitosas. Itaque non gentes subactæ, non captæ urbes, non fusi exercitus, non prouinciæ populatæ gloriam possunt afferre, nisi absint procul à scelere ac libidine dominandi. Quid enim laudis potest reddere sitis humani sanguinis effundendi, libido evertendarum urbium, populandarum prouinciarum, & rapiendi cupido: A nullis philosophis, à nullis sapientibus, à nullis historicis ea laudant. Nec enim magna facinora habenda uel laudanda sunt, nisi his sit uirtus admixta. Alioquin & magnam & laudandam facinoram admisisset qui incendit Dianæ ephesiæ templum. Rem magnam etiã gessissent & laudem mererentur, qui per fraudem aut prodicionem uel exercitus hostium deleissent, uel præclaras diruissent urbes. Verum nihil magnam, nihil excelsum, nihil laudabile, nihil esse gloriosum dicimus quod non sit idem cum decore, cum honestate, cum uirtute coniunctum. Ut igitur mihi Franciscæ, reiectis Guarini argumentis iam scribendi finem faciamus, cum ea solida & uera sit gloria que uirtute & magnis in rebus uel in omni genere hominum meritis comparatur, gloriam uero belli & pacis artibus homines soleant adipisci, cumque Scipionis laus per omne uirtutum genus fuerit diffusa, atque id Liuji, Valerij, Senecæ testimonio confirmetur. Cæsaris autem uirtutum nullum nobis testem, nisi seipsum per leuem autorem afferat Guarini prudentiæ ac doctrinæ tuæ erit discernere ac decernere, uter gloria uirtute, et belli laude præstantior habendus sit, Cæsar ne, an superior Africanus, cum in altero nullum uictum, nullum flagitium uiguerit, in altero scelera uitæque manifesta que à probatissimis autoribus referuntur. Vale, & parce longitudini meæ.

Conclusio.

Libri epistolarum Poggij Florentini finis.

POGGII FLORENTINI AD CLARISSIMUM VIRVM THOMAM

in Dialogum de infelicitate Principum Præfatio.

REM minime probatam uulgo, & que haud persuaderi (nisi admodum paucis) queat, hoc libello aggressus sum, uir clarissime Thoma, ut ostendam quantum facultas ingenij tulerit, Regum ac Principum uitam multis cōfectam angoribus, omni felicitate carere. Difficile id quidem, & prorsus à communi existimatione alienum. Nam peruetus est, & ea communis omnium gentium mentibus infixæ opinio, illos solos beatos, ac felices esse, quos fortune munus in sublimi rerum statu præcæteris collocauit. Quæ res à teneris usque annis ad eum nobis est insita, ut uotis singuli omnibus opes, honores, magistratus, dignitates, imperia expetant, tanquam in his beate sit finis uitæ constitutus. Ego autem hæc tam late patentem insaniam per uulgatam uidemus, ut que uirtutum et bonarum artium studiis procul ab externarum rerum dediti cupiditate, hæc adumbrata fortune beneficia contemnant, aut ueracordes, aut imbecilli animi, aut stulti esse dicant. Etenim omnes ferme mortales

Felicitas uera.

les ueluti ex loco inferiori suspicientes, hos exaltissima ut uidentur basi suspesos, rerum dominos admirant atque obstupescunt, inhiantesque ad exteriorum Principum pompam atque ornatum, quales oculis cernunt, tales interiorum esse putant, uirtutem uero & bene uiuendi disciplinam pauci appetunt, pauciores querunt, satis superque satis sibi sapientie, atque prudentie inesse uel potius superesse ducunt dummodo ea assequantur quæ præclara ac speciosa uulgo publica insania fecit. Sed pars maxima nostræ infelicitatis stulticia est, qua in tantum mentes hominum à uero procul abdicunt, atque opinionibus fallacibus excæcant, ut nihil sincerum, nihil rectum possint discernere, id tantum expetendum esse ducentes, ad quod uulgaris appetit: communi errore labantur. Nos uero, quos doctrinam sapi-

Felicitas uera.

Kk 4 rationem

rationem ducem uiuendi sequi, rebus modum imponere, animi dotes omnibus imperijs anteferre docent, & ad ueram perducunt felicitatem. Hanc autem disputationē olim inter doctissimos uiros habitam, nunc paulum ociosius literis tradidi, ut si qui de his uberiora uellent scribere, latior eis facultas hac nostra prouocatione tribueretur.

DISPUTATIO POG-

GII FLORENTINI DE INFELICITATE PRINCIPVM, INTER LOCVTORES POGGIVS, CAROLVS, NICOLAVS, COSMVS. POGGIVS LOQVITVR.

M ex mea consuetudine primū aestate Pōtifex Eugenius ex Vrbe Florentiā cōcessit, meridie ad clarissimū uirum Nicolaum incolā, cuius domus cōmune doctissimorū hominum diuersorū erat, me contulisset, doctissimū ibi latinis græcisq; literis offendi Carolū Aretinū, & item Cosmum de Medicis, tum in hac nostra re pub. egregium Principem, tum optimū ac præstantissimum ciuem. Hos ego Ptolæmei Geographiam inspicientes cum in primis (ut mos est) salutaſsem, unā in Nicolai Bibliotheca confedi, & simul cum illo quo in statu nostro tum publicæ, tum priuatae res essent percunctaretur, cœpi paulum de temporum conditione, cōmuniq; calamitate, tum uero etiam mea (qui paulo antea è prædonum manibus euasissem) queri, cæterorum uitam nostræ præferens, qui Scytharum more semper instabiles uagaremur. Infelices enim quodāmodo sumus inquam, quibus non datur uno in loco residere diutius, sed mutare regiones cogimur, & uarias in diem tanq̄ nouis colonis sedes quærere. Nam cum annos iam amplius quatuor & triginta fuerim Romanæ Curiaē incola, nunq̄ integrum uisā in Vrbe egimus, uagi semper, ac loca uaria peragrantes. Hic subridens paulum CAR. Tu inquit eam damnas uitam Poggij, quam multos summo studio appetere, in qua maxima laboris & industriæ præmia uidemus, quæ felix præ cæteris esse uidetur, cum multis uoluptatibus & cōmodis referta, tū his molestijs curijsq; uacua quibus cæteri affliguntur. Ego enim & te & reliquos qui Pontificibus obsequuntur (quantum assequor coniectura) beatos iudico, procul ab his nostris census & tributi continua uexatione constitutos. Etenim & felices uidentur esse Pontifices tali honore ac dignitate, quos omnes colunt, & pro dijs adorant, & item qui eos sequuntur, quos illi consueuerunt cum uolunt duobus tantum uerbis felices reddere ac fortunatos. Nam cum omnes principes magna existimem felicitate frui, tum uero maxime Pontifices, cum nulla cura, nullo labore, nulla opera, nullo periculo eum statū adipiscuntur qui habetur

Pontificū status

maximus

maximus inter mortales. Absq; ullo paratur negocio, nullo sudore retinet. Quandoquidem pro armis autoritate Christi, & signo crucis utuntur, quod est tutissimū si ea niterentur propugnaculum, uerbis em̄ q̄ ferro tutiores esse consueuerunt. Itaq; felices proculdubio censendi sunt hi, quibus dat̄ parua industria tantū adipisci imperium, minore partū retinere. Vide inquit NICOL. ne longe te fallat opinio, quanq̄ existimo hoc ad te colloquendi gratia inter nos dici. Tu felices appellas & Pontifices, & eos qui degūt in principatu, ego secus senties, eiusdē modi homines miseros duco, neq; illius uere cōpotes felicitatis. Illos qui astant principibus, qui latus circundāt, qui aures occupant, qui uendunt aliqua ex parte dixerim forsan felices, cum hi soli laborum principum fructus percipiant. Ad hos enim sollicitudo, cura, timores, anxietates pericula descendunt, illi quæstui uacant & uoluptatibus, ad contrahendas opes & diuitias intenti, & tanq̄ muscæ ad mel aduolant, ita isti ad explendas uarias cupiditates ad aulas Regum ac Principum concurrunt. Rari hominem, plurima fortuna sequuntur. Felices itaq; uidetur ac beatos alios reddere, qui ipse præ cæteris est felix. Nam si qua iocunditas, si qua oblectatio, si qua quies, si qua uoluptas, si qua remissio inest principatui, eam illi discerpunt maxime qui sunt principibus grati. Quicquid uero laborum, molestiarū, dolorū angoris principatus affert, id solū principib. hæret, uoluptates raræ, & quæ etiā ab animis curarū mole depressis minime degustent. Formicis inquit COS. de Medicis, ut aiunt similes esse principes dicis qui suo labore aurū ex arena effodientes, alijs præcipiendum atq; utendum tradunt, ipsæ omne usū fruētūq; curi destitutæ. Ridiculum quippe uidetur eos qui imperāt infelices, qui uero seruiunt felices putare, equidem si mihi detur optio, malle illo pacto infelix quam hoc (ut putas) felix esse. Nam si qua est in nobis felicitas, ea magis principum quam reliquorū uidetur familiaris. Hic CAROLVS ut omittantur inquit hi, de quibus aliquid addubitari potest, de Pontificibus saltem concedas Nicolæ oportet, ut uere dici possint felices. Cum enim sanctissimi ac beatissimi appellentur, nemo autem non solum beatissimus, sed ne beatus quidem possit esse non felix, consentaneum uidetur, pontifices omnes (quoniam beati felix est uita) recte felices appellari posse. Illud quoq; mihi concedas, opinor, illos qui domestici eorum uocantur, esse huiusmodi felicitatis participes. Fieri enim nequit, ut qui cum beato ac felice familiarius uiuant, sint expertes eius quo cum degant felicitatis. Longe aliter se res habet quam existimas NICOL. inquit, quamuis te mecum iocari arbiter, & Socratica ironia uti. Nam hæc quæ modo sanctitatis ac beatitudinis nomina retulisti, & pleraq; aliā quæ adulantium turba in pontifices & reliquos excelsos uiros congestit ad aucupandam principum beniuolentiam, ab his conficta atque adinuenta quibus ea ars quæstui est, qui per adulationem optimam Regum conciliatricem applaudere illis, & gratificari quærunt. Ad eod̄ hæc inoleuit abusus, ut non his uerborum præstigijs uti turpe ac nephas putetur,

Poggius libro
tam inquisitor

sed ego hos nostros siue pontifices, siue quosuis alios dominos eorumque suata nomina cōtemno, a quibus ad ostentationē omnia, paucissima ad uerā laudem & gloriā fiunt. Nulla enim uel parua admodum his bonarū artium cura est, nulla doctrinæ, nulla sapientum, ac doctorū uirorum, nulla uirtutis. Simulata in quibusdam quidē uirtutis signa apparent, nulla impressa uestigia. Suscepit hic (me intuens) olim diligentia & laborem pergrandē Alemanniæ librorum perquirendorū gratia, qui in ergastulis apud illos reclusi detinentur in tenebris, & carcere cæco, qua in re multum profuit latinis musis eius industria. Nam octo Ciceronis orationes, integrum Quintil. Columellā, qui antea detruncati & deformes apud nos erant, & item Lucretij partē, pluresque alios latinæ linguæ autores præclaros restituit nobis, pluraque ex diris carceribus quib. inuiti obsoletique opprimunt eruisset (sunt enim multis uinculis & scædo carcere abstrusi) nisi fortunæ defuissent. Hæc cū ab eo fuissent in lucē adiecta, cumque uberior & quasi certa spes proposita esset ampliora inueniendi, nunquam postea aut princeps aut pontifex uel minimū operæ aut auxiliij adhibuit ad liberandos præclarissimos illos uiros ex ergastulis barbarorū. In uoluptatibus, in rebus nulla laude dignis, in bellis, re pestifera & perniciofa hominibus ætatem & pecunias cōsumunt. In peruestigandis uero excellētium uirorum monumentis, quorū sapientia & doctrina ad uerā felicitatē & uitam beatā perducimur, obtorpescunt atque obdormiunt, uitā plerique in ore pecorū agentes, infanis cupiditatibus, & uarijs ambitionibus acti, mirū de uirtutibus, aut sapientia, aut aliqua bene uiuendi arte silentium agunt, ut nō principum, aut felicium sed portentorum sint nomine appellandi. Neque de nostris tantum seculis queror, quæ nostra religio reddidit mitiora, semper etiā priscis tēporib. eiusmodi mores, cogitationesque dñantium extiterunt, ut non uideat mirum esse, nullum fuisse his cōmertium cum felicitate cōmune. Tu in COS. grauitur ut assollet, facillime inquit Nicolæ, qui mos tuus est, laberis ad detrahendum. Equidem minime miror, si quando es in priuatos dicatior, cum in ipsos principes tam facile inueharis, & tamen nullius iniuria, aut uitæ contumelia facit, ut tãsis promptus, aut copiosus in eorum obiurgationem. Noui nōnullos, qui abs te excipi deberent ab reliquorum caterua uiri docti, egregij, omni que laude & cōmendatione dignissimi. Vnde mecum sæpius cogitans addubitare cogor quænam sit potissimum causa, cur in uituperando sis quam in laudando procliuior. Hoc facile est ad explicandum NIC. inquit, quod longa ætas & antea acta uita me docuit. Nam in laudandis hominibus sæpius deceptus sum, cū hi deteriores essent quam existimarem, in uituperandis uero nunquam me sefelicit opinio. Tanta enim inter homines uersatur improborū copia, ita sceleribus omnia inficiuntur, ita hypocritæ superabundant, qui uideri quam esse boni malunt, ita quilibet sua uitia aliquo honesti uelamento tegit, ut periculosum sit & mendacio proximum quempiam laudare. Plures ad me adeunt impertu

importune, qui suam stultitiā a me cōmendari uolūt, afferunt nescio quid ab eis editum insulsum penitus, incōditum, incōcinnū, certe dignum quod ad la trinas ferat, quærunt existimationē meam. Ego liberior in loquendo, nā poetā si malus est, nequeo laudare, uerum effero, moneo ne efferant, interdico, uitia ostendo, non eloquentiam, non grauitatem, non ornatum, non prudentiam, non latinæ linguæ proprietatem, nō integritatem in suis scriptis esse affirmo. At quidē proterua elatione, temerariaque inflati abeunt irati, submurmurantes me inuidia cōmoueri. Quid loquar de morib. nostris ac uita: cum multi recessus sint animorū, adeoque in occulto siti, ut potius diuinare quam affirmare de laudibus hominū possis. Hanc ob causam, cū pauci sint uix ferendi, stultorū uero plena sunt omnia, satius esse duco in eam partē declinare in qua uerior sim futurus. Accusata apud Lucianū diuitie, quod nunquam se ad honestos uiros cōferant. Nō sua id culpa fieri, sed bonorū raritate respondent, nā cum cœcæ uagent, neque selectione aliqua uti possint, usu uenit, ut sæpius in malos (qui undique circūfluunt) incidat, qui in bonos, quorū paucitas raro obuios elidit. Alio item in loco cū laudandi, uituperandique artē æque callere se dicat, alterius iam disuetudine oblitū, in altera se admodū exercitatū uitio hominū describit. Nihil igitur uanitati, stulticiæque hominū propius esse uidet, quam laudare quempiam de cuius probitate ac uirtute non tibi exactissime constet. Qua in opinione multorum nequitia in diem me reddit firmiorē. Quod si priuatorū quibus paruula licent, qui legibus coërcent maxima pars uitiorum mole urgetur, quid in tãta dominorū licentia, quib. pro lege est appetitus, putas contingere: itaque ut eodem redeat unde nostra defluxit oratio, mea quidē sententia est. Hos nostros principes (hoc enim nomine imperatores, reges, duces, cæterosque qui alijs dominantur, cōprehēdi uolo) etiā si boni sint & esse & ceteri recte posse infelices ac miseros, quātumuis fortunę obtegatur bonis. Nā mali nullo modo felices erunt, a bonis uero propter rerum quas sustinent pondus (maius enim Atlantæ onus ferunt) propter infinitas curas, molestias, anxietates, labores quibus cruciantur, omnis felicitas abest. At multi felices existimantur, obumbrat enim ampla fortuna multorū uulnera & cicatrices. Nos autē non existimationem uulgi, sed ueritatem querimus, quæ plane dicitur, nullam felicitati cum principibus esse societatem. Nimis quidem in arcto Nicolæ CAR. inquit, hos circūscribis, uel potius proscribis, ita ut neminem tibi assensurum putem. Quis enim tibi concesserit, multos ex priscis illis qui a suis dicti sunt, non fuisse felices? Enumerari enim plures possunt quos sua ætas etiam felicissimos iudicauit. Verum quandoquidem & æstus diei est & etiam ocium superest, discutiamus paulum Nicolæ si libet, & id colloquendi causa, utra sit uerior, ac probabilior sententia. Tu principes infelices & eorum uitā miseram putas, ego contra felices iudico, ac perbeatos. Hic arripens NICOLAVS. Hic noster Carolus inquit aperte somniat, & secus ac sentit

sentit loquit. Quo modo em uiro doctissimo licet dicere eos felices, quos ne homines quidem quicquam audeat appellare, ignauos, imperitos, indoctos, impotentes, auaros, superbos, iracundos, crudeles, libidinosos, adultores, & stultitiae seruos, qui ambitione (nescio qua) effrenata, tanquam ad pestem mortaliu nati, bellicis semper indulgent, pacis atque oculi hostes. Non licuit Italiae nostri temporis ab armis quiescere, propter nonnullorum principum aliena rapiendi cupiditate. Mitto alia uicia in quibus, quantumlibet paruis uersent, dummodo infra eorum domos contineant, quos tu qua ratione felices nuncuparis ignoro. Parcas oro maledictis CAR. inquit. Non enim iurgio haec, sed ratione differenda sunt. Istis quippe uitijs nullam felicitatis partem ascribi posse concedo, sed non ea in omnibus esse uident. Male enim nobiscum ageret si tam dura conditio omnium principum esset. Rari sunt in quibus, non aliqua uirtus eluceat. Quare mihi recte consideranti, felices principes esse uident, quibus adsunt omnia quae sunt hominibus maxime exoptanda, quaeque solent efficere beatam uitam. Nam possident opes, diuitias, dignitates, imperia. Est summa in eis rerum licentia, summa beneficorum facultas, summa liberalitatis occasio. Adsunt (si quid ad rem pertinet, sed approbat Epicurus) diuersi corporis atque animi uoluptates, aurea atque argentea mensa, uarij magnificentique apparatus, ludorum & cantus plura genera, ad aurium animique iocunditate exquisita. Colunt atque adorant ab reliquis, quae maxima habet uoluptas. Iusti praeterea, sapientes, temperati boni esse possunt, sicuti multi quoque sapientes habiti sunt & uirtute praediti. Quibus ex rebus patet ampla ad felicitatem uia. At tu principes omnes bonos, malosque in una eademque felicitatis donatione constituis, saltim ab hac (me intuens) regula summos pontifices excepisses, quos iniquum est existimare felicitate priuatos. Cum enim se honestos, & optimarum rerum cura occupatos, tum salutis communis, tum pacis populorum, tum omnium gentium quieti se consulere in suarum literarum procerum quotidie profiteant, cum saluatoris uice fungant in terris, rebusque caelestibus mentem applicent, qui possunt tam sanctis dediti cogitationibus non esse felices. Sunt praeterea diuinarum Antistites, quarum cultu nemini dubium est felicitatem hominibus largiri. Idem & nostro huic pontificis secretario uideri conuenit, cuius plurimae pontificiae epistolae sunt in eorum commendatione. Tum Ego in literis inquam meis id primum aduerto quod pontificis esse oporteat officium, aut munus, eas laudes illis tribuens quibus uacare non debent. De felicitate uero ipsemet existimo esse credendum, se enim ad suas cogitationes esse affirmat, literis autem eorum fidem praestandam esse, nullo modo fide abroganda. Itaque per me felicissimi appellentur licebit, cum ego quoque illos beatos credam qui se esse beatos putant. Tunc COS. Atqui inquit, nuper legi longe secus iudicasse pontificem Adrianum uirum prudentem, & uitae sanctitate praestantem. Solitum enim frequenter dicere accepimus, neminem uideri sibi Romae. Pontificis miserabiliorem, nulliusque deteriore conditionem esse assererat, cathedram illam in qua residerent pontifices spinis refertam, palleum

Principum magnificencia.

palleum quo amictarent consertum aculeis acutissimis, tantaeque molis, ut etiam amrobustissimos premeret, mitra uero igneam, quae caput gestantium ureret. Hic aperte professus est qualem felicitatem pontifices assequantur, eos dico qui munus pontificum amplecti uolunt. Tum ego missos inquam pontifices faciamus in quibus plures quam in reliquis imperijs, & felices & Deo accepti reperti sunt, sermonemque nostrum conuertamus ad reliquos, de quibus honestius liberiusque inquiri potest. Verum me, qui in maximi omnium principis obsequio uersor, aequius est hac de re silere quam loqui. Hic noster Nicolaus in libera ciuitate liberior caeteris, nullius obnoxius cupiditati, qui unus semper praese tulit summam dicendi licentiam, neque ueret quo animo sua dicta accipiantur, dummodo quod sentit proferat, audacius uberiusque suum explicabit iudicium. Mihi quidem N. C. inquit, cum his nostris rerum dominis nulla unquam priuata consuetudo fuit, neque enim magna ex parte hi sunt de quibus equa mente possim audire. Quauis enim raro hanc urbem exierim, tamen & omnium qui ubique sunt principum mores, & uita mihi innotescunt, & eorum qui haec gesta perlegi. Itaque cum uita eorum, tum ratio & ueritas mihi persuadet, ut credam dici nihil posse miserius principantium uita, quam recte ac penitus intuenti licet inspicere ambiciosam, anxiam, turbulentam, maximis tribulationibus, calamitatibusque ac malis facinoribus plenam. Carolus bonus esse principes, & nonnullos habitos dicit, ego non qui esse possunt, sed qui fuerint perquiro, quos nondum ulla aetas sortita est. Nam si ueteris Hesiodi sententia, difficile est bonum esse, id multo in regibus & Imperatoribus difficilius fiet, quorum plura uitiorum irrimeta ab exercitio uirtutum subducunt. Eluxit aliquando, sed tamen perraro in aliquibus quidam uirtutis splendor. Sed scriptorum nonnullorum assentatio, qui adulationis premia a principibus expectabant, & paruula scintilla uirtutis maximum incendium excitarunt, ampliatres ea uerbis quae tenuia rebus erant. Val. Max. adulatorum scriptorumque omnium adulantissimus, de Iulio Cesare in gratiam Tiberij sepius aperte mentitur, in laudibus suis tanquam de Deo loquens, non de eo cuius acta in omni uita (armorum gloria excepta) a bonis reprobata extiterunt. Sed licet pauci paulum emerferint a consuetudine aliorum, tamen si qua in eis uirtus enituit, ea multorum flagitiorum caliginem obumbrata est. Inuenies quosdam humanos, sed luxuriosos, alios prudentes, sed crudeles: hos iustos, sed deditos auariciae, nonnullos magnificos, sed raptores, quosdam liberales, sed ira feruidos & impatientes. Ita quoque uerteris, nihil purum, nihil sincerum in eis reperies, nihil castum nihil absolutum, sed ita infecta omnia ut longo interuallo uirtutes a uitijs superent. Neque hoc tamen natura hominum, quantum ipsius euenit uitio principatus. Nam cum natura fragiles simus atque imbecilles, qui facillime ad lasciuia, & uicia labamur, tamen principatus re ipsa & licentia malus est, malorumque opifex & minister. Sed in hac omni nostra disputatione praedictum uelim, me nihil aduersus personas, sed de re ipsa sentire quod loquor quae cum plurima uicia secum trahat, necesse est etiam bonos aut corrumpat, aut

Val. Max. adulator mendax.

LI defa

defatiget, adeo ut nullā felicitatē degustare queant. Sunt em̄ in regno quædā tanq̄ in ætate ad adolescentum ac senum natura insita uicia, quæ qui tollit aut mitigat, diuino potius fungitur munere q̄ suo. Sicut em̄ ignis quicquid ei hæret, aut calefacit, aut urit. Ita imperium quos apprehendit, aut malos reddit, aut certe deteriores. Deliniuntur em̄ homines illius cōsuetudine, & cōtagione inquinant. Quo fit ut etiam si probi, casti, pij, humani ad illud euehant inficiantur eius moribus & malignitate, euadātq; impij, scelesti, inhumani, periuri, crudeles. Neq; solius Nicolai est hæc, sed Flauij quoq; Vopisici sententia qui ad Diocletianum imperatorē in Aureliani uita scribēs: Vide inquit quæso, q̄ pauci fuerint Principes boni, ut bene dictum sit a scurra quodam Claudi inimico unico, à nullo omnes bonos describi ac depingi posse. Quæritur quæ res malos principes faciat: lam primū licentia. Deinde rerum copia, amici improbi, satellites detestandi, euchi auarissimi, aulici uel stulti, uel detestabiles. Ex quo Diocletianū dixisse cōmemorant, nihil esse quam bene imperare difficilius. Colligūt se inquit quatuor, aut quinq; atq; in unum ad Imperatorem capiendum consiliū coeunt, dicunt quid probandū uel improbandum sit. Imperator qui domi clausus est, uera non nouit, facit iudices quos fieri non oportet, amouet à re pub. quos debet retinere. Ita bonus, cautus, optimus uenditur Imperator, quales ob res nil rarius bono principe esse testatur. Idem Saturnium quē Ægyptij ad imperium assumendū cogebant, locutum memorat. Nescitis amici quid mali sit imperare? Gladij pendentes ceruicibus imminēt, hastæ undiq; undiq; spicula, ipsi custodes timent, ipsi comites formidantur. Adde quod omnis ætas in Imperio reprehendit. Aurelius Antonius Pius, quem per omnē terram philosophātes, inter omnes qui unq̄ imperarunt palmam tulisse uirtutis historix serunt, sanctimonia certe uitæ excelluit omnes, ab Adriano adoptatus in Imperiū, magis doluisse q̄ lætatus esse traditur. Iustus autē ex priuatis hortis in principis domum migrare inuitus accessit. Et cum ab eo domestici quærerent, cur tam mæstus in tantā adoptionem transiret: multis uerbis disputauit quæ in se mala Imperium contineret. Diocletianus uero cum post depositum Imperiū in priuata uilla agro colendo intentus degeret, rogatus à Licinio ut ad imperium rediret, id recusauit, disserens ostensio horto quam plantarat, quam dulcis & iocunda ea uita esset, q̄ uero misera & anxia in Imperio constituta. Videtis quam naturā principatus esse affirmarunt & sapientes uiri, & hi qui & ipsi summi & boni principes extiterunt. Etenim uelut fuligo cōmaculat tangentes, sic regnum possidentes corrūpit multitudine morborū animi, quæ si quis sane metis penitus perspexerit, haud sane multū illius cupiditate flagrabit. Non solū em̄ quæ Teretianus ille adolescens querebat in amore uicia, iras, suspitiones, inimicitias, bellum, pacem rursus, sed multa in eo acerbiora, atq; asperiora perispicax animus intuebitur, ut potentia, fastum, superbia, libidines, odia, crudelitates, ambitio

ambitionū dñandi cupiditates, ueneficia, & quicquid aliud ad perniciē mortaliū neq̄tia hominū excogitabit. Quod si quis eo robore, ea firmitate animi diuino quodā munere fretus ad principatū adeat, ut omnes eius illecebras uirtute superasse uideat, tñ ut sessor bonus in equo retrogrado ac calcitroso excutietur, delabetq; aliqñ. Ita qui imperiū ascendit defluet uel inuitus rerum licentia ac luxu, & tot insidijs tum hominū, tum uitiorum circūuetus declinabit à gubernaculo, & tanq̄ uehementi actus tēpestate ui fluctuum iactabit ad scopulos in q̄bus allidet, periclitabitq; omnis bene uiuendi ratio & disciplina. Nā quod Carolus ad cōparandā felicitatē cōtulit diuitias, opes, rerū licentiā, beneficiorum facultatē, imperia, dignitates, uoluptatesq; & alia plura quæ retulit, ista quidē potius infelicitatis q̄ felicitatis irritamenta instrumētāq; esse uidentur. Verum opibus ac diuitijs nō magis utuntur principes q̄ priuati, neq; magis q̄ quātum homini fiat satis. Victum habēt preciosiorē, & cultiores uelut, sed uenena in his formidant, & amicorum insidiæ. Suspiciosē sunt epulæ atq; potus, raroq; sapiunt, tum mixtæ curis, tum cōtinuo usu neglectæ. Nam uoluptates quo magis affluunt, eo ex copia & satietate fiunt inluuiores. Preterea non idē qui reliquis gustus & appetitus, quod siccando esuriens cibum capit, non sinunt uariæ cogitationes percipere ciborum suauitatē. Venerea multis suspicionibus implicantur. Multi em̄ ueluti laqueo capti perierūt. Licentia nihil felicitatis importat. Nam scitis ueteri prouerbio, ea fieri solere homines deteriores. Beneficiorum facultas est nobis optanda, sed plurima pars hominum eā ad maleficia cōuertit. Nō em̄ dignum bñficij nomine quicquid principes donant. Effusio aliqñ, & inconsueta largitio beneficium appellatur. At in dando beneficio ratio personarū, & tēporis constet oportet. Illi autē ut plurimū tribuunt nō egenis, sed turpibus & indignis, dāt tamē quod tenere non possunt, dignitates, præturas, magistratus. In pecunijs uero quæ seruari possunt, sunt multo remissiores. Mensa aurea, argenteaq; & cæteri apparatus nihil afferunt sublidij quo simus felices, non em̄ egritudines animi leuant, sed præstant curiosiores, plus ea aspicientes delectant q̄ possidēt. Hoc uerissime ausim dicere, in quo & multi sapientes cōueniunt, nullum esse ex corporis sensibus, in quo nō à priuatis principes uoluptate exuperentur. Quare longinqua ab his erit uitæ felicitas quos & nulla uera ac solida sequitur uoluptas, & multi circūstant mentis cruciatus. Tum CAR. tyrannorū inquit, non regum aut Imperatorum uita his cruciabitur quæ dixisti malis, quorum ut Iulianus affirmat, tyrannos semper uitijs abundare, ideoq; & esse infelices necesse est. At uero cæterorū qui recto iustoq; iudicio pro cōmuni utilitate regnant, lōge alia uidetur esse cōditio, qui cum sint legū ac iusticiæ ministri, nec priuato, sed publico cōmodo dent operam, cum pacē colant, cupiditatibus statuent modum, uiros doctos ament, cum quasi parentes eorum quibus præfunt appellari soleant, quid his obest quin & dici & esse felices queant.

Nam quid arbitraris, natura malū esse principatum: Vide ne longius quam ratio suadet à uero seducaris. Natura insitum nobis principandi appetitum, Cicero nosse tradit, ut animus bene à natura institutus, & subesse nolit & cupiat præesse. Indidit enim nobis siue Deus, siue parens natura desiderium laudis & gloriæ, quam maxima consequimur præstantia, & imperijs, quibus eminentia quidem animiq; excellentia iudicantur. Cernis natura ipsa duce gestire animū nostrum ac lætari, cum reliquos etiam bonarum artium certamine antecellit, etenim extollimur gloria quadā, si prudentia, cōsilio, doctrina, uel arte egregia cæteris præstamus. Cum enim id scire uidemur quod alios fugiat, tum maxime erigimur ad laudis cupiditatem. Itaq; singulis in rebus insitus nobis est præeminentiæ appetitus, & cupiditas imperandi. Quæ autem natura nobis insunt, omni culpa & reprehensione uacant, neq; etiam uituperare decet. Cibi enim ac potus uenerorumq; appetitus, cum a natura prodeat nullo modo est uitiosus. Sed quæadmodum horum usus est necessarius, si ad uoluptatem referatur, non caret crimine, ita si quis principatu abutatur quando labitur ab ordine rationis datur uitio. Nullum igitur crimen, nullum delictum ascribendum est principatui, cum sit eius appetitus à natura, neq; etiam ulla infelicitas tribuenda, sed his potius qui per abusum rem optimam ad uitia detorquent, & iniuriā cæterorū. Nam quid utilius, quid optabilius tribuit nobis Deus, quid ad uirtutum exercitia propensius, quam eā felicitatem potestatemq; qua liberales esse, benefici, magnifici, qua multorū cōmoda procurare, & tū in homines, tū in ipsos Deos pietatē exercere ualeamus? Hoc dat protegere oppressos, afflictos erigere, subministrare egenis, opem ferre amicis, præmia tribueri uirtuti, prodesse quam pluribus. Quare nequaquam amplius dixeris, aut malum natura esse principatum, cum tanta adsit bene agendi facultas, aut infelicitatis causam nisi malis præbere. Tum NIC. Quos tu quidem tyrannos appelles nescio, hoc certe scimus, nonnullos eorū Regibus fuisse meliores, iustiusq; in subditos imperium exercuisse. Non enim nomine, sed re distinguuntur. Veruntamen si recte regum, Imperatorū, cæterorumq; principatium uitam ac mores perpendes, dignos reperies per multos qui tyrannorū potius, quam regū nomen mereantur. Nam boni illi qui ad publicā utilitatem intendāt, secluso priuato cōmodo, qui bonos & doctos diligant, qui parentis animum gerant qui fuerit in nostris literis nō cōtinet, & si quos ulla ætas produxit, rariores stoicorum sapiente extiterūt. Sed quod regnandi appetitum naturalē, & ob eam causam principatū minime malum dixisti, hoc tibi affirmo. Quæ bona natura sunt, mala esse non posse. Principatus uero qualis sit, exempla principum docent, quos te non fugit ut plurimum reprehensione, quam laude esse digniores. Neq; etiā consentaneū est, ut quod natura bonum sit, malos reddat possidentes. Naturalia enim etiam repugnantibus nobis uim suā exercent, Enumerasti Carole, bona quæ possunt

Natura uires.

prouenire

prouenire ex principatu, oblitus credo, quod calamitatibus illius cupiditas orbē terrarū afflixit, ut execrandi illi esse uideant, q̄ quod omnium erat primi detulerunt, libertatēq; sub qua nati erant seruituti subijcetes, unū aliquam plusq; omnes posse maluerūt. Quāuis regnū (quod primū Imperij nomen in terris fuit) sanctum est habitū apud præcos illos, dum sua cuiq; placebat, nomen quidē mite laboris & officij plenū. Sed sicut omnia mala exempla à bonis initijs orta sunt ut Crispus ait, sic in Imperijs nomen regis tantū māsit, res funditus perijt, ad tyrānidemq; defluxit. Itaq; cū principatus possessio, si ueteribus historijs, si rationi credimus, possessores improbos efficere soleat, & principatum quoq; malā rem esse putandū est. Nonne COS. inquit, ab hoc tuo decreto excipis multos quos felices, ac bonos sua ætas existimauit: ut barbaros missos faciamus, diuū Augustum, Vespasianū, Titum, Antoniū Pium, Aureliū, Alexandrum, Seuerū, Traianum optimos ac iustissimos principes quorū uita merito felix dici potest. Augusti quidē felicitatem omnes historici, omnes annales decantant pace per uniuersum orbē, terra mariq; parta, quare huic saltem felicitatē tribuas necesse est, ue uidearis in omnibus uelle esse cōtentus. Tu mihi NIC. inquit, phœnicem nescio quem affers multis inauditum seculis, atq; inuisum. Antiqua monumenta paucos istius mundi principes recensent, permultos uero illos quorū flagitia & scelera plures mortales, & regna cōquassarunt. Verū nihil affert momenti, quin dici omnes debeant infelices. Paucorū si qua ea fuit, uirtus. Vna enim hirundo (ut dicitur) uerū nō designat. Sed tamen si qui paulo tolerabiliore, aut etiam ut uultis boni extiterūt, id ita per raro contingit, ut portenti loco haberi possit. Nam sæpius mōstra hominum terra, q̄ bonos principes produxit. Natus est nuper infans bouis capite, alter uero catti, hic mancus manu orit, alter digitis multiplicatis. Quæ omnia longe à natura hominū distant. Eodē ergo pacto natura sit malus oportet. Inuenti tñ longo interuallo sunt aliqui qui paulo desciscerent ab illius nature institutis, sed monstros ac portentis rariores. Neq; uero hos ipsos felices fuisse iudico, sed uacuos felicitate. Non extrinsecus, aut fortunæ indulgentia uenit felicitas, neq; ut alij, sed ipsimet de sua felicitate existimēt oportet. Expenda

Augusti uita
processus.

L1 3 etiam

etiam suorum appetitus, sapius diuersorum in se conuersiones expertus est, quo tempore uitam diutius sollicitam duxit & inquietam, mortis insidiarumque metu, donec Lunæ uxoris consilio usus, cum Pisoni pepercisset, hac clementia reliquam sibi uitam securam prebuit. Hucusque nullus datus est inter tot timores felicitati locus. Age, postquam temere desijt, quæ felicitas subsecuta est: Primum (quæ magna dicitur felicitatis portio) caruit filiis, qui imperio succederent. Tum multiplici dolore per omnem uitam affectus fuit. Sororem Octauiam amisit. Marcellum ac Drusum nepotes, quos imperio destinauerat, magnæ uirtutis atque indolis ac dolentes immatura mors eripuit. Marci Agrippæ generi, ac Mecœnatis quos charissimos ac fidelissimos expertus erat, funera prosecutus est. Filias ambas ab se domi optime educatas, ob meretriciam frequentibusque adulterijs in famam uitam, predicto palam proposito ad insulas relegauit, quo facto cum se tum domum, tum familiam dehonestasset, propria detegens dedecora, tantum postea doluit, ut sapissime Mecœnatis Agrippæque (qui sibi uerum dicere soliti erant) interitum desleuerit, questus multotiens sibi deesse qui uera ex animo loquerentur. Subsecuta est Germanici exercitus Quintiliano Varrone duce clades, magnam rei publicæ uulnere. Quis cum his erumnis felicitatem coniungat? Adijce his quibus per omnem uitam torquebat plurimas atque ingentes, tum publicas, tum priuatas curas, ad eam omni quiete ocioque animi & corporis sublato, ut sapius ad deponendas undique ingentes molestias de restituenda re publica cogitarit, quod & fecisset re quiete appetens, nisi uite insidias timuisset. Hæc quippe maxima dicenda principum infelicitas, ut rerum statu descendere absque capitis periculo nequeant, quod Diocletianus, & Maximianus pluresque alij uite discrimine sunt experti. Sed ut Augusti felicitatem discutiamus, accipite quod uir sapientissimus Seneca de eius felicitate senserit, in eo libro quem scripsit de breuitate uitæ: Potentissimus inquit, & in altum sublati hominibus, excidere uoces uidebis, quibus optimi optent, omnibus suis bonis preferant, cupiant iterum ex illo suo fastigio si tuto liceat descendere. Nam ut nihil extra laceffit aut quatiat, magna in seipsa fortuna ruit. Diuus Augustus cui dii plura quam ulli prestituerunt non desijt quietem sibi precari, & uacationem a re publica petere. Omnis enim sermo ad hoc semper reuolutus est, ut speraret ocium. Hic labores suos etiam falso, dulci tamen oblectabat solatio, aliquando se uicturum sibi. In quadam ad senatum epistola cum ocium sibi polliceretur, etiam ex uerborum dulcedine se uoluptatem percipere affirmabat. Tanta ocij cupido incesserat, ut illud quia usu non poterat, cogitatione presumeret, & qui omnia uidebat ex se pendente, qui genibus fortunam dabat, illud diem letum demum cogitabat quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia sudoris exprimerent, quantum occultarum sollicitudinum tegerent. Hæc Seneca, qui deinde labores anxietatesque quibus etiam senex agitabat describit, ut omnino infelicem uitam per omnem ætatem egisse uideat. Hæc tam multa de Augusto retuli, ut

ex

ex beatissimo principum sumatur omnium coniectura. Nam si quem consensus hominum pro felicissimo atque optimo duxit, ad eam agendorum molem premebatur, ut nihil sibi magis quam ea uita displicere uideretur, quid de alijs censendum est, qui ad Augusti uirtutem ac laudes longa inter capedine accesserunt. Nempe infelices fuisse dicemus, nulloque in loco minus reperiri uitam felicem, quam ubi maxime esse putatur. Nam si inter bonos non uersatur, nec in malis quidem reperietur. Refugit enim omnem improborum societatem. Verum quoniam felix ne sit uita principum queritur, primum quid sit felicitas, deinde ^{Felicitas.} de an domiciliis principum sequatur, discutiendum. Felicitatem esse uitam operatione secundum uirtutem scribit Aristoteles, & exercitio uirtutum comparari. Cicero noster uult eam esse honestarum rerum prosperitatem, uel fortunam adiutricem bonorum consiliorum, quibus qui non utatur, nullo pacto felix esse queat. Vbi ergo uirtutes, aut bona consilia desint, ubi adsunt uitia, ibi nequit esse aliqua felicitas. Non enim inter se repugnantia coniunguntur. Sed uirtutes raram coisse cum principibus familiaritatem, preteritorum exempla docuerunt. Ut uero improbi malique sit ratio, qua constat uitij facilem aditum ad principes, patere nobis persuadet. Igitur & infelices erunt. Velle doctorum ac beatorum uirorum gratia ut sapientie darent operam principes, illiusque preceptis obtemperarent. Sed cum his nulla sapientie cura sit, nec uirtutes quidem cognoscere, aut earum usum ad uitæ subsidium uti possunt. Fugit ignorantiam uirtus, & rationi sapientieque inhæret. Ea cum sit principum contubernalis, careant uirtutibus oportet. Hæc sentiens diuina ueritas, quæ mentiri nequit, per os propheta iterum repetens hanc sententiam. Homo, inquit, cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Quid alijs testibus, alia autoritate, alia ratione opus est ad demonstrandum uirtutem seorsum habitare a principibus, & ob eam rem infelices. Stulticia enim summa infelicitas est, cum a diuino Dei oraculo iumentis insipientibus similes esse dicantur. Non intelligere eos dixit qui in honore consistunt. Excœcatur enim mens eorum splendore dignitatis & imperij, ut & stulticia, ^{Principum uirtutes nullæ.} & insipientia pateat, & rara sit uirtus in illis. Nam si dixeris fortitudinem in illis esse, id prorsus negabo, cum enim fortitudinis sit adire pericula pro communi salute ad iniurias propulsandas, armisque decertare pro salute patriæ, principum autem cura sit pro priuato comodo, & augendis imperij finibus arma capere, quantumuis ardua pericula subeant, fortitudinis laude atque opere carebunt. Si temperatos dixeris, multi ridebunt, cum illorum uoluptatem libidinem legerint atque audierint. Iusti nequaquam sunt. Nam cum ea uirtus uersetur circa poenam, ac præmia tribuenda, poenam quidem inferunt cum eorum statui conducit. Non enim fontes puniunt, sed per sepe extollunt, propter admissum scelus. Præmio uero nequaquam afficiunt bene meritos, sed quos libido persuadet, qui ut plurimum sunt reprobi ac nepharij uiri.

L1 4 Prudentia

Prudentia plures uidentur excellere, quoniam quæ aduersus inferiores machinantur possunt perficere. Versutos ego, callidos, astutos multos audiui, prudentes uero nullos. Siquidem prudentia est reliquarum uirtutum moderatrix, & ueluti quidam auriga, sed cum reliquæ uirtutes procul absint ab eorum uita, & prudentia quoque deerit. Sapientia uero quæ potest regibus ac principibus inesse: qui neque literis, neque doctrina illam percipiunt, neque sapientum præceptis, neque doctorum hominum uocibus, neque beatorum consuetudine, neque integritate uitæ, satis illi ex magnitudine Imperij se sapere arbitrantur, partim temerarij atque insulsi, partim scæminis molliores. Multos liberales uulgius existimauit, quoniam multa multis condonarunt. At hi stultitiæ magis quam liberalitatis laudem meruerunt. Inconsulta enim largitio, & pecuniarum temeraria effusio uituperanda est. In liberalitate quidem loci, temporis, personæ ratio habetur. Adeat regem uir doctus & sapiens munus petens & contemnetur, adeat fatuus ridiculus, aut histrio, uestibus donabitur atque auro. Non honestis uiris aut egenis tribuunt, sed procacibus, improbis, importunis. Itaque dum liberalitatis nomen assequi uolunt, in temerariæ effusionis culpam prolabantur. Virtutes igitur ferme omnes tanquam proscriptæ, regum ac dominantium animos reliquerunt, seseque ad humiliores homines contulerunt. Rationibus ista hucusque à nobis acta sunt, adiciamus si placeat & autoritatem. Isocrates grauissimus autor testisque religiosus in eo libro quem de religione ad Nicoclem scripsit, permulta sunt, inquit, quæ priuatos homines inducant ad bene honestæque uiuendum. In primis quidem illorum uita non ocio, non luxu, non diuitijs frangitur, sed pro quotidiano uictu comparando laboribus ac uigilijs insudant. Legibus etiam quibus immoderate cupiditates hominum frenantur parere coguntur. Adde quod inter æquales liberiore quadam loquendi licentia utuntur, qua & amicorum errata reprehendere, & in inimicos inuehere queunt. Accedunt ad hæc institutiones quas ueteres illi, clarissimique poete de uita & moribus tradiderunt. Hæc omnia priuatorum mentes ad meliorem uitam inducunt, quibus adiumentis destituti reges esse uidentur. Neque enim in tanto fastu, tantaque rerum licentia moneri se, aut emendari patiuntur. Hæc ille: Peruersum igitur nimis hominum genus est, & humanitati aduersum eorum qui sanas respuunt monitiones. Viri non omni honesto uacui admoneri se arguique gaudent, ut exinde meliores fiant. Cum enim in multis offendant omnes (homines enim summus) grata ac iucunda est his qui se emendari, qui se ad honestatem comparare uolunt, reprehensio errorum suorum, quorum meliorem uitam sequantur. Ob eamque rem gratias solemus agere monitoribus nostris, magis loco beneficij habentes ea uitia in nobis ostendi, à quibus ipsi minime abstinent, morbo animi impediti. At uero regibus Imperatoribusque quam grata sit uitiorum suorum admonitio, plures miserabili exemplo docuerunt.

Hostes

Hostes enim sunt ueritatis, adulatoribus atque assentatoribus se penitus tradentes, quæ maxima est infelicitas. Magnum sane consummatæ nequitiae signum est, suos monitores & recta consilia odisse. Quo in uitio plures insanierrunt. Rex Persarum Cyrus (ut recentiores prætermittam) Harpalo familiari, ob reprehensum in se uitium, filios epulandos in conuiuio dedit, & ne parentis mors filijs adduceretur, epulas illas laudare ut suaues coactus est. Cambyses cuiusdam ex charissimis ob admonitam in eo ebrietatem sagitta transfudit. Alexander magnus uesatum animal, Calisthenem philosophum condiscipulum suum, Persarum in eum mores culpantem, omnibus detruncatum membris, in cauea more inclusum beluæ discruciauit. Refertæ sunt historiæ casibus illorum, qui suorum principum uitia emendare cupientes, mortis supplicio affecti sunt. Non enim patiuntur monitiones qui spernunt uirtutem, sed sana consilia aut acerbo odio, aut tormento prosequuntur. Constare arbitror cum ratione, tum autoritate, tum exemplis, quam raram cum principibus uirtutes ineant societatem, quam uitia familiaria illis esse uideantur. Cogita primum quantum ira sit malum, quam atrox facinus, quam crudele, quot eius exempla à regibus in perniciem gentium ædita. Non recito Syllæ iussu quatuor ob iram legiones ciuium uno edicto ferro absumptas, non stragem Prenestinorum, non multa ab eo in ciues impetu iræ facta. Transeo Alexandrum, qui Ditionem senem familiarem in conuiuio lancea transfodit, qui Lysimachum amicum leoni obiecit. Non recensero multorum rabiem, qui humanum (quia ore non poterant) oculis sanguinem exhauserunt. Hoc asserere ausim, nullum tetrius malum, nullum scelestius, nullum periculosius protulisse naturam. Atqui hæc pestis nefaria in regibus ac principibus præcipuum domicilium collocauit. Pueris sunt ad iracundiam faciliores. Quicquid eorum animos offendit, scelestum iudicant, nefas ducunt eorum cupiditatibus aut dictis contrairi. Paruulo excitato uento incenduntur ira ad hominum cruciatus, fortunæ enim beneficio tumidi, eum appetitu pro ratione utantur, etiam in rebus paruulis profundunt iram. Nam comitem fortunæ felicis iracundiam esse uiri sapientes tradunt, & magnam fortunam maiorem iram testantur assequi. Periculosa ac turbulenta sunt principum uitia, sed ira maiorem stragem edit, facultati rerum coniuncta. Bene præstanterque scribit Seneca: perire funditus omnia, ubi quantum ira suadet fortuna permittit. Darius Persarum rex bellum aduersus Scythas moturus, offensus Ortobaci nobilis senis precibus, in solatiu senectutis rogantis unum è tribus liberis sibi relinquere plusquam peteret pollicitus se daturum, omnes tres in eius conspectu occisos obiecit. Xerxes cum Grecis gesturus bellum, parenti quinque filiorum unius uacationem petenti, ira motus quem uellet eligendi potestate concessa, eum quem de legerat in duas partes consecutum, ab utroque uitæ qua exercitus transiturus erat latere suspendi iussit. Transeo nostros principes, ne quem mea notet oratio,

attamen

attamen requirebat multorum salus illos fuisse paulū ab ira remissiores. Cupere ut hoc uno tantum urgerentur malo. Sed multa illam uicia cōsequuntur. Primum uesana ambitio, malus officij magister, qui eos semper ampliandi, proferendiq; dominij cupiditate incensos, in aliorum perniciem, stragemq; irritat atq; impellit. Hinc cum uicinis bella, hinc cædes, incendia, nationum populationes & prouinciarum descendunt. Vbi enim imperandi cupiditas regnat, ibi pacis aut ocij ratio esse non potest. Tum uero luxuria & libidines uariæ, quæ cum etiam doctissimos ac sapientes uiros quandoq; ab officio declinare coegerunt, quid in principibus uirium aut autoritatis habere putatis, in quibus licentia cum stulticia admiscetur, quæ sensu uoluptatibus potius quàm rationi obtemperantes, nō solum illas coercere, sed etiam allicere consueuerunt. Blandum id quidem malum, & propter quod multam fuerunt in principatu pulsi. Quid autem turpius, ne dicam infelicius Alexandro, & priscis regibus, qui cohortes uxorū exoletorumq; libidinis causa habebant. Adde his superbiam atq; insolentiam, quæ raro à principibus recedunt. Adde auaritiā dominantium sectatricē, qua omnes ferme ducti in diuitum fortunas impetum faciunt. Adijciuntur quoq; multiplices cupiditates, quæ mentem eorum semper affligunt. Quid de conscientia scelerū loquar, qua nullum Seneca grauius esse supplicium scribit, nunquid nobis paruus uidetur esse in principibus cruciatus? At hi qua conscientia uiuant satis constat. Nempe ea quam ipsorū facinora requirunt. Ingratitudo quoq; ipsorum domestica est, qua in re præstant reliquis, etiam in agenda, nedum in referenda gratia insolentes. Quicquid eis operis, quicquid muneris, quicquid beneficij impenditur, id debito iureq; fieri putant, & ne quid cuiquam debeant, sibi omnia deberi arbitrātur. Adijciuntur his malis suspensiones, metus, timores, qui iugiter animos principū lacerant, serui, familiares, domestici, amici, noti, atq; ignoti formidantur, non uxor, nō liberi, non fratres, non cognati sunt extra suspensionem. Horum nanq; singulorum conspiratione, ex fraudibus plures principes interierūt. Nullus his locus tutus est, nulla regio, nulla hora, ubiq; insidiæ timentur. Dies solliciti, insomnes noctes aguntur, tum uitæ, tum Imperij amittēdi metu, qua uita tot malis implicita nihil prorsus potest infelicius excogitari. Audite quæso, quid in hanc sententiā in eodem libello dicat Hippocrates. Si metus illorū (inquit) sollicitudines & pericula consideres, si nonnullos ex Regibus aspicias ab his necatos quos fidissimos cogitabant, si item Reges ipsos in eos animaduertisse crudelius quos singulari familiaritate charos habuissent, alijs uero contigisse, ut postquam in suos se uissent ab suis postea occiderentur, quāuis potius uitam quā hanc tot tantisq; periculis cōiunctam sentias eligendam. Illud quoq; nequaquam est minimis ipsorum malis adnumerandū, quod suauissimo omnium fructu amicitia priuantur. Ipsi neminem nisi inconsulto quodam impetu diligunt, a nullo

a nullo diliguntur. Inter pares quidē amicitia uersatur, & eos in quibus eadem bonarum artium uigent studia. At hi non solum non amant pares, sed cum eis regnandi gratia armis, ac ferro decertant. Bonis artibus quantū ualent palam est nobis. Cum inferioribus nulla eis esse potest amicitia. Nam timere a suis quàm diligere principes malunt. Sed quem metuunt, & oderunt, ueteri sententia. Itaq; nullus apud ipsos amicitia locus est. Amici quippe est ex animo & uera loqui, at illi ueritati sunt omnino infesti, cum nihil nisi quod libeat eorum aures patiantur. Sed uidemus iniquos, multos amicorū nonnulla prebere officia. Id quidem nullo fit principis amore, sed ob utilitatem priuatam. Sectantur enim sæpius quem oderunt, sed utilitas superat maliuolentiam. Concurrunt enim ad eos tanquam ad aurifodinā quæstus & lucri causa. Non igitur amantur, sed uenerantur & metuunt. Satis eis est laudari, coliq; ab adulatoribus, & his quos ueluti canes ad latrandū alunt. Bonos & uirtutis cultores penitus respuunt, cū aliena sit eis uirtus suspecta. Triplex enim (ut Principum felicitatem cognoscatis) genus hominum est eis maxime acceptum ac familiare. Hos inter primas partes adultores atq; assentatores diligunt, non homines, sed portentuosæ beluæ, atq; immanes ueri dicendi hostes, qui mentiēdo, blandiēdoq; adeo Principum mentes infatuant, ut parum distent ab insanis. Consilia Principis commendant, quamuis pernitiōsa ac turbulenta, cum sit consilij inops, prudētiam admirantur, cum sit stultus. illum plusquam alios sapere profitentur, cum non procul absit ab amentia, eoq; eum suis assentationibus adducunt, ut nihil uerum audiens, suæ sapientiæ fidens prolatur sæpissime in miserimos casus. Neq; enim ad ullam sapientiæ cognitionem peruenire possunt, quibus iam assentatoribus persuasum est, iam se ad sapientiam peruenisse. Obsessi ab adulatoribus omni ueritatis cognitione priuantur, nam si quæ iniuria Princeps afficit, id pro summa iustitia assentatores comprobant. Luxuriam dicunt oblectationem naturalem, usu & consuetudine gentium permissam. Auaricia parcitas, prodigalitas liberalitatis nomine appellantur. Crudelitatis culpam leniunt specie ueritatis. Nullum est tam tetrum facinus, nullum tam nepharium in regibus uitium, quod non adultores alicuius uirtutis detegant uelamento. Quo fit, cum malus a nequissimis laudatur, ut cumulata stulticia multorum comprobatione, pro uitijs uirtutibus abutatur. Qua in re summa est infelicitas. Hos sequuntur uoluptatum ac luxurię ministri, quibus secretiora domus permissa sunt, cum his occulta colloquia, & interiora, quæq; lucem fugiunt cōsilia credita. Tertiam aciem perquirendæ cōparandæq; pecuniæ architecti conficiunt gratū regibus ministeriū, horū suauis impulsuq; noua uectigalia, diuitum insidiæ, proscriptiones, rapinæ, spolia subsequuntur. Accumuletur his quartū genus, idq; pestiferum delatorū ingens malū, & in bonorū atq; innocentium uirorū perniciem promptū, quibus non solum principes improbi, sed

Principibus
tria genera
hominū grati.

sed modesti quoque habiti aures prebuerunt. Apud Adrianum certe Imperatorem adeo ualere delatorum uoces, ut amicos quos ad summum peruenerat, postea habuerit hostium loco. His ergo tam bonis, tam sanctis ministris, tam fidis satellitibus suffulta principum aetas & consuetudo, quam iniqua conditione alitur. Mihi credite, non ingreditur limen horum ulla felicitas, sed tormenta & uariae calamitates. Ab his amicitia exclusa est, repulsa ueritas, adulatione accita. Nam quod Carolus doctos ab eis uiros diligi colique paulo ante dixit, longe tota aberrat uia. Nam neque studia literarum apud reges & dominos, nisi admodum paucos unquam uiguerunt, neque ab his doctrina, ac sapientia praediti, aut culti, aut magni habiti. Diuersa sunt Principum excellentissimorum uirorum studia, quorum uirtus semper fuit regibus formidolosa. Perstringit enim dominorum uelut lippientes oculos alienae uirtutis fulgor, ut a quo se superari sentiunt, aut odiant, aut nequaquam diligant. Non autem neque apud graecos, neque apud Latinos tanta doctissimorum eloquentissimorumque uirorum copia uigisset, neque adeo sapientiae pares philosophia esset excolta, nisi & Athenae, & urbs Roma diutina in libertate uixisset. Loquendi enim, uiuendi que libertatem literarum studia expetunt & sequuntur, seruitute fugiunt atque abhorrent. Plures doctrinae studiis deditos uiros, qui sub Regibus orti erant legimus Athenas se contulisse, ubi & uirtuti honor & libertati locus erat. Quomodo enim chari esse principibus uiri sapientes possunt, qui quod maxime est dominis inuisum, uitae libertatem praeseferant? Nam cum Principes assentatoribus stipati ueritatem horreant, uiri autem studio sapientiae dediti ueri cultores, adulationem ut uitium pessimum aspernentur, necesse est ut aut reiciantur, aut pereant. Iam dixi Calisthenem ab Alexandri temeritate ob sanas monitiones crudelissime necatum. Plato uir sanctissimus a Dionysio Siciliae tyranno per doctrinae speciem uocatus, tyranni opera uenudatus est. Zenonem philosophum senem admodum Phalaris tyrannus omni cruciatus genere dilacerauit. Anaxagoras nobilis philosophus a Nicheronte Cypriorum rege occisus est. Nero Senecam ac Lucanum mori coegit. Socrates tyrannorum tempore damnatus ueneno periit. Boetius uir doctissimus atque innocentissimus Theodorici regis iussu uitam amisit. Quam de reliquis coniecturam sumemus, cum diuus Augustus, qui bonorum principatum tulit, tam crudelis in Ouidium poetam egregium fuerit: quem cum in Pontum ob leuem nescio quam offensionem relegasset, nunquam ut rediret ad se impetrari passus est. Non amant principes, nisi sint moribus congruentes. Quae uero legimus aut Regibus, aut Imperatoribus, aut caeteris dominantibus honore, opibus, dignitate amplificatum fuisse excellenti doctrina uirum: Quid Augustus in Virgilium, aut Titum Liuium contulit, alterum poetarum, alterum historiae Romanae patrem: Vir eloquentissimus Quintilianus Romae publicam scholam unde uiueret tenuit. Laetantius Firmianus uir praestans doctrina, & arte dicendi

Doctos principibus inuisos.

dicendi (qui Crispum Constantini Imperatoris filium literis erudiuit) adeo pauper uixit, ut plerumque necessarijs egeret. Haec cura praestantissimorum doctrina uirorum Imperatoribus fuit. Sed quid ego antiquiora recensero: Tullius aetas superior tres uiros praclarissimos, qui sapientia, & doctrina magni lumen Italiae attulerunt. Prior Dantes eluxit ingenio singulari, cuius extat poema praclarum, neque si literis Latinis constaret ulla ex parte poetis superioribus postponendum. Is patria ob ciuiles factiones pulsus, cum nihil secum praeter uirtutem asportasset, contulit se ad Canem ueterem principem Veronensem; cuius cum liberalitas praeter caeteris ferebatur, susceptus ab eo Dantes, & uictum ut reliquis ex familia tribuit, uacabat uir doctissimus ingenio quotidianus scribendi curae intentus, nulla in eum dignitas, nullus honor, nullae opes collatae. At Florentinus quidam per facetias, & dicacitatem multas a domino (ut mos est fere principum, quibus plus stulti quam sapientes placent) diuitias consecutus, cum in aula Canis a Dante quaesisset, cur ipse qui nullas nosset literas, tam diues euasisset. Dantes uero tanti sapientia & doctrina pauper esset. Quando, inquit, Dantes ego meis studiis, moribusque Principem simile inuenero sicuti tu tuis, & ipse me per diuitem reddet. Quibus uerbis offensione principis contracta abiit. At tandem uir excellentissimus omnique laude dignissimus, cum multa peragrasset loca, paruique ipsius fieret uirtus, Rauennae diem suum obiit. Magni profecto Italiae dedecus, nullum ex tot principibus (per multi enim tum erant) repertum, qui talis uiri pro dignitate nominis alendi ornandi que curam suscepisset. Hunc secutus est paulo inferior aetate Franciscus Petrarca, uir praesens illis sapientia atque eloquentia comparandus, cuius ingenio haec nostra humanitatis studia, quae multis annis sopita iacuerunt, adeo excitata sunt, ut priorem ferme dignitatem ac uires recuperarent. Plures tamen Principes Italia alebat, sed praestabat unus omnibus honore, potentia, dignitate Robertus rex Neapolitanus, ad quem cum Petrarca accessisset, tenui honore susceptus (omnia enim regi eius uiri uirtute erant antiquiora) tantum uaticano adiutus ad lauream in urbe suscipiendam, Romam uenit, acceptaque laurea in uilla priuata meliori uitae deditus, sprete principibus consenuit, ubi & defunctus est. Eadem ferme aetate & Ioannes Boccacius uir singularis ingenij, sed doctrina impar superioribus floruit, cuius plurimi extant libri ad instructionem audientium ac legentium aditi. Contulit se is quoque Neapolim, uir tenui censu ad quendam ex primoribus apud reginam principibus spe, quoniam ab eo accersitus esset maiora quaedam conlequendi. Sed haud diutius accola eius urbis fuit, tum contemptus sui impatiens, tum offensus principis illius moribus. Itaque Florentiam reuersus, equo animo paupertatem tulit, atque aulas Principum aspernatus, mores quoque eorum suis scriptis detestatus, uixit sibi & musis. Legite quantumlibet ueterum annalium monumenta, rarissime reperietis uel philosophum, uel oratorem,

Mim uel

uel quempiam literis & sapientia præditū, aut ditatum à regibus, aut opibus ac dignitate auctum, uel ad præstanda consilia, uel ad percipiendā uitæ disciplinam, uel ad opponendos mores fuisse accersitū. Quædā ab his ad iactantiam quandam oblata uel data accepimus. Sed nullæ unquam illis præfecturæ à Regibus demandatæ, nulli honores habiti, nulli magistratus commissi, nulla grauiora cōsilia credita. Neq; id (ut opinor) iniuria. Sciunt enim illos nequaquam suarum cupiditatum futuros esse ministros. Taceo de nostris à quibus quanti aut eloquentes, aut docti aestimentur minime est obscurū. Vnum tamen hac nostra ætate scimus in honore habuisse, coluisseq; egregios uiros, superiorem ducem Mediolanensem, quos undiq; ille præmijs pellectos, & dignitate & opibus affecit, cæteri uero apparent tanquam rari nantes in gurgite uasto. Verum ut aliqua prosequamur quæ Principū uitam felicē præstare uidentur, haud exigua felicitas ducitur, filios habere, ac relinquere Imperij successores. At malos principes exemplo constat improbitatem suam in filios infundere & efficere similes sui. Nam ut in regno, ita & in parentū uitis filij uidentur succedere. Ex malis ergo filijs nulla ad parentes felicitas peruenit. Boni si quos legimus, aut caruere filijs, sicut Augustus, Traianus, Antonius Pius, aut eos genuere quibus fuisset satius defecisse. Auudius Cæsius in uita Seueri Imperatoris, neminē magnorū uirorū ait bonū & utilem filiū reliquisse, ut humano generi fuisset utilius non esse natos. Magna est ergo uitæ principū felicitas & admodū reliquis appetenda, quæ aut deserta uirtutum comitatu, aut oppressa uitis, tum adulatoribus oblecta, tum curis anxia, quæ etis inops, liberorū uoluptate carens, nullius est expers calamitatis. Sed stultum atq; imperitū uulgus non hæc eorum damna animaduertit, nec cōspicit miseras interiores ex basi suspensas, at sublimes prospectat opes, aurum, uel stes, argentū, famulantū cateruas, obstupescens exteriorem ornatum intuetur. Non intro nouit quibus exagitetur malis. Sapientissime de his scribens Seneca, inquit: Isti quos pro felicibus aspicitis, si non qua currunt, sed quæ latent uideritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinē suorū parietum extrinsecus culti. Lucianus autē græcus autor in electione sua Miculum (qui & ipse aliquando rex fuisset) interrogatū à Gallo, nunquid nam felix regum uita esset quemadmodū uulgo aestimaretur, habens quod bonorū maximū homines putarent: ita respondentē introduxit. Imperabam equidem pluribus prouincijs, tum multitudine hominū atq; ubertate, tum uero amœnitate urbium refertis fluminibus, insuper nauigio aptis, & portuoso mari exercitus habebam permultos, nō pauci stipatores, ac satellites corpus custodiebant, abundabā auro, nauibus, & his rebus omnibus propter quas principes existimantur esse felices, quotiens prodibā domi, multi me ueluti Deū quendam intuebantur atq; adorabant. Alij præbant cursu cæteros, alij tecta cōscendebant, ut me inspicerent, magnificantes uidere curiū quo uebebar.

Veste

Principum bonorum rara progenies.

Veste splendebam supra eos qui ordine præbant ac sequebatur. Ego autem mihi ipsi conscius, quanti mærores torquerent affligebar animo, illorū stulticiæ ignoscens. Me uero miserabar, qui essem similis magnis illis colossis quos Phidias, aut Miron sculperat. Hi autem Iouē aut Neptunū ex auro uel ebore sculpunt, fulmen autem tridentē in manibus habentes. At si quis intro spexerit, uidebit informe corpus, uectibus ferreis, clauis cuneis, & luto piceo compactum, in quibus mures & muscellæ diuersorū habent. Eiusmodi profecto regnū est. Quid tibi formidines enarrem, timores, suspensiones, domesticorum odia, insidias quibus abūdat regia? Quid leuem breuemq; somnum, & insomnia turbulenta? Quid uarias ac multiplices cogitationes? Quid spes malas, uitam inquietam? Quid pecuniarū curam, litigia, expeditiones, mandata, leges, quæ ne paruulam quidem somni quietem sinunt capere? Necesse est unum pro omnibus curam gerere, ac sexcentis laboribus detineri. Neq; enim dulcem (ut Hom. ait) somnū capiebat Menelaus, multa uersans pectore, cū Græci reliqui sterterent. Torquet Cræsum filij surditas. Artaxerxem Elearcus, qui Cyro cum exercitu affuit. Dionysium Syracusanū Dyon tyrannide expellens, alium Parmenū per dicta Ptolemeus, Ptolemeum Salencus. Quod autē malorū est omnium maximū contemnant reges sibi amicissimos oportet, & eos timeant, ne quid ab eis patiantur aduersi. Hic enim puer ueneno perijt, hic ab amatore occisus est, hunc forsitan mors similis occupabit. In libro de calūnia regum & principū aulis maxime abūdare calamitatibus dixit, in quibus inuidiæ & suspensiones semper uigeant, adesse quoq; adulatores gratū illis genus, ut facile detur calumniandi locus. Quamobrē tum ratione tum autoritate fateri cogimur, miseriam atq; infelicē uitā. Tum COS. cupiebā, inquit: te paulum interpellare, qui mihi risum moueris, cum ueluti rem pergrandē atq; mirandā tibi uisus es dicere, bonos principes instar esse portenti. Nam istud nō magis in principibus quā reliquis monstri loco habendū est, bonū esse. Cicero siquidē tuus in diuinationis libris, si quæ rarissime fiunt monstra putanda sunt, inquit, magis monstrū erit uir bonus, quā partus mulæ. Ita perraro euenit, ut uir bonus reperiatur. Quod si uirū bonū portenti simile Cicero arbitratur, quid tu in principibus putas contingere, quos plura quā priuatos homines uitiorū irritamenta molliunt ac feducunt, pluraq; circūstant oblectamenta corporū inimica uirtutibus. Rara uirtus est in omni hominū conditione & statu. Siquidē omnia præclara rara. Itaq; non magis in principibus, quā in alijs deesse bonitatē experimur. Non quæro NICOL. inquit: bonū aut sapientē illum stoicorū, qui nondū est inuentus, hos sentio bonos, quos usus & uita hominū cōprobat, in quibus satis est inesse aliquā, & si non perfectā uirtutē, at saltē speciem, & adumbratā effigiem earū uirtutū, quas ciuilis uitæ ratio perquirat. Ad id ita rarū in illis reperit, ut monstrū uideat si quis bonus reperlus sit. Difficulter enim perueniunt ad

Mm 2 uirtutis

virtutis possessionē, quibus opes, diuitiæ, imperia uoluptatū uitiorūq; illecebræ peccādi facultatē subministrāt. Scitis fortunā fingi à sapiētibus cæcam, quæ & illos quoq; cæcos reddit quos amplectit. Libidine enim pro ratione abutunt, ad id propti quod rerū licentia permittit. Quo fit, ut posthabita honesti cura, cū ad uitia deflectant, sæpissime de statu rerū cadant, & à fortuna deserantur, quo nihil esse potest infelicius. Omitto antiquas tragœdias principū infelicitatis copiosissimas testes, Adipodē, Troadē, Atreū, Thiestem, Medeā, Agamēnona, ceterosq; permultos, quorū exemplo Græci illi sapientissimi poëtæ infelicitatē quasi familiarē principibus expresserūt, & ut uulgo essent notiora, in scænis decantari eorū exitus uoluerunt, ad reprimendā eorum stultitiā qui felicitatē cū magna fortuna cōiunctam putant. Nō referentur à me, quos uarij fortunę impetus dū felices haberent absumpserunt. Multi bello, plures ueneno, plurimi gladio, quidā in uinculis interierunt, testes sunt Cræsus, Siphax, Iugurtha, Perseus, Mithridates, cæteri q; infelicitatis insignes. Ad perniciosiora enim tendit oratio. Primū quidē ita duce natura imbuti atq; instituti sumus (quod etiā in cæteris animātibus uim præcipuā obtinet) ut nihil nobis charius liberis esse possit. Charissima est cōiunx, charissimi parētes, fratres, cognati, & qui ex eodē sanguine manant, iocundissimā etiā æqualiū coniunctiōē, & sanctissimū amicitie uinculū afficit, quæ ita nascuntur nobiscū, ita usu cōprobantur, ut qui ea neget, nō homo, sed belua uideat.

Principum crudelitas.

At regū & principū effera, immanisq; crudelitas, quæ etiā ferarū asperitatē superaret, arctissima iura nature amicitie uincula, omnes cōmunis societatis leges ob imperandī cupidinē abruptit, nō filijs à parētibus, nō uiro ab uxore, nō ecōtrario, nō fratri à fratre, nō socijs, nō amicis, nō cognatis quicq; tutum reliquit, sed abegit atq; impulit in mutuas cædes nimis. Ut à primis exordiar, nō pepercit maternę neci Artaxerxes Persarū rex, cū uiuēs Dariū filium suū per indulgentiā sibi in regnū donatus Imperij insignib. substituisset, eundem cū quinquaginta ex fratribus parricidiū parantē, cū cōiuratis occidi imperauit. Alexander maior Philippi Macedonū regis frater, cū regno potiretur cū fratre, perdita per insidias Euridices matris occiditur. Philippus post multarū gentiū urbiūq; excidia, post defatigatū sanguinē ac cædibus animū, Olympiadis uxoris opera ab adolescēte Pausania interfectus est. Eodē modo & Cadualus Lydorū rex uxoris fraude periit. Xerxem Persarū regē bello aduersus Græciam infelicitè gesto, in patriā reuersum Artabanus præfectus admodum regi fidus interemit. Dionysius secundus Ciliciæ tyrannus, qui postmodū pueros docuit Corynthis, cū maior fratribus natu à militibus ad regnū assumptus esset, primo auūculos, tū uero fratres è medio abstulit. Ptolemæus Aegypti rex, cognomine Tophilaater, patre ac matre interfectis addita etiā fratris ac sororis cæde, regno potitus est. Haud dissimile fuit scelus Nicomedis Bithyniæ regis, q; patrē regno spoliatū peremit. Eodē ductus

furore

furore alter Aegypti rex Ptolemæus, cum propter multiplices crudelitates, quibus crassatus in multos fuerat timeret, ne populus maiore natu filium odio sui regno præficeret, illum uita priuauit. Alterum filium minorem ex Cleopatra uxore eademq; sorore genitum, die natali in membra disceptum inter epulas ac conuiuas Cleopatræ obtulit. Non inferior pietate fuit filius Eucratidinis Bactrianorum regis, quem uictorem ab Indis redeuntē particeps regni interemit. Adicitur his execrabile scelus Frahatis regis Parthorum, qui cum à patre Orade solus ex triginta fratrib. in regnum ascitus esset, quasi nephas duceret, absq; nephario facinore imperare, primum patrem admodum senem, tum fratres omnes occidit imperauit. Deinde superiorum cladibus addidit filij adulti necem, ueritus ne ob tantorum scelerum inuidiam, à populo constitueret. Quid Atalium commemorem? qui populum Romanum reliquit heredem, qui cum à patre Eumene regnum florentissimum accepisset, diuq; amicorum atq; cognatorum cæde regnasset, furis postmodum ac demetria agitatus, ueste squalida, auulsa barba, capillo neglecto, omnia regni administratione primum fodiendo serendoq; horto, tum ærariæ artis studio se dedit, ære fodiendo intectus, qua ex re morbo contracto periit. Qua ergo tantorum scelerum conscientia, quo mentis furore, quo turbine animi eos agitari necesse fuit, qui sanctissima nature iura tam tetris, tam atrocibus flagitijs uolarunt? An tu inter tot & tam scæda, atq; immania facinora ullum residere felicitatis uestigium putas? Quam felix extitit Alexander magnus? qui regni futuri auspicia iecit fratris Carani morte, q; amicorum pariter atq; inimicorum pestis, paternis amicis crudelissime occisis, prædo gentium, ac regnorum pestis, non magis uino quam sanguine humano inebrietati solitus fuit. Mihi quidem, cum ei maxime fauere fortuna, tum præcipue expers felicitatis fuisse uidetur. Nam cum uitij potentiam adderet, cum insanior in die fieret, cum ebrius debachatur in suos, cum se adorari deum madabat, cum se louis filium mentiretur, quæ poterat in tanta demetria esse felicitas? Atqui hos fructus parit principatus, hæc opera suadet, hos satellites tum parandi sui, tum cōseruandi gratia subministrat, ut nihil uideat execrabilius quam principatus nomen. Barbarorum CAR. inquit: hæc feritas atq; immanitas fuit, qui & hodie quoq; in suos sæuiunt imperandi gratia, nostros humaniores ac temperatiores fides Christi reddidit, longeque ab huiusmodi crudelitate remouit. Hæc uicia NIC. inquit: uidentur esse & Barbaris, & Græcis, & Latinis cōmunia. Possent multas excitare tragœdias ex quibus gentibus eorum qui neque suo, neque alieno sanguine pepercerunt, nisi nonnullorum pudore impediret. Malo quippe silere quam refricatur cicatrices iam uetustate atq; obliuione obductas. Nonnullorum autem recentiora uestigia, ac propinquiora sunt, ut uerissime dictum sit, nulla sancta societate neque fide regni esse. Etenim in Italia fraternas cedes uidimus ob dominij cupiditate, & inter propinquos seu Marte certatum. In Gallia, Germania, Britannia, Hispanijs sæua arma, & plusquam bella ciuilia extitere, non à domestico, non à cognatorum, non à

Mm 3 proprio

proprio sanguine temperata, plusquā civili odio, & cladibus omnia fœdata. Itaq; & nostri quoq; principatus uitia experti documēto esse possunt, nullam regni neq; fidē, neq; felicitatē esse. Tum COS. hic noster Nicolaus, inquit: diligenter, & malos multos principes collegit, & eorū expressit uitia, de bonis uero & eorū uirtutibus penitus uerbū nullū. Nōne tu ab eorū numero fecernis, & quos pauloante retulit Carolus, & Dauid regem, pluresq; ex Hebræis, & nostris optimos quidē principes illos Arcadiū, Honorium, Theodosium, Carolū magnū, multosq; præterea uitæ sanctimonia, & omniū uirtutū genere illustres: Quid oppones Roberto regi Neapolitano, quē nostri maiores modestū principē, & felicē regem iudicarunt, de quo Petrarca noster multa scripsit in eius commendationē: Cave hos infelices dixeris, ne nimis pertinax uidearis. Non abnuo NICOL. inquit: multa extitisse in multis principibus laudanda, sed felicitatē affirmo ab eorū uita prorsus abfuisse, eamq; esse principatus conditionē ut nulla ei cum felicitate possit esse cōmunio. Robertus quidē is quem modo nominasti, ut omittam cōsortes regni, sollicitudines, ac molestias animi, mores, turbulenta consilia, quibus etiam felices nostri necessario distrahuntur, quomodo potuit esse felix, cum fuerit auarissimus, ac semper ad cumulandum aurum intentus: Quod aded appedit, ut hodie quoq; qui ditissimum quempiam designare uelit, eo loco locupletiores dicat. At scitis quantum malum, quam turpe in rege præsertim, & quam fœdum sit auaritia, cuius sociam esse felicitatem nullus sanæ mentis affirmabit. Nam & gentiles omnes quos Carolus recensuit, & Christianos quoq; (nisi quos Dei pietas extulit) felicitate caruisse contendam. Sed diuino quodam munere suffulti, quidam non principatus opera, aut fauore, sed metu & dono dei præclari ac felices euasere. Pauci tamen (quos æquus amauit Iuppiter, aut ardens uexit ad æthera uirtus) Dei prouidentia ut fides nostra aliquando stabilita à persecutione conquiesceret, bonos quosdam esse uoluit, quorum autoritate fides roboraretur. Nam quod Dauid regem nominasti, & alios quibus similis uita contigit, non possumus de his quæ occulto Dei iudicio aguntur humanam ferre sententiam. Verūtamen & ipsum Dauid ad stuprum, & homicidium (quæ uitia à principatus natura manare uidentur) labi diuina sapientia permisit. Non attingit nostra prudentia hæc altissimi secretiora consilia. Id tamen aperte constat, imbecillitatem conditionis humanæ fieri in principatu multis uirorum illecebris imbecilliores, & ad mala quàm ad bona promptiores. Quamobrem cœlesti ope, non sua principes quidem uitæ felicitate sunt assecuti. Affuit enim illis superna uirtus, quæ ipsos deflecti ad turpia, aut decipi regni delimitis non permisit. Nam in principatu tot incōmoda, tot tormenta insunt, tantum rerū pondus ei incumbit, ut omnē à se felicitatē excludat, adeoq; etiā eos felices qui habiti sunt ac beati exagitat & cōterit, ut nulla felicitate fruantur.

Idipsum

Idipsum quidē multis præesse ac dominari, & unū pro omnibus intentū esse sollicitum, uigilantē, anxium, ad infinita quædā negocia distractum, magnū est infelicitatis argumentum. Non sequor stoicorū doctrinā, qui uirū bonum nimis arctis circūscribunt spacijs, hunc assumamus, qui minimis urget uitjs, qui bonus existimetur ab reliquis. Regē istum cōstitue, & bono ut aiebas, publico uacantē, agentemq; omnia quæ boni principis officium requirit, felix dicetur, ea scilicet felicitate, qua secundus fortunæ cursus appellat. Verūtamen ego felicem eum quē non fortuna, sed animus præste tnecesse est, nulla ratione nominabo. Animū em̄ quietum liberū, felicitas, sequitur, & omni perturbacione uacuū. At uero principes tot curis, uigilijs, molestijs, anxietatib. sollicitudinib. angorib. distrahunt, ut sacer animus ac fessus nihil quietis percipiēs nullā in se admittat felicitatē. Illa ipsa q̄ uulgo felicitatē opinant, infelix est. Nihil inquit Seneca infelicius eo, cui unq̄ nihil euenit aduersū. Et alio in loco, inanem infelicitatis tutelā ut nihil de futuro tempore timeat, esse sollicitatū scribit, moleq; sua premi. Quid quod eiusmodi felicitas tenebris quibusdā nos obfundit, caliginemq; obijcit, qua ueri uidendi atq; ex recta ratione iudicādi facultate priuamur: unde ea parua felicitas esse uidet. Adhuc quod principes boni etiā (de his em̄ loquimur) maximo omni bono, & quod beluæ etiam appetant uiuendi libertate priuant. Hac equidem re sola carent, cum cetera bona circumfluere uideantur, & qui se dominari putant, sunt omniū serui, quæ res parū distat ab infelicitate. In libro de animi tranquillitate Seneca, magnus seruus est inquit, magna fortuna. Non somnū extendere in partē diei licet, nō à rerū tumultu in ocium quietum cōfugere, non assidua laboriosi officij statione fatigatum corpus uoluptaria peregrinatione recreare, non spectaculorum uarietate animū detinere, aut ex tuo arbitrio diē disponere. Multa tibi nō licent, quæ minimis & in angulo iacentibus licent. Nō licet tibi quicq; arbitrio tuo facere. Audienda sunt tot hominū milia, tantus rerū ordo ex toto orbe cōgestus. Hæc igit erit optimi quoq; Principis felicitas, ut omniū ueluti publicum sit mancipiū, ut unus pro omnibus grauib. affligat curis. Soli em̄ pro singulis est uigilandum. Audiendæ sunt multorū querelæ, cōstitutenda ac iusticia seruanda, salus omnium procuranda, subditorū iniuriæ propulsandæ, ratio pacis ac belli habenda, boni præmio alliciendi. Huic uitæ tam sollicitæ, tam occupatæ, tam inquietæ, tam molestæ, tam uarijs rebus distractæ quæ felicitas tribui potest. Hunc ego ueluti alterum Ixionæ rotæ affixum potius uertigine mentis agitatum dixerim, q̄ ulla felicitate affectum. Hæc fuit causa q̄ obrem Augustus sibi ocium & quietē tantopere expeteret. Hæc Antiochum regem Asiæ potentissimum, quem Scipio bello uictum superauit ultra Taurum montem, regnare iussum dicere coegit, se magnam gratiā habere populo Romano, quod se nimis magna ac molesta procuracione Asiæ liberasset. Hæc eadē pluribus ex Gallia, Britanniaq; ac cæterarū gentium re

Mm 4 gibus

gibus occasione præbuit, ut abiecti regni cura ad liberiorē uitam confugien-
tes, religioni Deiq; cultui se dedicarēt. Magno quidē illi animo, atq; excelso
diuino freti munere ea repudiarūt, quæ tanto studio, tanto errore, tāta infa-
nia, tanta cupiditate à cæteris appetunt. Paucorū tamē hoc est munus homi-
num. Rari enim qui uirtutē intueant, rariores qui exquirāt, & qui assequant
rarissimi. Sed maxime tamen principibus uia uirtutis ignota est, quorū cogi-
tationes alio deflectere regna cogūt, q̄ ad uirtutis indaginē. Itaq; tum illi bea-
ti existimantur quos nullos imperandi cupido detinet, tum illos ætas omnis
beatissimos putauit, quibus Dei munificentia largita est, ut regna uerē felici-
tati postponentes, uirtutē & beatā uitā potiorē insignib. Imperij iudicarunt.
Nam hi quibus regni cupiditas charior fuit, omni felicitate exciderunt. Ma-
los enim refugit, at bonos quoniā cōtinuis occupationibus, curis ac negotijs
uexant, adire non potest. Hoc modo æque boni ac mali erunt infelices. Neq;
uero arbitror efflagitare hanc meā sententiam ampliores probationes eorū
quæ sunt tum nota rationibus tum exemplis notissimis manifesta. Cōstat em̄
uitā principum tragædiā quandam esse calamitatū plenā, ex qua multi actus
confici possent, ad repræsentandā tanq̄ in theatro eorum infelicitatē. Nam
uarij casus rerum, dubia regna, suspēsa in diem atq; instabilis fortuna, anceps
cōsiliorum euentus, adulatorum fraus, ambitio amicorum, domesticorū pro-
ditiones, insidiæ filiorum, uxoris perfidia, incerta fratrū uoluntas, dubia mul-
torum fides, leuitas uulgi, bellorum incertus finis, pax suspēcta, ipsa regni sol-
licitudo, & anxij metus (quibus rebus grassari omnes uidemus principum
mentes) manifeste arguunt principes omnes quadā infelicitatis cōditione dā-
natos. Nec mihi incōstans stultorum opinio, aut uulgi temeritas (in quo nul-
lum consilium, nulla ratio uiget) aliquid affert, quo minus hæc nostra opinio
uerissima uideatur, quæ cum sint conspicua & ueluti palam in conspectu o-
mniū sita, quis sane mentis abnuerit (cum principatus regna Imperia etiam
bonis uiris grauiā & turbulēta omnē adimant uitę iucunditatē & quietē) qn̄
illorum tanq̄ rei infelicis cupiditas aspernanda nobis sit, ac penitus fugiēda:
Nam cū uideamus principes partim ira & libidine feruidos, partim sangui-
ne & suorū cęde efferatos, alios cupiditate ambitioneq; flagrantes, alios affli-
ctos timore, hos suspicionē, metuq; dubios, illos tormentis cruciatuq; homi-
num seuiantes, quosdā uoluptatibus luxuriaq; defluere, hos ignauia torpere
omnes ferē amicis destitutos iter adulatorū assentatorumq; stupere, nonnulli
curis exedant, suos, alienos, domesticos suspēctos habeant, hos belli rabies
assumpserit, alij ueneno perierint, multi aut filiorū, aut amicorum fraudibus
sint deleti, alij uarijs fortunæ fluctibus iactati, nulla quiete, nullo ocio potian-
tur, profecto nihil potest dubij mentibus nostris residere, quin principes o-
mnes (nisi quibus diuina pietas affulsit) cum eorum uita nullius sit expers mo-
lestiæ, infelices ac miseri iudicētur. Si em̄ etiā illi quos bonos iudicamus mul-

Principū mala

tis

tis oppressi curis, pluribus conflictati molestijs, defatigato animo, mente in-
quieta, nō suo sed aliorū arbitrio, nō priuato sed publico ocio & quieti uaca-
re cogunt, cum nō dominij, sed cōtinue seruitutis sit potius onus subeundū,
quid aliud estimandū est, nisi naturā principatus malā ac perniciosam, etiā sa-
pientū animos defatigare, ut cum Imperio & opibus abūdet felicitas, inopia
urgeat. Facessat igit̄ à nobis illius appetitus & dominorū quoq; consuetudo,
neq; nos illis cōmittamus, qui possunt obesse tam multis malis. Tum COS.
quid tu inquit Nicolaë censes de his, qui in sua re pub. ciuitatis principes ex-
titerunt, num eos quoq; his quibus reliqui principes malis obrui putas? De-
cernant hoc ipsimet, inquit, qui quanta illis felicitas tribui debeat, experti
sunt. Nouerunt & Alcibiades, Themistocles, Pericles, Aristides, Hannibal,
Camillus, Quintus Metellus, Scipiones, Rutilius, Cæsar, Pompeius, Anto-
nius, Lepidus, multiq; præterea ex prisicis, & nostris nonnulli testes copio-
sissimi, quantum felicitatis ex altiori gradu & fortunæ fauoribus contrahit.
Nam quamuis Sylla felicem se dici uoluerit, tantum tamen à felicitate absuit,
quantum fuit crudelitati propinquior. Nihil enim sibi accidere potuit infeli-
citus, quam male faciendi facultas, ac libido, quibus se felicē putauit. Gras-
sari enim, cęde ac sanguine ciuium proscriptorum oculos pascere bonos pro-
scribere, ire Imperio regi summa infelicitas fuit. Marius & cōpulsus est miser
& infelix cum redijt, qui ciuis patriæ perniciosus ea in ciues effecit, quæ ne
hostes quidem patriæ crudeliora expetiuisent. Quare his quoq; felicitas dei
fuit, quibus fato datum fuit, ut in suis urbibus decederent uita insulsæ ple-
bis iudicio, ac popularibus factionibus addicti, quo nihil potest esse miserius.
Vbi nam ergo COS. ait, uerari illam arbitramur? Num residet apud mor-
tales? An quemadmodum de Alcrea ferunt fabulæ, relictis hominibus ad su-
peros migrasse credemus? Nusquam inquit ille minus, quam ubi maxime ef-
se putatur. Legistis (ut opinor) quem olim Apollinis oraculum felicem esse
responderit. Nam cum Gyges Lydorum rex, qui sibi præ cæteris fortunatissimus
esse uidebatur, Apollinem consulisset, quis eo tempore felix esset? Cō-
tempserit oraculum regias opes atq; apparatus, & Aglaum quendam Arca-
dem paruuli ruris cultorem, qui metas agelli sui nunquam cupiditate exce-
serat, felicem iudicauit. Repressit Apollo regis superbiam, & qui se felicissi-
mum arbitrabatur, à rustico Dei iudicio superatus est, qui nullum regem,
nullum Imperatorem, nullum Principem, sed priuatum quendā agricolam
felicem iudicauit. Ante Valerium Maximum reges multi, uidelicet & Impe-
ratores nonnulli fuerant, nullum ex his, ne diuum quidem Augustum posuit
inter felices, sed unum tantum priuatum ciuem Romanum Quintum Me-
tellum, ut nulla dubitatio in nobis residere queat, non in principibus, sed
in priuatis uiris felicitatem aliquando esse repertam. Hanc & Lucianus
in suo Menippo sententiam probat. Menippus enim cum adolescens lei-
gisset

gisset apud Homerū, Hesiodūq; & alios poetas Deorum bella, adulteria, furta, rapinas, supra, aliaq; eiusmodi mala facinora, credebat ea licita esse atq; honesta, postq; Deorū autoritate atq; exemplo corroborarētur. Deinde adolefcentiā egressus, cum audisset ea à legūlatoribus tanq; inhonesta & iniqua suis sanctionibus prohiberi, incertus animi, seu rectius sentiret, philosophos adiit, ut ab eis sciscitaretur, quæ nā esset uita optima. Sed cum illos quoq; conspiceret, admodū sibi ipsi dissentientes, nam hi uoluptatē, hi uacuitatē dolorum uirtutē, alij quidā animi corporisq; & fortunæ bona uitā beatam efficere uoluerunt, incertior multo q̄ ante, ac diffusus uiuorū sapientia, mortuos cōsulere decreuit. Igit̄ ad inferos penetrauit, sciscitaturus à Tiresia, qui & ipse uates & diuinator fuisset, sententiā q̄ quærebat. At ille primo cum id nephase esse scitu respondisset, tandē monitus Menippi uerbis, ad aurem insuffurans apud priuatos uiros optimā uitam, hoc est felicitatē inueniri dixit. Si quo igit̄ in loco habitat, inter priuatos diuersorū habet, procul à culmine & fastigio imperandi. Virtutes em̄ effectrices sunt uitæ felicis, quæ à principum domicilijs exclusæ, si quando casu, aut errore limen ingrediunt, euestigio cogunt aufugere, perterritæ moribus sinistris quibus apud eos uiuitur. Cum priuatis uero, cum in eis uigeant studia sapientiæ & doctrinæ, tum literarū otio occupentur, quorum animus remotus ab ambitione, liber à cupiditate, suis contentus est, non appetens aliena, libenter uersantur, & felices reddunt suos cultores. Hi em̄ soli uirtutis iter cognouerunt, hi bene uiuendi præcepta nobis tradiderunt, hi qui esset uitæ cursus optimus, tum exemplo, tum literis demonstrarunt, ab his naturæ cognitio defluxit, horū opera uariæ artis ad usum hominum repertæ, hinc disciplinarū omnium, hinc astrorū, cæliq; motus adinuenti, hinc iura, leges, rerū publicarum gubernacula immanarunt, ab his rerum omnium quæ ad uictum, quæ ad cultū corporis, quæ ad dignitatē, quæ ad tutelā, quæ ad mores spectant origo ducitur. Horū consilijs secundā fortunā moderate ferre docemur, forti animo aduersam, horum studijs cura, uigilijs animi morborū medela, corporum ægrotantiū salus inuēta est. Ab his sapientiæ, & honeste uiuendi præcepta sumus assecuti. Hi tanq; uirtutum sacerdotes pacis atq; otij amici, soli felicē uitam assequuntur. Posthabitis enim atq; abiectis opibus, imperijs, dignitatibus, contemptis diuitijs, in excolenda matre uirtutum philosophia, in rerum occultarum inuestigatione uersati ad liberaliū artium disciplinas & humanitatis studia, uelut in portū tranquilum confugerunt, ubi nullo impetu, nulla fortuna iactati temeritate, uitā beatam ac felicem adepti sunt. Hos quantum possumus imitemur operibus nostris, cum sint eorum sectatoribus uberrima præmia constituta. Principes uero à quibus huiusmodi studia abfuerunt, à quibus raro boni quippiam ad homines peruenit, quorum cupiditas, ambitio, alieni appetitus infinitis erūnis & calamitatibus orbem afflixit, qui otium, pacem, quietem reformidant

Felicitas ubi reperitur.

dant, qui hanc uitam ueluti peregrinantes transeunt, contemnunt. Etenim perpetua obliuione sepulti essent, nisi eos doctorum uirorum monumenta ab interitu uindicassent. Hi soli præstant, ut magnorū uirorū memoria non unā cum corpore intereat. Horū lumine uerborum res gestæ illustrant, horum scriptis nomē auget, horū uocibus & præconio gloria uirorū excellentum celebrat. Quæ in re dominorū iniquitas culpanda, quibus cū immortalitas quædā doctorū hominū studio, & uigilijs tribuat, tamē eos ita paruifaciunt, ita cōtēnunt ut mirum uideat in tāta magnitudine, ne dicā stulticia principum quempiā scribendi, & eorum res gestas literis madandi laborē aggredi uoluisse. Sed sapientes illi qui uirtutis præmia in ea ipsa norunt esse cōstituta, nihil extra se quæsiuerūt, uirtute & scribendi laude contenti. Hi nihil sperant à regibus, nihil appetunt, nihil cōcupiscunt, uirtuti & optimarū artium studijs dediti, qui beati ac felices dici possunt, quibus solis dat, ut ea contemnant ad quæ reliqui ueluti cæci insano impetu cōcurrunt. Hi tanq; ex superiori loco in quadā specula positi, tum cæteros, tum præcipue reges ueluti personatos quosdā homines ac ridiculos spernunt atq; despiciūt. Vidēt em̄ infra se positos quibus in sordibus, quibus in flagitijs, quibus in passionibus perturbationibusq; uersent, uident eos extrinsecus ornatos, & dum cōspiciunt ab hominibus claros ac conspicuos haberi, intus uero sordidos, miseros, incultos, afflictos, & uarijs animi morbis laborantes, quorū uita nisi scriptorū splendor accederet, perpetuo situ & squalore sordesceret. Hunc uero (me intuens) non modo non felicē, sed miserū puto, alieni nutus, ne dicam uoluntatis seruū, cui ad præscriptū alterius est uiuendū. Neq; uero ipse solus est felicitatis expers, sed hi omnes qui principibus, nihil sibi libere uitæ relinquunt, ut ea assequantur quibus potiti multo sunt quā antea miseres. Primum dignitates quas adipiscunt, cum hæc nihil uirtutis secum portēt, felicitatis sunt uacua. Nihilominus opes & diuitiæ, quibus timores, curæ, uigiliæ, sollicitudines, molestiæ sunt cōmixtæ, insuper inuidiæ subdita hæc omnia sunt, quæ multos deiecit culmine ac fastigio rerū, & reddidit contēnendos. Itaq; non magis principes infelices dixerim, q̄ eos qui rerum eternarū cupiditate nutum principis obseruāt. At uero infelicē uitā, nescio an infelicio obitus comitet. Quāobrē si qui felicitatē appetunt, non in principatu, sed in uirtute & beata uita collocatā intelligant. Hanc omnes, principatum pauci adipisci possunt. Sed iā tēpus admonet ne simus uerbosiores. Hic tamen si (quod sapius suasi) in otium literarum, liberamq; uitā cōferret, procul à publicis curis, quæ maxime studijs aduersant siq; paruo cōtēntus (quod doctorum hominum uirtus reliquit) posteritatis memoriæ uacaret, tum uere felicis nomen mereretur. Non tamen ueeor, si tranquillioribus rebus uti unq; licebit, quin quod suauissimum, esse non aliquando ei persuasoria. Quæ cū essent dicta, & dici æstus remissior esset, discessimus.

Curialium miseriam.

Disputationis Poggij Florentini super infelicitate principum finis.

Poggij

POGGII FLORENTI-

NI ORATORIS CLARISSIMI AC SECRETARII APOSTO-

LICI IN FACETIARVM LIBRVM PRAEFATIO.

Ne emuli carpant Facetiæ opus propter eloquentiæ tenuitatem.

*Excusatio auto-
ris.*

MULTOS futuros esse arbitror qui has nostras confabulationes, tum ut res leues & uiro graui indignas reprehendant, tum in eis ornatiore dicendi modum & maiore eloquentiam requirant. Quibus ego si respondeam, legisse me nostros maiores prudentissimos ac doctissimos uiros facetijs, iocis & fabulis delectatos, non reprehensione, sed laudem meruisse, satis mihi factum ad illorum existimationem putabo. Nam qui mihi turpe esse putem hac in re, quam quidem in cæteris nequeo illorum imitationem sequi, & hoc idem tempus quod reliqui in circulis & cætu hominum confabulando conterunt, in scribendi cura consumere, præsertim cum neque labor inhonestus sit, & legentes aliqua iocunditate possit afficere. Honestum est enim ac ferme necessarium, certe quod sapientes laudarunt mentem nostram uarijs cogitationibus ac molestijs oppressam, recreari quandoque a continuis curis, & eam aliquo iocandi genere ad hilaritatem remissionemque conuerti. Eloquentiam uero in rebus infimis, uel in his in quibus ad uerbum, uel facetiæ exprimendæ sunt, uel aliorum dicta referenda quærere, hominis nimium curiosi esse uidetur. Sunt enim quædam quæ ornatius nequeant describi, cum ita recensenda sint quæadmodum protulerunt ea hi qui in confabulationibus conijciunt. Existimabunt aliqui forsitan hæc meam excusationem ab ingenij culpa esse profectam, quibus ego quoque assentior. Modo ipsi eadem ornatius politiusque describant, quod ut faciant exhortor, quo lingua latina etiam leuioribus in rebus hac nostra ætate fiat opulentior. Proderit enim ad eloquentiæ doctrinam ea scribendi exercitatio. Ego quidem experiri uolui, an multa quæ latine dici difficulter existimantur, non absurde scribi posse uiderentur, in quibus cum nullus ornatus, nulla amplitudo sermonis adhiberi queat, satis erit ingenio nostro si non inconcinne omnino uidebuntur a me referri. Verum facessant ab istarum confabulationum lectione (sic enim eas appellari uolo) qui nimis rigidi censors, aut acres existimatores rerum existunt. A facetis enim & humanis (sicut Lucilius a Consentinis & Tarentinis) legi cupio. Quod si rusticiores erunt, non recuso quin sentiant quod uolunt, modo scriptorem ne culpent, qui ad leuationem animi hæc & ad ingenij exercitium scripsit.

Fabula prima cuiusdam Caietani pauperis naucleri.

CAietani qui plebei sunt, ut plurimum nauigio uictum quærunt. Nauclerus ex eis admodum pauper, cum ad uaria loca lucris causa, relicta domi uxore iuuenula & tenui suppellectile nauigasset, post quintum ferme annum redijt

redijt. Enauit euestigio ad uisendum uxorem (quæ interim uiri reditum desperans cum alio conuenerat) domum proficiscit. Ingressus, cum eam maiori ex parte in stauratam in meliusque auctam uidisset. Admiratus, uxorem quæsiuit, quomodo domuncula antea informis, esset perpolitata. Respondit statim mulier, sibi in ea re eius qui omnibus fert opem Dei gratiam affuisse. Benedicat inquit Deus pro tanto hoc beneficio erga nos suo. Videns insuper cubile lectumque ornatiore, reliquamque suppellectile mundam ultra quam ferret uxoris conditio, cum percontatus esset unde illa quoque prouenissent. Et dei indulgentiam illa sibi subministrasse asseuerauit. Gratias iterum uir deo egit qui tam liberalis in se fuisset. Eodem modo & alijs quibusdam quæ noua domi & insueta uidebantur conspectis, cum largioris Dei munificentiam affuisse diceret, uirque ipse tam profusam erga se Dei gratiam admiraretur, superuenit scitulus puer triennio maior, blandiens (ut mos est puerorum) matri. Cospicanti hunc marito, sciscitanti que quisnam puer esset, suum etiam uxor respondit. Stupenti quærentique uiro, unde se absente puer prouenisset. Dei quoque in eo acquirendo sibi astitisse gratiam mulier affirmauit. Tunc uir indignatus diuinam gratiam etiam in procreandis filijs sibi adeo exuberasse. Multas iam inquit gratias Deo habeo agoque, qui tot cogitationes suscepit de rebus meis. Visum est homini Deum nimium curiosum fuisse, qui etiam de comparandis se absente liberis cogitarit.

De medico qui dementes & insanos curabat.

PLures colloquebantur de superuacua cura ne dicam stultitia eorum qui canes aut accipitres ad aucupium alunt. Tum Paulus Florentinus, recte hos (inquit) risit stultus Mediolanensis. Cum narrari fabulam posceremus. Fuit inquit olim ciuis Mediolani dementium & insanorum medicus, qui ad se delatos infra certum tempus sanandos suscipiebat. Erat autem curatio huiusmodi: Habebat domi aream, & in ea lacunam aquæ fetidæ atque obscenæ, in quam nudos ad palum ligabat eos qui insani adducebantur, aliquos usque ad genua inguinetenus, nonnullos profundius pro insanie modo, ac eos tam diu aqua atque inedia macerabat quoad uiderentur sani. Allatus est inter cæteros quidam, quæ usque ad femur in aquam posuit, qui post 15 dies cepit resipiscere, ac curatorem rogare ut ex aqua reduceretur. Ille hominem exemit a cruciatu, eam tamen conditione ne aream egrederetur. Cui cum diebus aliquot paruisset, ut uniuersam domum perambularet, ut exteriorē ianuam non egrederet permisit, reliquis locijs qui plures erant in aqua relictis, paruic diligenter medici mandatis. Stans uero aliquando super ostium, neque enim egredi audebat timore lacunæ, aduenientem equestre iuuenem cum accipitre & duobus canibus ex his qui sagaces dicunt ad se uocauit, rei motus nouitate. Neque enim quæ ante in insaniam uiderat tenebat memoria. Cum accessisset iuuenis, heus (tu inquit ille) in aucuparios. ausculta oro me paucis, ac si libet responde, hoc quo ueheris quid est: & quam obrem illud tenes? Equus est inquit, & aucupij gratia. Tum deinceps uero, Nn hoc

hoc quod manu gestas quid uocatur, & in qua re illo uteris: Accipiter respondit, & aucupio aptus querquedularum & perdici. Tum alter. Hi qui te comitantur qui sunt age, & quid profunt tibi: Canes ait, & aucupio accommodati ad inuestigandas aues. Hæ autem aues quarum capiendarum causa tot res pararas cuius præcij sunt, si in unum conferas totius anni capturam: Parum quid nescio respondisset, & quod sex aureos non excederent. Subdit homo, quænam est equi canumque & accipitris impensa: Quinquaginta aureorum affirmauit. Tum admiratus stultitiam equestris iuuenis: Ho ho inquit, abi hinc ocius oro, atque adeo auola antequam medicus domum redeat. Nam si te hic compererit, ueluti insanissimum omnium qui uiuant in lacunam suam conijciat curandum cum ceteris mente captis, atque ultra omnes usque ad mentum in aquam summam collocabit. Ostendit aucupij porro studium summam esse amentiam, nisi aliquando & ab opulentis, & exercitij gratia fiat.

Bonacij Guasconi qui tam tarde e lecto surgebat.

*Solitudinis et
pigritia alter-
calio.*

Bonacius adolescens facetus ex familia Guasconum, dum essemus Cossatiana, admodum tarde surgebat e lecto. Cum socij eam tarditatem culparent, quid ne tadium in lecto ageret percunctarent, subridens respondit: Litigantes disceptantesque ausculto. Adfuit enim mane mihi euestigio cum expergilcor duæ habitu muliebri, sollicitudo uidelicet & pigritia, quarum altera surgere hortatur & aliquod operis agere, neque diem in lecto terere, altera priore increpans quiescendum asserit, & propter frigoris uim in calore lecti permanendum, indulgendumque corporis quieti, neque semper laboribus uacandum. Prior insuper rationes suas tuet. Ita ut cum diutius disputent atque altercent, ego tanquam equus iudex nullam in partem declinans audio disputantes, expectans quoad sint sententia concordēs, hoc fit ut surgam tardius, expectans litis finem.

De Iudeo nonnullorum suasu Christiano facto.

*Contra tardos
in reddendis
beneficijs.*

Iuda cum multi hortarentur ad Christi fidem, egre ille bona sua dimittebat. Suadebant complures ut ea daret pauperibus, quoniam secundum euangelicam sententiam, quæ esset uerissima, centuplum esset accepturus. Persuasus tandem ad fidem conuersus est, distributis inter pauperes, egenos & mendicos bonis. Inde per mensem ferè hospitio exceptus est honorifice à diuersis Christianis. Cum ei omnes blandirent & laudarent factum, ille tamen qui precario uiueret, expectabat indies centupli promissionem. Et cum multos satietas cibandi hominis coepisset iamque rarus inuitator reperiret, coepit homo admodum egere, ita ut ei necesse esset diuertere ad hospitale quoddam, in quo morbo correptus ad extremam uitam deuenit, cum sanguis per posteriora efflueret. Desperans itaque salutem, & simul pollicitationis diffus centupli, ex anxietate quadam aërem quaerens, egressus est lectulum ad secessum uentris in pratulam propinquam. Vbi cum constitisset, quæsitis post egestionem ad tergendum anum herbis, inuenit inuolutum lineum refertum lapidibus preciosis, quare ditior factus adhibitis medicis conualuit, atque domo empta & possessionibus uixit postmodum in summa rerum opulentia

lentia. Cum ergo diceret ab omnibus. Ecce nonne uerum prædiximus tibi deum centuplum redditurum: Reddidit inquit ille, sed tamen prius ut usque ad interitum cacarem sanguinem permisit. Dictum contra eos qui tardi in beneficio dando & reddendo existunt.

De homine insulso qui existimauit duos cumos in uxore.

Homo è nostris rusticanus & haud multum prudens, certe in coitu mulierum rudis, sumpta uxore, cum illa aliquando in lecto renes uersus uirum uoluens, nates in eius gremio posuisset, erecto telo uxorem casu cognouit. Admiratusque postmodum & rogans mulierem, an duos cumos haberet: Cum illa annuisset: Ho ho inquit mihi unus satis est, alter uero superfluus. Tu callida uxor quæ à sacerdote parochiano diligebatur, possumus inquit ex hoc elemosinam facere, demus eum ecclesiae & sacerdoti nostro cui hæc res erit gratissima, & tibi nihil oberrit, cum unus sufficiat tibi. Assentit uir uxori, & in gratiam sacerdotis, & ut se onere superfluo leuaret. Igitur eo uocato ad cenam, causaque exposita, cum sumpto cibo lectum unum tres ingrederentur, ita ut mulier media esset, uir anteriori parte, posteriori alter ex dono uteretur. Sacerdos famelicus, concupitque cibi auidus, prior aggreditur aciem sibi commissam, qua in re uxor quoque submurmuras, strepitum quendam edebat. Tunc uir timens ne partes suas aggrediret: Serua inquit amice inter nos conuenta, & tua portione utere, meam intactam relinques. Huic sacerdos: Det mihi gratiam deus inquit, nam tua paruifacio, ut bonis tamen ecclesie uti possim. His uerbis acquiescens, stultus ille quod ecclesie concesserat, libere uti iussit.

De uidua accensa libidine cum paupere.

Hypocritarum genus pessimum est omnium qui uiuant. Cum de his sermel in cœtu me presente sermo exortus esset, dicereturque omnia hypocritis abundare, qui cum dignitate atque bonorum ambitionem ardeant, tamen simulando ac dissimulando agunt, ut non sponte, sed inuiti ac superiorum præcepto honores assequi uideantur. Tum quidam ex astantibus dixit eos similes Paulo cuidam beato qui habitabat Pisis, unus ex eis qui uulgo Apostoli uocantur, quorum est consuetudo sedere ad ostium nihil petentes. Cum ut nobis exponeret quis is fuisset rogaremus: Paulus inquit, qui propter uitæ sanctimoniam beatus uulgo cognominatur, sedit aliquando cuiusdam uiduæ ad ostium, quæ sibi cibum præbebat in elemosinam. Illa conspicata sæpius uirum (erat enim formosus) exarsit in Paulum, ciboque dato rogauit ut postredie rediret, se curaturam ut bene pranderet. Cum frequens domum mulieris accessisset, illa tandem rogauit hominem ut intus accederet ad sumendum cibum. Annuit hic, & cum oppipare uentrem cibo potuque farsisset, mulier libidinis impatiens, uirum amplectitur osculaturque asserens non inde abiturum priusquam se cognoscat. Ille reluctanti similis, ac detestans mulieris feruentem cupiditatem, cum illa obscœnius instaret, tandem cedens uiduæ importunitati. Postea quam inquit tantum malum patrare cupis, testor deum opus tuum erit, ego procul absum à culpa. Tu ipsa (inquit) cape hæc maledictam carnem (iam enim uirga ere-

Nn 2 sta

ta erat) & ipsa met utere ut lubet, ego em eam minime tangam. Ita inuitus mulierem subegit, licet propter abstinentiam non tangeret carnem suam, totum peccatum tribuens mulieri.

De equestri palleato.

In irreuerentibus.

IBam semel ad pontificis pallacium, transibat quidam nostris palleatus equester, & forsan implicitus curis, huc quispiam cum detecto capite reuerere non animaduertit episcopus. At ille superbia aut arrogatia factum existimas hic inquit, asini sui medietatem nequaquam reliquit domi, sed totum secum defert. Significans eum asinum, qui se reuerentibus non responderet.

Dictum Zuchari.

Perambulantes aliquam urbem uir facetissimus omnium qui uiuerent Zucharus, egoque peruenimus ad locum ubi celebrabatur nuptia. Postridie quam sponsa domum uenerat, stetimus paululum animi relaxandi gratia, respicientes unam psallentes uiros ac mulieres. Tum subridens Zucharus: Isti inquit matrimonium consummarunt, ego iam patrimonium consumpsi, facete in seipsum dixit, qui uenditis paternis bonis patrimonium omne comedendo ludendoque consumpserat.

De Praetore.

Quidam iturus Florentiam praetor, qua die urbem introuit, habuit de more in maiori templo coram prioribus ciuitatis sermonem longum sanum & molestum, nam ordiri in suam comedationem cepit se fuisse Romae senatorem, ubi quicquid ab se, itemque ab reliquis in suam laudem honoremque dictum factumue extiterat, prolixo sermone explicauit. Exitum deinceps ex Urbe comitatumque recensuit, primo die Sutrium contulisse se dixit, & quae ibi a se acta erant singulatim. Tum diutius quo in loco hospitioe fuisset, ac quicquid ab eo gestum, quaque de re esset narrauit. Plures horum iam hac in narratione transferat & nondum peruenerat Senas. Cum omnibus sermonis odiosi longitudo infensa esset, neque finis fieret dicendi, uidebatur autem ille uniuersum diem in his fabulis consumpturus, & cum nox iam appropinquaret, tunc unus ex astantibus iocabundus ad aurem praetoris accedens: Domine (inquit) hora iam tarda est, festinetis iter oportet. Nam nisi hodie Florentiam intraueritis, cum hodie diernus dies sit uobis constitutus ad ueniendum, officium hoc amittetis. Hoc intellecto, stultus homo ac loquax tandem retulit se Florentiam uenisse.

De muliere quae uirum defraudauit.

Mulieris uerba.

Petrus contribulus meus olim mihi narrauit fabulam ridiculosam & uersutiam dignam muliebri. Is rem habebat cum foemina nupta agricolae haud multum prudenti, & is foris in agro saepe ob pecunia debitam pernoctabat. Cum aliquando amicus intrasset ad mulierem, uir insperatus rediit in crepusculo. Tum illa subito collocato subtus lectum adultero, in maritu uersa grauer illum increpauit quod redisset, asserens uelle eum degere in carceribus. Modo inquit praetoris satellites ad te capiendum uniuersam domum perscrutati sunt

ti sunt ut te abriperent ad carcerem, cum dicerem te foris dormire solitum, abierunt cominantes se paulopost reuersuros. Querebat homo perterritus abundi modum, sed iam portae oppidi clausae erant. Tum mulier: Quid agis infelix: si capieris actum est. Cum ille uxoris consilium tremens quareret, illa ad dolum prompta, ascende inquit ad hoc columbarium, eris ibi hac nocte, ego ostium extra occludam, & remouebo scalas ne quis te ibi esse suspicari queat. Ille uxoris paruit consilio, ac ab obserato ostio ut uiro facultas egrediendi non esset a motis scalis, hominem ex ergastulo eduxit, qui simulas lectores praetoris iterum aduenisse, magna excitata turba, muliere quoque pro uiro loquente ingentem latentem timorem incussit. Sedato tandem tumultu, ambo in lectum profecti ea nocte ueneri operam dederunt, uir delituit inter stercora & colubos.

De sacerdote qui ignorabat solennitatem Palmarum.

Bellum oppidum est in nostris Apennini montibus admodum rusticanum in eo habitabat sacerdos rudior atque indoctior incolis, huic cum ignota essent tempora, annique uarietates, nequaquam indixit quadagesimam populo. Venit hic ad terram nouam ad mercatum sabbato ante solennitatem palmarum. Conspexit sacerdotibus oliuarum ramos ac palmulas in diem sequentem paratibus, admiratus quidnam id sibi uellet, cognouit tunc erratum suum, & quadagesimam iam nulla obseruatione suorum transisse. Reuersus in oppidum, & imple ramos palmasque in posterum diem parauit, qui aduocata plebecula: Hodie inquit est dies quo rami oliuarum palmarumque dari ex consuetudine debent. Octaua die pascha erit, hac tamen hebdomada agenda est poenitentia, neque longius habemus hoc anno ieiunium. Cuius rei causam cognoscite: Carnis primum hoc anno fuit tardum admodum & lentum, quod propter frigora & difficultatem itinerum hos montes nequiuit superare. Ideo ex quadagesima adeo tardo ac fesso gradu accessit, ut iam nil amplius quam hebdomadam unam secum ferat, reliquis in uia relictis. Hoc ergo modico tempore quo uobiscum mansura est confitemini, & poenitentiam agite omnes.

De rusticis nuncijs interrogatis an uellent crucifixum uiuum, an mortuum ab opifice emere.

Ex hoc quidem oppido missi sunt quidam Aretium ad emendum ligneum crucifixum qui in ecclesia eorum poneretur. Deducti ad huiusmodi opificem quendam, cum rudes & ueluti stipites essent, opifex ridens materiam, auditis hominibus, querens, uiuum ne, an mortuum uellent crucifixum postulare. Illi sumpto paulo temporis ad consultandum, secreto colloqui, demum responderunt se uiuum malle. Nam si eo modo suo populo non placeret, se illum euestigio occisuros.

Dictum coci illustrissimo Duci Mediolanensi habitum.

Dux Mediolani senior princeps in omnibus rebus elegantiae singularis, habebat cocum egregium quem usque ad Gallos ad perdisceda obsonia miserat. Bellum quod ingens cum Florentinis Dux habuit, cum ei aliquando non satis prosper nuncius aduenisset, admodum turbauit Ducis mentem. Oblatis postmodum

Nn 3 dum

dum ad mensam epulis, sapores nescio quos cum Dux improbasset, epulas insuper ut non rite conditas esse aspernatus, accitum cocum ueluti ignarum artis asperre increpauit. Tum ille ut erat liberior in eloquendo. Si Florentini inquit tibi gustum atque appetitum auferunt, que mea est culpa: & cibi enim mei sapidi sunt & summa arte compositi, sed te nimium concalefaciunt, & appetitum auferunt Florentini. Risit ille ut erat humanissimus coci facetam in respondendo libertatem.

Eiusdem coci dictum ad preibatam illustrem Principem.

Idem cocus bello insuper uigete iocatus ad mensam Ducis, cum uideret eum anxium atque afflictum curis. Non mirum esse inquit illum torqueri, nam duo impossibilia Dux conatur: Vnum ne habeat confinia. Alterum ut pingue reddat Franciscum Barbaueram hominem opulentum summaque cupiditate flagrantem. Hoc dicto perstringens & dominandi appetitum Ducis immoderatum, & Francisci immensam opum atque ambitionis cupiditatem.

Petitio eiusdem coci ad predictum principem.

Sipse cum multi peterent uaria beneficij loco, summo opere in cena Ducem rogauit ut se asinum faceret. Miratus Dux quid sibi ea postulatio uellet, cur se asinum quam hominem mallet. At qui omnes uideo (inquit ille) quos in sublimem extulisti, quibus honores & magistratus dedisti, superbia & fastu elatos atque insolentes euasisse asinos. Itaque & ego quoque asinus a te fieri cupio.

De Iannotto uicecomite.

Antonius Luscius uir facetissimus ac doctissimus cum ei notus quidam literas apud pontificem expediendas obtulisset, atque ipse in certo loco corrigere atque emendare iussisset. Ille autem postridie literas eadem retulisset ueluti emendatas. Inspectis literis, tu me (inquit) Iannottum uicecomitem forsitan putasti. Cum quereremus quid nam hoc dictum sibi uellet. Iannottus (ait) olim praetor fuit noster Vincentius homo bonus, sed corpore & ingenio crasso. Is saepius aduocato secretario mandauit sibi epistolam ad Ducem Mediolani seniorum, cuius particula quandam ipse dictabat, quae spectabat ad caeremonias uerborum, reliqua committebat secretario, qui afferebat epistolam postmodum scriptam. Eam Iannottus legendam sumens, statimque epistolam ueluti incoditam atque ineptam increpans, non bene est ait, perge atque emenda. Secretarius qui patroni sui stulticiam nouit & mores, paulo post reuertens & eandem epistolam nihilo immutata ferens, & correxisse se & rescriptisse dicebat. Quam cum ille tanquam lecturus in manus sumeret, inspecta paululum epistola. Nunc bene se habet inquit, uade & obliqua, atque ad Ducem destina. Hoc in omnibus epistolis suis facere consuevit.

De sutore quodam uicecomitis per uiam comparationis.

Commiserat olim Martinus pontifex Antonio Lusco literas quasdam conficiendas, quas cum postmodum legisset, iussit pontifex illas legendas quoque deferri ad quendam amicum nostrum in quo plurimum confidebat. Ille autem cum paulo esset in cena concalefactus a uino, literas penitus improbauit, &

alium

alium in modum componi iussit. Tunc Antonius Bartholomeo de Bardis qui aderat. Faciam, inquit, in literis meis quod olim sutor in farfitio, quod appellant, Ioannis Galleacij uicecomitis egit. Cras antequam edat uel bibat redibo, & literae bene erunt. Deinde percotanti quidnam hoc esset Bartholomeo: Ioannes Galleacius uicecomes (inquit) Antonius, pater senioris Ducis Mediolani erat uir magnus, pinguis & corpulentus. Is cum saepius multo cibo & potu uentrem farfisset, post cenam cum iret cubitum, uocari ad se sutores suum iubebat, quem acriter redarguens, aiebat fecisse illum sibi farfitium nimis artum, mandabatque ampliari ne sibi esset molestum factum. Erit (aiebat sutor) ut iubes, cras optime erit. Deinde acceptam uestem proiebat ad perticam, nihil immutans. Cum dicerent caeteri, cur non amplius uestem hanc quam nimum uentrem domini urget. Hic cras (inquit) cum dominus post digestionem surrexerit ac ierit cacatum, uestis erit amplissima. Mane reportabat farfitium, quo illo induto, nunc bene est dicebat, nullo in loco me offendit. Eodem modo Antonius epistolam suam digesto uino placitum dixit.

Querimonia spoliij causa ad Facinum Canem facta.

A pud Facinum Canem, qui fuit uir crudelis ac dux praecipuus in hac nostri temporis militia, querebatur quidam se spoliatum chlamyde in uia a quodam suo milite. Hunc intuens Facinnus uestitum tunica bona, que fuit an illam cum spoliaretur gestasset. Cum ille annueret. Abi, inquit, hic quem dicis te spoliasse nequaquam est ex meis militibus. Nam nullus meus unquam tibi tam bonam tunicam reliquisset.

Exhortatio Cardinalis ad armigeros pontificis.

Cardinalis Hispaniensis bello quod eo autore gestum est in Piceno aduersus pontificis hostes, cum aliquando ad aciem uentum esset, in qua uincere uel uinci eos qui pontificem sequebantur necesse erat, hortatur milites ad pugnam pluribus uerbis, asserens qui in eo praelio cecidissent, cum Deo & angelis pransuros, peccatorum enim omnium ueniam propositam occumbentibus affirmabat, quo morti se alacrius offerrent. His exhortationibus usus, accedebat pugnam. Tum unus ex astantibus militibus: Cur tu, inquit, non & ad hoc prandium una nobiscum accedis? At ille: tempus prandij nondum est mihi, quoniam nondum esurio.

Patriarchae responsio.

Patriarcha hierosolymitanus qui totam cancellariam apostolicam regerat, conuocatis aliquando certam ob causam discutiendam aduocatis, nonnullis nescio quidem uerbis acriter castigauit. Huic cum unus praeter caeteros Thomas Biracus liberius respondisset, uersus in eum patriarcha, inquit. Malum caput habes. At ille ut erat homo proptus ad lacesendum ac perfacetus. Recte (inquit) ac uere loqueris, nihil enim uerius potest dici. Nam si bonum caput haberem, satis meliori loco res nostrae essent, neque hac opus esset cotrouersia.

Nn 4 Teigitur

Te igitur ipsum culpas ait patriarcha. Tum ille, non me inquit, sed caput reprehendo. Facete in ipsum qui aduocatis omnibus præerat patriarcham lusit, qui duro paulum capite existimabatur.

De Urbano pontifice sexto.

Alter Vrbanum olim summū pontificē sextū leuiter perstrinxit. Nam cū ille nescio quid acrius à pōtifice cōtenderet. Malo capite es, inquit, Vrbanus. Tū ille: Hoc idē (inquit) & de te uulgi dicūt homines pater sancte,

De sacerdote qui loco ornatus cappones episcopo portat.

Episcopus Aretinus Angelus nomine quē nouimus, aliquando cōuocauit ad synodū sacerdotes suos, præcipiēs ut quæ aliqua in dignitate essent, cum cappis & cottis (sunt enim hæ uestes sacerdotales) ad synodum proficerentur. Quidam presbyter cui hæc uestimēta deerant, mœstus domi erat, ignorans unde nam ea sibi pararet. Hunc cogitabundū uultu demisso cōspicata ancilla (quam domi nutriebat) cū quæsisset mœroris causam, dixit sibi cum cappis & cottis secundū episcopi edictū eundem ad synodū esse. Atquē inquit. O bone uir, non recte uim mandati huius cognouisti. Non enim cappas & cottas, sed cappones coctos episcopus postulat, qui tibi sunt deferendi. Apprehendit sacerdos muliebre cōsiliū, & secum cappones coctos deferens, optime ab episcopo fuit susceptus, qui per risum retulit hunc sacerdotem solum rectius quàm cæteros edicti sententiam cognouisse.

De amico qui egre ferebat multos sibi præferri doctrina & probitate inferiores.

In curia Romana ut plurimum fortuna dominatur, cum perraro locus sit uel ingenio uel uirtuti, sed ambitione & oportunitate parantur omnia, ut de nummis fileam, qui ubiq; terrarum imperare uidentur. Amicus quidam qui egre ferebat præferri sibi multos doctrina & probitate inferiores, quærebatur apud Angelottum Cardinalem sancti Marci, nullam haberi suæ uirtutis rationē, sed postponi his qui nulla in re sibi pares essent, sua insuper studia commemorauit & in discendo labores. Tum promptus ad lacessendum curiæ uitia Cardinalis. Hic scientia & doctrina (inquit) nihil profunt, sed perge & aliquod tempus ad dediscendum & addiscendum uitia uaca, si uis pontifici acceptus esse.

De muliere phrenetica.

Ad insaniam muliebrem.

Mulier ex meo municipio cū uideretur phrenetica, ducebatur à uiro & genere proximis ad fœminā fatidicam quandam, cuius ope uel opere curaretur. Cum Arnum fluuium transituri mulierem supra dorsum hominis ualidioris imposuissent, cœpit illa euestigio nates mouere, similis cœuntiac magna uoce clamitans: Ego, inquit, sæpius uerba iterans, uellem futuriri, quibus uocibus causam expressit morbi. Qui ferebat fœminam ad eam est in risum effusus, ut unā cum ea in aquam caderet. Tunc ridentes omnes, cum insanix medelam cognouissent, non esse opus incantationibus asserrunt, sed coitu ad sanitatem restituendam. Et in uirum uersi. Tu (inquiunt) optimus

optimus curator uxoris eris. Redeuntibus igitur illis cum uir uxore cognouisset, mens pristina redijt. Hæc optima ad mulierum insaniam est medela.

De muliere supra Padum astante.

DE meretricibus ferebantur nauiculæ Ferrariam unā cum certis curialibus, duæ mulieres ex his quæ seruiūt indigentibus. Tum mulier quædam supra Padum astant, fœminas conspicata. O stulti, inquit, an putabitis meretrices uobis Ferrariæ defuturas, cū certe plures inueniuntur hic quam in Venetijs probæ mulieres.

De abbate Septimi.

Abbas Septimi homo corpulentus & pinguis uespero Florentiam proficiscens, interrogauit rusticum obuium an portam se ingredi existimaret. Intellexit abbas, an putaret se peruenturum in urbem antequam clauderentur portæ. Ille uero in pinguedinem iocatus. Atq; (inquit) currus fœni, nēdum tu, portam introiret.

Ciuis Constantiæ soror grauida facta.

Nobilis episcopus ex Britannijs ad ostendendā quam tunc multi requirebant concilij Constantiensis libertatem, in magno prælatorum conuentu hoc attulit testimonium. Fuisse ait Constantiæ ciuē, cuius soror innupta grauida facta erat, cum fratri tumor uentris innotuisset, accepto gladio quid id esset, aut unde id prodisset quæsiuit percussori similis. Tū iuuenis exterrita, id esse ait Concilij opus, seq; ex Cōcilio pregnantem. Hoc intellecto frater, Concilij metu ac reuerentiā sororem impunitam reliquit. Cum ceteri aliarum rerum libertatem quærent, ille prætulit licentiam futuendi.

Sigismundi Imperatoris dictum.

Sigismundus quoq; Imperator cuidam coram eo quærenti Constantiæ libertatem non esse. Atqui, inquit, nisi hic summa esset libertas, tu tam libere minime loquereris. Libere enim loqui magnæ libertatis est signum.

Dictum sacerdotis Laurentij Romani.

Qua die Angelottus Romanus factus est à pontifice Eugenio Cardinalis, quidam Laurentius sacerdos urbanus, domū redijt hylaris applausus, totusq; in risum ac læticiam effusus. Cum rogaret uicini quidnam sibi obtigisset noui quod tam lætus & alacris esset. Bene inquit est. Magna in spe sum posteaquam dementes atq; insani Cardinales fieri cœperūt, prope diem cum Angelottus amentior me sit, Cardinalem me quoq; esse futurum.

Confabulatio. N. A.

In hanc fermē sententiā Nicolaus Anagninus iocatus est in pōtificem Eugeniū, quem dicebat plurimum stultis & insipientibus fauere. Nam cum essemus cōplures uarijs de rebus (ut sit) in pallatio confabulantes, quidam iniquitatem fortunæ maxime accusabant, quærebanturq; eam rebus suis admodum aduersam. Tum Nicolaus uir doctissimus, sed ingenio inconstanti & procaci lingua. Nullus est omnium qui uiuāt (inquit) cui magis quam mihi

mibi fortuna fuerit inimica, nam cum hoc tempore sit stultitiæ regnum, iudeamq; omnes ferè amentes atq; insanos. Angelottum quoq; nouimus inter eos ad amplas dignitates atq; officia extolli. Ego solus relictus sum ex omnium dementium numero cui nihil conceditur, hoc mihi solius accidit malignitate fortunæ.

De Prodigio.

Monstrum horrendum.

Monstrum hoc anno plura diuersis in locis natura edidit. In agro Senogalienti in Piceno bos quendam serpentem peperit miræ magnitudinis, capite erat grossiori quàm sit uitulū, collo longo ad mensurā ulnæ, corpore cani similis terete & longiore. Hunc editū cū bos conuersa respexisset, magnoq; mugitu edito exterrita aufugere uellet, crectus serpens, subito posterioribus cruris cauda circūdati ad ubera os admouit, tamdiu sugens quoad lac inerat uberibus. Deinde bouē relicta ad syluas uicinas aufugit. Vbera postmodū & ea cruriū pars quā serpens cauda tetigerat, ueluti adusta nigraq; diutius permanerūt. Hoc pastores (nam in armēto bos erat) se uidisse affirmarunt, bouē quoq; uitulū postea peperisse, idq; ex literis Ferrariam nūciatum.

Dictum magistri Hugonis Senensis.

Vir insignis Hugo Senensis, medicorum nostri temporis Princeps mihi quoq; retulit, natum Ferrariæ cattum bicipitem, seq; id conspexisse.

Aliud de Monstro.

In agro quoq; Paduano mense Iunij constat natum esse uitulū duobus capitibus, unico corpore, posterioribus anterioribusq; cruribus duplicatis, ita tamen ut essent coniuncta. Hoc monstrum quidam ad quæstum circumferebant, multiq; id uidisse affirmabant.

Aliud de Monstro.

Aliud insuper constat allatum esse Ferrariam, imaginem marini mōstri nuper in littore Dalmatico inuenti, corpore erat humano umbilicote nus, deinceps piscis, ita ut inferior pars quæ in piscem desinebat esse bifurcata, barba erat profusa duobus tanquam cornibus super auriculas eminentibus, grossioribus mammis, ore lato manibus quatuor tantū digitos habentibus, à manibus usq; ad ascellam atq; ad iunum uentrem alæ piscium protendebantur quibus natabat. Captum hoc pacto ferebāt. Erant complures scæminæ iuxta littus lauantes lineos pannos, ad unam earum accedēs piscis, ut aiunt cibi causa, mulierem manibus apprehēdens ad se trahere conatus est. Illa reluctans (erat enim aqua modica) magno clamore auxiliū cæterarum implorauit. Accurrentibus quinq; numero, monstrum (neq; enim in aquam regredi poterat) fustibus ac lapidibus perimunt, quod in littus abstractum, haud paruum terrorem aspicientibus præbuit. Erat corporis magnitudo paulo longior ampliorq; forma hominis. Hanc ligneam ad nos Ferrariam usq; delatam conspexi. Cibi gratia mulierem comprehensam, argumento fuere pueri nonnulli, qui cum diuersis temporibus ad littus lauandi causa accessissent

cessissent nusquam postea comperti sunt, quos postmodum ab eo monstro necatos captosq; crediderunt.

Pulchra facetia histrionis ad Bonifacium papam.

Bonifacius pontifex nonus, natione fuit Neapolitanus ex familia Tomacellorum. Appellatur autem uulgari sermone Tomacelli cibus factus ex iecore suis admodū contrito, atq; in modum pili inuoluto interiore pituquedine porci. Contulit Bonifacius se Perusiū secundo sui pōtificatus anno. Aderant autē secum fratres & affines ex ea domo permulti, qui ad eum (ut fit) cōfluxerant bonorum ac lucri cupiditate. Ingresso Bonifacio Urbem sequebatur turba primorum, inter quos fratres erant & cæteri ex ea familia. Quidam cupidiores noscendorū hominum querebant, qui nam essent qui se querent. Dicebat unus, item alter, hic est, Andreas Tomacellus, deinde hic Ioannes Tomacellus, tum plures deinde Tomacellos nominatim recensendo. Tum quidam facetus. Ho he permagnū nempe fuit iecur istud (inquit) ex quo tot macelli prodierunt & tam ingentes.

De sacerdote qui caniculum sepeliuit.

Erat sacerdos rusticanus in Tuscia admodum opulentus, hic caniculum sibi charū cum mortuus esset sepeliuit in cæmeterio. Sensit hoc episcopus *Pecuniarum extorstones.* pus, & in eius pecuniam animum intendens, sacerdotem ueluti maximi criminis reum ad se puniendum uocat. Sacerdos qui animum episcopi satis nouerat, quinquaginta aureos secum deferens, ad episcopum deuenit. Qui sepulturam canis grauer accusans, iussit ad carceres sacerdotem duci. Hic uir sagax. Opater, inquit, si nosceres qua prudentia caniculus fuit, nō mirareris si sepulturā inter homines meruit. Fuit enim plusquā ingenio humano, tum in uita, tum præcipue in morte. Quidnam hoc est ait episcopus: Testamentū, inqt, sacerdos in fine uitæ cōdens, sciensq; egestatē tuā, tibi quinquaginta aureos ex testamento reliquit, quos mecū detuli. Tum episcopus testamentum & sepulturam comprobans, accepta pecunia sacerdotem absoluit.

De tyranno qui homini pecunioso causas iniustas iniicit.

Homo admodum pecuniosus erat in Piceno in oppido Cingulo. Audiuit hoc tyrannus loci, atq; ad eripiendos nummos animum adijciens, quæsiuit occasionem criminis qua illi pecunias auferret. Vocato ad se uiro, dixit illum crimine læse maiestatis reum teneri. Cum nihil cōtra eius statum aut dignitatē ab se factum cōtenderet, perstabat tyrannus, asserens illū capite esse mulctandū. Homo inscius quidnam tandē egisset cum postulareret. Hostes, inquit, meos ac rebelles qui cōtra me cōspirarunt domi absconditos tenuisti. Sensit tandē ille nūmis suis insidias parari. Malens igitur uitæ quam pecunijs parcere. Verū est, inqt, quod dicis mi domine, sed destina mecū satellites tuos, ego hostes illos ac rebelles tibi statim cōprehēsos dabo. Missos itaq; hictores domū, ad arculam in qua pecunia erat secū duxit. Ea q; aperta, capite hos

hos, inquit, euestigio. Hi sunt enim non solum domini, sed mei quoque hostes acerrimi ac rebelles. Quibus delatis ad tyrannū, homo pœnā omnē euasit.

De religioso qui sermonem succinctissimum habuit.

Oppidum est in nostris mōtibus, in quo multi ex uarijs locis ad diem festum cōuenerant, erat enim celebritas sancti Stephani. Religiosus quidam habiturus erat de more sermonē ad populum. Cum hora esset diei tarda, sacerdotes autem esurirent, uererenturque longitudinem sermonis, ascendenti que suggestū religioso, unus & item alter, ut paucis loqueretur in aurem hortati sunt. Ille se exorari facile passus, ac prælocutus quædam prout cōsueuerat. Fratres mei, inquit, anno præterito cum hoc in loco uobis astantibus uerba facerem de sanctitate, uita & miraculis huius sancti nostri, nihil præter nisi eorum quæ de illo uel audiui, uel in sacris libris scripta reperiuntur, quæ omnia uos credo memoria tenere. Postmodum uero cum nihil noui fecisse intellexi, signo ergo crucis facto, dicite: Confiteor, & reliqua quæ sequuntur. Et ita abiit.

Facetissimum consilium Minacij ad rusticum.

Rusticus cum castaneam arborem ad excutiendos fructus ascēdisset, descendens ex ea costam effregit pectoris. Hunc ad consolandum accessit Minacius quidam homo per facetus, qui inter loquendum daturū se illi normam dixit, qua seruata nunquam ex arbore caderet. Vellē hoc antea, inquit, æger consuluissem, attamē in futurum poterit prodesse. Tum Minacius. Fac semper, inquit, ne sis celerior in descensu quàm in ascensu, sed ea qua ascendis tarditate descendas, hoc pacto nunquam præcipitem te ages.

Eiusdem Minacij lusoris responsio.

Idem Minacius cum aliquando nummulos & uestes insuper ad taxillos lussisset (egenus enim erat) flens ad ostiolum tabernæ cuiusdam sedebat. Videns mœrentem flentemque amicus, quidnam est tibi, inquit. Nihil Minacius ait: Cur nam ergo si nihil habes ploras? Hoc solū quod nihil habeo, inquit. Admiratus ille, quare ergo si nihil habes ploras ait: Ob hanc ipsam causam respondit, quoniam nihil est mihi. Alter nihil causæ esse cur ploraret intellegebat, alter nihil sibi reliquum superesse à ludo plorabat.

De paupere monoculo, qui frumentum empturus erat.

Tempore quo Florentiæ summe aliquando erat annonæ caritas, accessit sit pauper luscus ad forum quædam sextaria frumenti (ut dicebat) empturus. Rogauit hunc in foro percontantem precium quidam alter superueniens, quanti sextarium frumenti uenderetur? Hominis oculo, inquit, constat, designans his uerbis annonæ caritatem. Hoc audiens scitulus qui aderat puer, cur tu ergo ait tam grandem sacculum portasti, cum non amplius quam unum sextarium possis emere?

Vir qui mulieri dum ægrotā esset ueniam postulauit.

Confolabatur uxorem uir quæ aduersa ualitudine diem suam obibat, memorans

memorans omnia bona mariti officia sibi in uita præstitisse, ueniamque postulans, si quid unquam aduersus eam inique egisset. Neque inter cætera se ait omississe unquam, quin debitū toro præberet, eo excepto tempore quo illa non ualere ne coitu fatigaretur. Tum mulier licet morbo grauis, hoc, inquit, *in libidinem muliebrem.* per fidem, nunquam parcam neque remittam tibi, nullo enim tempore adeo in ualida atque infirma extiti, quin commode possem resupina iacere. Danda est igitur uiris opera, ne hoc uenię genus ab uxoribus implorent, cum rite negari possit.

De adolescentula quæ uirum de paruo priapo accusauit

Adolens nobilis & forma insignis, duxit uxorem filiam Nerij de Parisijs equitis Florentini, inter ceteros suæ etatis egregij ac præstantis uiri. Post aliquot dies ut moris est, adolescentula ad patrem reuertitur, non alacris aut iocunda ut cæteræ assolent, sed mœsta ac uultu languido intuens terram. Aduocatam in cubiculo clanculum rogat mater. Nunquid res sint satis saluæ? Ut uultis, flens iuuenula respondit. Non enim me uiro desponsatis ait: sed ei cui uirilia desunt, nihil enim, aut parū habet eius partis propter quàm fiunt matrimonia. Dolens admodum fortunam filię mater rem uiro communicat. Deinde re, ut fit, inter consanguineos mulieresque quę ad conuiuium aderant uulgata, mœsticia doloreque omnis impletur domus, cum non nuptam, sed suffocatam adolescentulam egregiam forma dicerent. Superuenit postmodum uir, cuius gratia conuiuium parabatur. Et cum omnes uultu mœrenti atque afflicto conspiceret, miratus rei nouitatē, quidnam noui accidisset rogabat. Nullus erat qui causam doloris audebat fateri. Unus tandem liberior ait: dixisse puellam mancum esse illum in uirili sexu. Tum iuuenis alacer, Nequaquam, inquit, erit hæc causa quę aut uos conturbet, aut conuiuium disperdet, cito hoc purgabitur crimen. Cum in mensa omnes sederent uiri pariter ac mulieres, sumptis iam ferē cibis, surgens adolescens, Patres (inquit) sentio me culpam in ea re, cuius uos testes esse an uera sit uolo. Deinde educto formæ egregie priapo (uestibus enim curtis tunc utebat) ac supra mensam posito, omnes ad rei nouitatē magnitudinemque conuertit, & an culpandus, aut rei sciendus esset quæsiuit. Maior mulierum pars ut uiris suis talis copia inesset optabant. Viri permulti se ab illo tali suppellectili superari sentiebant, qui omnes in adolescentulam conuersi, grauer illius stultitiam increpabant, alius alium quidē obiurgans. Tum illa: Quid obiurgatis? Aut quid me reprehenditis, inquit? Afellus noster quem ruri nuper cōpexi bestia est, & adeo (extenso brachio) oblongum membrū habet. Hic uir meus qui homo est, non habet eius medietatem. Credit simplex puella hominibus longius quam bestijs eiusmodi membrum inesse debere.

De prædicatore qui potius decem uirgines quam nuptam unam eligebat.

Prædicabat Tibure frater parum consideratus ad populum, aggrauans *in prædicatore res lasciuos.* multis uerbis ac detestans adulteriū, dixitque inter cetera, adeo esse graue

O o peccatum

peccatum, ut mallet decem uirgines cognoscere quàm unicam mulierē nuptam. Hoc & multi qui aderant elegissent.

De Paulo qui ignorantibus nonnullis luxuriam commouit.

Alter Paulus nomine (quem ipse noui) cum Seciæ urbe Campaniæ in quadam concione luxuriam detestaretur, nonnullos ad eò lasciuos atq; intemperatos dicebat, ut ad eliciendam maiorem ex coitu uoluptatem, natiuis uxoris puluinum subiicerent. Hoc dicto ad eò nonnullos (qui id ignorabant) commouit, ut paulo post id uerum esse experirentur.

De Confessore.

In confessorum monachum. **M**ulier adolescens quæ id postmodum retulit, profecta est aliquando ad confitendum peccata sua, prout fit tempore quadragesimæ. Cum inter loquendum se uiro non seruasse fidem diceret. Statim confessor, qui frater erat libidine incensus, protento pallio priapū erectum in manu adolescentule posuit, suadens ut sui miseret. Illa rubore perfusa abiens, matri quæ haud procul erat rogati quid nā tantus rubor sibi uellet: narrauit confessoris suasionē.

Responsio mulieris faceta.

Interrogata semel à uiro, quenam causa esset, cur cum in coitu uoluptatis ita particeps esset foemina sicut uir, tamen homines citius appetere se querenturq; mulieres quàm illæ uiros. Tum illa, summa cum ratione hoc institutum est, inquit, ut potius nos requiramus à uiris. Cōstat enim paratas ac promptas nos ad concubitū semper esse, uos autem non. Frustra igitur uiri peterentur à nobis, cum essent imparati. Scita facetaq; responsio.

De mendico fratre qui tempore belli Bernardo pacem nominauit.

Bellum quod primum Florentini cum duce Medionali posteriore habuerunt, sancitū est capitale esse, si quis de agenda pace uerba fecisset. Bernardus Manecti ciuis facetissimus erat in foro ueteri nescio quid empturus. Accessit ad eum frater quidam ex his mendicis circumforaneis, qui in triuijs astantes aliquid sibi à transeuntibus dari in necessarios usus petunt, ac quippiam petiturus primis uerbis, pax tibi, inquit. Tum Bernardus, quid tu pacem nominasti: an nescis capitale esse si quis de pace loquatur? A beo, inquit, ne quis me culpæ affinem putet. Hoc dicto recedens, à nebulonis illius molestia se exemit.

Fabula Francisci Philelphi.

Erat sermo inter socios, quæ pœna esset statuenda in uxores impudicas. Bonifacius Salutatus, ea qua Bononiensis amicus suus minatus est se uxore suam affecturū existimabat. Sciscitantibus nobis pœnam. Bononiensis, inquit, uir haud magno existimandus habuit uxore satis liberalē, & mihi quandoq; obsequentem, cum accessissem domū aliquando noctu foris stans, audiui eos acriter collitigantes. Increpabat enim uir uxorem, acculans impudicitiam eius. Illa ut moris est talium, negando se tuebatur. Tum uir inter clamandum, Ioanna Ioanna ait: ego te neq; uerberabo, neq; percutiam, sed in tantum refutuam quoad plenam domum filijs reddam, atq; ita solam te cum

te cum natis relinquam, postmodum & abibo. Risimus omnes genus supplicij ad eò exquisitum quo stultus ille ulturum se uxoris flagitia putauit.

Cardinalis Burdegalensis de histrione.

Gregorius XI antequam pōtifex crearetur in cōclauis, & postea quoq; plurima se facturū pollicitus est pro scismate quod tunc in ecclesia uigebat, atq; ad eò aliquibus diebus in eo quod promiserat permāsit, ut etiam pontificatui se cessurum si opus esset sponderet. Postmodū uero dulcedine ductus dignitatis iuramēta & promissiones omnes irritas fecit, nihil seruās eorum quæ antea pollicebatur. Hoc ægreferens Cardinalis Burdegalensis, uir grauis & cōsiliij singularis, mecum de hisce rebus aliquando loquens. Hic inquit, nobis effecit quod histrio quidam Bononiensibus se asserens uolaturum. Cum reserari mihi fabulam rogarem. Histrio fuit nuper Bononiæ ait: qui proposito palam edicto se uolaturū ex turri quadā, quæ est uersus pontem sancti Raphaëlis miliari amplius extra urbem, prædixit. Cōgregato ad diem constitutum omni fermè Bononiensi populo, sole & fame usq; ad occasum solis homines ludendo macerauit. Pendebant omnes animi suspensi ad aspectum turris, uolaturū hominis expectantes. Cum ille interim in turris cacumine ostenderetur, alasq; quateret uolaturū similis, seq; deorsum proiecturum fingeret, erat magna ad hæc signa populi acclamatio patulo ore turrim aspicientes. Tum histrio post solis tandē occasum ne nihil actum uideretur, uersis ad eos renibus culum populo ostentauit. Ita illusi omnes, inedia & tædio confecti, in urbem noctu redierūt. Eodem modo noster, inquit, qui post tot ostentationes tandem nobis posteriora ostendendo satisfacit.

Responsio Redolphi ad Bernabouem.

Redolphi Cameriniensis dictum prudens refertur. Obsidebatur ciuitas Bononiensis à Bernaboue ex familia uicecomitum domini Mediolani. Erat autem ad custodiam ciuitatis dux positus à pontifice Redolphus uir bello & pace egregius, qui se intra mœnia continebat ob ciuitatis tutelam. Leui semel per excursores cōmisso prælio à quo Redolphus aberat, captus eques ad Bernabouem ductus est. Interrogabat ille inter cætera, cur non egredere tur ad bellū Redolphus: Eques cum unam, ac alteram causam attulisset, tandem dimissus redijt in ciuitatē. Tum Redolphus sciscitans quid in castris hostium ageretur, & quæ uerba Bernabouis ad eum fuissent, cum intellexisset responsionem equitis egressum suum uarie excusantem. Non bene, inquit, neq; prudenter respondisti. Vade, redi, dic Bernaboui, Redolphus ait se ideo urbem non egredi, ne tu ingredi queas.

Alia responsio faceta Redolphi.

Idem bello quod Florentini cum Gregorio decimo pontifice gesserunt, diuersas partes secutus, nunc uni, nūc alteri herebat. Interrogatus à quodam, cur ad eò nutans ita sæpe se commutaret: Quoniam, inquit, in eodem latere diutius iacere non possum.

De eodem quomodo à Florentinis pro proditore depictus est.

Florentinis postmodum proditoris habitus reus, publicis in locis urbis ut proditor depictus fuit. Cum uero haud multo post sentiret mitti oratores ad se Florentinos de pace acturos, qua die ad se uenturi erant thalamum ingressus, clausus fenestris, igne accenso (erat aut mensis Augusti) sese pelliculis uestibus cooperiri in lecto iussit. Vocatis deinde oratoribus, quærentibus quonam morbo laboraret. Frigore respondit, quod tam diu in eorū muris etiam nocte ad aërem discooperitus stetisset. Hoc dicto illorum lusit picturam, quæ postea expacto deleta est.

De quodam qui Redolphum sagittando uulnerauit.

Viri nonnulli Camerinenses extra urbem exercitij causa sagittando tempus terebant. Cum quispiam sagittam incautius emisisset, astante procul Redolphum leuiter uulnerauit. Capto illo, cum uaria de pœna inferenda sententiæ dicerentur, & ut quisque acerrime sentiret, ita se maxime Principi gratificaturum putaret. Vnus censuit manū illi esse amputandam, ne amplius arcu uteretur. Redolphus liberum hominem dimitti iussit, dicens illam futuram fuisse utilem sententiam, si id ante acceptum uulnus consilium dedisset. Plena prudentiæ & humanitatis responsio.

Fabula Mancini.

In rusticam simplicitatem. **M**ancinus uir rusticus oppidanus meus frumento ad Figignū castrum asellis uehendo exercebatur, quos ille compluries ad uecturam sumebat. Cum ille semel à mercato rediens, fessus è uia ascendisset asinum quendam præstantiorem, computatis in uia asinis qui præbant, domo appropinquans, eoque quo uehebatur minime annumerato, uisum est ei unum deesse. Turbatus igitur ac reliquis asinis uxori quos restitueret commendatis, confestim eodem asino quo ferebatur ad mercatum septem milibus passuum retrocedit, quærensque à singulis obuijs, an asinū quempiam amissum reperissent. Cum omnes negaret, domum noctu mœrens & dolens iacturam asini, rediit. Tandem etiam ab uxore admonitus, cum descendisset, illū quem tanto studio & dolore asinum quæsierat, esse cognouit.

De illo qui aratrum super humerum portauit.

Alter Pierus nomine admodū incultus, cum usque ad meridiem arasset, affectis bobus & ipse labore fatigatus, rediturus in oppidum, aratrum super asellum alligat, deinde asellū præmissis bobus ascendit. Qui cum nimio onere grauatus sub pondere deficeret, sentit tandem Pierus asellum ire non posse. Tum descendens atque aratrum super humerū ponens, rursus asellū ascendit, inquit: Nunc recte ambulare potes, non enim tu, sed ego aratrum fero.

Responsio elegans Dantis poete Florentini.

Dantis facetiæ. **D**antes Alligerius poeta noster Florentinus, aliquandiu sustentatus est Veronæ opibus Canis ueteris Principis de la scala admodū liberalis. Erat autem & alter penes Canem Florentinus ignobilis, indoctus, imprudens, nulli rei præterquā ad iocum risumque aptus, cuius ineptiæ, ne dicam facetiæ

Canem

Canem perpulerant ad se ditandum. Cum illū ueluti beluam iusulsam Dantes uir doctissimus, sapiens ac modestus ut æquum erat contemneret. Quid est, inquit ille, quod tu cum habearis sapiens ac doctissimus, tamē pauper es & egenus? Ego autē stultus & ignarus diuitijs præsto. Tum Dantes: Quando ego reperiam dominū, inquit, mihi similem & meis moribus cōformem, sicuti tu tuus, & ipse similiter me ditabit. Grauis sapiensque responsio. Semper enim domini eorum consuetudine qui sibi sunt similes delectantur.

Eiusdem poete faceta responsio.

Hvic ipsi inter seniorē aliquando iuniorēque Canes prandenti, cū ministri utriusque dedita opera ante pedes Dantis ad eū lacessendū ossa occulte subiecissent. Remota mensa, uersi omnes in solū Dantē, mirabantur cur ante ipsum solūmodo ossa conspicerent. Tū ille ut erat ad respondendū præptus. Minime (inquit) mirum si Canes ossa sua comederūt, ego autē nō sum canis.

De muliere obstinata quæ uirum pediculosum uocauit.

Colloquebantur aliquando de pertinacia mulierum, quæ ita quandoque *In pertinaciā muliebrem.* *perstant animo indurato, ut se mori malint quàm cedere ex sententia.* Tum unus. Mulier quædā è nostris, inquit, admodū uiro contraria, semper uerbis eius obiurgando refragabat, perstans in eo quod cœperat, ita ut superior esse uellet. Habita semel cum uiro graui altercatione, maritum pediculosum uocauit. Ille ut uerbum id retractaret, uxore uerberibus contendebat, pugnis cedens ac calcibus. Quo magis cedebatur, eo plus illa pediculosum appellabat. Vir tandem uerberando lassus, ut uxoris pertinaciam superaret, per funem in aquæ puteum demisit suffocaturam se dicens, nisi uerbis eiusmodi abstineret. Instantius perseuebat etiam in aqua mentū usque constituta, uerbum illud cōtinuans. Tum uir ne amplius loqui posset, in puteum demersit, tentans si eam mortis periculo à uerborum pertinaciā posset auertere. At illa loquēdi facultate adempta, etiam dum suffocaretur, quod loqui nequibat digitis exprimebat. Nam manibus super caput erectis, atque unguibus utriusque pollicis coniunctis, saltem quod potuit gestu uiro pediculos obiciebat, unguibus enim eorū digitorū pediculi à fœminis occidi cōsueuerūt.

De eo qui uxorem in flumine peremptam quærebat.

Alter uxorem quæ in flumine perierat quærens, aduersus aquam proficisciebatur. Tum quidam admiratus cum deorsum secundū aquæ cursum illam quæri admoneret. Nequaquam hoc modo reperietur, inquit. Ita enim dum uixit difficilis ac morosa fuit, reliquorumque moribus contraria, ut nunquam nisi contrario & aduerso flumine etiam post mortem ambulet.

De rustico qui nobilem se fieri quærebat.

Petebat à Duce Aurelianensi subrusticis moribus & uita incultus quidam qui ei seruebat, ut se nobilem faceret. Id fit apud Gallos emptis possessiōibus, ex quibus solis ruri uitam nobiles ducant. Tum Dux qui naturam hominis callebat. Diuitem, inquit, te facillime possem facere, nobilem nunquam possem.

De Guilhelmo qui habebat priapeam suppellectilem formosam.

In libidinem mulierum. **E**Rat in oppido nostro terræ nouæ uir nomine Guilhelmus faber lignarius, priapea suppellectile satis copiosus. Diuulgauerat hoc uxor inter uicinas. Ea mortua duxit aliam uxorem inuenculam simplicem Antoniam nomine, quæ desponsata præsenferat ex uicinis ingens uiri telum. Qua ergo nocte primo cum uiro concubuit, tremebunda nolebat hære uiro, neque coitum pati. Sensit uir tandem quid timeret adolescentula, consolatusque illam, uerum esse quod audierat ait, sed duas se metulas habere, paruam, ac maiorem quamdam. Ne te ergo offendam ait, utar hac nocte parua, quæ tibi minime nocebit, postea maiori si tibi uidebitur. Cōsentiens puella, obsecuta est uiro absque clamore aut nocumento aliquo. Post mensem uero facta liberior atque audentior, cum noctu uiro suo blandiretur. Mi uir, inquit, si libet maiore iam illo socio utaris licet. Risit uir (cum semiafellus in ea re uideretur) bonum uxoris appetitum. Hoc postea narrantem audiui in aliorum cœtu.

Responsio unius mulieris Pisane.

Extēporanea. **S**Ambacharia mulier Pisana fuit prompta ad respondendum. Accedens hystrio quidam ad illudendum ei. Præputium, inquit, asini uos salutat. Tū illa euestigio. Ho he, inquit, sane unus ex suis nuncijs uideris. Quo facete dicto abiit.

Dictum matrone quæ uestes adulteræ ad fenestras conspexit.

Mulier adultera expanderat mane ad fenestras uarij generis uestimenta ab adultero data. Matrona ante domum transiens, conspectis tot uestibus. Sicut aranea telas ita hæc inquit, uestes suas culo effecit, pudendorum artificium omnibus ostentans.

Monitio cuiusdam.

Rogabat quidam contribulē meū uirū facetū tempore uindemiæ, ut sibi uasa quedam uinaria mutuo cōcederet. Tum ille, inquit. Do uxori expensas per uniuersum annū, ut ea in carnis priuio uti possim. Monuit hoc dicto non esse postulandas ab alijs eas res quarum usus esset eis necessarius.

Dictum Perusini ad uxorem.

In patientem adulterium. **P**erusini habentur uiri faceti ac perurbani. Rogauit maritum uxor Petrucia nomine, ad diem festum postridie profectura, ut sibi calceos novos emeret. Annuit uir eius, & simul iussit antequam domo abiret mane gallinam in prandio coqui. Vxor dum cibum parasset, domus ostium egressa, conspexitque simul quem summe adamabat iuuenē, domum regreditur, dato signo ut se intus cum uir abesset sequeretur. Et ne longior mora esset, ascensis scalis se ad terram prostrauit, ita ut ex ostio posset conspici. Superimposito autem iuuenē, clunes eius cruribus ac pedibus amplexa, concubito operi intendebat. Vir interim existimans uxorem ad festiuitatem iam profectam, & simul tardius redituram, socium rogauit ad prandium, dicens uxorem prandio esse fallendam. Cum domum pergerent, uir prius ingreditur, uisaque apud scalas uxore supra iuuenē pedes cōmouente. Ho he Petrucia, inquit, per culū asini (ut mos est illis iuradi, si hoc modo ambulaueris nunquam istos calceos cōsumes.

Perface

Perfacetum dictum cuiusdam adolescentis.

Querbis cuiusdam uicinæ, quæ cum illos collaudasset, nequaquam postea addidisset, deus eos benedicat, pro ut uulgo dici solet. Hæc cum adolescens audisset, nunc causam uideo inquit, cur mihi mentula egregius habuit se his diebus, admodum debilitata. Nam cum eam quispiam laudasset, nequaquam addidit ei uisumodi benedictionem, quo factum est ut fascinatam putem, cum postmodum nunquam erexit caput. Benedic ergo eam te rogo (ait) quo priores recuperet uires.

De uiro stolido qui simulantem uocem credidit seipsum esse.

Pater cuiusdam amici nostri cognoscebat mulierem uiro insulso ac balbutienti nuptam. Semel cum noctu ad eam accederet, credens uirum abesse, ostium palam pulsauit, simulans uiri uocem, ac sibi aperiri ostium petijt. Vir autem stolidus domi existens, audita illius uoce. Ioanna aperi Ioanna, introduce illum inquit. Nā uidee idem qui ego esse.

De rustico qui anserem uenalem deserebat.

Rusticum adolescentem qui Florentie anserem deserebat uenalem, conspiciata mulier quæ sibi faceta uidebat, ridendi hominis gratia rogauit, quam anserem faceret. At ille: Quod facillime inquit persoluas. Quid est inquit mulier: Vnico (ait ille) coitu. locaris respondit mulier, sed domum ingredi, & de precio cōueniemus. Ingressus domum, cum perstaret in sententia, mulier precio annuit. Verum cum superiores partes egisset, petito anserem, rusticus se negat daturum. Non enim se mulierem subagitalle, sed se ab ea cōpressum dixit. Igitur reintegrata pugna, munere sefforis fungit adolescens. Iterum ex cōuentu mulier cum anserem postulasset, reuinit adolescens. Pari ratione se cum illa esse asserens, non enim se precium accepisse, sed repulisse iniuriam illatam, nā se prius a muliere subactum. Cum longior progredere cōtentio superueniens uir sciscitatur, quænam hæc sit cōtrouersia: Cupiebam (inquit uxor) tibi cœnam opiparare parare, nisi hic maledictus impediret. Cōuenerat enim mecum in xx solidis, nunc postquam introijt domum, mutata est sententia, duos amplius requirit. Eya inquit uir, tam parua res impedit cœnam nostram: Accipe inquit quod libet. Ita precium abstulit, & concubitum uxoris.

De auaro qui urinam degustauit.

Cuualis unus est nostris notæ auariciæ, sepe mensam familiæ accedebat dum comederet, degustans uinum an satis aquatum esset. Simulabat autem se id agere, ut bono uino ueretur. Hoc cum animaduertissent nonnulli, tandem cōmunicato cōsilio, recentem quædam urinam pro uino in mensa supposuere qua hora uenturum hominem suspicabant. Accessit ille more suo. Et cum urinam bibisset, nauseans ac semieructans, magno clamore abscessit, minatus multa illis qui hæc conati essent. Illi uero risu cœnam finierunt. Hoc eius rei machinator mihi postmodum retulit multo cum risu.

De quodam pastore simulatim confitente.

Pastor ouium ex ea regni Neapolitani ora, quæ olim latrocinijs operam dabat

o o 4 semel

semel cōfessorem adiit, sua peccata dicturus. Cum ad sacerdotis genua pro-
cubisset, parce mihi (inqt ille lachrymās) pater mi, qm̄ grauius deliqui. Cū
iuberet dicere quid esset. Atq; ille sepius id uerbū iterasset, tanq̄ qui nephariū
admisisset scelus. Tandē hortatu sacerdotis, ait se cū caseū faceret ieiunij tem-
pore, expressura lactis guttas quas nō spreuisset in os desilisse. Tū sa-
cerdos qui mores illius patrię nosset subridēs, cū dixisset grauius illū deliquisse
qui quadragesimā non seruasset, quesuit nūqd̄ alijs obnoxius esset peccatis?
Abnuēte pastore, rogauit nū cum alijs pastorib. quenq̄ peregrinū ut mos es-
set illius regiōis transeuntē spoliasset, aut peremisset? Sepius inquit, utraq; in
re cum relijs sum uersatus. Sed istud ait apud nos ita est cōsuetū, ut nulla con-
scientia fiat. Cum utrūq; graue facinus cōfessor asseueraret, ille ut rē leuē la-
trociniā & hominū cedē, qm̄ apud eos usu probarent existimans, solius lactis
ueniā petebat. Res pessima cōsuetudo peccādi, quę etiam illa errata leuia red-
dit quę sunt grauissima. *De lusore propter lusum in carcerem truso.*

In large confc,
entiosos.

ESt in oppido terrę nouę certa constituta pœna his qui lusurint ad talos.
Quidā notus meus in ludo deprehensus, contracta pœna in carcerē tru-
sus fuit. Cum peteretur ab eo cur ibi reclusus esset. Hic noster p̄tor inquit,
quia qd̄ meū erat lusi me in carcerē posuit, quidnā hic ageret si lulissem suū.

De patre filium ebrium redarguente.

In ebriam iu-
uentutem.

PAter cū filij ebrietatē sepius nequicq̄ redarguisset cōspecto semel in uia
ebrio, erectis uerēdis turpiter iacente, pueris quoq; per multis qui circū
stabāt ridentib. atq; illudētib. filiū ad tam uerecundū spectaculū uocauit, exi-
stimans hoc exemplo ab ebrietate deterreri eum posse. Ille autē uiso ebrio.
Rogo pater inquit ubi est id uinū quo iste ebrius factus est, ut ego etiā eius uini
dulcedinem degustem: Non ebrij turpitudine absterritus, sed uini cupiditate
commotus.

De adolescente Perusino.

Hispinam quoq; Perusinum adolescentē nobilem atq; admodū dissolutū
cum opprobrio cæteris ex ea familiā esset, ad se uocauit semel Simon
Ceculus cognatus eius, senex magnę autoritatis atq; admodū prudēs. Et cū
rationib. multis adolescentē ad meliorem uitā hortatus esset, detestās uitia,
uirtutes uero collaudans. Postq̄ tandē perorauit Simon, inquit ille: Cōposite
atq; orate admodū sicuti uirum eloquentem decet fecisti uerba, uerū cēties
iā pulchriores orationes in hęc sententiā audiui, & tñ nihil eorū quę dicebā-
tur unq̄ facere uolui. Nihil amplius superior exemplo q̄ hic uerbis profuit.

De duce Andegauensi qui preciosam suppellectilem Redolpho ostendit.

ERat sermo aliquñ in cœtu doctorū uirorū reprehendētū inanē eorū curā
qui multū studij operæq; in querendis emendisq; preciosis lapidib. ponunt.
Hic quidā, recte inquit Redolphus, ex Camerino ducis Andegauensis cum
ad regnū Neapolitanū proficisceret stulticiam monstrauit. Cum em̄ Redol-
phus ad eū uisendū in castra uenisset, ostēdit ei Dux preciosam admodū sup-
pellectilē, inter quę cetera margaritas, saphyros, carbunculos, et ceteros la-
pides

pides, magno qui in precio habēt. His cōspectis quesuit Redolphus, quāto
lapides illi existimarēt, & qd̄ utilitatis afferret. Magnū quid estimari Dux re-
spondit, sed nihil afferre lucri. Tum Redolphus: Ostendam tibi inquit duos
lapides decem florenorū, qui mihi annuatim ducentos reddunt. Ac deinde
cum ducem hęc admirantem, ad molendinū quod ipse construi fecerat du-
xisset, duos molares lapides ei ostendit, dicens illos esse qui suorum precioso-
rum utilitatem uirtutemq; superarent.

De eodem Redolpho.

Hic ipse cuidam Camerienti qui uisendi causa orbē peragrare cupiebat,
iussit usq; Maceratam oppidum proficisci. Quod ille cum effecisset, orbem in-
quit terrarū uniuersum conspexisti, nihil esse aliud asserens mundum hunc q̄
colles, cōualles, montes, planiciem, culta atq; inculta loca, nemora & syluas,
quę omnia eo loci spacio continerentur.

Facetissimum dictum cuiusdam Perusini.

ERat Perusino cuidā doliū uini sapidi & boni admodū partium. Ad eum
pro uino cum quidā puerum cum uase maiusculo destinasset, sumpto in mani-
bus uase, atq; ad nares admoto. Ohe inquit uas istud admodum foetet. Nunq̄
in hoc uinum meum infundam, uade atq; ad eum qui te misit istud reporta.

Contentio duarum meretricum de tela lineæ.

DVæ Romane mulieres quas noui, diuersa ætate & forma iuerūt domū
Curialis cuiusdam è nostris uoluptatis ac premij causa. His cū pulchriorem
bis cognouisset, alterā semel tm̄ attigit, tum ne se spretā putaret, tū ut iterum
rediret cū socia. Abeuntibus telam lineā dono dedit, nō discernens quanta es-
set futura cuiq; portio. In diuisione clācula cōtentio orta est inter scēminas, al-
tera duas partes secundū opus exactum, altera medietatē secundū personas
postulante. Diuersæ utrimq; uariæq; rationes afferebant, cum una maiore
se laborem perpeffam esse, reliqua parē fuisse cōtenderet. Ex uerbis ad uerbe
ra deueniunt, ac unguū capillorumq; certamē. Primo uicini, inde etiā mari-
ti cōcurrunt dissidij causam ignorantes, utraq; sibi uerborū contumeliā illatā
asserente. Viris suæ cuiusq; uxoris causam tuētibus mulierū pugna ad uiros
descēdit. Vectib. & lapidib. acta res est, donec cōcurrentiū interuentus præ-
lium diremit. Viri dissensionis causam ignorantes, inimicitiam seruāt, reclu-
si in caueis more Romano. Pannus est apud quēdam ob rem indiscussam nō
dum diuisus, sed occulte à mulieribus de diuidendo agitur. Queritur à docto-
ribus quid iuris sit.

Mulieris at
tercatio.

De gallo & uulpe.

ESuriens quondam uulpes, ad decipiendas gallinas (quę gallo duce ar-
torem excellentiorem quo sibi aditus non erat ascenderāt) ad gallum
blande accessit, quē comiter cum salutasset. Quid in excelso agis, inqt. Num-
quid non audisti noua hęc recentia tam salutaria nobis? Nequaq; gallus cum
respondisset. Atqui prænuncia. Huc accessi ait, ad cōmunicandum tecū ala-
critatem. Animalium omnium consiliū celebratum est, in quo pacē perpetuā
omniū animatiū inter se firmarūt, ita ut omī sublato timore, nulli ab altero in-
diz

Artem arti
trudi.

die aut iniurie fieri amplius queat, sed pace & concordia omnes fruatur, licet abire unicuique uel soli quo uelit secure. Descendite igitur, & hunc festum agamus die. Agnita uulpis fallacia, gallus bonum inquit affert nuncium & mihi gratum, & simul collum altius protendens, prospecturoque longius & admirati similis in pedes se erexit. Tu quidnam aspicias uulpes cum dixisset: Duos inquit magno cursu, ore patulo aduentantes canes. Tum tremebunda uulpes: Valete inquit, mihi fuga expedit antequam illi adueniat, & simul cepit abire. Hic gallus: quoniam fugis, aut quod times ait: Siquidem pace constituta nihil est timendum. Dubito inquit uulpes, an canes isti audierint decretum pacis. Hoc pacto dolo illusus est dolus. *Facetum dicitur.*

Vir in dicendo liberior, cum quid audacius loquens in palacio Pontificis gestu iocoseque dissolutiori uteretur. Quid ais inquit focius quidam: stultus quidem diceris. Tum ille: Hoc inquit per magni lucri loco ponere. Non enim alio pacto possum charus esse his qui nunc regnant, cum stultorum hoc tempus existat, atque hi soli potiantur rerum.

Deceptio inter Florentinum & Venetum.

In Venetos pro duores. **V**enetis foedus erat cum Duce Mediolani ad decennium. Interim primo inter Florentinos Ducemque orto bello, cum Florentinorum res deteriori loco uiderentur. Veneti Ducem haud quicquam hostile timentem, adorti, rupto foedere Brixiam occupauerunt, ueritatem si Dux superior esset omnes belli moles in se uertere tur. Florentino Venetoque postmodum de hac re disceptantibus, cum Venetus diceret: Nobis libertatem debetis, nam nostra opera liberi estis. Hoc nequaquam uerum est inquit, ad retundendam illius petulantiam Florentinus, non enim nos liberos esse fecistis, sed nos uos reddidimus proditores.

Comparatio Antonij Lusci.

In uane curiosos. **C**iriacus Anconitanus homo uerbosus & nimium loquax, deplorabat aliquando absentibus nobis casum atque euerisionem Imperij Romani, inque ea re uerementius angustidabat. Tum Antonius Lusci uir doctissimus qui in coetu aderat, ridens hominis stultam curam. Hic persimilis est inquit uiro Mediolanensi, qui die festo cum audisset unum ex grege cantorum (qui gesta heroum ad plebem decantant) recitantem mortem Rolandi, qui septingentis iam ferme annis in praelio occubuit, cepit acriter flere. Atque inde cum uxor domum reuersum maestum ac gementem uidisset, rogassetque quidnam accidisset noui: heu mea uxor inquit, defunctus sum. Mi uir uxor ait quid tibi aduersi euenit: solare, atque ad cenam ueni. At ille cum ingemitu perseueraret, neque cibum uellet sumere, tandem instantius maeroris causam percontati mulieri. An nescis respondit quae noua hodie audiui: Quenam uir uxor inquit: Mortuus est Rolandus qui solus tuebatur Christianos. Solata est mulier insulsam maesticiam uiri, & uix tandem ad cenam potuit illum perducere.

De cantore qui praedixit se mortem Hectoris recitaturum.

Subiunxit alter similis fabellam stulticiae. Quidam inquit, uicinus meus homo simplex audiebat quempiam ex eiusmodi cantoribus, qui in fine sermonis ad illiciendam audientium plebem, praedixit se postridie mortem Hectoris recitaturum. Hic noster antequam cantor abiret, precio redemit, ne tam cito

Hectorem uirum bello utilem interficeret. Ille mortem postero die distulit. Alter uero sapius precium dedit sequentibus diebus pro uitae dilatione. Et cum pecuniae defuissent, tandem mortem eius multo fletu ac dolore narrari audiuit.

De muliere quae se uiro semimortuam ostendit.

Sarda oppidum est in motibus nostris situm, in eo cum uir simplex uxorem cum altero coeunte deprehendisset, illa statim se semimortuam simulauit, prosternens se ad terram similis defunctae. Accedens uir propius ac mortuam credens, cepit illachrymas brachia uxoris fricare. Tu illa sub apertis oculis tamquam ad se paululum reuersa, cum petisset uir quidnam accidisset: Se nimio timore percusam dixit. Et cum eam consolari stultus cepisset, ac si quid uellet petere iussisset. Volo inquit illa, iures te nihil uidisse. Stajm cum id iurasset, mulieri ualitudo restituta est.

Faceta iocatio militis Florentini.

Rossus de Riccijs eques Florentinus magni uiri animi ac seuerus, uxorem haehuit Teldam nomine, uetulam & minime formosam. Hic cepit in ancillam quam domi habebat oculos conijcere. Et cum illa sepius molestasset, illa ad patronam rem detulit. Suasit ut assentiret, ac certo in loco sub obscuro hora Rosso assignaret, in quem pro ancilla se Telda clam contulit. Accedens ad locum Rossus, ac mulierem pro ancilla diutius tractans, tandem demissa mentula nihil agere potuit. Tu exclamans uxor: Eya inquit eques merdosa, si hic ancilla extitisset, recte cum ea re habere potuisses. Tum miles: O he Teldam mi, per deum inquit, hic meus socius prudentior admodum est quam ego. Nam postquam te pro ancilla ignarus attigi, statim ille mala carne te esse cognouit, ac propterea retrocedens me restituit.

De milite qui uxorem habebat litigiosam.

Habebat Florentinus eques admodum nobilis uxorem litigiosam ac peruersam, quae quotidie ad religiosum confessorum, uel ut aiunt, deuotum suum querelas uiri & uitia deserebat. Hic equitem reprehendebat, obiurgabatque. Aliquam uerbis admonitus uxoris & ut pacem inter eos poneret, rogauit uirum ad confessionem peccatorum. Qua facta non dubitabat conuenturam inter eos concordiam. Paruit eques. Et cum religiosus eum sua peccata explicare iussisset: Nequaquam est opus inquit, quicquid enim unquam commisi, & multa etiam ab uxore saepius tibi recitata extiterunt.

De temerario qui asinos curabat.

Fuit nuper Florentiae homo confidens ac temerarius, nulli arti deditus. Is cum legisset apud medicum quendam nomen & uirtutem certarum pillularum quae ad uarios morbos conferre dicebantur, existimauit homo ridiculus se is solis pillulis de facili medicum euasurum. Confecto earum magno numero, urbem ingressus cepit uagari per oppida & uillas, medicinae arte professus. Ad omnem autem egritudinem has pillulas accomodabat, earumque cura aliqui casu ualitudinem recuperauerunt. Cum huius fama percreuisset stulti apud stultos, qui asinum suum amiserat rogauit hominem, nunquid remedium ad recipiendum asinum haberet: Assensit ille, & ei sex pillulas deglutiendas dedit. Quibus sumptis abiens

biens, postero die cum asinum quereret, ac cogentibus pillulis de uia discessisset laxandi uentris gratia, in arundinetū forte diuertit, ibi reperto asino pascente, medici scientiam & pillulas ad cœlum laudibus extulit. Ad hunc post modum ueluti alterū Æsculapium magnus siebat rusticorū cōkursus, qui au dierant medici medelas etiam ad recipiendos asinos accommodatas.

Comparatio Petri Egbi.

In seditione quadā ciuitatis Florentiæ qua ciues pro statu rerū inter se certabant, cum quidam alterius factionis ab aduersarijs magno tumultu occideretur. Vnus ex his qui longe aberant, gladios exertos conspiciens, atq; homines concursantes, percontatus est à circumstantibus quidnam ibi ageretur. Tum unus nomine Petrus de Egbi. Illic inquit magistratus ciuitatis atq; officia diuidunt. Nolo inquit ille, res quæ tã caro constant, atq; euestigio recessit.

De Medico.

Cum cœnarent mecum cōtribuli nōnulli homines ad facetias prompti multa ridenda inter cœnandū dicebant, inter quæ unus subridens: *C*echinus inquit, medicus Aretinus accersitus ad curandū quandā formosam adolescentulam quæ psallendo contorserat genu in cōponendo cum & tibiam scemine & coxam peralbam ac mollem aliquandiu tractasset, erecta est mentula maiorem immodum, ita ut subligaculo cōtineri nequiret. Tum suspirās cum assurrexisset, atq; illa quid pro ea cura sibi dari uellet quæsisset. Nihil sibi deberi respondit. Quæsitā causa. Pares enim in opere inquit sumus, ego em̄ tibi membrum contortum direxi, tu item mihi aliud erexisti.

Locatio cuiusdam Veneti qui equum suum non cognouerat.

Loquentibus nōnullis doctis uiris de insulsiitate stulticiāq; multorū narrauit Antonius Luscius uir facetissimus, cū olim ab Roma Vincentiā proficisceretur, addidisse se in suam societate Venetū quendā qui perraro ut uidebatur equitasset, qui cum Senis diuertisset ad hospitium in quo & alij permulti cū equis erant, maneq; ad iter se quisq; pararet, solus Venetus sedebat ad fores ociosus atq; ocreatus. Admiratus Luscius hominis negligentiam ac tarditatem qui cum cæteri ferme in equis essent, ipse solus quiesceret. Ad inonito ut si se cum proficisci uellet equum ascenderet, causam more percōtabatur. Tum ille: Atq; inquit tecum ire cupio, sed equū meum minime inter alios recognosco. Igit expecto quoad reliquæ equitarint, ut qui equus solus in stabulo remanserit sciam esse meum. Cognito hominis stupore, Antonius paulum cōmoratus est quoad stultus ac stipes ille unicū relictum equum caperet pro suo.

Dictum Caroli Bononiensis.

Mos est loquēdi cum quempia prę nobis cōtemnere uolumus, ut dicamus: Ego te centies in die oppigneratum relinquerē apud cauponulam tabernam. Kazello Bononiensi uiro prompto ad respōdendum, quidam inter iurgandum hoc idem in cœtu hominum obiecit extollens prudentiam suam. Kazellum uero despiciens. Tum Kazellus: Hoc tibi inquit facillime cōcedo

cœlo. Cito em̄ res magni pretij & bonæ, dari pignori possunt. At uero tu itanequilis & abiectæ cōditionis es, ut si quis te per omnes fori tabernas & cauponas circūferret, nemo te nec pro ereo quidem numo uellet accipere. Hoc dicto & circūstantibus risum mouit, & dicacitate hominis dicacitate cōpressit.

De sceneratore senē relincente scenus timore perdendi parta.

Hortabat sceneratorē iam senē amicus ut desisteret a scenore, & animæ suæ salutē cōsulens & corporis quieti, pluribusq; suadebat uerbis, ut se ab ea molestia simul & infamia uitæ uendicaret. Tum ille, ut suades inquit hanc artem desinam. Nam nomina mea ita iam male respondent, ut necesse sit uel inuito hoc exercitium relinqui, non cōscientia peccati, sed timore amittendi parta se scenus relicturum professus.

De meretrice senē mendicante.

Dum hoc in corona recitaret. Similis huic fuit cōtribulus meus ait peruetule (& nomē retulit) meretrici, quæ iam ætate cōfecta stipē in elemosynā petens: Bñfacite aiebat ei quæ peccatū reliquit & artē meretriciam. Increpata ab homine noto quod mendicaret. Quid uis agā inquit: nemo me amplius requirit. Necessitate ergo non uoluntate ait ille peccatū relinquis, cum peccandi nulla adsit facultas.

De Doctore & imperito.

Cum secretarij essent aliqui cum pontifice Martino, & sermo de facetijs incidisset, reulit ille fuisse doctore Bononiē. qui cum ab Legato quid instantius peteret, fatuus ac demens appellatus est. Hoc audito, qñ inquit me demente esse cognouisti: Ad hæc Legatus, cum id tēporis dixisset. Nō recte inquit alter arbitraris. Tunc em̄ fatuus fui, cum te ignarū legum Doctore iuris ciuili feci. Erat enim Doctor Legatus, & parum doctus. Hoc dicto ignorantiam Legati ostendit.

In prelatos rudes.

Dictum Episcopi Electensis.

Alter episcopus scilicet Electensis Romani cuiuspiā dictum retulit. Cū Cardinali Neapolitano homini stolido atq; indocto redeunti a Pontifice Romanus ciuis obuiaisset. Cardinalis uero quia mos suus erat cōtinuo rideret, petiuit a socio, q̄ nam ob causam Cardinalē putaret ridere. Qui cum id se nescire respondisset. Atq; inquit stulticiā Pontificis ridet, qui se adeo immerito Cardinalem fecit.

Facetum dictum cuiusdam Abbatis.

Subdidit & alius duo facete ab Oratoribus (hi duo abbates ordinis S. Benedicti erant) Concilij Constantiē. dicta, qui cum ad Petrū de Luna antea apud Hispanos & Gallos pontificem nomine Concilij uenissent, atq; illis conspectis duos coruos se adire dixisset. Minime mirum uideri debere, alter respondit, si corui ad eiectum cadauer accederent, exprobrans ei, quod a Consilio damnatus pro cadauere haberetur.

Dictū facetum.

Idem in altercatione quam super iure Pontificatus cum ipso habebat, cū Petrus dixisset: Hic est arca Noë, designans apud se ius esse apostolicæ sedis. In arca Noë (inquit) beluæ fuerunt permultæ.

Mirabilia per librarium dicta.

Librarius meus Ioannes nomine, qui nuper ex ea quæ uocant Britaniam re-

Pp die

Mirabilia nar-
748.

dierat, retulit mihi in cœna ad octo idus Octobris, penultimo Martini anno quædã miracula, quæ se uidisse assererat homo doctus & minime mœdax. Pri-
mũ est sanguinẽ inter Ligerim, Biturigas & Pictones pluuisse, exq; ea pluuia
fanguine perfusos lapides uideri. Hoc qm̄ accidisse sapius historiæ prodide-
runt, minus mirandũ uidef. Quod sequit̄ nequaq; credidifsem, nisi asseueran-
tis iurandum accessisset. In festo Petri & Pauli Apostolorũ, quod est in mē-
se Iunij, ait quosdam messorẽs in patria sua cum pridie (nescio quid sc̄eni in a-
gro reliquissent) contẽpto die ne sc̄enum amitteret rediisse ad metendum, id
quod unica hora effici potuisset. Sed dei iudicio messorẽs diutius uagatos es-
se per agrũ metentes, neq; aliud quicq; die noctuq; agentes absq; cibo & s̄ono.
Neq; uero pluribus diebus aut illos agrum exire, aut alios ad illos ut sciscita-
rent quid nã id sibi uellet accedere potuisse, cum multi circumstarent fatuos
illos existimantes. Vidisse se illos metentes librarius asseruit. Quid uero illis
postea acciderit nescire se dixit. *Mirabile iudicium ex contemptu sanctorum.*

Sic alter ex senatorib. meis Roletus nomine, patria Rothomagen. se haud
dissimile miraculũ uidisse ex contemptu sanctorũ Dei affirmauit. Esse ait
iuxta castellum ciuitatis parochiã quandã dicatam B. Gothardo, cuius solen-
nis cum adesset dies, parochiani omnes ingens de more festum cũ processio-
ne & pompa agebant. Adolescentula uero alterius parochiæ cum illos deri-
deret, nomenq; sancti sperneret, & eorũ ceremonias se in eius cõtemptum fi-
laturam dixit, ac deinceps colum sumpsisse & fufum. Hæc autẽ subito mani-
bus & digitis magno cum dolore hæssissent, ita ut auelli nequirent, adolescen-
tula uero muta esset facta. Nutu (nam uoce nõ poterat) dolorem & causam
significabat. Tandẽ accurrete hominũ multitudine, ductam ad altare sancti
quẽ contempserat, atq; ibi uoto suscepto, & restitutã uocem & colũ fufumq;
ẽ manibus cecidisse. Hæc in sua parochia accidisse dixit ita indubie, ut mihi
incredulo aliquam fidem facere uideretur.

Facetissimum de sene quodam qui portauit asinum super se.

Rustica simpli-
citas.

Dicebatur inter secretarios Pontificis, eos qui ad uulgi opinionẽ uiue-
ret miserima premi seruitute, cum nequaq; possibile esset, cum diuer-
sa sentirent, placere omnibus, diuersis diuersa probantibus. Tum quidã ad eã
sententiam fabulã retulit, q̄ nuper in Alemãnia scriptam pictamq; uidisset. Se-
nem ait fuisse qui cum adolescentulo filio p̄cedente absq; onere asello, quẽ
uenditurus erat ad mercatum proficiscebatur. Prætereuntibus uiam, quidã
in agris operas facientes senẽ culpauit, quod asellum nihil ferentẽ neq; pater
neq; filius ascendisset, sed uacuũ onere sineret, cum alter senectute, alter æta-
te tenera ueliculo egeret. Tum senex adolescentẽ asino imposuit, ipse pedi-
bus iter faciens. Hoc alij cõspiciẽtes increparũ stulticiã senis, quod adolescẽ-
te qui ualidior esset super asinũ posito, ipse ætate cõfectus pedes asellũ seque-
ret. Immutato cõsilio atq; adolescẽte deposito, ipse asinũ ascendit. Paulũ uero
progressus audiuit alios se culpãtes, quod paruulũ filiũ nulla ratiõe æretis ha-
bita

bita tanq; seruũ posse traheret, ipse asello qui pater erat insidens. His uerbis
permotus, filium asello secum superimposuit. Hoc pacto iter sequens, inter-
rogatus inde ab alijs an suus esset asellus: cũ annuisset, castigatus est uerbis,
quod eius tanq; aliam nullã curam haberet, minime apti ad tantũ onus, cũ sa-
tis unus ad ferendũ esse debuisset. Hic homo perturbatus tot uarijs sententijs
cum neq; uacuo asello, neq; ambobus, neq; altero superimpositis absq; calum-
nia progredi posset, tandẽ asellum pedibus iunctis ligauit, atq; baculo suspen-
sum suo filijq; collo superimpositum ad mercatũ deferre cœpit. Omibus pro-
pter nouitatẽ spectaculi ad risum effusis, ac stulticiam amborũ, maxime uero
patris increpantibus. Indignatus illẽ supra ripã fluminis consistẽs, ligatũ asi-
num in flumen deiecit, atq; ita amisso asino domũ redijt. Ita bonus uir dum
omnibus parere cupit, nemini satisfaciens asellum perdidit.

Homini maxima imperitia.

Recitabant aliqñ literæ coram prioribus Florentinis narrãtes quædam
de homine non satis rei pub. accepto. Cũ uero nomẽ illius sepius refer-
ri in literis necesse fuisset, accidit ut nomini illi adderet, præfatum, ut dicam
Paulum. Tum unus ex astantibus literarũ rudis, existimãs uerbũ illud hono-
rificum esse, & magnã aliquam laudem in præfati nomine contineri, ac si sa-
pientissimum aut prudentissimum scripsisset, statim uociferare cœpit, rem in-
dignam esse, ut homo improbus, hostis patriæ præfatus appellaretur.

Alia hominis imperitia.

Similis huic, cõtribulis in eus Mattheozius nomine homo rusticus risum
multis cõmouit. Nam die festo in conuiuio sacerdotũ, cui præparando
ipse nonnulliq; alij p̄fuerant, cum post cibũ gratiã sacerdotibus (plures em̄
ex longinquo cõuenerant) agendẽ essent, hic cui negociũ demandatum erat
admodũ senex, uerba facies. Patres mei, si quid defuit uobis inquit ignoscite,
nõ fecimus quod debuimus, sed pro modo facultatis nostrẽ tractauimus uos
secundũ uestrã ignorantã. Putauit homo rudis, qui aliquod uerbũ resonans
querebat, se id pro summa laude dixisse, ac si prudẽtiã aut sapienciã dixisset.

De quodam sene barbato.

Vir doctissimus atq; humanif. omniũ Antonius Luscus retulit nobis in-
ter loquendum post conuiuũ rem ridendã. Est cõmunis loquendi mo-
dus, cũ quis uentris crepitũ edidit, ut circũstãtes, ad barbã eius qui nihil cuiq;
debet, dicant. Senex quidã Vincentiæ barba admodũ proluxa, uocatus à cre-
ditore in iudicium corã p̄sede ciuitatis (is Vgulottus Biancardus fuit uir do-
ctus atq; seuerus) cum multis uerbis iactabũdus clamitaret, se nullius ulla in
re debitorem esse, repetens sepius nihil cuiq; se debere. Facete huic ocyus V-
gulottus ait. Atq; hanc tuam sc̄etidã barbã quæ nos malo odore conturbat
amoue. Tum ille stupidus, quã obrem sc̄eteret aded grauiter postulasset. Re-
ferta est inquit Vgulottus omnibus bombis quæ unq; ab hominibus editæ
sunt, cum ad barbã eius qui nullum habet debitum reijciantur. Hoc dicto
perfacete elusit hominis iactantiã, rideatibus qui aderant omnibus.

Comparatio quædam Caroli Bononiensis de quodam notario.

Cum cœnarem in palatio Pontificis nonnulli, inter quos & secretarij erant. Orto sermone de eorū ignorantia quorū doctrina omnis ac scientia pēdet ex scriptis formulis, neq; earum causas afferunt, sed tantū dicunt sic scriptum superiores stilo reliquisse. Carolus Bononiensis uir admodū festiuus. Hi similiti sunt inquit notario cuiusdā (& nomen retulit) conciuis mei, ad quē cum duo accessissent contractus uenditionis inter eos conficiendi gratia, atq; ille sumpto calamo scribere incipiēs, quæsisset eorū nomina, & alter Ioānes, Philippus alter sibi nomē esse dixissent. Respondit euestigio notarius. Id instrumentum (ita em̄ appellant) confici inter se non posse. Querētibus illis causam Nisi inquit uenditor Conradus, emptor uero Ticius uocet (hæc em̄ sola nomina in formulis suis didicerat) rogari aut iure consistere hic contractus nequit. Cum uero se nomina mutare non posse dicerent, ille in sententia perstaret, quoniam ita formulæ suæ continerent, homines missos fecit, cū non auderent nomina immutare. Abierunt illi ad aliū relicto homine insulto, qui se crimē falsi subire existimauit, si scripta in formulis suis nomina cōmutasset.

De Doctore Flentino ad reginam destinato qui concubitus postulauit.

Incidit etiam sermo inter iocandū de stulticia nōnullorū qui oratores mittunt ad Principes. Cūq; aliqui nominati essent, ridens Antonius Luscius. Nunquid nam ait, audistis temeritatē Florentini (me intuens) quem populus Florentinus ad Ioannā reginam quondā Neopolitanam destinauit. Frāsciscus is nomine fuit doctor legum, licet admodum indoctus, qui cum reginæ mandata quædā exposuisset, postridieq; ad eam reuerti iussus, audisset interim reginam haud aspernari uiros præsertim forma conspicuos, ad reginam redijt, multisq; ultro citroq; dictis, tandem se cum ea secretiora quædam loqui uelle dixit. Tum regina cū hominē in remotius cōclauē aduocasset, existimās aliqd esse occultius quod cōmunicando cum plurib. nō esset, stultus ille, qui sibi de propria forma plurimū persuaserat, reginā cōcubitus postulauit. Tum illa nihilo immutata, uultū hominis inspiciēs, comiter, nūquid (ait) hoc tibi Florentini in mandatis quoq; dedere? Tacentē atq; erubescētē oratorē ut huius rei mandatū afferret dicens, abire ab se absq; indignatione iussit.

De homine qui diabolum in imagine mulieris cognouit.

Vir doctissimus Cincius Romanus mihi sapius retulit rem haud cōtemnendā, quā uicinus suus minime insultus homo sibi accidisse narrabat. Ea est huiusmodi. Surrexerat is aliquando ad lunæ splendore, existimans circa diluculum esse, cum nox esset intempesta ut proficisceretur ad uineam suam, prout est mos Romanis, uineas diligēter colere. Egressus porta Hostien. (exitum enim à custodibus ut ea aperiretur rogarat) mulierem conspexit se præcedentē. Existimās uero aliq; esse quæ deuotionis gratia S. Paulū uisitare, cū exarsisset in libidine, gradū properauit ut eam cōsequeret, & qm̄ sola esset, id facilius se assequi putabat. Cum ad eam appropinquasset, ad semitam e recta diuertit. Hic homo celerius ambulauit, ueritus ne mulieris occasione oblatam

oblatam amitteret. Progressus paululū in diuerticulū mulierē cōprehendit tacētē, ad terram strauit cognouitq;, quo facto illa subito euanuit relicto fœtore sulphureo. Homo in terra herbida se esse sentiens, paulū absterritus surrexit, domumq; redijt. Demonis eam illusionē fuisse omnes arbitrabantur.

Alia fabula per Angelottum dicta.

Aderat Angelottus episcopus Anagninus cū hæc Cincius recitasset, & alterā huic similem fabellam dixit: Affinis inquit meus (nomine eum appellans) cum noctu urbe deserta perambulare, obuiā mulierem quā extimabat & quidem speciosam forma ut uidebat cognouit. Tum illa ad eum terrendū in hominis turpissimi formā uersa. Et quid egisti inquit? equidem te insulte decepi. Tum ille, ut lubet intrepidus inquit, & ego tibi culum maculaui.

De aduocato qui ficus & persica ab uno litigante acceperat.

Hvmanissimus ac facetif. uir Antonius Luscius, culpantibus nobis ingratitudinē eorum qui ad fatigandos homines sunt præpti, ad promerendū remissi. Vincentius inquit meus qui aduocatus erat homini prædiuiti, sed avaro, cū multotiens illi in causis assuisset, neq; quicq; tulisset præmij, tandē difficili in causa qua sibi adesse ad eum defendendū rogarat, die ad tuendā causam præscripto (eo autē die cliens ficus & persica aduocato miserat) ad tribunal accessit. Aduersarijs multa contra illū dicentibus, semper clauso ore tacuit, neq; uerbū ullum quibus lacessentibus illis unq; protulit. Admirantibus singulis, cum cliens quidnam illud silentiū sibi uellet, percontaretur. Persica inquit ficusq; quæ misisti ita os meum congelarunt, ut nequeam uerbum proferre.

De medico in uisitatione infirmorum uersuto.

Medicus indoctus, sed uersutus cū infirmos adhibito discipulo uisitare, tangens (ut moris est) pulsum, si quem grauiorē solito sensisset, culpā in egrotum conferebat, asserens eū ficus aut pomū, aut quid aliud à se prohibitu comedisse. Quod cū sæpissime faterent ægri, uir diuinus uidebat, qui ita errores morbo laborantiū animaduertent. Hoc admiratus sæpe discipulus, rogauit medicū, quonā modo pulsu uel tactu, an alia quadam altiori disciplina perciperet? Tum ille pro eius in se obseruantia hoc arcanū referaturū pollicitus. Cum peruenio in cubiculū ægroti ait, circumspectio in primis diligenter, si quid reliquiarū aut fructus cuiuspiā, aut alterius rei in pauimento supersit, ueluti si castaneæ, aut ficus corticem, uel nucis testam, aut pomorum frustra, aut aliud quippiam uiderim, coniecto infirmum tale quid ex his comedisse, & sic ægrotum incontinentia in morbis grauioribus inculso, ut uidear procul à culpa si deterius se habuerint. Haud multo post discipulus & ipse quoq; cura medendi suscepta, sapius eodem malo ægros culpabat, asserens edendi formulam ab se datam excessisse, & aliquid edisse, prout ex reliquijs coniectura assequi poterat. Semel ad rusticanum inopem hominem accessit, cui cum ualitudinem pristinam se euestigio restitutum promississet, si nomina suam seruaret, data nescio qua portione, abscessit postridie reuersurus.

Pp 3 Cum

Cum redisset grauiori morbo æger afflictabat. Hic homo stultus ac rudis causam nesciens, cum huc atq; illuc deflexisset oculos, nullasq; eiusmodi reliquias uidisset, æstuans animo, tandem sub lectulo a selli clitellam conspexit. Tum clamare cœpit euestigio, tandem se percipere cur deterius se haberet æger, magnum excessum esse ab eo factū, quo mirabatur illum minime mortuum esse, asinum quippe ægrum comedisse assererat, existimans sellam decocti asini uelut os canis reliquias uideri. In stulticia sua deprehensus homo ridiculus multos ad risum excitauit.

De duobus in re pecuniaria litigantibus.

Oppidū est Bononiensē, nomine Medicina, eo missus est Potestas (ut aiunt) homo rudis atq; imprudens, ad quē cum duo litigantes de re pecuniaria accessissent ac prior qui creditorē se dicebat, sibi pecuniā certis ex causis deberi dixisset. Versus in debitorē Potestas, male habes (ait) cum nō huic debitum reddis. Cum negaret alter quicq; debere, cum iam illi satisfactū esset, creditorē statim increpauit, qui peteret quod nō deberet. Illo rursus causam suam tuente, ac debiti rationē afferente, debitorē acrius interim increpauit qui rem tam manifestā negaret. At is alijs rationibus in mediū deductis, cur solutus esset debito. Potestas quoq; creditorē obiurgauit qui peteret rem solutam. Ita cum sepius se ad utriusq; uerba uertisset uir ridiculus. Vtraq; pars inq; est uictrix & uicta, quo licet abeat. Ita conuentū re indiscussa permisit. Hoc recitatum est inter locios cum quidam nobis notus sæpius in eadem re sententiam mutaret.

De medico indocto qui urine gratia iudicauit mulierem coitu indigere.

In illis foris medicorum.

A Egrotabat apud nos mulier (q̄ noui) Ioāna nomine. Accedēs scitus et doctus medicus ut morbū curaret, urinā (cuius seruandę cura adolescenti filię inuuptę demādata erat, ut moris est) postulauit. Hęc autē oblita, suā pro egre urina medico ostēdit. Statim mulierē indigere coitu medicus affirmauit. Cū id uirō nunciatū extitisset, curato in cœna opipere stomacho, cū uxore cōcubuit. Illa cū hoc sibi ex debilitate molestissimū esset (ignara em̄ cōsiliij medici erat) clamaretq; sepius ob rei nouitate, qd agis mi uir: me quidē occidis. Tace uir inquit, hęc optima est ex medici sentētia ad te curandū medela, nā isto quidē pacto liberaberis & restituet ualitudo. Neq; em̄ sefellit opinio. Nā cū quater eā subagitalset postero die om̄is febris abscessit. Ita medici deceptio causam præbuit sanitatis.

De uiro qui uxore ægotam cognouit, & postea conualuit.

Item similē in oppido Valentię quidā accidisse cōtribulo suo inter iocūdū recitauit. Ait adolescentulā nuptam notario admodum iuueni, quæ non multo postq̄ ad uirum ierat, graui morbo ægotare cœpit, adēd ut om̄es moriturā existimarent. Nam & medici sanitatem desperauerant, & mulier adolescentula amissa loquela, clausis oculis, intercluso spiritu mortua uidebatur. Dolebat uir tam cito eripi uxore sibi q̄ raro cognouerat, & eam ut æquum erat summe amabat. Deceuit ergo cum uxore antequā ea expiraret coire.

Semotis

Semotis omnibus (cū nescio quid se acturū secreto dixisset) uxorem cognouit. Illa euestigio tanquā uir nouā uitam in corpus eius indidisset, cœpit spiritum ducere, atq; oculis subapertis post paululū loqui, & submissa uoce uirū appellare. Qui cum lætus rogasset, num quid uellet: potū petiuit, quo, atq; deinceps cibo dato conualuit. Cuius causam præliterat matrimonij ulus. Exemplo igitur arguitur morbis mulierum eam rem plurimum conferre.

De homine non literato, qui dignitatem quandam archiepiscopatū ab archiepiscopo Mediolanensi postulauit.

Querebatur aliquando de conditione temporū, ne dicam hominū qui in ecclesia principatū tenent. Nam posthabitis doctis ac prudentibus uiris, indocti & nullius precij homines extolluntur. Tum Antonius Luscius. Non est, inquit, magis pontificum quam cæterorū principum culpa, apud quos fatuos & ridiculos homines in delictis haberi, doctrina uero excellentes reijci uidemus. Erat olim ait apud priscū illū Canem principē Veronenē, per iocundus homo nōmine Nobilis, rudis atq; indoctus, sed facetiarū gratia acceptissimus Cani, & ob eam rem ab eo (erat enim clericus) pluribus ecclesijs donatus. Hic cum oratores uiri excellentes ad archiepiscopū Mediolanensem antiquiorem illum qui ciuitati imperabat, à Principe mitterentur, se in eorum societate contulit. Expolitis mandatis oratores cum reuerti uellent, Nobilisq; ut erat homo confabulator risum archiepiscopo mouisset, potestatem fecit si quid ab se uellet peteret. Archiepiscopatū quendā magnæ dignitatis sibi dari Nobilis postulauit. Tū ridens archiepiscopus hominis stulticiā. Vide quid petis, inquit: maior est hæc res quā uires tuæ ferre possint, homo enim es inscius literarum, & apprime indoctus. Atqui statim & confidenter respōdit Nobilis, more quidē patrio id facio. Nam Veronæ nulla literatis uiris, sed indoctis & inscijs beneficia conferunt. Risimus facete hominis dictū, qui quod Veronæ stulte fiebat, & alibi fieri debere arbitrabatur.

De meretrice conquirente de tonsoris maleficio.

Magistratus est Florentiæ quem officiales honestatis uocant, horū præcipua cura est, in iure meretricibus dicendo, curandoq; ut in omni ciuitate absq; molestia esse possint. Accessit ad eos semel meretrix, quæstam iniuriam damnūq; a tonsore illatum, qui in balneum accersitus ab ea ut partes inferiores raderet, rasorio ita cunni partem incidit, ut pluribus diebus homines admittere nequiuisset, ex quo damni infecti illum accusabat, amissi lucri restitutionem petens. Queritur quæ sit futura sententia.

De religioso cui uidua confitebatur.

Avdiebat religiosus ex his qui uiuere in obseruantia dicuntur, uiduam formosam Florentiæ peccata sua confitentem. Cum mulier inter iocūdum uiro hæreret, & faciem suam ut secretius loqueretur propius admoueret, anhelitus aut iuuenilis uirū cōcalescisset, cœpit tandē qui iacebat caput erigere, adēd ut paulo hominem torqueret. Cum ille molestia carnis

PP 4 oscitans

oscitans & se contorquens, cuperet mulierem abire. Illa uero sibi penitentiam iniungi peteret, Penitentiam, inquit, ille, indidisti tu mihi.

De uiro qui sua uxori mortuum se ostendit.

Vxorem uir probat. **I**N mōte Varchio oppido nobis propinquo hortulanus mihi notus, cum semel uxore iuvene quæ pannos lotum ierat absente, ex horto domum reuertisset, cupiens quid mulier se mortuo dictura, & quemadmodum se habitura esset audire, se in aula ad terram mortuo similis resupinus prostrauit. Vxor cum domū onerata linteis uenisset, inuento mortuo, prout credebat marito, dubitans hærebat animo, statim ne uiri mortem lamentaretur, an prius (ieiuna enim meridiem usq; permanerat) comederet, fame urgente cibum capere decreuit. Et frusto succidiæ super prunas imposito, perpropere comedit, nihil præ festinatione potans. Cum sitiret nimium propter carnes salitas, sumpto urceolo scalas cœpit descendere, ut uinum ex cellario hauriret. Superueniens ex improuiso uicina ignis petēdi gratia, cum subito scalas ascendisset, statim mulier abiecto urceolo sitibunda, ueluti tunc repente uir exhalasset animam, exclamare cœpit, & mortem eius multis uerbis plangere. Superuenere ad ululatum ploratumq; uicinia omnis uiri ac mulieres, ob mortem tam repentinam. Iacebat enim uir, atq; ita spiritum continebat clausis oculis, ut omnino expirasse uideretur. Tandem cum uisum ei esset satis ludorū dedisse, uociferante muliere ac dicente sæpius. Mi uir, quomodo nunc faciam? Ille apertis oculis. Male, inquit, uxor mea, nisi euestigio potum uadas. Ex lachrymis adrisum omnes conuersi sunt, audita præsertim fabula & causa sitis.

De Bononiensi adolescentula simplici.

Vxoris honesta simplicitas. **A**Dolescentula Bononiensis nouiter nupta, querebatur apud honestissimam matronam mihi uicinam, se acriter nimium ac per sæpe à uiro uapulare. Quærente quamobrem matrona. Respondit uirum ægrè ferre, eam dum matrimonio uteretur immobilem in modum trunci permanere. Cur nō, inquit illa, uiro obsequeris in lecto & uoluntati pares? Tum illa: Nescio domina quo modo id fiat, ait, nunquam enim aliquis me docuit quo modo id agendum esset. Nam si id scirem, nō paterer me uerberibus à uiro cædi. Simplicitas mira puellæ, quæ etiam quæ natura percipiuntur à fœminis ignoraret. Hoc uxori postea per iocum recitauit.

Responsio confessoris ad Bernabouem principem de muliere facta.

Bernabos Princeps Mediolani fuit admodum mulierosus. Is cum aliquando solus in horto semotis arbitris cum muliere quam amabat lasciuus iocaretur, superuenit de improuiso religiosus quidam confessor eius, cui propter sapientiam & auctoritatem semper ad Principem patebant fores. Erubuit simul & indignatus est Princeps de insperato confessoris aduentu, pauloq; comotior ut eum in responso caperet. Quid, inquit, ageres, si tu quoq; cum eiusmodi muliere in lecto esses? At ille, Quid me deceret (ait) scio, quid uero

facturus

facturus essem nescio. Hoc responso iram Principis flexit, cum se quoq; hominem esse & labi posse fateretur.

De seruo obliuio ex pondere defatigato.

Robertus ex Albiciorum familia uir doctus & perhumanus, habebat famulum quendam insulsum, obliuiosum & ingenio tardo, quem ille magis humanitatis quam utilitatis causa domi nutrebat. Hunc aliquando cum certis mandatis misit ad amicum suum Degum nomine, qui habitabat prope trinitatis pontem. Ad quem cum accessisset, rogatus quidnam à patrono afferret noui: Ille oblitus patroni uerborum ueluti stupidus ac cogitabundus quid diceret hæsitabat. Conspecta hominis (quem probe nouerat) taciturnitate, statim, scio inquit, quid uelis. Et ostenso pergrandi lapideo mortario. Cape hoc ait, & ad patronum tuum (nam id postulat) quamprimum feras. Hunc Robertus mortarium humeris ferentem à longe cum aspexisset, cogitans quod erat id ad puniendam famuli obliuionem factum, cum appropinquasset. Malū tibi insulse ait, qui non recte uerba mea percepisti. Redi inquit, euestigio, nam tam grande nolo, & minusculum porta. Ille sudans ac pondere fessus, cum se errasse fateretur, ad amicum reuersus aliud quoddam tertio reportauit. Hoc pacto insulitas hominis est mulctata.

De homine qui mille florenos uult expendere ut cognoscatur, & responsio in eum facta.

Quidam nostris Florentinis adolescens haud magni cōsilij, amico narrauit pergrandi orbis cupiditate se mille florenos uelle expendere, ut quanti esset nosceretur. Tum alter (cui probe notus erat) satius est, inquit, duo milia expendas ut des operam ne cognoscaris.

Iocatio Dantis clarissimi.

Dantes poëta noster cum exul Senis esset & aliquando in ecclesia Minorū cubito super altare posito, cogitabundus aliquid secretius scrutaret animo, accessit ad eum quidam nescio quid molestius petēs. Tum Dantes. Dic mihi, inquit, quæ est maxima omnium beluarū: At ille, Elephas respondit. Cui Dantes. Elephas, sine me, inquit, maiora uerbis tuis cogitantē, noli esse molestus.

Iocunda responsio unius mulieris, facta ad quendam quærentem an uxor sua per XII menses posset parere.

Florentinus ciuis peregre profectus, cū post annū qua die domū redijt, uxore parturientē deprehēdisset, ægre hoc ferebat, suspicās uxoris peccatum. Consilij tamen causa cum pederet animo, quæsiuit à uicina matrona nobili & peracuta, an filius sibi duodecim mensium nasci posset: At illa stultitia hominis conspecta, uirū cōsolata. Certe, inquit, nam si tua uxor qua die concepit asinū forte uidisset, more asinæ annū integrum partū gestabit. Acquiescens uir matronæ uerbis, & Deo gratias agens quod se suspitione haud parua, uxorem magno scandalo liberasset, natum puerum suum dixit.

Interrogatio obscœna cuiusdam sacerdotis.

Extra portam Perusinam est ecclesia sancti Marci, in ea Cicero sacerdos in die solēni quo plebs omnis cōuenerat, cū sermonē de more haberet, postremo

postremo inter cætera, Fratres (inquit) magno quidem errore liberari à uobis cupio. Hac quadragesima cum audirem confessiones uxorū uestrarum, nullā repperi quæ non profiteretur se fidē uiro inuolatā seruasse, uos autem fermè omnes falsi estis aliorū uxores cognouisse. Ne ergo hac in dubitatione diutius uerser, scire à uobis cupio, quæ aut ubi inā sint istę mulieres futuræ.

Ridenda cuiusdam hominis aduersus oratorem Perusinorum.

Quo tempore Florentini cum pontifice Gregorio bellū gerebant, oratores Perusinorum (qui à pōtifice destinati erant Florentiam) pro subsidio uenerunt. Horum unus Doctor, cum longam orationem exorsus, primis uerbis tanquā proœmij loco. Date nobis de oleo uestro, dixisset, alter festiuus homo, cui ambages uerborū odio erant. Quid hoc est oleū, inquit: oleū tu postulas, cū milite egeamus. An oblitus es, nos arma, nō oleū postulatos uenisse. Cū ille uerba hæc sacre scripturę esse respōderet. Bella res est, inquit, alter, nos quidē hostes sumus ecclesię, & tu sacrā scripturā in nostrū auxiliū profers. Riserūt omnes hominis festiuitatē, qui Doctoris superfluam uerborū superstitionē, cum ad calcem ueniendum esset, eiusmodi dictis lusit.

De oratoribus Perusinis ad pontificem Vrbanum.

AD Vrbanum quoq; quintum pontificem Auinionē Perusini oratores numero tres cū accessissent, pontifex autē graui morbo teneretur, tamen homines ne diutius suspētos teneret, ad se uocari iussit, admonitis antea ut paucis loquerentur. Vnus Doctor qui orationē longam in uia, quā habiturus esset ad pontificem menti commendarat, nulla ratione habita morbi, aut quod in lecto iaceret, multis uerbis usus est, ita ut pontifex sæpe molestiam audiendi præ se ferret. Cum tamen indoctus ille perorasset, quesitum pro sua humanitate pontifex, nunquid aliud uellent: Tum alter ex oratoribus qui & dicentis stultitiam, & pontificis molestiam percepisset. Pater (inquit) sanctissime, habemus hoc in mandatis nostris, ut nisi nobis euestigio pro his quæ petimus feceritis satis, socius hic meus antequam hinc recedamus, uobis iterum referat sermonem suum. Quo facete dicto cum arrisisset pontifex, oratores euestigio expediti iussit.

Insulsum dictum oratorum Florentinorum.

Nostri Florentini oratores in Galliam missi, cum Mediolanum peruenissent, Bernabouem principem honoris gratia uisitarunt. Rogati ab eo primo congressu quoniam essent: Florentinorum & ciues & legati, si uobis placet (qui mos est loquendi) responderūt. Comiter ab eo accepti, dimissiq; cum iam Vercellas deuenissent, recessentes quæ hactenus egissent, uenit in mentem uerborum quibus ad Bernabouem usi erant. Et cum unus male ab eis dictū diceret, si uobis placet, nam etiam si displiceret, tamen Florentini & ciues & oratores essent. Omnes sententiam suam approbarunt id perperam prolatum, neq; ex eorum dignitate asseuerantes. Comuni igitur consilio ad retractanda ea uerba Mediolanum reuersi Principem adierunt.

Tum

Tum senior qui & doctior uidebatur, Princeps (inquit) cū Vercellis essemus, uenit in mentem dixisse nos tibi, nos Florentinos oratores & ciues esse, si tibi placeret, insulse ac inscite dictū, nam placeat, an displiceat sumus Florentini & ciues & oratores. Risit Princeps, ad cætera sauerus hominum stultam curam, sibi placere asserens, quod hi essent quos credebat.

Facete dictum cuiusdam Ioannis Petri Senensis.

Ioannes Petrus ciuis Senensis ad facetias & iocos prōptus, semel Romæ inuitatus ad potum (mane enim & æstas erat) à Bartholomeo de Bardis, cū plures unā conuissimus, tum potandi, tum uexandi hominis causa, atq; esset unicuiq; (ut moris est) ante potum particula panis oblata, sumptum panem cum alij comederēt, solus partem suam seruabat in manu. Rogatus cur & ipse nō ederet: Ridēs, Bartholomeæ (inquit) hic tuus panis ultra omnes quos uiderim reuerēs est ac modestus. Nā cū sepius hunc ad os admouerim, nullo tamē pacto potis sum ut uelit uinū præire. Risimus omnes facete dictū eius, q̄ existimabat cibū nō semper in magna præsertim siti præire oportere.

De uiro qui uxori uestem magni precij fecerat.

Quærebatur uir quidam cum uxori uestem magni precij fecisset, nunquam se matrimonio usum quin amplius aureo nummo cōputari posset. Cui uxor. Hoc quidem (inquit) tua accidit culpa. Cur enim nō totiens concubitu uteris, ut numulo æreo constet.

Recitatio iocosa de medico.

Retulit mihi Cardinalis Burdegalen. quendam contribulem suum cum sero domum redisset, clamare cœpisse se crus uehementer dolere. Vxor cum oleo rosaceo crus perunxisset, stuppa & lana additis, fascia in super lineam circumuoluit. Homo cum dolore premisse diceret, ac gemens medicum postularet, aduenit ille, & paulatim leniterq; (magnum enim dolorem præ se se rebat) detecto crure, cum palpans nihil in illo morbi esse diceret. Tum rusticus, ergo hoc (aliud crus porrigens) quod doleo est, inquit. Stulticia hominis periocunda, qui quod doleret à medico admoneri uoluit.

De homine qui in somnis aurum reperiebat.

Amicus quidam noster aurum à se repertum noctu per somnium referebat in cœtu. Tum quidā, Videne tibi accidat ait quod meo uicino, cui aurum in sterco cecidit. Cum somniū narrari posceremus, Vicinus inquit, noster somniauit, ductum se à dæmone in agrum ad aurum effodiendum, & cum multum reperisset, non licet, inquit, nunc dæmon auferre, sed signa locum ut cognosci à te solo queat, cum alter quo signaculo uteretur peteret. Caca hic dæmon, inquit, nam hoc maximo modo nullus hic esse aurum suspicabitur, & tibi soli res nota erit. Annuit uir. Et statim expergefactus, sensit se in lecto uentrem admodum laxasse. Inter fœtorem & sterco cum surrexisset, domum exiturus capiti capputium ultimo imposuit, in quo cattus ea nocte sterco fecerat. Iniquo fœtore permotus, inquinatum caput & cæsariem lauit. Ita aureum somnium in merdam redijt.

Somniorum uanitas.

De quodam

De quodam secretario Friderici Imperatoris.

Petrus de uincis uir doctus & prudens Friderici Imperatoris secretarius fuit, qui cum hostis esset Alexandri tertij pontificis, ac bellū terris ecclesie inferret, Petrū (is Italicus erat) ex inuidia aduersus eum à Barbaris orta lumine priuauit. Deinde pœnitentia ductus (inique em̄ egerat) adsciuit eum in secretius consilium suum. Cum Imperator angustia rei pecuniariæ preme retur, consuluit Petrus uires ecclesie suis met opibus conterendas, capiendā & conflandā esse ad usum belli (is tum Pisis erat) ecclesiarū omnia ornamenta, aurea atq; argentea, inter quæ zona illa quæ cingebat templum memorabilis erat. Placuit consilium Friderico, & spolijs ecclesiarum exercitū parauit. Tum Petrus, Imperator (inquit) iniuriā abs te iniuste mihi illatam ultus sum, tu tibi hominum odia cōparasti, ego tibi deum ex sacrilegio reddidi inimicum. Omnia tibi deinceps in deterius cadent. Ita postea fuit uictor. Tandem Alexander superbiam fregit Imperatoris. Hoc dicto monuit res sacras ad prophanū usum transferri nō oportere, qui secus facerent, à Deo puniri.

De Iudæo mortuo assumpto ignoranter in cibum per Florentinum.

Cum duo Iudæi ex Venetijs ubi habitabant se Bononiam contulissent, accidit ut alter morbo correptus interiret. Cupiēs superstes defuncti cadauer Venetias deferri, cum palam id fieri prohibitū esset, minutatim concisum in paruo dolio posuit, admixtis diuersis aromatibus & melle, ita ut mirum immodum suauis ex dolio prodiret odor. Hoc Venetias ituro Iudæo alteri commendauit. Qui cum nauicula secū per canale Ferrariam dolium deferret, accidit (plures enim unam nauiculam conscenderant) ut Florentinus quidnam prope doliū cōsideret, & cū nox superuenisset, motus odore doliij, ac suspicatus aliquid ad usum edendi reconditū esse, clanculum ore doliij relecto, cœpit quod intus erat degustare. Et cum sibi cibus sapidissimus uideretur, totum ferè doliū edendo ea nocte paulatim consumpsit, existimans rem optimā comedisse. Egressurus Ferrariæ nauem Iudæus, cum doliū auferret, sensit ex eius leuitate uacuum esse. Tum Iudæi cadauere cum se fraudatū uociferaretur, tandem cognouit Florentinus se Iudæi sepulchrum esse.

Visio Francisci Philephi.

In zelotypos. **F**ranciscus Philephus zelotypus uxoris, summa cura torquebatur, ne cum altero rem haberet, semper dies ac noctes ad eius custodiam intentus. Huic dormienti per somnium (sit enim ut quæ uigilantes uersamus animo, in somnijs sæpius occurrant) uisus est dæmon quidam uxoris securitatē polliceri, si quæ admoneret uellet facere. Et cum per somnium annuisset, idq; sibi pergratum fore diceret, simul premiū pollicitus. Cape hunc ille, inquit, annulū, & diligenter in digito serua, nam dum in eo gestaueris hunc, nunquā uxor te inficio cum alio concumbet. Præ gaudio excitatus à somno, sensit se digitum habere in uxoris cunno. Optimum quidem eius annuli zelotypis remedium, ne uxores ignorantibus uiris possint esse incontinentes.

De

De Potatore.

Quidam uini potator egregius incidit in febrē, ex qua multo maiorem solito sitim contraxit. Accersiti medici cum de remouenda febris & sititi quoq; maiuscula agerent. Febris tantum (inquit ægrotus) remouendæ officium & onus sumatis uolo, sitim autem mihi curandam relinquite.

Facetum Eberhardi scriptoris apostolici qui ad Cardinalis conspectum uentris decrepitum dedit.

Cardinalis de comitibus uir crassus & corpulentus, cum aliquando uentum isset, esuriens circa meridiem ad prandium descēdit, sudans ad mensam (æstas enim erat) ac poscens ut uentus flabello sibi fieret, cum ministri abessent diuersis rebus occupati, iussit quendā Eberhardū Lupi, scriptorem apostolicum sibi uentum facere. At ille: nescio id uestro more cū respondisset. Ut scis ait, & tuo modo Cardinalis facito. Tum ille, libens me hercules, & suspenso dextro crure pergrandem uentris crepitum edidit. Eo pacto se uentulum facere solitum dicens: Quo excitati omnes (multi enim iam aderant) ad risum sunt maximū compulsi.

Facetia alterius Cardinalis iocundissima.

Eodem instrumento Cardinalis Tricaricē. Alto de comitibus se morienti respondit, nam cum Cardinalis esset uitæ dissolutionis, Altus uero illum in uenatione admoneret multis uerbis ad melioris uitæ mores. Auditis Alti uerbis, in eum paululum respexit, & euestigio se in equi caput reflectens, uentris crepitum edidit ingentem, inquiens, ad barbā tuam, quo solo responso abiit, ostendens, quanti faceret suas monitiones.

De muliere quæ cum caput cooperire uellet culum detexit.

Mulier capite ob defectum cutis abraſo, euocata foras à uicina ob rem necessariam, immemor præ festinatione caput tegere, domo egressa est. Eam cōspicata altera fœmina, increpat quod nudo capite atq; inuenusto in publicum prodisset. Tum illa ut caput tegeter, uestes retrorsus à natibus sublatas, cum caput cooperire uellet culum detexit. Ridere qui aderant cœpere mulieris factum, quæ ut leuis pudoris culpam uitaret, maiore contraxit. Hoc eos respicit qui paruū delictū grauiori scelere occultare querunt.

Facetissima cuiusdam qui literas uxori mercatori miserat.

Francisco de ortana equiti Neapolitano, quē Ladislaus rex præfecerat ciuitati Perusinae, literæ & ab uxore, & ab lanuensi mercatore (cui mutuo creditas pecunias debebat) simul redditæ fuerunt. Alteræ ab uxore eum rogabant, ut domum rediret, coniugalis officij & fidei datæ, ac citi reditus admonentes. Alteræ, ut creditam redderet pecuniam poscebant. Mercatori ut æquum erat se quamprimū ei satisfacturum respondit, paruulam nescio quam dilationem petens. Vxor uero desiderium multis blanditijs & pollicitationibus leniebat, se illuc euestigio accessurū scribens, & omnia facturū per quæ resarciret amissas cōiugij uoluptates, utēs (prout ad uxore par erat) uerbis paulo lasciuioribus. In quibus & illud erat adiectū, se eam multimode cogniturū, seu (ut uerbis suis utar) futurū. Is obſignandis epistolis ad mercatorem

Qg torem

torem uxoris, ad uxorem uero mercatoris literas inscripsit. Accepta uxor epistola, mirata est admodum nihil sibi responderi ad ea quae scripserat. Ianuenfis uero perlectis ad se literis, cum res iocosas atque uxorias continerent, in quibus illud erat precipuum, se reuersurum & cum ea saepius coiturum, atque alia paulo obsceniora. Existimans se uerbis deludi, ad regem profectus est, ostentans literas, ac conquerens sibi pro nummis debitis coitum promitti, seseque satis futurum fuisse eo die clamitans, quo illi pecunias credidisset. Omnibus ad risum conuersis, magis postmodum epistolarum errore cognito risere.

Fabula Dantis, qui saepius uxorem suam increpabat.

Contribulus meus Dantes nomine, cuius uxor ferebatur parum pudica, cum saepissime admonitus esset a socijs, ut prohiberet turpitudinem domus, uxorem acrius increpabat. Illa multis lachrymis iuramentisque honestatem suam tuebatur, asserens ea a maliuolis confingi, qui eorum quieti inuiderent. Persuasus uir huiusmodi uerbis, cum adhuc amici in increpanda uxore perstarēt. Ohe ne me his uerbis obtundatis amplius, dicite, inquit, ne illa, an uos sua errata melius nostis: Cum illi uxorem affirmarent. Illa uos omnes mentiri affirmat. Cui soli magis quam uobis omnibus praesto fidem.

Testatio cuiusdam senis facta uxori.

Petrus Masini ciuis noster admodum mordax in loquendo fuit. Is cum senex diem suum obiret, condito testamento nihil praeter dotem reliquit uxori. Hoc illa cum grauissime ferens, apud uirum se postposita, neque sibi ab eo quicquam relictum quereretur, contenderetque multis cum lachrymis, ut aliquid suae senectuti subsidiū legaretur. Vocate notarium ac testes, uir moribundus, inquit, ut aliquid relinquatur uxori. Quibus subito accersitis, astante uxore, ad testes conuersus Petrus. Haec me obtundit, ait, ut aliquid sibi relinquam. Ei ergo ut morem geram, uos testes aduoco qui adestis, me sibi relinquere foetidiorē & ampliorem uulua aliqua alia huiusce ciuitatis muliere. Hoc dicto ridentes omnes abiire elusa muliere ac mœsta responsione uiri.

Narratio quaedam Zachari de muliere presbytero medelam quærente.

Zacharus uir omnium urbanissimus, narrare solebat mulierem quandam haud spernendae formae uicinam suam quae sterilis erat, quæuisse saepius a sacerdote confessore suo, an sciret aliquam medelam ad liberos concipiendos. Illū postremo annuisse, ac mandasse, ut die Iouis eiusmodi rei apta ad se ueniret. Cum accessisset filiorum cupida mulier ad cameram sacerdotis. Utar ille, inquit, incantatione, quae inducit multas uariasque illusiones, ita ut quae non sunt fieri uideantur. Itaque constantia & firmitate animi opus est, ne res incassum euadat. Videbitur tibi ut te tangam, osculer, amplexer, & secretiora etiam faciam quae uir tuus consueuit. Attamen nihil eorum erit, sed ita uidebitur ex ui uerborum quibus utendum est, quae aded est efficax, ut quae non sunt esse uideantur. Consensit mulier, confidens compatrijs uerbis, & se has prestigias paruifactorum dixit. Sacerdos multis peractis lignis, dictisque

Rara mulieris simplicitas.

dictisque in aurem secretioribus uerbis, coepit mulierem osculari, & in lectum sternere. Cū illa tremebunda quidnam compater ageret quæreret: Nonne praedixi antea, inquit, quae nulla essent pro ueris uisum iri: Ita mulierem credulam bis cognouit, semper affirmans id nihil esse. Hoc pacto mulier se delusam falsa imagine existimans, redijt domum.

De Eremita qui multas mulieres in concubitu habuit.

Eremita quidam Paduae erat Ansimirius nomine, tempore Francisci ducis Patauini septimi. Hic cū uir sanctus haberetur, multas mulieres etiam nobiliores per confessionis speciem ad concubitum pellexit. Vulgata tandem (neque enim diu hypocrisis celari potest) scelerum fama, captus a praetore, cum multa confessus esset, ad Franciscum deducitur. Is accito secretario ex suis, quaedam ioci causa sciscitabatur ab eremita nomina mulierum quas cognouisset. Quas cum multas etiam ex domesticis familiaribus uxores protulisset, scribebat nomina secretarius, ut exinde causam risus eliceret. Cū tandem nominandis sine fecisse uideret, peteretque Dux an plures superessent, ille uero constanter negaret, asperius hominem arguebat, & uim minabatur secretarius, nisi omnes retulisset. Tum ille suspirans, scribas, & tua quoque ait, atque eam addas numero aliarum. Quo dicto & calamus praedolore manibus secretarii excidit, & dux in maximum est risum conuersus. Recte factum esse dicens, ut qui tanta uoluptate reliquarum maculas audiebat, & ipse in eorum coetum adderetur.

De Florentino quodam iuueni qui nouercam suam subegit.

Florentiae iuuenis quidam cum nouercam subigeret, ac superueniens pater filium in stupro uxoris deprehendisset, rei nouitate indignitateque per motus, clamando obiurgare acriter filium coepit. Ille tergiversando peccatum excusabat. Cum diutius elatioribus uerbis ambo concertarent, clamore excitus superuenit uicinus quidam ad iurgia componenda, ignarus rei. Cum peteret contentions causam, illis ob domesticam turpitudinem silentibus, instabat uicinus uehementius ut causam nosceret. Tandem cum pater in filium culpam reijceret. Tum filius prior: Hic pater meus admodum indiscretus, inquit, miles matrem meam futuit, me etiam tacente, nunc quia semel uxorem suam cognoui, ut rudis atque inconsultus, caelum clamoribus ueluti insanus replet. Risit ille facetum filij responsum, & patrem quoad potuit solatus discessit.

Disceptatio fratrum Minorum pro imagine sancti Francisci fienda.

Fratres quidam ordinis Minorum decreuerant accersito pictore, ut imaginem beati Francisci pingeret, sed in forma picturae dissidebant, cum alter stigmaticum, alter ad populum praedicantem, alius alio modo pingendum censeret. In ea disceptatione cum uniuersum diem consumpsissent, nulla certa sententia, pictorem dubium quidnam ageret relinquentes, dormitum iere. Pictor inspecta fratrum insulitate, cum se delusum putaret, figuram eam pinxit fistola sonantem, alij laqueo suspensio dicunt, statimque abiit. Figura inspecta fratres, cum pictorem (ut male mulctaretur) quaesissent. Ille uero

In minoribus.

pedibus sibi consulisset, existimantes summam religioni contumeliam illam tam, pictorem ad pœnam quærebant.

De sacerdote Florentino qui Hungariam ierat.

ESt in regno Hungariæ moris, ut post missam celebratam omnes qui assunt oculis lippientibus, accedentes propius altare à sacerdote aqua in calicem effusa oculos conspergantur. Dicit autem interim sacerdos uerba quedam ex sacris literis bonam ualitudinem precantia. Accessit ad Hungariam olim sacerdos quidam Florentinus cum Philippo qui Hispanus cognominabatur. Hic cum astante Sigismundo rege missam dixisset, accesserunt plures ad eum lippientes, ut aqua de more oculos conspergerentur. At ille existimans id nimio potu & crapula contigisse, assumpto calice (ita enim fieri uiderat) astantes resperfit, dicēs lingua Itala: Andate meno che siate morta gliadi, id est, moriamini gladio. Quod intelligens Rex idemque Imperator, risum continere non potuit. Postridie uero in conuiuio ioci causa uerba sacerdotis referens lippientes ad iracundiam, cæteros omnes ad risum commouit.

Responsio rustici ad patronum sui fundi.

Rusticus quidam nostris roganti patrono fundi, quo maximo tempore pluribus laboribus implicaretur. Maio respondit. Sciscitanti causam, id enim mirum uidebatur, cum id temporis quædam ob opere rustico uacatio esse uideatur. Quonia, inquit, & nostras & uestras nos uxores subigere oportet.

Ridiculi hominis dictum.

Romanus quidam nobis notus ascendit semel maceriem in arundineto sitam, ac similis ad populū concionanti, cœpit ad arundines loqui, disserens multa de Urbis statu. Inter dicendum ex leui aura, arundinū capita cœperunt flecti. Homo ridiculus, qui sibi arundines pro hominibus finxerat, tanquam pro concione gratias agerent. Non tanta reuerentia (inquit) domini Romani, nam ego ex uobis minimus sum. Hoc postea in prouerbij locū uenit.

Derisio hominis porcum occidere uolentis.

MOs erat in oppido quodam Piceni, ut qui hyeme porcum occidisset, uicinam ad cœnam inuitaret. Quidam quo pacto eam impensam inuitaret, compatrem consulijt. Dic, inquit, ille cras, porcum tibi hac nocte furto ablatum. Et simul nihil tale illo uerente quidam clam porcum nocte subripuit. Mane conspiciens sibi porcum ablatum, ad compatrem profectus, alta uoce quærebatur porcum sibi furto supreptum. Tum alter, recte compatrem mi sapias, inquit, ita enim te docui locuturum. Cum ille sapius & per deos omnes iuraret id uerum esse. Bene agis respondebat, & secundum consilium meum. Cum ille iuramento iteraret. Hoc modo te loqui debere antea monui respondebat, & sanum consilium dedi tibi. Tandem elusus abiit.

Dictum Facini Canis.

Facinus Canis dux armorum, opera Ghibellinæ factionis Ticinum ingressus, ex composito Guelforum tantum bona diripuit. His consumptis, cœpit & Ghibellinorum domus exinanire tanquam Guelforum bonis refertas.

Dua

Dum illi apud Ducem quærentur se cum Ghibellini essent indigne spoliari. Tum Fazinus. Verum dicitis filij mei, Ghibellini estis omnes, sed bona sunt Guelfa. Hoc pacto nullo factionis discrimine bona omnium direpta sunt.

De adolescente qui ignarus rerum uxorem prima nocte non cognouit.

Adolens Bononiensis stupidi ingenij & insulsi, uxorem duxit adolescentulam forma egregiam, prima nocte ignarus rerum, & qui nunquam mulierem cognouisset, matrimonium non consummauit. Mane rogatus à socio, quomodo res nocturnæ processissent. Suspirans, male inquit. Nam cum diu quæsisset uxoris concubitum, tandem illam absque foramine consueto (ut aiebant) ab se repertam. Cognita illius stulticia socius. Tace, inquit obsecro, neque uerbum hincas, cum res sit magni pudoris ac periculi si palam fiat. Ille cum auxilium & consilium simul petisset. Ego labore pro te subibo ait, hoc foramen faciendi, si mihi sumptuosam cœnam uelis præbere. Sed octo dierum spacium mihi opus est ad hanc rem (cum admodum sit difficilis) perficiendam. Annuit autem stultus, & secreto illum cum uxore noctu collocauit, ipse in alio lecto recubans. Transacto spacio, cum uia esset admodum patens amici opera, ut sentes non essent timendi, accersito uiro, multum diuque se sudasse dixit in obsequium eius, & tandem confectum foramen quod quærebat. Docta adolescentula uiro gratulata est, amici labores commedans. Stultus cum uxorem perforatam inuenisset, lætus & socio gratias egit, & cœnam perfoluit.

De uxore pastoris quæ de sacerdote filium habuit.

Pastoris cuiusdam in Riwo frigido oppidulo montano uxor cum sacerdote consueuerat coire, ex quo puerum concepit, educauitque in pastoris domo. Cum puer esset septennis, sacerdos benigne allocutus pastorem, ait tandem eum puerum suum filium esse, rogauitque ut sua uoluntate puer ad se migraret. Minime hoc fiet pastor, inquit, ego puerum pro me uolo qui sit domi natus. Male enim ageretur mecum & cum patrono meo, inquit, si omnes agnos qui ex ouibus alieno ariete compressis oriuntur, traderem arietum patronis.

De rustico qui asinos onustos deduxit frumento.

In consilio Perusino rusticus cum gratiam certam quæreret, tanquam inhonesta postulanti cuius unus contradixit. Postridie admonitus homo, tres asinos frumento onustos domum eius (qui contradixerat) deduxit. Post quartum diem sententia mutata, multis uerbis rustici causam eius egit. Tum uicinus eius inter loquendum ad socios, inquit. Auditis ne quemadmodum illi asini rugiunt: in frumentum susceptum iocatus.

Facetum dictum pauperis ad diuitem frigentem.

Diuies quidam sustultus uestibus hyeme Bononiæ proficiscens, reperto inter montano rustico, qui unica tantum & ea cõtrita tunica indutus erat, admiratus in tanta ui frigoris (niues enim & uentus erant) hominis patientiam rogauit, nunquid non frigeret. Minime alter, cum leto respondisset uultu. Stupetis resposum, dicenti que. Ego sub pellibus algeo, tu seminudus non sentis frigus. Si tu inquit, ille omnes tuas uestes ferres sicuti ego meas, tu quoque nequaquam frigeres.

Q9 3 De montano

De montano qui filiam desponsare uolebat.

CVpiebat ex oppido Pergula montanus desponsare uni ex uicinis iuuenem filiam. Quam ille conspiciatus, ut cum nimium teneram & adolescentiorem respueret. Insulsus pater, maturior est, inquit, quam opineris. Tres enim iam filios peperit ex clerico sacerdotis nostri.

De presbytero qui adolescentule decimas dare praecepit.

Decima corporales.

BRugis ea nobilis est in occidente ciuitas, in qua adolescentula haud admodum scita fatebatur parochiano peccata sua. Ille cum inter caetera quaesisset an debitas decimas traderet sacerdoti, persuasit etiam coitus decimam esse reddendam, quam iuuenula (ut se ere alieno liberaret) statim persoluit, domum tardius reuersa. Admiranti uiro causam morae, absque ullo timore dixit. Vir rem dissimulans, post quadriduum parochianum ad prandium uocauit, nonnullis adhibitis, quo res fieret notior. Cum sederent in mensa, uir narrata prius fabula, ad sacerdotem uersus. Postquam, inquit, tibi rerum omnium uxoris meae debetur decima, & hanc quoque accipias. Et simul uas stercore & urina uxoris plenum ori sacerdotis admotum, in mensa libare compulit.

De Medico qui uxorem sutoris infirmam subegit.

Par parire penditur.

SVtor quispiam Florentiae ad uxorem non recte ualentem, medicum sibi notum rogauit adire. Ille absente uiro domum profectus, uxorem eius licet reluctantem compressit in lectulo. Vir rediens, cum medicum abeuntem (qui se recte mulierem curasse dixit) uxorem lacrymantem capite dissoluto inuenit, medici perfidia cognita, rem dissimulauit. Et post dies octo sumpto preciosiori panno ad uxorem medici profectus, dixit se ab eo missum, quo sibi interior tunica (ea cocta uocatur) fieret. Opus erat ut mulier quae forma est egregia, maiori ex parte nudaretur, quo rectius corporis mensura capi posset ad uestem recte perficiendi. Nudatam remotis arbitris sutor comprimit, parem uicem medico reddens, quod & postea obiecit ei.

De Florentino qui filiam uiduae desponsauerat.

FLorentinus qui sibi scitus uidebatur, uiduae filiam cum desponsasset, uxoris domum (ut sit) sepius accedens, absente aliquando matre adolescentulam cognouit. Ex uultu filiae cognita re mater, iurgare acriter illam coepit, quae se domumque dehonestasset, demum testans matrimonium illud minime ratum esse futurum, & se acturam enixe ut id solueretur. Rediens uir qui id obseruabat absente socru, cum mactam iuuenem deprehendisset, quaesita causa, matris sententiam de distrahendo matrimonio intellexit. Quid tu? Ille matri obsequi uolo respondit. Alter, in tua est potestate, inquit. Cum illa modum quaereret. Antea ait inferiores partes egisti, nunc superior euadas oportet, ut per contrarium actum dissolutio matrimonij fiat. Consensit illa, & matrimonium dissoluit. Tandem illa uirum, ille uxorem alteram duxit. In eius nuptijs prior sponsa affuit. Et cum ambo praeteritorum memoria inuicem subridere coepissent, uidens haec noua uxor, & aliquid suspicans mali, noctu rogauit uirum, & quid ille sibi uoluisset risus? Tergiuersantem detundendo copulit ut fabulam referret, & simul

& simul illius stulticiam accusaret. Tum uxor. Contristet inquit illa Deus, quae tam fuit amens ut id notum fecisset matri. Quid enim opus erat ut matri uestrum concubitum referret stulta. Me quidem noster famulus amplius caeteris cognouit, neque ullum unquam uerbum a me innotuit matri. Tacuit uir, sentiens sibi debitam mercedem impensam.

De foeneratore Vincentino.

FOenerator Vincentinus religiosum magnae autoritatis uirum, continuos sermones de more ad populum habentem, hortabatur sepius ut acriter inuheret contra usurarios, detestareturque quae maxime uicium quod praecipue in ea urbe uigeret. Adeoque instabat ut quicquid esset molestus religioso. Admiratus uir nusquam tam continuo instantem pro eius rei castigatione, cuius quaestum ipse faceret, quid sibi tam frequens sollicitudo uellet. Tum ille. Ita multi sunt inquit in hoc loco qui arte usurariam exercent, ut cum pauci admodum ad me accedant, nihil faciam lucrum. Sed si caeteris foenus dissuasum erit, cessabunt ipsi & peruenient ad me omnium reliquorum inolumeta. Hoc mihi postea religiosus ridens retulit.

Fabula facetissima Ioannini coqui.

IAnninus coquus Baronti Pistorien. qui Venetijs coquinaria exercuerat, in conuiuio secretariorum retulit fabulam admodum iocundam, Venetus inquit insulsus fuit, qui per iniuriam uxorem uapulauit, cum filios habere cuperet qui acceptam iniuriam ulciscerentur. Vxor cum esset sterilis rogauit amicum, qui filiorum procreandorum opifice se optimum profitebatur, ut sibi hoc munus impenderet procreandi. Ille operam studiumque pollicitus, mariti uice fungebatur. Interim cum semel relicto ad serendum agrum in uiro, ne quid ei operi impedi menti afferret, per urbem uagaretur obuios ac maiora minanti inimico. Oho (quassans caput) tace stulte inquit. Nescis bene quid te contra agatur domi, siquidem id scires, ne dum contineres minas, sed timeres tibi. Fit iam (mihi crede) fit qui faciet uindictam nostram.

De fatuo Veneto qui equitans calcaria in sinu gestabat.

ADdidit & alterius Veneti haud impari stulticiam, qui cum equum ascendisset, rus iturus, calcaria in sinu ferebat. Equus cum pigre tardeque ambularet, ille calcaneis armos saepius percutiendo. Tu non moueris inquit si scires quid in sinu habeam mutares passum.

De Veneto infano quem pharmacopola circumforcanus derisit.

NArrauit quoque aliam fabulam, in qua plurimum risimus. Ait pharmacopolam circumforaneum Venetias uenisse, cuius in uexillo pictus erat priapus pluribus ligaculis distinctus. Accessit quidam Venetus, quid illa distinctio significaret quaerens. Ille per iocum ait, membrum suum illius esse naturae, ut quae mulierem prima parte cognosceret, mercatores faceret, secunda milites, tertia duces, quarta pontifices, & precium pro qualibet personarum petebat. Id credes stultus, concitata re cum uxore domum uocauit hominem, facto precio ut sibi filium militem faceret. Cum ad coitum cum uxore uentum esset, maritus simulans se abire, clanculum post lectum secessit. Et cum illi gignendo militi intenti essent, pro filio

fatuus, & culū fessoris uehemēter premēs, ut quartę quoq; partis bñficio ueretur. Per S. Dei Euangelia hic erit papa inquit, putans se socium defraudasse.

De Veneto qui Teruisium proficiscens à seruo in renes lapide percussus est.

Venetus Teruisium profecturus equo cōducto uehebat, seruo pedibus iter faciente. Inter eundū cum equus serui calce percussisset crus, ille dolore motus, abrepto saxo equū ulcisci cupiēs, casu in renes patroni proiecit. Credidit stultus equum id egisse. Cum seruus qui tardius ex uulnere incedebat increparet à domino. Nequeo citius proficisci inquit, ex equi calce quo me afflixit. Tum ille, ne cures inquit, est uideo admodum calcitrosus. Nam & mihi quoq; modo calcem magnum in renes dedit.

De uulpe à rustico in palea abscondita quæ sugabatur à canibus.

Vlpes olim fugiēs in uenatione canes, diuertit ad rusticū qui in area triticum terebat, rogans ut à canibus tueretur, & simul pollicita est nunq̄ se eius pullos gallinaceos læsuram. Annuit rusticus cōditioni, & sumptis paleis furcula uulpem texit. Aduenit unus, & item alter ex uenatoribus uulpē quærēs rogabant autē rusticum. Nunquid uulpem fugientē uidisset, & iter eius? Ille uerbis uulpem per certā uiam diffugisse, nutu uero & oculis latere sub paleis innuebat. Illi potius ad uerba q̄ nutū respiciētes, abierūt. Tū rusticus detecta uulpe, serua inq̄t modo promissa, nā meis uerbis euasisti, cū dicerē te abisse. At ille quæ sibi timens per rimam inter paleas rusticū contemplantē diligenter. Verba tua inquit bona fuerunt, sed actus satis mali. Dicitum in eos qui unum uerbis, aliud re agunt.

De Florentino qui equum emerat.

Notus mihi Florentinus Romæ empturus necessario equum, pactus est cum uenditore qui 25 aureos precium carius equo postulabat, se 15 daturum in presentia, reliquorum uero se debitorem eius esse uelle annuit. Vēditor postridie cum residuum peteret, solutionē recusans, serua cōuenta emptor inquit. Pepigimus quidem ut debitor tuus sim futurus: si autem sibi satisfecisset, se non futurum amplius debitorem.

Facetissimum histrionis Gonnella.

Gonnella quondā histrio perfacetus, pollicitus est ob pauculos nūmos se quendā Ferrariensem, qui id admodum cupiebat, diuinum esse facturū. Accersito ut unā secum in lecto cubaret homine, uentū tacitum uentris in lecto emisit, deinde eum in interiorem lectum caput subducere iussit, quo facto, cū ille fœtore motus caputq; statim exerens, crepitum uentris ædidisti ut uideor dixisset. Tum Gonnella, solue nummos, nam recte diuinasti inquit.

Altera facetia eiusdem de uno qui diuinare uolebat.

Alteri quoq; ut diuinator fieret optati, unica inquit pillula te diuinū redam. Assistenti, pillulam ex stercore cōfectam in os præbuit. Ille præfœtore uomitans, stercus inquit sapit quod dedisti. Tum Gonnella uerum illum diuinasse affirmavit, & precium diuinationis poposcit.

De prodigijs nunciatis Eugenio Pape.

Hoc anno mense Octobri cū iterū Pontifex esset Floreñ. plurima prodigia nun-

gia nunciata sunt, & ita certis autorib. ut fidem abnuere imprudentis uideat. A Como literę allatæ ab honestis, uiris, afferentib. ea ad se delata à plurimis qui id cōspexerant testabant, à certo loco qui ultra Comū est mille pas. 5. uel *speculaculum m. rabie.* sperari 21 hora, uisum est ingentem canum (qui rubeo colore uidebant) multitudinē ad quatuor milia, iter Alemāniam uersus facere. Hanc ueluti primā aciem sequebat bouum, pecudūq; ingēs numerus. Post hos equites peditesq; in turmas cohortesq; diuisi, scutati plures ad eō magna manu, ut exercitū representarent, quorū partim uix capita, partim sine capite conspiciabant. Ultima acies erat hominis permagni gigantis more equo altiori insidentis, & uelut magnā iumentorū diuersi generis copiam secum ducens. Tris ferme horas eorū transitus fuit longissimo agmine, ut diuersis in locis apparerent. Cuius rei plures extāt testes uiri scēminēq; qui etiam propius cōspiciendi causa accesserunt. Post solis occasum ueluti ad alia transisse nō nequaquā cōspecti sunt.

Mirandum conspiciendum.

Paucis post diebus & ab urbe Roma allata sunt alia haud dubia fide, cum manifesta extant uestigia. Vētorū turbine coorto die 20 Septēb. muri castelli deserti qui Borgetus appellat prope Urbē mil. pas. 6. & item ecclesia quædam peruetusta ei loco propinqua solotenus deiecta sunt, ita cōtritis lapidib. ut manibus hominū disturbata uiderent. Cauponule quæ infra muros erant peregrinantū diuersorium cum in ea plures cōfugissent, tectum omē sublatū alioq; haud longe in uia translātū est absq; hominū nocumēto. Turris quoq; ecclesię S. Rufinæ longe ab Vrbe mil. pas. 10. in ora transtiberina mare uersus Casale appellatum, à solo auulsa prostrataq; est. Horū causam multis miratibus sciscitantibusq; bubulci duo, qui eo in Casali morabant agriculturę causa, ad Urbē ob rei nouitatē accedentes, retulerunt sepius ab se uisum in syluis propinquis inambulante Cardinalē qui in sepulchro Hadriani ex uulnere nuper decessit, patriarchā cognominatū, ueste desuper lintea ut moris est Cardinalē, & bireto capite cōtecto, prout deferre cōsueuerat, mœstū, lamentantem ac cōquerentē. Eo uero tempore quo uētorū turbo ad eō repens fuit (interdiu autē erat) cōspectū ab sese in aere inter uentos, amplexantē eā turrim, & ab solo à se lōgius delatā ad terrā prostrasse. Cōplures insuper quercus atq; ilices mire grossitudinis ab radicib. auulsas, atq; alio esse delatas. Quib. rebus cum parum fides haberet, multi cum accessissent, id pro cōperto retulerunt.

De Notario Florentino falso.

Notarius quidam Florentinus qui parum quæstus arte sua faciebat, ex cogitata aliquid lucrandi uersutia, adolescentē quendam adiit, petens nunquid ei satisfactum esset de quingentis florenis, qui olim patri per quendam iam defunctum mutui causa debebantur. Inscius ille, negauit id debitū in nominibus patris esse. Notarius id instrumēto constare ab se facto asserēs, iuuenē perpulit, ut nūmis redempto instrumēto apud prætorē debitū peteret. Citatus filius eius qui debitor dicebatur, negauit parentem unq̄ mutuo quicq; ab alio sumpsisse, cum nihil de ea re (ut mos est mercatorib.) libris suis constaret

constaret. Statimq; ad notarium profectus, ut falsum hominē arguere cœpit qui quod nunq; esset actum scripsisset. Tum notarius. Nescis fili temporis illius acta inquit, cum nondum natus esses, pater quondam tuus eam summam mutuo sumpsit, sed post paucos restituit mēses, eius rei ego contractum finis feci, quo liberatus est pater. Ille pecunia data instrumentū redemit, & ea molestia producto sine liberatus est. Ita ab utroq; nūmos bella fraude cōtraxit.

De monacho qui misit per foramentū tabule priapum.

IN Piceno est oppidū Esis nomine, in eo monachus quidā qui Lupus uocabatur, amabat uirginē adoleſcētiorē. Cui cū multis uerbis coitū sualisset, cessit illa tandē precibus, sed cū uerita esset, ne nimio dolore transfoderet, paululumq; hæsitarēt, monachus tabulā ligneam per cuius foramen telū mitteretur, inter mediā se positurū dixit. Dehinc tabula abigena quæ pertenuis erat quæſita, ac paulū perforata ad puellā clanculum adijt, missoq; per foramē priapo qui adhuc dormiebat, cum puellā deosculari cœpisset, sublatis uestib. cibum cōcubitū querebat. Virga uero suauitate oris & inferioris partis tactu expergefata, cœpit admodū & præter mensurā foraminis tumescere, adeo ut ualde stricta teneret. Res ita in arcto erat, ut neq; ingredi, neq; egredi absq; magno dolore posset. Versa in dolorē uoluptate, clamare & gemere monachus cœpit nimio uexatus cruciatu. Extērrita puella, cū osculo solari hominē uellet, & rem optatā perficere, in doloris leuamen tormentū augebat. Nā cū ea ex re uirga tumentior fieret, eo arctius torquebat. Cruciabat miser, petēs aquam frigidā, quæ abluto telo tumor ille resideret. Virgo quæ domesticos timeret, aquā petere nō audebat. Tandē hominis clamore doloreq; percita, at quā aduexit. Ea perfuso inguine, & ea parte quæ tabulæ inserta erat paululū tumor abijt. Monachus cū iam strepitū quendā domi fieri persentiret, abeundi cupidus, e tabula membrū deduxit, maiori ex parte decoriatū. Medicū cū morbo quæſisset, fabula palam facta est. Si cæteris tanto sua uicia constarent, plures fierent continentiores. *Horribile de puero qui infantulos comedebat.*

IN seram his nostris cōfabulationib. rem nephandā horrendāq; nullis antea seculis audita, quā ego quoq; fabulosam existimabā, quoad literis cuiusdam regij secretarij certior factus sum uerum esse quod fatebat. Sententia particule literarū his fermē uerbis explicabat. Rem monstro similem accessisse prope Neapolim decē milibus passuū in montibus Sūmæ, quod est castrū eo loci situm. Puer Lombardus tredecim annorū captus est, ad prætorē perductus, qui iam duos infantulos trium annorum comederat. Seducebat eos blanditijs in speluncā quādam, atq; ibi suspensos in frustra partiebatur, partim crudas à recenti cæde carnes edens, partim igni coctas. Falsus est se plures alios comedisse, idq; se agere, quoniam sapidiores reliquis carnibus uiderent seq; denuo comesturū si posset. Cum dubitaret, insania ne hoc faceret, consulte ad cætera respondit, ut feritate, non dementia factum constaret.

De equite Florentino qui fingens se iturum foras, inscia coniuge in cubiculo latuit.

Eques Florentinus podagrosus (cuius nomē honoris causa reticeo) habebat

bebat uxore que in dispensatorē domus oculos cōiecerat, id uiro cū esset per spectum, ac die festo simulasset se foras iturū, in cubiculo inscia uxore latuit. Illa euestigio uirum abesse rata, dispensatorē clanculum accersito: Volo inquit post aliqua primi cōgressus uerba, ut ludum aliquē inter nos meamus. Cum ille annueret. Simulemus ait mulier bellum inter nos esse, & pacem postea faciemus. Altero modū querente. Luctemur paululū inquit, & cum me ad terram prostraueris, telum inferens in meum uulnus, tuncq; mutuis osculis pacē constituemus. Placuit illi (cum semper pacē audisset laudari ab omib.) pax tam suauis futura. Cum uero recubentes ad pacē se pararet, tum uir è latebra egrediens. Centum iam ego diebus meis (inquit) paces perfeci, hanc ego uanam tantū dirimam præter cōsuetudinem meam. Ita pace infecti abierunt.

De quodam uolente se uideri summæ castitatis in adulterio comprehenso.

Quidā cuius noster qui se castū summæq; religionis uideri uolebat, semel *In hypocritas.* deprehensus à socio in coitu inhonesto, acriter ab illo reprehensus est, quod castitatē predicans in id facinus laberet. Tum alter. Oho inquit, non propter luxuriam ut forsitan putas, sed ad domandā macerandamq; hanc miseram carnem, & ad purgandum renes hoc ago. Ita & isti pessimi hypocritæ quibus omnia oppleta sunt faciunt, qui semper eorū ambitione & scelera sub aliquo honesti uelamento contegi uolunt. *Ad idem.*

E Remita qui Pisis morabatur, tempore Petri Gambacurte, meretricem noctu in suā cellulā deduxit, uigilijsq; ea nocte mulierē cognouit, semper cum moueret clunes ut crimē fugeret luxuriæ, uulgaribus uerbis dicēs: domati carne catiuella, hoc est, doma te miserrima caro, quod cum retulisset meretrix, ille urbe pulsus est. *De paupere qui nauicula uictum querebat.*

PAuperculus qui nauicula ad flumē transportandis hominibus uictū querebat, cum neminē una die trāsuexisset, seroq; mæstus domū rediret, apparuit longe quidam clamitans ut ueheret. Ille lucellum sperans cū redisset, lætus hominem traduxit. Cum pecuniam peteret, ille enixe iurans nullos sibi nummos adesse, se sapientiam illi pro nūmis daturum pollicet. Quid nauita, num familia mea inquit esuriens sapientia pro cibo pasci potest: Hoc solo alter ait, tibi satis possum facere. Ille subiratus, petens quænam hæc esset sapientia: Vt nunq; ait quæpiam trāsportes de cætero, nisi prius pecunia recepta. Tū ut nunq; dicas uxori cuiq; maius genitale mēbrum q̄ tibi esse. His auditis mæstus domum redijt. Vxor & quid quæstus fecisset ad emendum panem cum perconctat, uir pro lucro sapientiam se reportasse affirmat, remq; narrans ordine, traditam sapientiā refert. Mulier cum ad genitale aurē erexisset, nunquid mi uir inquit, non omnes æque mensura estis: Vah respondit, magna est inter nos differentia. Nam sacerdos noster dimidio fermē nos omnes excedit, & brachium extendens mensurā descripsit. Illa statim in sacerdotem accensa nunq; destitit quoad uir an uere dixisset q̄ primum experiretur. Ita sapientia in stulticiam uersa, docuit reticenda nobis esse quæ sunt nocitura.

De quo

De quodam infuso Mediolanensi qui in scriptis porrexit peccata sua sacerdoti.

Mediolanensium quidam, siue stultus, siue hypocrita, siue obliuiosus cum libellum quendam pergrandem suorum errorum scripserat, profectus est semel ad uirum doctissimum, in qua re admodum peritum Antonium Rauden. Mediolanensem. ex ordine Minorum, ut ei peccata sua confiteretur, libelloque porrecto rogauit ut eum legeret, qui contineret confessionem suam. Vir scitus & prudens qui eam lectionem plurimi temporis esse uideret, stulticia hominis cognita, paucis illi uerborum interrogans: Ab omnibus te inquit quae in hoc codice continent absoluo. Cum alter quam sibi poenitentiam iniungeret rogaret. Ut per mensem hunc inquit tuum libellum septies in die legas. Cum id a se fieri posse negaret, perstitit confessor in sententia. Ita fatui uerbositas faceto responso superata est.

De quodam qui uisitando affines uxoris uolebat a socio commendari.

Desponsauerat uxorem quidam haud satis firma ualitudine, & minime opulentus, accessit aetate ad cenam ab uxoris parentibus, duxit secum amicum quendam, rogans, ut semper uerbis augeret ea quae ab se dicerent. Laudante socro tunicam qua uestitus erat, se aliam multo pulchriorem gener habere dixit. Tum socius. Praeter eam, alteram etiam inquit duplo preciosiorem illi esse asseuerauit. Rogante focero & quas possessiones haberet: Se praedium extra oppidum possidere ait, quod uictum suppeditaret. Non meministi inquit socius & alterius praedij, quod illo multo est elegantius, ex quo plurimos numos contrahis: Deinde ad singula quae ab illo iactabantur, socius duplum conferbat. Cum uero parum quid ederet, focerque hortaretur ad cibum. Non bene me inquit aetate habeo. Hic socius ut solitam iactantiam seruaret, plus multo quam dicat est inquit. Nam aetate male se habet, & multo peius hyeme. His uerbis cum risissent omnes leuissimi hominis iactantiam ad falsam laudem questitam, stulticiae praemium tulit.

De Pasquino quodam Senensi qui imposuit cuidam ex statu ut creparet.

Pasquinus Senensis uir dicax ac iocosus mutato statu ciuitatis, cum exul a patria Ferrariam se contulisset, accessit ad eum uisendi gratia cuiusdam Senensis haud magni uir precij, qui ex Venetijs Senas redibat. Comiter a Pasquino susceptus, cum inter loquendum suam ille operam, si quid in eius gratiam agere posset Senis polliceretur, & aliquid se posse ad iactantiam ostendens subderet, ego sum de corpore praesentis status. Tum Pasquinus, utinam cito crepet id corpus inquit, ut tu tuique similes ex eo quam primum egrediantur. Facete iactantiam hominis castigauit.

De Doctore qui literali sermone loquebatur in auibus capiendis & indoctus erat.

Doctor Mediolanensis indoctus atque infusus, hominem qui ad capiendas aues cum noctua proficiscebatur, rogauit ut se qui id uidere cupiebat, ad capturam auium secum duceret. Annuit auceps, & hominem frondibus contactum iuxta noctuam statuit, ea conditione ne uerbum faceret, ne aues terrerent. Cum auiculae plures conuenissent, stultus ille euestigio exclamauit a tuculas multas adesse, ut rete contraheret. Illae audita uoce diffugerunt. Increpatus acriter ab aucepe, silentium est pollicitus. Aues cum iterum conuenissent, euestigio stultus uerbis latinis

bis latinis: Aues permulte sunt inquit, existimans quae ab eo latine dicebantur aues minime intellecturas. Rursus fugientibus auibus, cum auceps captura frustraretur, hominem acerrime quod locutus esset obiurgauit. Tum alter. Nunquid latine sciunt inquit aues: Existimauit doctor ille non ad sonum, sed ad sensum uerborum, tanquam ab se intellectam uocem aues diffugisse.

De muliere se credente ad laudem trahi, conficendo latiore uulua habere.

Subigebatur ab adultero mulier Senensis. hic cum post coitum in eius contumelia dixisset, se nunquam in alia latiore uulua reperisse. Illa existimans id sibi laudis esse. Ex gratia tua hoc inquit dicis, non meo merito, utinam mihi ea quam profers adesset copia. Nam multo propterea me nobilior & maiori extimanda reputare.

De adolescentula laborante ex partu facitum.

Adolescentula paulo simplicior Florentiae laborabat ex partu magno dolore constituta, cum diutius summo cruciatu distraheretur, & aliquam obstetricem sumpto lumine secretiora illius inspiceret, an nondum infans egrediretur. Postquam etiam an ea prodiret infans inspiceret iussit. Nam & secum ea quoque parte quae uirum coisse ait.

De quodam qui Romanum adolescentulum admodum laudauit.

Romanum adolescentulum admodum formosum, sed honestate praeditum certe *Nimiam laus.* deditum studiis literarum laudabat admodum quidam nostris, formam moresque eius multis uerbis extollens. Et cum plures in eum laudes congerisset tandem. Existimo inquit, Iesum Christum nostrum cum id esset aetatis nequaquam alia atque ista forma fuisse. Ingens laus formae, ut qua nulla exquisitior neque Demosthenes, neque Cicero adinuenisset. *De pluribus qui diuersa bona sibi optabant.*

Erant complures Florentium colloquentes & sibi diuersa bona optantes, ut sit. Cum alter se Pontificem maximum, alter regem, alter quippiam aliud se uelle esse asseueraret. Tum puer loquaculus qui aderat: Ego inquit pepo inquit esse uellem. Rogatus quae ob causam: Quomodo omnes mihi culum olfacerent, respondit. Est enim mos frequens ut melones empturi posteriorem olfaciunt partem.

De mercatore qui laudando uxorem suam asserbat eam nunquam uentris crepitu edidisse.

Mercator quidam coram domino cui subditus erat uxorem inter caetera commendans, cum dixisset illam nunquam uentris crepitu edidisse. Admiratus dominus, idque negas fieri potuisse, posito inter eos opiperet cenae pignore, quod ante tres exissent menses aliquos crepitu ederet uxor. Mercatorem postridie rogauit, ut quingentos sibi aureos infra octo dies reddendos mutuo concederet. Grauabatur ille tantam summam ab eo mutuo concedendam. Assensit aegre tamen & pecuniam concessit. Cum sollicitus diem conuentum expectasset, accessit ad dominum creditam pecunia poscens. Alter tanquam re grauiori pressus, rogauit mercatorem uelut in arcto constitutus, ut pro re admodum graui, alios quingentos mutuaret, se omnes infra mensem pollicetur restitutum. Cum bonus uir diutius inopiam praeferebat denegasset, tamen ne & reliquorum solutio deficeret, multis suspensis & alios quingentos attulit. Domum reuersus moestus atque animo aeger multa cogitans, plurima dubitans agebat noctes

Rr info

insomnes. Vigilās sepius, audiuit uxorem dormientē edere uentris crepitus. Post mensem dñs mercatorē ad se uocauit, sciscitans an unq̄ postea uxorem crepitantē audisset. Tum ille errorē suū confessus, totiens inquit, ut nedū cœna, sed patrimoniu cōsumendū fuisset. Hoc dicto pecuniæ redditæ, & cœna soluta. Multa itaq; subterfugiunt dormientes.

Sapientissima responsio contra detractorem.

In detractores **L**oisius Marsilius ex ordine Augustinē. fuit nuper Florentiæ, uir excel-
lētī ingenio & doctrina. Hic senex educauerat institueratq; in studijs hu-
manitatis pauperē adolescentē nomine Ioannē (quē nouimus) cōtribulē no-
strum, aded ut postea uir doctissimus euaderet. Florentinus quidā cōdiscipu-
lus, plures em̄ discendi gratia ad senē cōfluebant inuidia motus cœpit occul-
te detrudere apud magistrū adolescenti, asserens eū ueluti ingrātū male de eo
& sentire & loqui. Id cū sepius egisset, tunc senex qui erat prudentis. Quāto
inquit tempore Ioannē nosti: Cū detractor, laud amplius annū respondisset.
Miror ait, aded sapientē te existimari, & me stultū uelle, ut putes melius anno
q̄ me decēnio quo mecum uixit naturā & mores Ioannis nosse. Sapientissima
responsio & detractantē nequitia coarguens, & adolescentis fidem cōmen-
dans. Hac si plures uterentur, minor esset inuidiæ & detractiōni locus.

Faceta cuiusdam responsio multis episcopis accomodata.

Idem rogatus ab amico, quid nā sibi uellent duo ueluti apices in episcopo-
rū mitris constituti, rēdit significari anteriori nouū, posteriori uetus testa-
mēta, quæ ipsi tenere memoria deberēt. Procedens ulterius per cōtator cum
quæsisset quid etiā significarēt duæ ueluti corrigiæ, quæ à mitra post renes pē-
dent, neutrum illorū inq̄t episcopos scire. Faceta rnsio & multis episcopis accō-
modata.

Facetum dictum cuiusdam in Franciscum Philelphum.

*In filios sacer-
dotum.* **C**vm in palacio apostolico in cœtu secretariorū, cui & multi uiri doctili-
simi (ut solet) a derāt, sermo de impura inquinatāq; uita scelestissimi ho-
minis Francisci Philelphi ortus esset, multiq; multa in eū scelera cōiecerunt,
quæsiuit quispiā, an Philel. genere nobilis esset: Tū unus cōtribulis eius opti-
mus uir, & admodū facetus, uultu ad grauitatē cōposito. Apprime inq̄t ma-
xima is fulget nobilitate, nā pater suus semper mane uestes sericas induebat,
denotās eum sacerdotis filiū. Vestimenta em̄ quibus presbyteri in sacris utū-
tur, ut plurimum sericia existunt.

Contra eundem facetia.

Tvm alter nō iniocūdus uir, nō mirū est inq̄t si nepos Iouis gesta parētū
imitatus & alterā Europā rapuit, & alterū Ganimedē, denotās eū & uir-
ginē grēcā Ioannis Chrysolore filiam ab se stupratā in Italiā aduexisse, & quē-
dam adolescentē Patauinum ab eo propter formam in Græciam aduectum.

De Lenone factō ex notario.

ERat notarius gallicus Auinione in Rom. Cu. admodū scitus, qui cū pub-
scorti amore captus artem notarij desicisset, quæstu meretricio uitam agebat.
Is cū Kal. Ian. quod est anni principiū, nouā uestē induisset, in manica literis ar-
genteis ascripsit uerbis gallicis, de bene in melius, uisum est sibi lenonis exer-
citiū priori esse honore preferendum.

Face

Facetum cuiusdam Petrilli ut liberaret hospitale à sordidis.

Cardinalis Barenfis Neapolitan. genere tenebat hospitale Vercellis in
Gallia citeriori, ex quo parū percipiebat emolumentū propter impensas quæ
in pauperes ibi fiebant. Misit ergo de suis quendā Petrillū nomine ad colligē-
dū pecunias. At ille cum hospitale refertū uarijs languidis ac morbofis, qui
bona illius loci absuuebant cōspexisset, uestimētis medici indutus, hospitale
ingressus est, uisib; diuersi generis ulceribus, cum omnes cōuocasset. Nulla
inq̄t medela utilis ad sanādū ulcera uestra adhiberi potest, nisi ex pinguedine
homīis unguentū fiat. Itaq; inter uos hodie sortē iaciā, qui pro salute ceterorū
uiuus in aqua poni ac coqui debeat. Singuli his uerbis territi aufugerunt, ne
mortis sors in eū caderet. Eo modo hospitale impēsa sordidorum hominum
liberauit.

Facetia cuiusdam qui subagitabat omnes de domo.

Florentinus quidā habebat domi iuuenē qui filios literas doceret. Is diu-
tina consuetudine primo ancillam, tum nutricē, deinde patronā, postre-
mo etiā discipulos cognouit. Hoc cum rescisset pater, erat enim homo per-
facetus, uocato in secretius cubiculū iuuenē. Postquam inquit omnes meos
subegisti, quod tibi uertat bene, ne quis excipiat hac sorte, & me quoq; sub-
agites uolo.

De sono.

ERat olim tempore Bonifacij noni sermo inter quosdā, quis ex omib; io-
cundior ac suauior esset sonus. Alijs aliud preferentibus litus. Imolenfis
secretarius Cardinalis Florentini, eius qui uere Florentinus fuit, campanulam
cæteris sonis iocundiorē esuriētī uideri dixit. Mos est em̄ Cardinalibus, ut
familiā ad pradiū atq; ad cœnā sono campanulæ uocēt, qui cū tardiufculus sit
quq; q̄ ferat multorū appetitus, auditus fert summā eiurienti uoluptatē. Itaq;
omēs illū recte sensisse iudicarūt, & hi præsertim qui id sepius fuerat experti.

De filio Principis mutō iussu patris propter linguam maledicam.

Pincipi olim Hispano erat filius adultus linguæ maledicæ ac cōtumeliosa
qua ex re multorū odia cōtraxerat. Ob eā causam pater filio ut perpetuo
sileret cū indixisset paruit ille. Accidit interea ut solēni cōuiuio regis præsen-
te regina, ambo interessent. Adolescens ad cætera industrius, cū ministraret
ut mutus patri. Regina (ea impudica erat) uere mutū surdumq; existimans, &
sibi id cōducere, rogauit patrē, ut secum esse filiū patere. Id cū impetrasset,
adhibuit eū secretiorib; rebus, ita ut impudicitia sepe testis esset. Simili ite-
rum cōuiuio pater post bienniū affuit. Rex interim uiderat sepius adolescen-
tem, quē omēs mutū putabant. Hic cū reginæ ministraret, petijt patrē rex, ca-
sune, an natura filius mutus euasisset. Neutrum ille rēdit, sed iussu suo ob lin-
guæ maledicentiā. Rogauit rex ut licentiā permitteret loquendi. Cū diutius
pater restitisset, dicēs aliqd scādali secuturū, tandē regis præcepto loqui filiū
si uellet iussit. Ille in primis ad regē cōuersus, habes uxore inq̄t eam qua nunq̄
aliqua pstituta meretrix impudetior aut improbior fuit. Cōfusus rex prohibi-
uit amplius loqui. Mos est quorūdā ut licet raro, tñ semper loquantur male.

Rr 2 Cuius

In oblacuores

Cuiusdam tutoris factum.

DAcconus de Ardingellis cuius Florent. relictus tutor cuidā pupillo, cū bona illius diutius administrasset, omniaq; gulæ causa absumpsisset, tandē cū posceretur ratio gestorum, iussus à magistratu producere libros introitus (ut aiunt) & exitus. Os & nates ostendit, dicens nullos sibi nisi illos, alterū introitus, alterum exitus libros esse.

De fratre qui cognouit cōmatrem malicia faceta.

FRater quidā mendicantiū iniecerat oculos in cōmatrē adolescentē pulcherrā maximeq; torquebat amore illius. Cū puderet aliquid inhonestū ab ea petere, excogitauit uersutia mulierē decipere. Pluribus diebus fasciatū detulit indicem digitū simulans se maximo dolore torqueri. Tandē diutius cōquerente illo, rogauit cōmater. Num quæ remedia expertus esset? Multa illerespondit, sed nihil profuisse, uno aut medicamento quod quidā medicus suasisset se uti non posse, & id tale esse ut erubesceret proferre. Hortante muliere, ne puderet loqui quæ ad medelam tanti morbi spectarent. Ille uelut admodū timidus, aut digitū absceindendū esse ait, aut in natura mulieris esse aliquādiu tenendū, quoad ex calore ulcus maceraret, sed non audere se propter honestatē id ab aliqua petere. Cōmater pietate mota, suā operā pollicet. Ille ex uerrecundia loco tenebroso opus esse dixit. Non em̄ se in luce ausurum tali obsequio uti. Consensit mulier, nil mali uerita. Ille ut in obscurū uentum est, recūbēte muliere, primo digitum, deinde priapum in uuluum inseruit. Quo facto ulcus apertum esse dixit, & saniem emisisse. Ita index liberatus est.

Facetissimum Angelotti dictum de Cardinali græco barbato.

Angelotus Roman. Cardinalis in multis per facetus, cū Cardinalis græcus ad Curiam prolixa de more barba uenisset, mirantibus aliquādiu multis illum barbam non deponere præter consuetudinem cæterorum. Bene se hoc habet inquit. Nam inter tot capras per cōmode residet unus hircus.

De quodam equestre corpulento.

Equestrem quendam admodū corpulentum urbem Perusum ingressum cum permulti (natura enim ad facetiam sunt prompti) anteriori contra morem equi parte iocando ferre malam dicerent. Ille faceto responso. Atqui ita est opus inquit, in urbe furibus ac latronibus referta.

Facetum cuiusdam iudicis in aduocatum qui allegauit Clementinam & Nouellam.

Inignaros iudices.

CAusa quædam testamentaria tractabatur Venetijs apud iudices in certa curia seculari. Aderant aduocati partium quisq; sui clientis ius defendens. Alter & sacerdos qui tessem suæ defensionis attulit Clementinam & Nouellam, certam sententiam earum referens. Tum ex iudicibus grandæuus quidam, cui ea nomina ignota erant, parumq; cum Salomone comercij contraxerat, truci uultu in aduocatum uersus. Quid diabole tu, inquit, non erubescis coram talibus uiris fœminas impudicas & meretriculas nominare earum uerba pro sententijs à nobis comprobari putas? Existimauit uir ille stolidus Clementinæ & Nouellæ non legum, sed fœminarum nomina esse, quas ille pro concubinis haberet domi,

Ke medi

Remedium ad frigus euitandum.

Quærenti aliquñ mihi, quomodo nocte frigus in lecto uitaret. Eo quidā astans ait, quo socius meus dū uacare studijs utebat. Nam cū semper solitus esset post cœnam uentrē purgare, quandoq; eo usu abstinebat, asserēs retentum stercurus calefacere noctu corpus. Remedium frigoris disuetum.

De predicatore quodam.

Prædicator ad populū in festo S. Christoferi multis uerbis extollebat sanctū, quod Chr̄m suis humeris portasset, sepius interrogās, & quis tantā habuisset in terris prerogatiuā ut saluatorē ferret. Et cū molestius in hac interrogatione perseueraret, quis unq; similis fuisset gratia. Ex astatib. facetus quidam frequenti interrogatione pertesus: Asinus inquit, qui & filiū & matrē portauit.

De adolescentula segregata à uiro.

Adolens quidā Veron. prestanti forma adolescentulā uxore duxit. Is cū plus equo indulgeret matrimonio, pallorē uultus, macies ac debilitas corporis secuta est. Mater filio sollicita, ac deteriorē morbū uerita, filiū eius lōge ab uxore ablegabat. Illa uiri mœrens desiderio, coeuntes passeris cōspicata. Abite inquit ne si uos socrus cōspiciat, & uos alio in diuersa distrahat loca.

De duorum contentione pro eodem insigni armorum.

IAnuen. onerariæ nauis patronus, qui in Gallia cōductus à rege aduersus Anglicos nauigauit, gestabat scutū in quo bouis caput depictū erat. Cōspicatus hunc gallicus nobilis, cū illud armorū insigne sibi uendicaret, orta altercatione, gallicus lanuen. ad certamē prouocauit. lanuen. accepta prouocatione in campū ad certamen nullo apparatu descendit, alter multis impensis ornatissimis in campū cōstitutum uenit. Tum lanuen. Quid est inquit, propter quod certaturi hodie inuicem sumus? Ille, assero inquit, tua insignia mea meorūq; priusq; tuorū fuisse. Cum lanuen. quæ nam sua esse diceret. Caput bouis ait. Hic lanuen. nō est opus certamine aliquo inq;. Nā hoc qd̄ porto, nō bouis, sed uaccę est caput. Faceto dicto inanis gallici iactantia est elusa.

Facetum medici qui sorte medelas dabat.

MOs est in urbe Roma, ut infirmi urina mittat ad medicū uno aut duobus argenteis nūmis, ut consulat sanitati. Quidā medicus quē ipse noui, uaria nocte remedia morbis scribebat in scedulis (quas receptas uocant) eas omnes in sacculū ponebat. Mane cum urinæ ad eū referrent, postulato remedio, ille manum ponebat ad sacculum, casu quæ in manus inciderat sumpturus dices inter capiendū petēs uulgarib. uerbis. Prega dīo telamādi bonā, id est, rogadeum ut sortiaris bona. Misera eorum conditio quibus nō ratio, sed fortuna opitulabatur.

Exploratio ad hominem tristem ob pecuniam debitam.

Deambulabat Perusinus quidam per uicum cogitabundus ac mœstus, quem cum obuius interrogasset quid eum torqueret. Atq; ille respondisset se pecuniam debere quam nequiret exoluere. Vah inquit stulte, relinque has cogitationes creditori.

Rr 3 Depœna

De pœna imposta Græcis & Ianuensibus homicidijs.

Quidam Ianuenses habitantes Peræ (ea est Ianuensiū ciuitas prope Cōstantinopolim) cum negociandi causa Constantinopolim diuertissent orta inter eos ac Græcos discordia, partim ex eis interfecti, partim uulnerati sunt. Cum peteretur ab Imperatore iusticiā de homicidijs fieri. Ille promp̄te se id facturum pollicitus, barbā Græcis in pœnam sceleris radi iussit, quæ multa apud eos ignominiosa habetur. Prætor Ianuensium qui erat Peræ, se delusum putans, consanguineis Ianuensium promisit, ut ipsemet suas iniurias ulcisceretur. Sumpto itaq; tempore Constantinopolim ingressi, nonnullos Græcos occiderunt ac uulnerauerunt. Ingens querela statim ad prætorem Peræ ab Imperatore defertur, pœnam maleficij postulante. Ille se puniturum maleficos libere asserens, die ad pœnam præstituta, captos homicidas reliquosq; in publicum produci iussit, tanquam illos capite mulctaturus. Conuenerant ad famam rei, tum Græci permulti, tum populus uniuersus Peræ expectantes pœnam, sacerdotesq; aderant parati cum crucibus, ueluti elaturi cadauera mortuorum. Tum prætor silentio per præconē factō, omnibus maleficij reis culum radi fecit, asserēs Ianuenses barbā non in facie, sed circa nates ferre. Ita rasura & faciei & culi æquata maleficij pœna est.

Facetum contra Romanos qui edunt uirtutes.

Kalendas Maij Romani uaria leguminum genera que uirtutes appellant simul coquunt, mane eduntq;. Franciscus Lauegnis Mediolanensis, per iocum cum is mos recitaretur inter socios, nequaquam mirum est inquit Romanos à superioribus degenerasse, cum singulis annis eorum uirtutes edendo absumant.

De quodam qui uouit candelam uirgini Mariæ.

Inania uota. **C**um essem in Angliā audiui facetum dictum cuiusdam magistri onerariæ nauis, qui erat Hibernicus. Iactabatur magnis in mari fluctibus nauis, & tempestate quassabatur, adeo ut salutem omnes desperarent. Magister si salua nauis euaderet tempestatem, cuidam ecclesiæ dei genitricis uirginis Mariæ, quæ ante ob similia miracula insignis erat, uouit candelam ceream instar nauis. Tum socius cum uotum culparet, ut difficillimum factu, cum in tota Angliā tantum cæræ non esse affirmaret ut talis candela possit confici. Oho tace inquit magister, & quantum libet matri Dei pollicear, dummodo periculum euadamus sine. Nam si saluabimur, candela parui nūmuli contenta erit.

Facetum item de alio qui fecit uotum S. Ciriaco.

In eandem sententiam Anconitanus quidam mercator in Sanctum Ciriacum (quem ciuitas barba promissa depictum patronum colit) iocatus est iactata magnis aliquando fluctibus nauis, mortem ueritus, domum Ciriaco infra certum tempus se daturū uouit. Eo elapso id antistiti ecclesiæ per confessionem falsus est. Sacerdos (utile enim id sibi futurum erat) ad exoluentium uotum hortatur, Ille se tanto onere exoluturum pollicitus, cum sæpius & non

& non absq; reprehensione promissi nimium dilati admoneretur, seu molestia sacerdotis tam frequenter monentis, seu impietate motus semel interpellatus. Ohe ne me amplius hac de re obtundas ait, nam maiorem quam qua Ciriacus estiam barbā decepi.

Mulier uidua quæ cupiebat habere uirum profecta ætate.

Mulier uidua cum diceret uicinæ, se licet iam de uita huius seculi nō curaret, cupere tamen uirum quietum profecta ætate societatis potius & communis uitæ subsidij, quam alterius rei causa, cum potius de salute animæ, quam corporis lasciuia esset cogitandum. Illa inuenturam se eiusmodi uirum pollicita, postridie ad uiduam redit, & se comperisse uirū testatur, in quo omnes quas cuperet uirtutes inessent, & illum in primis quod ipsa optare uideretur, manū uirilibus esse. Tum uidua, istum, inquit, ego uirum nullo pacto uolo. Nam si pacialis (ita enim hominū appellauit genitorem) desit, quis mediator (pacifice enim cum uiro uiuendum est) si quando ut sit altercatio grauior, aut discordia inuicem oriretur, constitueret inter nos pacem?

De quodam fratre abbatis impregnante.

Abbatissam certi monasterij de urbe quam noui, cum amaret frater ordinis Minorum, petijt sæpius concubitum eius. Id deneganti mulieri, eo quod uereretur ne cōciperet, & exinde pœnā metuenti. Pollicitus est frater quoddam breue (ut appellant) se illi daturum, quod si ad collum filo sericeo suspensum ferret, prohiberet prolem, & eo modo secura coire cum quocunq; uellet, posset. Credidit illa quod optabat. Frater mulierē sæpius compressit. Post tres menses, mulier grauida comperta est. Id resciscens frater aufugit. Abbatissa se delusam conspiciens, breue illud dissoluit, aperuitq; ut uideret quid intus esset scriptum, uerba hæc erant uulgaria. Asca imbarasca, non facias te supponi, & non implebis tascam. Optima ad prohibendam fœcunditatem incantatio.

Cuiusdam pueri miranda responsio in Angelotum Cardinalem.

Angelotto Cardinali Romano homini mordaci, & ad iurgandū prompto, uerborum satis, prudentiæ parum erat. Ad eum (cum pontifex Eugenius esset Florentiæ) accessit uisitandi gratia puer decennis admodum scitus, usus paucis uerbis, oratiōe satis luculeta. Admiratus Angelottus pueri grauitate, suauitateq; dicendi, ac nonnulla per cunctatus. Ad quæ puer scite respōdit, uersus ad astantes: Simili ingenio, & ita docti à pueritia inquit, crescentibus annis decrescūt intellectu, et stultiores profecta ætate euadūt. Tum puer extēplo, doctissimus ergo p̄fecto, sapientissimusq; præ cæteris uos in teneris annis esse debuistis. Obstupuit subito faceteq; responso Cardinalis, stultitiæ ab illo reprehensus quem sermē infantem uidebat.

De discipulo cerdonis qui subagitat uxorem magistri.

Aretij discipulus cerdonis sæpius domum redibat, simulans se ibi com
*Patentia ma
viti.*
modius calceos sumere. Orta ex frequēti recessu suspicione, cerdo domum cū imperato redisset, discipulū subagitantē uxore deprehēdit. In quem

Rr 4 conuersus

conuersus cerdo, Pro istiusmodi futura, inquit, nédum pecunias dem tibi, sed habeto gratias malas.

Facetia cuiusdam adolescentule quæ emittebat petum.

NVpta adolescentula ad parentes proficiscens, cū per syluā iter cū uiro faceret, conspectis nonnullis ouibus quas arietes subigebant, quæsiuit cur potius cum illis quàm cum alijs coirent. Vir iocando, quæ petum facit ouis, inquit, statim cōprimitur ab ariete. Petijt illa: Nunquid & uiris id moris esset. Cum uir annuisset. Illa statim petum ædidit. Vir ioco suo deprehensus, uxorem cognouit. Cum deinde paulum uix processissent, iterū mulier pepedit. Vir denuo matrimonio usus est. Cum iam ad finem nemoris peruenissent, fœmina tali ludo gaudens tertio petum emisit. Tunc uir coeundo & ambulando fessus, non si cor cacares ait, te amplius subagitarem.

Quid sit acceptius Deo, dicere, aut facere.

Facetus quidam notus meus petiuit à religioso, utrum esset Deo acceptius, dicere, aut facere. Ille facere cum dixisset. Ergo alter plus meretur qui facit pater noster, quam qui dicit ait.

De Aegypto hortato ad fidem.

Hortatus est Christianus quendam infidelem Aegyptium, quo cum sibi diutina uitæ cōsuetudo fuerat, cum is in Italiam uenisset, ut semel interesset in ecclesia dum missa solennis celebraret. Assentitur ille, & missæ interfuit cum Christianis. Rogatus deinde in cœtu quid sibi de cæremonijs & solennitate officij uideret. Respondit omnia recte & ex ordine, præter unū sibi uideri facta, nullā enim charitatē in ea missa esse seruata, cū unus solus, reliquis esurientib. comedisset ac bibisset, nulla portione cibi ac potus reliqs impela.

De Episcopo Hispano qui comedit perdices pro piscibus.

Episcopus Hispanus iter faciēs die Veneris ad hospiciū diuertit. Missoq; seruo qui pisces emeret, non reperiri eos uenales, sed duas perdices patrono retulit. Ille eas emi, & simul coqui, ac in mēsam ferri iussit. Admiratus seruus qui eas emptas pro die dominico crederet, quæsiuit ab episcopo num eas esset esurus, cū tali die carnes essent prohibite. Tum pro piscibus, inquit, utar. Multo id magis admiranti respōsum. An nescis ait me sacerdotē esse. Quid est maius, inqt, ex pane corpus Christi facere, an ex perdicibus pisces. Factoq; crucis signo cum eas in pisces uerti imperasset, pro piscibus usus est.

De fatuo dormiente cum archiepiscopo Coloniensi, qui dixit eum quadrupedem.

Archiepiscopus Coloniensis defunctus habebat in delitijs fatuū qui secū in lecto cubabat. Cū aliquādo monialis eodē in lecto iaceret, sensit fatuus, q̄ in inferiori parte iacebat, plures solito esse in lecto pedes. Tacto uno pede quæsiuit cuiusnā is pes esset. Suū esse respōdit archiepiscop. Cū alterū, deinde tertiu, quartūq; tetigisset, omēs archiepiscop. respōdit suos esse. Tum ille festinus surgēs ad fenestrā pdijt, magna uoce exclamās. Accurrite omēs ad uidendū nouū & insuetū mōstrū, noster em̄ archiepisc. quadrupes factus est. Ita patroni turpitudine detexit. Insanior est certe fatuo q̄ fatuis delectat.

Facetum

Facetum Martini pontificis in oratorcm molestum.

Petebat à pōtifice Martino u orator ducis Mediolani nescio quid instantius, quod ille concedere uolebat. Cum orator importunius instaret, se quebatur petendo pontificē usq; ad cubiculi fores. Tum ille ut se ea molestia eximeret, posita ad genas manu. Ho dentes summe doleo, inquit, relictoq; oratore cubiculum ingressus est.

De quodam qui damnabat uitam Cardinalis Angelotti.

Damnabat quidam multis uerbis uitam & mores Angelotti Cardinalis defuncti. Fuit enim rapax & uiolentus, ut cui nulla esset conscientia. Tum ex astantibus unus. Opinor inquit, diabolū iam uorasse & cacasse eum sepius ob scelera sua. Alter uir facetissimus. Aded mala caro eius fuit, inqt, ut nullus demō quantūuis bono stomacho, illā præ nauiea comedere auderet.

De fatuo qui militem Florentinum irridebat.

Erat olim Florētiæ equestris ordinis uir nobis notus, statura admodum paruus, & barba utebatur paulum prolixa. Quidam fatuus eum irride re cœpit, & in staturam ac barbam iocari quotiens in uia in ipsam incidisset, aded importune aliquando ut molestus esset. Hoc equitis sentiens uxor, fatuum ad se uocatu optimo cibo farsit, uesteq; dedit, rogans ne amplius illuderet uiro. Promisit ille. Et cū offenderet aliquādo hominē, tacitus præteribat. Hoc admirati astantes, ad loquendū irritabāt, simul querētes cur nil ut antea loqueret. Tum ille digito ad os posito. Obturauit, inquit, os meū ut amplius nequeā loqui. Optimus ergo ad cōciliandam beniuolentiā opifex est cibus.

Excusatio sterilitatis filie ad patrem.

Domini cuiusdā uxor reiecta ac repudiata est à uiro post annos aliquot ob sterilitatem. Cum in domū paternam redisset, obiurgauit eam sercreto pater, quod non & cum alijs creandis liberis operā dedisset. Tum illa: Mi pater, inquit, nulla huius rei relidet in me culpa, omnes enim domestici, etiam stabularios sum experta an possem concipere, & nullius usus profuit mihi. Doluit filie fortunam pater procul existentis à sterilitatis culpa.

Sterilitatis excusatio.

Ioannis Andreæ adulterium deprehenditur.

Ioannē Andreā doctorē Bononiensē, cuius fama admodū uulgata est, subagitantē ancillam domesticā uxor deprehendit. Re insueta stupefacta mulier, in uirū uersa. Vbi nunc (ait Ioannes) est sapientia uestra: Ille nil amplius locutus, in uulua istius respondit, loco admodū sapientiæ accommodato.

De fratre minorum qui fecit nasum puero.

Romanus uir facetissimus in cœtu mihi confabulanti, retulit historiam risus plenam quæ acciderat uicinæ suæ. Frater, inquit, ordinis Minorum nomine Laurentius, oculos coniecerat in adolescentulā formosam nuptam uicino (& nomen retulit) meo. Quærens ulterius progredi, petiuit à uiro, ut primæ prolis cōpater esset. Presentiens frater qui omnia uestigia adolescentis obseruabat illā esse pregnantē, uiro presente accessit ad mulierē, & tanq̄ futurorū diuinator dixit, & grauidā illā esse, & pariturā, quod plurimū

mœsticię

maestitiae afferret. Mulier de foemina suspicans dictum. Etiam si foemella fuerit, inquit, erit gratissima. Aliud quid grauius maesto uultu frater asseueras, *ascia in naso. suos.* scrupulum quid esset noscendi iniecit mulieri, quo instantius futura rogabat mulier. Ille constantius se dicturum negabat. Tandem sua mala noscendi cupida mulier, clam uiro accersito fratre multis precibus impetrauit, ut sibi quod id monstri esset referret. Ille silentio opus esse dictitans, tandem ait illum masculum parituram & absque naso, quae est turpissima omnium in facie hominis nota. Exterrita adolefcentula, & nunquid remedium adhiberi posset petens. Annuit ille, sed certa die opus esse ut cum ea concuberet, & se suppleturum uiri defectum, & puero additurum nasum. Quamuis durum id foeminae uideretur, tamen ne infans informis nasceretur, praestituta die se subdidit fratri. Et cum ille nondum nasum perfectum esse diceret, saepius cum muliere concubuit. Illa praeter uerecundiam cum staret immobilis, frater moueri eam iubebat, ut ex confricatione magis nasus cohæreret. Tandem casu masculus ortus est, & naso admodum protento. Id admirante muliere, frater nimiam naso perficendo operam impensam dixit. Hoc ipsamet uiro retulit, existimans rem infandam filium absque naso deformatum nasci. Quod & maritus laudauit, & operam compatriis non est aspernatus.

De mendacissimo Florentino.

ERAT Florentiae quidam adeo mendacius assuetus, ut nunquam uerum ex ore suo prodiret. Unus quo cum saepius consueuerat, multisque fallacijs usus erat, cum ei semel mendax obuia fieret tanquam locuturus. Mentiris inquit, ille. Quomodo mentior ait: qui nihil dixi. Tum alter. Ego si quid loqueris aio.

*Zelotypus quidam se castrauit ut uxoris probitatem cognosceret.

QUIDAM in ciuitate Eugubij admodum zelotypus Ioannes nomine, nesciebat, quo maximo modo animaduerneret, si uxor cum altero aliquo consueuisset. Excogitata calliditate zelotypus digna seipsum castrauit, eo consilio, ut si uxor postmodum concepisset, in adulterio fuisse conuinceretur.

Sacerdos offerentibus quid dicens audiuerit.

CUM quidam sacerdos castri Florentini in offeritorio quod die solenni ex consuetudine recipiebat a populo, illud de more diceret offerentibus. Centum pro uno accipietis, & uitam eternam possidebitis. Unus senex nobilis qui nummum dabat, auditis his uerbis satis dicerem, inquit, si tantum capitale (ut uulgo dicitur) redderetur mihi.

Sacerdos praedicauit & in numero errauit, centum pro mille dicens.

IN eadem sententia quidam cum exponeret populo suo euangelium, referrens saluatorem nostrum quinque panibus, quinque milia hominum saturasse, errore dixit pro quinque milibus quingentos. Tum clericus suus, cum submurmurans dixit eum in numero errasse, cum quinque milia euangelium referret. Tace, inquit, stulte, nam uix numerum quem dixi credent.

Sapiens dictum Cardinalis Auinionensis ad regem Franciae.

VILUM est mihi in has confabulationes nostras conferre falsum dictum Cardinalis

Cardinalis Auinionensis uiri prudentissimi, quem cum pontifices Auinione morarentur, cum equi plures strati faleratiq; uacui sessoribus pro magnificentia praerent, rogauit eum rex Franciae indignabundus, Nunquid apostoli ea pompa usi essent. Tum Cardinalis, nequaquam respondit, sed apostolos eo quoque fuisse tempore, inquit, quo & reges alijs moribus uiuerent, cum pastores essent & armentorum custodes.

Terribile factum in Lateranensi ecclesia.

NON confabulandi, sed a sceleribus deterrendi gratia res monstro similis refertur. Quidam religiosus ex ordine Augustinensium Romanus, dum uerba haberet ad populum hac quadragesima me astante, hortareturque ad confessionem peccatorum, hoc miraculum sibi accidisse sex annis dixit. Cum noctu in basilica Lateranensi cum alijs surrexisset post mediam noctem ad matutinas horas Deo canendas, ait uocem sepulchro quo antea XVIII diebus quidam Romanus ciuis conditus fuerat prodisse, saepius compellantem, ut ad se adirent. Illos ad primam uocem territos, tum paulum confirmato animo quo uox trahebat accessisse. Ac subinde mortuum dixisse, ne timerent, sed irent, calicemque afferrent, & lapidem submouerent. Quo facto, surrexisse mortuum, ac hostiam sacratam quam ante mortem sumperat in calicem spuisse. Tum dixisse se damnatum maximis cruciari poenis, eo quod matrem filiamque cognouerit, quae scelera nunquam fuisset confessus. His dictis cadauer recubuisse.

In non plene confidentes.

Predicator multum clamans quomodo confundebatur.

CUM religiosus ad populum praedicans saepius (ut stultorum mos est) magna uoce clamitaret, quaedam ex astantibus foeminis ad exclamantis ueluti rugitum plorabat. Hac re saepius animaduersa, religiosus existimans mulierem uerbis suis ex zelo Dei & conscientia motam flere, ad se uocatam rogauit quae causa esset gemitus, & num uerbis suis mentis spiritu agitata, lacrymas illas pias, ut putabat effunderet. Illa uero uocibus & clamoribus eius impulsa, se acriter animo commoueri & dolere respondit, se enim uiduam esse, cui olim a sellis a marito esset relictus, ex quo partem sui uictus traheret, cum saepius ut religiosus ille consueuerat rugire die noctuque solitum, tunc defunctum se miseram sine subsidio reliquisse. Itaque cum praedicantem illum audiret magnis uocibus resonantem, similem illum uoce asino suo uideri, cuius recordatione commota ad flendum etiam inuita impelleretur. Stultus ille latrator potius quam praedicator sua stulticia confusus abiit.

De adolescentula per senem maritum delusa.

FLORENTINUS iam senex uxorem duxit adolefcentulam, quae a matronis edocta, ut primo insultu noctis obliuisceret uiro, neque primo praedio arcem traderet, rennuuit congressum. Vir ad nauigandum plenis ad id impensa opera uelis paratus, ubi illam renitentem cognouit, quae sinit cur sibi non obsequeretur. Cum uirgo dolore capitis causasset, uir demissa uirga in aliud latus reuolutus usque ad diluculum dormiuit. Puella sentiens se non amplius peti, dolensque consilium

consilium datum & se postulanti nō consensisse, excitato uiro dixit, se nō amplius dolere caput. Tum ille, & ego nūc doleo caudam respondit, uxore uirgine ut erat relicta. Sanū igitur consiliū est accipere rem proficuum cū datur.

De reliquijs bracharum cuiusdam Minoris.

Res digna risu, & ut confabulationibus inferatur nuper accidit Ameliæ. Nupta mulier & mota ut existimo bene agendi cōscientia, cōfitebatur peccata sua religioso ex ordine Minorum, hic inter loquendū exarsit in concupiscentiam carnis. Et tandem multis uerbis muliere in uoluntatē suam traducta, quærebat facultas & locus rei cōficiende. Placuit ut mulier se egram fingens, hunc fratrem pro confessore ad se uocaret, cōsuesse enim solos eius modi homines relinquere, ut remotis arbitris quæ ad animā spectant libera sit loquendi facultas. Illa ficta ægritudine corporis lectū ingreditur, dolorem pergrandem simulat, confessorem accersit, qui ut ad eam uenit cum cæteri abissent, solus solam sæpius cognouit. Cum diutius morarentur, interuentu aliorum, frater ueluti nondum perfecta confessione abiit, postridie reuersus. Redit, mulieris supra lecticam brachis positus, priori modo peccata examinat. Vir non nihil suspicans de tam longa confessionis mora, cubiculū ingreditur. Ille subito interuētū percussus, brachas oblitus abiit. Maritus brachis uisis exclamat adulterum, non fratrem esse, totaq; domus ad bracharū conspectum facinus indignum conclamat. Euestigio primarium conuentus fratrum uir clamitans conuenit, indignum factum quæritur, mortem maleficomminatur. Alter qui senex erat iram comprimit, asserens illum in propria familia suūq; dedecus exclamare, taciturnitate & reticentia esse opus, ut contegeretur crimen. Ille ita rem palam esse repertis brachis ait, ut nequeat celari. Senex ad id remedium profitetur, asseriturum se enim illas sancti Francisci brachas esse, quas frater ad liberandū mulierē portarit, accessurumq; eo profitetur cum processione & pompa, brachasq; publice exinde reportaturum. Probato cōsilio, primarius ille fratres illos conuocat, ac cū cruce uestibusq; sacris domum illius accedit, brachasq; deuote capiens, & tanquā reliquias religiosas super peplū sericiū suspensis manibus ferens, tum uiro, tum matri, tum reliquis obuijs exosculandas porrexit, & magna cū cerimonia & cantibus ad conuentū deductas, in sacrario cū cæteris reliquijs locauit. Detecto postmodū dolo, oratores eius urbis questum eam iniuriam uenerunt.

De breui contra pestem ad collum suspendendo.

NVper cum iuissem Tibur, cupidus uidendi liberos quos eo pestis causa ex Vrbe miseram, audiui rem dignam risu & confabulationibus nostris. Paucis antea diebus frater quidā ex his circulatoribus in uicinis castellis ad rusticos prædicans, pollicebatur (erat enim pestis suspicio) se daturum eis certum ut aiunt breue, quod ad collū qui gestarent nunquā peste possent perire. Stulta plebecula hac spe cōmota, precio quo poterat breuia redimentes, ad collum filo uirgineo suspendebant. Edixerat autem frater ne quis

quis breue ante diem xv referaret, id si fecissent, uirtutē amissurum. Multis contractis nummis frater recessit. Breuia postmodum lecta sunt (ut est cupiditas hominum noua cognoscendi) in eis uulgaribus uerbis scriptum erat, Donna se fili & cadeti losuso, quando te sietti tieni loculo chiuso, hæc sunt latine. Mulier si filas & cadit tibi susus, quando flectis tene culū clausum. Hoc omnium medicorum præcepta exuperat & medelas.

Angelotti Cardinalis os potius claudendum aperiebatur.

Angelottus Romanus admodū loquax & maledicus, nemini parcens erat. Cum culpa temporis, ne dicam stultitia hominum Cardinalis factus esset, aliquandiu ut moris est, in secreto cōsistorio Cardinalium tacuit, uulgo enim clausum os tenere nouos Cardinales aiunt, donec Pontificis permissu loquantur. Cardinalis sancti Marcelli certo die cum ab eo petisset, & quidnam in cōsistorio egissent: Os, inquit, aperuimus Angelotto. Tum ego: Satius inquam consultiusq; fuisset, illi os sera ualida occlusisse.

Equum exquisitum præstauit Redolphus se petenti.

AB Redolpho Camerinesi, cuius supra meminimus, quidam nobilis ex Piceno dono petiuit equum, cui tot conditiones ad pulchritudinē uirtutemq; adiecit, ut nullo pacto talis equus inter sua armenta reperiri posset. Tum Redolphus, quo illius uoluntati satisfaceret equam & stallonem (ut uulgo aiunt) ex suis elegit, atq; ad illū destinauit, inquiens se ei instrumenta mittere, quibus equum suapte modo conficeret, cum nullus eiusmodi prout postulasset inter suos reperiretur. Hæc uerba monent, ne adeo exquisita petamus, ut aut difficilia sint, aut negentur honeste.

Contentio mulierum extorsit dictum risu perdignum.

Quædam in Vrbe (quam nouimus) mulier corporis quæstu uitam ducens, habebat filiam grandiorē natu admodum pulchram, quam Veneri dedicauerat. Orta inter ipsam aliquando & uicinam suam eiusdē professionis contentione, ad iurgia & uerborū contumelias peruenerunt. Cum uicina quorundam maiorū auxilio consilia, matri & filia acriter minaretur, tunc illa, tacto filia desuper scemore. Hoc mihi saluet & custodiat deus, inquit, quam tuta omnia tua uerba & minas contemno. Optime quidem respondit, nam egregio patrocinio, & quo multi delectabantur fidebat.

Sacerdos laicum delusit se capere uolentem.

Sacerdos quidam meridie cum uxore rustici iacebat in lecto sub quo latebat rusticus, ut sacerdotem deprehenderet. Cum sacerdos labore forsā nimio in quandam leuem uertiginem incidisset, nescius uirum sub lecto absconsum. O totum terrarum orbem mihi uideor conspiciere, inquit. Tum rusticus, qui pridie asinum perdiderat iniuriarum oblitus, Ho respice quæso ait, an sicubi asinum meum forsā uideas.

Fulloni in Anglia accidit res miranda cum uxore.

CVm essem in Anglia Fulloni res ridenda & haud reijcienda nostris confabulationibus contigit. Is cū uxore haberet, multosq; præterea in fami

Mutua coniugum deceptio.
Ss lia

lia iuuenes atq; ancillas, iniecit animum in unam earum quæ pulchrior atq; uenustior uidebatur. Cum eam super coitu requisisset sepius, illa rem detulit ad matronam. Eius consilio assentitur patrono. Præstituta die atq; hora, in locum secretum ac subobscurum matrona latuit pro ancilla. Accessit uir, mulieremq; cognouit nesciens uxorem esse. Peracto opere, exiens à conclaui quid egisset narrauit uni ex iunioribus, eumq; hortatus est, ut etiam ipse ancillam prout credebat subagigaret. Accessit ille, quæ mulier pro uiro ex cepit, nihil locuta. Cum post eum & item alter à uiro missus esset, mulier existimans maritum esse, tertium congressum passa est. Et ipsa uirum, & illi ancillam esse opinati. Digressa occulte postmodum à loco mulier, noctu maritum redarguebat, qui in se esset remissus, & in ancillam ad libidinosus, ut una die ter se pro ancilla cognouisset. Dissimulabat uir errorē suū, & uxoris cuius ipse causa fuisset peccatum.

Confessio Tusca, & postea Brusca.

Quidam qui sororis pudicitie nō pepererat, Romam accessit criminis confitendi causa confessorem querens, qui Tuscus esset. Ostenso homine, accessit primum, petēs an tusce loqui nosset. Annuente illo, inter cetera delicta dixit, se cū esset in cubiculo solus cū sorore tenia balista sagittasse illam. Tū cōfessor. Hoc scelus inquit, nunqd sororē occidisti? Minime respōdit ille, sed tu nō intelligis sermonē tuscū. Noui satis alter ait, cū sim ibi genitus. Nempe dixisti, tenia te balista sagittasse sororē. Nō ait ille ita intelligo, sed dico tetēdisse balistā, & imposuisse sagittā, & in sororē misisse. Nū tu uulnerasti eam, inq; aut faciē uel aliquod membrū lesisti? Hoc respōdit ille, nescis sane loqui tusce. Atqui alter uerba quæ dicis noui, sed caue ne tu loq; tusce ignores. Nō dico, inquit, me sororē uulnerasse, sed sagittā tenia balista emisisse. Confessor qui dissimularet se ignorare quæ dicerent, ille uero iteraret confessorem non intelligere tuscā linguam, repetens balistæ & sagitte casum, nisi alijs uerbis utaris ait, quid sentias ignoro. Tum alter, cum diu pudore tergite uersasset, tandem uulgaribus uerbis dixit aperte, sororem suam se compressisse. Hic alter, nunc tu loqueris, tusce apud Tuscum inquit, & te plane intelligo, & imposita erroris pœnitentia recessit. Mali animi est pudorem uerbis ostendere, cum opere impudicus fueris ac scelestus.

De prælio Picarum & Gracularum.

Hoc anno MCCCC LI. mense Aprili res monstro similis accidit in cōfinibus Gallia, & eius quæ nūc dicit Britānia. Picæ & Graculæ aues acie tibus instructis in aëre immēso languore per uniuersum diem arciter pugnarūt. Victoria penes Graculas stetit, ex eis ad duo, ex picis ad quatuor milia in terra mortuæ sunt repertæ. Quid id prodigium ferat, tempus ostendet.

Facetum dictum Francisci Ianuensium filij.

Franciscus Quaratenus mercator Florētinus morabatur Ianuæ cū uxore & familia, filij sui macilentis erant & graciles corpore, Ianuensium filij habita

habiliores sunt & robustiores. Petiuit quidā ex eis ab Francisco, cur filij eius ita tenues essent & natura imbecilles, Ianuensium uero non, ita. Tum ille: causa est, inquit, in promptu, ego enim solus filios meos creo, uobis uero ad filios procreandos multorum subsidia opitulantur. Ianuenses quippe, sumpta uxore paulopost nauigant, uxores desolatas uiris aliorū præsidio (ut aiunt) annis pluribus relinquentes.

De facto cuiusdam Florentini iusto, sed bruto.

Retulit in coetu hominum mihi familiaris, Florentinum quendam quem nosset, uxorem formosam habuisse, quam multi proci sequerentur. Ex eis quidam serenatas (ut aiunt) cum sæpius noctu accensis cæreis (ut moris est) in uia prope domum facerent uirum admodum facetum semel tubarum cantu excitatum, cum surrexisset de lecto ad fenestram cum uxore accessisse, conspectaq; tumultuantium & lasciuientium turba, magna uoce astantes rogasse ut ad se paulum suspicerent. Cum oculos omnes ad eam uocem sustulissent, illū erecto & extra fenestrā porrecto, cuius erat copiosus, priapo, inuicem laborē & inutile sumere illos ait, cū uiderēt se habere unde etiā uberius quàm ipsi possent uxori satisfacere, itaq; cōsulere ut huic eorū molestiæ parcerent nō profutura. Quo perfacete dicto ab superflua cura destiterunt.

Faceta petitio senis laborem copule non potentis.

Adicit & alter simile fabellam Florentini quoq; uicini sui, qui cū esset ætate matura uxorem duxerat iuuenem. Hanc amare cœpit Richardus de Albertis adolescens nobilis ac pulcher, qui similiter somno & cantu perstreptibus in uia plurimis noctu hominem à somno sæpius excitabat. Atis demum ad Benedictum adolescentis patrem profectus, narrata priori eorum consuetudine, & mutuis officijs, post longam querelā grauitè querulus est se nihil commeruisse, cur eius filius se uellet occidere. Ad hæc pater stupens, idq; ægro animo ferens, respondit se id facinus prohibiturum, & simul rem sibi narrari postulat quo filium posset acrius cōpescere. Tum alter: Uxorem meam, inquit, deperit filius tuus, sæpiusq; suis tibijs & sonitu, me & uxorem noctu dormientes suscitāt, quo fit ut uigilans ultra quàm uires ferant, uxorem ne alium appetat coner subagitare. Quod cum sepius accidat, iam deficiunt ad id opus uires. Ita ni tuus filius ab incepto desistat, iam iam tali uigilia peream necesse est. Quo ioci genere Richardus patris monitu haud amplius illi molestus fuit.

Facetum dictum meretricis adiocans Venetis.

Cum essem in balneis Petriolanis, audiui à quodā erudito uiro dictum meretricis facetum sane & haud indignum reliquarum confabulationum nostrarū societate. Scortū erat ait Venetis uulgare, ad quod cū diuersarum gentiū uiri accederent, quæsiuit ab eo aliquando quispiā, quæ sibi hominum natio maiori membro uirili esse uideret. Mulier euestigio Venetos respondit. Cum causa postularet. Quoniam, inquit, tam longo sunt priapo,

ut cum sepius in remotissimis & ultra mare sitis provincijs uersentur, tamen cum uxoribus coeant & procreent filios. locata est in illorum uxores, quas uiri prouecti peregre relinquunt aliorum curae.

Facetum dictum indocti doctiores confundens.

Cum plures religiosi de aetate & operibus saluatoris nostris, & quomodo post trigessimum annum praedicare cepisset colloquerentur, quidam rudis literarum astans, quaesivit ab eis, quid primū Iesus fecit postquam trigessimum annum excessit. Cum alij haesitarent, alij uaria sentirent. Nescitis, inquit, ille, cum uestra doctrina rem cognitu facilem. Petentibus illis quid primum egisset. Trigessimum primum annum ingressus est ait. Omnes ab orto risu, facetum hominis dictum commendarunt.

Salsum hominis dictum contra mercatorem alios accusantem.

Carolus Gerij mercator Florentinus, ex his mensarijs qui Romanam Curiam sequuntur, accessit Auinionem, prout moris est mercatorum, qui in diuersis provincijs negotiantur. Romam deinde reuersus, in conuiuio domesticorum cum quaereretur ab eo inter loquendum, de uita & moribus Florentinorum qui Auinione comorabantur. Respondit, gaudere omnes & alacres esse. Nam quicumque ibi per annum fuissent, clementes efficerentur. Tum Aldigherius quidam ex conuiuiis homo perfacetus, rogat Carolum quanto tempore ibidem comoratus esset. Cum sex menses tantum Carolus respondisset. Tu alter. Peroptimo, inquit, ingenio Carole extitisti, qui quod alij anno solent, tu sex mensibus perfecisti. Risimus omnes salsum hominis dictum.

Bellum mulieris responsum adiuuenum suo amore flagrantem.

Iuuenis quidam Florentiae amore calebat mulieris nobilis atque honestae, quam ad templa & quocumque diuerneret frequenter sequebatur. Hic cum socijs tempus sibi & facultate dari optabat, quo mulierem paucis uerbis se ad id premeditatis & compositis posset alloqui. Cum semel ad templum sanctae Luciae festo die mulier accessisset, tempus loquendi adesse ex socijs unus ait, cum uidisset eam solum ad fontem adire aquae benedictae. Ille uelut amisso spiritu stupidus, hortate atque impellente socio prope mulierem abiit, oblitusque eorum quae cogitauerat, neque auderet loqui. Socius autem instaret ut saltem uerba funderet. Tandem ille. Domina, inquit, ego sum uester seruitialis. Ad quae uerba subridens foemina, satis superque satis famulorum habeo, inquit, domi, qui & athena uerrant, & scutellas ac incisoria lauent, ut pluribus mihi seruitialibus non sit opus. Riserunt socij & hominis stupiditatem, & bellum mulieris responsum.

De nobili quondam tempore Friderici Imperatoris in armis praesumentis sed nil facientis.

In praesumptuosos. **T**empore quo Fridericus Imperator (qui in Bonconuento oppido Senensium defunctus est) prope Florentiam ad secundum lapidem ut hostis castra posuit, multi nobiles ad tuendam patriam arma sumpserant, castris hostium insultantes. Tum quidam ex nobili familia iactabundus, ascenso equo armatus, extra portam extento cursu ferebatur, increpans tarditatem caeterorum, qui ueluti timidi tardius incederent, seque uel solum clamitans cum

cum hostibus congressurum. Cum miliaris spaciū currendo & uires iactando transgisset, uidens quosdam uulneribus confectos ab hostibus reuerti, cepit paulatim incedere tardius, lentoque passu proficisci. Audito uero hostium cum ciuibus pugnantium clamore, conspectaque a longe praeriantium pugna, gradum fixit immobilis. Cum quidam qui eius iactatoris uerba audierant, cur non ulterius progrediretur ad pugnam, rogarent. Tum ille cum aliquam diu siluisset, tandem, non sentio me ita fortem & strenuum armis esse ait, ut persuaseram mihi. Pensitandae sunt animi & corporis uires, neque plus promittendum quam queas prestare.

De homine qui per biennium cibum non sumpsit, neque potum.

Vereor ne id quod his nostris confabulationibus inseram caeteris fabulosis uideatur, cum & natura repugnet, & praeter modum uideatur mirandum, ita tamen uerum esse compertum est, ut impudens uideatur id negare. Quidam Iacobus nomine, qui tempore Eugenij erat in Romana Curia ex his qui uocantur copistae, cum ad patriam Nouiomum in Galliam redisset, incidit in morbum grauem & diuturnum. Longior esset futura narratio, si omnia recensere uelim, quae sibi in morbo asserit contigisse. Tandem post annos multos, anno sexto Nicolai quinti pontificis, reuersus ad Curiam ut iret ad sepulchrum Saluatoris nostri, nudus & inops (nam in itinere inciderat in latrones) diuertit apud curiales uicinos meos honestissimos uiros, quibus antea fuit notus. Is biennio iam post morbum dicit se neque comedisse, neque potasse, cuius rei periculum factum est saepius. Homo macerrimus est, sacerdos, & sanae mentis, ut qui officium continue dicat, & missam me uidente audierit. Flures & theologi & physici cum eo serio locuti sunt, rem contra naturam aiunt, sed ita certa est, ut peruicacis sit id non credere. Concursum fit ad eum quotidie hominum percontantium. Multi uaria de hoc sentiunt. Sunt qui existiment corpus illud a daemone habitari. Sed nulla signa in eo apparent nisi prudentis uiri, probi & religiosi, qui hodie quoque scribendi exercitio uacat. Alij humorem melancholicum asserunt praebere nutrimentum. Cum ipso ego saepius collocutus, falsa existimans quae dicebantur. Is quoque non minus quam reliquos se ex hoc admirari dicit. Non tamen subito, sed paulatim in hanc consuetudinem descendit. Ego rem hanc magis admirarer, nisi reuoluens nuper quosdam annales, quos in Gallia olim transcripsi, legissem idem tempore Lotharij Imperatoris, & Pascalij papae Anno domini MCCCXXII contigisse. Puellam scilicet duodecim annorum in territorio Tullensi, uilla Commertiaci, post assumptam in paschate sacram communionem, primo per decem menses pane, deinde triennio potu & cibo abstinuisset, postea redisse ad priorem uitam. Quod & iste de se sperat futurum.

Facetum hominis dictum asinum erudire promittendis.

Tyrannus ad exhauriendum bona subditi qui se multa facturum iactabat, sub graui poena praecipit, ut asinum literas doceret. Ille impossibile

ait fore, nisi multum temporis sibi in erudiendo asino concederetur. Petere quantum uellet iussus, decennium impetrauit. Deridebatur ab omnibus, quoniam rem impossibile suscepisset. Ille amicos solatus, Nil timeo, inquit, nam interim aut ego moriar, aut asinus, aut dominus. Quibus uerbis ostendit salutare esse rem difficilem in longum protrahi ac differri.

De sacerdote Epiphania an uir esset, uel foemina ignorante.

SOcius quidam in festo Epiphaniae narrauit mihi stultitiam ridiculam sacerdotis contribuli sui. Sacerdos fuit, inquit, qui populo nuncians Epiphaniae celebritatem futuram. Cras ait summa deuotione ueneremini Epiphaniam, maximum est enim & praecipuum festum, nescio autem uir fuerit, an foemina, sed quisquis extiterit, a nobis est summo timore hic dies custodiendus.

Foenerator sic peccans in peius reciduat.

AD senem quendam foeneratorem qui artem se descisse simulabat, accessit homo pecuniam sub foenore sumpturus. Tulitque in pignus crucem argenteam, in qua erat portiuncula ligni crucis Saluatoris nostri. Cum petetur a sena ut pecuniam mutuetur. Ego, inquit, ab hoc foenerandi peccatoriam desisti, sed uade ad illum filium meum, ait (& nomen dixit) qui animam profligauit ac perdidit ut mutuet tibi, misitque domesticum cum illo domum filij monstraturum. Cum iam abissent longius, heus tu, inquit, domestico, dic filio ut meminerit deducere de precio ligni pondus. Noluit qui ad conscientiam se redisse finxerat, ut filius lignum crucis extimaret pro argento, id uilius argento putans. Facillime res in suam naturam redit.

De auiculis fabulose & false loquentibus.

Quidam auiculas capiens in cauea reclusas, stricto manibus capite interficiebat. Interim casu lachrymas coepit emittere. Tum una ex reclusis ait reliquis. Bono sitis animo, nam ut uideo lachrymantem nostri miseret. Hic senior ex eis. O fili, inquit, non ad oculos respice, sed ad manus, non ad uerba, sed opera monstrans esse a nobis respiciendum.

Catenis uarijs collum cingens stultior estimatur.

ORdinis equestris quidam Mediolanensis miles gloriosus, qui orator Florentiam uenerat quotidie in ostentatione diuersas uarij generis ad collum catenulas deferebat. Huius inanem iactantiam uidens Nicolaus Nicolaus uir doctissimus & ad iocos promptus. Caeteri stulti, inquit, unica catena se uinciri patiuntur, huius autem insania tanta est, ut non sit una catena contentus.

Factum Redolphi domini Camerini in oratorem contra omnes dominos iniectum.

Bello quod inter pontificem Gregorium undecimum, & Florentinos est gestum, Piceni, & omnes ferme ecclesiae Romanae provinciae a pontifice descuerunt. Orator Racanatesium Florentiam missus, gratulatus est apud priores ob restitutam eis Florentinorum ope libertatem, multisque uerbis in pontifice suosque ministros, & praecipue contra dominos omnes & tyrannos inuectus est, malum eorum regimen & facinora detestatus, nulloque adhibito respectu

respectu Redolphi domini Camerini, qui cum Dux Florentinorum aderat cum eiusmodi legati audirentur, diutius uersatus est in eorum detractio. Tum Redolphus petens ab oratore illo, cuius facultatis aut artis esset: cum ille Doctorem iuris ciuilibus se diceret. Quaesuit quantum tempus legibus operam dedisset. Cum ille, amplius decennio respondisset. Quam uellem inquit, ut saltem annum discretionis studio uacasses. Stultum illum iudicas, qui tam multa se praesente contra dominos effudisset.

De arbitro in cuius domo porcus oleum effudit.

Quidam arbiter inter duos litigantes datus, accepit ab uno urceum olei, ea spe & pollicitatione, ut pro se iudex sententiam ferret. Hoc sentiens alter, porcum pinguem misit iudici, rogans ut sibi faueret. Tulit ille sententiam pro porco. Quod sentiens alter, cum & fidem data, & oleum missum apud iudicem quaereretur. Porcus inquit quidam, domum uenit, & inuento oleo uas effregit atque oleum dissipauit, adeo ut tui fuerim oblitus. Optima uenalis responsio.

Iuencularum a caluo quodam faceta delusio.

Iuenculae duae cum essent ad fenestram domus supra hortum sitae, exibat hortulanus senex & caluus ad sumendum cibum. Cum ille uidissent caluitie deformem, petierunt: Nunquid cuperet scire quo pacto pili nascerentur. Assentiente illo ioci causa dixerunt, ut caput aliquando urina lauaret uxoris. Tum ille ad eas uersus. Hac uestra medelam (ridens inquit) nequaquam ueram esse uxoris meae factum comprobauit, quae licet hunc socium meum (priapum manu ostendens) iam triginta lauerit annis, tamen nulli in eo pili exorti sunt.

De messer perde elpiato.

Henricus de mote leone caufarum procurator erat in curia Romana, senex admodum, & parum in ea facultate scitus. Vnde messer perde elpiato, uulgari uerbo appellabatur, id est dominus perdens lites. Cum semel ab eo postularetur in singulis semper causis succumberet: Quonia nullus inquit, nisi iniustitiam petens litigaturus patrocini ueniam petit, ut necesse sit me semper esse in causa iniqua inferiorem. Faceta ignorantis hominis responsio.

De cantilena tabernarij placita.

Viator quidam esuriens, cum diuertisset ad cauponulam uentrem cibo potuque fartiuit. Petente pecuniam caupone, ait nullos sibi esse nummos, sed cantilenis se satis esse facturum. Tabernarius non cantu, sed precio sibi opus esse respondit. Quid alter, si eam cantionem dicam quae placeat tibi, num ea pro pecunia contentus eris? Annuente caupone, cepit uiator canere, & an ea placeret interrogauit. Cum abnuisset caupo, unam, & deinde alteram cecinit. Nulius cantu sibi satisfieri ille testatus est. Hic uiator, dicam ergo nunc inquit, eam quae tibi sit placitura. Et arrepto marsupio dissoluenti similis cepit cantionem qua uiatores uti consueuerunt. Metti mano allaborfa, & paga loste, hoc est, mitte manum ad bursam, & satisfae hospiti. Hac dicta, nunquid illa sibi placeret rogat? Placet haec inquit hospes. Tum uiator, satisfactum

ss 4 est tibi

est tibi ex pacto ait, postq̄ hæc cantio placuit tibi. Ita absq; solutione discessit.

De gracili quodam faceta responsio.

Cluis noster mihi amatiss. est admodū gracili corpore ac macilētus. Ad mirante quodā huius rei causam, facetus quidam. Quid miraris inquit, quod est in promptu semihorā quippe hic in cibo capiēdo sedet, in secessu ad emittendū duas. Mos em̄ illi est, ut plurimū tēporis in purgādo uentrē impertiat.

Faceta responsio mulieris pugillare uacuum habentis.

Matrona ē nostris honestissima mulier, querenti tabellario. Nunquid literarum ad maritum dare uellet: aberat em̄ lōgius Rei pub. legatus. Quomodo inquit possum scribere, cum uir calamum detulerit secum, mihi pugillare uacuum reliquerit. Faceta atq; honesta responsio.

Ridenda de paucitate amicorum Dei responsio.

AD ægrū quendā ciuem nostrū perfacetū, qui graui morbo diutius torquebatur, accessit religiosus hortandi gratia. Cum uero inter cætera consolationis uerba dixisset, solere Deum quos diligeret hoc pacto castigare & incommodis afficere. Non mirum est (inquit ægrotus) si tam paucos amicos habet, habiturus si ita tractaret eos etiam pauciores.

De Sancti Antonij fratre & laico ac lupo.

Religiosus ex his quæstuarijs qui pro S. Antonio elemosynā petunt, agricolæ ad dandū sibi (nescio quid frumenti) persuasit ea pollicitatione ut assereret res om̄es suas & oues, præsertim per eum annū saluas atq; incolumes fore. Huiusmodi rusticus promissis fidens, cū oues licentius uagari permisisset, lupo plures ex eis comedit. Qua ex re indignatus uillicus, eū anno altero quæstuaris pro frumento rediret, negauit se quicq; daturū, & simul quæstus est inanes suas fuisse pollicitationes. Sciuitatus causam, respondit ab lupo oues suas raptas. Lupus inquit alter: Oho mala ea bestia est, & absq; fide, caue tibi ab ea. Non enim sanctum Antonium tantum, sed ipsum Christū si posset falleret. Stultum est in his fidere quorum exercitium in fraudando consumitur.

De mirabili confitentis & confessoris reciproca pro satisfactione recompensa.

Quidam seu serio, seu sacerdotis eludendi causa ad eum adiit, asserēs se peccata sua confiteri uelle. Iustus dicere quæ meminerit. Ait nescio quid se ab altero clam furatum, sed illum multo plus eripuisse sibi. Tum sacerdos, alterum inquit pro altero computetur, quoniā pares in facto estis. Addidit etiam se alium quempiam uerberasse, se quoq; ab eo uapulatum. Eodem modo sacerdos parem fuisse culpam & poenā dixit. Plura simili modo cum retulisset, semper sacerdos alterū pro altero cōpensandum respondebat. Tū ille Restat nunc peccatum inquit, ingens quod dicere uereor atq; erubescō, tibi præsertim ad quem maxime spectat. Cum hortaretur eum sacerdos ad depōnendam uerecundiam & libere profitendum crimen, cum diutius recusasset tandem motus exhortantis sacerdotis uerbis. Ego inquit sororē tuā cognoui. Tum sacerdos: Et ego matrem tuam sæpius futiui. Itaq; & ut de reliquis alterum alterius culpam luat, ita paritas criminum peccatorem absoluit.

Duorum

Duorum Florentinorum adolescentum dicta sale respersa.

Adolecens quispiā Floren. deferebat ad Arni fluuiū retia quibus lauatur lanæ. Huic obuius dicax puer ridendi illius gratia. Ad quod cū istoc rete pergis aucupitū inquit: Tum ille, ad exitum lupanaris uado, ut extenso ibi rete capiam matrem tuam. Euestigio alter: Heus tu inquit, pulsa locum diligentius, nam & ibi quoq; reperies tuam. Duo eodem sale respersa dicta.

Adolescentis confusio super mensam mingentis in conuiuio.

Nobilis in Hungaria adolescens a quodam nobiliore, quo cum sibi affinitas erat, ad prandiū uocatus, accessit cum famulis, equester, cum abesset longius. Cum ex equo descendisset uiri mulieresq; obuiam prodeunt, adolescentemq; euestigio (& hora erat tardiuscula) ad tricliniū conuiuio paratum deducunt. Lotis deinde manibus, in mensa inter duas formosas adolescentulas hospitis filias adolescens collocatur, qui mittendæ urinæ cupiditate præ pudore tacita, neq; ulla data diuertendi facultate, inter edendum mingendi cruciatu ita uexabatur, ut ciborum cogeret obliuisci, cum om̄es suspensum animi remissioresq; in sumendo cibo uiderent, ac hortarentur ad edendum. Ille dolore motus, dextra manu subtus mensam posita, priapum occulte exertum in altera ocrearum mingendi gratia demisit. Adolescentula dextræ proxima. Heus ede alacriter inquit, brachiumq; subito prehensens, manum extulit supra mensam, uirilia tenentem ac mingentem, ex quo urina mensam resperfit. Ad tam insolitum spectaculum risere om̄es, adolescente admodum uerecundia persuso.

Callida consilia Florentinae feminae in facinore deprehensa.

Mulier prope Florentiam publici hospitis uxor admodū liberalis, cum quodam cuius usu tenebatur cubabat in lecto. Accessit interim de improviso & alter idem quod prior facturus. Quem præsentens scalas ascendentem mulier, atq; obuiam facta, acriter eum iurgare & ulteriore aditu arcere cœpit, asserens non esse tempus quo ei satisfieri posset, rogansq; ut euestigio abiret. Renitendo altercandōq; cum aliquandiu tempus tereretur, superueniens uir, quid sibi uellet ea concertatio quæsiuit. Fœmina ad fallendum prompta. Hic inquit irato animo uult superius ingredi ad uulnerandum quædam qui in domum confugit, quem adhuc continui, ne tantum facinus hic patretur. Ille qui latebat his auditis uerbis, sumpto animo cœpit minari, se ultimum iniuriam dictitans. Alter interim prior uim & minas intentare se simulabat. Vir stultus quæsitā causa dissentionis, onus rei componendæ suscepit, & cum ambobus unā collocutus pacem composuit, soluens etiam de suo uinū, ut uxoris adulterio adderet iacturam potus. Callida profecto sunt fœminæ consilia in facinore deprehensa.

De mortuo uiuo ad sepulchrum deducto loquente & risum mouente.

ERat Floren. stultus cognomine Nigniaca, haud nimiū insaniens & satis iocundus. Iuuenes quidam faceti, ioci gratia cum uellent ei persuadere illum grauiter ægrotare, re composita exeunti mane domo unus obuiam fit,

petens

petens, nunquā ei mali (cū facie esset immutata & pallida) cōtigisset: Nequaquā rēdit stultus. Cū paulū processisset lōgius, alius ex cōposito rogauit, an teneret febrī, cū macra esset facie & egritudine ostentāte: Cōpit addubitare stultus, uerū quā dicebat credens. Cū prodiret timidus lento passu, tertius ut cōstitutū erat cōspecto illo. Vultus ait tuus iudicat te febrī ualida torqueri, & grauē morbū esse. Timuit ille magis, & represso pede cogitabūdu animo pēdebat, an febricitaret. Tū superueniēs quartus grauissime illū infirmari affirmabat, mirariq; se dixit nō illum in lecto esse, suasiq; ut domū euestigio rediret, seq; sociū obtulit ut fratrem curaturū. Retrocessit stultus tēq; magna grauitus infirmitate, & lectulū ingressus expiranti similis uidebat. Ceteri socij euestigio domū prodeūt, dicentes recte illū qui in lecto se collocasset fecisse. Paulopost superuenit quidā q; se medicū profitebat. Et tacto pulsu, testatus est ægrū paulopost ex eo morbo periturū. Deinde circūstantes lectum omēs, dicebant alter alteri: Iam iste incipit mori, iam pedes frigescut, lingua balbutit, & caligāt oculi, statimq; expirauit inq; Claudamus igitur oculos, & cōponamus manus, & ad sepeliendū feramus. Et o q; magna iactura in istius obitu facta est, bonus em̄ & amicus noster, & se inuicem cōsolabant. Stultus ut defunctus nihil locutus, persuaserat sibi ipsi, mortuū se esse. Posito in feretro, cum iuuenes illi per urbem portarent, petentibus ceteris quid nam rei esset: Se Nigniacā mortuum ad sepulchrū ferre dicebant. Interpetendū multi ad ludum cōcurrabant, cum omēs Nigniacā mortuum ad sepulturā deferre dicerēt. Vnus ex tabernarijs. O q; mala bestia fuit & fur pessimus, ait, dignus certe suspendi laqueo. Tum stultus cum hæc audisset, erecto capite, si uiuus essem sicut sum mortuus inquit, dicerem furcifer te per gulam mentiri. Qui eum portabant oborto risu maximo, hominem in feretro reliquere.

De dubio sophismate.

Disserebant ambulātes socij duo, utrū maior esset uoluptas coitus, an neuentris secessus. Cōspecta muliere quæ congressum hominū haud aspernata fuerat. Percūctemur hæc (alter ait) utrāq; rem expertam. Minime inquit, hæc est idonea alter, ad hanc rē iudicandā. Multo em̄ futiuit sæpius q; cacauit.

De Molendinario ab uxore decepto & quinq; ouis resecto.

Aliciet superioribus confabulatio Mantuæ inter omēs nota. Est iuxta urbis pontem mola, cuius magister Cornicula dicebat. Is in ponte post cœnam (& estas erat) sedens, transeunte puellam rusticanā ætate matura ueluti errabundā conspicatus, hortat cum hora esset tarda, & sol in occasum uergeret ut apud uxore diuerteret. Cum annuisset illa, accito famulo, duci eam ad uxorem iubet, dariq; cœnā, & in certo cubiculo locari. Remisso famulo, cū inteligeret uxor uirum ad adolescentulam adiecisse animū, adolescentula in suo lecto collocata, ipsa in idem cubiculū dormitum proficiscit. Vir de industria ad multā noctē cum uigilasset, existimans dormire uxorem, clam domū reuerlus cubiculū ingredit, ignarusq; doli, uxore tacitus tacitam subagitauit.

Egressus

Egressus quod egerat famulo dixit, ipsum ad idē certamē cohortatus. Ipse patroni uxore cognouit. Cornicula ad solitū cubiculū diuertēs, lectū silens intrauit ne uxor ut putabat excitaret. Mane q; primū surgēs tacitus abiit existimās se puellā cognouisse. Hora deinde prædij, cū redisset ad domū uxor in primis sibi quinq; recentia oua ad forbendū dedit. Admiratus uir rei nouitate, cum quid id sibi uellet percontaret: Illa uultu hilari pro numero miliarū quæ ea nocte confecerat, totidē oua sibi offerri inquit. Sensit ille se suo laqueo captū ac simulans ab se solo uxorem cognitam, oua sumpsit. Accidit plerūq; ut suo met dolo castigent improbi.

Pulchrum dictum pulchritudinem mentiens.

Ibant per uia Floren. colloquentes socij duo, quorū unus erat oblongus & corpulentus ac facie subnigra. Is cōspecta adolescentula cum matre ambulante. Hæc inquit iocandi gratia, iuuenula formosa est admodū ac uenusta. Illa ad hæc uerba insolentior facta, nequaquā hoc de uobis dici posset respondit. Imò recte inquit alter, si quis pro ut ego feci uellet mentiri.

Facetum mulieris responsum sed parum honestum.

Narrauit mihi quidā familiaris Hispanus dictū mulieris falsum, quod mihi uisum est nostris confabulationibus adijciendū. Duxerat uiduā in uxorem uir quidā ætate perfectior, qui cum prima nocte dum matrimonio fungeret percipiēs uxoris cellā ueriores q; putarat. Mea uxor inq; hæc tua curia amplior est numero gregis mei. Tū mulier: Hoc inq; tua culpa accidit. Nā uir meus qui obiit (miserat Deus animę suæ) ita hanc adimplebat curiam ut hædi per læpe extra tabulata pro loci angustia prosilire cogere. Responsum salis & uenustatis plenum.

De dentibus casum minantibus similitudo obscœna.

Episcopus mihi notus senior, querebatur quosdam dentes sibi cecidisse, quosdā ita labare ut eorū casum timeret. Tū unus ex familia, Ne timeatis inquit dentū casum. Petenti causam episcopo. Quia testiculi mei rēdit, iā quadraginta annis pependerunt casuro similes, & tamen nunq; ceciderunt.

CONCLUSIO.

Visum est mihi eum quoq; nostris confabulationibus locū adijcere, in quo plures earum tanquā in scenā recitatae sunt. Is est Bugiale nostrum, hoc est mendaciorum uelute officina quæ dā olim a secretarijs institutum iocandi gratia. Consueuimus enim Martini Pontificis usq; tempore quendam eligere in secretiori aula locum, in quo & noua referantur, & uarijs de rebus, tum laxandi ut plurimū animi causa, tum serio quandoq; colloquebamur. Ibi parcebatur nemini in laceffendo ea quæ non probabantur a nobis, ab ipso persepe Pontifice initium reprehensionis sumpto. Quo fiebat ut plures eo conuenirent, ueriti ne ab eis ordiremur. Erat in eo principes fabulator Razellus Bononien. cuius nonnulla in cōfabulationes coniecimus. Antonius item Luscius qui sæpius inseritur, uir admodum facetus. Cinciusq; Romanus, & ipse iocis deditus. Nos quoq; plura è nostris addidimus non insulsa. Hodie cum illi diem suum obierint, desijt Bugiale, tum temporum, tum hominum culpa, omnisq; iocandi confabulandiq; consuetudo sublata.

BASILEÆ EX AEDIBVS HENRICI PETRI
MENSE AVGVSTO,
ANNO M. D. XXXVIII.

